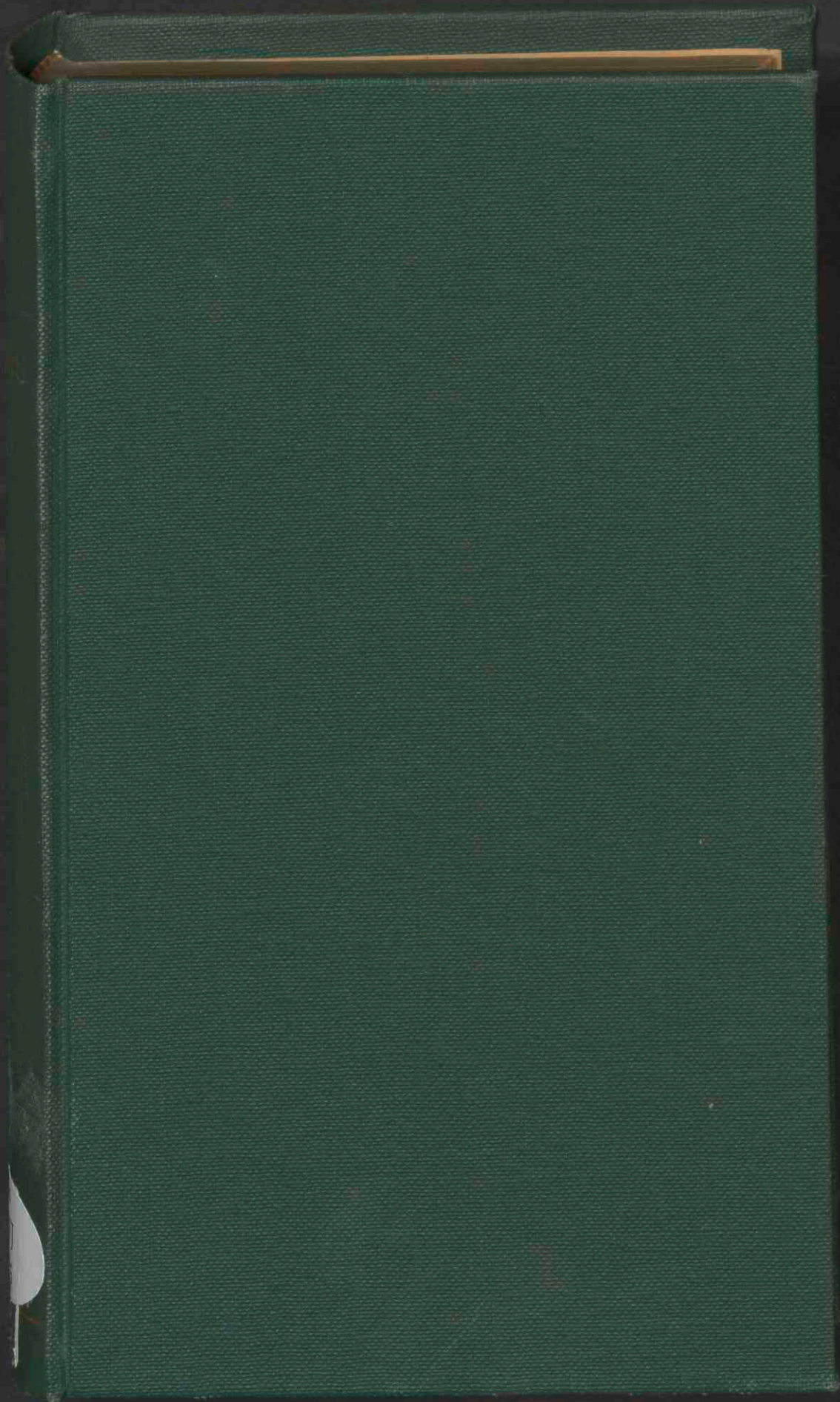

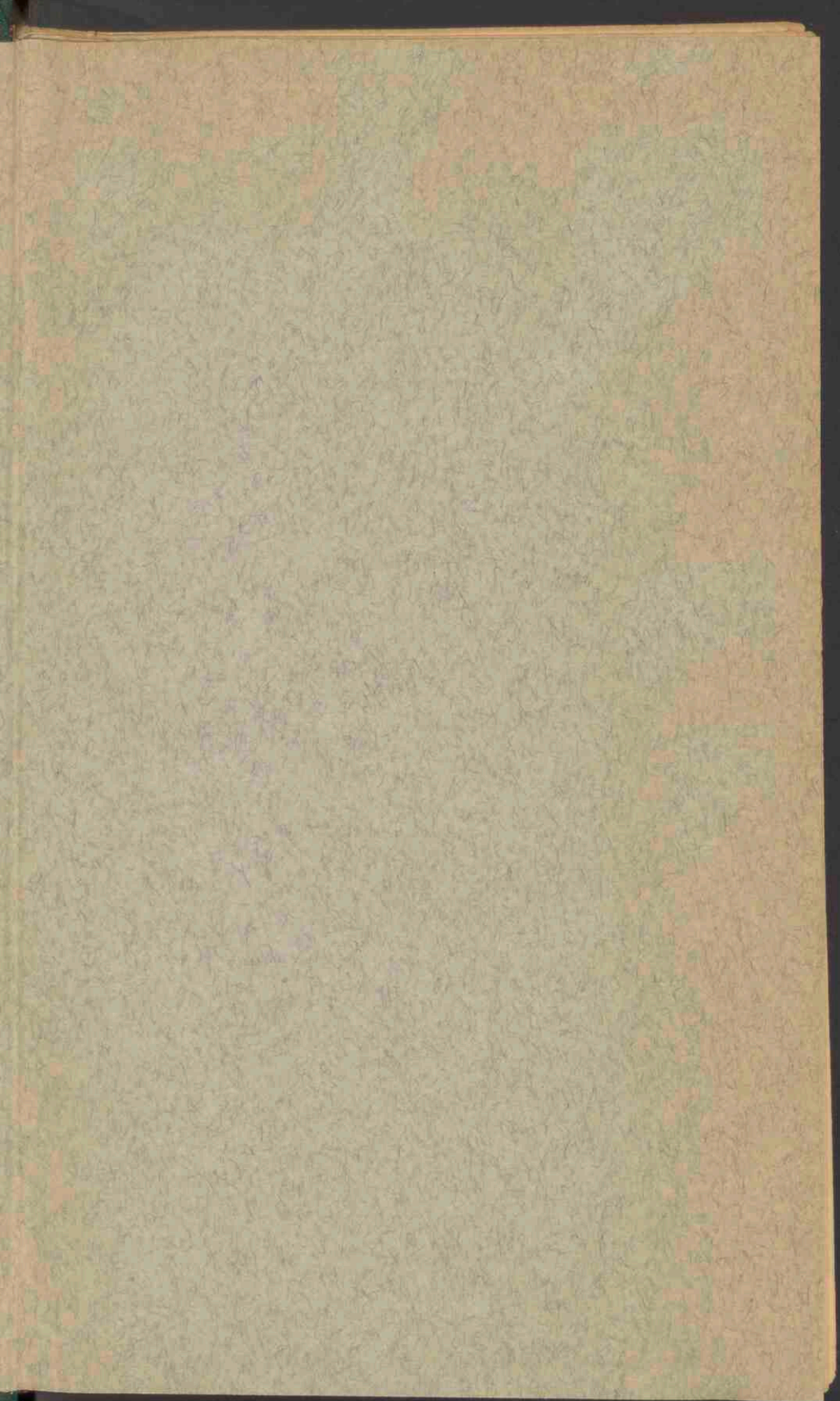
Themis : regtskundig tijdschrift : verzameling van bijdragen tot de kennis van het publiek- en privaatrecht.

<https://hdl.handle.net/1874/436785>

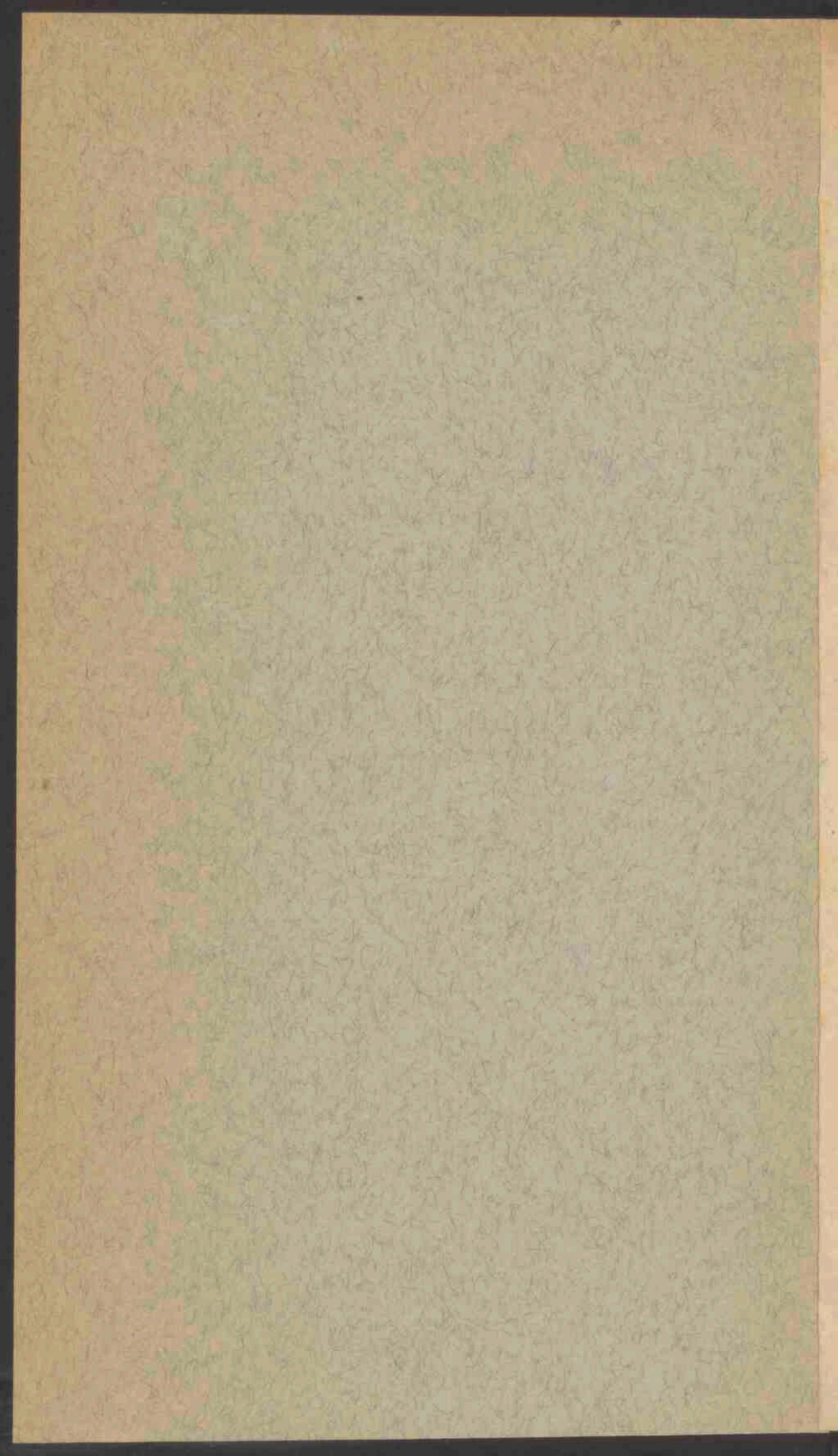

THEMIS.

—
Scheepersdruk van GEBROEDERS MELINKAUF,
Niederhausen.
—

T. 27.

THEMIS,
REGTSKUNDIG TIJDSCHRIFT,

DOOR

Mr. DAV. H. LEVYSSOHN NORMAN, Mr. A. DE PINTO,
Mr. GJSB. M. VAN DER LINDEN, Jhr. Mr. J. DE WITTE
VAN CITTERS EN Mr. J. KAPPEYNE VAN DE COPPELLO.

—
TWEEDE VERZAMELING.

Tiende Deel,

1863.

'S GRAVENHAGE,
GEBROEDERS BELINFANTE.

—
1863.

RIJKSUNIVERSITEIT UTRECHT

0986 3972

Utrecht

ALPHABETISCHE LIJST

VAN

MEDE - A R B E I D E R S.

Mr. H. M. VAN ANDEL, advocaat, te 's Gravenhage.	Mr. J. G. KIST, lid van het provinciaal gerechtshof van Zuidholland, te 's Gravenhage.
PH. J. BACHLENE, lid van den raad van state, te 's Gravenhage.	Jhr. Mr. J. C. VAN NISPEN TOT PANNERDEN, te 's Gravenhage.
Mr. M. M. VON BAUMHAUER, referendaris bij het departement van binnenland-sche zaken, te 's Gravenhage.	Mr. C. W. OPZOOMER, hoogleeraar, te Utrecht.
Mr. F. B. CONINCK LIEFSTING, lid van de arrondissements-regtb. te Leiden.	Mr. A. A. DE PINTO, referendaris bij bij het departement van justitie, te 's Gravenhage.
Mr. G. B. EMANTS, lid van de arrondisse-ments-regtbank te Gravenhage.	Jhr. Mr. J. K. W. QUARLES VAN UFFORD, hoofd-commies bij het departement van koloniën, te 's Gravenhage.
Mr. A. P. T. EYSELLE, advocaat, te 's Gra-venhage.	Mr. S. M. S. DE RANITZ, substituut-officier van justitie, te Winschoten.
Mr. G. J. A. FABER, procureur, te Rot-terdam.	Mr. A. M. DE ROUVILLE, procureur des Konings, en lid van den kolonialen raad van Curaçao.
Mr. J. G. A. FABER, advocaat, te Hoorn.	Mr. W. SASSEN, advocaat, te Maastricht.
Mr. G. A. FOKKER, lid van gedeputeerde staten van Zeeland, te Middelburg.	Mr. G. F. SICHEL, te Parijs.
Mr. J. A. FRUIN, hoogleeraar, te Utrecht.	Mr. J. R. R. TAK, commies van staat, te 's Gravenhage.
Mr. J. E. GOUDSMIT, hoogleeraar, te Leiden.	Mr. I. TELTING, advocaat, te Leeu-warden.
Mr. B. J. GRATAMA, hoogleeraar, te Groningen.	Mr. S. VISSERING, hoogleeraar, te Leiden.
Mr. D. J. MOM VISCH, advocaat, te Haarlem.	Mr. J. DE VRIES JZN., kantonregter, te Amsterdam.
Mr. L. OLDENHUIS GRATAMA, lid van de arrondissements-regtbank, te Assen.	Mr. F. A. T. WEVE, advocaat, te 's Gravenhage.
Jhr. Mr. W. A. C. DE JONGE, lid van den raad van state, te 's Gravenhage.	

INHOUD.

STELLIG REGT (NEDERLANDSCH).

	Blz.
STAATSREGT. — <i>Het regt van petitie</i> , door Jhr. Mr. P. M. F. VAN MEEUWEN, regter-plaatsvervanger en advocaat te 's Hertogenbosch	161
<i>De afschaffing van Fransch-Keizerlijke decreten</i> , door Jhr. Mr. C. J. VAN NISPEN TOT PANNERDEN, laatstelijk advocaat-generaal bij het provinciaal gerechtshof in Zuid-Holland	313
BURGERLIJK REGT EN REGTSVORDERING. — <i>Nog iets over handligting</i> , door Mr. P. VAN WESSEM, griffier bij het Kantongerecht te Culemborg	1
<i>Iets over gewoonte-regt</i> , door Mr. A. DE PINTO, advocaat te 's Gravenhage.	360
<i>Bijdrage tot de leer der actiën</i> . Kritische beschouwing der opvatting van de uitdrukking: <i>louter personele regtsvorderingen</i> , in ons Wetb. van Burg. Regtsv. en in de Wet op de Regt. Org. voorkomende, door Mr. F. B. CONINCK LIEPSTINK, lid van de Arr.-Regtbank te Leyden	445
<i>De onspplitsbaarheid der erkenenis</i> . Eene historisch-kritische studie, door denzelfden	463
KOOPHANDELS-REGT. <i>De verbindtenis door het schrift</i> , door Mr. J. G. KIST, regter in de Arrondissemens-Regtbank te 's Gravenhage.	373
STRAFREGT EN STRAFVORDERING. — <i>Zijn kooplieden, winkeliers enz. strafbaar, wanneer in hunne magazijnen, winkels of werkplaatsen onherijkte maten of gewigten aanwezig bevonden worden, die niet in betrekking staan tot hunnen boedel of hun bedrijf?</i> door Mr. F. A. T. WEVE, advocaat te 's Gravenhage	7
<i>Statistieke bouwstoffen nopens de doodstraf in Nederland, gedurende de laatste vijftig jaren</i> , bijeengebragt door Mr. J. B. Vos, regter in de Arrondissemens-Regtbank te Sneek.	19
<i>Mededeeling omtrent de vrijheid tot het indienen van verzoekschriften door gevangenen</i> , door Mr. G. MATHES, procureur te Gorinchem.	186
<i>Nog een woord over het partieel appel in strafzaken</i> , door Mr. J. J. LOKE, lid van de Arrondissemens-Regtbank te Dordrecht	502

ALGEMEENE REGTSGELEERDHEID.

Blz.

- Over eenige onderwerpen van burgerlijke rechtsvordering, naar aanleiding van: LAVIELLE, Etudes sur la procédure civile. Nécessité de reviser le Code de 1806, door Mr. M. H. GODEFROI . . . . .* 35
- Over de vertegenwoordiging van partijen voor den burgerlijken regter, door Mr. A. A. DE PINTO, referendaris bij het departement van justitie en regter-plaatsvervanger bij de Arrondissements-Regtbank te 'sGravenhage . . . . .* 192
- Eene opmerking over de beëdiging van getuigen in strafzaken, met het oog op het ontworpen Wetboek van Strafvordering, door Mr. A. P. TH. EYSSELL, advocaat te 's Gravenhage . . . . .* 214
- Heeft de onderdaan eener onzijdige mogendheid, die oorlogschade heeft geleden, regt op vergoeding? — door Jhr. Mr. J. K. W. QUARLES VAN UFFORD, hoofd-commies bij het departement van koloniën, te 's Gravenhage . . . . .* 376

REGTSGESCHIEDENIS.

- Kort overzicht van de geschiedenis van het Strafrecht voor het Koninkrijk der Nederlanden, door Mr. M. S. POLS, advocaat te 's Gravenhage . . . . .* 518

BOEKBEORDEELINGEN EN VERSLAGEN.

Nederlandsche Literatuur.

- Deportatie in verband met strafrecht en koloniaal belang, door Jhr. Mr. P. A. VAN DEN VELDEN, advocaat bij den Hoogen Raad der Nederlanden; 's Gravenhage, M. NIJHOFF, 1861; — door Mr. M. M. VON BAUMHAUER, referendaris bij het departement van binnenlandsche zaken, te 's Gravenhage . . . . .* 100
- Het algemeene Duitse Handelswetboek vergeleken met het Nederlandsche wetboek van Koophandel, door Mr. I. A. LEVY, tweede en derde aflevering. Amsterdam, VAN KESTEREN, 1862 en 1863, p. 51—180; — door Mr. D. J. MOM VISCH, advocaat te Haarlem. . . . .* 218
- De banken van leening in Nederland in het algemeen, en de bank van leening te Hoorn in het bijzonder, door Jhr. Mr. A. VAN AKERLAKEN, substituut-griffier bij de arrondissements-regtbank te Hoorn, commissaris van de bank van leening aldaar. Hoorn, GEBROEDERS VERMANDE, 1862; — door Mr. G. A. FOKKER, lid van gedeputeerde staten van Zeeland, te Middelburg. . . . .* 380
- Ontwerp van het Burgerlijk Wetboek voor het Koninkrijk der Nederlanden, aan de Staten-Generaal aangeboden, den 22 November 1820. Tweede uitgave, benevens de ophelderende memorie, met eene voorrede van Jhr. Mr. J. DE BOSCH KEMPER, hoogleeraar in de rechtsgeleerdheid en staatswetenschappen te Amsterdam. Leiden, J. W. VAN LEEUWEN, 1863; — door Mr. A. DE PINTO, advocaat te 's Gravenhage. . . . .* 548

Buitenlandsche Literatuur.

Blz.

- Discours et plaidoyers* de CH. CHAIX D'EST-ANGE, ancien bâtonnier de l'ordre des avocats, procureur-général près la Cour impériale de Paris, publiés par Ed. ROUSSE, avocat à la Cour impériale. 2 vol. Paris, FIRMIN DIDOT, FILS ET COMP., 1862; — door Mr. A. DE PINTO, advocaat te 's Gravenhage 106
- Das Institut der Staatsanwaltschaft im Verfahren über bürgerliche Rechtsstreitigkeiten, mit Rücksicht auf eine gemeinsame deutsche Civilprozesordnung.* Ein Beitrag von A. B. BERNINGER, Staatsanwalt beim Appellations-gerichte zu Eisenach. Erlangen, 1861; — door denzelfden 117
- Revue doctrinale des variations et des progrès de la jurisprudence de la cour de cassation en matière civile et dans l'ordre du Code Napoléon*, par H. F. RIVIÈRE, Paris, 1862; — door Mr. J. KAPPEYNE VAN DE COPPELLO, advocaat te 's Gravenhage 242
- Théorie et pratique des obligations, ou commentaire des titres III et IV, livre III, du Code Civil*, par M. L. LABOMBIÈRE, président à la cour impériale de Limoges. — Nouvelle édition. — Bruxelles, BRUYLANT-CHRISTOPHE ET COMP., 1863; — door Mr. A. DE PINTO, advocaat te 's Gravenhage 246
- Etude sur les principes généraux de l'interprétation des lois et spécialement du Code Civil Français*, par CHARLES BROCHER. — Genève et Paris, 1862; — door denzelfden 256
- Untersuchungen über die Cautio praedibus praedilique*, von ALPHONS RIVIER, Doctor beider Rechte, Privat Docent an der Universität zu Berlin. Berlin, 1863; — door Mr. J. E. GOUDSMIT, hoogleeraar te Leiden 550

Academische Literatuur.

- J. M. Hoog, *Over Bodemerij*, Rotterdam, 1862; — door Mr. G. J. A. FABER, advocaat te Rotterdam 121
- S. M. A. DU MOSCH, *De onderteekening der notariële acten door de comparanten*; Utrecht, 1862; — door Mr. DAV. H. LEVYSSOHN NORMAN, advocaat te 's Gravenhage 141
- A. F. DE BAS, *Over de regten, opgekomen aan een afwezige, wiens bestaan onzeker is*. 's Gravenhage, 1863; — door Mr. F. A. T. WEVE, advocaat te 's Gravenhage 261
- J. J. A. SCHILL, *Over de drukpers in Nederlandsch Indië*. — Leiden, 1863; — door Mr. A. DE PINTO, advocaat, te 's Gravenhage 266
- J. P. R. TAK, *„Het recht van Amendement in de Constitutionele Monarchie,“* Academisch Proefschrift. Leiden. 1862; —
- J. J. VAN GEUNS, *„Het recht van Amendement der parlementaire vergaderingen.“* Historisch-Staatsrechtelijke proeve. Utrecht. 1863; — door Mr. J. HEEMSKERK Bz., lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal. 393

	Blz.
K. TROSTORFF, <i>Over reclame of terugvordering in zake van koop-handel</i> . Rotterdam, M. WIJT EN ZONEN, 1861; — door Mr. G. BELINFANTE, advocaat te 's Gravenhage	425
C. A. COSMAN, <i>De verbindtenissen jegens toonder</i> , geschiedkundig en naar het Nederlandsche regt ontwikkeld; Amsterdam, GEBROEDERS DIEDERICH; — door Mr. D. J. MOM VISCH, advocaat, te Haarlem.	569
J. A. SPENGLER, <i>De Nederlandsche Oost-Indische Bezittingen onder het bestuur van den Gouverneur-Generaal G. A. G. T. Baron VAN DER CAPELEN, 1819—1825. (Eerste gedeelte.)</i> Utrecht, KEMINK EN ZOON, 1863; — door Jhr. Mr. J. K. W. QUARLES VAN UFFORD, hoofd-commies bij het depart. van koloniën, te 's Gravenhage	587
A. E. CROOCKEWIT, <i>Art. 23 der wet tot regeling der samenstelling en bevoegdheid van den Raad van State</i> . Voorafgegaan door een geschiedkundig overzicht van dat collegie. Academisch proefschrift; Amsterdam, C. G. VAN DER POST, 1863; 99 blz.; — door Mr. S. M. S. DE RANITZ, subst.-officier van justitie, te Winschoten	597
GEMENGDE BERIGTEN	147, 270, 443, 606
Statistiek van het gevangeniswezen in Nederland, over 1861	270
Veslag omtrent de werking der nieuwe wetgeving in Nederlandsch Indië over het jaar 1859	158
Geregelijke statistiek over Suriname, over 1860	147
Voordragt betrekkelijk den letterkundigen en kunst-eigendom in Frankrijk	295
Rapport omtrent de regtsmagt der consuls in de Levant, in Frankrijk uitgebragt	310
Over het afschaffen of behouden van de doodstraf? (beslissingen deswege op het congres van Duitsche regtsgeleerden, te Mentz gehouden)	443
Over JOH. VAN SCHWARZENBERG, ontwerper der Carolina.	444
Overzicht van de bevolking der gevangenen in Nederland op 1 Julij 1863.	606
Over het strafstelsel in Groot-Brittanje	607
REGTSGELEERDE BIBLIOGRAPHIE. — Achter elk nr. is gevoegd eene lijst der zoo binnen- als buiten 'slands nieuw uitgekomen regtsgeleerde werken.	

THEMIS,

REGTSKUNDIG TIJDSCHRIFT.

TWEEDE VERZAMELING,

Tiende Deel,

EERSTE STUK.

STELLIG REGT (NEDERLANDSCH).

BURGERLIJK REGT EN REGTSVORDERING. — *Nog iets over handligting*; door Mr. P. VAN WESSEM, griffier bij het Kantongeregt te Culemborg.

De vraag heeft zich voorgedaan of de vader, die ontzet is van de voogdij over zijne minderjarige kinderen, toch handligting kan verleenen, overeenkomstig de bepaling van art. 480 B. W. Een vader namelijk, bij regterlijk vonnis wegens zijn bekend slecht levensgedrag ontzet van de voogdij, wilde van het middel der handligting gebruik maken, om zodoende gemakkelijk de gelden in handen te krijgen van zijn' minderjarigen zoon. De zaak heeft echter geen voortgang gehad, daar het bleek, dat de minderjarige, dien de bedoelde vader handligting wilde verleenen, den vollen ouderdom van 18 jaren niet bereikt had, zoodat reeds daarom art. 480 B. W. buiten toepassing moest blijven. Of de vader van zijn voornemen heeft afgezien, dan wel of de zoon den 18jarigen leeftijd nog niet bereikt heeft, is mij niet bekend; althans er is van deze zaak niets meer ge-

hoord. De vraag echter, die zich voordeed, schijnt gewigtig genoeg om met een enkel woord te worden besproken.

Reeds meermalen is op het groote misbruik gewezen, dat van handligting pleegt gemaakt te worden. De oorzaken van dat misbruik zijn velerlei; grootelijks is het te wijten aan de gemakkelijke wijze, waarop handligting verleend kan worden; eene enkele verklaring toch door den vader voor den Kantonregter zijner woonplaats afgelegd, dat hij zijnen 18jarigen zoon handligting verleent, is volgens de wet voldoende. De Kantonregter is in deze geheel lijdelijk persoon, en doet niets dan proces-verbaal opmaken van de verklaring van den vader: het is hem in geen geval gegeven om te onderzoeken of zij zal zijn in het wezenlijk belang der minderjarigen.

Dit alles, gevoegd bij de groote voordeelen die er uit voort kunnen vloeijen voor den vader, die zoodoende vrij gebruik denkt te zullen maken van de gelden zijns minderjarigen, overtuigd van zijnen invloed, die ook nog wel na verleende handligting zal blijven bestaan, maakt de handligting gevaarlijk voor de belangen der minderjarigen, waarvoor anders zoo doeltreffend is gezorgd.

Dat misbruik wordt alzoo in de hand gewerkt door de bepalingen onzer wetgeving zelve, die van den eenen kant zeer angstvallig het verleenen der venia aetatis afhankelijk heeft gesteld van lastige formaliteiten en het gezag van het hoogst regtscollegie, van den anderen kant uiterst vrijgevig het verleenen van handligting te gemakkelijk gemaakt en de magt van den 18jarigen te ruim heeft gesteld. Hoe vele toch zijn de regten, die hem door handligting kunnen worden toegestaan en voor hoe veel uitbreiding zijn zij niet vatbaar? Wij willen niet herhalen wat dienaangaande reeds bij menige belangrijke monographie duidelijk is uiteengezet, noch wat geachte sprekers bij de beraadslagingen in de kamers dikwijls hebben in het mid-

den gebragt (1). Alleen willen we de boven bedoelde vraag kortelijk bespreken.

Oppervlakkig beschouwd zal menigeen met het oog op de duidelijke bepaling van art. 480 B. W. zeggen, dat er weinig reden van twijfel in deze mogelijk is. Er zijn echter nu en dan gevallen van soortgelijken aard behandeld, waarbij de ratio dubitandi ongeveer dezelfde was: bij quaesties namelijk, in welke 't eveneens de verhouding geldt der vaderlijke magt tot de voogdij: dat hierbij alleen moet gedacht worden aan het geval, dat een ander dan vader of moeder voogd is, is natuurlijk. — Een hoogst belangrijk arrest wees over deze verhouding van ouderlijke magt tot voogdij het Hof van N.-Holland dd. 24 Februarij 1853 (*W. v. h. R.* n°. 1434, en *N. R.* 1855, I., p. 395), waarbij 't de vraag was, of de moeder, die afstand van de voogdij heeft gedaan, het regt heeft te vorderen, dat haar kind haar ter verzorging en opvoeding worde uitgeleverd. Hoofdzakelijk werd overwogen, „dat de voogdij van den langstlevenden der ouders de vaderlijke magt *vervangt*, voor zoo verre de wet de gevolgen dier magt niet naast de voogdij in wezen laat” en hieruit beslist: „dat bij gevolg het toezigt over den persoon van den minderjarigen door den langstlevenden der ouders niet als *vader* of *moeder*, maar als *voogd* wordt uitgeoefend.” Redenerende uit art. 441 B. W. wordt dus hier aan de moeder een regt ontzegd, dat haar volgens de ouderlijke magt toekomt, maar hier geacht wordt verloren te zijn, omdat in dit geval „de wet de gevolgen dier magt niet naast de voogdij in wezen laat.” MARCADÉ op art. 450, C., denkt er anders over. „Ce droit, zegt hij, ne devient un attribut du pouvoir tutelaire, que quand il n'existe plus de puissance paternelle.” En met hem zijn vele Fransche schrijvers het eens. Even zoo Mr. HARTOGH in zijne conclusie, toen deze zaak

(1) Zie hierover hoofdzakelijk de literatuur, aangehaald in het stuk van Mr. J^o. DE VRIES, *Themis* 1858, p. 336.

bij de Arrondissements-Regtbank te Amsterdam werd behandeld, doch noch bij het vonnis dier regtbank, noch bij gemeld arrest van het Hof, is zijne opinie gevolgd.

Zoude men niet eveneens wegens art. 441 B. W. kunnen beweren, dat het regt dat de vader had uit kracht der ouderlijke magt verloren is, als zijnde de laatste door de voogdij *vervangen*?

Nog is o. a. ten voordeele der overmagt van voogdij boven ouderlijke magt beslist bij arrest van het Hof van Z.-Holland van 27 Junij 1853 (*W. v. h. R.*, n°. 1477, en *N. R.* 1855, p. 385) en bij arrest van den Hoogen Raad van 21 Mei 1858 (*W. v. h. R.*, n°. 1960), bevestigende een arrest van genoemd Hof (*W. v. h. R.*, n°. 1877).

De Hooge Raad besliste, dat de moeder, die de voogdij heeft verloren, niet geregtigd is krachtens hare ouderlijke magt de uitlevering te vorderen van haar kind, dat door den voogd aan een ander is toevertrouwd; overwegende: „dat wel is waar de aan de vaderlijke magt verbonden regten en verplichtingen, met name die vervat in de artt. 353 tot en met 356 B. W., na het verlies der voogdij niet geheel ophouden, dat deze echter den voogd niet *mogen* hinderen in zijnen werkring en uit dien hoofde *behooren* te zijn ondergeschikt aan de voogdij, en alleen nevens, nimmer in strijd met haar kunnen worden uitgeoefend.”

Deze overweging echter schijnt meer een argument van convenientie, en heeft meer betrekking op het jus constituendum, dan op het jus constitutum. Zoo behoorde het misschien te zijn.

En juist deze overweging zoude kunnen doen twijfelen aan de bevoegdheid van den vader, die van de voogdij is ontzet, om zijnen zoon handligting te verleenen. Dat hierdoor toch in groote mate de werkring van den voogd wordt belemmerd, lijdt geen twijfel. De voogdij van den nieuwen voogd wordt door de handligting geheel illusoir en de

afzetting van den slechten vader mist, althans na het 18de jaar des minderjarigen, volkomen het doel.

Hoe men echter in soortgelijke gevallen ook moge geoordeeld hebben, met het oog op art. 480 B. W., zal men den vader een regt hem zoo uitdrukkelijk gegeven moeilijk kunnen ontnemen. De bepaling van het artikel is te duidelijk om eenige andere explicatie toe te laten. Het facultatieve *kan* levert natuurlijk volstrekt geen twijfel op, omdat het op het vermogen van den vader ziet, geenszins op den Kantonregter, alsof deze zoude kunnen weigeren zijne verklaring op te nemen; en anders is het in het volgende artikel, waar de Kantonregter zeer zeker zijne goedkeuring kan weigeren, en ook tegen de beslissing bij de Arrondissements-Regtbank kan worden opgekomen.

DALLOZ, voce *Minorité*, § 771, zegt, dat het Hof van Bordeaux heeft beslist, dat het aan de regtbanken zou gegeven zijn, om in dit opzigt de handelingen der ouders te controleren, en op verzoek van den voogd den Kantonregter te kunnen verbieden acte van de verklaring te verleenen. Van hetzelfde gevoelen is ZACHARIAE, § 119, die het gevoelen van DELVINCOURT, ad art. 477 C., verwerpende, dat de vader of moeder na verlies van de voogdij het regt om handligting te verleenen zouden verliezen, eveneens gelooft, dat de regtbanken, „om bijzondere redenen en in het belang der minderjarigen“ zoodanige handligting zouden kunnen nietig verklaren. Op welke gronden, anders dan die der billijkheid, zij daartoe gebragt zijn, begrijpen wij niet. Het middel is geheel ongegrond en buiten de wet, maar zoo *behoorde* het misschien te zijn; en ofschoon ook hier moet gezegd worden: *dura, sed ita scripta lex*, mogen we toch o. i. het regt, dat als een zuiver uitvloeisel der ouderlijke magt, den vader of de moeder toekomt, uit billijkheid in het belang der minderjarigen, aan hen niet ontzeggen.

Wat in het volgende artikel verstaan moet worden onder

de woorden: „wanneer deze zich in de onmogelijkheid mogten bevinden om hunnen wil te kennen te geven,“ is duidelijk, en voorzeker behoeft het geen betoog, dat daardoor niet begrepen kan worden, als zij zijn ontzet van de voogdij of deze op eenige wijze verloren hebben. De ouderlijke magt toch, krachtens welke hun dit regt toekomt, eindigt slechts of door den dood van het kind of beide zijne ouders, of door meerderjarigheid van het kind, of door een regterlijk vonnis ten laste der ouders volgens art. 335 C. P. Wel ondergaat zij eenige verandering door den dood van eenen der ouders, maar zij lost zich niet op ten opzichte van den overblijvenden in de voogdij die hij alsdan voert, gelijk aangehaald arrest van het Hof van Z.-Holland van 27 Junij 1853 heeft beweerd. Deze bewering, geput uit de 3de zinsnede van art. 385 B. W., is vreemd genoeg. Wij zijn het dan ook meer eens met Mr. DIEPHUIS, II, 176, n°. 467, dan met Mr. OPZOOMER, die ad art. 421, § 1, beweert, dat de voogdij en de ouderlijke magt elkander volstrekt uitsluiten, zonder dit gevoelen evenwel wettig en overtuigend te bewijzen. 't Is alleen dan waar, als de vader voogd, de moeder voogdes is.

Zonder eene der opgenoemde redenen blijft de ouderlijke magt voortduren, en hierdoor is 't, dat de ouders dit regt behouden, zelfs al zijn zij van de voogdij verstoken.

Dat het misschien beter geweest zou zijn dit regt uitdrukkelijk te weigeren aan de meesten, zoo niet aan allen der in art. 437 B. W. opgenoemden, zal zeker ieder gaarne toestemmen. Maar we willen hierover liever niet uitwijden: hoe veel is reeds over het jus constituendum gezegd! Nu we evenwel over het jus constitutum spreken, twijfelen we niet om, niettegenstaande het verwaarloosde belang van minderjarigen, en den breeden weg tot misbruik, een bevestigend antwoord op de gestelde vraag te geven.

CULENBORG, Januarij 1863.

STRAFREGT EN STRAFVORDERING. — *Zijn kooplieden, winkeliers enz. strafbaar, wanneer in hunne magazijnen, winkels of werkplaatsen onherijkte maten of gewigten aanwezig bevonden worden, die niet in betrekking staan tot hunnen handel of hun bedrijf?* — door Mr. F. A. T. WEVE, advocaat te 's Gravenhage.

Bij de wet van 21 Aug. 1816, Stbl. n°. 34, werd een eenvormig stelsel van maten en gewigten bepaald, dat uiterlijk op den 1 Jan. 1820 in het geheele rijk moest zijn ingevoerd. Gedeeltelijk had die invoering dan ook op dat tijdstip plaats, doch gedeeltelijk bleef die nog vele jaren onvolledig. Zij had met vele moeilijkheden te kampen, en ondervond niet de gewenschte medewerking. Velen bleven zich nog van afgeschafte maten en gewigten bedienen (1), velen ook namen de bepalingen omtrent den herijk der nieuwe maten en gewigten niet in acht (2).

Geen wonder dan ook dat er nadere bepalingen omtrent een en ander werden gemaakt, ten einde den naleving te verzekeren door de overtreders met de straffen te bedreigen, bij de wet van 6 Maart 1818, Stbl. n°. 12, op de overtredingen van algemeene verordeningen of van provinciale of plaatselijke reglementen gesteld.

Zoo werden dan o. a. bij het Kon. Besl. van 30 Maart 1827, Stbl. n°. 13, nadere bepalingen omtrent den jaarlijkschen herijk gemaakt, in aanmerking genomen zijnde dat de maten en gewigten, buiten jaarlijkschen herijk, door gebruik en slijting geen genoegzamen waarborg van juistheid aanbieden, en niemand zal het misbillijken dat er stiptelijk worde toegezien op de naleving dezer verplichting door diegenen, op wie zij gelegd is.

De vraag is evenwel: wanneer is men te dier zake strafbaar, — en meer bepaald: is hij, die eenigerlei handel,

(1) Zie den consid. v. h. K. Besl. van 18 Dec. 1822, Stbl. n°. 52.

(2) Zie den consid. v. h. K. Besl. van 3 Maart 1827, Stbl. n°. 13.

nering of bedrijf uitoefent, strafbaar wanneer in zijn magazijn, winkel of werkplaats, na verloop van den voor de herijking gestelden termijn, onherijkte maten of gewigten worden aangetroffen, die tot zijnen handel, zijne nering of zijn bedrijf in geene betrekking staan?

Ik meen dat deze vraag ontkennend moet worden beantwoord, en geloof het niet geheel ondienstig de gronden te doen kennen, die mij tot die beantwoording leiden, daar die vraag voor velen van practisch belang is. Jaarlijks toch zal zij zich gewis herhaaldelijk voordoen.

Ook uit een regtskundig oogpunt heeft de vraag, die zich vroeger, voor zoo ver ik weet, niet had voorgedaan, eenig belang gekregen door het verschillende oordeel daarover door den kantonregter en de Arr.-Regtbank te Zwolle, die haar met mij ontkennend — en den H. Raad, die haar, met vernietiging dier vonnissen, bevestigend besliste bij arrest van den 4 Maart 1862, *Weekbl.* n°. 2359.

De aanleiding tot vervolging van den beklaagde in die zaak was deze: een blikslager werd, bij de visitatie door een' daartoe bevoegden beambte, na afloop van den voor de herijking gestelden termijn, bevonden in zijn winkel aanwezig te hebben een' Ned. kop en een blikken oliemaatje, die niet waren voorzien van het voor dat jaar vastgestelde ijkmerk.

Als bewezen werd aangenomen, dat de beklaagde geen ander beroep dan dat van blikslager uitoefende, en dat hij die beide maten ter herstelling had ontvangen, althans dat hij zulks onmiddelijk aan den bekeurenden beambte had opgegeven.

De kantonregter te Zwolle ontsloeg den beklaagde van alle regtsvervolging bij vonnis van den 15 Aug. 1861, en dit vonnis werd in hooger beroep, bij verstek, door de Arr.-Regtbank aldaar bevestigd bij vonnis van den 19 Dec. 1861, doch bij het reeds vermelde arrest van den H. Raad vernietigd, met veroordeeling van den beklaagde in eene geldboete.

Ik zal de gronden, waarop dat arrest steunt, niet afzonderlijk bestrijden, doch eenvoudig de gronden doen kennen, waarop ik de gestelde vraag ontkennend meen te moeten beantwoorden; zij zullen grootendeels wel dezelfde zijn als die der zoo even vermelde vernietigde vonnissen, welke mij evenwel niet dan uit het arrest van den H. Raad bekend zijn geworden.

Zoo als reeds opgemerkt is, strekt de jaarlijksche herijk der maten en gewigten tot waarborg van hunne juistheid, daar deze door gebruik en slijting langzamerhand verloren gaat. Het gebruik van onherijkte maten en gewigten behoort derhalve evenzeer tegengegaan te worden als dat van afgeschafte maten en gewigten, waaromtrent bij den considerans van het K. Besl. van 18 Dec. 1822 *Stbl.* n°. 52 werd gezegd, dat sommige personen zich het gebruik alsnog veroorloven »ten merkelyk prejudicie der goede ingezetenen, aangezien voorzeide maten en gewigten, als aan geen toezigt of ijk meer onderworpen en aan vermindering van lengte en zwaarte onderhevig, geen juiste maat of gewigt meer aanduiden.»

Ten einde genoegzamen waarborg op te leveren is het dan ook noodig dat nieuwelings vervaardigde maten en gewigten worden geverificeerd en geijkt, en dat gebruikte maten van tijd tot tijd worden herijkt. — De zorg voor de naleving van zoodanig voorschrift moet uit den aard der zaak kleven, in het eerste geval, op de vervaardigers der maten en gewigten, en in het laatste geval op degenen, die daarvan gebruik moeten maken, terwijl deze natuurlijk evenzeer strafbaar behooren te zijn, wanneer zij niet-geijkte maten en gewigten bezigen.

Tegen het uitgeven van niet-behoorlijk geverificeerde en geijkte maten en gewigten door de vervaardigers is behoorlijk gewaakt ten opzichte van lengtematen en gewigten bij art. 2 van het Kon. Besl. van 28 Sept. 1819, *Stbl.* n°. 49, — ten opzichte van maten voor grutterswaren

bij art. 9 en 10 van het K. Besl. van 21 Dec. 1822, *Stbl.* n°. 54, waarbij in het algemeen het te koop aanbieden zoo in het openbaar als in winkels of elders wordt verboden, — ten opzichte van kleine vochtmaten bij art. 18 van het K. Besl. van 22 Maart 1829, *Stbl.* n°. 5, waarbij niet alleen aan de vervaardigers, maar ook aan de handelaars in zoodanige maten verboden wordt die in hunne winkels, magazijnen of openbare plaatsen voorhanden te hebben, te koop aan te bieden en in omloop te brengen, wanneer zij niet vooraf behoorlijk geijkt en met de loopende jaarletter voorzien zijn. Deze laatste bepaling werd gewijzigd bij art. 14 van het K. Besl. van 19 April 1832, *Stbl.* n°. 12, waarbij aan fabrikanten en handelaars zoowel in groote als in kleine vochtmaten verboden wordt die niet behoorlijk geijkt te koop (1) aan te bieden of op eenigerlei wijze in omloop te brengen, terwijl eindelijk bij art. 3 van het K. Besl. van 5 Febr. 1837, *Stbl.* n°. 2, aan de kuipers verboden wordt het door hen vervaardigde nieuwe vaatwerk ongeijkt af te leveren.

Tegen het gebruik maken van ongeijkte maten en gewigten waken genoegzaam al diezelfde bepalingen. Immers bij het eerstgenoemde besluit van 28 Sept. 1819 wordt in art. 2 ook verboden het *in den handel gebruiken* van ongeijkte maten en gewigten, en wordt in art. 13 voor het vervolg eene jaarlijksche herijking bevolen der maten en gewigten, die alsdan in omloop gebragt zijn en in den handel gebruikt worden. — Bij art. 9 van het besl. van 21 Dec. 1822 wordt het *gebruik* van ongeijkte inhoudsmaten voor grutterswaren verboden. — Bij het besl. van 22 Maart 1829 wordt de verkoop van *inlands* gefabriceerde dranken bij de flesch, kan of kruik als *maat* verboden, ten zij in behoorlijk geijkte flesschen, kannen of kruiken van eene geheele of eene halve Ned. kan, terwijl

(1) *Ter verkoop* staat aldaar te lezen, wat eene kennelijke schrijf- of drukfout is.

overigens in dat besluit niet wordt gesproken van degenen, die zich van de daarbij bedoelde maten bedienen, wat ook gevoegelijk nagelaten kon worden, omdat bij het zoo even vermelde besluit van 28 Sept. 1819 het in den handel gebruiken van ongeijkte maten en gewigten reeds in het algemeen verboden was, welk verbod mede herhaald is ten opzichte van groote vochtmaten bij het K. Besl. van 19 April 1832, terwijl bij de artt. 1 der K. Besl. van 13 April 1833, *Stbl.* n°. 9, en van 31 Dec. 1834, *Stbl.* n°. 45, aan den ijk onderworpen verklaard wordt al het vaatwerk, dat niet uitsluitend tot vervoer en bewaring, maar tevens tot *inhoudsmaat* strekt bij de *aflevering* der daar vermelde dranken.

Omtrent den herijk werden bij het K. Besl. van 30 Maart 1827, *Stbl.* n°. 13, nadere bepalingen vastgesteld, daar die van vroegere besluiten daaromtrent niet algemeen werden in acht genomen. Daarbij wordt in art. 1 de verplichting om binnen zekeren termijn jaarlijks te doen herijken opgelegd aan „alle kooplieden, winkeliers, fabrikeurs, handwerk- en neringdoende lieden, en in het algemeen alle, „die van de nieuwe maten en gewigten gebruik moeten maken,“ terwijl de genoemde personen bij art. 2 (1) strafbaar worden verklaard zoo, na verloop van dien termijn, in hunne winkels, opene magazijnen, verkoop- en werkplaatsen of uitstallingen onherijkte maten of gewigten aanwezig of voorhanden mogten worden gevonden.

Letten wij op de verschillende bepalingen, die het in omloop brengen of het gebruik van ongeijkte of onherijkte maten en gewigten trachten tegen te gaan, dan zien wij daaruit:

1°. dat degenen, die maten of gewigten vervaardigen of er handel in drijven, ernstig worden aangespoord ze niet

(1) De daarbij tevens bedreigde verbeurdverklaring der onherijkte maten en gewigten mag evenwel, gelijk bekeud is, door den regter niet worden uitgesproken, als niet in de wet van 6 Maart 1818 voorkomende.

ongejikt of onherijkt in omloop te brengen, zoo zeer dat ten opzichte van sommige derzelven niet alleen het verkoopen, maar ook het te koop aanbieden, ja zelfs het in de winkels, magazijnen of openlijke plaatsen voorhanden hebben strafbaar is gesteld, welke strafbepalingen evenwel in de gevallen, waarin haar die uitgebreidere strekking had kunnen worden toegekend, later wederom beperkt zijn tot het *te koop aanbieden of in omloop brengen* daarvan;

2°. dat degenen, die gewoon zijn zich in hunnen handel of in hunne nering van maten en gewigten te bedienen, strafbaar zijn als zij daartoe ongeijkte of onherijkte bezigen, d. i. als zij de door hen verkochte waren met zoodanige maten of gewigten toemeten of afwegen of in zoodanige inhoudsmaten afleveren, en dat zij eveneens strafbaar zijn zoo na verloop van den daartoe gestelden termijn onherijkte maten of gewigten in hunne winkels, opene magazijnen, verkoop- en werkplaatsen of uitstallingen aanwezig of voorhanden worden gevonden.

De reden dezer laatste bepaling is duidelijk. Indien toch die voorwerpen te dier plaatse gevonden worden, dan is het vrij zeker te achten dat die tot toemeting of afweging der waren aan de koopers dienen, wat het besluit van 1827 juist beletten wilt, omdat maten en gewigten, door gebruik en slijting, bij gebreke van den herijk geen' genoegzamen waarborg van juistheid opleveren.

Na het voorop stellen van dit korte overzicht vraag ik: is hij, die eenigerlei handel, nering of bedrijf uitoefent, strafbaar, als in zijn magazijn, winkel, uitstalling of werkplaats na verloop van den daartoe gestelden termijn onherijkte maten of gewigten worden aangetroffen, die tot zijnen handel, zijne nering of zijn bedrijf in geene betrekking staan?

Ik aarzel niet die vraag ontkennend te beantwoorden.

Men houde in het oog, dat ik ten deze alleen spreek van ongeijkte en onherijkte maten en gewigten. Ten op-

zigte van *afgeschafte* maten en gewigten zijn de strafbe-
palingen in het algemeen, en zulks te regt, strenger, en is
het bloot voorhanden hebben van dergelijke maten en ge-
wigten meermalen uitdrukkelijk strafbaar gesteld.

Zoo verbiedt art. 1 van het K. Besl. van 18 Dec.
1822, *Stbl.* n°. 52, het *voorhanden hebben* of ten toon
stellen, — art. 2 van het K. Besl. van 21 Dec. 1822, *Stbl.*
n°. 54, het gebruiken of *aanwezig zijn* of door de verkoop-
pers langs wegen en straten medevoeren, — artt. 2 van
het K. Besl. van 22 Maart 1829, *Stbl.* n°. 5 en van
19 April 1832, *Stbl.* n°. 12, het *voorhanden hebben* en
gebruiken.

Ik laat daar of in al de opgenoemde gevallen wel in der
daad op een bloot aanwezig zijn, zonder meer, gedoeld
wordt. Waar echter het bloote aanwezig zijn strafbaar is,
is het onverschillig om welke reden de maten en gewig-
ten voorhanden zijn; zoo wordt ter vulling toegezonden
vaatwerk dan ook beschouwd als het eigen vaatwerk van
den fabrikant bij art. 3 van het K. Besluit van 31 Dec.
1834, *Stbl.* n°. 45.

Onherijkte maten voorhanden te hebben ter plaatse
waar men verkoopt, ik geef het gaarne toe, is strafbaar,
maar ik beweer dat dit niet in elk geval strafbaar is. Ik
geloof dat, evenzeer als het aanwezig zijn van dergelijke
maten en gewigten in de woning of in een gesloten maga-
zijn van den koopman, winkelier of fabrikant, doch buiten
den winkel of de werkplaats, niet strafbaar is, evenzeer
het aanwezig zijn van zoodanige maten en gewigten niet
strafbaar is, wanneer die in geene betrekking staan tot
den handel, de nering of het bedrijf, dat in laatstge-
noemde plaatsen wordt uitgeoefend.

Voor de strafbaarheid van het misdrijf zijn m. i. vier
vereischten noodig: 1°. dat de termijn, voor den herijk be-
paald, verstreken zij; 2°. dat hij, bij wien onherijkte maten

of gewigten aanwezig bevonden worden, koopman, winkel-
lier of fabrikant zij of een handwerk of eene nering uit-
oefene; 3°. dat de onherijkte maten of gewigten aanwezig
worden bevonden in een' winkel, open magazijn, verkoop-
of werkplaats of uitstalling; 4°. dat die maten of gewig-
ten tot diegenen behooren, waarvan de koopman, hand-
werksman enz. gebruik moet maken bij zijnen handel of
zijn bedrijf. Wanneer die vier vereischten niet aanwezig
zijn, bestaat er m. i. geen misdrijf.

Ik zal mij tot het hierboven opgegevene geval bepalen,
en dan erken ik dat de drie eerste vereischten daarbij
volkomen aanwezig zijn. — Na verloop van den voor den
herijk gestelden termijn waren de beide maten gevonden
in den winkel van een' blikslager, (die als zoodanig ook
maten verkocht en herstelde,) en derhalve bij een' winke-
lier en handwerksman, — maar het vierde vereischte ont-
breekt: de aanwezig bevondene maten behooren niet tot
de zoodanige, als waarvan een blikslager *gebruik moet maken*.

Ik moet hier doen opmerken, dat onze blikslager geen
fabrikant is van maten of gewigten, en dat in het aange-
haalde arrest van den H. R. dan ook als feitelijk beslist
vermeld wordt „dat de beklagde geen ander beroep uit-
oefent dan dat van blikslager en als zoodanig maten ver-
koopt en herstelt,“ niet dat hij ze ook vervaardigt (1). Het
doet er echter niets toe, of hij fabrikant of slechts hande-
laar in maten is; het besluit van 19 April 1832 stelt beiden
op gelijke lijn.

In het gegevene geval echter zijn de maten ook niet in
het bezit van den blikslager als handelaar in maten, maar
eenvoudig als werkmán, en nu komt het mij voor dat de

(1) Bij het gemelde arrest werd de blikslager evenwel gequalificeerd te
zijn koopman, winkelier en fabrikant, terwijl ook de adv.-generaal had
geconcludeerd tot de qualificatie van winkelier en fabrikant. Mij dunkt
dat die qualificatie strijdt met het als bewezen aangenomene.

werkman volstrekt niet verplicht is de maten, die hij ter herstelling ontvangt, te doen herijken.

Dat hij daartoe niet verplicht, ja zelfs niet gerechtigd is, zal men mij waarschijnlijk gereedelijk toegeven, maar dan ook kan hij niet strafbaar zijn, als hij het nagelaten heeft.

Wie toch zijn volgens het K. Besluit van 30 Maart 1827 verplicht de maten en gewigten te doen herijken? — In het algemeen *wallen*, die van de nieuwe maten en gewigten *gebruik moeten maken.* — En waarin bestaat hunne verplichting volgens datzelfde besluit? — In het jaarlijks ter herijking aanbieden van *die* maten en gewigten, terwijl het nalatig zijn in *die* verplichting met straf wordt bedreigd, en *mitsdien* zoodanige kooplieden enz., in welker winkels enz. onherijkte maten of gewigten aanwezig of voorhanden gevonden mogten worden, straf zullen belooopen.

Mij dunkt, men kon bijna niet duidelijker vermelden dat de kooplieden enz., slechts behoeven te doen herijken de maten en gewigten, waarvan zij in hunnen handel gebruik maken. Art. 1 van het gemelde besluit geeft het uitdrukkelijk te kennen, dat de verplichting bestaat in het doen herijken van *die* maten en gewigten, waarvan de koopman enz. *gebruik moet maken* of liever *gebruik maakt* 't zij ter toeweging of afmeting, 't zij als handelsartikel.

En nu wordt die verplichting bij art. 2 van dat besluit geenszins uitgebreid, doch er wordt integendeel op de nalatigheid *dezer* (bij art. 1 vermelde) *verplichting* niet onvoorwaardelijk straf bedreigd, maar slechts voor het geval dat onherijkte maten en gewigten, nml. die maten en gewigten, welke de koopman enz. ingevolge art. 1 verplicht is ter herijking aan te bieden, aanwezig worden bevonden in zijnen winkel enz., m. a. w. ter plaatse, waar hij gewoon is te verkoopen of zijn bedrijf uit te oefenen.

Art. 2 breidt derhalve de verplichting niet uit, maar be-

perkt de strafbaarheid van het verzuim tot enkele plaatsen, waar de voorwerpen gevonden mogten worden.

De beperktere opvatting der strafbaarheid is dan ook geheel in overeenstemming met de ratio legis. Het besluit van 30 Maart 1827 omtrent den herijk overweegt in zijnen considerans, dat maten en gewigten, bij gebreke van jaarlijks herijkt te worden, door gebruik en slijting geen genoegzamen waarborg van juistheid geven. — Het spreekt van zelf, dat men daarbij den waarborg voor koopers en verbruikers op het oog had, even als zulks in den considerans van het K. Besl. van 18 Dec. 1822, *Stbl.* n°. 52, uitdrukkelijk wordt gezegd.

De Fransche tekst van art. 1 van het Kon. Besluit van 30 Maart 1827 bevestigt mijne opvatting. Wij lezen daar den termijn voor het nakomen der verplichting aldus vertaald: „un délai pendant lequel les marchands, boutiquiers, fabricans, artisans, trafiquants et généralement tous ceux qui *font usage* des nouveaux poids et mesures, seront obligés de *les faire rectifier* annuellement,“ terwijl de strafbepaling op het aanwezig of voorhanden gevonden worden in art. 2 aldus luidt: „Ceux qui ne satisferont point à cette obligation, et par conséquent tous marchands etc. dont les boutiques etc., seront trouvés nantis de poids et mesures non vérifiés.“

Volgens den Franschen tekst, evenzeer als volgens den Hollandschen, bestaat de verplichting voor hen, die gebruik moeten maken van de nieuwe maten en gewigten, in het doen herijken van die maten en gewigten, d. i. van *die* maten en gewigten, waarvan zij *gebruik* moeten maken. Ceux qui *font usage* des nouveaux poids et mesures — seront obligés de *les faire rectifier*. En evenzeer wordt het nalaten *dier* verplichting alleen dan gestraft, als bij hen in hunne winkels enz. zoodanige maten en gewigten onherijkt voorhanden bevonden worden. Ceux qui ne satisferont point à *cette* obligation, et par conséquent tous marchands

etc., dont les boutiques etc. seront trouvés *nantis* de poids et mesures non vérifiés.

Het *voorhanden hebben*, wanneer dit met het gebruik in betrekking staat, o. a. ook voorkomende in art. 2 van het Kon. Besluit van 22 Maart 1829, luidt in den Franschen tekst *être nanti*, d. i. *voorzien zijn* van iets, niet blootelijk *aanwezig hebben* (1).

Bezwaarlijk dan ook zal men van den blikslager, die herstelde maten, welke te huis bezorgd of afgehaald moeten worden, in zijnen winkel aanwezig heeft, kunnen zeggen dat zijn winkel voorzien is (*est nanti*) van zoodanige maten, en evenmin zal men kunnen zeggen, dat hij die maten in omloop brengt. In omloop brengen immers kan alleen van den fabrikant of koopman gezegd worden, die nieuwelings vervaardigde maten verkoopt of in den handel brengt, niet van hem, die reeds in omloop zijnde hersteld aan den eigenaar terug geeft of terug zendt. Zoo spreekt dan ook art. 2 van het Kon. Besluit van 28 Sept. 1819 van het uitgeven van maten en gewigten, waar, blijkens het opschrift van het besluit, gehandeld wordt van de *eerste uitgifte*.

Opmerkelijk is het dat zelfs het *„voorhanden hebben*, ter koop aanbieden en in omloop brengen” in art. 18 van het straksgenoemde besluit van 1829 voorkomende, en waar van fabrikanten en handelaars in vochtmaten gesproken wordt, eenvoudig is vertaald door *exposer en vente* ou autrement, en dat dit artikel bij het latere besluit van 19 April 1832 dan ook juist gewijzigd is in dien zin, dat alleen het te koop aanbieden of in omloop brengen getroffen wordt.

Kennelijk wordt dus overal bedoeld het aanwezig of voorhanden hebben (het voorzien zijn) van maten of gewigten ten gerieve van den uitgeoefenden handel of van het uitgeoefende bedrijf, hetzij om daarmede toe te wegen of af te meten, hetzij om die maten en gewigten zelven te verkoopen, maar geenszins het bloote aanwezig zijn ter

(1) *Se nantir*: fam., se garnir, se pourvoir de quelque chose. (DICT. DE BESCHERELLE in v.).

opgenoemde plaatsen van maten en gewigten, die met den handel of het bedrijf van den koopman of fabrikant niets te maken hebben.

Ik geloof dat de beteekenis der behandelde bepalingen van het Kon. Besluit van 1827 volkomen duidelijk is, als men die bepalingen beschouwt in verband met andere bepalingen betreffende het stuk van maten en gewigten, en dat zij nog verhelderd worden door vergelijking met de officiële Fransche vertaling. Ik wil ten slotte echter eens veronderstellen, dat het bloote aanwezig bevonden worden van onherijkte maten of gewigten, onverschillig of zij al of niet in verband staan tot den handel of het bedrijf, strafbaar zij, wat zou daarvan dan het gevolg zijn? — Dit, dat strafbaar zal zijn het in den winkel of op de werkplaats aanwezig zijn van maten of gewigten, waarvan de winkelier of fabrikant zich niet bedient in zijn bedrijf, terwijl hij vrijelijk onherijkte maten en gewigten, die hij in zijne zaak gebruiken moet, mag bezitten en in huis hebben, zoo zij slechts verwijderd blijven uit zijn' winkel of werkplaats.

Zoo zou dan b. v. strafbaar zijn een graanhandelaar, die in zijn magazijn eene onherijkte oliemaat heeft, hem dienende ter vulling zijner lampen; zoo zou dan strafbaar zijn een tapper, wiens vrouw in de gelagkamer eene onherijkte el bezigt bij het vervaardigen van kleedingstukken.

Een ander zonderling gevolg van het bloote aanwezig zijn van onherijkte maten en gewigten in den winkel of werkplaats van den fabrikant of koopman zou zijn, dat maten of gewigten, niet tijdig herijkt, ten eenenmale onbruikbaar zouden zijn voor het vervolg, zoo daaraan iets te herstellen was. In gebrekkigen toestand, men zal dit wel erkennen, kunnen zij niet ter herijk bezorgd worden, en hersteld kunnen zij niet worden, zonder dat de werkman in dat geval gevaar loopt bekeurd te worden, want in zijn' winkel of werkplaats mag hij ze niet aanwezig hebben. Het gevolg zou dus moeten zijn dat hij,

die zijne maten of gewigten niet heeft doen herstellen voor dat de termijn tot herijking verstreken is, ze gerust als nutteloos weg kan werpen.

Ik geloof derhalve dat; wel verre van onverschillig te zijn om welke reden of met welk doel eenigerhande onherijkte maat of gewigt in verkoop- of werkplaatsen aanwezig is, het er juist op aankomt te onderzoeken of het aanwezig bevondene behoort hetzij tot zoodanige maten of gewigten, als in de nering of het bedrijf, dat te dier plaatse wordt uitgeoefend, gewoonlijk gebruikt worden, hetzij tot de maten of gewigten, welke in de fabriek vervaardigd of in den winkel te koop gesteld zijn.

STRAFREGT EN STRAFVORDERING. — *Statistieke bouwstoffen nopens de doodstraf in Nederland, gedurende de laatste 50 jaren*, bijeengebragt door Mr. J. B. Vos, regter in de Arrondissements-Regtbank te Sneek.

Toen wij ten vorigen jare eene Nederduitsche vertaling leverden van Dr. MITTERMAIER'S *Todesstrafe*, bestond bij ons aanvankelijk het voornemen om daaraan eene meer uitgewerkte statistiek betrekkelijk Nederland toe te voegen. Al spoedig echter bleek de moeilijkheid om die op eene geschikte wijze in dat werk in te lasschen; ik liet dit plan toen dus varen, met het voornemen om dien arbeid, voor onze landgenooten zeker niet zonder gewigt, afzonderlijk in een regtskundig tijdschrift te doen opnemen. De algemeene belangstelling, onze vertaling te beurt gevallen, heeft ons daarin versterkt. Daaraan thans gevolg gevende, hebben wij als begin van onzen arbeid het jaar 1811 gekozen, als zijnde het jaar van de invoering der Fransche wetgeving hier te lande.

Kan het niet worden ontkend, dat de doodstraf bijna algemeen wordt veroordeeld, de volgende statistieke opgaven, waaruit blijkt, dat het getal executiën in de laatste jaren aanmerkelijk is verminderd, zullen het gevoelen versterken van hen, die van oordeel zijn, dat de tijd niet meer

ver af is, dat de opheffing der doodstraf in de wet zal worden uitgesproken.

Men zie in dezen arbeid eene geringe poging onzerzijds tot bereiking van dit doel.

STAAT A,

aanwijzende 1°. den aard der misdaden, welke aanleiding hebben gegeven tot veroordeeling der doodstraf; 2°. het getal der doodvonnissen, dat al of niet is uitgeoerd en 3°. de Hoven van Assises en later de Provinciale Geregtshoven, door welke zij zijn uitgesproken.

Jaartal.	HOF.	Aard der misdaad.	Uitgevoerd.	Niet uitgev.	Totaal.	
					Uitgevoerd.	Niet uitgev.
1811.	Gelderland.	Kindermoord.		1		
„	Limburg.	id.	1		1	1
1812.	Groningen.	Manslag (Moedwill.).	1			
„	Zuidholl.	Moord.	1			
„	Noordholl.	id.	1			
„	Zeeland.	id.	2			
„	Groningen.	id.	1			
„	Noordholl.	Vergiftiging.	3			
„	Zeeland.	Diefstal met verzwar. omstandigheden.	1		10	
1813.	Overijssel.	Kindermoord.	1			
„	Friesland.	Moord.	1			
„	Limburg.	id.		1		
„	Zuidholl.	Brandstichting.	1		3	1
1814.	Noordholl.	Valsche munt.		1		
„	id.	Kindermoord.		1		
„	Noordbrab.	Moord.		1		
„	Zuidholl.	id.	1			
„	Noordholl.	id.	1			
„	Limburg.	id.		1		
„	Gelderland.	Brandstichting.		1		
„	Zuidholl.	Diefstal met verzwar. omstandigheden.		1		
					2	6
		Transportere	..	..	16	8

Jaartal.	HOF.	Aard der misdaad.	Ditgevoerd.	Niet uitgev.	Totaal.	
					Uitgevoerd.	Niet uitgev.
		Transport	. .	. .	16	8
1815.	Limburg.	Manslag (Moedwill.).		1		
„	Noordbrab.	Moord.		1		
„	Friesland.	id.	1			
„	Overijssel.	id.		2		
„	Zuidholl.	Vergiftiging.	2			
„	Noordholl.	id.		1		
„	Friesland.	id.		1		
„	Noordbrab.	Brandstichting.		1		
„	Gelderland.	id.		1		
					3	8
1816.	Zuidholl.	Kindermoord.		1		
„	Limburg.	Manslag (Moedwill.)	2			
„	Overijssel.	Moord.		1		
„	Noordholl.	id.	3			
„	Zeeland.	id.	2			
„	Friesland.	id.	1			
„	Groningen.	Vergiftiging.	1			
					9	2
1817.	Zuidholl.	Valsche munt en muntschennis.		2		
„	Overijssel.	Moord.	2			
„	Noordbrab.	Diefstal met verzwar. omstandigheden.	1	1		
					3	3
1818.	Gelderland.	Moord.		1		
„	Zuidholl.	id.	1	1		
„	id.	Vergiftiging.	2			
„	id.	Diefstal met verzwar. omstandigheden.		2		
„	Noordholl.	id.		1		
„	Groningen.	id.	2	1		
					5	6
1819.	Friesland.	Valsche munt.		1		
„	Noordbrab.	Kindermoord.		1		
„	Noordholl.	id.		1		
„	Limburg.	id.		1		
„	Friesland.	Manslag (Moedwill.).		1		
„	Zuidholl.	Moord.	2	3		
„	Groningen.	id.	1	1		
„	Limburg.	id.	1	1		
„	Noordholl.	Diefstal met verzwar. omstandigheden.	1	1		
					5	11
		Transportere	. .	. .	41	38

Jaartal.	HOF.	Aard der misdaad.	Uitgevoerd.	Niet uitgev.	Totaal.	
					Uitgevoerd.	Niet uitgev.
		Transport	..	..	41	38
1820.	Noordbrab.	Vadermoord.	1			
„	Zeeland.	Brandstichting.		1	1	1
1821.	Groningen.	Valsche munt.		1		
„	Zuidholl.	Kindermoord.		1		
„	Zeeland.	Moord.	1			
„	Limburg.	id.		2		
„	Zuidholl.	Brandstichting.	1		2	4
1822.	Noordholl.	Valsche munt.		4		
„	Noordbrab.	Kindermoord.	1	1		
„	Friesland.	id.		1		
„	Gelderland.	Brandstichting.		1	1	7
1823.	Overijssel.	Valsche munt.		1		
„	Noordholl.	Manslag (Moedwill.).	1			
„	Gelderland.	Moord.	2			
„	Groningen.	Brandstichting.		2		
„	Noordbrab.	Diefstal met verzwar. omstandigheden.		1		
„	Friesland.	id.		1		
„	Groningen.	id.		3		
„	Limburg.	id.		1	3	9
1824.	Noordholl.	Valsche munt.		1		
„	Friesland.	Kindermoord.		1		
„	Noordholl.	Manslag (Moedwill.).		1		
„	Zeeland.	Moord.	3			
„	Groningen.	id.	1			
„	Gelderland.	Brandstichting.		1		
„	Zuidholl.	id.		1		
„	Groningen.	Diefst. m. verzw. omst.		1	4	6
1825.	Groningen.	Valsche munt en muntschennis.		1		
„	Overijssel.	Manslag (Moedwill.).	1			
„	Noordbrab.	Moord.	2			
„	Zuidholl.	id.	1			
„	Gelderland.	Brandstichting.		1		
„	Limburg.	id.		2		
„	Noordbrab.	Diefst. m. verzw. omst.	1			
„	Groningen.	id.		1	5	5
36		Transportere	..	..	57	70

Jaartal.	HOE.	Aard der misdaad.	Uitgevoerd.	Niet uitgev.	Totaal.	
					Uitgevoerd.	Niet uitgev.
		Transport	. .	. .	57	70
1826.	Noordbrab.	Manslag (Moedwill.).	1			
"	Zeeland.	Moord.	1			
"	Limburg.	id.		1		
"	Noordbrab.	Brandstichting.		1		
"	Zeeland.	id.		1		
					2	3
1827.	Zuidholl.	Valsche munt.		1		
"	Overijssel.	Kindermoord.		1		
"	Limburg.	id.		1		
"	Noordholl.	Manslag (Moedwill.).	1			
"	Zuidholl.	Moord.	1			
"	Gelderland.	Vergiftiging.		1		
"	Overijssel.	Diefstal met verzwar. omstandigheden.		1		
"	Noordholl.	Verwond. v. ambten. in bedien., den dood van dezen ten ge- volge hebbende.		1		
					2	6
1828.	Zeeland.	Manslag (Moedwill.).	1			
"	Noordholl.	Moord.		1		
"	Limburg.	id.	1			
"	Overijssel.	Vergiftiging.	1			
"	Gelderland.	Diefstal met verzwar. omstandigheden.		1		
"	Friesland.	id.		1		
					3	3
1829.	Gelderland.	Kindermoord.		1		
"	Zuidholl.	Moord.		1		
"	Limburg.	Vergiftiging.		1		
"	Noordholl.	Diefstal met verzwar. omstandigheden.	2	3		
					2	6
1830.	Noordholl.	Kindermoord.		1		
						1
1831.	Groningen.	Valsche munt.		2		
"	Gelderland.	Kindermoord.		1		
"	id.	Moord.		1		
						4
		Transportere	. .	. .	66	93

Jaar(a).	HOF.	Aard der misdaad.	Uitgevoerd.	Niet uitgev.	Totaal.	
					Uitgevoerd.	Niet uitgev.
1832.	Zeeland.	Transport Aanslag(Gewapende) tegen den Staat.	1		66	93
”	Friesland.	Valsche munt.		1		
”	Noordholl.	Brandstichting.		1		
”	id.	Diefstal met verzwar. omstandigheden.	2			
1833.	Groningen.	Valsche munt.		1	3	2
”	Gelderland.	Kindermoord.		1		
”	Noordbrab.	Moord.		1		
”	Overijssel.	id.	1			
”	Zuidholl.	Vergiftiging.	1			
”	Overijssel.	Diefst. m.verzw.omst.		5		
1834.	Gelderland.	Valsche munt.		2	2	8
”	Zeeland.	Kindermoord.		1		
”	Noordholl.	Moord.	1	2		
”	Overijssel.	Diefst. m.verzw.omst.		1		
1835.	Noordholl.	Kindermoord.		1	1	6
”	Zeeland.	id.		2		
”	Friesland.	id.		1		
”	Noordholl.	Manslag (Moedwill.).		1		
”	Zuidholl.	Moord.		1		
”	Noordbrab.	Brandstichting.		1		
”	Gelderland.	id.		1		
1836.	Limburg.	Kindermoord.		1		8
”	Noordholl.	Moord.	1			
”	id.	Brandstichting.		2		
”	Groningen.	id.		1		
”	Gelderland.	Diefst m.verzw.omst.		1		
1837.	Friesland.	Kindermoord.		1	1	5
”	Zuidholl.	Manslag (Moedwill.).		1		
”	Groningen.	id.	1			
”	Noordbrab.	Vadermoord.	1			
”	Zuidholl.	id.		1		
”	Noordholl.	id.	1			
”	Friesland.	Vergiftiging.	1			
”	Overijssel.	id.	1			
”	Groningen.	Brandstichting.		1		
					5	4
		Transportere	..	..	78	126

Jaartal.	HOF.	Aard der misdaad.	Uitgevoerd.	Niet uitgev.	Totaal.	
					Uitgevoerd.	Niet uitgev.
		Transport	. .	. .	78	126
1838.	Noordholl.	Verwond. v. ambten. in bedien., den dood van dezen ten gevolge hebbende.		1		
„	Noordbrab.	Moord.		1		
„	Gelderland.	id.		1		
„	Zuidholl.	id.		1		
„	Noordholl.	id.		1		
„	Zeeland.	id.	1			
„	id.	Brandstichting.		1		
„	Overijssel.	id.		1		
					1	7
1839.	Gelderland.	Kindermoord.		1		
„	Zuidholl.	Manslag (Moedwill.).		1		
„	Noordbrab.	Moord.		1		
„	Gelderland.	id.	4	1		
„	Zuidholl.	id.		1		
„	Noordholl.	Brandstichting.		1		
					4	6
1840.	Zuidholl.	Moord.		2		
„	Noordholl.	id.		1		
„	Noordbrab.	Brandstichting.		4		
						7
1841.	Groningen.	Kindermoord.		1		
„	Friesland.	Manslag (Moedwill.).		1		
„	Groningen.	id.		1		
„	Noordbrab.	Moord.		1		
„	Noordholl.	id.		1		
„	Zeeland.	id.	1			
„	Gelderland.	Brandstichting.		1		
„	id.	Diefstal met verzwar. omstandigheden.		1		
„	Noordholl.	id.		1		
					1	8
1842.	Overijssel.	Manslag (Moedwill.).		1		
„	Noordholl.	Moord.	1	1		
„	id.	Vadermoord.		1		
„	id.	Brandstichting.		2		
„	Overijssel.	id.		2		
„	Drenthe.	id.		1		
					1	8
		Transportere	. .	. .	85	162

Jaartal.	HOF.	Aard der misdaad.	Uitgevoerd.	Niet uitgev.	Totaal.	
					Uitgevoerd.	Niet uitgev.
		Transport	..	..	85	162
1843.	Zuidholl.	Kindermoord.		1		
”	Noordholl.	id.		1		
”	Limburg.	id.		1		
”	Gelderland.	Manslag (Moedwill.).		1		
”	id.	Moord.	1			
”	Zuidholl.	id.		1		
”	Noordholl.	id.		1		
”	Zuidholl.	Vergiftiging.	1			
”	id.	Brandstichting.		1		
”	Noordholl.	id.		2		
					2	9
1844.	Noordbrab.	Valsche munt.		1		
”	Zuidholl.	Manslag (Moedwill.).		2		
”	Gelderland.	Moord.		1		
”	Noordbrab.	Brandstichting.		1		
”	Zuidholl.	id.		1		
”	Zeeland.	id.		1		
”	Zuidholl.	Diefstal met verzwar. omstandigheden.		1		
						8
1845.	Zuidholl.	Valsche munt.		1		
”	Noordbrab.	Brandstichting.		1		
”	Gelderland.	id.		1		
”	Noordholl.	id.		1		
”	Utrecht.	id.		1		
”	Overijssel.	id.		1		
”	Noordholl.	Diefst. m. verzw. omst.		3		
”	Friesland.	id.		2		
”	Groningen.	id.		2		
						13
1846.	Gelderland.	Kindermoord.		2		
”	Friesland.	Manslag (Moedwill.).	1	1		
”	Gelderland.	Moord.		1		
”	Noordbrab.	Brandstichting.		1		
”	Overijssel.	id.		1		
”	Groningen.	id.		1		
”	Drenthe.	id.		2		
”	Zuidholl.	Diefst. m. verzw. omst.	4	1		
”	Noordholl.	id.		2		
”	Zeeland.	id.		18		
					5	30
		Transportere	..	..	92	222

Jaartal.	HOF.	Aard der misdaad.	Uitgevoerd.	Niet uitgev.	Totaal.	
					Uitgevoerd.	Niet uitgev.
		Transport	..	..	92	222
1847.	Zuidholl.	Valsche munt.		2		
"	Gelderland.	Kindermoord.		1		
"	Limburg.	id.		1		
"	Noordholl.	Moord.		1		
"	Drenthe.	Vergiftiging.		1		
"	Zuidholl.	Brandstichting.		1		
"	Noordholl.	id.		1		
"	Zeeland.	id.		1		
"	Limburg.	Diefstal met verzwar. omstandigheden.		1		
					10	
1848.	Groningen.	Manslag (Moedwill.).		1		
"	Limburg.	Moord.		1		
"	Zuidholl.	Brandstichting.		2		
					4	
1849.	Zeeland.	Manslag (Moedwill.).	1			
"	Noordbrab.	Moord.		3		
"	Zuidholl.	Brandstichting.		2		
"	Noordholl.	id.		1		
"	Zeeland.	id.		1		
					1	7
1850.	Gelderland.	Kindermoord.		1		
"	Noordholl.	Moord.		1		
"	Limburg.	Vadermoord.		1		
"	Gelderland.	Brandstichting.		2		
"	Limburg.	id.		2		
"	Groningen.	Diefstal met verzwar. omstandigheden.		1		
					8	
1851.	Gelderland.	Kindermoord.		1		
"	Zuidholl.	id.		1		
"	Noordbrab.	Moord.		2		
"	Zuidholl.	id.		1		
"	Noordholl.	id.		1		
"	Noordbrab.	Brandstichting.		1		
					7	
		Transportere	..	..	93	258

Jaartal.	HOF.	Aard der misdaad.	Uitgevoerd.	Niet uitgev.	Totaal.	
					Uitgevoerd.	Niet uitgev.
		Transport	. .	. .	93	258
1852.	Zuidholl.	Slaan en verwonden van ambtenaren.		1		
„	id.	Valsche munt.		1		
„	id.	Kindermoord.		2		
„	Noordholl.	Manslag (Moedwill.).		1		
„	id.	Moord.		1		
„	Gelderland.	id.		1		
„	Noordholl.	Brandstichting.		2		
					9	
1853.	Gelderland.	Kindermoord.		1		
„	Overijssel.	Manslag (Moedwill.).		1		
„	Gelderland.	Moord.		1		
„	Limburg.	id.		1		
„	id.	Vergiftiging.		1		
„	Friesland.	id.		1		
„	Noordholl.	Brandstichting.		1		
„	Noordbrab.	id.		2		
					9	
1854.	Gelderland.	Kindermoord.		1		
„	Noordholl.	id.		1		
„	id.	Manslag (Moedwill.).	1			
„	Overijssel.	Moord.		1		
„	Limburg.	id.		1		
„	Noordbrab.	Brandstichting.		1		
„	Zuidholl.	id.		2		
„	Overijssel.	id.		1		
„	Limburg.	Diefstal met verzwar. omstandigheden.		4		
					1	12
1855.	Gelderland.	Moord.		1		
„	Zuidholl.	id.		1		
„	Noordholl.	id.		1		
„	Zuidholl.	Vadermoord.		1		
„	Noordbrab.	Brandstichting.		1		
„	Gelderland.	id.	1			
„	Noordholl.	id.		3		
„	Zeeland.	Diefstal met verzwar. omstandigheden.		6		
					1	14
		Transportere	. .	. .	95	302

Jaartal.	HOF.	Aard der misdaad.	Uitgevoerd.	Niet uitgev.	Totaal.	
					Uitgevoerd.	Niet uitgev.
		Transport	. .	. .	95	302
1856.	Zuidholl.	Manslag (Moedwill.).	1			
„	Gelderland.	Vergiftiging.		1		
„	Zeeland.	id.		1		
„	Zuidholl.	Brandstichting.		1		
„	Noordbrab.	Diefstal met verzwar. omstandigheden.	2	2		
			—	—	3	5
1857.	Noordholl.	Kindermoord.		1		
„	Limburg.	Moord.		1		
„	Gelderland.	Brandstichting.		1		
„	Zuidholl.	id.		2		
„	Noordholl.	id.		1		
„	Limburg.	id.		1		
			—	—		7
1858.	Friesland.	Slaan en verwonden van ambtenaren.		1		
„	Noordbrab.	Brandstichting.		1		
			—	—		2
1859.	Overijssel.	Kindermoord.		1		
„	Friesland.	Moord.	1			
„	Zuidholl.	Vergiftiging.		1		
„	id.	Brandstichting.		1		
„	Noordbrab.	id.		1		
			—	—	1	4
1860.	Zuidholl.	Manslag (Moedwill.).	1			
„	Overijssel.	Moedermoord.		1		
„	Limburg.	Moord.	1			
„	Noordholl.	Vergiftiging.		1		
			—	—	2	2
					101	322
		Totaal	. .	. .	423	

Uit vorenstaanden Staat blijkt derhalve

I. dat het gezamenlijke getal doodvonnissen in 50 jaren, van 1811—1860, uitgesproken, bedraagt			423
II. dat veroordeeld zijn: wegens misdaad			
1°. tegen de personen:			
a. wegens kindermoord.	45		
b. „ manslag (moedwillige).	30		
c. „ moord.	109		
d. „ vergiftiging.	24		
e. „ vadermoord.	7		
f. „ moedermoord.	1		
		216	
2°. tegen de eigendommen:			
a. wegens brandstichting.	89		
b. „ diefstal met verzw. omstandigheden.	89		
		178	
3°. tegen de algemeene zaak:			
a. wegens valsche munt en muntschennis.	24		
b. „ slaan en verwonden van ambtenaren.	4		
c. „ aanslag (gewapenden) tegen den Staat.	1		
		29	
			423
III. dat hiervan zijn ten uitvoer gelegd: wegens misdaad			
1°. tegen de personen:			
a. wegens kindermoord.	3		
b. „ manslag (moedwilligen).	14		
c. „ moord.	48		
d. „ vergiftiging.	13		
e. „ vadermoord.	3		
		81	
2°. tegen de eigendommen:			
a. wegens brandstichting.	3		
b. „ diefstal met verzwarende omstandigheden.	16		
		19	
3°. tegen de algemeene zaak:			
wegens aanslag (gewapenden) tegen den Staat.	1		
		101	
			101
Transportere			101

	Transport	101
IV. dat alzoo gratie is verleend aan veroordeelden wegens misdaad:		
1°. tegen de personen:		
a. wegens kindermoord.	42	
b. „ manslag (moedwilligen).	16	
c. „ moord.	61	
d. „ vergiftiging.	11	
e. „ vadermoord.	4	
f. „ moedermoord.	1	
	—	135
2°. tegen de eigendommen:		
a. wegens brandstichting.	86	
b. „ diefstal met verzwarende omstandigheden.	73	
	—	159
3°. tegen de algemeene zaak:		
a. wegens valsche munt en muntschennis.	24	
b. „ slaan en verwonden van ambtenaren.	4	
	—	28
		— 423

V. dat de meeste doodvonniszen, gedurende de jaren 1811—1860, zijn nitgesproken in de volgende orde, als:		
1°. wegens moord.		109
2°. „ brandstichting.		89
3°. „ diefstal met verzwarende omstandigheden.		89
4°. „ kindermoord.		45
5°. „ manslag (moedwilligen).		30
6°. „ vergiftiging.		24
7°. „ valsche munt en muntschennis.		24
8°. „ vadermoord.		7
9°. „ slaan en verwonden van ambtenaren.		4
10°. „ moedermoord.		1
11°. „ aanslag (gewapenden) tegen den Staat.		1
		— 423

STAAT B,

aanwijzende het getal doodvonnissen, door ieder Hof gedurende de jaren 1811—1860 uitgesproken, benevens het getal dat al of niet is ten uitvoer gelegd.

HOF.	Doodvonnissen.		
	Uitgesproken.	Uitgevoerd.	Niet uitgevoerd.
Noordbrabant.	45	10	35
Gelderland.	48	8	40
Zuidholland.	74	21	53
Noordholland.	83	20	63
Zeeland.	49	15	34
Utrecht.	1		1
Friesland.	22	6	16
Overijssel.	30	7	23
Groningen.	31	8	23
Drenthe.	4		4
Limburg.	36	6	30
	423	101	322
		423	

STAAT C,

bevattende eene tienjarige tabel, de verhouding aanwijzende tusschen de al en niet uitgevoerde doodvonnissen.

Aard der misdaad.	1811-20.		1821-30.		1831-40.		1841-50.		1851-60.		Tot d. 60 jar.	
	Uitgevoerd.	Niet uitgev.	Uitgevoerd.	Niet uitgev.	Uitgevoerd.	Niet uitgev.	Uitgevoerd.	Niet uitgev.	Uitgevoerd.	Niet uitgev.	Uitgevoerd.	Niet uitgev.
<i>a. Tegen de personen.</i>												
Kindermoord.	2	6	1	8		10		9		9	3	42
Manslag (Moedw.).	3	2	5	1	1	3	2	8	3	2	14	16
Moord.	22	14	13	5	8	15	3	13	2	14	48	61
Vergiftiging.	8	2	1	2	3		1	1		6	13	11
Vadermoord.	1				2	1		2		1	3	4
Moedermoord.										1		1
<i>b. Tegen de eigend.</i>												
Brandstichting.	1	4	1	10		14		35	1	23	3	86
Diefstal met verzwarende omstandigh.	5	7	3	14	2	7	4	33	2	12	16	73
<i>c. Tegen de alg. zaak.</i>												
Valsche munt en muntschennis.		4		9		6		4		1		24
Slaan en verwonden van ambtenaren.				1		1				2		4
Aanslag (Gewapende) tegen d. Staat.					1						1	
	42	39	24	50	17	57	10	105	8	71	101	322
	81		74		74		115		79		423	

STAAT D,

aanwijzende het gemiddelde getal doodvonnissen, dat ieder jaar is uitgesproken en de verhouding tusschen de al en niet ten uitvoerlegging voor ieder jaar.

DOODVONNISSEN.

	gedurende het tienjarig tijdvak.			gemidd. get. voor ieder jaar.		
	Uitgev.	Niet uitgev.	Te zam.	Uitgev.	Niet uitgev.	Te zam.
1811—1820	42	39	81	4	4	8
1821—1830	24	50	74	2	5	7
1831—1840	17	57	74	1	6	7
1841—1850	10	105	115	1	10	11
1851—1860	8	71	79	1	7	8

Uit al het vorens'aande blijkt nu, dat het getal doodvonnissen wegens KINDERMOORD in elk der tienjarige tijdvakken nagenoeg gelijk is, zijnde in de jaren 1811—20 8, in 1821—30 9, in 1831—40 10 en in elk der jaren 1841—50 en 1851—60 wederom 9, en dat daarvan in de jaren 1811—20 slechts 2 en in 1822 één, en sedert dat jaar geen enkel doodvonnis wegens die misdaad is ten uitvoer gelegd;

dat er wegens MANSLAG in 1811—20 5, in 1821—30 6, in 1831—40 4, in 1841—50 10 en in 1851—60 5 doodvonnissen zijn uitgesproken, waarvan in het eerste tienjarige tijdvak $\frac{3}{5}$, in het tweede $\frac{5}{6}$, in het derde $\frac{1}{4}$, in het vierde $\frac{1}{8}$ en in het vijfde $\frac{2}{5}$ gedeelten zijn ten uitvoer gelegd;

dat het getal veroordeelden wegens MOORD, dat in de jaren 1811—20 36 heeft bedragen, in 1821—30 is gedaald tot 18, in 1831—40 is toegenomen tot 23, daarentegen in elk der jaren 1841—50 en 1851—60 is gedaald tot 16; dat voorts de in de jaren 1811—20 uitgevoerde doodvonnissen de niet uitgevoerde bijna $\frac{1}{3}$ en in 1821—30 zelfs $\frac{3}{4}$ gedeelten overtreffen, terwijl de executien in 1831—40 $\frac{1}{2}$, in 1841—50 nog geen $\frac{1}{4}$ en in 1851—60 zelfs maar $\frac{1}{8}$ gedeelte bedraagt;

dat het getal veroordeelden wegens VERGIFTIGING, dat in de jaren 1811—20 heeft bedragen 10, in elk der jaren 1821—30 en 1831—40 is gedaald tot 3 en in 1841—50 zelfs tot 2, daarentegen in 1851—60 weder is geklommen tot 6. Hiervan werden in 1811—20 $\frac{2}{5}$ gedeelten, in 1821—30 $\frac{1}{3}$, in 1831—40 alle 3 uitgesproken doodvonnissen, in 1841—50 $\frac{1}{3}$ gedeelte en in 1851—60 geen enkel doodvonnis voltrokken;

dat er wegens VADERMOORD in 1811—20 één, in 1821—30 geen enkel, in 1831—40 3 en in elk der jaren 1841—50 en 1851—60 één doodvonnis is uitgesproken, waarvan slechts 3 zijn ten uitvoer gelegd, als 1 in 1811—20 en 2 in 1831—40;

dat slechts eenmaal, en wel in 1860, een doodvonnis is uitgesproken wegens MOEDERMOORD, hetgeen echter niet is voltrokken;

dat het getal veroordeelingen wegens BRANDSTICHTING, dat in de jaren 1811—20 5 heeft bedragen, in 1821—30 is geklommen tot 11, in 1831—40 tot 14 en in 1841—50 zelfs tot 35, doch in 1851—60 is gedaald tot 24; van alle welke in elk der jaren 1811—20, 1821—30 en 1851—60 slechts één en in de 20 jaren van 1831—50 zelfs geen enkel doodvonnis werd ten uitvoer gelegd;

dat de doodvonnissen, uitgesproken wegens DIEFSTAL MET VERZWARENDE OMSTANDIGHEDEN, hebben bedragen in de jaren 1811—20 12, welk getal in 1821—30 is geklommen tot 17, in 1831—40 daarentegen is gedaald op 9, voorts in 1841—50 is gestegen tot 37, terwijl het in de jaren 1851—60 tot 14 is gedaald. Het hiervan ten uitvoer gelegde getal bedroeg in 1811—20 naauwelijks de helft, in 1821—30 ruim $\frac{1}{5}$, in 1831—40 naauwelijks $\frac{1}{4}$, in 1841—50 naauwelijks $\frac{1}{2}$ en in 1851—60 $\frac{1}{7}$. (Hierbij zij opgemerkt, dat het groote getal doodvonnissen, in de jaren 1841—50 voorkomende, is veroorzaakt, doordien in 1846 door het Hof van Zeeland 18 beschuldigten bij een en hetzelfde arrest zijn ter dood veroordeeld);

dat er wegens VALSCHE MUNT EN MUNTSCHENNIS in de jaren 1811—20 4, in 1821—30 9, in 1831—40 6, in 1841—50 4 en in 1851—60 slechts één doodvonnis is uitgesproken; van

alle welke echter geen enkel is ten uitvoer gelegd. (Te regt zeide de Minister van Justitie, NEDERMEIJER VAN ROSENTHAL, in zijn *Verlag aan den Koning ten geleide van de geregtelijke Statistiek des Koninkrijks over den jare 1850*: „Het heeft voorzeker zijne beteekenis, wanneer men over eene reeks van veertig jaren niet eenmaal het regt zijnen loop laat gaan, en, om slechts één voorbeeld te noemen, drie en twintig malen met het regt van gratie tusschen beide treedt, gelijk hier ten aanzien van de misdaad van MUNSCHENNIS en VALSCHE MUNT wordt waargenomen.” Het is dan ook niet te verwonderen, dat bij art. 13 der wet van 29 Junij 1854 (*Stbl. no. 102*) de doodstraf op deze misdaad is veranderd in tuchthuis-straf van 5 tot 20 jaren);

dat er wegens SLAAN EN VERWONDEN VAN AMBTENAREN in de jaren 1811—20 geen, in elk der jaren 1821—30 en 1831—40 een, in 1841—50 wederom geen en in 1851—60 2 doodvonnissen zijn uitgesproken; ook hiervan is echter geen enkel uitgevoerd;

en eindelijk dat wegens AANSLAG (GEWAPENDEN) TEGEN DEN STAAT slechts één doodvonnis, en wel in het jaar 1832, is uitgesproken en volrokken

---

ALGEMEENE REGTSGELEERDHEID.

Over eenige onderwerpen van burgerlijke regtsvordering, naar aanleiding van: LAVIELLE, Etudes sur la procédure civile. Nécessité de reviser le Code de 1806, door Mr. M. H. GODEFRON.

De kennismaking met het werk, in het opschrift vermeld (1), heeft bij mij den lust gewekt, om, nu de hervor-

(1) Het werk is eene hier en daar aangevulde verzameling van artikelen, door den schrijver, raadsheer in het Fransche Hof van Cassatie, geplaatst

ming onzer burgerlijke regtsvordering aanhangig is, ons regtsgeleerd publiek met den inhoud bekend te maken. Aanvankelijk daartoe den vorm eener boekbeoordeeling beoogende, heb ik het later verkieslijk geacht, het werk tot grondslag te nemen van eene eenigzins ruimer behandeling van sommige punten van procesorde, door den schrijver beproken, dan de vorm van eene recensie of van een verslag gedooft. Ik hoop niettemin genoeg van den inhoud van dit lezenswaardig geschrift te zullen zeggen, om hen, die in het onderwerp belang stellen, te nopen tot eene lectuur, die èn nuttig èn tevens, ondanks het drooge der stof, door de levendige schrijfwijze, aangenaam en onderhoudend is.

De aanleiding tot het werk, wijst de titel zelf aan. Reeds sedert geruimen tijd is in Frankrijk de behoefte aan herziening van den *Code de Procédure Civile* erkend. Meerdere jaren geleden schreef de Fransche *Académie des sciences morales et politiques* eene prijsvraag over dat onderwerp uit, aan wier beantwoording men te danken heeft de belangrijke werken van BORDEAUX (1) en van SELIGMAN (2). Ook andere schrijvers, zoo als REGNARD (*de l'organisation judiciaire et de la Procédure Civile en France*), hebben de Fransche procesleer te gelijk exegetisch en kritisch behandeld.

De Fransche *Code* heeft sedert zijne invoering eenige partiële veranderingen ondergaan.

LAVIELLE noemt, als daartoe betrekkelijk, de wetten van 2 Junij 1841 op den geregteijken verkoop van onroerende

in de *Revue critique de législation et de jurisprudence*, d. X, bl. 436 en 546; d. XI, bl. 265; d. XII, bl. 315; d. XIII, bl. 253 en 345; d. XIV, bl. 217; d. XVII, bl. 13; d. XVIII, bl. 394; d. XX, bl. 221. Het is te Parijs in 1862 uitgegeven bij COTILLON.

(1) *Philosophie de la procédure civile*. Evreux, 1857.

(2) *Quelles sont au point de vue juridique et au point de vue philosophique les réformes dont notre procédure civile est susceptible*. Paris, DURAND, 1857.

goederen, van 21 Mei 1858 op de rangregelingen (1), en van 3 Mei en 2 Junij 1862 op de verkorting der proces-termijnen. Op die wetten kom ik met hem later terug. Men kan er nog bijvoegen de wetten van 25 Mei 1838, 20 Mei 1854 en 2 Mei 1855 op de competentie der vrederegters, van 11 April 1838 op de competentie der regtbanken van eersten aanleg, van 24 Mei 1842 betreffende het beslag op gevestigde renten (*de la saisie des rentes constituées sur particuliers*), van 17 April 1832 op den lijfswang, van 23 Maart 1855 op de inschrijving van hypotheeken, — die alle in meerdere of mindere mate bepalingen van het Fransche wetboek wijzigen. Ook in de landen, waar de *Code de Procédure* wet is, zijn belangrijke wijzigingen niet menigvuldig. Voor de Rijnprovinciën moeten in dat opzigt vooral genoemd worden de *Subhastationsordnung* (verordening op de geregtelijke uitwinning van onroerend goed) van 1 Augustus 1822, en de wetten van 2 Mei 1853 op de jurisdictie-geschillen en 11 Mei 1855 op de verkorting van dagvaardingstermijnen. Eene andere wet van 13 October 1843, het civiel cassatieproces betreffende, wijzigt andere voorschriften van het Fransch procesregt, niet den *Code*. In België (2) behooren daartoe de wetten van 5 October 1833 op de ontruiming van gehuurde panden, van 25 Maart 1841, op de competentie in burgerlijke zaken, en van 15 Augustus 1854, op de geregtelijke uitwinning en het beslag op gevestigde renten.

(1) Vgl. over die wetten Mr. W. Sassen Wz., in *Themis*, 2de verz., d. VII, p. 336. LAVIELLE spreekt abusivelijk van de wet van 2 Mei 1858 op de rangregeling; de wet is van 21 Mei 1858.

(2) Ook daar wordt ernstig gedacht aan herziening der burgerlijke regtsvordering, waarvan de noodzakelijkheid nog onlangs door den Minister van Justitie in de Kamer van Vertegenwoordigers erkend is. Men schijnt echter de vaststelling eener nieuwe wet op de regterlijke organisatie, waarvan het ontwerp aanhangig is, te willen doen voorafgaan.

Diep ingrijpende veranderingen van grondslagen zelve van het procesregt heeft de *Code* tot hiertoe noch in Frankrijk, noch in andere landen, waar hij kracht van wet heeft, ondergaan. In het afgeloopen jaar intusschen heeft de Fransche Regering eene commissie benoemd tot herziening van het wetboek. Waar het overigens in vroegeren of lateren tijd tot voorbeeld strekte voor nieuwe regeling, zoo als in ons land, daar ontbrak het aan genoegzaam doorzicht bij de herziening zijner leemten en gebreken. En toch had men, reeds bij het ontwerpen van ons wetboek, een uitmuntend model in de *Loi de Procédure Civile du canton de Genève* van 29 September 1819 (1), eene wet, die in dat kanton sedert 1 April 1820 den *Code* vervangt. Wel blijkt uit de beraadslaging der Tweede Kamer, dat aan die wetgeving eenige bepalingen zijn ontleend; maar, vreemd genoeg, dat men haar niet meer tot voorbeeld heeft genomen, wordt geregvaardigd door het motief, dat zij niet voor een grooten Staat is ingerigt, als of er eenige wezenlijke verhouding ware tusschen de wijze van regtspleging in burgerlijke zaken en de hoegrootheid van grondgebied en bevolking. Zeer te regt werd dan ook dit argument in de discussie gewraakt, en aan de ontwerpers van ons wetboek verweten, dat zij geen ruimer gebruik hadden gemaakt van eene wetgeving, waarvan de raadpleging nu nog bij herziening der procesorde niet mag worden verzuimd (2).

Duitschland is in de laatste jaren het gebied, waarop grondiger en meer radicale hervorming der burgerlijke regts-

(1) Eene zeer uitvoerige uitgave dier wet, met de motieven en andere daarmede in verband staande wotten en reglementen, is die van TAILLANDIER, in de *Collection des lois civiles et criminelles des États modernes*. Paris, JOUBERT. 1837.

(2) Zie bij VAN DEN HONERT, *Handboek voor de burgerlijke regtsvoering*, de redevoeringen van BARTHÉLÉMY en BEELAERTS VAN BLOKLAND, bl. 150 en 153.

vordering is ondernomen. Die rigting der hervorming vindt intusschen hare verklaring in de omwenteling, welke de hoofdbeginselen van het regtswezen in de meeste Deutsche Staten sedert 1848 hebben ondergaan. Toen geheime en schriftelijke behandeling van regtszaken plaats moest maken voor openbaar en mondeling debat, was de grondslag ondermijnd, waarop de regeling der procesorde bijna overal steunde. *Nieuwe* regeling werd onvermijdelijk, en zoo werden eerst partiële wijzigingen van bestaande verordeningen geboren, die later in eenige Staten door volledige codificatie reeds zijn vervangen of op het punt staan van het te worden (1); terwijl het streven naar *politische* eenheid, zoo het tot hiertoe niet veel meer dan een *pium votum* is, ten minste dat goede gevolg heeft, dat het brengt tot eenheid op het gebied van regt en wetgeving, en men daaraan waarschijnlijk binnen een niet lang tijdsverloop zal te danken hebben een nieuw algemeen Wetboek van burgerlijke regtsvordering voor Duitschland, waarvan niet zonder grond te verwachten is, dat het voor de wetenschap van het procesregt even vruchtbaar zal zijn, als het algemeen Duitseche Handelswetboek hoe langer hoe meer blijkt te zijn voor die van het handelsregt.

Ik keer na dezen uitstap op Duitsch gebied tot het werk

(1) Een van de zorgvuldigst bewerkte volledige Wetboeken van Burgerlijke Regtsvordering is dat van Hannover, sedert 1 October 1852 in dat Rijk ingevoerd. Het is bestemd om tot leidraad te dienen voor het Algemeen Duitsch Wetboek op de procesorde, waarvan de bewerking is opgedragen aan gedelegeerden uit verschillende Staten, die zelfs te Hannover vergaderen. Wie met vrucht dat Wetboek wil leeren kennen, raadplege de werken van Dr. A. LEONHARDT, een hooggeplaatsten ambtenaar in het Hannoversch Ministerie van Justitie: *die Justizgesetzgebung des Königreichs Hannover*, Bd. II, en *das Civilprocessverfahren des Königreichs Hannover*, beide in 1861 te Hannover uitgegeven. Tot de jongste ontwerpen van *bürgerliche Prozessordnungen* behooren die van de Koninkrijken Saksen en Beijeren. Het eerstgemelde is in 1862 te Munchen uitgegeven.

van LAVIELLE terug, om, onder geleide daarvan, eenige belangrijke punten van burgerlijke procesorde te bespreken. Ik ga daarbij de meer algemeene beschouwingen, die in het eerste hoofdstuk de inleiding tot de volgende vormen, voorbij, maar ik mag dit niet doen, zonder op te merken, dat ik daarin met genoegen ontmoette een ook bij mij sedert lang gevestigd gevoelen, dat niet alles, wat aan de regtspleging wordt ten laste gelegd, *aan de wet* te wijten is; en, ofschoon de klagt des schrijvers over de menigvuldigheid van processen juist niet in ons land aan de orde is, blijft het niettemin waarheid, dat de kwalen der procesorde "*ces sinistres de procédure*," zoo als LAVIELLE ze noemt, voor een deel ook de schuld zijn van partijen, van de pleitbezorgers, van de regters zelfs.

Het eerste onderwerp, waarbij ik wensch stil te staan, levert het *tweede* hoofdstuk, dat *over de vredegerigten*, en in de eerste plaats zeer in het breede over het middel van *conciliatie* handelt, als de voorwaarde, waarvan de regtsingang in burgerlijke zaken afhankelijk is.

Van wederinvoering van de bepalingen der artt. 48—58 van den *Code de Procédure* kan bij ons geen sprake zijn. Wij hebben die afgeschaff; de ondervinding had geleerd, dat die verpligte poging tot conciliatie meest altijd neêrkwam op eene nuttelooze, geld- en tijdroovende formaliteit (1). Men weet, hoe het vooral ging in de kantons-hoofdplaatsen, die tevens arrondissement-hoofdplaatsen waren. In de meeste gevallen kwamen de procureurs, die het geding zouden voeren, als gemagtigden met den last, om in geene minnelijke schikking toe te stemmen.

(1) Het was even zoo ook in andere landen, waar de *Code* gold. In de motiven van de proceswet van Genève lees ik: *Ce ne fut bientôt plus qu'une espèce de passeport, dont les parties étaient contraintes de se munir pour parvenir aux tribunaux, qu'elles sollicitaient pour satisfaire à la forme et qu'on leur accordait avec indifférence.*

De zaak heeft echter in Frankrijk eene uitbreiding erlangd, die aanleiding geeft om bij de herziening onzer procesorde de vraag te stellen, of navolging wenschelijk is.

De tegenwoordige wetgeving daar te lande verbiedt in alle regtsgedingen, die niet spoedeischend zijn, en waarin de gedaagde niet woont buiten het kanton, dagvaarding hetzij voor den vrederegter, hetzij voor de regtbank (1), wanneer niet is voorafgegaan eene oproeping tot vereeniging der partijen door den vrederegter, die, bij mislukking, en in spoedeischende zaken zonder voorafgaande oproeping, verlof geeft tot dagvaarding. De oproeping geschiedt bij ongezegelde aanzegging, door den griffier opgemaakt en onder kruisband portvrij door de post verzonden, tegen genot eener retributie van 25 centimes.

Het stelsel schijnt vrij goed te werken. LAVIELLE noemt cijfers, waaruit blijkt, dat in de jaren 1856 tot en met 1859 niet minder dan 13,646,961 oproepingen door de vrederegters zijn gedaan; dus gemiddeld 3,411,740 's jaars. Zet men de raadpleging der Fransche geregteijke statistiek voort, dan vindt men over diezelfde jaren gemiddeld 's jaars 1,429,233 oproepingen zonder gevolg gebleven door niet-verschijning, en 1,488,274 ten gevolge waarvan de zaak tusschen de verschenen partijen vereffend is. Derhalve in ruim 43 ten honderd van de zaken, waarin de vrederegter de geschilvoerenden heeft opgeroepen, is het hem gelukt het proces te smoren.

Het voorbeeld is zeker aanlokkelijk, en toch geloof ik,

(1) De vraag, of de hier toepasselijke Fransche wet van 2 Mei 1855 de oproeping door den vrederegter ook wil in zaken, die bij de regtbanken moeten worden aangebragt, onafhankelijk van de verpligting des eischers, om zijne wederpartij in conciliatie te dagvaarden, overeenkomstig de artt. 48 en volg. van den *Code*, is onder de Fransche regtsgeleerden eene betwiste regtsvraag. LAVIELLE (bl. 35—57 en 90—92) betoogt de *bevestigende* oplossing zeer in het breede, op gronden die overtuigend zijn. De praktijk staafte zijn gevoelen in ruime mate.

dat wij die vreemde plant niet op onzen bodem moeten overbrengen. Ik acht het te minder noodig, omdat onze natie niet zoo procesziek is, dat tegen de kwaal, bestond zij, een geneesmiddel zou moeten worden gezocht in een beginsel, op zich zelf niet juist. „*Qui dit accommodement*, zegt BENTHAM (1), *dit en d'autres termes, déni partiel de justice.*” Hem, die zijn regt moet gaan zoeken bij den regter, te beletten, dat hij dit doe, en den zedelijken dwang op te leggen, dat hij *vooraf* zich met zijne wederpartij trachte te verstaan, ligt niet op den weg van den wetgever. Het is de taak van de advokaten, die hunne roeping begrijpen, — en aan zulke advokaten ontbreekt het ook hier te lande niet, — waar de aard der zaak en het wezenlijk belang hunner cliënten het gedoogen, zich met dat verzoeningswerk te belasten (2). De wetgeving heeft bij ons met art. 19 van het Wetboek van Burgerlijke Regtsvordering genoeg gedaan; het voorschrift is eene herinnering voor den regter, meer niet. Zelfs is een spaarzaam, verstandig, beleidvol gebruik van de bevoegdheid uiterst noodig; elke zweem van zedelijken dwang vooral blijve van de aan te wenden poging verwijderd. Ik geloof dan ook niet, dat men zich over de wijze van toepassing van het voorschrift te beklaagen heeft; ik meen zelfs, dat die toepassing zeldzaam is, immers bij de *collegiale* regtspleging; mijne ondervinding althans, bij twee voorname regtscollegiën opgedaan, bevestigt die meening (3). Bij den kantonregter, meer toegankelijk voor de justiciabelen zelve, kan en zal de toepassing menigvuldiger zijn. De geest daarenboven van art. 24

(1) *De l'organisation judiciaire*, chap. 22.

(2) Aardig daaromtrent zijn de dichtregelen van een ouden Franschen dichter, POISSON, die BORDEAUX t. a. pl., bl. 406, mededeelt:

Il leur prouve, bien loin de les faire combattre,

Qu'un procès qu'on écite, en sauve souvent quatre.

(3) Het ware nuttig, dat de geregtelijke statistiek de werking van art. 19 deed kennen.

der tegenwoordige en van art. 36 (1) der toekomstige wet op de Regterlijke Organisatie bevordert zelfs *het voorkomen* van gedingen door geheel buiten-geregtelijke, officieuse bemiddeling des kantonregters. De vrees, dat de regter, ingenomen tegen de partij, die tot schikking ongenegen is, zich tot partijdige beslissing zou laten leiden, — een argument reeds in de Tweede Kamer bij het onderzoek van het ontwerp van art. 19 en later ook door BORDEAUX (2) tegen het voorschrift aangevoerd, — is niet gegrond. Het is eene veronderstelling van pligtsverzaking, waarvan bij den Nederlandschen regter wel geen voorbeeld zal te vinden zijn. Men verlieze hierbij niet uit het oog, dat, waar de regter de poging tot schikking aanwendt, de zaak hem reeds uit de processtukken, dikwerf ook na gehouden pleidooijen, bekend is en de voorstellen tot vereeniging, die hij doet, meestal zullen berusten op den geregtelijken uitslag der zaak, bij hem reeds vaststaande of vooruitgezien; zoodat het nadeel der beproefde conciliatie eerder zou kunnen gelegen zijn in ontijdige bekendheid bij de partijen van de vermoedelijke beslissing. In enkele Duitsche wetgevingen, b. v. in de Badensche burgerlijke regtsvordering (§ 756), is zelfs dat tijdstip den regter aangewezen, als waarop hij, waar het hem mogelijk voorkomt, bepaaldelijk in twijfelachtige of ingewikkelde regtsgedingen, *verplicht is*, minnelijke schikking te beproeven; — eene verplichting, die bij de onbestemdheid der gevallen, waarvoor zij geldt, niet veel meer dan *bevoegdheid* is. Overigens schijnt in Duitschland in de nieuwere voortbrengselen der wetgeving het Fransche stelsel, ook gelijk het thans geldt, geen bijval

(1) Belangrijk op dit punt is de beraadslaging over dit voorschrift, waarbij de aanneming van een amendement de bedoeling om de verzoenende tusschenkomst des kantonregters te versterken, duidelijk heeft doen uitkomen. Zie de *Handelingen van de Tweede Kamer der Staten-Generaal*, 1860/61, bl. 191 en volg.

(2) *T. a. p.*, bl. 422.

te hebben gevonden (1). Overal wordt wel minnelijke schikking van rechtsgeschillen bevorderd, door òf aan den eischer, òf aan den regter bevoegdheid te geven daartoe hetzij vóór, hetzij gedurende het geding pogingen aan te wenden; maar nergens is conciliatie de *verpligte* inleiding van een proces. Alleen in enkele wetgevingen, b. v. in de Badensche, is dit laatste geval ten aanzien van processen tusschen ouders en hunne descendentes, tusschen echtgenooten en tusschen broeders en zusters. Maar ook deze bepaling, behalve in de gevallen, waarin zij ook bij ons reeds bestaat (2), schijnt geene navolging te verdienen. Meer navolgingswaardig komt mij voor de bepaling van § 176 van het Hannoversche wetboek, die opdracht toelaat van de poging tot vereeniging door het geregt, waarbij de zaak aanhangig is, aan een *Amtsgericht* (met onze kantongeregten gelijkstaande). Zulk eene delegatie kan dikwerf nuttig zijn, vooral als de partijen elders wonen, dan waar de regter, voor wien het geding gevoerd wordt, gevestigd en verschijning door hare praktizijns niet geraden is. Altijd zal die opdracht afhankelijk moeten zijn van de mogelijkheid, dat de gedelegeerde regter in staat zij de zaak genoeg te kennen, om de schikking met vrucht te beproeven. De wet kan intusschen volstaan met de delegatie *in beginsel* toe te laten.

Met den schrijver verder te spreken over uitbreiding van de competentie der vrederegters, is onnoodig. Dit punt behoort bij ons niet meer tot het *jus condendum*. Toch mag de opmerking niet achterwege blijven, dat *in beginsel*, ook nadat de wetten van 25 Mei 1838 en 2 Mei 1855 (3) in Frankrijk de bevoegdheid der vrederegters

(1) Vgl. o. a. art. 175 en volg. der Hannoversche, art. 754 en volg. der Badensche burgerlijke procesorde; art. 381 en volg. van het ontwerp eener burgerlijke procesorde voor het Groot-Hertogdom Hessen van 1856, art. 200 en volg. van gelijk ontwerp voor Beijeren van 1862.

(2) Zie artt. 257 en 294 Burg. Wetb., 305 en 819 Wetb. van Burg. Regtsv.

(3) Volgens die wetten is de gewone maatstaf van de competentie der

reeds hebben uitgebreid, de noodzakelijkheid van meerdere uitbreiding wordt betoogd, op grond vooral van de steeds verminderende waarde van het geld, en van de voortgaande vermeerdering der mobiliare waarden. LAVIELLE beveelt daarbij voorzigtigheid aan, en wil uitbreiding van de *bestaande* competentie, niet verandering van *den aard* der vrederegterlijke regtspleging, door, b. v. — waarop sommigen in Frankrijk steeds aandringen, — alle zoogenaamde *kleine* zaken van welken aard ook, *kleine* successiën, *kleine* inbeslagnemingen, *kleine* faillissementen aan de kennisneming van den vrederegter te onderwerpen. Hij herinnert den raad van oude regtsdoctoren, uitbreiding *de quantitate ad quantitatem*, zoo min mogelijk *de re ad rem*. Wel nu, in onze nieuwe wet op de regterlijke inrigting, die op dit punt zoo heftig is en nog steeds wordt bestreden, is, bij de uitbreiding van de bevoegdheid der kantonregters, niet anders gehandeld. Wij hebben dus reeds gedaan, wat in Frankrijk te doen overblijft, en dáár, bij de nog altijd bestaande toelating van ongegradueerden tot het vrederegtersambt, zeker aan meer bezwaar onderhevig is. Maar vooral opmerkelijk is, als men zich den tegenstand herinnert, dien hier de opdracht aan den kantonregter van de kennisneming van possessoire actien heeft ondervonden, het betoog van den schrijver (1), dat die vorderingen niet

vrederegters 100 franken *zonder*, 200 *met* appel. Maar voor sommige bepaaldelijk aangewezen vorderingen gaat de bevoegdheid verder, dan volgens onze wet op de nieuwe regterlijke inrigting.

(1) Dat betoog, waarop ik mij bij de beraadslaging over de nieuwe wet op de regterlijke inrigting heb beroepen (z. Handelingen Tweede Kamer 1860/61, blz. 212⁴, kol. 2), is ook wegens de beschouwingen over de middelen om geschillen over bezitregt te verminderen, ja, zelfs onmogelijk te maken, zeer lezenswaardig. Bij het bespreken van een dier middelen, een deugdelijk kadasterselsel, herinnert LAVIELLE het volgende woord van NAPOLÉON I in den Staatsraad: *«Celui qui fera une bonne loi sur le cadastre, méritera une statue.»* De schrijver laat daarop volgen: *«La statue est encore à faire. La bonne loi aussi.»* Wij zouden er kunnen bijvoegen: *Tout comme chez nous.*

alleen tot de rechtspraak van den vrederegter moeten blijven behooren, maar zelfs *zonder toelating van hooger beroep*, ook omdat de ondervinding leert, dat het getal appellen van vonnissen in possessoire zaken, gemiddeld 's jaars niet meer dan *twee ten honderd* beloopt. De nieuwere Deutsche wetgevingen zijn evenmin voor aanmerkelijke verhooging van de bevoegdheid der met onze kantonregters gelijk staande *Einzelrichter* teruggedeeind. Zoo is b. v. bij de Hannoversche wet van 31 Maart 1859 een maximum van 150 Thaler (260 à 270 gulden) aangenomen; maar zoo-wel daarbij als bij andere wetten, die een minderen maatstaf bepalen, zoo als de Beijersche van 10 November 1861, die eene grens van 150 gulden stelt, wordt ten aanzien *van den aard* der vordering geen onderscheid gemaakt, zoodat zelfs gemengde actiën, mits binnen de bepaalde geldelijke grens begrepen, aan de kennismeming van den *unicus judex* zijn onderworpen. Zulk eene uitbreiding van competentie hebben wij zorgvuldig vermeden.

Met dat regterschap van den *Einzelrichter*, ingesteld onder verschillende benamingen (in Hannover onder die van *Amtsgericht*, in Beijeren onder die van *Stadt- und Landgericht*) staat, in sommige Deutsche landen een procesvorm in verband, waarover ik een woord moet zeggen, omdat de zaak bij de hervorming onzer procesorde navolging, althans overweging, schijnt te verdienen.

Ik bedoel het zoogenaamde *Mandatsprozess* of *Mahnverfahren*. De vorm is uit het oude Deutsche procesregt afkomstig (1) en bestaat hier en daar nog bijna naar de oorspronkelijke regeling. Bij eenige wetten van lateren tijd heeft hij, ook door beperking der gevallen, waarop hij toepasselijk is, aanmerkelijke wijziging ondergaan. Ik zal de meer gewijzigde instelling het best kunnen doen kennen,

(1) Zie daarover MARTIN, *Lehrbuch des Deutschen gemeinen bürgerlichen Processes*, 13e uitgave, bl. 510 en volg., en meer bepaaldelijk wat Pruisen betreft, HEFFTER, *Civilprocess*, bl. 225 en volg.

door kortelijk mede te deelen op welken voet zij, onder den naam van *Mahnverfahren*, bestaat volgens eene Hannoversche wet van 27 Julij 1852 (gewijzigd door eene wet van 31 Maart 1859) en volgens § 28 en v. der Koninklijk-Saksische wet van 30 December 1861 tot verkorting en vereenvoudiging der burgerlijke regtsvordering (1).

Volgens de Hannoversche wet heeft de schuldeischer, bij eene persoonlijke vordering, die eene geldsom tot onderwerp heeft, of eene hoeveelheid van andere verbruikbare (*vertretbaren*) zaken, de waarde van 150 Thaler niet te boven gaande, het regt bij het bevoegde *Amtsgericht* een betalingsbevel aan te vragen, dat hem wordt afgegeven, wanneer niet uit de aanvraag zelve blijkt, dat de vordering betwist is. Het bevel houdt in: naam, beroep en woonplaats van schuldeischer en schuldenaar, het bedrag der vordering en hare oorzaak, de aanmaning aan den debiteur, om binnen twee weken na de beteekening, die bij deurwaarders-exploit geschiedt, op straffe van onmiddellijke geregtelijke executie, de schuld met kosten en renten te betalen, of wel tegenspraak te doen. Na afloop van dien termijn, kan de schuldeischer, mits uiterlijk binnen zes maanden na de voormelde beteekening, de executoir-verklaring bij hetzelfde geregt aanvragen, die op het bevel zelve schriftelijk verleend, of, is de aanvraag ongegrond, bij gemotiveerde beschikking geweigerd wordt. Krachtens de executoir-verklaring heeft de geregtelijke tenuitvoerlegging volgens de gewone regelen van regtsvordering plaats, echter zonder dat een voorafgaand bevel (2) noodig is, als de vordering niet meer dan 50 thaler bedraagt. Vooraf wordt het executoir-verklaarde betalingsbevel aan den schuldenaar vertoond, waarvan bij deurwaarders-akte moet blijken. De

(1) Zie de Hannoversche wetten bij LEONHARDT, *Justizgesetzbung*, bl. 616 en volg.; de Saksische wet is uitgegeven door Dr. REDOLPH WENCK, Leipzig, 1862.

(2) Een soortgelijk bevel als hetgeen bij art. 439 Wetb. van Burg. Regtsv. bedoeld wordt.

schuldenaar kan, tot dat het bevel executoir verklaard is, tegenspraak doen; hij is daartoe zelfs nog gerechtigd binnen acht dagen, te rekenen van den dag, waarop hem het executoir verklaarde bevel is vertoond, ingeval van zijn wil onafhankelijke omstandigheden, — nalatigheid van zijn gemagtigde uitgezonderd, — tegenspraak *tempore utili* belet hebben. Middelen van verwerping tegen de executie zelve zijn alleen toegelaten, in zoo verre zij onmiddellijk door geregtelijke plaatsopneming, titels of eedsoplegging in staat van wijzen kunnen worden gebragt. De aanvragen geschieden mondeling of schriftelijk. De regterlijke beschikkingen op die aanvragen zijn voor geen beroep vatbaar.

De Saksische wet wijkt van de Hannoverische *hoofdzakelijk* af in zooverre: 1°. de procesvorm alleen voor geldvorderingen tot en met 50 Thaler is toegelaten, alzoo niet voor vorderingen *zaken* betreffende; blijkens de motiven, om mogelijke bezwaren van waardering te ontwijken; 2°. het betalingsbevel niet wordt afgegeven, als over de vordering tusschen partijen een geding aanhangig is, de schuldenaar haar in eenige geregtelijke akte heeft betwist, of wel indien hij failliet verklaard is; 3°. aan den schuldenaar, wegens verzuim van tegenspraak, de *restitutio in integrum* is toegekend, op den voet van daaromtrent geldende algemeene voorschriften; 4°. aan den schuld-eischer voor de aanvraag der executoirverklaring slechts een termijn van drie maanden wordt toegekend. Bij beide wetten behoort een bijzonder tarief, waarbij de geregtskosten en salarissen tot een zeer matig bedrag, in Hannover zelfs verschillend naar het beloop der vordering berekend, zijn vastgesteld.

De parlementaire gedachtenwisseling over beide wetten beveelt de instelling, die geene eigenlijke gedingvoering is, aan, als zeer geschikt tot spoedige en weinig kostbare afdoening van de vorderingen, welke het dagelijksch verkeer uit eene menigte van regtsbetrekkingen doet geboren

worden, en die, ofschoon zij eigenlijk niet betwist zijn, en dus geene regterlijke beslissing behoeven, alleen daardoor den regter bereiken, omdat de schuldenaar uit verzuim, nalatigheid of wegens oogenblikkelijk gebrek aan middelen in gebreke blijft. De Saksische motieven zeggen, dat de instelling, waar zij bestaat, uitnemend gewerkt heeft. Volgens de ambtsberigten, door de Hannoversche Regering omtrent de werking der wet van 1852 ingewonnen, had het *Mahnverfahren* wegens gemakkelijkheid, eenvoudigheid en snelheid in hooge mate den algemeenen bijval erlangd (1). De cijfers der Hannoversche statistiek schijnen die getuigenis allezins te bevestigen. Over de jaren 1858 tot en met 1861, zijn bij de *Amtsgerichte* van dat Rijk als *regtsgedingen* aangebragt 122,043, bij wege van *Mahnverfahren*, 405,772 zaken. Van een gelijk getal in laatstbedoelde zaken afgegeven betalingsbevelen hebben 237,090 zonder verdere regterlijke tusschenkomst gevolg gehad. Van de overige 168,682 bevelen hebben 124,294 executoir-verklaringen gevorderd; zoodat de zaken, die tot tegenspraak en daardoor tot gewone gedingvoering hebben geleid, neêrkomen op het betrekkelijk geringe getal van 44,388, en dus ongeveer 10 ten honderd bedragen van het geheele getal zaken, waarop het *Mahnverfahren* is toegepast.

Opmerkelijk zijn ook op ditzelfde punt de uitkomsten in het Groot-Hertogdom Hessen, waar in de provinciën, niet aan het Fransche regt onderworpen, sedert 1830 soortgelijk *Mahnverfahren* bestaat, als waarvan hier sprake is. Volgens mededeelingen in de motieven van een ontwerp van burgerlijke regtsvordering van 1856 zijn daar over de dienstjaren 1850/1 tot en met 1854/5 gemiddeld 's jaars afgegeven 160,439 zoogenaamde *Mahnzetteln* (aanmaningen tot betaling);

(1) Zie LEONHARDT, *Civilprozessverfahren*, bl. 143, een werk vooral lezen.waardig, wegens de daarin vervatte mededeeling van de jaarlijksche ambtsberigten, die het Hannoversch Gouvernement over de werking der nieuwe burgerlijke regtsvordering sedert 1855 inwint.

20,833 hebben tegenspraak, 82,627, bij gemis daarvan, executeire betalingsbevelen ten gevolge gehad; derhalve slechts 13 pct. aan betwiste, tegenover ruim 51 pct. aan onbetwiste vorderingen: voorzeker geene onvoordeelige uitkomst.

Maar keeren wij tot LAVIELLE terug, om, naar aanleiding van zijn *derde* hoofdstuk, stil te staan bij een onderwerp van uitstekend practisch nut bij de hervorming ook van onze burgerlijke regtspleging, de verkorting der procestermijnen.

Ofschoon van veel later dagteekening dan de Code, draagt ook ons Wetboek van Burgerlijke Regtsvordering de blijken van invoering in een tijd, toen trekshuiten en postwagens nog niet door den stoom waren overwonnen, toen de post niet nog niet de telegrafie (1) tot mededingster had. Er zijn daarin termijnen, die de uitdrukking zijn van niet meer bestaande afstanden. Bij het ontwerp, tot vereenvoudiging in het beleid der justitie en in het wetboek van burgerlijke regtsvordering, in de zitting der Staten-Generaal van 1855/6 ingediend (2), was op de behoefte aan die hervorming geen acht geslagen. In haar verslag wees de Tweede Kamer op de noodzakelijkheid om de dagvaardingstermijnen voor niet in het Koninkrijk wonende gedaagden te verkorten, daarbij herinnerende, dat eene Pruisische wet van 11 Mei 1855 in dit opzigt art. 73 van den in de Rijnprovinciën geldenden Franschen *Code* had gewijzigd. De Regering gaf aan den wensch gehoor, en stelde voor het eerste lid van art. 10 van ons wetboek in dier voege te veranderen, dat de termijn zou zijn van ten minste twee maanden, indien de gedaagde woont in

(1) Dat de telegrafie ook aan de burgerlijke regtspleging diensten kan bewijzen, leert LAVIELLE (blz. 104, noot 1) door de mededeeling van het feit van een beroep in cassatie, ingesteld op den laatsten dag van den termijn, krachtens eene lastgeving, door de telegraaf overgemaakt.

(2) Gedrukte stukken van de Tweede Kamer der Staten-Generaal. 1855/56, n°. XXXVIII.

België, Engeland, Frankrijk, Hannover en Pruisen; van vier maanden, indien hij woont in een der overige Rijken van Europa. Het wetsontwerp bleef onafgedaan en eene nuttige wijziging achterwege. Sedert zijn zeven jaren verlopen, en de versnelling der gemeenschapsmiddelen is steeds vooruitgaande gebleven. Men kan en moet dus nu verder gaan, en het is daarom van belang de aandacht te vestigen op hetgeen in Frankrijk gedaan is.

Onze schrijver leert, dat reeds in 1846 over een wetsvoorstel op dit onderwerp door de Fransche regering het oordeel van het Hof van cassatie en van de Hoven van appel werd ingewonnen, en dat ook later meermalen die collegiën over wetgevendende arbeid, daartoe betrekkelijk, werden geraadpleegd. De regeling is intusschen eerst in 1862 tot stand gekomen. Een bewijs voorwaar, dat ook elders noodzakelijke legislative hervormingen meestal niet dan met moeite en na lang tijdsverloop ter wereld komen. Maar hier is dit gedeeltelijk het gevolg van dat middel van vertraging, dat men pleegt te noemen het *commissoriaal maken der zaak*, hetgeen LAVIELLE aanleiding geeft te herinneren, dat NAPOLEON I, als hij spoedige afdoening eener zaak niet wenschelijk achtte, eene commissie van onderzoek benoemde.

Twee wetten, de dagteekening dragende van 23 Mei en van 2 Junij 1862 (1), regelen het onderwerp in Frankrijk in drieërlei zin: 1°. wat betreft de termijnen van dagvaarding van gedaagden buiten 's lands woonachtig; 2°. wat aangaat die termijnen voor gedaagden binnen 's lands wonende; 3°. met opzigt tot de termijnen, binnen welke de verschillende middelen van voorziening moeten worden ingesteld.

(1) Van de eerste der wetten, vooral met opzigt tot de termijnen in zaken van koophandel, gaf ik reeds verslag in het *Magazijn van Handelsrecht*, D. V, *Mengelingen*, bl. 1. Aan *éene* der beide wetten heb ik daar *abusivelijk* de dagteekening gegeven van 3 Mei 1862.

De regeling van het eerste punt brengt eene onderscheiding mede tusschen het vaste land van Frankrijk en Corsika en Algerië, die voor ons geen nut heeft. Overigens bepaalt zij den termijn van *ééne maand* voor gedaagden, wonende in Groot-Brittannië, Italië, Nederland en in de aan Frankrijk aangrenzende Staten of Confederatiën; van *twee maanden* voor hen, die wonen in andere Staten, hetzij van Europa, hetzij van de kusten der Middellandsche of Zwarte zee; van *vijf maanden* voor degenen, die buiten Europa aan deze zijde van de Malakka- en Sundastraten en van Kaap Hoorn woonachtig zijn; van *acht maanden* voor gedaagden, wonende aan gene zijde dier straten en van Kaap Hoorn. Wij kunnen, dunkt mij, deze regeling volgen (1), welligt zelfs nog iets verder gaan. Deutsche wetgevingen althans deinzen voor veel aanzienlijker verkorting der termijnen niet terug. Zoo bevat het Beijersche ontwerp (art. 185) de bepaling van een termijn van *veertien dagen* voor de overige Staten van den Duitschen Bond, van *ééne maand* voor de verdere Europeesche landen, van *twee maanden* voor gedaagden buiten Europa wonende. Het Hannoversche wetboek (§ 189) stelt *drie weken* voor gedaagden binnen; *ééne maand* voor gedaagden, buiten Hannover woonachtig. Hier dunkt mij is overdaad van spoed. Houden wij ons aan de nieuwe Fransche wetgeving, dan zal Frankrijk voor ons onder den termijn van *ééne maand* begrepen zijn. Ten aanzien van de zuidelijke Staten van Europa zou welligt twijfel kunnen rijzen, of de termijn van *ééne maand* niet te kort is. De overweging echter, dat wij die landen bereiken door onze spoorweg-gemeenschap met Frankrijk

(1) Daardoor zal ook de thans bestaande ongerijmdheid worden weggenomen, dat aan gedaagden, in onze Oost-Indische bezittingen woonachtig, een termijn van *ten minste één jaar* moet worden gelaten, terwijl de gemeenschap met de overlandmail binnen den tijd van twee maanden plaats heeft. Men stelle zich eens de gevolgen van den tegenwoordigen, noodeloos langen termijn voor, bij de toepassing van art. 79 Wetb. van Burgerl. Regtsvordering.

schijnt den twijfel weg te nemen. Navolging verdient evenzeer de nieuwe bepaling, dat al deze termijnen voor overzeesche landen, in geval van zeeoorlog verdubbeld worden. Zulk een voorschrift kent wel ons handelsregt (art. 116 en 207 Wetb. van Kooph.), niet onze burgerlijke regtspleging. Voor dagvaardingen van binnen 's lands woonachtige gedaagden verandert de nieuwe Fransche wetgeving art. 1033 van den *Code*, door den gewonen termijn te vermeerderen met één dag voor elke *vijf* myriameters afstands, in plaats van *drie*, gelijk thans regtens is. Het stelsel van berekening der termijnen naar den afstand bestaat bij ons niet, om redenen, die ook thans nog moeten gelden (1). Intusschen schijnt het voor gedaagden, wonende in eene andere provincie, dan waarin de regter zitting houdt, bij de tegenwoordige versnelde middelen van gemeenschap, niet noodig den gewonen termijn met ten minste *acht dagen* te verlengen. Een *minimum* van *zes*, welligt zelfs van *vier dagen* ware voldoende.

Eindelijk zijn in Frankrijk de termijnen van appel, van request civiel, en van beroep in cassatie van *drie* op *twee maanden* teruggebracht. Volgen wij dit voorbeeld, dan zal ook de termijn van revisie gelijke verkorting ondergaan (zie art. 361 *coll.* art. 339 Wetb. van Burg. Regtsv.). Ik acht navolging geraden: de winnende partij moet, waar het verkregen vonnis niet bij voorraad uitvoerbaar is, niet langer dan noodig is, van het genot eener gunstige uitspraak verstoken blijven. Een termijn van *twee maanden* is ruim genoeg ter beslissing, of voorziening noodig zij. Een ander middel tot verkorting der hier bedoelde termijnen, in het voorloopig verslag der Tweede Kamer over het herzienings-ontwerp van 1855 aanprezen, het laten loopen van den termijn van den dag der uitspraak van het

(1) Zie VAN DEN HONERT, t. a. pl., bl. 166, § 8; DE PINTO, *Handleiding tot het Wetboek van Burgerlijke Regtsvordering*, d. II, 1ste stuk, bl. 48.

vonnis *a quo*, komt mij minder raadzaam voor, en werd door de Regering op grond van het belang, dat de veroordeelde partij heeft bij behoorlijke kennis en beoordeeling van het vonnis, te regt bestreden (1).

Ik mag van dit punt niet afstappen, zonder herinnerd te hebben, dat de Fransche wetgeving reeds vroeger den termijn van appel van vonnissen van vrederegters aanmerkelijk verkort had. De wet van 25 Mei 1838 op de competentie der vrederegters bepaalt in art. 13, dat het appel van de vonnissen dier regters niet eerder ontvankelijk is, dan na *drie dagen* te rekenen van den dag der uitspraak, tenzij ze bij voorraad uitvoerbaar verklaard zijn, en dat het beroep moet worden ingesteld binnen *dertig dagen* na de beteekening van het vonnis, voor zooveel betreft de personen, binnen het kanton woonachtig. Daar buiten wonenden hebben, boven en behalve den termijn van dertig dagen, de termijnen van de artt. 73 en 1033 van den *Code de procédure*. De Belgische wet op de competentie in burgerlijke zaken van 25 Maart 1841 (art. 11) bepaalt den termijn van appel van vonnissen van vrederegters op *veertig dagen*, op denzelfden voet voor het overige, als de Fransche wet van 1838.

De bedreiging met niet-ontvankelijkheid van een appel binnen drie dagen na de uitspraak ingesteld, zou eene wijziging medebrengen van art. 342 van ons wetboek, die onnoodig is. Even onnoodig komt mij voor de verlenging van den termijn, naar gelang van den afstand der buiten het kanton gelegen woonplaats van de bij het beroep belanghebbenden. Daarentegen acht ik verkorting van den termijn van *drie maanden*, — waarop reeds bij het parlementair onderzoek van het ontwerp van ons art. 339 werd aangedrongen (2), — hetzij tot *dertig* of tot *veertig dagen*

(1) Zie het Voorloopig Verslag en de Memorie van Beantwoording, t. a. pl., § 3.

(2) Zie VAN DEN HONNET, t. a. pl., bl. 387.

aanbevelingswaardig, uit het oogpunt van het verschil tusschen den aard der zaken, die voor den kantonregter, en dien van de gedingen, die bij de regtbanken behandeld worden; een verschil waarvan toch de gevolgen in zoo vele andere voorschriften der burgerlijke regtspleging zichtbaar zijn. Onjuist was dan ook de tegenwerping der Regering bij het zoo even herinnerd onderzoek, dat in een termijn van *drie maanden* geen bezwaar ligt, omdat de winnende partij het vonnis vroeger kan beginnen ten uitvoer te leggen, in welk geval de wederpartij er van zelf belang bij heeft, zijn appel te bespoedigen. Die partij toch, zal zij voorzigtig en wijs handelen, zal niet licht, alvorens de termijn van appel verlopen is, het vonnis ten uitvoer leggen en zich bloot stellen aan de dikwerf nadeelige gevolgen der vernietiging van een reeds geëxecuteerd vonnis.

Gaat men over tot verkorting van den termijn van appel voor de kantonregterlijke vonnissen, die van den termijn van het beroep van cassatie zal moeten volgen; in de toekomst vooral, nu de beperkende bepaling van art. 99, laatste lid der wet op de regterlijke organisatie in de nieuwe wet vervangen is door gelijkstelling, ten opzichte van het cassatiemiddel, van de vonnissen der kantonregters met die van de regterlijke collegiën.

Ik zal verder met LAVIELLE niet stil staan bij de vraag, wat te verstaan is onder *jours fériés légaux*, en of exploiten op zulke dagen gedaan, al dan niet nietig zijn. De artikelen 14 en 92 van ons wetboek hebben deze nu nog in Frankrijk aan betwisting onderhevige vragen uitgemaakt, gelijk ook art. 14 in zijne tweede zinsnede een beginsel bevat, dat nu voor het eerst bij de Fransche wet van 2 Junij 1862 op alle exploiten is toepasselijk gemaakt. Liever wil ik hier nog in het voorbijgaan herinneren, dat ons art. 15 voor wisselprotesten, door te groote beperking der avonduren, na welke geen exploit kan geschieden, voor den handel een ongerief te weeg brengt, dat door kamers

van koophandel meermalen is aan het licht gebragt en bij de herziening van ons wetboek dient te worden weggenomen.

Het vierde hoofdstuk, dat *over bewijsmiddelen en interlocutoire vonnissen* handelt, levert stof tot bespreking van eenige gewigtige vraagpunten van probatoire procesvormen.

Het *getuigenverhoor*, zoo als het thans in Frankrijk werkt, is voor LAVIELLE het onderwerp eener hevige *Philippica*. De 12de titel des tweeden Boeks van het eerste gedeelte van den *Code* is volgens hem eene bron van chicanes, van tijden en geldroovende incidenten, van kosten, die wel eens de som van 2000 franken te boven gaan. Hij verklaart zich bovendien tegen schriftelijke en geheime enquêtes, en stelt als middel van verbetering voor, intrekking van den aangehaalden titel, en aanneming van de regels van getuigenverhoor in summiere zaken voor alle gedingen zonder onderscheid, waarin bewijsvoering door getuigen noodig is.

Ik geloof niet, dat onze wetgeving op het getuigenverhoor in zaken van gewone behandeling tot zóó groote klagten aanleiding geeft, als de schrijver over de wetgeving van zijn land aanheft. Ik vereenig mij echter geheel met zijn denkbeeld, om het stelsel van getuigenverhoor voor een regter-commissaris te laten varen, en alle *enquêtes* ten overstaan van het collegie, dat ze beveelt, en ter openbare terechtzitting te doen plaats hebben: alleen in de gevallen, bedoeld bij de tweede en derde zinsnede van art. 200 van ons wetboek, maar dan nog met de meest spaarzame toepassing, zou ik afwijking van den regel willen zien toegelaten, en, wat de openbaarheid betreft, ook in de gevallen, waarin zij nu reeds bij zaken van gewone behandeling is uitgesloten (z. art. 823 wetb. v. Burg. Regtsv.). Het behoeft geen betoog, dat ondervraging der getuigen door den regter zelve, die over de principale zaak oordeelt, vrij wat meer waarborg oplevert, dan wanneer deze moet oordeelen op het gezag van hetgeen TOULLIER te regt noemt

sorda et muta testimonia. Maar ook de openbaarheid is een waarborg, die thans in zaken van gewone behandeling gemist wordt.

Ik zou intusschen tot deze slotsom wenschen te komen langs een anderen weg, dan de toepasselijk-verklaring op alle zaken van de regelen van het summier getuigenverhoor. Ik zou verlangen, dat ook in alle andere opzigten de onderscheiding tusschen *summier* zaken en *zaken van gewone behandeling* verviel. Die onderscheiding is een reeds lang gevoeld gebrek van de Fransche proceduur, die wij intusschen ook in dat opzigt hebben nagevolgd, ofschoon wij het voorbeeld hadden van het Wetboek van Genève, dat op de afdoende gronden, door BELLOT (1) in de toelichting ontwikkeld, die onderscheiding heeft opgeheven. Het bevremdt mij, dat LAVIELLE niet ook in dat opzigt herziening van de Fransche procesorde aanbeveelt. Anderen, BORDEAUX en SELIGMAN o. a. (2), doen het met aandrang zelfs. En in de nieuwere Duitsche wetboeken en ontwerpen van regtsvordering is het Fransche stelsel evenzeer veroordeeld, en zijn juist aan het summier proces de regels ontleend, die voor de *gewone* procesvoering gelden (3). Dat ook bij ons de behoefte aan die verbetering gevoeld is, bewijst art. 21 van het herzienings-ontwerp van 1855, hetgeen, met intrekking van art. 140 van ons wetboek, voorstelde alle zaken, behoudens de bepalingen omtrent de schriftelijke instructie, *summierlijk* te behandelen. Opmerkelijk is het, — en dit doet mij tot het onderwerp der *enquêtes* nog eens terugkeeren, — dat in het verslag der Tweede Kamer dat voorstel ook werd toegejuicht uit het oogpunt der gevolgen met opzigt tot het getuigenverhoor. De bedenkingen daartegen, van eene minderheid afkomstig, liet de Regering

(1) Zie de uitgave van TAILLANDIER, t. a. pl., bl. 32.

(2) Zie BORDEAUX, t. a. pl., bl. 434 en volg.; SELIGMAN, t. a. pl., bl. 142 en volg.

(3) Zie o. a. LEONHARDT, *Justizgesetzgebung*, bl. 138.

in haar antwoord op het verslag onaangeroerd: ze zijn intusschen niet moeijelijk te wederleggen. «De openbaarheid zou de vrijmoedigheid der getuigen belemmeren: een regter-commissaris zou meer tijd gunnen voor het verhoor.» Het zijn nagenoeg dezelfde redenen, die in den Franschen Staatsraad,—LAVIELLE herinnert het,—de geheime enquête de bovenhand deden houden. Maar zeer te regt laat hij volgen, dat die redenen veeleer ten gunste van het openbaar getuigenverhoor kunnen worden ingeroepen. Openbaarheid verhoogt het gewigt van het verhoor: misschien wat overdreven, maar niet geheel onwaar is het beweren van den schrijver, dat zij dient om de vrijmoedigheid *de mentir à huis clos* te voorkomen. Dat overigens aan de enquête ter teregtzitting niet de noodige tijd zou gegund worden, leert de ondervinding hier te lande niet; zeker is de vorm van *summier* getuigenverhoor minder tijdroovend en omslagtig dan de andere, en geldt hij juist daarom ook voor eenvoudige en spoedeisende zaken.

Een andere probatoire procesvorm, die wat zijne regeling bij den Code aangaat, noch bij LAVIELLE, noch bij de Fransche schrijvers over het algemeen, genade vindt, is het zoogenaamd *verhoor op feiten en artikelen*. BELLOT (1) zeide er van: «*Si jamais un législateur se propose le problème du mode le plus sûr de ne point atteindre la vérité, le Code de procédure Français lui en fournira la solution au titre de l'interrogatoire sur faits et articles.*» De gebreken, aan die regeling geweten, zijn hoofdzakelijk de voorafgaande mededeeling der vraagartikelen, die aan de te verhooren partij den tijd laat om zijne antwoorden voor te bereiden op eene wijze, die de waarheid verholen laat (2); —

(1) In de *motifs* van de wet op de burgerl. regtsv. voor Genève, uitg. TAILLANDIER, t. a. pl., bl. 83.

(2) BONCENNE zegt vrij scherp daaronterent: *je m'étonne en vérité, qu'on n'ait pas songé à dire que le juge communiquerait aussi les questions, qu'il se proposait d'adresser d'office, de peur que les personnes simples ne fussent surprises par des interrogations imprévues.*

het verhoor buiten tegenwoordigheid der tegenpartij; — de uitsluiting van openbaarheid; — waarbij LAVIELLE nog voegt het hooren zonder eede.

Deze kritiek, zoo zij gegrond is, is geheel toepasselijk ook op ons Wetboek (zie de arti. 237 en volg.). Het is daarbij opmerkelijk, dat, terwijl de oorspronkelijke redactie van de artt. 237 en 239 gebreken, aan den *Code* geweten, ontgaan had, onze wetgever geëindigd is met trouwe navolging van de Fransche wetgeving (1).

Art. 239 in het oorspronkelijk wetboek schreef het verhoor voor, *hetzij op de teregtzitting*, hetzij voor een of meer commissarissen. Bij de herziening werd, zonder redengeving, *de raadkamer* voor de openbare teregtzitting in de plaats gesteld.

Volgens het eerste ontwerp van art. 237 moest de partij, die hare wederpartij wilde doen hooren, een verzoekschrift, waarbij zij *afzonderlijk* de vraagpunten overlegde, aan den regter inleveren, en vervolgens *zonder overlegging der vraagpunten*, aan de wederpartij te doen beteekenen. Op die wijze werd het gevaar ontweken van voorbereiding tot het verhoor, maar verviel men in een ander bezwaar, dat namelijk de wederpartij, niet kennende de vraagpunten, waarover zij zal worden gehoord, ook niet behoorlijk in staat is te oordeelen over hare gehoudenheid om daarop te antwoorden. Wel werd daarom verlangd, dat een voorafgaand incidenteel debat over die gehoudenheid, dat ook de *Code* niet kent, *niet* zou worden toegelaten; maar aan dat verlangen werd niet voldaan; te regt, mijns inziens; want aan de wederpartij kan de bevoegdheid niet onthouden worden, om te doen uitmaken, of het bewijs, dat door het verhoor moet verkregen worden, al dan niet ter zake dienende en afdoende is. Zoo stond men dus tusschen twee moeilijkheden, die echter niet verhinderden, dat het oorspronkelijk art. 237 nevens art. 238, nagenoeg luidende als thans,

(1) Zie VAN DEN HONERT, t. a. pl., § 237 en 239.

behouden werd. Eerst bij de herziening werd de knoop doorgehakt en voorafgaande volledige bekendheid der wederpartij met de vraagpunten verzekerd. Onze wetgever ging zelfs nog verder dan de Fransche, die de gelegenheid gaf om eerst 24 uren vóór het verhoor de vraagpunten te doen beteekenen; terwijl ons wetboek voor de voorafgaande bekendheid veel ruimer tijd laat.

Ik ben met de bestaande regeling weinig ingenomen en heb daarvan, althans zoover mijne ondervinding reikt, bijna geene goede vruchten gezien. Het is niet tegen te spreken, dat voorafgaande kennis der vraagpunten voorbereiding tot ontwijkende en spitsvondige antwoorden medebrengt, die de ondervraging veelal doelloos maakt. De bevoegdheid van den regter om ambtshalve vragen te doen is niet genoeg om het gebrek te herstellen; want men zal bij ons wel niet willen te baat nemen het weinig kiesche hulpmiddel, dat de Fransche praktijk, volgens LAVIELLE althans, schijnt te hebben ingevoerd, van namelijk, buiten de vraagpunten in het request vermeld, aan den regter *bij geheime nota's*, andere, en dan waarschijnlijk de meest afdoende, mede te deelen, om ook daarover de ondervraging te doen loopen. Men zal het niet willen, omdat de burgerlijke regtspleging op dergelijke geheime en inquisitoriale middelen niet moet rusten. Maar daarin ligt ook een overwegend bezwaar tegen toelating van het verhoor op vraagpunten, op de wijze, die ons art. 237 oorspronkelijk voorschreef, waardoor het middel gebezigd wordt, gelijk de Regering bij de herziening zeide „om elkander te vergaauwen.” Mij dunkt, die bewijsvorm kan geheel vervallen, mits uitbreiding en regeling gegeven worden aan eene bepaling, die uit den verscholen hoek, waarin zij in ons wetboek geplaatst is, door een' ongenoemden maar niet onbekenden, zeer kundigen regtsgeleerde in de *Themis* (1) is te voorschijn gebracht. Ik bedoel art. 49. Persoonlijke verschijning van *beide* partijen voor den regter, in de

(1) Tweede verzam., d. IV, bl. 188.

openbare terechtzitting, zonder bijstand van praktizijns, hetzij tot afzonderlijke ondervraging ook, waar het noodig is, buiten elkanders tegenwoordigheid, hetzij tot confrontatie; ziedaar het middel, dat ik zou wenschen aangewend te zien, zoo dikwerf het dienen kan, om ten aanzien van betwiste feiten tot de waarheid te komen. Ook LAVIELLE wil het met ons art. 49 overeenkomend art. 119 van den Code ontwikkeld zien, maar toch het verhoor op feiten en artikelen als uitzondering behouden. Andere schrijvers (1) verklaren zich stellig tegen het behoud van dat middel, en ik schaar mij te eerder aan hunne zijde, omdat ik ook in de nieuwere Duitsche voortbrengselen van burgerlijke regtsvordering te vergeefs naar dien bewijsvorm gezocht, maar daarentegen wel gevonden heb bepalingen, die regtstreeksche aanraking van de partijen met den regter, met het doel om feiten tot klaarheid te brengen, voorschrijven of bevorderen. Zoo dient b. v. daartoe in het Hannoversche wetboek (§ 111 coll. § 66) het *Fragerecht* des regters, met de bevoegdheid om voor de uitoefening daarvan persoonlijke verschijning van partijen te bevelen.

Over de *aan de procesorde* vreemde beschouwingen, die LAVIELLE hier volgen laat *over den eed* als bewijsmiddel, kan ik heenstappen; maar niet zonder te hebben opgemerkt, dat de vorm, waarin dat bewijsmiddel bij ons, ten minste bij sommige regterlijke collegiën, wordt toegepast, al zeer weinig in verhouding staat tot het gewigt daarvan. Wie de aflegging van eenen decisioiren of suppletoiren eed *in judicio*, te midden van eene haastige afdoening der ter rolle staande zaken, heeft bijgewoond, zal het met mij eens zijn. Ik zou nu niet in het verlangen

(1) Zie SELIGMAN, bl. 182; BORDEAUX, bl. 537; REGNARD, bl. 350 en volg., vooral n°. 440 en 441, waar hij voor de regeling van het beginsel van art. 119 van den Code behartigingswaardige wenken geeft, waarmede verdienen vergeleken te worden de bepalingen omtrent de ondervraging der partijen in het Wetboek van Genève, art. 160—171 (in de uitgave van TAILLANDIER, bl. 225 en volg.).

van eenen meer plegtigen vorm zoo ver willen gaan, als de meeste Duitsche wetgevingen, b. v. eene Hannoversche wet van 25 April 1850, volgens welke aan de eedsaflegging voorafgaat voorlezing eener bij vastgesteld formulier voorgeschreven zedelijke en godsdienstige uitlegging van hetgeen een eed en meened is; of wel, als het noodig geoordeeld wordt, in stede daarvan, hetzij *in judicio*, hetzij daarbuiten, mondelinge uitlegging door een geestelijke. Ik zou echter die wet, het Hannoversche wetboek van regtsvordering en dat van Genève wenschen gevolgd te zien, waar zij voorschrijven, dat aan de eedsaflegging voorafgaat herinnering aan de straf tegen meened, en duidelijke uitlegging van de feiten, waarover de eed loopt. Vooral het laatste is te meer noodig, omdat wel eens de in het vonnis geformuleerde eed, bepaaldelijk als het een *suppletoiren* geldt, eerst zin erlangt door de overwegingen der uitspraak. Ook een ander voorschrift dier wetten verdient aanbeveling, dat namelijk, *in den regel*, de eed eerst wordt afgelegd in de teregtzitting volgende op die, waarin aan de partij, die zweeren moet, de hem opgelegde eed is kenbaar gemaakt. De voorafgaande beteekening der interlocutie is niet voldoende voor het doel, dat die voorschriften beoogen.

Aan de hier volgende beschouwingen van onzen schrijver over *het bericht van deskundigen* (1), over *geregtelijke plaatsopneming*, en over *echtheid of onechtheid van geschriften*, ontleen ik eenige punten, die bij de herziening ook van onze wetgeving de aandacht verdienen.

Volgens den *Code* en volgens art. 231 van ons wetboek is het bericht van deskundigen uitsluitend *schriftelijk*. Met het oog op besparing van tijd en kosten, op betere gelegenheid voor den regter om wat duister is te doen ophelderen, op den grooteren aan mondeling en openbaar ver-

(1) Omtrent de wijzigingen, die de niet zeer naauwkeurige redactie van de artt. 224 en 226 van ons Wetboek vordert, zie van DEN HONERT, t. a. pl., § 224 en 226, en LIPMAN, *Wetb. van Burg. Regtsv.*, bl. 104.

hoor verbonden waarborg voor de vervulling door deskundigen van de hun opgedragen taak, is door sommigen invoering verlangd van het *mondeling* berigt, LAVIELLE bestrijdt dien wensch, dien hij toeschrijft aan onjuiste gelijkstelling van den *expert* met den *getuige*: hij acht de onderwerpen, waarvoor expertises noodig zijn, uit hunnen aard ongeschikt voor mondelinge voordragt, en wijst daarbij op de noodzakelijkheid, om den inhoud der *mondellinge* voordragt op het audientieblad aan te teekenen, zoodat ten slotte alles toch neêrkomt op het in geschrifte brengen van de gevoelens der deskundigen, maar met minder waarborg voor naauwkeurigheid, dan indien zij het zelven deden. Deze bedenkingen, zijn *in het algemeen* niet ongegrond; het is echter mogelijk een middenweg te betreden, dien andere vreemde wetgevingen, zoo als die van Genève en van Hannover (1), inslaan. Het onderwerp der expertise kan ligt zóó eenvoudig zijn, dat *mondeling* berigt, op het audientieblad aan te teekenen, hetzij na, hetzij zonder voorafgaand onderzoek, voldoende is. De gelegenheid daartoe moet bij de wet worden opengelaten. Maar vooral verdient navolging hetgeen ook onze schrijver aanbeveelt, en o. a. bij art. 227 der proceswet van Genève en bij art. 321 van het Beijersche ontwerp is voorgeschreven, het geven van de bevoegdheid aan den regter, om, als het berigt duisterheid overlaat, persoonlijke verschijning der deskundigen te bevelen, tot mondelinge toelichting van hun rapport. Op die wijze zou art. 235 van ons wetboek eene nuttige aanvulling kunnen erlangen.

Juist is ook de bedenking tegen de bepaling, dat benoeming van één deskundige *alleen* is toegelaten, als beide partijen het verzoeken, terwijl anders de regter tot benoeming van drie *verplicht* is (zie art. 222 van ons wetboek). De beperking heeft geen afdoenden grond. Opdragt van

(1) Zie Genève, art. 220—223 (uitg. TAILLANDIER, bl. 239); Hannover, § 277.

het onderzoek aan één deskundige moet ook zonder toestemming van partijen, mogelijk zijn, waar de aard en de waarde van het *objectum litis*, ook waar moeilijkheid van de keuze van meerderen (een bezwaar, dat niet zelden ondervonden wordt) haar raadzaam maken.

LAVIELLE spreekt van de *geregte plaatsopneming*, om aan den Franschen wetgever te verwijten, dat hij het middel *ambtshalve* niet toelaat, als met een expertise kan worden volstaan (1), en dat hij de opneming *door het geheele collegie* belet. Die verwijten treffen ons Wetboek (art. 219) niet. Alleen ware welligt het geoorloofde eener opneming *door het geheels collegie* duidelijker uit te drukken. Ik stip echter bij dit punt aan, dat onze wetgeving, even als de Fransche, onvolledig is, omdat zij alleen regelt *verplaatsing* van den regter naar het in oogenschouw te nemen voorwerp. De *Augenschein* der Duitsche regtsvordering heeft ruimere strekking, en omvat ook het geval, waarin zich de regter, zonder zich te verplaatsen, het daarvoor vatbare litigieuse voorwerp laat voorleggen, om zich door persoonlijk onderzoek en bezigtiging (2) licht te verschaffen. Ik vind eene uitdrukkelijke bepaling deswege in het Beijersche ontwerp, art. 309.

Bij de beschouwingen over de *vérification d'écriture* en het *faux incident civil* behoef ik LAVIELLE niet te volgen in zijne kritiek van den *Code*, want onze wetgeving heeft zich hier tegen gelijke kritiek, door belangrijke verbetering, gevrijwaard (3). De kennis van de wetgeving voor Genève bij de ontwerpers van ons wetboek heeft hier vooral goede

(1) Opmerkelijk is de herinnering van LAVIELLE, dat deze beperking, aan de ordonnance van 1667 ontleend, in die verordening haren grond vond in de omstandigheid, dat de regters niet door den Staat bezoldigd waren, en daarom dikwerf jagt maakten op de *épices*, emolumenten, waarvan de betaling aan de gedingvoerenden was opgelegd. Tegen dat bejag was de beperking gerigt.

(2) Vgl. art. 443 van ons Wetboek van Strafvordering.

(3) Zie LIPMAN, t. a. pl., bl. 85.

vruchten gedragen. Maar in tweeërlei opzigt hadden zij verder kunnen gaan, en aan die wetgeving evenzeer moeten ontleenen de *verpligte persoonlijke* verschijning van de partijen en de bevoegdheid van den regter om, ook *zonder bijstand van deskundigen*, te oordeelen. Die bevoegdheid kent, volgens onzen schrijver, de Fransche jurisprudentie toe; ons art. 182 schijnt haar te ontzeggen; want waar het spreekt van den regter, die „niet gevoegelijk zelf dat onderzoek kan verrigten” bedoelt het alleen vervanging van het *geheele* collegie door een *regter-commissaris*, niet het vervallen der benoeming van experten, als die vervanging zelve onnoodig is.

Het vijfde hoofdstuk strekt om aan te bevelen de beslissing van *alle* gedingen op het rapport van een daartoe benoemden regter; de uitbreiding van de conclusiën van het openbaar ministerie tot *alle* burgerlijke zaken, en geeft ten slotte eenige regels voor de beraadslaging en de redactie van vonnissen.

De aanbeveling zal bij ons wel geen weêrklank kunnen vinden. De conclusiën van het openbaar ministerie in burgerlijke zaken, het cassatieproces uitgezonderd, hebben wij voor de toekomst afgeschafft (1). En wat de rapporten aangaat, onze wetgeving heeft de gevallen, waarin op rapport uitspraak wordt gedaan, tot zeer enkele teruggebracht: hoofdzakelijk behooren daartoe de behandeling bij geschrifte (art. 162) en sommige gedingen, waarin een regter-commissaris werkzaam is (zie bijv. art. 558 Wetb. Burg. Regtsv. en art. 368 W. van Kooph.). Is het nu wenschelijk het stelsel van rapporten uit te breiden en zelfs algemeen te maken, of

(1) Niet weinig steun vindt die afschaffing in den tegenstand, dien de invoering der instelling bij de hervorming der burgerlijke regtspleging in Duitschland ontmoet, waar tot hertoe slechts enkele wetgevingen, die van Hannover, Oldenburg en Brunswijk, de werking van het openbaar ministerie als *partie jointe* hebben toegelaten. Belangrijk is het hierover te raadplegen de *Verhandlungen des Zweiten Deutschen Juristentages*, d. I, bl. 97 en 109; d. II, bl. 655; *Verhandlungen des Dritten Deutschen Juristentages*, d. I, bl. 28—70, d. II, bl. 95.

Themis, D. X, 1ste St. [1863].

zouden niet ook de in onze wetgeving nog overgebleven rapporten kunnen vervallen? De gronden van LAVIELLE voor een antwoord in eerstbedoelden zin brengen mij tot eene tegenovergestelde slotsom. Hij wil van den rapporteur maken den man, die doorgaans voor zijne ambtgenooten de taak vervult van de processtukken te lezen, en het vonnis te ontwerpen; waarvan dan tevens het *feitelijk* gedeelte door den regter zou worden geredigeerd, met afschaffing van het ook door hem zeer gewraakte, door ons verlaten, stelsel der *qualiteiten*. Hij bestrijdt BELLOT (1), die het rapport in de wetgeving van Genève heeft ter zijde gesteld, vermits hij het ter teregtzitting *onnoedig* acht, omdat het noch gedebatteerd, noch gecontroleerd kan worden; in de raadkamer *gevaarlijk*, om den invloed, dien het aan den rapporteur geeft. Ik ben het geheel eens, en heb ook met BELLOT bij het ontwerpen van een nieuw Wetboek van Strafvordering (2) de rapporten, thans in de strafregtspleging gebruikelijk, doen vervallen. Het wetboek van Genève bevat zelfs in art. 95 de verpligting, opgelegd aan al de regters, die van eene zaak, *waarin niet gepleit is*, kennis nemen, om vóór den dag voor de der beraadslaging over het vonnis bepaald, de stukken te lezen. Mij dunkt, die verpligting moet ook gelden in zaken, die *na gehouden pleidooijen* beslist worden. LAVIELLE moge de vervulling dier verpligting voor de Fransche regtscollegiën over het algemeen onuitvoerlijk achten en daarom het rapporteurschap wenschen, als een middenterm *«entre ces deux extrémités alternatives de la lecture du dossier par tous les juges, ou par aucun,»* — hier te lande althans, moet geen vonnis kunnen worden uitgesproken, dat niet het uitvloeijsel is van een voorafgegaan onderzoek der processtukken door *al* de regters, die van de zaak kennis nemen. Tijd daartoe mag, kan

(1) Zie uitgave TAILLANDIER, t. a. pl., bl. 49.

(2) Zie tit. 8, art. 12 en ald. de Mem. van Toelichting; tit. 10, art. 10 en volg.; uitgave BELINFANTE, bl. 171 en 188.

nergens ontbreken. Maar daarom ook acht ik het eene verkeerde, hier en daar ingeslopen gewoonte, dat de processtukken, zonder voorafgaand onderzoek daarvan door *al* de regters, aan een hunner worden toevertrouwd, om het vonnis te ontwerpen, welk vonnis dan vervolgens een onderwerp van beraadslaging wordt. Ook al worden de overige regters tot inzage van het ontworpen vonnis en van de processtukken vóór de beraadslaging in de gelegenheid gesteld, — wat niet eens altijd geschiedt, — nog is de gewoonte niet goed te keuren; want zij brengt een *officiens* rapporteurschap mede, met dezelfde gebreken behebt, als het *officiële*.

Ieder regter, die vonnist, moet de zaak volledig *uit eigen onderzoek* kennen. Maar is niet ook voor den regter, *alvorens hij de pleidooijen aanhoort*, kennis der zaak wenschelijk? LAVIELLE, daarvan gewagende, deelt mede, dat de oproepingsbrieven voor de zittingen *van de vereenigde kamers* van het Fransche hof van cassatie de regtsquaestie vermelden die behandeld zal worden: hij wenscht die gewoonte *algemeen* te zien toepassen. Mij komt het voor, dat met *die* toepassing het doel slechts zeer onvolkomen zou worden bereikt. Ware het uitvoerlijk, ik zou, maar dan in alle zaken en met een eenigzins ruimeren termijn, wenschen toegepast te zien op het collegie wat ons art. 326 alleen voor het Openbaar Ministerie voorschrijft: voorafgaande mededeeling van de processtukken. Intuschen leert de praktijk, dat dit voorschrift, *ni fallor* bijna overal, waarschijnlijk daardoor in onbruik is geraakt, dat juist in de laatste aan de pleidooijen voorafgaande dagen de praktizijns zich ongaarne van de processtukken ontdoen. Ik zou dus ook vreezen, dat, al schreef de wet de voorafgaande mededeeling aan het collegie voor, *stipte* opvolging niet te wachten is. *Gedeeltelijk* kan het doel bereikt worden door de bepaling van art. 44 van het Reglement betreffende de wijze

van eedsaflegging enz. van 14 September 1838. De regters kunnen in den regel vóór de pleidooijen van de aan den griffier ter hand gestelde conclusiën inzage nemen. Ik herinner mij nog levendig, hoe veel nut ik bij het aanhooren van pleidooijen getrokken heb uit voorafgaande kennismaking met den inhoud van de in appel gewisselde schrifturen, vooral als daarmede de gelegenheid gepaard ging tot inzage tevens van het vonnis *a quo*.

Eene andere opmerking vloeit uit deze beschouwingen voort. Onze regtsvordering berust over het algemeen op een stelsel, dat aan den regter een *lijdelijk* standpunt aanwijst. In meer dan een opzigt is dat stelsel reeds, m. i., *in de wet*, maar wordt het daarenboven *in de toepassing*, overdreven. Ik vraag bepaaldelijk, of die toepassing zoo ver moet gaan, dat de regter, als de aangehoorde pleidooijen duisterheid of twijfel, vooral wat *feitelijke* beweringen aangaat, overlaten, zich van aanraking met de praktizijns tot het erlangen van opheldering zou moeten onthouden, en dat alleen eene interlocutie daartoe het middel zou moeten zijn? Ik geloof niet, dat onze wetgeving zoo ver gaat, veelmin, dat zij zoo ver zou moeten gaan. Ik verlang niet de instructie van het civiel proces *door den regter*, gelijk in de oud-Duitsche proceduur: ik wensch het beginsel behouden te zien, dat de leiding van het geding *in de eerste plaats* de zaak is van partijen; maar ik zou zeer overhellen tot de gedachte, die b. v. in het Hannoverische wetboek verwezenlijkt is, om bij de mondelinge behandeling der zaak aan den regter meer gezag toe te kennen. Zoo bevat dat wetboek o. a. in § 111 de vroeger reeds herinnerde bepaling, waarbij aan den voorzitter van het collegie (waarom niet aan het geheele collegie?) bij de mondelinge behandeling een *Fragerecht* wordt toegekend, ten doel hebbende *„um eine klare Ansicht der den Parteivorträgen zum Grunde liegenden thatsächlichen Verhältnisse, so wie der Parteienträge zu gewinnen,“*

gelijk LEONHARDT (1) het aanduidt, met mededeeling tevens, op grond van ambtelijke berigten van presidenten der Hannoversehe regtscollegiën, dat van het regt dikwerf en met groot nut gebruik is gemaakt.

Ik keer tot onzen schrijver terug, in wiens vrij uitvoerige beschouwingen omtrent de beraadslaging over regterlijke uitspraken en hare redactie, ik tot enkele opmerkingen aanleiding vind.

LAVIELLE bespreekt het motiveren van vonnissen, en de vernietiging in cassatie *wegens gebrek aan motiven* op grond van art. 7 der Fransche wet op de regterlijke organisatie van 20 April 1810. Dat ook bij ons die grond tot cassatie geldt, blijkt uit het verband van art. 99, 2° der wet op de regterlijke organisatie met art. 20, 3de lid, dier wet en art. 156, lid 1 der Grondwet (2). Moet echter een vonnis, dat niet, overeenkomstig art. 59, n° 3 van het Wetboek van Burgerlijke Regtsvordering, de gronden, wat de daadzaken en het regtspunt betreft, *afzonderlijk* inhoudt, geacht worden *niet behoorlijk* en daarom *niet* gemotiveerd, bijgevolg nietig te zijn? De vraag werd bij de beraadslaging over de nieuwe wet op de regterlijke inrigting (3) behandeld. Ik zou haar *in jure condito* niet bevestigend durven beantwoorden; *in jure condendo* hecht ik er zeer aan, dat zoodanig antwoord mogelijk zij. Daardoor toch zal de moeilijkheid kunnen worden weggenomen, waarin verwarring van de *quaestio juris* en *facti* in het aan den cassatieregter onderworpen vonnis dezen kan brengen (4).

Een vonnis moet intusschen niet alleen behoorlijk gemotiveerd, het moet ook goed geredigeerd zijn. Onder de

(1) *Das Civilprocessverfahren*, bl. 113.

(2) Hetzelfde volgt uit het onderling verband van de artt. 82 en 83 der wet op de nieuwe regterlijke inrigting.

(3) Zie de beraadslaging der Eerste Kamer, Bijbl. 1860/61, bl. 164, kol. 2; en 1847, kol. 1.

(4) Zie TIJDEMAN, *Het regtsmiddel van cassatie*, bl. 59 en voig.

behartigingswaardige wenken, die LAVIELLE daaromtrent geeft, vind ik de ook voor onze magistratuur niet onnutte, tevens niet overbodige les, dat een vonnis evenmin moet zijn eene verhandeling als door, dikwerf gezochte, beknoptheid, onduidelijk. Maar wat is hier duidelijkheid? Is een vonnis duidelijk genoeg, als de partijen, of liever hare praktizijns daaruit de beslissing *der hun bekende zaak* en de gronden daarvan kunnen leeren kennen; of wel beantwoordt het dan alleen aan den eisch van duidelijkheid, als het voor anderen, *onbekend met de zaak*, voor het regtsgeleerd publiek vooral, de feiten, het regtspunt, zijne beslissing en de gronden klaar en helder voor oogen stelt? Ik herinner mij in mijne regterlijke loopbaan dikwerf met ambtgenooten over die vraag van gedachten gewisseld, ja zelfs getwist te hebben. Ik beantwoordde haar steeds in laatstbedoelden zin: ik ben nog van dat gevoelen. Ik geloof, dat een vonnis en de beslissing, die het inhoudt, eerst duidelijk zijn, ook voor hen, die de zaak kennen, door duidelijke uiteenzetting van de feiten, waarop het voor de beslissing aankomt, en door heldere en tevens bondige ontwikkeling van de regtsvraag. Uit een vonnis, zóó geredigeerd, zal *een ieder* de besliste regtszaak kunnen leeren kennen. Maar zoo wordt ook eerst *in den waren zin* aan het vereischte van openbaarheid voldaan. Nog in een ander opzigt komt het op duidelijkheid aan. Zeer te regt beveelt LAVIELLE aan onthouding van een overdreven gebruik van den *style du palais*, dikwerf ontaardende in hetgeen hij noemt *une espèce de jargon, de grimoire mystérieux à l'usage exclusif des augures et des initiés du Temple*. Hier te lande pleegt men van *stadhuiswoorden* te spreken. Ook *onze* regterlijke uitspraken vervallen dikwerf in dat euvel (1). De schrijver herinnert daarbij eene onjuiste redactie van het dispositief van vonnissen in appel gewezen,

(1) Men zie de bewijzen daarvan in eene hoogst lezenswaardige voorlezing van VAN ASSEN, over *de taal en stijl der gerichten*, in de *Nieuwe Bijdragen voor Regtsgeleerdheid en Wetgeving*, d. V, bl. 36 en volg.

die ook bij vele onzer regtscollegiën traditioneel en als ingeworteld schijnt. Het is, bij vernietiging van een vonnis *a quo*, de uitdrukking: *doet te niet het appel*. Zij is volkomen onjuist en in tastbare tegenspraak met de te-niet-doening van het vonnis, waardoor integendeel aan het appel geldende kracht wordt verleend. Vernietiging van appel veronderstelt veel eer handhaving van het vonnis des eersten regters. Maar ook, in geval van bevestiging, is de uitdrukking overbodig.

Van geheel materiëlen aard, maar toch even juist als nuttig, zijn de opmerkingen, die LAVIELLE maakt omtrent het dikwerf onleesbare van geregtelijke stukken, in spijt van de bestaande verordeningen. Al wie ook bij ons dergelijke stukken, vooral exploiten of afschriften, door deurwaarders uitgegeven, ambtshalve *moet* lezen, zal met de klagt over het krabbelschrift, dat men dikwerf gedwongen wordt te ontcijferen, instemmen en wenschen dat aan art. 12 van het reglement op de organisatie en de dienst der deurwaarders beter de hand worde gehouden.

Het volgende hoofdstuk levert voor ons herzieningswerk geene praktische bijdragen. Het nut van het appel, dat de schrijver kortelijk betoogt, is voor ons geen punt van onderzoek meer. Niet zonder genoeg echter las ik in dat betoog, dat men in Frankrijk er op bedacht is, wegens de voortdurende vermeerdering der roerende waarden en daarmede gelijken tred houdende vermindering van de waarde van het geld, de grens van de voor appel niet vatbare vonnissen der regtbanken, nu reeds op 1500 franken gesteld, te verhoogen. Ik vind daarin geruststelling voor de meening dergenen, die tegen een vrij ernstigen tegenstand de verhooging dier grens van f400 op f600 in de wet op de nieuwe regtelijke inrigting (art. 56) hebben verdedigd en doen aannemen. Het hoofdstuk handelt verder over de bevoegdheid om afstand te doen van het appel en van de prorogatie van jurisdictie, uit het oogpunt van het *jus conditum* zoowel als van het *jus condendum*.

Bij ons zijn die beide punten geregeld; minder volkomen bij de artt. 43 en 55 der wet op de Regterlijke Organisatie en 329—331 van het Wetb. van Burg. Regtsv.; meer volledig bij de artt. 52, 58 en 67 van de wet op de nieuwe regterlijke inrigting. De statistiek onzer burgerlijke regtspleging levert van deze afwijkingen van de voorschriften omtrent appellabiliteit en competentie geene cijfers: zij diende het te doen. Of intusschen dikwerf van het regt om afstand te doen van het appel gebruik wordt gemaakt, betwijfel ik. Van prorogatie van jurisdictie bestaan voorbeelden, vooral in gevallen, waarin, zonder een daarbij betrokken *uitsluitend persoonlijk* belang van de gedingvoerenden, het doel was beslissing eener betwiste regtsquæstie veeleer in het publiek belang en om een leiddraad voor de toekomst te hebben (1). Wenschelijk ware vooral de toepassing van prorogatie, waar zij zonder benadeeling van de betrokken belangen mogelijk is, in gedingen, waarin de Staat, de provinciën, de gemeenten, en waarin openbare instellingen partijen zijn. Voor de provinciën volgt de bevoegdheid, dunkt mij, niet uit artt. 132 en 133, die een bepaalden aard van dadingen aanwijzen, maar uit art. 135 der provinciale wet, dat geacht moet worden aan de Staten ook te geven het regt tot beslissing *hoe* geprocedeerd zal worden. Voor de gemeenten volgt zij op denzelfden grond, niet uit de artt. 137 en 194 *g*, maar uit de artt. 142 en 194 *b* der gemeentewet. Voor openbare instellingen zal het aangaan der dading, die prorogatie van jurisdictie ten gevolge heeft, beheerscht worden door de formaliteiten, bij de verordeningen, de instelling betreffende, voorgescreven (2). Onwillekeurig denkt men hier aan de niet zeldzame gedingen, waarin de algemeene commissie van

(1) Zou is b. v. het geding over de wettigheid der stedelijke reglementen en tarieven voor de makelaars bij *prorogatie van jurisdictie*, in 1846 voor het Hof van Noordholland gevoerd; zie *Weekblad van het Regt*, 1846, no. 708 en 719.

(2) Zie b. v. ten aanzien van burgerlijke en gemengde instellingen van *weldadigheid* art. 16 der wet op het *armbestuur*.

liquidatie der zaken betreffende de voormalige wees- en momboirkamers betrokken is, en het nut, dat prorogatie van jurisdictie in die gedingen zou kunnen te weeg brengen, waarin het toch uitsluitend aankomt, althans *moest* aankomen (want de ondervinding toont daaromtrent wel eens andere uitkomsten), op dekking van de verantwoordelijkheid der commissie door regterlijke beslissing *over het hoofdpunt* van geschil. Art. 1889 van het Burg. Wetb. brengt hier intusschen *absolute* onbekwaamheid mede tot het treffen eener dading, die door de wet van 5 Maart 1852 (*Staatsblad* no. 45), hoezeer het wenschelijk ware geweest, niet is weggenomen. En de Staat zelf, is hij tot prorogatie bevoegd? Ik vind nergens *absolute* ontzegging van zijn regt daartoe. Het regt van beschikking *loco privati* komt den Staat toe, behoudens de onderwerping in bijzondere gevallen van de uitoefening dier bevoegdheid aan bepaalde voorwaarden, zoo als bijv. bij de wet van 22 December 1850 (*Staatsblad* no. 99) betreffende dadingen over domaniale zaken. Men mag dus hopen, dat in gedingen, waarin de Staat betrokken is, en zijn belang het gedooft, van prorogatie van jurisdictie een minder spaarzaam gebruik worde gemaakt, dan tot hiertoe het geval schijnt.

Te midden van lezenswaardige anekdoten, tot gevallen van wraking van regters betrekkelijk, behandelt het *zevende* hoofdstuk, aan dat onderwerp gewijd, enkele ook voor de herziening onzer wetgeving niet onbelangrijke vraagpunten.

Ons art. 30 stemt nagenoeg overeen met art. 378 van den *Code*. LAVIELLE trekt zeer te velde tegen wraking, op grond dat de regter van eene der partijen geschenken heeft ontvangen, of dat tusschen hem en een der gedingvoerenden een hooge graad van vijandschap bestaat, of wel omdat hij zich tegen haar aan aanranding, belediging of bedreiging heeft schuldig gemaakt. Hij werpt de veronderstelling van die feiten ver weg. Zij brengen de veronderstelling mede van misdrijven, door den regter gepleegd; maar waarom,

vraagt de schrijver, dan ook niet in het geval voorzien, dat de regter aan de partij, die hem een bezoek komt brengen, haar horologie ontsteelt? Geschenken ontvangen gedurende en met het oog op het geding, is een feit, strafbaar gesteld bij art. 177 en volg. van den *Code Pénal*; een partijdig vonnis vellen uit vriendschap of vijandschap tegen eene der partijen is *forfaiture*, strafbaar volgens art. 183 van dat Wetboek. Waartoe dan nog wraking? De regter wordt in zulke gevallen in zijn anbt geschorst, en veroordeeld zijnde, daarvan ontzet. Vreemde wetgevingen, zegt de schrijver, kennen die gronden van wraking niet; hij haalt ten bewijze aan art. 442 van het Sardinisch Wetboek van burgerlijke regtsvordering. Ik kan daarbij voegen, dat de Hannoversche, Badensche en Pruisische wetgevingen en ook het ontwerp voor Beijeren de bestreden gronden van wraking niet, of niet zòò behelzen. Zij vatten ze zamen in dezen meer algemeen grond, dat tusschen den regter en eene der partijen een zóó hooge graad van vijandschap of een zóó nauwe vriendschapsbetrekking bestaat, dat daardoor het vertrouwen op onpartijdigheid verzwakt wordt (1). De wetgeving van Genève, die het onderwerp der wraking regelt bij de artt. 98 en volg. der wet op de regterlijke organisatie van 5 December 1832 (2), sluit zich meer, met eenige wijziging nochtans, aan den *Code* aan; zij vermeldt als gronden van wraking het ontvangen van eene der partijen van geschenken of wel van beloften van geschenken of diensten; het doen met opzigt tot de zaak van eenige belofte of bedreiging aan eene der partijen; het aan den dag leggen, op elke andere wijze, van haat tegen of gunst voor eene der partijen. Ons art. 30, n°. 5, 10 en 11 bevat de door LAVIELLE veroordeelde voorschriften. Moet aan die veroordeeling gehoor worden gegeven? Ik geloof het niet. De

(1) Zie Hannover, § 21; Baden, art. 55; Beijeren, art. 558 en HEFFTER, *Civilprocess*, § 25.

(2) Zie uitgave TALLANDIER, bl. 482 en volg.

schrijver verwart, dunkt mij, *preventie* en *repressie* en veronderstelt daarenboven het laatste, ook waar daartoe geen grond kan bestaan. Een regter, die geschenken ontvangt, die de vijand is van eene der partijen, *kan* een partijdig vonnis vellen; de wraking dient om dit te voorkomen. Maar een regter, in die gevallen verkeerende, pleegt daarom nog niet altijd misdrijf. Er moet eerst verband bestaan tusschen de aanneming der geschenken en de ambtelijke handeling, zal art. 177, — er moet evenzeer verband aanwezig zijn tusschen de vijandschap en het gevelde vonnis, zal art. 183 van den *Code Pénal* toepasselijk zijn. En feitelijke of woordelijke beledigingen of bedreigingen, al hebben zij zelfs tot veroordeeling geleid, doen, althans volgens onze wetgeving, den regter niet altijd zijn ambt verliezen; zij kunnen daarenboven gepleegd zijn, zonder dat ten tijde dat de wraking noodig is, vervolging ingesteld of de regter in zijn ambt geschorst is.

Ik vind dus geene redenen om de bestreden gronden van wraking te doen vervallen. Ik heb ze dan ook in het ontwerp van een Wetboek van Strafvordering (tit. 12, art. 7) (1) behouden. In dat ontwerp heeft art. 351 van het tegenwoordig wetboek wijzigingen ondergaan, die ook voor de herziening van art. 30 van het Wetboek van Burgerlijke Regtsvordering in aanmerking komen. Immers die bepaling is, wat het karakter der gronden van wraking betreft, bijna gelijkkluidend met art. 351 Wetb. van Strafvordering; alleen de gronden, vermeld in n°. 6 en 9 van art. 30 vindt men daar niet, omdat zij door den aard der zaak zijn uitgesloten. Toepassing van de wijzigingen, zoo even bedoeld, op ons art. 30, zou, afgescheiden van verbeteringen van redactie, medebrengen: 1°. dat tot de betrekkingen, in n°. 2 en 8 vermeld, ook gebragt wordt de huwelijksband, bij de mogelijkheid, dat de regter zelf zich niet onthoudt; 2°. dat in n°. 4 de beperking tot

(1) Uitgave BELINFANTE, bl. 208.

schriftelijk advies vervalt, omdat ook een *mondeling* advies regters onbevangenheid kan doen verdenken; 3°. dat er grond tot wraking zal zijn, indien de regter reeds als lid van een regterlijk collegie of als kantonregter van de zaak heeft kennis genomen, of daarin als ambtenaar van het Openbaar Ministerie is werkzaam geweest; — eene bepaling, ten deele ook in art. 378, n°. 8 van den *Code* (1) vervat, in ons art. 30 echter, zonder dat van de reden blijkt, weggelaten, hoezeer zij niet overbodig is; ook niet in het vervolg, wat het Openbaar Ministerie betreft, omdat de conclusiën kunnen genomen zijn vóór de invoering der nieuwe wet op de regterlijke inrigting; 4°. dat in n°. 10 ook het bestaan *eener naauwe vriendschapsbetrekking* tusschen den regter en eene der partijen als grond van wraking zal worden opgenomen.

LAVIELLE bestrijdt nog art. 300 van den *Code*, omdat het den regter te veel vrijheid laat bij het bepalen der boete: hij wil een *minimum* en *maximum*. Ik meen evenzeer art. 43 van ons Wetboek te moeten bestrijden van wege de bedreiging eener boete, maar kom tot de slotsom, dat zij moet vervallen. Hetgeen de Memorie van Toelichting van het herzieningsontwerp van 1855 (2) zegt tot regtvaardiging der afschaffing van de boeten bij verzet door derden, request civiel en cassatie, is ook hier toepasselijk. „Er bestaat geene afdoende reden om, wanneer eenmaal de wetgever aan litigerende partijen de aanwending van een regtsmiddel toelaat —, te gelijk met die vergunning de aanwending van het regtsmiddel aan eene veroordeeling tot boete ten behoeve van 's Rijks schatkist bloot te stellen.”

De drie laatste hoofdstukken van het werk van LAVIELLE betreffen het moeilijke onderwerp der geregtelijke executie, en behandelen achtereenvolgens de geregtelijke uitwinning van

(1) Van vroegere kennisneming als *scheidsman* kan bij ons, wegens art. 29, alin. 3, Weth. van Burg. Regtsv., geene sprake zijn.

(2) Zie de toelichting van art. 30.

onroerende goederen, de rangregeling en het beslag op roerende goederen.

Het is bekend, dat de voorschriften van den *Code* op de geregtelijke uitwinning van onroerende goederen èn in Frankrijk èn in landen, waar de Fransche wetgeving geldt, in de praktijk zeer groote bezwaren hebben opgeleverd; dat in Pruissen eene verordening reeds van 1 Augustus 1822 (*Subhastationsordnung*), in Rijnbeijeren eene wet van 1 Junij 1822 en van 23 Mei 1846, in België eene wet van 15 Augustus 1854, in Frankrijk zelf eene wet van 2 Junij 1841, waarvan de voorbereiding reeds in 1827 begonnen is, die voorschriften hebben vervangen.

En nog houden in Frankrijk, ook na die wet, de klagten over omslag, langdurigheid en kostbaarheid van de wettelijke formaliteiten niet op. Bepaaldelijk in het belang van het kleine grondbezit wordt op hervorming aangedrongen. De feiten, die onze schrijver mededeelt, schijnen de gegrondheid der klagten te bevestigen. Zoo leert b. v. de geregtelijke statistiek over 1850, dat 1980 verkoopen beneden de 500 franken hebben opgebracht 558,002 en gekost 628,900 franken, zoodat de kosten gemiddeld voor elken verkoop bedroegen 112 percent! Ook nog volgens de laatste statistiek der burgerlijke regtspleging, loopende over 1860, schijnt die toestand geene verbetering te hebben ondergaan. De Minister van Justitie deelt in zijn verslag aan den Keizer (1) mede, dat bij verkoopen, waarvan de koopprijs 500 franken niet te boven gaat, en die 's jaars 1200 à 1500 in getal zijn, de opbrengst bijna altijd wordt verslonden door de kosten, dikwijls zelfs tot betaling der kosten onvoldoende is; dat bij verkoopen met een koopprijs van 501 tot 1000 franken (waarvan er 1500 à 1800 jaarlijks zijn) de kosten 40 à 50 ten honderd van de opbrengst beloopten, en dat die verhouding 25 à 30 ten hon-

(1) Zie den *Moniteur Universel* van 30 Junij 1862, supplement.

derd bedraagt bij verkoopen, met eene opbrengst van 1001 tot 2000 franken. *« Ces chiffres (zegt de Minister) témoignent l'impérieuse nécessité d'une prompte réforme de la procédure en cette matière, et j'ai fait préparer un projet de loi, qui sera soumis incessamment à l'examen du Conseil d'Etat. »* Reeds vroeger intusschen is de hervorming der wet van 1841 beproefd. LAVIÈRE deelt de geschiedenis dier proefnemingen mede. De verschillende hoofddenkbeelden, daarbij geopperd, stip ik kortelijk aan.

Opdragt van de regtshandeling met bevoegdheid tot het doen van uitspraak over alle incidentele en andere geschillen en vorderingen, die zij doet ontstaan, aan den vrederegter, als het goederen geldt, waarvan de grondbelasting de som van 20 franken niet te boven gaat;

Onderwerping van de inbeslagneming van onroerend goed voor kleine vorderingen aan voorafgaande regterlijke magtiging, die kosteloos zou gegeven worden, en voor geen beroep vatbaar zou zijn.

Wijders onderscheidene middelen van vereenvoudiging, zoo als:

weglating van de kopy van den titel, krachtens welken de vervolging plaats heeft, aan het hoofd van het bevel; een maatregel van vereenvoudiging door ons Wetboek (art. 502) ingevoerd, maar niet met algemeenen bijval (1);

inbeslagneming niet bij proces-verbaal van den deurwaarder, maar bij aanzegging door procureurs-akte aan den hypotheekbewaarder (2);

met behoud van het proces-verbaal, beteekening niet van een *atschrift*, maar van een *wittreksel* aan dengene, tegen wien het beslag gedaan is (zie ons art. 505); daarbij *onmiddelijke* beteekening, gelijk bij ons regtens is, en niet met eene tusschenruimte van 14 dagen, die eene tweede verplaatsing van den deurwaarder noodzakelijk maakt;

(1) Zie LIPMAN, t. a. pl., bl. 217.

vervanging van de *gedrukte* aanslag-biljetten door *geschrevene* en afschaffing van de bekendmaking in de dagbladen (zie onze artt. 516 en 521);

opheffing van de verpligte tusschenkomst van procureurs of notarissen (zie ons art. 524);

verwijzing door de regtbank van den verkoop en de toewijzing naar een te benoemen notaris.

Bij LAVIELLE ontmoeten die verschillende denkbeelden weinig bijval.

Hij wraakt de onderscheiding van het goed naar de belasting, waarmede het bezwaard is, en dus ook alle voorstellen op dien grondslag berustende; verklaart zich tegen de bevoegdheid van den vrederegter, die voor de executiën van perceelen, wier grondbelasting 20 franken niet overschrijdt, — drie vierde gedeelten bedragende van al de uitwinningen, — de gewone regter zou worden, geroepen om over de moeilijkste incidentele en andere eischen te oordeelen. Hij bestrijdt verder elke vereenvoudiging, die te kort doet aan den driedubbelen waarborg, welken de regeling van dit onderwerp behoort op te leveren, dien van behoorlijke ingebrekestelling van den schuldenaar, van openbaarheid en van concurrentie.

Hij ziet hoofdzakelijk in één middel herstel van het kwaad, in intrekking van de bepaling (art. 742), door de wet van 1841 in den Code gebragt, volgens welke nietig en van onwaarde is elke overeenkomst, aan den schuldeischer het regt gevende, om, bij gebrekgheid van den schuldenaar, diens onroerende goederen te verkoopen, zonder inachtneming der voor de inbeslagneming van zulke goederen voorgeschreven formaliteiten. Die bepaling maakt onmogelijk de zoogenaamde *clause de voie parée*, een beding als dat van art. 1223, *tweede lid*, van ons Burgerlijk Wetboek, door het gebruik in Frankrijk ingevoerd, met het doel om de bezwaren van den *Code* te ontgaan, en welks geldigheid het Hof van Cassatie bij vier arresten van 20 Mei

1840 had gehandhaafd (1). Dat beding wil LAVIELLE op nieuw bij de wet toegelaten hebben, op eene wijze, waardoor het van de artt. 1223 en 1255 van ons Burgerlijk Wetboek hoofdzakelijk daarin zou afwijken, dat de toepassing *algemeen* is; dat het onherroepelijk mandaat vervalt; dat de notaris, op verzoek van den executant, door den president der rechtbank wordt aangewezen; dat een bevel van betaling en bekendmaking door aanslagbiljetten voorafgaan, waartegen echter de voorafgaande verwittiging van de ingeschreven schuldeischers wegvallt.

Tot zoo ver onze schrijver. Wat is er nu van onze wetgeving? Vordert zij herziening; zoo ja, in welken zin? Is het waar, wat LIPMAN (2) zegt, heeft onze wetgever „de geregtelijke uitwinning van onroerend goed tot eene eenvoudigheid terug gebragt, waarvoor dezelve naauwelijks vatbaar scheen?” Ik erken, dat de proceduur is vereenvoudigd. De tijd van ten minste vijf à zes maanden, naar het Fransche regt vereischt, en die, volgens LAVIELLE, soms tot één jaar steeg, is, naar de berekening van LIPMAN, tot op naauwelijks drie maanden verminderd. In plaats van de *drie en twintig* formaliteiten van den *Code*, tel ik in ons wetboek, van het bevel af tot de overschrijving van het vonnis van toewijzing, slechts *veertien*. Dat daardoor ook de kosten verminderd zijn, moet verondersteld worden, ofschoon ik betwijfel, of het uitwinningsproces, dat, volgens de *motifs* van het ontwerp der Fransche wet van 1841, gebragt zou worden tot een gemiddeld beloop van 300 à 350 franken aan kosten, bij ons dat middencijfer nimmer overschrijdt. Bij gebreke van statistische gegevens, bestaat op dit punt geene afdoende zekerheid. Het gemiddeld getal

(1) De vraag omtrent de geldigheid van het beding was nogtans onder het Fransche regt zeer betwist. Eene naauwkeurige opgave van de jurisprudentie en van de litteratuur over het onderwerp, vindt men in de *Lois sur l'expropriation forcée, accompagnées de tous les documents officiels*, Brussel, 1854, bl. 61, noot 1.

(2) T. a. pl., bl. 216.

vonnissen van toewijzing van uitgewonnen onroerend goed was van 1850 tot 1860, volgens onze geregtelijke statistiek, 38 's jaars; zeker geen aanzienlijk aantal. Maar is het welligt daarom niet grooter geweest, omdat de regthebbende, gelijk in andere gevallen, wegens de kosten meermalen zijn regt heeft laten varen? Ik durf het niet te beslissen. Dit intusschen valt niet te ontkennen, dat ook hier vermindering van kosten reeds daardoor te wachten is, als men aanneemt het, mijns inziens, juiste beginsel, o. a., in het Verslag der Tweede Kamer over het herzieningsontwerp van 1855 aanbevolen, dat ten laste van de partijen niet moeten gebracht worden de kosten van regtshandelingen, „die de griffiers niet in haar belang, maar ten dienste van de collegiën, waartoe zij behooren, als ministers dier collegiën verrigten.” De percentgewijze belooning bij executorialen verkoop van onroerende goederen (1), die wel eens niet onaanzienlijk kan zijn, zou zoo doende bespaard worden.

Aangenomen echter, dat onze wetgeving verkieslijk is boven den *Code*, zelfs boven de Fransche wet van 1841, verdere verbetering is niettemin mogelijk, zelfs wenschelijk. Er is in de vreemde wetgevingen van den lateren tijd en ook in de Pruisische verordening van 1822 veel, wat navolging, althans overweging verdient. Het zou mij te verleiden, zoo ik hier in het breede die wetgevingen in oogenschouw nam. Enkele hoofdpunten, die vooral in de Belgische wet mijne aandacht trekken, wensch ik aan te stippen.

Een voornaam punt is de vraag, of vereenvoudiging moet gezocht worden in het onttrekken van den verkoop aan de

(1) Zie Tarief van justiekosten en salarissen in burgerlijke zaken, art. 23 *m.* In Frankrijk bestaat een bijzonder tarief van geregtelijken verkoop van onroerende goederen, vastgesteld bij ordonnantie van 10 October 1841 en gewijzigd bij decreet van 15 Januarij 1853. Het schijnt aan de verwachting van bezuiniging niet voldaan te hebben. LAVIELLE wijt althans ook daaraan de gebrekkige werking der wet van 1841.

Themis, D. X, 1ste St. [1863].

regtbanken. De Pruisische verordening van 1822 lost die vraag op, door de geregteijk uitwinning *in haar geheel* aan den vrederegter op te dragen, door wien of ten wiens overstaan elke daartoe behoorende handeling plaats heeft, maar die daarbij gehouden is alle incidentele geschillen en vorderingen, behalve die de veilconditiën betreffen, die hij zelf uitmaakt, naar de regtbank te verwijzen. De Belgische wet van 1854, en evenzoo op het voetspoor der in Rijn-Beijeren geldende wet van 1846, het Beijersche ontwerp van burgerlijke regtsvordering, doen den verkoop plaats hebben voor een door de regtbank daartoe benoemden notaris (1), naar de Belgische wet in tegenwoordigheid van den vrederegter. De hoofdgrond ligt in het beginsel, dat het houden door de regtbanken van geregteijken verkoop met hare attributen weinig strookt. *Judex, posteaquam semel sententiam dixit, postea jude esse desinit*, leerde reeds de L. 55 D. *de re jud.* Daarom wordt ook in de motiven van het Beijersche ontwerp het Pruisische stelsel afgekeurd; en werd de aanwezigheid bij den verkoop van den vrederegter volgens de Belgische wet, bij de beraadslaging daarover, alleen verdedigd uit het oogpunt der wenschelijkheid van toezigt op de vervulling der wettelijke formaliteiten en de deugdelijkheid der handeling. Een andere grond voor de aanwending van het ministerie van den notaris werd bij die beraadslaging ontleend aan de goede werking, met opzigt tot den invloed op de verkregen koopprijzen, van de ook hier te lande gegolden hebbende wet van 12 Junij 1816 (*Staatsblad* n°. 26) op den verkoop van vaste goederen van minderjarigen enz. Eindelijk werd ook van het nieuwe stelsel besparing van kosten verwacht. Of die verwachting in België verwezenlijkt is, is mij onbekend; opmerking vindt intusschen de tegenstand, dien, blijkens de geschiedenis

(1) Het denkbeeld van verkoop voor een gecommiteerden notaris kwam ook bij de behandeling van het ontwerp van ons Wetboek ter sprake; zie VAN DEN HONERT, t. a. pl., bl. 505 en volg.

der Belgische wet, deze wijziging der Fransche wetgeving bij de procureurs ontmoet heeft.

Een ander punt, dat zeer de aandacht verdient, is de wijze, waarop de Belgische wet voorziet in de afdoening van alle geschillen over de geldigheid van het beslag en over de veilconditiën. Binnen tien dagen na nederlegging dier conditiën ter griffie wordt de schuldenaar gedagvaard om over die geschillen te hooren uitspraak doen, den notaris, met den verkoop belast, benoemen, en den dag van den verkoop bepalen. Binnen denzelfden termijn worden de ingeschreven schuldeischers gesommeerd om van de veilconditiën kennis te nemen, en, des verkiezende, in het even bedoeld geding tusschen te komen. De gedingvoering is summier; aanhouding van de zaak bij niet-verschijning van een der gedaagden vervalt. Het vonnis wordt gewezen binnen twintig dagen na den eersten dienenden dag, en alleen aan procureur beteekend. Verzet is uitgesloten, en appel alleen ontvankelijk binnen acht dagen na de betekening en wanneer het goed een inkomen van meer dan 75 franken oplevert. Middelen van nietigheid of verval, de proceduur betreffende aan het vonnis voorafgaande, moeten op straffe van verval, worden voorgesteld, alvorens de zaak in staat van wijzen is. Geschillen over de uitvoering van het vonnis worden, zonder appel, in kort geding beslist. Mij komt die regeling, die intusschen met het stelsel van verkoop der Belgische wet in verband staat, over het algemeen, wat eenvoudigheid en spoed betreft, verkieslijk voor boven die van onze artt. 520 en 533.

Eenige andere middelen van vereenvoudiging en verkorting der rechtshandeling in de Belgische wet verdienen nog opmerking. De termijn tusschen het bevel en het beslag is van *veertien dagen*; bij ons van *dertig* (art. 503). Het bevel is gedurende *zes* maanden; bij ons (art. 503) gedurende *een jaar* geldig. De overschrijving van het beslag in de hypotheekregisters is bij ons (art. 505) aan geen termijn

gebonden, terwijl intusschen de termijn, binnen welken bekendmaking door aanslagbiljetten moet plaats hebben, van den dag der overschrijving loopt (art. 514). De vertraging, hierdoor mogelijk, voorkomt de Belgische wet door de bepaling, dat de overschrijving binnen 14 dagen na het beslag moet plaats hebben. De termijnen voor de nederlegging der veilconditiën ter griffie, bij ons van 20 dagen (art. 516 laatste lid *coll.* art. 514), is van 14 dagen; — voor den verkoop, bij ons van 30 dagen na de eerste of tweede aanplakking (art. 522 *coll.* art. 519), is van 10 dagen na de aanplakking, die in België slechts eenmaal kan plaats hebben, terwijl daarentegen de bekendmaking door dagbladen *altijd* tweemaal geschiedt (vgl. ons art. 521 *al. ult.*). De Belgische wet kent in haar stelsel geen vonnis van toewijzing: de veilconditiën en het procesverbaal van toewijzing, door den notaris opgemaakt, zijn de titel van den koper. Onze wetgeving brengt en procesverbaal en vonnis van toewijzing mede; in haar eigen stelsel overbodige weelde, die vervallen kon, door, op het voetspoor van § 33 der Pruissische verordening, het procesverbaal, in executorialen vorm uitgegeven, de plaats te doen bekleeden van het vonnis van toewijzing.

Het denkbeeld van LAVIELLE, om een beding, als dat van art. 1223 van ons Burgerlijk Wetboek, van *algemeene* toepassing te maken, heb ik in geene vreemde wetgeving verwezenlijkt gevonden. Wel heeft in den Belgischen Senaat, bij de behandeling van het ontwerp der wet van 1854, eene breede beraadslaging plaats gehad (1) over de vervanging van het stelsel van geregtelijke uitwinning van onroerend goed door een stelsel in den geest van de artt. 1223 en 1255 van ons Burgerlijk Wetboek of van de wet van 12 Junij 1816, maar met geen ander gevolg, dan dat onze artt. 1223 en 1255 met eenige wijzigingen in de artt. 90 en v. dier wet zijn overgenomen. Ik begrijp ook niet wel, hoe, *nevens*

(1) Zie de aangehaalde *Lois sur l'expropriation forcée*.

een stelsel van geregtelijke executie, eene bij de wet *aan iederen schuldeischer* verleende bevoegdheid tot het bedingen der zoogenaamde *voie parée* mogelijk ware, daar toch zoodanig beding, gemaakt b. v. door een later ingeschreven hypotheekhouder, op het regt van den vroeger ingeschrevene, die zoo iets niet bedong, om het goed *geregtelijk* uit te winnen, geene inbreuk kan maken.

Nog ééne opmerking, zich eenigzins aansluitende aan dit punt, en ik stap van dit onderwerp af. Art. 747 van den *Code*, art. 743 der Fransche wet van 1841, art. 82 der Belgische wet, § 39 der Pruisische verordening kennen aan belanghebbenden, die *sui juris* zijn, de bevoegdheid toe, om een in beslag genomen onroerend goed in iederen stand der zaak vrijwillig te doen verkoopen. In ons wetboek is deze bepaling achterwege gelaten, volgens LIPMAN (1), „op grond dat daardoor de kosten nog werden vermeerderd, en ligtelijk wegens geschillen de beslissing der regtbank zoude moeten worden ingeroepen.” Ik acht geen dier beide, slechts op veronderstellingen rustende, gronden overwegend genoeg, om niet te wenschen, dat de bepaling ook tot onze wetgeving behoore. Dat zij overbodig zou wezen, omdat degenen, die *sui juris* zijn, bevoegd zijn de overeenkomsten aan te gaan, die niet bij de wet verboden, of strijdig zijn met de goede zeden of de openbare orde, geloof ik te minder, omdat de wet de overeenkomst in het belang van de regten van derden niet geheel ongeregeld kan laten.

Het onderwerp der *rangregeling, ten gevolge van geregtelijke uitwinning van onroerend goed*, bespreekt LAVIELLE naar aanleiding der nieuwe Fransche wet van 21 Mei 1858, ontstaan uit de dringende behoefte, om een einde te maken aan grove misbruiken, waaraan de onvolkomenheid van den *Code* de hand leende, en die zich vooral in buitengewone traagheid van afdoening en kostbaarheid oplosten. Men kan

(1) Zie t. a. pl., bl. 221.

zich een denkbeeld vormen van de hoogte, welke die misbruiken wel eens bereikten, als men bij den schrijver leest, dat de bekende Minister DE PEYRONNET wegens verregaande verwaarloozing van hun ambt, bij zekere rangregeling, ten gevolge van de executie van een aanzienlijk goed, zes procureurs, den *procureur du roi* en den griffier der regtbank van hunne betrekkingen heeft ontzet, en dat tegen de regters een disciplinair proces bij het Hof gevoerd is. De wet van 1858 schijnt, naar de gegevens der statistiek te oordeelen, goed te werken. Zeker zal zij met vrucht geraadpleegd worden bij de herziening onzer wetgeving ook op dit punt; al wijst de ondervinding hier te lande zulke grove misbruiken bij de toepassing eener van den *Code* niet aanmerkelijk afwijkende regeling niet aan. Ik kan mij echter ontslagen rekenen van een verslag van den inhoud der wet, nadat de heer SASSEN (1) dien vrij naauwkeurig heeft doen kennen in zijne beoordeeling van het werk, waarin OLIVIER en MOURLON de wet hebben gecommentarieerd. Ik bepaal mij dus tot enkele punten, door LAVIELLE behandeld, die bij ons hervormingswerk de aandacht verdienen.

Een van de middelen, waardoor de wet van 1858 de afdoening eener rangregeling tracht te bespoedigen, is de benoeming door den Keizer van *speciale* regters-commissarissen met die taak belast bij de regtbanken, waar de dienst het vordert. Ik ben het met den heer SASSEN (2) eens, dat voor ons hier geene aanleiding tot navolging bestaat. In Frankrijk strekt de maatregel om, bij de menigvuldigheid der rangregelingen, achterstand te voorkomen. Bij ons is die regtshandeling zoo menigvuldig niet; immers het gemiddeld jaarlijksch getal van 38 vonnissen van toewijzing van uitgewonnen onroerend goed zal niet eens altijd geregtelijke rangregeling ten gevolge hebben. Ik kan

(1) In *Themis*, 2de verz., d. VII, bl. 336.

(2) T. a. pl., bl. 347 en volg.

daarom ook geene overwegende reden vinden voor aanbeveling van het denkbeeld van Mr. Sassen, om den regter-commissaris voor een bepaalden tijd te doen benoemen; terwijl de door hem verlangde bevoegdheid, om regters-plaatsvervangers aan te wijzen, bij de wet niet behoeft te worden verleend, daar de aanwijzing nergens is verboden.

De wet van 1858 zoekt de geregelijke rangregelingen te beperken door invoering der *verpligte* poging tot minnelijke rangregeling ten overstaan van den regter-commissaris. De heer Sassen (1) verklaart zich daarmede zeer ingenomen. Ook LAVIELLE is een warm voorstander van het beginsel. Het valt niet te ontkennen, dat het in Frankrijk goed schijnt te werken, daar bijv. in 1860 van 7484 rangregelingen 3754 op die wijze zijn afgedaan. Ik kan evenwel moeilijk het beginsel beamen. Mogelijkheid tot vereeniging van belanghebbenden bij eene rangregeling bestaat ook buiten regterlijke tusschenkomst. Maar *dwang* tot het beproeven van minnelijke schikking, hier, even als bij het algemeene conciliatie-stelsel van den *Code* (art. 56), door strafbedreiging tegen de niet-verschijnenden verzekerd, is een denkbeeld, dat mij niet toelacht. Wat tegen het zoo even bedoelde stelsel geldt pleit ook tegen dit bijzondere conciliatie-stelsel (2), dat daarenboven, al is het waar, dat het kosten spaart, toch niet zoo weinig kostbaar is, als men oppervlakkig zou meenen. De Fransche statistiek over 1860 leert althans, dat de kosten der rangregelingen, door den regter-commissaris in der minne afgedaan, in 1859 en 1860 belooopen hebben 216 en 215 francs per zaak. Op gevallen, waarin eene betrekkelijk kleine som te verdeelen is, en daarop zal de toepassing der minnelijke rangregeling wel het menigvuldigst moeten zijn, kan de invloed van een dergelijk kostenbedrag niet voordeelig zijn. Ik geloof

(1) T. n. pl., bl. 349—353.

(2) Zie hierboven bl. 5 en volg.

dus, dat wij wel zullen doen, het aan de belanghebbenden zelve over te laten, zich over de verdeeling der kooppeningen te verstaan. Dat deze minnelijke schikking regeling zou vorderen, gelijk LIPMAN schijnt te meenen (1), kan ik niet inzien. Ons art. 551 had van het achterblijven dier schikking zeer goed kunnen zwijgen, maar het vordert geen opzettelijk bewijs daarvan; het maakt de benoeming van den regter-commissaris niet afhankelijk van de voorwaarde, dat blijke, dat de schuldeischer en de partij, tegen welke het beslag gedaan is, beproefd hebben, maar vruchteloos, om zich over de verdeeling der kooppeningen te verstaan.

De Fransche jurisprudentie levert beslissingen in verschillende zin over de vraag, welke de som is, waarvan afhangt de ontvankelijkheid van het appel tegen een vonnis, waarbij over tegenspraak tegen de rangregeling beslist is. Dan eens werd als grondslag genomen de geheele som, die verdeeld moet worden, dan wederom de schuldvordering van den appelland, ook wel die van den geïntimeerde, een andermaal weder de betwiste som. De wet van 1858 heeft aan dien strijd een einde gemaakt, door te bepalen, dat het appel alleen ontvankelijk is, als de betwiste som 1500 franken (de grens van het hoogste ressort) te boven gaat, onverschillig wat het bedrag is van de vorderingen der betwistende partijen, of van de te verdeelen kooppeningen. Het rapport over het ontwerp der Fransche wet aan het *Corps Législatif* leert de strekking dier bepaling door voorbeelden kennen. Men beweert b. v., dat eene vordering van 1500 francs tot 1000 moet verminderd worden; de betwiste som is dan 500 francs. Men betwist aan eene vordering van 500 francs haren hypothecairen rang: de betwiste som is dan 500 francs; want alleen voor die som verliest de een en verkrijgt de ander den bestreden rang. De appellabiliteit regelt zich dus naar de som, waarover het geschil loopt. Dit juiste beginsel zal ook in onze wet-

(1) T. n. pl., bl. 228. Zie ook SASSER, t. n. pl., bl. 349.

geving uitdrukkelijk dienen te worden opgenomen. Want ook bij ons is twijfel mogelijk. Ik vat althans in een anderen zin op, dan Sassen (1), die haar met het nieuwe Fransche voorschrift doet overeenstemmen, de leer van de Pinto (2), dat de ontvankelijkheid van het appel afhangt van de hoegrootheid der betwiste *vordering*. Bedrieg ik mij niet, dan zou bijv. volgens die leer, als de collocatie van eene vordeing van *f* 500 betwist wordt, omdat zij tot *f* 300 moet worden verminderd, appel toegelaten zijn, hoezeer het geschil loopt over *f* 200. Volgens de Fransche wet zou appel, teregt mijns inziens, zijn uitgesloten.

Eene der gewigtigste wijzigingen van den Code door de wet van 1858, betreft de artt. 754 en 757. Zij bestaat daarin: dat het verzuim van een schuldeischer om zijne bescheiden aan den regter-commissaris in te leveren, binnen 40 dagen na de daartoe gedane oproeping, gestraft wordt met verval van regtswege, welk verval de regter-commissaris onmiddellijk ambtshalve op het proces-verbaal aantee-kent. Uit de parlementaire stukken, de wet van 1858 be-treffende, blijkt, dat die strenge bepaling is noodig geacht om tegen te gaan de schier eindelooze vertraging der rang-regelingen, waartoe art. 757 van den *Code* de gelegenheid gaf aan achterblijvende schuldeischers, die telkens het af-gedaan werk van den regter-commissaris kwamen verstoren, en tot nieuwe regeling met al hare gevolgen noodzaken. De ondervinding had de ongenoegzaamheid der straf van art. 757 aangetoond; zij brengt niet eens mede vergoeding der veroorzaakte schade; en de aansprakelijkheid voor de inte-ressen, behalve dat zij moeilijk is in de toepassing, baat daarenboven weinig den schuldeischer, die op zijn geld wacht, het noodig heeft, en dikwijls alleen tot uitwinning is overgegaan, omdat de schuld sedert jaren opvorderbaar was. LAVIELLE, hoezeer die bezwaren niet geheel ontken-

(1) T. a. pl., bl. 357.

(2) *Handleiding*, II, bl. 612; vgl. ook bl. 570.

nende, komt evenwel met kracht op tegen de nieuwe bepaling, die hij van draconische strengheid beschuldigt, daar zij, onvoorwaardelijk en zonder acht te slaan op de meest geldige redenen, die de vertraging kunnen hebben te weeg gebracht, onherroepelijk als 't ware de doodstraf uitspreekt over de geheele schuldvordering, die zij verbeurd verklaart ten behoeve van andere schuldeischers, *„qui, éblouis de ce coup de fortune inespéré, peuvent s'imaginer avoir reconquis à la loterie ou à la bourse leurs créances perdues.”* De schrijver onderzoekt onderscheidene middelen van herstel der bezwaren, aan de voorschriften van den *Code* verbonden, en geeft de voorkeur aan het stelsel van het Sardinisch Wetboek van Burgerlijke Regtsvordering van 1860, volgens hetwelk de schuldeischers, die zich aanmelden *na* de nederlegging der rangregeling ter griffie en *vóór* hare homologatie door de regtbank, alsnog kunnen worden geplaatst tegen betaling van alle kosten van overlegging, beteekening en afzonderlijke plaatsing hunner schuldvorderingen. Toets ik nu aan deze beschouwingen de bepalingen van ons Wetboek, dan acht ik wijziging van het stelsel, daarbij aangenomen, *in de hoofdzaak* onnoodig. Even als art. 754 van den *Code*, geeft ons art. 554 ééne maand voor de inlevering van bescheiden; maar, terwijl art. 757 geen *terminus ad quem* bepaalt, is volgens ons art. 560 de sluiting der rangregeling de fatale termijn, na welken de inlevering onmogelijk is. Die sluiting nu heeft, krachtens onze artt. 555—558, plaats op den dag en het uur, door den regter-commissaris voor de verschijning van partijen aangewezen, ook in geval van tegenspraak, met opzigt tot de rangregeling der inschulden, boven de betwiste bevooregt. Op die wijze worden, dunkt mij, de bezwaren, die de *Code* oplevert, vermeden, zonder dat toevlugt noodig is tot het inderdaad te harde en onbillijke stelsel der Fransche wet van 1858, dat intusschen ook door het Hannoversche Wetboek (§ 596) wordt gehuldigd. Ik erken, dat

de bedenkingen wegens de op te late overlegging gestelde straf, niet ongegrond zijn: het renteverlies vooral zal meestal bezwaarlijk te berekenen zijn, van wege de moeilijkheid om den dag te bepalen, waarop de renten, ware de overlegging regelmatig geweest, hadden opgehouden te loopen. Er is intusschen geen overwegend bezwaar, om hier in het *arbitrium judicis* te berusten. Ook de wet van Genève, hierin door het Beijersche ontwerp (art. 983) nagevolgd, bevat in art. 657 eene bepaling met ons art. 560 overeenstemmende, maar tevens medebrengeude, dat de achtergebleven schuldeischers, op de vordering van de belanghebbenden, gehouden zijn borgtogt te stellen voor de kosten, schaden en interessen, of de som, waarop zij geschat worden, te consigneren. De bepaling verdient navolging. Ook het Beijersche ontwerp bevat haar, met de bijvoeging, dat het bedrag der cautie door den regter-commissaris wordt vastgesteld. Een ander voorschrift der wetgeving van Genève beveelt zich evenzeer ter navolging aan; het is art. 658, dat ook na de sluiting der rangregeling overlegging van stukken of tegenspraak toelaat wegens misslagen van berekening. Eene uitdrukkelijke vergunning bij de wet is noodig, even als bij het rekenings-proces; zie art. 780 van ons Wetboek.

Ik ben tot het *laatste* hoofdstuk genaderd, dat over het beslag op roerende goederen handelt. Met genoegen zag ik ook hier, dat enkele juiste bedenkingen tegen den *Code*, tegen ons Wetboek niet gelden. Zoo wraakt de schrijver het b. v., dat inbeslagneming van militaire equipemens-voorwerpen niet *onvoorwaardelijk* is verboden (zie art. 592, n°. 5, *coll.* art. 593 *Code*): ons art. 447, n°. 3 bevat dergelijk verbod. Er blijft echter ook bij ons te verbeteren over; zien wij, naar aanleiding van LAVIELLE's beschouwingen, in welk opzigt.

Art. 585 van den *Code* verbiedt de tegenwoordigheid van den arrestant bij de inbeslagneming. Ons Wetboek

zwijgt daarover, zonder dat ik in zijne geschiedenis de reden vermeld vind: het laat dus de aanwezigheid toe. Vreemde wetgevingen, b. v. de Oostenrijksche, de Sardijnische geven bevoegdheid om tegenwoordig te zijn. LAVIELLE neemt het verbod in bescherming, in het belang van orde en menselijkheid; ofschoon hij erkent, dat de tegenwoordigheid van den schuldeischer wel eens de hardheid van den maatregel zou kunnen temperen. Ik vind in de *mogelijkheid* van zulk een gevolg der tegenwoordigheid, b. v. bij de toepassing van ons art. 447, reden genoeg, om het bestaande niet te wijzigen. Is daarenboven het Fransche voorschrift wel meer dan een *nudum praeceptum*, en zou ooit nietigheid aan overtreding verbonden kunnen worden?

Ik hel er meer toe over met LAVIELLE eene wijziging te verlangen van de bepaling, die den bijstand van twee getuigen vordert (art. 585 van den *Code*, art. 440 van ons Wetboek). Zij vindt haren grond in bescherming van de persoonlijke veiligheid van den deurwaarder en in toezigt op zijne handeling. Te regt echter doet onze schrijver daartegen de opmerking gelden, dat, behoeft de deurwaarder bescherming, hij de hulp van de openbare burgerlijke, zelfs gewapende magt kan inroepen, en dat, waar de wet bij andere zelfs gewigtiger verrigtingen den deurwaarder vertrouwen schenkt, het vreemd is hem hier onder het toezigt te stellen van personen, die zelve, in aanmerking genomen den stand, waartoe zij gewoonlijk behooren, en het loon, dat zij verdienen (1), het meest gegronde wantrouwen moeten inboezemen. LAVIELLE schrijft de bepaling aan eene vergissing toe, daar een edict van 1671 gelijk voorschrift van de ordonnantie van 1667, die hier door den *Code* trouw is nagevolgd, heeft afgeschaff. De wetgeving van Genève bevat haar niet, maar laat het beslag door twee deurwaarders leggen, hetgeen even overbodig, bovendien kostbaarder en op het platte land wel eens onuitvoerlijk is.

(1) Zie ons Tarief voor burgerlijke justieekosten, art. 55 b, lid 3 en 4.

Vrij gewigtige stof tot overweging levert de kritische beschouwing van de artt. 592 en 593 van den *Code*, bij ons ten deele in de artt. 447 en 448 overgenomen.

Bescherming van den landbouw doet den schrijver, met het oog op de artt. 522 en volg. van den *Code Napoléon*, eene wijziging verlangen van art. 592, n°. 1, in den geest van den Franschen *Code rural* (de wet van 28 October 1791), die inbeslagneming van mest, landbouwwerktuigen, beesten voor den landbouw benoodigd, en andere soortgelijke voorwerpen verbiedt, behalve voor schulden ten behoeve van den persoon, die de voorwerpen geleverd heeft, of van den pachter ten laste van den eigenaar, en dan nog alleen, bij ongenoegzaamheid van andere voor beslag vatbare goederen. Ik vat ons art. 447, n°. 1, in een anderen zin op. Het verbod beteekent, dat op die voorwerpen wel het executoriaal beslag op onroerend, niet het beslag op roerend goed toepasselijk is. Is het intusschen wenschelijk, dat dergelijke voorwerpen aan elk beslag, hetzij voorwaardelijk, hetzij onvoorwaardelijk onttrokken worden? Ik geloof ja, voor zoo ver namelijk die voorwerpen voor den schuldenaar noodig zijn tot voortzetting van zijn bedrijf. In dien zin sluiten de wetgevingen van Genève (art. 412), van Hannover (§ 551) en het Beijersche ontwerp (art. 822) de inbeslagneming uit van landbouwwerktuigen, beesten, zaden, mest en andere voor het landbouwbedrijf onontbeerlijke voorwerpen; echter *voorwaardelijk*, en wel volgens de wetgeving van Genève en het Beijersche ontwerp, op den voet van het laatste lid van ons art. 448; volgens het Hannoversche wetboek, voor zoo ver geene andere voor beslag vatbare goederen aanwezig zijn. Ik zou, in navolging van ons art. 447, n°. 4, in een *onvoorwaardelijk* verbod geen bezwaar vinden.

In art. 592, n°. 2, van den *Code*, wil LAVIELLE het verbod uitgestrekt hebben tot het bed en beddegoed van andere inwonende bloedverwanten, ook van aangehuwden,

zelfs van dienstboden, omdat deze, ten platten lande vooral, de werktuigen zijn waarmede het bedrijf wordt uitgeoefend. Dien laatsten wensch vind ik in geene vreemde wetgeving bevredigd; toepassing op *alle* inwonende bloed- en aanverwanten *alleen* in het door den schrijver aangehaald art. 713 van het Sardijnisch wetboek. Welligt is uitbreiding van het verbod tot inwonende adscendenten aan te bevelen. Maar zeker is niet onnoodig de *uitdrukkelijke* vermelding van de *inwonende echtgenoot* des schuldenaars, door ons art. 447, n°. 2 verzuimd. Evenzoo is hier in het belang der mensche-lijkheid, aanvulling onvermijdelijk eener andere leemte: opneming namelijk, op het voetspoor der wetgeving van Hannover (§ 551), van Pruisen (1), en van het Beijersch ontwerp (art. 822, n°. 3), van het verbod van inbeslag-neming der voorwerpen, voor zieken en kraamvrouwen benoodigd, ook onafhankelijk van eenige betrekking tot den schuldenaar.

Zonderling is het beweren van den schrijver, dat het verbod van inbeslagneming der kleederen in art. 592, n°. 2 (ons art. 447, n°. 2) overbodig, en zelfs eenigzins belagchelijk is. Een deurwaarder die den schuldenaar zijne vrouw of zijne kinderen uitkleedt, zou een vergrijp plegen tegen de openbare zedelijkheid, strafbaar volgens den Code Pénal! Als er geene gewelddadigheid of openbaarheid bijkomt, zie ik de strafbaarheid nog zoo duidelijk niet in. Ik acht dan ook het verbod niet overbodig; maar zou het wenschen verduidelijkt te zien: 1°. door uitdrukkelijke vermelding van de vrouw des schuldenaars; 2°. door (hetgeen ook LAVIÈRE wil) andere kleederen, dan waarmede de bedoelde personen, tijdens het beslag gekleed en gedekt zijn, daarvan uit te zonderen. Hoe ver echter moet die uitzondering gaan? De schrijver beveelt het beginsel aan van art. 715 van het Sardijnische Wetboek, dat inbeslagneming verbiedt van kleederen *qui servent à l'usage journalier*

(1) Zie HEFFNER, t. a. pl., § 284.

des saisis. Geheel hetzelfde bepalen art. 411, n°. 2, van de wet van Genève en art. 822, n°. 2, van het Beijersche ontwerp; in gelijken geest gewaagt § 551 van het Hannoverse wetboek van *die nothwendigsten Kleidungsstücke*. Al die uitdrukkingen hebben iets onbestemds; maar in deze materie is dat gebrek bijna onvermijdelijk. Ik acht dus navolging zonder bezwaar, en zou zelfs in gelijken zin willen gewijzigd zien onze artt. 447, n°. 5 (1), en 448, n°. 3, waar de tijdsbepaling van eene maand inderdaad willekenrig is. Geschillen over de mate van noodzakelijkheid zal de regter, het best in kort geding, moeten beslissen.

Dat in art. 592, n°. 3 en 4, het verbod aan een *maximum* van waarde verbonden is, wordt door LAVIELLE sterk gegispst. Hij wil de *ouvriers de l'intelligence* met de handwerkslieden gelijk gesteld en in elk geval het *maximum* verhoogd hebben. Bij ons is het reeds hooger; men zou nog verder kunnen gaan; de Sardinische wetgeving stelt het op 500 francs, die van Genève op 600 gulden. Altijd echter zal die grens willekeurig blijven, en daarom geef ik de voorkeur aan het Hannoverse wetboek en het Beijersche ontwerp, die van het beslag uitzonderen de boeken en werktuigen, die tot uitoefening van een beroep of kunst noodig zijn. In geval van twijfel beslisse de regter. Aanbevelingswaardig is hierbij een voorschrift van het Beijersche ontwerp (art. 822, n°. 5), het verbod toepassende op de boeken, welke tot gewoon gebruik van den schuldenaar en van zijn huisgezin in kerk of school bestemd zijn.

De Fransche praktijk schijnt de toepassing mede te brengen van art. 592, n°. 5, van den *Code* op gepensioneerde militairen, op de *garde nationale*, zelfs op militaire decoratiën, die op echt Franschen trant door een schrijver, dien LAVIELLE aanhaalt, gerangschikt worden onder *les choses sacrées et hors du commerce*. Tot geenerlei toepassing van dien aard

(1) Bij de levensmiddelen voegt het Beijersch ontwerp brandstoffen; zeer te regt.

wettigt ons art. 447, no. 5, (1). Het zou te ver gaan, het beginsel tot de militaire kleedingstukken en wapens van gepensioneerden en tot decoratiën uit te strekken: de *ratio legis*, de zorg in het publiek belang, dat de krijgsman niet beroofd worde van hetgeen voor de dienst noodig is, geldt daaromtrent niet; wel intusschen, naar het mij voorkomt, ten aanzien van de schutterijen. Het Beijersche ontwerp (art. 822, n°. 4) stelt dan ook de *Landwehrdienst* in dit opzicht met de krijgsmilitie gelijk.

Een niet onbelangrijk punt, dat zich aan de vorige aansluit, is de vraag, of papieren, brieven, koopmansboeken, registers van den schuldenaar in het beslag moeten begrepen worden? Uit art. 591 van den *Code* kan worden afgeleid, dat, als de schuldenaar tegenwoordig is, inbeslagneming, is hij afwezig, verzegeling plaats heeft. Ons art. 446 brengt voor elk geval verzegeling mede. Waartoe die verzegeling? LA VIELLE vraakt de inbeslagneming, omdat het doel wordt voorbijgestreefd. Zij strekt om goederen te gelde te maken; maar men zal toch wel niet tot dat einde papieren, brieven enz. in veiling willen brengen? Die voorwerpen moeten aan de executie geheel onttrokken blijven; ook dus verzegeling is onnoodig, terwijl zij bovendien, mede wegens de ontzegeling, kosten veroorzaakt. Het best, dunkt mij, is de zaak geregeld in art. 415 der wet van Genève en bij art. 823 van het Beijersche ontwerp: geene andere papieren kunnen worden in beslag genomen dan geldswaardige, (waaromtrent ons art. 445 eene voorziening inhoudt) en titels van schuldvorderingen of van eigendom van roerende of onroerende goederen.

Onze schrijver spreekt van de moeilijkheid om bij inbeslagneming van roerende goederen, bewaarders te vinden, van de weinige waarborgen, welke de lieden, gewoonlijk daartoe gebezigd, opleveren, van de oudtijds opgerigte openbare bewaarplaatsen, van de redenen, vooral in de

(1) Vgl. DE PINTO, t. a. pl., II, bl. 541.

kosten en het gevaar van beschadiging gelegen, die daarvan hebben doen afzien, van de langdurigheid en kostbaarheid dikwerf door verleend uitstel met de bewaring gepaard gaande (1) en van de middelen daartegen aan te wenden, door verval van het beslag, als op den bepaalden dag de verkoop niet plaats heeft, behoudens uitstel, in kort geding te verleenen. Zoo ver ik weet, vordert de ondervinding hier te lande geene bijzondere maatregelen tegen te langen duur der bewaring. Maar wel gaat onze wetgeving, even als de *Code*, aan een ander door LAVIELLE onopgemerkt gelaten gebrek mank. DE PINTO (2) wijst er op: al levert de bewaring waarborg tegen verduistering, zij begint eerst met de inbeslagneming, tusschen welke en het bevel twee dagen moeten verlopen, die den schuldenaar gelegenheid geven om van zijne goederen weg te maken zoo veel hij wil. Nu is wel conservatoir arrest mogelijk, maar dan moet blijken dat de feiten bestaan, waarvan het verlof tot dat beslag afhankelijk is. De bedenking is volkomen juist, al valt het niet te ontkennen dat de schuldenaar die verduisteren wil, daartoe reeds vóór het bevel gelegenheid heeft. Hoe intusschen het gebrek te herstellen? Inbeslagneming toe te laten zonder voorafgaand bevel, waartoe DE PINTO schijnt over te hellen, zou mij ongeraden voorkomen. Frankrijk heeft onder eene wet geleefd, die van 11 Brumaire an VII, welke executie op onroerend goed *zonder voorafgaand bevel* toeliet. Men heeft daar, naar het getuigenis van LAVIELLE en andere bevoegde beoordeelaren, de wrange vruchten van een dergelijk verrassingsstelsel ondervonden, en de *Code* is ook in dit opzicht tot het oudere regt teruggekeerd. Slechts twee middelen komen mij bruikbaar voor. Toelating van het beslag *te gelijk met het bevel*, krachtens bijzondere regterlijke magtiging, b. v. van den president der regtbank,

(1) De schrijver noemt een arrest van het Hof van Bourges, waarbij dertien jaren bewaarloon zijn toegestaan.

(2) *Handleiding*, II, bl. 530 en volg.

Themis, D. X, 1ste St. [1863].

in de gevallen, waarin gegrond vrees voor verduistering bestaat. Dergelijk voorschrift voor geregelijke executie in het algemeen bevat art. 393 van den Code van Genève. Of wel, hetgeen welligt de voorkeur verdient, aanstelling van eenen bewaarder mede, des noods, na regterlijke magtiging, te gelijk met het bevel.

Ten slotte nog de opmerking, dat LAVIELLE, waar hij spreekt van de rangregeling als gevolg van uitwinning van onroerend goed, tevens gewaagt van de behoefte, die zich in Frankrijk doet gevoelen aan herziening van de bepalingen van den Code betreffende de verdeling van de opbrengst van executie van roerende goederen (*distribution par contribution*) (1). Dat die proceduur in Frankrijk eene belangrijke plaats inneemt, blijkt uit den *compte-rendu* van de burgerlijke regtspleging over 1860, volgens welken over dat en het voorafgaande jaar 10,620 verdeelingsstaten zijn opgemaakt, met een totaal bedrag aan vorderingen van 323,515,400 francs, waarvan slechts ruim $\frac{1}{6}$ is uitgekeerd. De kosten bedroegen 420 francs per verdeling; meer dan bij de rangregelingen van de kooppenningen van onroerend goed, omdat het getal schuldeischers grooter was. Onze statistiek verschaft geenerlei kennis in dit opzigt; maar al is het zeker, dat de zoo even aangehaalde cijfers bij ons op verre na niet bereikt worden, toch mag men vragen, of ook op dit punt onze wetgeving hervorming eischt? Het antwoord, dat vergelijking met den Code medebrenge, valt niet ten nadeele van ons Wetboek uit. LIPMAN (2) merkte reeds verkorting der bij den Code vastgestelde termijnen op. En inderdaad dat getuigenis is gegrond, als men BOURSRY (3), behalve den tijd voor den regter-commissaris

(1) Een opzettelijk aan die herziening gewijd geschrift is dat van BOURSRY, *Essai de réforme de la procédure de contribution judiciaire*. Paris, DURAND, 1862.

(2) T. a. pl., bl. 200.

(3) T. a. pl., bl. 6.

benooidigd tot het opmaken van den staat van verdeeling, *drie maanden* ziet berekenen voor den geheelen loop der proceduur, mits zij zonder moeilijkheden en afbreking van de termijnen afloopt; terwijl ik, naar onze wetgeving, onder gelijke omstandigheden, tot een tijdsverloop van *vier en veertig dagen* kom. Maar oponthoud is mogelijk, doordien den regter-commissaris geen termijn is gesteld, binnen welken hij zijnen verdeelingsstaat ter griffie moet nederleggen. LIPMAN verlangt, dat een termijn bepaald worde. De Fransche wet van 1858, waarvan ik vroeger sprak, bindt den regter-commissaris aan een termijn bij de rangregeling van de opbrengst van uitgewonnen onroerend goed. Onze wetgeving onthoudt zich daarvan ook in dat geval, en ik geloof te regt. Het onderscheid, dat BOURSRY (1) ziet tusschen de eene en de andere rangregeling, met opzigt tot de grootere moeilijkheid der verdeeling bij executie van roerende goederen, beaam ik niet, wel daarentegen zijn gevoelen, dat de vaststelling van een termijn bezwaarlijk door eene poenale sanctie kan verzekerd worden: in de wet van 1858 is dan ook de bepaling een *nudum praeceptum*. Eerder noodig acht ik een ander middel, om vertraging te voorkomen. Ingeval van wederspraak verwijst de regter-commissaris naar de regtbank, waarbij de zaak door akte van procureur tot procureur wordt gebragt (ons art. 486). De tijd van aanbrengeing hangt van de meest gereede partij af. Ik beken in de gereedheid van de praktizijns, om zonder dralen het renvooi aan te brengen, niet zooveel vertrouwen te hebben, als onze wetgever. Ik zou wenschen, dat hier, overeenkomstig de slotbepaling van art. 825 van ons wetboek van koophandel, de verwijzing plaats hebbe naar eene door den regter-commissaris te bepalen teregtzitting der regtbank. Zoo is het ook bij de Fransche wet van 1858 voorgeschreven. Ik zou daarbij, ter vermindering zooveel doenlijk van tijd- en geldverlies, nog eene andere

(1) T. a. pl., bl. 65.

bepaling aan ons handelswetboek willen ontleenen, die van art. 834 namelijk, volgens welke de regtbank over alle geschillen, door den regter-commissaris verwezen, *zoo veel mogelijk* bij een en hetzelfde vonnis uitspraak doet.

Ik meen eindelijk hier in herinnering te moeten brengen hetgeen ik vroeger (1), bij het bespreken der rangregeling, ten gevolge van de uitwinning van onroerend goed, heb opgemerkt omtrent de appellabiliteit van vonnissen, waarbij over tegenspraak tegen de rangregeling beslist is, en de straf van verval wegens verzuim om *tempore utili* de titels der schuldvorderingen in te leveren. Beide punten verdienen ook bij dit onderwerp de aandacht; het laatste vooral, omdat in art. 482 van ons wetboek de straf van verval is uitgesproken, met afwijking, ten onregte mijns bedunkens, van hetgeen volgens art. 560 regtens is.

BOEKBEOORDEELINGEN EN VERSLAGEN.

NEDERLANDSCHE LITTERATUUR.

Deportatie in verband met strafregt en koloniaal belang,
door Jhr. Mr. P. A. VAN DEN VELDEN, advocaat bij
den Hoogen Raad der Nederlanden. 's Gravenhage,
M. NIJHOFF. 1861.

Men mag vertrouwen, dat de deportatie naar onze overzeesche bezittingen weinig kans heeft om bij het ontwerpen van een nieuw strafwetboek in de rij der straffen te worden opgenomen. Zij vond in 1840, 1846 en 1847 voorstanders in ons vaderland, wier ingenomenheid met die strafwet meer rustte op eene soms vrij oppervlakkige bekendheid met het toenmaals bestaande in de engelsche strafkolonien dan op eigen kennis met den aard dier straf en hare wer-

(1) Zie hierboven bl. 89 en volg.

king. Sedert dien tijd is de engelsche regering zelve, eerst schoorvoetende, in 1857 geheel van hare dwaling teruggekomen en heeft het stelsel van JERRB in Engeland, dat van CROFTON in Ierland de deportatie vervangen, met dat gelukkig gevolg, dat sedert dien tijd in beide landen het getal zware misdadigers jaarlijks is afgenomen.

Ook ten onzent vervalt meer en meer de gedachte aan de toekomstige invoering dier straf, daar door de wetten van 29 Junij 1854, art. 11 en van 25 December 1860 voorzien werd in de gevallen, waarin het Code Pénal deportatie bij poging tot misdaad voorschreef. Hoewel art. 17 C. P., ook met betrekking tot de volbragte misdaden, nimmer hier te lande werd in toepassing gebragt, blijft echter de deportatie ook thans in beginsel voor enkele volbragte politieke misdaden bestaan, zoodat het negental artikelen, waarin van de toepassing dier straf in het Code Pénal sprake is, eene toekomstige wettelijke voorziening noodzakelijk maakt.

De schrijver is in zijne welgeschreven verhandeling zeer uitvoerig en naauwkeurig in het opgeven der nadeelen der deportatie en van de gronden, welke vooral in ons land tegen hare invoering pleiten. Het geschiedkundige gedeelte der verhandeling laat meer te wenschen over. Zijn beroep bepaalt zich tot Engeland en Frankrijk. Men mist ongaarne een kort verhaal der lotgevallen van de deportatie in Spanje, waar zij op veel grooter schaal dan in Engeland en reeds in 1260 door de bekende wet van ALPHONSUS den Wijzen *Las siete partidas* werd in toepassing gebragt. Die wet schrijft voor als zwaardere straf eeuwige deportatie in een eiland of eene andere plaats met verbeurdverklaring van goederen en als lichtere deportatie voor het leven zonder verbeurdverklaring. Zij bestrafte met deportatie de bloedshande, het huwelijk tusschen bloedverwanten tot den vierden graad, het huwelijk van eenen voogd, diens zoon of kleinzoon met eene pupil, den echtbreuk, brandstich-

ting, diefstal gewapend en met braak. De verleider der jeugd, de vader, de onderwijzer, wier strafoefening door den dood van den zoon of den kweekeling was gevolgd, werden tot 5 jaren, kooplieden die valsehe maten en gewigten bezigden, naar den wil des Konings, tot deportatie veroordeeld. Het beginsel dier wet was geheel Romeinsch. De man uit de lagere klasse werd vóór zijne verzending naar het oord van ballingschap eerst openlijk gegeesseld. De ontdekking van Amerika en het bezit van kolonien in dat werelddeel gaf eene groote uitbreiding aan het Spaansche deportatie-stelsel. Men beweert dat COLUMBUS zelf bij zijne derde reis de verzending der misdadigers naar Amerika heeft aangeraden. Door eene wet van FERDINAND en ISABELLA werd het eiland Hispagnola (thans St. Domingo) als deportatie aangewezen. Volgens de recopilacion de las leyes de Castille, welke van 1566 dagteekent, werden ook vagabonden en ledigloopers, smokkelaars, overloopers tot de straf der deportatie (presidios) veroordeeld. Zij verving soms de plaats van de autodafés der Inquisitie en werd ook op schuldenaars toegepast, van wien het niet te voorzien was, dat zij immer hunne schulden zouden kunnen betalen. Deportatie naar Afrika werd reeds toegepast op veroordeelden tot eene boete, op overtreding der krijgstucht, en wel in dier voege, dat de gedeporteerden na afloop van den straftijd hunnen rang in het leger terugkregen. Het eiland Portorico in Amerika was gedurende twee en halve eeuw van Spanje het voornaamste deportatie-oord; voorts Carthagena, Baldivia, Chili, Nieuw-Grenada, St. Laurens en Peru tot aan de onafhankelijkverklaring. Terwijl de Spanjaarden zich thans nog als zoodanig van Cuba bedienen. Deserteurs en officieren wegens politieke misdaden werden steeds naar Manilla ingescheept. De veroordeelden in het moederland worden thans nog verzonden naar Ceuta, Penon, de Velez de la Gomera, Athucemas en Melilla, die in de kolonien naar Samboan-

gam op het Philippijnsche eiland Mindanao. Men telde in 1842 in die oorden niet minder dan 14,000 gedepor- teerden (presidios).

Terwijl in ons Vaderland zich de navolging tot enkele kortstondige proeven op Suriname, het Robbenland en Banda bepaalde, werd het deportatie-stelsel op groote schaal gevolgd eerst door Engeland, later door Frankrijk. In het eerste land was het hoofdoel zuivering of verwijdering van de zwaarste misdadigers, in het laatste verwijdering van politieke misdadigers en van andersdenkenden, waarbij zich later als nevensdoel voegde de ontruiming der bagnes.

Als hoofdrede- nen tegen de invoering der deportatie hier te lande worden door den schrijver opgegeven, behalve de ondervinding in Engeland en Frankrijk opgedaan, het weinig afschrikkende der straf voor eene zeevarende natie, voor wie de verplaatsing naar de kolonien, de gedachte aan zeeogten iets aanlokkends heeft; van waar dan ook de vrees voor die straf veel grooter is voor het landelijk ge- deelte der bevolking dan voor bewoners der steden en voor lieden aan een avontuurlijk leven gewend, waartoe gewoonlijk de grootste misdadigers behooren: voorts de onzedelijkheid der straf, voortspruitende zoowel uit het zamen zijn van de ergste misdadigers als uit het gebrek aan vrouwen, hare ongelijkmatigheid, daar zij den snoodsten boosdoener, van de banden der maatschappij reeds losgerukt, het meest ge- zonde en meest sterke gestel het minste treft, geheel af- hankelijk is van de wijze van behandeling in de kolonie, van de meerdere of mindere ruwheid der ambtenaren, in een woord als eene straf kan worden beschouwd, waarvan de toepassing den regter geheel onbekend blijft: de onregt- vaardigheid welke jegens de overige niet misdadige bevol- king van het gewest of het eiland gepleegd wordt door in haar midden eene straffkolonie te stichten; het ondoen- lijke eene straffkolonie te stichten enkel bestaande uit misdadigers en het personeel met het toezigt belast; de

luchtgesteldheid, daar Nederlands overzeesche bezittingen zich allen tusschen de keerkringen bevinden, waar eene kolonisatie met Europeesche bevolking voor als nog nergens met goed gevolg bekroond werd; het gevaarlijke voor eene mogendheid, welke slechts eene geringe magt ter harer beschikking heeft, daar niet slechts eene haar vijandige bevolking naar die bezittingen wordt verplaatst, maar tevens het moreel overwigt der Europeesche boven de inlandsche bevolking hierdoor verzwakt wordt. Voorts maakt de schrijver te regt opmerkzaam op de moeilijkheid geschikte en een voldoende aantal personen te vinden, die zich met de voorbereidende werkzaamheden bij het stichten der straffkolonie willen belasten, en vooral op de moeilijkheid bekwame ambtenaren te krijgen, die op een onbewoond en afgelegen eiland een deel van hun leven te midden eener misdadige bevolking wenschen door te brengen. Het koloniseeren enkel met gedeporteerden is zoowel in Engeland als in Frankrijk ondoenlijk bevonden. Zware misdadigers zijn reeds in het moederland in den regel ongeschikt tot afmattenden, vooral tot landelijken arbeid, te meer zal zulks het geval zijn in de verzengde luchtstreek, waar buitengewone inspanning reeds de krachtigste Europeesche gestalten ondermijnt, getuige de groote sterfte bij het Indische leger. Aan tijdelijke deportatie of terugkeer naar het moederland valt bij de groote kosten van vervoer niet te denken. De deportatie zou dus slechts als levenlange straf of met andere woorden op de zwaarste soort van misdadigers kunnen worden toegepast. Daar hun getal slechts uiterst gering is in ons Vaderland, zouden de kosten van vestiging en overbrenging voor elk individu betrekkelijk veel grooter zijn dan in Engeland of Frankrijk.

De toepassing der deportatie na de afzonderlijke opsluiting vond in 1846 en 1847 hare verdedigers in ons Vaderland, gelijk thans de toepassing der gemeenschappelijke na de afzonderlijke opsluiting door niet weinigen wordt

voorgestaan. Beide stelsels hebben dezelfde nadeelige werking. De redenering der voorstanders van elk van beide stelsels komt op hetzelfde neder: »Wij erkennen dat deportatie (gemeenschappelijke) opsluiting *op zich zelve* den misdadiger niet verbetert, zij behoeft als toevoeging de cel, waarin hij vooraf moet worden gelouterd.» Volgt niet hieruit dat de voorstanders noch aan deportatie noch aan de gemeenschappelijke opsluiting eene groote strafwaarde toekennen en het hun enkel te doen is om hem, die eene misdaad gepleegd heeft, langer den terugkeer in de maatschappij af te sluiten, zonder zich de minste rekenschap te geven van de wijze, waarop hij in de maatschappij wordt teruggebracht? Gelijk men in Engeland de ondervinding heeft opgedaan, dat met en zonder voorafgaande afzonderlijke opsluiting de convicts in West-Australië de zwaarste misdaden pleegden, evenzeer zal men ondervinden, indien onverhoopt hier te lande bij de invoering van een nieuw strafwetboek een gemengd gevangenisstelsel mogt worden in toepassing gebracht, dat voorafgaande afzondering de vorderingen in de leerschool der ondeugd, de werkzalen van gemeenschappelijke opsluiting, niet in het minst zal hebben belemmerd, en slechts zal hebben bijgedragen tot het vooraf vormen van volleerde huichelaars. Mogt men ook bij het bestraffen van misdadigers meer aan het *time is money* indachtig zijn en minder rekenen op den duur der straf dan op hare strenge toepassing en hare heilzame werking.

M. M. VON BAUMHAUER.

BUITENLANDSCHE LITTERATUUR.

Discours et plaidoyers de M. CHAIX D'EST-ANGE, ancien bâtonnier de l'ordre des avocats, procureur-général près la cour impériale de Paris, grand-officier de la légion d'honneur, publiés par Ed. ROUSSE, avocat à la cour impériale. — 2 vol. in 8°. — Paris. — FIRMIN DIDOT FRÈRES, FILS ET C^o. — 1862.

Eene bloemlezing van de beste pleidooijen van eene van de meest bekende célébriteiten van de Parijsche balie, gedurende de tijdvakken van de restauratie en van de Julij-revolutie, is een geschenk, dat ook nu nog niet zal versmaad worden, al wilde men met den verzamelaar onvoorwaardelijk aannemen, wat hij zelf blijkbaar niet onvoorwaardelijk gelooft, dat de redevoeringen in ongenade zijn vervallen, en dat de advokaten-regering, of wat men zoo noemt, eindelijk voorbij is. Altijd zullen wij er meer van nabij door bekend worden met menig gedenkwaardig proces, in die gewigtige dagen gevoerd. Altijd zal zij ons eenig, zij het dan gebrekkig, denkbeeld geven van eene balie-welsprekendheid, waaraan de onze zeer veel te danken heeft. Al zij het gebrekkig; want de verzamelaar zegt het te regt, het redenaars-talent ligt in het gesproken woord en in de persoonlijkheid van den spreker. Het is vervlogen, en het kan door niets en door niemand, dan alleen in geraamte, worden teruggegeven, zoodra het laatste woord aan de lippen ontsnapt is. Hij had er kunnen bijvoegen, dat geen advokaat van naam of talent, en zeker geen Parijsch advokaat, gewoon is geschreven redevoeringen voor te lezen voor de balie, en dat men derhalve materieel niet eens de gesproken woorden, zoo als zij gesproken zijn, niets anders, niets meer, en niets minder, geheel getrouw, na verloop van eenige jaren in druk kan doen brengen.

En toch, in weerwil van dat alles, zal, ik herhaal het,

de lezing van de pleidooijen en redevoeringen van CHAIX d'EST-ANGE de moeite wel beloonen.

Vóórdat ik echter hierover spreek, mag ik wel opzettelijk stilstaan bij de schoone voorrede of inleiding van den jongeren confrère, in zeker opzigt den leerling van CHAIX d'EST-ANGE, in zijne school, of liever in zijn kabinet gevormd.

Wat behelst dan die voorrede?

Niet eene biographie van CHAIX d'EST-ANGE. Voor eerst niet, omdat het niet gebruikelijk en ook weinig voegzaam is biographiën te schrijven van hen die nog leven. Maar bovendien waarschijnlijk ook niet, omdat er over de geschiedenis van den beroemden advokaat, even als over die van alle advokaten, zeer weinig te zeggen valt. Maar ROUSSE heeft er zich voornamelijk op toegelegd om zijne lezers meer van nabij bekend te maken met de individualiteit, met het karakter en met de eigenaardigheden, juist in zijne lange en eervolle practicale loopbaan van den door hem hooggeëerden man; en daarin is hij bijzonder gelukkig geweest. De voorrede is bovendien nog daarom merkwaardig, omdat zij ons een helderen blik doet slaan in het leven, in de gebruiken, en niet het minst in de overleveringen der Parijsche balie; en omdat wij daaruit leeren kunnen, dat die oude overleveringen bij onze Fransche bureu, hoe veel er ook van moge zijn verloren gegaan, toch nog niet alleen beter bewaard, maar ook beter gewaardeerd en geëerbiedigd worden dan bij ons. Het eerste is misschien juist één der gevolgen van het laatste. Hoe het zij, in Frankrijk is het nog waar, „dat de advokaten in hunne overleveringen, en in de strenge regelen, die zij naleven, zoowel als in de ploojen hunner oude zwarte tabbaarden, het levend afdruksel weten te bewaren van het voorledene;” al moge dan ook in de oogen van enkelen hunne hardnekkige onafhankelijkheid, die niets gemeens heeft met de fortuin, en die zich door geene eereposten laat ver-

lokken, niets anders zijn *que la plus prétentieuse des niaiseries.*”

CHAIX D'EST-ANGE werd geboren in het jaar 1801 te Rheims, waar zijn vader procureur-generaal was onder het eerste keizerrijk. Na volbragte studie vestigde hij zich te Parijs, waar het hem al spoedig niet ontbrak aan zeer dringende verzoeken om zich eene eervolle plaats in de magistratuur te laten welgevallen. Hij gaf de voorkeur aan de balie, en het is voornamelijk aan de vele en gewigtige politieke processen, waarin hij optrad, dat hij zijne eerste opkomst en zijnen naam te danken had. Zijne tijdgenooten waren beurtelings DUPIN (*ainé*), BERRYER en HENNEQUIN, PHIL. DUPIN, PAILLET, en zoo vele andere beroemde mannen van de eerste helft dezer eeuw. Hij was een warm voorstander niet alleen, maar een dapper verdediger vooral van de regten der balie, zoo als hij die begreep. Inzonderheid wist hij de onafhankelijkheid van de verdediging tegen de aanvallen der beschuldiging krachtdadig te handhaven. Hij zag in den openbaren aanklager niets anders dan zijne tegenpartij, aan wie hij in geen opzigt eenige meerderheid wilde toekennen. „Mijnheer de procureur-generaal, op het talent na, zijn wij gelijk,” gaf hij eens tot antwoord aan een procureur-generaal, die hem wilde in de rede vallen.

Hoe behoudend ook, gelijk wij den schrijver der voorrede vroeger hebben hooren zeggen, de balie moge zijn, dit beteekent volstrekt niet, dat stilstand hare leus is, en dat zij de deur sluit voor vooruitgang en verbetering. Het is bekend, dat b. v. in Frankrijk niet minder dan bij ons, de balie-welsprekendheid in onze eeuw eene algeheele hervorming heeft ondergaan; en CHAIX D'EST-ANGE moet daartoe zijn aandeel in zeer ruime mate hebben bijgedragen. Hij was, zegt ons ROUSSE, wel de advokaat van zijn land en van zijn tijd; — zonder het te willen, zonder het te weten misschien, is hij één der werkdadige medepligtigen geweest

van die beweging, die in de dagen zijner jeugd met verschillende uitkomsten zich openbaarde in alle de kunsten van den geest. „Grâce à lui,” gaat de schrijver voort, „il y a des déclamations pompeuses, des lieux communs emphatiques, une rhétorique molle et bouffie qu'on est à peu près sûr de ne plus rencontrer au palais. Ils en ont débarrassé la justice, pendant que de grands écrivains délivraient la tragédie des confidants, des récits et des songes.”

In 1842 werd CHAIX D'EST-ANGE gekozen tot deken van de Parijsche orde, eene eer, die op dien betrekkelijk jeugdigen leeftijd aan zeer weinigen te beurt valt. In 1843 werd hij als zoodanig herkozen. De aanspraken, waarmede hij in beide jaren de conferentie der advokaten opende, zijn vol wijze lessen en vermaningen voor de jeugdige balie. In de eerste wordt door hem o. a. krachtig gewaarschuid tegen de dwaling van hen, die geen onderscheid kennen tusschen WET- en REGTSGELEERDHEID, en die meenen dat men regtsgeleerde is, als men maar vlijtig de artikelen der wetboeken van buiten geleerd heeft. In de tweede vinden wij eenige denkbeelden ontwikkeld over den aard, het doel en de heilzame werking van de disciplinaire magt van de raden van toezigt. Onder zijn dekanaat had één van die niet zeldzame tooneelen plaats met den eersten president SÉGUIER, ten gevolge waarvan de gansche orde zich gedurende vier maanden van de balie van het hof verwijderd hield. Het incident eindigde, zoo als altijd. De president, die, in weerwil van alle zijne excentricke uitvallen, toch vele verdiensten had, en daaronder ook die om zijn ongelijk in te zien en te erkennen, als de onstuimige drift bedaard was, en die dan ook bij de balie geacht en bemind bleef, deed den eersten stap, en de verzoening kwam spoedig tot stand.

Als advokaat kende hij geen aanzien van personen. Hij kende alleen zaken; hij vroeg alleen naar het regt. Hoezeer de liberale rigting toegedaan, begreep hij volstrekt niet, dat hem dit de verpligting oplegde om zijn patro-

cinium te onthouden aan de grooten der aarde. Integendeel. De politieke processen bragten juist dezen dikwijls in de rijen zijner clienten. Men noemde hem bij zekere gelegenheden *l'avocat des ministres*; maar hij moet daarop een zoo levendig, zoo bijtend en zoo juist antwoord gegeven hebben, dat niemand lust gevoelde er op terug te komen; „et il fut entendu,” voegt de schrijver der voorrede er bij, qu'un avocat pouvait plaider même pour un ministre, sans avoir trop à rougir de cette clientèle compromettante.” — Jammer is het, dat de schrijver ons niet mededeelt, wat dit antwoord geweest is.

Ik noemde daar misschien een onvoorzigtig woord: *de liberale rigting*. Wat is liberaal? Ziedaar eene vraag, die zich zoo gemakkelijk niet laat beantwoorden, vooral niet in een land en in een tijd, waar allen zeggen liberaal te zijn.

Ook de schrijver der voorrede schijnt met eene juiste definitie eenigzins verlegen te zijn. Zijn antwoord komt mij evenwel merkwaardig genoeg voor, om het hier af te schrijven:

„Bien ne vieillit plus vite que les noms éphémères dont les partis décorent et glorifient leurs passions. Le nom de *libéral* est un mot suranné, presque ridicule aujourd'hui. Pour les uns, c'est le mot de l'ordre banal de l'arbitraire qui ne veut pas dire son vrai nom, pour d'autres, c'est le titre décrié de je ne sais quelle école contemplative et naïve, perdue dans les rêves d'une philanthropie chimérique, inhabile à gouverner, impuissante aux entreprises utiles et aux longs desseins de la politique. Mais alors, c'était le nom juste et bien trouvé de ce mouvement généreux qui dans la politique, dans les lettres, dans la science, dans tous les arts, à travers mille imprudences et mille dangers, emportait l'esprit français, comme en son essor naturel, vers les entreprises et les découvertes de la liberté.”

In 1830 werd CHAIX D'EST-ANGE door de stad Rheims,

zijne geboorteplaats, afgevaardigd naar de kamer van de gedeputeerden, en hij had daar gedurende 16 achtereenvolgende jaren zitting. Ik spreek daarvan alleen, en Rousse schijnt er ook daarom van te gewagen, omdat in deze verzameling ook eenige van zijne parlementaire redevoeringen zijn opgenomen. De politiek behoorde niet tot zijne liefhebberijen. In eenen brief, dien hij in 1839 schreef, zegt hij zelfs ronduit, dat zij hem *verveelt*. En dat hij nooit een partij-man geweest is, blijkt, dunkt mij, uit de volgende woorden, in denzelfden brief voorkomende: «et, à ce propos, n'est-il pas vrai qu'il est d'une mauvaise politique de se détacher ainsi des gens pour peu qu'ils ne pensent pas en tous points comme nous? Il a voté un jour autrement que moi; il est mon ennemi! il m'a une fois crié gare; il est mon ennemi! On finirait par se trouver seul, à force d'être si exigeant et si exclusif.»

Bij den aanvang van het tweede keizerrijk liet CHAIX D'EST-ANGE zich eene benoeming van procureur-generaal bij het keizerlijk gerechtshof te Parijs welgevallen. Hij vervult die betrekking op dit oogenblik nog; en hij moet, volgens het getuigenis zijner vrienden en vereerders, in de magistratuur eene niet minder eervolle plaats hebben ingenomen, dan vroeger bij de balie. Bij zijne installatie, op 30 Nov. 1857, hield hij eene korte, maar warme en levendige toespraak, waarin hij aan de ééne zijde zijne vreugde en dankbaarheid niet verbloemt voor de hem te beurt gevallen eer, maar waarbij hij tevens met aandoening afscheid neemt van de orde, waarvan hij gedurende het vierde eener eeuw de eer en het sieraad geweest was: «laissez moi vous le dire, ce n'est pas sans déchirement, et sans larmes que j'ai dit adieu à cette vieille robe usée dans de nobles combats.»

Tot dusverre de voorrede. Het werk zelf bestaat uit twee deelen. In het eerste vindt men pleidooijen in politieke zaken, en officiële, parlementaire en andere redevoeringen;

in het tweede, pleidooijen in criminele en correctionnele zaken.

Uit eene noot van den heer ROUSSE zou men mogen vermoeden, dat hij niet vreemd is aan het denkbeeld, om later ook eenige pleidooijen in burgerlijke zaken uit te geven. Met hoe veel belangstelling zulk eene uitgave ook mag worden te gemoet gezien, het zou niet onmogelijk zijn, dat daardoor niet in alle opzigten voldaan wierd aan te hoog gespannen verwachtingen. Het is toch bekend, dat de Fransche, inzonderheid de Parijsche advokaten niet de gewoonte hebben, als zij voor den burgerlijken regter optreden, de regtspunten met al die zorg en grondigheid te behandelen, die men bij ons in de allereerste plaats verlangt en verwacht. Het is niet zeer lang geleden, dat nog één der Parijsche dekenen op dit verschijnsel opmerkzaam maakte, maar het tevens streng afkeurde (1). Het werd door hem daaraan toegeschreven, dat de studie en de ontwikkeling van de feiten veel aangenamer en ook veel gemakkelijker is, dan die van het regtspunt. Wat daarvan zijn moege, de deken waarschuwde de Parijsche balie ernstig tegen deze verkeerde rigting. „Ik kan u verzekeren,” zeide hij o. a., „indien dit noodig is, dat het regt bestaat, dat de wet leeft, dat de goede regters haar iederen dag toepassen, en dat bijgevolg de goede advokaten haar onophoudelijk moeten bestuderen. Ongetwijfeld het geval kan bestaan, waarin de *quaestio facti* de overhand heeft boven de *quaestio juris*; maar zulk eene zaak is eene uitzondering, en de volmaakte advokaat zal altijd diegeen zijn, die met hetzelfde talent en met gelijke kracht en de feiten en het regtspunt zal behandelen.”

Het eerste deel wordt geopend met de pleidooi, door CHAIX D'EST-ANGE gehouden in de zitting van de kamer der pairs van 15 Junij 1821, voor een jong onder-officier

(1) LIOUVILLE in eene verhandeling *de la plaidoirie*, voorgedragen in eene vergadering van de Parijsche advokaten, in 1857.

(CHARPENAY), betrokken in de zamenzwering van 19 Augustus 1820. Hij stond in deze zaak, de eerste van eenig gewigt, waarin hij optrad, naast HENNEQUIN, ODILLON-BARROT, DUPIN (de jongere), en anderen. Men bespeurde toen reeds in de verdediging van den een-en-twintig-jarigen advokaat de sporen van den goeden aanleg en van het schoone talent, waardoor hij later schitteren zou. De uitslag was voor hem zeer gelukkig. Zijn client werd, even als de meesten der beschuldigten in deze zaak, vrijgesproken.

Daarna worden ons medegedeeld twee adviezen, beiden handelende over niet onbelangrijke vragen van strafregt.

De zaak, die tot het eerste aanleiding gaf, komt hierop neder.

De bekende schrijver, CAUCHOIS-LEMAIRE, vervolgd wegens een drukpers-delict, was voorloopig in vrijheid gesteld, tegen borgtogt van fr. 20,000. Op den dag, dat zijne zaak zou dienen bij het hof van assises, werd door zijn verdediger een uitstel gevraagd, op grond van de verklaring van een geneesheer, waaruit bleek, dat de beklagde ziek en in de onmogelijkheid was, om te verschijnen. Het hof weigerde echter dit uitstel, op grond dat de beklagde *zonder wettige reden en zonder voldoende grond van versooning*, schoon wettig opgeroepen, niet was verschenen, en wees bovendien de fr. 20,000, als borgtogt gestort, aan den Staat toe. Hieruit ontstonden deze twee vragen: heeft het hof, niet wat den vorm betreft, geschonden de regelen van regtspleging over het verstek; en heeft het niet, wat de zaak betreft, de beginselen over borgtogt geschonden?

Beide vragen worden in het advies toestemmend beantwoord. De eerste, op grond, dat niet bij één en hetzelfde arrest het verstek kan worden uitgesproken, en over het profijt daarvan geoordeeld. De tweede, omdat de borgtogt den beklagde niet het regt ontnemt, om zich eerst bij verstek te laten veroordeelen, en daartegen in verzet te

komen; waaruit volgt, dat eerst dan, als de beklagde bij de tweede behandeling der zaak, na de veroordeeling bij verstek, andermaal niet verschijnt, de borgtogt voor de schatkist verkregen wordt.

Het hof van assises handhaafde niettemin zijn arrest tegen het verzet van den beklagde. Maar deze beslissing werd bij arrest van het hof van cassatie van 19 October 1821 vernietigd.

In het tweede advies worden deze beide stellingen bestreden: 1°. dat de openbaarmaking van de plaatsen uit het Evangelie waar noch van wonderen, noch van mysteriën sprake is, gelijkstaat met de verloochening daarvan; en 2°. dat de verloochening van de wonderen en de mysteriën van de godsdienst van den Staat, ook indien dit geschiedt in gepaste bewoordingen, zonder spotternij of minachting, niettemin belediging van die godsdienst daarstelt.

De tweede stelling wordt hoofdzakelijk gegrond op de vrijheid van godsdienst, bij art. 5 van het Charter gewaarborgd. In zeker vonnis was begrepen, dat de verwerping der wonderen, door de godsdienst van Staat geheiligd, tevens is die godsdienst te hoonen. Het gevolg hiervan, zegt de adviseur, *c'est qu'il faut être catholique, apostolique et romain, ou bien se voir condamner par la police correctionnelle.*"

De verzamelaar laat aan iedere pleidooi eene korte *historia facti* voorafgaan, die natuurlijk voor het goed verstand van de zaak noodig is. Aan het slot wordt doorgaans ook de regterlijke uitspraak medegedeeld, zoodat men in dit werk een vrij volledig verslag vindt van menige belangrijke rechtszaak.

Onder de politieke pleidooijen is er geene, die, uit een regtskundig oogpunt, meer de aandacht verdient, dan die in de zaak van VICTOR HUGO tegen den minister van koop- handel, over het drama *le roi s'amuse*, waarvan de verdere voorstellingen door den minister, bij ordonnantie van 22

Nov. 1832, waren verboden. De schrijver betwistte de wettigheid van dit verbod; en nu werden door CHAIX D'EST-ANGE voor den minister deze beide stellingen betoogd: 1°. dat de regterlijke magt niet bevoegd is de wettigheid van handelingen en bevelen van de regering te beoordeelen; en 2°. dat het Charter van 1830 de tooneel-censuur niet heeft afgeschaft. De regtbank van koophandel te Parijs vereenigde zich met de eerste stelling, en had zich dus niet uit te laten over de tweede, die misschien wel aan eenige meerdere bedenking onderhevig was; — omdat het Charter niet alleen aan iedereen volkomen vrijheid liet om zijne meeningen openbaar te maken, wat ook reeds bij dat van 1814 geschied was, maar bovendien de censuur in het algemeen, zonder eenige onderscheiding, had afgeschaft. Het bleef echter de vraag, of men daarbij niet bepaaldelijk de eigenlijke censuur, de drukpers-censuur, had op het oog gehad?

CHAIX D'EST-ANGE trad in zeer vele van de in der tijd groot gerucht gemaakt hebbende politieke zaken als verdediger op. Die van den hertog DE BROGLIE, als klager en beleedigde partij tegen het dagblad *la nouvelle Minerve*, en van FIESCHI, bekleeden daaronder eene voorname plaats.

Onder zijne redevoeringen van lateren tijd, als procureur-generaal gehouden, zijn vooral merkwaardig het requisitoir tegen ORSINI, en zijne conclusie in de bekende zaak van PATTERSON.

Ik kan natuurlijk niet bij ieder stuk afzonderlijk stilstaan. Behalve nog verschillende andere pleidooijen, allen in politieke zaken, en een paar parlementaire redevoeringen, die ik met stilzwijgen voorbijga, vindt men nog in dit eerste deel het zoogenaamde *discours de rentrée* voor het zitting-jaar 1858—1859, waarin hij sprak over „gematigdheid, zonder welke er geene regtvaardigheid, en over welwillendheid, zonder welke er geene ware waardigheid bestaat.”

Ik kan even weinig in bijzonderheden treden omtrent de verschillende criminele en correctionnele zaken, die den inhoud uitmaken van het tweede deel, en waarin CHAIX D'EST-ANGE nu eens optrad voor den beklaagde, dan eens voor de beleedigde partij. Ik zou daarover óf te veel óf te weinig moeten zeggen. *Te veel* voor een verslag, indien ik den lezer eenigzins op de hoogte wilde brengen van die zaken, en bekend maken met den inhoud der pleidooijen; *te weinig*, indien ik mij wilde bepalen tot eenige algemeenheden, die weinig of niets zouden bijdragen tot juist begrip van, of in staat stellen om een oordeel te vellen over de behandelde zaken. Ik vergenoeg mij daarom liever om hem, die belang stelt in eenige schoone voortbrengselen van de Fransche balie-welsprekendheid, naar het werk zelf te verwijzen.

Nog ééne opmerking echter ten slotte.

Dit boek, zijne verschijning, en niet het minst het gunstig onthaal, dat het in Frankrijk gevonden heeft, bewijst ééne zaak: — deze namelijk, dat men daar, zelfs onder eene Napoleontische regering, niet alleen *advokaten*, maar eene *balie* heeft; en dat niemand er aan denkt, dat niemand het zelfs begrijpt, dat men die instelling zou kunnen afschaffen. Van pleitbezorgers en zaakwaarnemers wordt in Frankrijk zelfs niet gesproken.

Ik wensch opregt, in het belang van het land, dat men in Nederland, in onzen tijd van organisatie en reorganisatie, over dat alles even verstandig zal blijven denken.

A. DE PINTO.

Das Institut der Staatsanwaltschaft im Verfahren über bürgerliche Rechtsstreitigkeiten, mit Rücksicht auf eine gemeinsame deutsche Civilprozesordnung.

Ein Beitrag von A. B. BERNINGER, Staatsanwalt beim Appellations-gerichte zu Eisenach. — Erlangen, 1861. 58 blz. in 8o.

Hoe veel voortreffelijks de Fransche regtspleging ook hebben moge, te ontkennen is het niet, dat daarin zaken gevonden worden, waarmede men aanvankelijk, voordat men ze grondig beproefd had, zeer dweepte, maar die de onder-
vinding der praktijk veel van hare aanlokkelijkheid heeft doen verliezen. Aan de spits daarvan staat het cassatie-proces in burgerlijke zaken. Maar daaronder behoort ook de conclusie van het openbaar ministerie in het burgerlijk proces. Ook deze heeft in de laatste jaren het onderwerp uitgemaakt van eene gezette kritiek. De uitslag daarvan is voor de instelling niet gunstig geweest; en wat er bij ons het gevolg van was, weet men.

Dat neemt echter niet weg, dat de gevoelens nog verdeeld zijn, en dat de zaak nog vele aanhangers vindt. De schrijver van het werkje, dat ik thans aankondig, behoort daaronder. De conclusie van het openbaar ministerie wordt daar met Deutsche grondigheid onderzocht en verdedigd; en de schrijver verlangt haar te hebben opgenomen als bestanddeel van eene algemeene Deutsche proces-orde, indien deze eenmaal tot stand komt.

Zijne gronden verschillen, in het algemeen, niet veel van die, waarmede de zaak ook elders verdedigd wordt. Daar zijn er echter een paar, die ik mij niet herinner vroeger, ten minste bij ons, te hebben hooren aanvoeren, en die ik daarom geloof met een enkel woord te moeten mededeelen.

De schrijver beweert, in de eerste plaats, dat overal waar men de openbare en mondelinge behandeling van

zaken heeft, men ook de conclusie van het openbaar ministerie ontmoet. Het verschijnsel kan waar zijn, ofschoon de regel toch niet zonder uitzondering is. Bij ons b. v., als eenmaal de nieuwe regterlijke organisatie in werking komt, zal dit het geval niet meer zijn. Deze bijzonderheid kon den schrijver misschien nog niet bekend zijn, toen hij Nederland onder zijne voorbeelden noemde. Hij schreef in 1861. Maar, in ieder geval, het noodzakelijk logisch of juridiek verband tusschen deze twee verschillende zaken zie ik niet in, en de schrijver is ten eenemale in gebreke gebleven daarvan het betoog te leveren.

Een tweede grond bestaat in de analogie tusschen burgerlijke en strafzaken. De schrijver schijnt echter zelf daarin niet den grootsten steun voor zijne leer te vinden. En dit is ook waarlijk niet mogelijk, indien men let op de geheel verschillende rol, die het openbaar ministerie vervult in strafzaken. Die analogie zou, dunkt mij, slechts tot één, en wel tot een geheel ander gevolg leiden, en wel hiertoe, dat de ambtenaren van het openbaar ministerie zoowel in burgerlijke als in strafzaken in waarheid zijn moeten de *gens du roi*, de advocaten van het land, of, zoo als de schrijver het noemt, *die Verfechterin der Intressen des Staats*, en dat zij derhalve ook in de burgerlijke processen van den Staat dezen moeten vertegenwoordigen, als partij in het geding. Maar dit juist wil de schrijver niet. Hij verlangt integendeel, dat het openbaar ministerie in burgerlijke zaken altijd zal optreden als gevoegde, nooit als hoofd-partij.

Ik ben zeer ver van te ontkennen, wat ook, voor zoo ver ik weet, niemand ontkent, dat ook in burgerlijke zaken, er den Staat aan gelegen is, dat er goed regt gedaan, en dat de wet met juistheid toegepast worde. Maar het blijft de vraag, of juist die conclusie het ware en geschikte middel is, om dat gewenschte doel te bereiken. De schrijver hecht niettemin veel aan die contrôle, die

eigenlijk geen contrôle is, maar eenvoudig een maatregel van voorzorg, die, naar het oordeel van velen, weinig bevredigend is.

Mén mag nu met den schrijver zeggen, dat het openbaar ministerie is *die Vertreterin und die Wächterin des Gesetzes*, dat zijne ambtenaren zijn *die Augen der Regierung, die Schildwache des Gesetzes*; maar gesteld al, dat de regter die contrôle behoeft, dat de wet schildwachten en de regering oogen noodig heeft, om te waken tegen de dwalingen van den regter, zal dan nog dit middel, dat in de meeste gevallen zeer weinig meer licht zal kunnen doen opgaan over eene zaak, die reeds door de partijen is uitgeput, wel veel baten? en zouden daarvoor geene andere meer geschikte middelen te vinden zijn?

In een tweede gedeelte worden de gronden der bestrijders beantwoord. Daarin echter is de schrijver bijzonder ongelukkig geslaagd, omdat hij zich lang bezig houdt met de zwakste gronden te bestrijden, en de overigen onbesproken laat. Dat b. v. de conclusie eene zaak van Franschen oorsprong is; dat zij voor de Deutsche regters vernederend zou zijn; dat de ambtenaren van het openbaar ministerie geen tijd zouden hebben, om zich met de burgerlijke processen van particulieren bezig te houden, en dat de zaak aan den Rijn niet zoo zeer meer in aanzien is als vroeger: — dat alles bewijst zeker niet, dat de zaak niet nuttig is; en zulke gronden, die inderdaad weinig te beteekenen hebben, laten zich gemakkelijk wederleggen. Maar van de eigenlijke bezwaren wordt gezwegen, bepaaldelijk b. v. daarvan, dat regters, voor hun ambt geschikt, die nadere voorlichting niet noodig hebben, en dat voor zwakke regters de invloed, daardoor uitgeoefend, zeer gevaarlijk worden kan. Alleen wordt ter loops gewaagd over de noodelooze vertraging, die de behandeling der zaken er door onder vinden moet, alleen echter om te zeggen, niet te bewijzen, dat die vrees kennelijk op overdrijving berust. Maar ook

dit is een grond van ondergeschikt belang; en daaraan zou misschien kunnen worden te gemoet gekomen door andere middelen.

Eindelijk deelt de schrijver ons in een derde gedeelte zijne denkbeelden mede over de wijze, waarop de „schildwacht der wet” in burgerlijke zaken dienst moet doen. Hij erkent, dat de Fransche *code* voor de toepassing van het beginsel, dat hij voorstaat, een zeer verkeerden weg heeft ingeslagen; en hij verlangt in de plaats daarvan gesteld te zien het stelsel van de *Allg. Bürg. Procesordn.* voor Hannover van 8 Nov. 1850, en dat hierop nederkomt, dat het openbaar ministerie, alleen echter als gevoegde partij, kan concluderen in *alle* zaken, doch dit in *geene* behoefte.

Wil men de zaak behouden, het valt niet te ontkennen, dat dit eene groote verbetering is, en dat, op die wijze ten minste, de moeilijke klip ontweken wordt, waarop de Fransche geheel willekeurige onderscheiding tusschen *communicabele* en *niet-communicabele* zaken ons had doen stranden; en omdat hiermede ten minste vervalt de onoplosbare tegenwerping: als de zaak werkelijk nuttig en noodig is, dan moet gij haar hebben voor alle, niet voor sommige zaken; want alle partijen, mannen of vrouwen, meerderjarigen of minderjarigen, de staat, de gemeente of particulieren, in één woord, *miserabele* en *niet-miserabele* personen, hebben gelijke aanspraak op goed regt.

Voor het overige echter zal ook deze verbeterde toepassing de bestrijders der instelling, denk ik, met haar niet verzoenen. Alle de overige bezwaren blijven nagenoeg bestaan. Maar er komt nog dit bij, dat, langs dien weg, bij de ééne regtbank, het *oog der regering* veel scherper zal toezien, en de *schildwacht der wet* veel zorgvuldiger zal waken dan bij de andere, en dat het derhalve geheel zal afhangen van het *subjectief* inzicht en ook van den meerderen of mindere ambtsijver van den individüelen ambtenaar, of van den waarborg, dien men verlangt, een meer of min

menigvuldig, een meer of min gepast gebruik zal gemaakt worden.

Nog ééne opmerking ten slotte. De Hannoversche wet schrijft voor, en de schrijver wil ook dit behouden, dat in sommige zaken, nagenoeg gelijkstaande met de Fransche *causes communicables*, de stukken vooraf aan het openbaar ministerie moeten worden medegedeeld, om daarop zijne meer bijzondere aandacht te vestigen. Het is echter duidelijk, dat men hier weder vervalt in de fout der Fransche wet, die men voor de zaak zelve met zoo veel juistheid heeft trachten te vermijden. Voor die onderscheiding bestaat dan ook niet de minste reden. Als die mededeeling nuttig is, moet men haar vorderen voor alle zaken, zonder onderscheid. Het doel is te waken voor eene juiste toepassing *der wet*, niet voor het bijzonder belang van den één meer dan voor dat van den ander. En of die juiste toepassing in gevaar is, hangt niet af van de toevallige en onverschillige omstandigheid, of een kind of een volwassen man bij het geding betrokken is.

A. DE PINTO.

ACADEMISCHE LITERATUUR.

J. M. Hoog. — *Over Bodemerij*. Academisch proefschrift ter verkrijging van den graad van Doctor in het Romeinsch en Hedendaagsch Regt aan de Hoogeschool te Leiden. Rotterdam 1862.

Reeds vóór ruim een vierde deel van eene eeuw maakte de Kamer van Koophandel te Rotterdam de opmerking, dat in vroegere tijden, toen de handel nog in zijne kindsheid en het contract van assurantie onbekend was, de bodemerij hare nuttigheid had gehad en sprak het oordeel

uit dat tegenwoordig die overeenkomst in den regel na-
deelig moest werken zoowel omdat daardoor roekelooze en
het vermogen der ondernemers te boven gaande ondernemin-
gen werden uitgelokt, als omdat de ondernemer — zelfs bij
den gelukkigsten uitslag — geen geëvenredigd voordeel be-
halen kan. Die opmerking en dat oordeel stonden niet alleen.

Te regt toch had de Staatsraad CORVETTO gezegd : *« Il est à observer que le contrat à la grosse était, à l'époque de l'ordonnance (de 1861), bien plus répandu et plus utile qu'il ne l'est de nos jours. Le système des assurances s'étant amélioré depuis cette époque, les rapports ont entièrement changé. Il serait actuellement impossible qu'un grand commerce subsistât sans assurances, — et il serait impossible qu'il subsistât long-temps avec les contrats à la grosse. »* (LOCRÉ, *Législ.* XVIII p. 454).

Hier wordt gedoeld op de zoogenaamde *gewone* bodemerij, op dat groot avontuur-contract dat, ofschoon door PAUS GREGORIUS IX, (Corpus Juris Canonici lib. 5, tit 19) verboden, in de middeleeuwen vooral in het Zuiden van Europa menigvuldig werd aangetroffen, gelijk TARGA en BALDASSERONI getuigen. Dit contract heeft weinig anders dan den naam gemeen met de eigenlijke bodemerij — oneigenlijk *ongewone* bodemerij genoemd — gelijk die in het Noorden bekend was en onder het oud-Hollandsche regt bij ons deels naar Romeinsche regtsbegrippen, deels door het gebruik, de keuren en ordonnantiën werd geregeld. Het avontuur-contract was ten deele eene verzekering, doch van hoogst gevaarlijken aard; de geldnemer wilde in het geheel niet verliezen; bij eene min voorspoedige reis had hij geen belang dat schip of lading behouden aankwam, maar zijn belang vorderde juist het tegenovergestelde. Het pand werd aan den geldgever gelaten en de verplichting tot teruggave der voorgeschotene som en tot betaling der premie verviel. Het bodemerij-contract is ten deele eene verzekering, doch van hoogst geruststellenden aard, en geschiedt om den

nemer niet meer te doen verliezen dan zijn goed. Bodemerij-geld wordt eigenlijk gegeven: *ne res fiat deterior*. (Vergelijk Mr. A. C. HOLTIUS: „Voorlezingen over Handels- en Zeeregt van bodemerij“).

De wettelijke regeling van bodemerij behoort — mijns inziens — te zijn als volgt (1):

Art. 1. De wet kent alleen bodemerij uit noodzaak als handelsregtelijke overeenkomst (2).

Art. 2. Bodemerij is eene overeenkomst tusschen geldgever en geldnemer met beding van premie, gedurende eene zeereis, ten behoeve van schip of goed, of van beide, met dat gevolg dat de gever de risico ter zee loopt tegen verhaal op hetgeen verbonden is, en de nemer niet meer dan de zaak waarop bodemerij is genomen verliezen kan.

Art. 3. Bodemerij moet schriftelijk worden aangegaan en ingeschreven worden ten spoedigste — uiterlijk binnen acht dagen — ter griffie van den gewonen regter ter plaatse waar de overeenkomst gesloten is.

Die acte moet, op gelijke poene van gelijkstelling met eene gewone geldleening, bevatten:

- a. de namen van het schip en den schipper, van den gever en nemer;
- b. de somen de premie alsmede den termijn van aflossing;
- c. de oorzaak der overeenkomst en bepaling der reis en van den tijd der risico;
- d. de voorwerpen welke verbonden worden;
- e. de bijzondere bedingen, zoo zij worden gemaakt;
- f. de plaats waar, den datum en de onderteekening der partijen.

(1) Vergelijk hetgeen ik reeds in dit tijdschrift over bodemerij schreef *Themis*, tweede verzameling, d. V, no. 4.

(2) Het algemeen Duitsch Handelswetboek regelt in art. 680 en volgende alleen de bodemerij uit noodzaak en wijst voor de gewone bodemerij, te regt *Uneigentliche Bodemerei* genaamd, naar de bepalingen van het gemeene regt (art. 701),

Art. 4. Bodemerij-brieven aan order zijn voor endossement vatbaar. De endossant is slechts aansprakelijk voor de echtheid van den bodemerij-brief. De houder kan iederen endossant in regten aanspreken; latere endossanten worden daardoor van alle aansprakelijkheid ontslagen.

Art. 5. Al wat aan zeegevaar onderhevig is, kan tot het bedrag der waarde na aftrek der premie voorwerp van bodemerij zijn.

Art. 6. De laatste bodemerij-brief heeft voorrang.

Art. 7. Schade door de schuld des nemers of van personen waarvoor hij verantwoordelijk is, maakt hem persoonlijk aansprakelijk tot het bedrag dier schade.

De lezing van het geschrift aan het hoofd dezes vermeld gaf aanleiding dat deze concept-wet uit de portefeuille te voorschijn kwam. De verdienstelijke arbeid van Mr. Hoog versterkt mij nog meer in de overtuiging, dat mijne beschouwingen omtrent het bodemerij-contract juist zijn. Volgaarne aanvaardde ik de taak om aan zijne dissertatie meer bekendheid te verschaffen. Het handelsbelang en de schrijver kunnen daardoor slechts gebaat worden.

De inhoud van dit proefschrift is in twee hoofdstukken verdeeld; het eerste handelt over bodemerij in 't algemeen en het tweede over het Nederlandsch bodemerij-contract. Het eerste deel bevat den aard, de geschiedenis, de strekking dezer overeenkomst en geeft een overzicht der hedendaagsche wetgeving. De heer Hoog is van het verwijt wat oppervlakkig te zijn geweest niet geheel vrij te pleiten; trouwens dat alles laat zich onmogelijk in 25 bladzijden *grondig* behandelen. Zulks schijnt ook minder in zijne bedoeling te hebben gelegen. Anders had het bekende werk van H. TECKLENBORG, Ueber Bodmerei und Havarie-grosse, eine Darstellung und Beleuchtung älterer und neuerer Lehrsystema und Gezetse, Bremen 1858', hem niet hebben mogen ontbreken. Het resultaat van zijn onderzoek — en dat blijft hoofdzaak — is in den regel volkomen waar.

Ontrent den aard van bodemerij heeft CARL VON KALTENBORN (Grundsätze des praktischen Europäischen Seerechts, Band II, p. 244 etc., Berlin 1851) reeds opgemerkt dat, ofschoon deze bestaat uit drie elementen, geldleen, panden, verzekering, bodemerij niet met eene dezer overeenkomsten moet worden verward. „Vielmehr — zegt hij — ist die Boderei gemischter Natur und ist als ein eigenthümliches, auf jenen verschiedenen Fundamenten sich selbständig erhebendes seerechtliches Institut zu betrachten, zur Befriedigung ganz besonderer Bedürfnisse des Seeverkehrs welche weder durch das einfache Darlehn, noch endlich durch blasse Verpfändung, noch endlich selbst durch die Versicherung genügend befriedigt werden können.“

In gelijken geest spreekt Mr. HOOE. „Uit het aangevoerde volgt niet dat bodemerij eene overeenkomst zou zijn, zamengesteld uit verschillende contracten. Neen! wat EMÉRIGON van het Fransche *contrat à la grosse* zegt, geldt van de bodemerij in 't algemeen, „il n'est ni une vente, ni une société, ni un prêt proprement dit, ni une assurance, ni un composé monstrueux de divers contrats, *undique collatis membris*, mais c'est ici un contrat *nommé*. Il a un caractère et des attributs qui lui sont propres.“ (bl. 3 en 4).

Wat de geschiedenis betreft — bespreekt schrijver, — het *τοκος ναυτικός* der Grieken en verhaalt hoe de volledige tekst van een Grieksch bodemerij-contract reeds voorkomt bij DEMOSTHENES (1). Ik voor mij twijfel of krachtens dat model volgens de bestaande wetgeving iemand geld zou geven. Ook het *foenus nauticum* der Romeinen wordt besproken en gewezen op onderscheidene pandecten-fragmenten. Het vermelden van plaatsen uit het Corpus Juris welke de volgelingen van de school van BOLOGNA hebben aangegrepen en nog aangrijpen om de zelfstandigheid en algemeenheid van het han-

(1) Men zie zijne rede tegen LACRITUS. Bij PARDESSUS, Collection de lois maritimes antérieures au XVIIIe siècle, komt eene vertaling daarvan voor.

delsregt geweld aan te doen, mag geleerdheid verraden; nuttigheid heeft het zeker weinig. Beter bevalt mij de schrijver wanneer hij nadert tot de geschiedenis der bodemerij in ons land. Het verschil van gevoelen tusschen VERWER en BYNKERSHOEK over de vraag, of: „de *eigenaars* de bevoegdheid hebben *buiten* 's lands bodemerij uit noodzaak te sluiten, wordt aangegeven, niet opgelost. Mr. HOOG schijnt dit punt aan bedenking onderhevig te keuren. Trouwens VAN DER KEESSEL (thes. n°. 569) trok ook geen partij, doch volstond met zijne bekende uitspraak: „*non apparet ratio.*”

In één woord, de slotsom waartoe de schrijver komt, is volkomen gelijk aan die waartoe reeds vroeger de Amsterdamsche advocaat, Mr. M. H. 's JACOB (Over schepen en derzelve regtsgevolg, volgens het Nederlandsche Handelsregt. Nederlandsche Jaarboeken van Regtsgeleerdheid 1850, bl. 540 en volg.), kwam: „Bodemerij uit noodzakelijkheid is in ons regt verreweg de oudste en was in vroegere tijden hier te lande bijna algemeen bekend. Langzamerhand schijnt bodemerij tot uitrusting, hoewel altijd nog zeldzaam in vergelijking met bodemerij gedurende de reis, te zijn toegenomen (1).”

De *strekking* van onze overeenkomst, haar nut voor de behoeften van den tegenwoordigen tijd wordt uit een *oeconomisch* oogpunt, alsmede met een kort, met een te kort woord besproken. Dit onderdeel van het proefschrift bevat bijna niets dan *loci communes*. Het bodemerij-contract is, zegt men, een hulpmiddel tot bevordering van scheepvaart en handel. Het bewijs wordt echter niet geleverd dat de toelating van het avontuur-contract, veel minder dus zijne handelsregtelijke regeling, bij de ontwikkeling van het

(1) Bij het maken van onze tegenwoordige wet zijn beide overeenkomsten onder de algemeene benaming van bodemerij bedoeld en geregeld. Mr. 's JACOB bepaalt zich tot de opsomming van niet meer of minder dan acht verschillen tusschen de beide soorten volgens ons geschreven regt. Er zijn nog meer punten van verschil.

credietstelsel (1), zoodanig hulpmiddel op eene passende wijze zou kunnen zijn. Het is eene dwaling dat *die* bodemerij voor den *gever* eene *voordeelige* geldplaatsing zij. De risico daaraan verbonden is te groot. Een dergelijk hulpmiddel tot handels-ondernemingen is uit een oeconomisch oogpunt weinig verdedigbaar. De geldschieder doet beter bij vrijwillige bodemerij voor eigen risico een schip uit te rusten. Ook bodemerij uit noodzaak wordt alleen gewettigd door de wet der noodzakelijkheid. De hoogte van de premie welke men te betalen heeft raadt groote behoedzaamheid aan. Die premie, zegt A. FREMERY, (*Etudes de droit commercial*, pag. 268, Paris 1833) bestaat uit de volgende elementen: 1°. l'intérêt de la somme prêtée pendant la durée incertaine du voyage; 2°. le risque de la perte des objets affectés au prêt, et, presque toujours, le risque de leur détérioration; 3°. la différence entre le risque garanti par le prêteur en cas d'avaries et le risque dont il obtiendra la garantie par des assureurs; car le contrat de prêt à la grosse n'admet point d'ordinaire les réserves de déduction de tant pour cent sur chaque espèce d'avarie qui sont stipulées dans toutes les polices d'assurance." Ongaarne berust ik dus met den schrijver (bl. 21) in de uitspraak van EMÉRIGON "sans ce contrat le commerce maritime languirait extrêmement." Gelijk tegenwoordig door de ontwikkeling van het credietstelsel het avontuur-contract een onding is geworden en genoegzaam in onbruik is geraakt, moet en zal eens de tijd komen bij meerdere kennis der natuurkrachten en hare dienstbaarmaking aan 's menschen wil — men denke slechts aan het stoomvermogen en de telegraaf — dat zelfs bodemerij uit noodzaak bij wijze van uitzondering worde gesloten.

Het overzicht der hedendaagsche wetgeving kan met stil-

(1) Het woord *crediet* wordt hier genomen in wetenschappelijken zin op oeconomisch gebied, namelijk als *hoofdmiddel tot verandering van vaste kapitalen in omloopende of losse*. Zie de *Economist* 1862, bl. 315.

zwijgen worden voorbijgegaan. Dr. C. H. H. FRANCK (De Bodmeria secundum jus per se necnon secundum jus Germanicum 1862), en de reeds genoemde H. TECKLENBORG gaven onlangs een overzicht van de thans bestaande wetgevingen over het bodemerij-contract. De wetboeken van Spanje, Portugal en Sardinië zijn in meerdere of mindere mate op de leest van den Franschen Code geschoeid. Het Duitsch algemeen Handelswetboek verdient de voorkeur. Ook treedt in het Noorden van Europa, waar bodemerij uit nood de oorspronkelijke is geweest, dat contract in de wetgevingen op den voorgrond. Engeland heeft geene bepaalde codificatie van het handelsregt. Het avontuur-contract is daar niet in gebruik. Ons Wetboek van Koophandel heeft beide soorten opgenomen. Het volgde voor een goed deel bij bodemerij uit noodzaak het oud-Hollandsche stelsel en huldigde tamelijk wel bij *die* overeenkomst de ware beginselen.

Wij zijn nu genaderd tot het tweede en verreweg het beste deel van deze dissertatie. Men vindt behandeld § 1, Vorm van de overeenkomst, bl. 26—38, § 2, Regt van den gever, bl. 38—77; § 3, Gevaar van den gever, bl. 77—93; § 4, Verplichtingen van den nemer, bl. 93—103; § 5, Endossement van den bodemerijbrief, bl. 103—114, en § 6, Zamenloop van bodemerij met verzekering, en van deze met verzekering op bodemerij, bl. 114—129.

Schrijver geeft meer dan hij belooft. Hij verklaart niet alleen de wet op eene duidelijke en flinke wijze, doch treedt bovendien in een kritisch, historisch onderzoek en in eene vergelijking en beoordeeling van andere wetgevingen. Bijna elke bladzijde draagt blijken van ernstige studie en onbevangen oordeel. Zijn arbeid munt door *dege-lijkheid* uit.

Het ligt niet in mijn voornemen den heer Hoog op den voet te volgen, hetgeen trouwens minder noodig schijnt omdat ik vele zijner beschouwingen deel. Beter komt het mij voor, zijn werk als leiddraad te nemen bij

de toevoeging eener korte memorie van toelichting aan het ontwerp tot regeling van bodemerij dat voorafging. Daarna zal ik nog eenige voornamen nader bespreken.

Art. 1. *De wet kent alleen bodemerij uit noodzaak als handelsrechtelijke overeenkomst.*

Art. 2. *Bodemerij is eene overeenkomst tusschen geldgever en geldnemer met beding van premie, gedurende eene zeereis ten behoeve van schip, of goed, of van beide, met dat gevolg, dat de geveer de risico ter zee loopt tegen verhaal op hetgeen verbonden is, en de nemer niet meer dan de zaak waarop bodemerij is genomen verliezen kan.*

Beide artikelen mogen gevoegelijk zamen worden genomen, omdat zij zich alleen historisch laten verklaren. Het handels- en zeeregt der verre toekomst kunnen het eerste artikel en de omschrijving van bodemerij best missen. Art. 1 heeft geen nadere verklaring noodig. Het is om voor goed te breken met de volgelingen van de school van BOLOGNA met die halve Romeinsche Juristen, die er steeds op uit waren overeenkomsten, onderscheiden in natuur en rechtsgevolg, te verwarren en die de zelfstandigheid en algemeenheid van het handelsregt meermalen geweld aandeden. Art. 2 is minder eene definitie dan eene omschrijving welke datgeen bevat, wat de wetgever regelen kan en wil; doch het bepaalt tevens de rechtsgevolgen van het contract voor geveer en nemer.

Art. 3. *Bodemerij moet schriftelijk worden aangegaan en ingeschreven worden ten spoedigste — uiterlijk binnen acht dagen — ter griffie van den gewonen regter, ter plaatse waar de overeenkomst gesloten is.*

De acte moet, op gelijke poene van gelijkstelling met eene gewone geldleening, bevatten:

a. *de namen van het schip en den schipper, van den geveer en nemer;*

b. *de som en de premie, alsmede den termijn van aflossing;*

Themis, D., X 1ste St. [1863].

c. de oorzaak der overeenkomst en bepaling der reis en van den tijd der risico;

d. de voorwerpen, welke verbonden worden;

e. de bijzondere bedingen, zoo zij worden gemaakt;

f. de plaats, den datum en de onderteekening der partijen.

Het schrift is vooral noodig ter handhaving van de regten van derden. Het Preusz. Landrecht van 1794, de Code de Commerce, ons wetboek, het nieuwe Deutsche wetboek, bevelen een schriftelijk contract op straffe van nietigheid. Zoo ook het oud-Hollandsche regt. De formaliteit van inschrijving is evenzoo noodig ter voorkoming van bedrog door antidatering te plegen. Door de ordonnance de la Marine werd zoodanige inschrijving ter griffie der Admiraliteit niet bevolen; VALIN toonde echter reeds de wenschelijkheid daarvan aan. Het nut dier inschrijving is bestreden onder anderen door EMÉRIGON. Ook HOLTJUS trekt haar in twijfel door te zeggen, wanneer de bodembrief voor een notaris is verleden of door een makelaar gemaakt is, schijnt de dagteekening voldoende gewaarborgd. Zeer te regt echter merkt Mr. HOOG (bl. 33) aan: „Die inschrijving geschiedt in het belang der *gevers* tegenover *derden*. Zij strekt tot bevordering van de *algemeene bekendheid* der lasten die op het schip of de lading kleven.”

Schrijver vindt art. 572 van onze wet eene te harde bepaling, omdat het niet onderscheidt of de vereischten van art. 570 tot het wezen van het contract behooren of niet, maar altijd het als bodemerij ongeldig verklaart. Hij kan daarin gelijk hebben voor zoo ver er sprake is van het avontuur-contract; mijns inziens echter niet bij bodemerij uit noodzaak. Die acte toch wordt schriftelijk opgemaakt, niet alleen in het belang der betrokkene partijen, maar ook ter wille van degenen die een verwijderd belang hebben, of later bij zoodanige handeling belang kunnen krijgen. Art. 3 stelt gelijke vereischten als artikel 570 van het

Wetboek van Koophandel, doch vordert bovendien, dat de *oorzaak* der overeenkomst schriftelijk vermeld worde. Trouwens dit is volgens ons regt onnoodig, omdat art. 372 den schipper de bevoegdheid ontzegt om bodemerij te sluiten buiten schriftelijke verklaring der voornaamste van het scheepsvolk, dat daartoe noodzakelijkheid bestaat en zonder autorisatie van den Nederlandschen consul, of, deze ontbrekende, van de plaatselijke overheid. In de Verzameling van regtsgeleerde Adviezen ('s Gravenhage en te Amsterdam 1843, D. I, bl. 250,) wordt deze bepaling des wetgevers, welke strekt om te verhoeden dat de eigenaren niet ligtvaardig of buiten noodzakelijkheid door een altijd bezwend bodemerij-contract zouden verbonden worden, *heilzaam* genoemd. Volkomen stem ik met Mr. 's JACOB, (Ned. Jaarb., D. XII, bl. 530) in „dat, wanneer men zich niet uitsluitend tot het belang der reederij beperkt, maar op het meer algemeen standpunt van het belang des handels plaatst, van de heilrijkheid dezer voorschriften nog al wat valt af te dingen.“ Is niet de wetgever volgens regt en volgens billijkheid te ver gegaan? Ik antwoord met den heer Hoog (bl. 101), *ja*. De schipper is de vertegenwoordiger der reederij, en van een vreemden geldschieder kan het niet gevorderd worden dat hij deze *zonderlinge* bepaling der Nederlandsche wet kent.

Het voorschrift dat de bodemerij-brief de *oorzaak* moet bevatten waarom de overeenkomst is aangegaan, is nuttig. De bekendheid met die oorzaak geeft aan de reederij een geschikt middel tot contrôle. Indien echter de schipper onvoorzigtig of ter kwader trouw heeft gehandeld, niet de geldgever maar de reederij moet daarvoor boeten, behoudens verhaal op haar vertegenwoordiger.

Art. 4. *Bodemerijbrieven aan order zijn voor endossement vatbaar. De endossant is slechts aansprakelijk voor de echtheid van den bodemerijbrief. De houder kan iederen endossant in regten aanspreken; latere endossanten*

worden daardoor van alle aansprakelijkheid ontslagen.

Het handelsbelang vordert gebiedend het aan order doen stellen van bodemerijbrieven, omdat in den regel de geldschieder niet woont ter plaatse, waar de betaling moet geschieden; hij moet dus iemand hebben om daar, waar de schipper henen vaart, in de bestemmingshaven, het geld voor hem terug te ontvangen. Endossement is in dien zin zeer zeker de gemakkelijkste vorm van overdragt. Men verwarre echter een bodemerij-brief niet met een wissel. Een wissel is een betaalmiddel, dat men schept *ad hoc*, om het als geld te gebruiken. De endossant staat in voor de betaling van den wissel, omdat de houder regt heeft die betaling te ontvangen. De houder van een bodemerij-brief heeft slechts het regt bij behouden aankomst kapitaal en premie te beuren, doch moet bij zeeramp geheel of gedeeltelijk verlies dragen. De endossant moet dus alleen het bestaan en niet de *betaling* waarborgen. Zoo schreef reeds MENO PÖHLS, (Darstellung des gemeinen Deutschen und des Hamburgischen Handelsrecht, Seerecht, p. 850). „Denn zwischen dem Verkäufer und Käufer ist auch hier nur das Verhältniss der Cession, und nicht das singuläre Wechselrecht anzunehmen, weshalb also nur die *Verität* der Forderung garantirt wird.“

Naar regelen van gewoon regt, zoude er alleen een regtsband bestaan tusschen den cessionaris en zijn cedent; maar ten gerieve van den handel dient hier, even alsof het een deugdelijk endossement ware, eene regtsvordering tegen alle endossanten te worden toegelaten. De houder moet de keuze hebben wien hij wil aanspreken, doch die keuze doende, stelt hij zich daardoor in de plaats van hem, aan wien door den aangesprokene de bodemerij-brief geëndosseerd is.

Het beginsel dat de endossant slechts *de veritate* gehouden is, vindt men almede in de vroegere Hanzeatische wetgeving, in Engeland en in het Spaansche Wetboek van

1829. Ook de heer Hoog doet een beroep op PÖHLIS (p. 871) als deze zegt: „Das Indossament überträgt alle Rechte des Gebers auf den Indossator; doch wirkt das Indossament nur wie eine Cession; denn es ist vorgeschrieben, dass der Indossant nur für das wirkliche Vorhanden seyn des Contractes, also nur *de veritate* hafte.“ Van onze wetgeving sprekende zegt hij wijders (p. 112—113), „de door de wet toegekende bevoegdheid om door middel van endossement den eigendom van bodemerij-brieven over te dragen, rust niet op eene vermeende overeenkomst tusschen bodemerij- en wisselbrieven, maar alleen *op het belang dat de handel heeft* bij zoodanige, eenvoudige overdragt wegens het gemak en den spoed dien zij verschafft.“

Art. 5. *Al wat aan zeegevaar onderhevig is, kan tot het bedrag der waarde, na aftrek der premie, voorwerp van bodemerij zijn.*

Het publiek belang vordert, dat de nemer niet in verzoeking kome om den ondergang van het verbodemde te wenschen, omdat hij het in zijne magt heeft dien ondergang te bevorderen. Daaruit volgt dat men niets verbodemen mag boven de waarde, en daar geen bodemerij-contract denkbaar is zonder zeegevaar, men niet verbodemen kan dat niet aan zeegevaar is onderhevig. Behoort alles wat aan zeegevaar onderhevig is voorwerp van bodemerij te kunnen zijn? Schrijver antwoordt (p. 68), „datgene kan alleen een voorwerp van bodemerij zijn, wat tijdens het sluiten van het contract werkelijk bestaat, reeds dadelijk aan gevaar onderhevig is en tevens den geveer tot pand verstrekt.“ Deze vereischten — zegt hij — worden bij bodemerij op de te verdienen vracht, of op verwacht wordende winst, of op soldijen of reisgelden van matrozen of zee-lieden gemist. De Fransche schrijvers zijn eenstemmig in het verwerpen van de bodemerij op de genoemde voorwerpen, gelijk ook de Code de Commerce in art. 318 en 319. Onze wetgever handelt tamelijk inconsequent. Art. 578

laat het geven van bodemerij op de te verdienen vracht en op de verwacht wordende winst als *accessorium* toe; doch bepaalt bij art. 577 dat zulks niet mag geschieden op het loon der scheepsgezellen. Het gevoelen der Duitsche regtsgeleerden is over dit punt zeer verschillend. Wat mij betreft, ik onderschrijf deze woorden van B. TECKLENBORG, p. 149. „Manche der bestehenden Gezetse schliessen die zu verdienende Fracht und dem gehofften Gewinn aus, doch ist eine solche Beschränkung, wie vorstehend gezeigt wurde, unnöthig. Dem Geber möge es überlassen sein zu beurtheilen, ob er das ihm gestellte Unterpand für hinreichende Sicherheit hält, nur verstehtet es sich, dass ihm falsche Angaben nicht gemacht werden dürfen. Ueberflüssig erschien es, der Volksgage zu erwähnen. Die Belastung derselben mit Bodmeri, selbst wenn sie ausdrücklich erlaubt wäre, wurde von geringer practischer Bedeutung sein; eines Theils, weil die Gage für einen oder zwei Monate den Seeleuten zum voraus vom Rheder bezahlt wird, dann auch weil der ganze Belauf der Gage mit Sicherheit beim Abgange des Schiffes nicht bestimmt werden kann, und endlich weil im Fall von Desertion des Seemans die bis dahin verdiente Gage als verwirkt zu betrachten ist, so dass also ein Dritter keinen Anspruch darauf erheben kann.“

Art. 6. *De laatste bodemerij-brief heeft voorrang.*

Deze bepaling heeft tot grondslag het feit dat die latere schulden gediend hebben tot bewaring en verzekering der vroegere. Zonder het geld van den laatsten bodemerij-brief had het schip in de noodhaven moeten blijven liggen of verkocht worden. Door de latere bodemerij kan een vroeger geldschietter wel gebaat, nimmer geschaad zijn, daar ook bij eene tweede of derde bodemerij-neming het beginsel geldt dat boven het bedrag der waarde, bij wijze van bodemerij geen geld mag worden geschoten.

Het oud-Hollandsch regt was nagenoeg hetzelfde; de latere

bodemerijen gingen voor de vroegere, maar zij die in ééne en dezelfde noodhaven aangegaan waren, schoon met eenig kort onderscheid van tijd ter beoordeeling van den regter, werden gehouden voor gelijk van tijd.

Art. 7. Schade door de schuld des nemers of van personen waarvoor hij verantwoordelijk is, maakt hem persoonlijk aansprakelijk tot het bedrag dier schade.

Eene afwijking van het gemeene regt, welke iedereen aansprakelijk stelt voor de schade welke men door eigene daad veroorzaakt, of welke veroorzaakt wordt door personen waarvoor men aansprakelijk is, heeft geen redelijken grond.

In sommige wetgevingen is zoodanige verantwoordelijkheid niet duidelijk genoeg uitgedrukt: HOLTJUS (p. 395) en ook Mr. HOOG, (p. 82) stellen volgens ons regt den geldopnemer niet aansprakelijk voor de schuld des schippers. Anders echter Mr. C. D. ASSER c. s., en B. TECKLENBORG ad art. 587 Wetboek van Koophandel.

Bij zoodanige eenvoudige regeling was voldoende, meer dan voldoende voor het bodemerij-wezen gezorgd. De zoodanaamde gewone of vrijwillige bodemerij behoort in ons wetboek evenmin t'huis als het woord „pijnbank“ dient genoemd te worden in de straf-wetgeving van een beschaafd volk. Men zou tot zekere hoogte bodemerij uit noodzaak met geeseling, brandmerk, beter nog met de doodstraf — gelijk die in den Code Pénal voorkomt — kunnen vergelijken. Een en ander is oud en verouderd. Ieder, die een weinig kennis van reederijen heeft, weet dat een schipper, die in eene noodhaven bodemerij sloot, in den regel zijne laatste reis deed. Hij wordt gewoonlijk ontslagen. Zijne goede trouw staat in verdenking. Het is wel geen praesumptio juris et de jure, maar toch eene praesumptio juris, dat die schipper bij de buitensporigheid der premie eigen voordeel gezocht en niet de belangen der reederij behartigd heeft.

Reeds acht jaren geleden werd door mij in dit tijdschrift

(Zie *Themis* 1855 p. 87) gezegd, dat de handelswetgeving een en algemeen moet zijn. Zij kan beantwoorden aan het ideaal door CIGERO (de *Republ.* III, 12) afgemaald: „*Nec erit alia lex Romae, alia Athenis, alia nunc, alia post hac; sed et omnes gentes et omni tempore una lex et sempiterna et immutabilis continebit.*” Zoo zou het zijn indien de wetgever zich niet buiten zijn kring had bewogen, de natuur der zaken had geëerbiedigd en de kracht der feiten had erkend. De wil van den wetgever maakt wet, geen recht, en bestendigt — bij dwaling — onrecht. Hij kan zich vergissen; daarom *zoo weinig mogelijk regeling*. Een drietal voorbeelden tot staving dezer stelling.

De bodemerij-gever moet, volgens het nieuw Duitsche wetboek, indien na het sluiten van het contract de reis van het verbonden schip en goederen niet voortgaat en het gevaar was begonnen, zich *Herabsetzung* van de premie laten welgevallen. Art. 699 al. 1 luidt: „der Geber musz sich jedoch eine verhältnismäßige Herabsetzung der Premie gefallen lassen; bei der Herabsetzung ist vorzugsweise das Verhältnisz der bestandenen zu der übernommenen Gefahr maszgebend” Is hier het ware beginsel aangegeven — gelijk de heer HOOG (pag. 65) beweert? Zijne redenering is deze: „wanneer men als waarheid mag aannemen dat de premie *de prijs is voor het gevaar*, dan moet zij ook daarnaar geëvenredigd zijn, dan moet, indien omstandigheden het door den gever op zich genomen gevaar verminderen, het recht hetwelk de gever voor de *geheele* premie had, worden ingekort, onverschillig of die omstandigheden het gevolg van toeval zijn of van willekeur des nemers.” De major van die redenering is echter valsch. De premie is niet de prijs voor het gevaar dat men loopen *zal*, maar voor het gevaar dat men loopen *kan*. Onze wet nam het ware beginsel aan door, in dusdanig geval, aan den gever het recht op de premie te laten (artik. 586). De Code de Commerce zwijgt. Is

dit *zwijgen* van den Franschen wetgever niet beter dan het *spreken* van den Duitschen?

Kunnen er gevallen zijn dat de nemer meer dan de zaak waarop bodemerij is geschoten verliezen kan? Ik antwoord *neen*, want die voorwaarde is een hoofdvereischte van het bodemerij-contract. In gevallen dat schade veroorzaakt wordt door de schuld des nemers of door de schuld van personen waarvoor hij aansprakelijk is moet hij die vergoeden, en de vergoeding kan zijn hooger dan de waarde van het verbodemde. Doch de *causo debendi* is niet de overeenkomst, maar het bestaan van schuld.

Wanneer dan, onder zekere omstandigheden, persoonlijke verpligting tot betaling blijft bestaan ook bij niet behouden aankomst, dan is dat geene uitzondering op den regel dat indien het verbodene, geheel of gedeeltelijk, door toevallen op zee, vergaat of vermindert, de geldschietter zijn regt op de opgeschoten penningen en op de premie verliest, voor zoo ver dit een en ander niet op hetgeen overblijft kan worden verhaald — gelijk de heer Hoog (p. 96) minder juist opmerkt — maar heeft met de handelsregtelijke overeenkomst niets gemeen en moet alzoo niet bij het Wetboek van Koophandel geregeld worden. Het gemeene regt kan gelden (1).

De Code de Commerce (art. 347) en de dezen nagevolgde wetgevingen verbieden de verzekering der bodemerij-premie.

(1) De hoogleeraar *HOLTJUS* maakt (bl. 365) de opmerking, dat het geld geschoten wordt niet zoo zeer *sub pignore navis* als wel *in navis causam* en dat het pand eigenlijk geen gevolg is van de overeenkomst, maar van het regt *pignus tacitum*. Mitsdien blijft bij behouden aankomst eene *obligatio personae* en kan men schip of goet niet voor de schuld verlaten. Volgens ons regt kan *belang* bestaan zulks evenwel te doen; en dan is art. 321, dat de reederij de bevoegdheid geeft om zich door afstand van het schip te ontslaan van hare aansprakelijkheid voor de verbindtenissen van den schipper, een uitstekend hulpmiddel. Volgens mijne concept-regeling is zoodanig *belang* niet denkbaar. Immers de opgeschoten penningen met de premie mogen de waarde van het verbodemde niet overschrijden.

Onze wetgeving verleent die bevoegdheid. Gelijke vergunning vindt men in het Engelsche regt: (J. ARNOULD, on the law of Marine Insurance and Average 1848 d. I., p. 206) en in het nieuwe Duitsche Wetboek (art. 807). Ons Wetboek van Koophandel vordert echter, op straffe van nietigheid der verzekering van de premie, dat de polis zulks afzonderlijk vermeldt (art. 607). Waartoe dat verbod, die vergunning, deze formaliteit? De wetgever kan de vrijheid, welke aan de individuen behoort te worden gelaten om eerlijke overeenkomsten te sluiten, geweld aandoen. Zonder of met zijnen wil blijft het waar, dat elk op geld waardeerbaar belang een onderwerp van verzekering behoort te kunnen wezen.

Wettelijke bemoeialzucht baart in materie van handel groot ongerief, en overgroote geleerdheid geeft gewoonlijk weinig nut. Een staaltje uit Schrijvers boek tot illustratie dezer laatste stelling is welligt niet ongepast.

De heer Hoog behandelt in het breede (bl. 38—54) de vraag: „welke is de aard van het regt des gevers?“ en komt bij recapitulatie tot het besluit, dat naar het Nederlandsch regt het verband des gevers een pand van geheel bijzonderen aard is en wel: 1°. dat het (wat nog nader ontwikkeld wordt) een droit de suite heeft; 2°. dat, ofschoon wettig voor het geheel verpand, op dezelfde zaak door latere schuldeischers een gelijk of zelfs beter pandregt kan worden verkregen, en 3°. dat dit verband bij eene akte moet worden *bedongen*, maar door de wet wordt *gevestigd*. Welk nut heeft dat betoog? Hoogstens een negatief, namelijk dat — in weêrwil van het ongelukkige art. 1 van het Wetboek van Koophandel — de regelen van het Burgerlijk Wetboek omtrent pand niet op bodemerij bij analogie van toepassing zijn. Niemand zal zulks in ernst beweren.

Schrijver duide mij deze opmerking niet euvel.

Wanneer geleerden als LIPMAN, DE PINTO en HOLTJUS niet in gebreke blijven — schrijvende over Handelsregt — te toonen dat zij goede civilisten zijn, dan is zulks allerminst den auteur van een proefschrift kwalijk te nemen. Ik constateer slechts het feit, omdat ik geloof dat Romeinsche regtsbegrippen bij de behandeling van het Handelsregt tamelijk onnoodig zijn en, mijns bedunkens, de kennis der gewoonte-regten in deze materie meer licht verschaffen dan alle Pandekten-fragmenten met aankleef en nasleep (1). Waarom zouden wij niet alle even goed kunnen denken als de Romeinen?

Achter deze zeer verdienstelijke dissertatie zijn eenige stellingen gedrukt, waarvan zes betrekking hebben op bodemerij.

1^a. De toelating van bodemerij op onverdiende vracht of verwacht wordende winst, als gevolg van het schip of de lading (art. 574 W. v. K.) is met het beginsel van art. 578 in strijd,

Zeer juist. Wanneer vrachtpenningen en verwacht wordende winst voorwerpen van bodemerij kunnen zijn, bestaat er niet de minste reden om te verbieden geld te schieten op de te verdienen vracht alleen, op de verwacht wordende winst alleen, of uitsluitend op beide de vermelde voorwerpen gezamenlijk.

2°. De strafbepaling van art. 572 W. v. K., voor zoo ver zij het weglaten van niet-wezenlijke vereischten voor den bodemerij-brief betreft, is af te keuren. Als strafbepaling zeer zeker; doch hier bestaat niets van dien aard. De wet stelt vereischten voor de wettigheid van een bodemerij-brief; ontbreekt of ontbreken een of meer dier vereischten

(1) Om de kennis van het Gewoonteregts in het Noorden verdient aanbeveling het hier te lande weinig bekende werk van E. F. BRØG, leeraar aan het Handels-Instituut te Christiania. *Haandbog for Skibsforere og Styрмаend. Drammen 1849*. De tiende afdeling bevat *Laeren om Bodmeri og Respondentia*,

en bestaat geen bodemerij-brief in den zin der wet, doch eenvoudige geldleening.

3°. Valsch is de bewering van FRÉMERY (Études de droit comm. p. 252) dat de bodemerij-gever slechts zakelijk verband heeft „dans la limite et la proportion de la somme prêtée.

Zulks was ook de meening van VALIN. Ik geloof met den schrijver dat die bewering door EMÉRIGON en DE VAL-ROGER voldoende is wederlegd. Het is vreemd dat POTHIER deze quaestie goed schijnt te hebben begrepen.

4°. Het is niet noodzakelijk dat de bodemerij-gever *alle* zeegevaaren op zich neemt.

Natuurlijk, bijzondere bedingen staan vrij, mits geen inbreuk makende op het wezen der overeenkomst.

5°. Het dragen in avarij door den gever is strijdig met het wezen van *elke* bodemerij.

Deze stelling is gevaarlijk. Zie mijne Studiën over Assurantie-regt, art. 593 al. 6, art. 600 en 601 Wetb. v. K. l'odemerij uit nood draagt geen avarij, omdat zij zelve avarij is. Kan men dit beweren van de zoogenaamde vrijwillige bodemerij?

6°. Bij vertraging in de betaling der bodemerij-schuld loopen de interessen eerst van den dag der geregtelijke vordering.

Art. 1286, al. 3 Burg. Wetb. zegt dit vrij duidelijk. Eene uitzondering bestaat wel in geval van abandonnement bij verzekering (art. 680, al. 2 Wetb. v. K.), niet bij bodemerij. De Rotterdamsche regtbank heeft, bij vonnis van 28 Jan. 1852 (Regtsg. Bijbl. d. II, p. 370), dit ook in den geest van den schrijver beslist.

ROTTERDAM, Februarij 1863.

Mr. G. J. A. FABER.

S. M. A. DU MOSCH. *De onderteekening der notariële acten door de comparanten*. Utrecht 1862, bl. 74.

Men zal mij wel willen gelooven, als ik verklaar, vreemd te hebben opgezien bij den titel van dit academisch proefschrift. De onderteekening *der* (dat is van *alle*) notariële acten door de comparanten, behoeft zij eenig onderzoek, eenige toelichting? Valt omtrent de wijze van onderteekening iets te bepalen? Is daaromtrent iets voorgeschreven? Deze vragen deden zich als van zelve bij mij op, daar het uithangbord mij alleen op de *onderteekening* wees. Nauwelijks het tweede blad omkeerende of ik vond deze inhouds-opgave:

Hoofdstuk I. Oorsprong van de *verplichting* tot onderteekening der notariële acten door de comparanten, *volgens de tegenwoordige wet op het Notarisambt* (d. i. de wet van 9 Julij 1842, *Stbl.* no. 20).

Hoofdstuk II. De *onderteekening* van notariële acten door de comparanten, *volgens de wet van 1842*.

Hoofdstuk III. Over hetgeen de notaris, in geval van het *ontbreken der onderteekening* door de comparanten, in de acte te vermelden heeft, voor zooveel betreft de acten, die *overeenkomsten of beschikkingen* inhouden.

Hoofdstuk IV. Over hetgeen de notaris, in geval van het *ontbreken der onderteekening* door de comparanten in de acte te vermelden heeft voor zooveel betreft de acten die *handelingen* inhouden.

Uit deze inhoudsopgave blijkt al dadelijk, dat hier *niet* de onderteekening zelve *der* notariële acten door de comparanten, maar bepaaldelijk de *verplichting* tot onderteekening en de *vermelding van het ontbreken* derzelve en der *reden daarvan* wordt onderzocht.

Het onderwerp der dissertatie is, dunkt mij, op het titelblad niet juist aangewezen.

De wet van 1842, die de inhoudsopgave van Hoofdstuk II vermeldt, is geene andere dan die van 9 Julij 1842, *Stbl.* n°. 20, even te voren „de tegenwoordige wet op het notarisambt” geheeten.

De schrijver heeft zich kennelijk ten doel gesteld, de *verplichting* tot en het *ontbreken* van de onderteekening der notariële acten door comparanten, te onderzoeken.

Door die onderteekening kan wel niet anders worden verstaan dan de naamteekening, de *gewone* (soms zeer buitengewone) handteekening, en de slordigheid, onduidelijkheid, onleesbaarheid (soms meer een streep dan letters) der onderteekening vordert naauwkeurige vermelding van naam en voornaam in de acte.

In vroegeren tijd werden velen gevonden die hun naam niet konden schrijven, omdat zij het niet geleerd hadden — een Fransch edelman was er trotsch op, en men vindt nog acten, waarin vermeld staat, dat deze of gene partij niet geteckend had *attendu sa qualité de gentilhomme* (p. 5). Men verving dat door een *merk*, veelal een of meer kruisjes, of een ander *teeken*. Ik herinner mij eene scherpregtersrekening van vroegeren tijd, door hem met een galgje voor voldaan geteckend, te hebben gezien, en zou hem daarom evenmin als om zijne betrekking „het meest verachtelijke wezen in de maatschappij” durven noemen. Ware het hier de plaats, ik zou meenen dat gevoelen van een jong volksvertegenwoordiger, op goede gronden te kunnen bestrijden, en het tegenovergestelde met voorbeelden te kunnen staven.

Genoeg, geen merk of teeken, het zij dan een kruis, galg of iets anders wordt als onderteekening erkend.

Als het gerekend mag worden vast te staan dat door *onderteekening* de gewone handteekening wordt verstaan, doet het er ook niet toe, of de naam leesbaar zij of niet, of hij maar half is uitgeschreven, bijv. van Tets van Gou voor Goudriaan, enz., of slechts een, of zelfs geen, der soms menigvuldige (bijv. twaalf) voornamen verkort of een hunner initialen wordt vermeld, of men eindelijk eene bijvoeging

vindt die er eigenlijk niet bij behoort, bijv. in „de ongelukkige, diep mishandelde weduwe G.”, mits het maar de gewone handtekening zij *en de identiteit* VAST STA. (1) Dan doet het er ook, mijns bedunkens, niet toe, of de onderteekening in de Latijnsche of Hoogduitsche of Hebreeuwsche of Grieksche of Japansche of andere karakters plaats hebbe. De notaris kan toch niet vermelden, dat de acte *niet* onderteekend is omdat de handteeking het zij niet duidelijk, niet leesbaar, niet eenvoudig, of niet met Latijnsche karakters heeft kunnen worden gesteld.

Als proeve van eene onleesbare, en waar zij *zoo* GESCHREVEN is, alleen *bij erkende identiteit des schrijvers* vaststaande handtekening, lasschen wij hier als een *curiosum* in die van wijlen den baron LIEDEKERCKE, onzen gezant in der tijd te Rome, waarvan wij eene afbeelding hebben latenvervaardigen, naar een brief van dien gezant uit Rome van 2 Junij 1848.

Door *naam* moet ongetwijfeld de geslachtsnaam worden verstaan. Onverschillig is het zeker mijns inziens hoe men teekent, als het maar is de gewone handtekening, als het maar zeker is, dat het de handtekening is van den

(1) Zie LÉON, ad art. 63 en 1991, n°. 2.

persoon die in de acte voorkomt. Daarom zal eene getrouwde vrouw m. i. volstaan met haren voornaam en 's mans geslachtsnaam en de weduwe evenzoo zonder den haren kunnen volstaan. Ware het anders, de Notaris, wiens handteekening zelve soms onleesbaar is, zou hier les in het onderteekenen moeten geven, niet minder dan in andere gevallen in het duidelijk onderteekenen. Dat zou *gevaarlijk* worden door het verschil der voorschriften van verschillende notarissen aan denzelfden persoon. Minime prohiberis, nullo ex hoc praejudicio futuro, is ook hier de ware leer die de lex 25 Cod. Just. de mutatione nominis (IX, 25) medebrengt.

De acte moet worden onderteekend *onmiddellijk na de voorlezing* der acte, waarin mitsdien reeds staat, dat partijen, getuigen en Notaris hebben geteekend. De Notaris teekent daarom het laatst. Tegenwoordig (1) mag men het er veilig voor houden, dat, zoo lang de Notaris niet geteekend heeft, de *notariële* acte niet bestaat. Dit strookt ook met art. 1906 B. W.

Ik ga het derde hoofdstuk met stilzwijgen voorbij als hetwelk het vroegere *ne sait ou ne peut signer* betreft, en in elk van welke beide gevallen de reden der niet-onderteekening volgens onze wet moet worden vermeld. Die vermelding door den notaris bewijst, dat de comparant willic was maar onmagtig, en *geldt voor diens onderteekening*.

Geheel anders is het daarmede gelegen (gelijk de schrijver te regt in het 4de hoofdstuk zegt) bij *weigering* of *verwijdering zonder te teekenen*, met andere woorden, wanneer de acte alleen reeds daarom niet is geteekend omdat de comparant of een hunner (hij moge al dan niet daartoe bij magte zijn) heeft geweigerd haar te teekenen, of zich voor dat of toen de tijd tot teekenen voor hem was gekomen, zich heeft verwijderd zonder te teekenen.

Onderteekening (en de daarmede gelijkstaande verklaring

(1) Zie omtrent het gemis der onderteekening van den Notaris onder testamenten onder Oud-Hollandsch regt, *Themis*, 1^e verz. XIIe deel, p. 257 en volgg. en 669 en volgg.

omtrent het *ne sait* of *ne peut*) is bekrachtiging der acte. Niet-onderteekening ten gevolge van weigering is dus niet-bekrachtiging. De notaris mag haar in dat geval niet mede teekenen, de acte bestaat niet, dat is, zij kan niet worden gepasseerd; het is alsof er niets ware geschied. Dit is de algemeene leer op alle authentieke acten toepasselijk, en om dit met een belangrijk voorbeeld op te helderen, meen ik als zeker te mogen stellen, dat het huwelijk niet bestaat, wanneer een der partijen, ook na de verklaring in naam der wet door den ambtenaar van den burgerlijken stand geschied, dat het huwelijk is voltrokken, het huwelijk eerst bestaat nadat de acte is geteekend en alzoo niet bestaat wanneer een hunner *weigert*, de acte te onderteekenen.

Bij verwijdering zonder onderteekening blijkt niet van den wil tot bekrachtiging en de acte bestaat dus *voor hem* niet. De Notaris kan de acte evenmin mede teekenen.

Deze algemeene beginselen zet ook onze schrijver voorop, en het eenige dat ik op zijne uiteenzetting heb op te merken, is dat hij de acten *nietig* noemt, in plaats van ze als niet bestaande te beschouwen.

Art. 31 der wet op het notarisambt is nieuw. Na mededeeling zijner geschiedenis of wording behandelt de schrijver het artikel zelve, en hij doet dat beknopt en fiks, p. 52 en volgg., en het artikel is die opzettelijke behandeling wel waard.

Dat artikel luidt aldus:

»Bijaldien bij *acten van boedelbeschrijving* of *processen-verbaal*, wegens *handelingen* of *daadzaken* op te maken, een of meer der verschijnende personen zijnen of hunnen naam *weigert* te teekenen of zich *bij de sluiting* der acte *verwijderd* HEBBEN, *zonder* die te hebben *geteekend*, is *het voldoende*, dat van deze omstandigheid in de acte *witdrukkelijk melding* worde gemaakt.

»Indien de verschijnende persoon of personen die zijnen of hunnen naam *weigeren* te teekenen, daarvoor redenen *opgeven*, zullen die in de akte moete worden *vermeld*»

Zie hier dus eene belangrijke uitzondering op den voor-
Themis, D. X, 1ste St. [1863].

opgestelden regel, waardoor deze echter wordt bevestigd.

Die uitzondering bestaat hierin, dat voor sommige acten de niet onderteekening of de verwijdering (voor of) bij de sluiting, de handeling niet vitieert, maar dat het, niettegenstaande die weigering of ontijdige verwijdering, TER BEKRACHTIGING DER ACTE voldoende is, dat *die* omstandigheden door den Notaris uitdrukkelijk worden vermeld.

De wet heeft mijns inziens hier vooral op het oog de *willekeurige* weigering en *eigendunkelijke* verwijdering, zonder dat daarvoor redenen bestaan of zelfs zijn aangevoerd. Het 2de lid van art. 31 schrijft de vermelding voor indien zij zijn opgegeven. Immers in geval van ontstane zwaarigheden of verschillen *bij boedelbeschrijvingen* die ook hier in de eerste plaats worden genoemd, voorziet art. 682 B. R., door partijen naar den voorzitter der arrondissements-regtbank te verwijzen, om daarop in kort geding bij voorraad te doen beslissen.

Let wel, dat de uitzondering die ons art. 31 medebrengt, ook hier is van beperkenden aard, en zich uitsluitend bepaalt bij acten die hier met namen (hoe zonderling ook) zijn opgenoemd, en *volstrekt niet* op acten wegens *overeenkomsten* of beschikkingen (als waarvoor art. 30 jo. art. 43 is geschreven) mag worden toegepast.

Art. 31 geldt voor de acten van *boedelbeschrijving* gelijk wij zagen, maar het geldt ook voor *processen-verbaal wegens handelingen of daadzaken!* Hoe vreemd deze woorden ook klinken, geloof ik met den schrijver „dat hier die processen-verbaal bedoeld zijn, welke slechts strekken, om FEITEN te constateren, zonder eenige overeenkomst of persoonlijke verbindtenis te bevatten.” Gevreesde moeilijkheden wettigen de uitzondering, die vooral niet mag worden uitgestrekt tot gevallen waarvoor zij niet is geschreven.

De schrijver dezer dissertatie heeft in de behandeling, vooral van dat belangrijk artikel 31 der Notaris-wet bliken gegeven van scherpzinnigheid, juist oordeel en ook in den jongeling gepaste vrijmoedigheid, om op goede

gronden van het gevoelen van anderen verschillende, dat te bestrijden en het zijne met jeugdig vuur te verdedigen. Il a le courage de son opinion.

DAV. H. L. N.

BERIGTEN VAN GEMENGDEN AARD.

VERSLAG omtrent de werking der nieuwe wetgeving in Nederlandsch Indië over het jaar 1859. (1)

Bij de vorige verslagen, door mijnen ambtsvoorganger ingediend, over de jaren 1848 tot 1856 en over de jaren 1857 en 1858, omtrent de werking der nieuwe wetgeving in Nederlandsch Indië, zijn reeds de verdiensten en gebreken aangegeven, welke de ondervinding over dat elfjarig tijdvak in de verschillende gedeelten der nieuwe wetgeving had aangewezen.

Gedurende het jaar 1859 heeft zich die wetgeving niet anders doen kennen, dan in de bovenbedoelde belangrijke verslagen in het breede is uiteengezet, zoodat ik, ten einde niet in herhalingen te vervallen, hoofdzakelijk naar het in die verslagen medegedeelde vermeen te moeten verwijzen.

Ik bepaal mij derhalve tot de volgende aanteekeningen omtrent eenige punten, welke niet van belang ontbloot schijnen.

Ten gevolge van de voortgaande uitbreiding der Europesche bevolking en van de krachtige ontwikkeling van den handel, maar voornamelijk ten gevolge van de ordonnantie van den 8 December 1855 (*Stbl. n°. 79*), waarbij de Europesche wetgeving, met uitzondering van eenige gedeelten, op de vreemde Oosterlingen is van toepassing verklaard, en dit talrijke gedeelte der bevolking, in zaken betrekking hebbende op de toepasselijk verklaarde Europesche wetgeving, ook aan de regtsmagt van den Europeschen regter is onderworpen, is het aantal burgerlijke en handelszaken, voor de Europesche regtbanken aangebragt gedurende het jaar 1859, weder zoo buitengewoon toegenomen, dat meer en meer de overtuiging is gevestigd, dat die regtbanken zonder belangrijke uitbreiding van personeel niet bij magte zullen zijn, aan dien toevloed van zaken bij voortduring het hoofd te bieden. (2)

(1) Gevoegd bij het onlangs aan de Kamers aangeboden Verslag omtrent de O. I. bezittingen over 1861.

(2) Bij Kon. besluit van 10 April 1861, n. 91 (*Indisch Staatsblad* n. 46), is het personeel bij elk der raden van justitie te Batavia en Soerabaja met één lid vermeerderd.

Het Reglement op de Burgerlijke Regtsvordering blijft zich steeds in zijne werking gunstig doen kennen en geeft in de toepassing geene belangrijke moeilijkheden.

Het beteekenen van dagvaardingen en andere exploiten aan personen, welke ver verwijderd wonen van de plaatsen, waar gewone of buitengewone deurwaarders zijn gevestigd, vordert groote uitgaven door de belangrijke reiskosten, welke de deurwaarders mogen berekenen. Het gemis van een billijker tarief van reiskosten voor die beambten doet zich zeer gevoelen.

Aan den anderen kant is het voor personen, op plaatsen van den zetel van eenen raad van justitie verwijderd woonachtig, aan groot bezwaar onderhevig, persoonlijke of tot roerende goederen betrekkelijke vorderingen, niet te boven gaande f 200, in regten te vervolgen. Ingevolge art. 788 van het Reglement op de Burgerlijke Regtsvordering moeten partijen in deze zaken of in persoon voor den regter verschijnen, hetgeen bij eene eenigzins verwijderde woonplaats niet uitvoerbaar is, of zij moeten een geadmitteerd practizijn bij authentieke acte magtigen, haar te vertegenwoordigen, in welk geval echter de kosten, welke al spoedig het bedrag van geringe vorderingen geheel verslinden, ten laste blijven van de partij, welke zich aldus doet vertegenwoordigen. Het gemis aan plaatselijke regters, welke van dergelijke kleine zaken zouden kunnen kennis nemen, is een belangrijk ongerief voor den kleinhandelaar in de binnenresidentien gevestigd, welke dien ten gevolge dikwijls moet besluiten kleine toko-vorderingen af te schrijven.

De invordering van 's lands middelen en pachten bij wege van parate executie, in stand gehouden bij art. 83 van de Bepalingen omtrent de invoering van en den Overgang tot de nieuwe wetgeving, geeft voortdurend tot bedenkingen aanleiding, als zijnde kostbaar voor de betrokken personen door de reeks van exploiten, en belemmerend voor de spoedige inaing dier vorderingen, bij de vele gelegenheid, welke die procedure, zoo als zij hier te lande bestaat, aan onwilligen geeft om de zaken slepende te houden. Deze wijze van procederen beantwoordt zoo weinig aan het doel om spoedig regt te verkrijgen, dat, volgens mededeeling van den officier van justitie bij den raad van justitie te Samarang, het vendu-departement aldaar heeft besloten, van het aan hetzelfde toegekend regt van parate executie tegen de onwillige schuldenaren af te zien, en de gewone wijze van procederen daarbij te volgen.

In de bezittingen buiten Java en Madura wordt de behoefte aan eene reorganisatie der regterlijke instellingen meer en meer dringend noodig.

Bij de algemeene vermeerdering van werkzaamheden in elke maat-

schappelijke betrekking wordt het voortdurend meer bezwaard, leden voor de regtbanken onder de ingezetenen te vinden, inzonderheid op die plaatsen, waar geene geldelijke voordeelen aan het lidmaatschap zijn verbonden. De keus, welke soms al zeer beperkt was, is nog schaarscher geworden sedert het beginsel is aangenomen, bij het besluit van 19 Julij 1859 (*Bijblad op het Staatsblad* n°. 732), dat het minder raadzaam voorkomt voor het lidmaatschap in die regtbanken kooplieden te bestemmen.

De regtspleging in die bezittingen laat evenzeer alles te wenschen, en bestaat uit vormen, ten deele aan het oud-Hollandsch, ten deele aan het nieuwe regt ontleend, aangevuld door plaatselijke reglementen; een doolhof, waarin zelfs een regtsgeleerde verward raakt. (1)

De gouvernements-commissaris, benoemd tot het ontwerpen en voorstellen der vereischte wettelijke bepalingen voor het regtswezen in de bezittingen buiten Java en Madura, heeft ter zake voorstellen ingediend, welke in behandeling zijn.

In de werking der bepalingen, houdende toepasselijk-verklaring van de Europesche wetgeving op de vreemde Oosterlingen, doen zich reeds minder bezwaren gevoelen; de jurisprudentie heeft zich meer en meer gevestigd omtrent de punten, waarover bij de toepassing dier verordening in den aanvang geschil van meening bestond. Het verdient echter opmerking, dat zeer weinig burgerlijke regtsgedingen worden aanhangig gemaakt door de talrijke vreemde Oosterlingen, welke niet in de nabijheid van de raden van justitie gevestigd zijn, bijv. te Cheribon; een verschijnsel, hetwelk, naar men mag vreezen, niet is toe te schrijven aan mindere geschillen, maar veeleer aan het bezwaar, hetwelk er voor den vreemden Oosterling aan is verbonden, zijn regt voor eene verwijderde regtbank te vervolgen.

De werking van het Reglement op de Strafvordering voor het Hoogeregts-hof en de raden van justitie op Java mag mede gunstig worden genoemd; het levert in de toepassing weinig bezwaren op.

Een bezwaar echter is hierin gelegen, dat bij de groote afstanden de instructie in vele strafzaken aan de plaatselijke administratieve ambtenaren moet worden toevertrouwd; zelve overladen met ambtsbezigdheden, zien die ambtenaren zich hoogst ongaarne belast met een ingewikkeld of omvangrijk onderzoek van strafzaken; deze omstandigheid en het gemis aan genoegzame regtskennis hebben dikwijls een ongunstigen invloed op het onderzoek, waardoor de behandeling der zaken ter terechtzitting zeer wordt bemoeijelijkt, en zelfs het bewijs wel eens verloren gaat; ook in dezen wordt het gemis aan plaatselijke regters zeer gevoeld.

De behandeling van zaken bij de laudraden geeft nog veel stof tot

(1) Men zie deswege o. a. *Weekebl. v. h. Regt.* n°. 2428; en ook n°. 2438.

klagen; de residenten, met andere werkzaamheden overladen, moeten te dikwijls het voorzitterschap van de landraden aan den secretaris der residentie opdragen; terwijl dikwijls de stukken de duidelijke bewijzen dragen, dat de voorzitter de opmaking van de vonnissen geheel overlaat aan den griffier van den landraad, van welken in den regel niet mag worden verwacht dat hij voor een dergelijk werk berekend is. Ook de inlandsche rechtspleging zoude er zeer bij winnen, indien plaatselijk aan een rechtsgeleerd ambtenaar het voorzitterschap der inlandsche rechtbanken werd opgedragen.

Ik vermeen mij bij deze beschouwingen te kunnen bepalen; ik heb de feilen aangewezen, welke zich nog in de werking der nieuwe wetgeving doen gevoelen, terwijl overigens gaarne de getuigenis wordt gegeven, dat de werking dier wetgeving in het algemeen gunstig is te noemen en dat zij grooten invloed heeft uitgeoefend op de toeneemende ontwikkeling van Nederlandsch Indië, meer in het bijzonder van het eiland Java.

Batavia, den 20 Augustus 1861.

*De Procureur-Generaal bij het Hooggeretshof van
Nederlandsch Indië,*

(get.) RAPPARD.

GEREGTELIJKE STATISTIEK OMTRENT NED. INDIE,
OVER HET JAAR 1860, VERGELEKEN MET VORIGE JAREN.

In den vorigen jaargang van de *Themis* komt het geheele verslag nopens deze statistiek over 1859 en vorige jaren voor; wij bepalen ons dus thans slechts tot het *globaal overzicht* daarvan, betreffende 1860 en een drietal vorige jaren.

A. Strafzaken.

a. Misdrijven.

Het totaal beklagden ter zake van misdrijf was in eersten aanleg:

A. Op Java en Madura.

Europeanen	56	
Vreemde	108	
Inlanders	3595	
		3759

B. Buiten Java en Madura.

Europeanen	13	
Vreemde Oosterlingen	73	
Inlanders	700	
		786

Totaal in geheel Nederlandsch Indië . . 4545

De verhouding der beklagden in de buitenbezittingen tot die op Java en Madura was dus als op $20\frac{1}{2}$, tot 100, en dus minder gunstig voor de buitenbezittingen dan in de drie voorgaande jaren, want in 1859 was zij als $15\frac{3}{4}$ tot 100 en in 1858 en 1857 als 15 tot 100.

De Europeesche beklagden in de buitenbezittingen stonden tot die op Java en Madura als 23 tot 100, in 1859 en 1857 als 21 tot 100, 1858 als 33 tot 100.

Tusschen de beklagde vreemde Oosterlingen in de buitenbezittingen en die op Java en Madura was de verhouding $67\frac{1}{2}$ op 100, tegen 63 op 100 in 1859, 36 op 100 in 1858 en 37 op 100 in 1857.

Tusschen de inlanders was die verhouding $19\frac{1}{2}$ op 100, terwijl zij in 1859 was 15 op 100, in 1858 11 op 100 en in 1857 14 op 100.

Het totaal mannelijke en vrouwelijke beklagden was:

<i>A. Op Java en Madura.</i>	
Mannen	3608
Vrouwen	151
<i>B. In de buitenbezittingen.</i>	
Mannen	758
Vrouwen	28
Totaal vrouwen	179
Totaal mannen	4566

Op Java en Madura was dus de verhouding der vrouwelijke beklagden tot de mannelijke als $4\frac{1}{3}$ op 100, en in de buitenbezittingen als $3\frac{3}{4}$ op 100; in 1859, 1858 en 1857 was zij op Java en Madura geweest 4, 5 en 4 op 100, en in de buitenbezittingen 6, 4 en 4 op 100.

Over geheel Nederlandsch Indië trof men aan 4 vrouwelijke beklagden op 100 mannelijke; in 1859, 1858 en 1857 waren er geweest $4\frac{1}{2}$, $4\frac{1}{2}$ en $3\frac{1}{2}$ op 100.

Het getal der veroordeelingen was op Java en Madura 2427 en in de buitenbezittingen 614, hetgeen eene verhouding geeft van 25 veroordeelden in de buitenbezittingen op 100 op Java en Madura; in 1859 was die verhouding geweest $20\frac{1}{4}$ op 100, in 1858 16 op 100 en 1857 17 op 100.

Op Java en Madura werden in het geheel in eersten aanleg geweest 66 doodvonnissen, in de buitenbezittingen 12; de verhouding is dus 18 op 100, terwijl zij in 1859, 1858 en 1857 respectievelijk was geweest $9\frac{3}{4}$, 23 en 12 op 100.

In Nederlandsch Indië vindt men derhalve dat ruim 2 doodvon-

nissen voorkwamen op 100 veroordeelingen; dezelfde verhouding wezen de jaren 1859 en 1858, het jaar 1857 had iets meer.

Veroordeelingen tot de straf naast die des doods werden in 1860 op Java en Madura 58 maal uitgesproken, in de buitenbezittingen 22 maal, hetgeen eene verhouding geeft van 38 in de buitenbezittingen tegen 100 op Java en Madura; terwijl die verhouding in 1859 geweest was als 17 tot 100.

In geheel Nederlandsch Indië had men derhalve in 1860 op 100 veroordeelingen er $2\frac{1}{2}$ tot de poena mortis proxima; terwijl die verhouding in 1859, 1858 en 1857 was geweest 5, 4 en 4 op 100.

Vrijspraken en ontslagen van regtsvervolging ter zake van misdrijf leverde het jaar 1860 er in het geheel op 996: 835 op Java en Madura en 131 in de buitenbezittingen.

Alzoo waren op Java en Madura op 100 beklagden ongeveer 27 vrijspraken of ontslagen van regtsvervolging tegen $26\frac{1}{2}$, 22 en 22 in 1859, 1858 en 1857; en in de buitenbezittingen bijna 17, tegen $14\frac{1}{2}$, 14 en 18 in 1859, 1858 en 1857; en in geheel Nederlandsch Indië ruim 21, tegen 23, 22 en 22 in 1859, 1858 en 1857.

Over geheel Nederlandsch Indië was het cijfer der voornaamste misdrijven als volgt:

Misdrijven.	Op Java en Madura.	In de buitenbezittingen.	In geheel Nederl. Indië.
Landlooperij en bedelarij . . .	87	3	90
Ambtsmisdrijven	14	2	16
Valsche munterij	2	"	2
Valschheid in openbare geschriften	8	2	10
Aanranding der eerbaarheid . .	4	6	10
Vadermoord	1	"	1
Kindermoord	1	"	1
Vergiftiging	"	7	7
Moord	123	45	168
Moedwillige manslag	20	21	41
Moedwillige brandstichting . .	16	1	17
Veediefstal	218	14	232
Andere diefstallen	1770	302	2072

Landlooperij, moord, moedwillige manslag, veediefstal en andere diefstallen stonden dus in verhouding tot het getal beklagden:

A. Op Java en Madura.

Landlooperij als $2\frac{1}{3}$ tot 100, tegen $1\frac{3}{4}$ en 3 ten 100 in de drie voorgaande jaren.

Moord als $3\frac{1}{4}$, tot 100, tegen $3\frac{1}{4}$, 3 en 3 in de jaren 1859, 1858 en 1857.

Moedwillige manslag als 60 tot 1000, tegen 1, $1\frac{1}{4}$ en $1\frac{1}{2}$ ten 100 in de drie voorgaande jaren; het totale cijfer van 1860 was dus zeer gering.

Veediefstal als 6 tot 100; tegen $6\frac{1}{2}$, 8 en 9 tegen 100 in de drie voorgaande jaren.

Andere diefstallen als 47 tot 100 tegen $39\frac{3}{4}$, 50 en $40\frac{1}{2}$ ten honderd in de drie voorgaande jaren.

B. In de bezittingen buiten Java en Madura.

Landlooperij ongeveer als 4 tot 1000, tegen $\frac{2}{3}$, $1\frac{1}{2}$ en 1 ten 100 in de jaren 1859, 1858 en 1857.

Moord als 6 tot 100, tegen 2, 7 en 6 ten 100 in de drie genoemde jaren.

Moedwillige manslag, als $2\frac{3}{4}$ tot 100, tegen $1\frac{2}{3}$, $1\frac{1}{2}$ en 2 ten 100 in de drie voorgaande jaren.

Veediefstal, als $1\frac{3}{4}$ tot 100, tegen $2\frac{1}{2}$, 1 en 2 ten 100 in de drie voorgaande jaren.

Andere diefstallen als 32 tot 100, tegen 25, 43 en $43\frac{1}{2}$ ten honderd in de drie voorgaande jaren.

C. Over geheel Nederlandsch Indië.

Landlooperij ongeveer als 2 tot 100, tegen $1\frac{3}{4}$, $2\frac{3}{4}$ en $2\frac{3}{4}$ ten honderd in de jaren 1859, 1858 en 1857.

Moord als $2\frac{3}{4}$ tot 100, tegen 3, $3\frac{3}{4}$ en 3 ten 100 in de drie voorgaande jaren.

Moedwillige manslag als $8\frac{3}{4}$ tot 1000, tegen $1\frac{1}{4}$, $1\frac{1}{2}$ en $1\frac{1}{2}$ ten 100 in de drie genoemde jaren.

Veediefstal als 7 tot 100, tegen 6, $6\frac{3}{4}$ en 8 ten 100 in de drie voorgaande jaren.

Andere diefstallen als $45\frac{1}{4}$, tot 100, tegen 38, 50 en 41 ten 100 in de drie voorgaande jaren.

Uit deze vergelijking blijkt, dat alleen het getal landloopers en plegers van moedwillige manslagen in verhouding tot de drie voorgaande jaren aanmerkelijk was afgenomen.

Onderzoekende hoe de verhouding was van het getal beklaagden tot dat der inwoners, dan verkrijgt men nagenoeg de volgende uitkomsten.

A. Op Java en Madura 3 beklaagden op 10,000 zielen; terwijl de verhouding in de jaren 1859, 1858 en 1857 was geweest $3\frac{1}{2}$, 3 en $3\frac{1}{2}$ op 10,000.

B. In de buitenbezittingen $10\frac{1}{4}$, op 100,000 zielen, tegen 10, $10\frac{1}{2}$, $9\frac{1}{2}$, op 100,000 in 1859, 1858 en 1857.

C. In geheel Nederlandsch Indië $2\frac{1}{3}$, op 10,000 zielen, terwijl in de drie voorgaande jaren de beklagden stonden tot het cijfer der geheele bevolking als $2\frac{1}{2}$, $2\frac{1}{2}$ en $2\frac{1}{4}$ op 10,000 zielen.

Het verschil in de verhoudingen gedurende het vermeld 4jarig tijdvak is dus luttel.

De verhouding van het getal veroordeelden tot het cijfer der bevolking was als volgt:

A. Op Java en Madura bijna als 2 tot 10,000, terwijl zij de drie voorgaande jaren was geweest als 2, $2\frac{1}{2}$, en $2\frac{1}{4}$ tot 10,000.

B. In de buitenbezittingen als $11\frac{1}{2}$ tot 100,000, terwijl zij in 1859, 1858 en 1857 was geweest als $10\frac{3}{4}$, 8 en 8 op 100,000.

C. Over geheel Nederlandsch Indië als $1\frac{3}{4}$ tot 10,000, nadat zij in de drie voorgaande jaren was geweest als $1\frac{3}{4}$, $1\frac{2}{3}$ en $1\frac{3}{4}$ tot 10,000.

Uit deze vergelijking meent men de gevolgtrekking te mogen maken, dat het getal der in eersten aanleg veroordeelde misdadigers in verhouding tot de bevolking gedurende de vier laatste jaren nagenoeg stationair was, zoo als zulks dan ook reeds in het verslag over 1859 werd opgemerkt.

Eene vergelijking van de beklagden naar hunnen landaard met de Europesche, vreemd-Oostersche en inlandsche bevolking van Nederlandsch Indië geeft de volgende uitkomsten.

Op 1000 Europeanen treft men aan $2\frac{1}{2}$ beklagden, even veel als in 1858, terwijl er in de jaren 1857 en 1859 2 waren op 1000, op 10,000 vreemde Oosterlingen ongeveer 7 beklagden, hetzelfde cijfer als in 1858, doch 1 meer dan in 1859 en 1857; en op 10,000 inlanders $2\frac{1}{4}$, tegen $2\frac{3}{4}$ in 1859 en 1858 en $2\frac{1}{3}$ in 1857.

Het totaal beklagden wier zaken in revisie werden afgedaan was 3305, tegen 3156 in 1859, 3815 in 1858 en 3612 in 1857.

Het totaal bekrachtigende of berustende arresten was 1396, tegen 1204 in 1859, 1976 in 1858 en 2075 in 1858.

Het bedrag der wijzigende of vernietigende arresten was 1909, tegen 1952 in 1859, 1821 in 1858, en 1496 in 1857.

Het totaal der door den civilen regter in het hoogste ressort in geheel Nederlandsch Indië gewezen doodvonnissen was 82; een cijfer dat lager is dan in elk der vijf voorgaande jaren (1859 tot en met 1855), want die wezen respectivelijk ieder aan 96, 88, 90, 123 en 95 doodvonnissen.

Het totaal vergelijkende met het cijfer der bevolking vindt men, dat het jaar 1860 opleverde 1 doodvonnis op 207,724 zielen, 1859 1

op 180,992 zielen, 1858 1 op 199,150 zielen, 1857 1 op 188,907 zielen, 1856 1 op 133,130 zielen en 1855 1 op 167,822 zielen.

Het jaar 1856 was dus het minst gunstige, dan 1855, vervolgens 1859, daarna 1857, 1858 en eindelijk 1860.

b. Overtredingen.

Het totaal, hetwelk de tabellen van deze rubriek zoo in eersten aanleg als hooger beroep, de politierollen, regentschaps- en districts-geregten daarvan uitgezonderd, aanwijzen, is:

A. op Java en Madura 1060, tegen 742, 747 en 762 in de jaren 1859, 1858 en 1857;

B. in de bezittingen buiten Java en Madura 1904, tegen 548, 229 en 194 in 1859, 1858 en 1857;

C. in geheel Nederlandsch Indië 2964, tegen 1390, 976 en 956 in de voorgaande drie jaren.

Wanneer men bij deze totalen voegt het bedrag der overtredingszaken, behandeld bij de regentschaps- en districts-geregten en de politierollen, dan verkrijgt men de volgende eindcijfers:

A. voor Java en Madura 89,547, tegen 77,298, 76,479 en 73,705 in 1859, 1858 en 1857;

B. voor de bezittingen buiten Java en Madura 13,441, tegen 11,966, 9500 en 9452 in de drie voorgaande jaren;

C. voor geheel Nederlandsch Indië 102,988, tegen 89,364, 85,979 en 82,157 in de drie voorgaande jaren.

Al deze vergelijkingen toonen aan, dat het totaal der overtredingen in het jaar 1860 buitengewoon is toegenomen; de opgaven van het jaar 1861 zullen moeten leeren of deze toename stand heeft gehouden, even als er ook in de voorgaande jaren, hoezeer dan ook niet in zoo groote mate, steeds vermeerdering van overtredingszaken, vooral op de politierol, wordt opgemerkt.

Nagaande in welke verhouding de van overtreding beschuldigten staan tot de bevolking, dan vindt men:

A. op Java en Madura op 10,000 zielen ruim 70 beklaagden wegens overtreding, tegen 62, 64 en 63 op 10,000 in 1859, 1858 en 1857;

B. in de bezittingen buiten Java en Madura ruim 25 beklaagden op 10,000 zielen, tegen 23, 17 en 17 in de drie voorgaande jaren;

C. in geheel Nederlandsch Indië op 10,000 zielen ruim 60 beklaagden, tegen 52, 50 en 48 in 1859, 1858 en 1857.

Van de 2964 beklaagden, welke niet op de politierollen of voor de regentschaps- en districts-geregten, maar voor alle andere regtbanken en geregten in geheel Nederlandsch Indië te regt stonden, werden

er veroordeeld 2633 en vrijgesproken, ontslagen van rechtsvervolging of overgewezen 263, tegen 1348 en 191 in 1859.

Onder die beklaagden waren 2732 mannen en 202 vrouwen, tegen 1475 en 106 in 1859.

Europeanen waren er onder de beklaagden 213, vreemde Oosterlingen 405 en inlanders 2346, tegen 322, 375 en 905 in 1859.

Het totaal der veroordeelingen op de politierollen in geheel Nederlandsch Indië bedroeg 60,398 van 85,073 beklaagden; terwijl 1859 had 58,178 veroordeelden op 80,612 beklaagden, 1858 53,420 op 74,101, en 1857 50,191 op 71,242.

In cassatie waren in het geheel slechts 3 zaken hangende, tegen hetzelfde getal in 1859, 5 in 1858 en 2 in 1857.

B. *Burgerlijke zaken.*

Het totaal der burgerlijke zaken, welke gedurende het jaar 1860 voor de verschillende rechtbanken in Nederlandsch Indië hangende waren, was:

A. op Java en Madura 5950, tegen 6035, 5171 en 4595 in de jaren 1859, 1858 en 1857;

B. in de bezittingen buiten Java en Madura 1749, tegen 2082, 2096 en 1120 in de drie voorgaande jaren;

C. in geheel Nederlandsch Indië 7699, tegen 8117, 7267 en 5715 in het voorgaand driejarig tijdvak.

Er waren dus in het algemeen genomen minder burgerlijke rechtsgedingen dan in het voorgaand jaar.

Het getal processen vergelijkende met dat der justiciabelen, verkrijgt men den volgende uitslag:

A. op Java en Madura was 1 geding op 2138 zielen, in de drie voorgaande jaren 1859 tot en met 1857 1 op 2042, 2308 en 2522;

B. in de buitenbezittingen werd 1 proces aangetroffen op 3039 zielen, in 1859 1 op 2433, in 1858 1 op 2141 en in 1857 1 op 4832;

C. in geheel Nederlandsch Indië werd 1 burgerlijk geding hangende gemaakt op 2213 zielen, in 1859 1 op 2127, in 1858 1 op 2411 en in 1857 1 op 2975.

Het getal vonnissen en arresten, die in hooger beroep over geheel Nederlandsch Indië gewezen werden, was, volgens de tabellen, 493, tegen 512 in 1859, 97 in 1858 en 90 in 1857.

De verhouding tot de bevolking was 1 appèl op 34,733 justiciabelen, terwijl deze verhouding in het voorgaand jaar was geweest 1 op 33,818.

Het totaal der burgerlijke zaken, welke gedurende het jaar 1860

in cassatie hangende waren, is zeer onbeduidend, namelijk 4, tegen 6, 8, 6, 9 en 9 in de jaren 1859, 1858, 1857, 1856 en 1855.

Het totaal der voor regters-commissarissen uit de raden van justitie over geheel Nederlandsch Indië verleden acten van eigendom, hypotheek en cessie van hypotheek bedroeg 3137, dus meer dan in 1854, toen het was 3004, en dan in 1858 en 1857, toen het respectievelijk bedroeg 2425 en 2412.

De verschillende soorten der acten vergelijkende met die der drie voorgaande jaren, vindt men de volgende cijfers:

Acten van	1860.	1859.	1858.	1857.
Eigendom	2416	2354	1757	1809
Hypotheek	657	561	617	566
Cessie van hypotheek . . .	66	89	51	37

De vermeerdering was dus zoowel bij de acten van eigendom, als bij die van hypotheek.

Wanneer men ten slotte de acten in 1860 verleden voor residenten en adjuvant-residenten optelt bij de bovengenoemde, dan bevindt men dat in geheel Nederlandsch Indië werden verleden 3395 acten van eigendom, 851 acten van hypotheek en 82 acten van cessie van hypotheek, totaal 4328.

En hiermede vermeent de ondergeteekende zijn overzicht van de voornaamste uitkomsten, welke de statistiek der regtsbedeeling over het jaar 1860 doet kennen, te mogen besluiten.

De bundel statistieke tabellen (52 in aantal), welke dit verslag vergezelt, zal bij raadpleging nog menige belangrijke bijzonderheid doen kennen, waarop de ondergeteekende bij zijn verslag, dat alleen bij de hoofdpunten stil stond, de aandacht niet kon vestigen zonder al te wijdloopig te worden.

Intusschen durft hij zich vleijen, dat zijn arbeid bij hernieuwing eene gewigtige, hoezeer dan ook zeer onvolkomen bijdrage zal hebben geleverd tot de kennis van de bedeeling des regts in Nederlands Oost-Indische bezittingen.

Batavia, den 17 Januarij 1862.

De ambtenaar, belast met de zamenstelling eener jaarlijksche statistiek van de regtsbedeeling in Nederlandsch Indië,

T. H. DER KINDEREN.

GEREGTELIJKE STATISTIEK NOPENS SURINAME,
OVER 1860.

a. Gedurende 1860 werden bij het gerechtshof gewezen :

93 arresten en vonnissen in burgerlijke zaken, als :

- 37 op vrijwillige overgave of consent,
- 13 op defaulten,
- 1 op verstek van pleidooi,
- 22 na overlegging van stukken, en
- 20 na gehouden pleidooi.

93

Van de rolle werden geroijeerd 11 presentaties, als : op schikking tusschen partijen 10, en bij het niet weder opkomen van partijen 1.

Er werden 21 strafzaken afgedaan, waarvan :

- bij arrest van den hove 14
- " resolutie 1
- " arrest in cas van hooger beroep van het collegie van kleine zaken 6

21

Nog werden door het gerechtshof behandeld 157 requesten, en genomen 3 praeparatoire en interlocutoire beslissingen.

Nog 7 praeparatoire en interlocutoire beslissingen werden genomen door den commissaris ter rolle.

Er werden uitgebragt 37 adviezen aan het Gouvernement, en gehouden 8 interrogatorien en 6 contra-interrogatorien.

Ter rolle werden in 1860 aangebragt 108 zaken, als :

- ter ordinaire rolle 69
- " geprivilegeerde 7
- " prae- en concurrentierolle 16
- willige condemnaties 16

Totaal . 108

De volgende staat levert een overzicht van de werkzaamheden van het gerechtshof in burgerlijke zaken gedurende de laatste tien jaren.

	1851.	1852.	1853.	1854.	1855.	1856.	1857.	1858.	1859.	1860.
Vonnissen en arresten . . .	121	140	165	123	92	117	90	89	91	93
Gemotiveerde, praeparatoire en interlocutoire beslissingen . . .	.	.	.	.	.	.	.	56	39	10
Aangebragte zaken ter onderscheidene rollen	141	145	156	145	148	140	65	76	102	108
Requesten . . .	140	165	248	238	197	150	122	133	133	157

De benoemde president van het gerechtshof Mr. J. MAURITZ GANDEBHEYDEN kwam in Maart 1860 te Paramaribo aan en werd den 18 April geïnstalleerd.

b. In 1860 werden door het collegie van kleine zaken 273 vonnissen in burgerlijke zaken gewezen, als:

op consent 14, op exceptie 5, gewone zaken de f 300 niet te boven gaande (waarvan 203 op verstek en 29 op contradictie), 232, wegens gage van plantagebediende tot een hooger beloop dan f 300 (waarvan 1 op verstek en 3 op contradictie) 4, ontbinding van huur (beide op verstek) 2, ontruiming van gehuurde huizen (waarvan 3 op verstek en 1 op contradictie) 4, arbeidsloon aan werklieden (1 op verstek en 1 op contradictie) 2, vergoeding van schade door vee toegebracht (op contradictie) 1, bezitregt (op contradictie) 1, interlocutoir 8; — totaal 273.

Verder werden zonder vonnis afgedaan 62 zaken, aan den gouverneur uitgebragt 11 adviezen en 13 requesten behandeld, terwijl er op ultimo December 1860 7 zaken aanhangig bleven.

In strafzaken werden 74 vonnissen gewezen tegen 95 beklagden, van welke 15 niet compareerden.

Op ultimo December 1860 bleven 2 strafzaken aanhangig.

De volgende staat toont het aantal vonnissen aan, gedurende de laatste tien jaren door het collegie van kleine zaken gewezen.

	1851.	1852.	1853.	1854.	1855.	1856.	1857.	1858.	1859.	1860.
Vonnissen in burgerlijke zaken .	239	234	278	285	269	214	174	260	289	273
Vonnissen in strafzaken .	122	90	60	81	74	35	85	87	69	74

c. Op ultimo December 1860 waren er 3 advocaten en 1 procureur. Voorts waren er ten dienste der regtscollegiën, 1 exploitteur; 3 substituut-exploiteurs; 3 deurwaarders, en 1 gequalificeerde deurwaarder.

Slavenbevolking.

In het jaar 1860 was het bestuur der kolonie in de onaangename verplichting om tot herstel van de orde onder de slavenbevolking op eenige plantages tot drie malen toe dwangmaatregelen te nemen.

„Over het algemeen — zegt de gouverneur — waren hunne klagen over te zwaren arbeid ongegrond bevonden en was hunne behandeling goed.

„De straf van opsluiting met of zonder boeijen en dwangarbeid aan publieke werken, volgens beschikking van de politie, werkte dit jaar weder zeer goed.”

In 1860 bedroeg het aantal strafwerkers 372, waarvan:
 246 mannen, onder dezen 144 plantage- en 102 stadsslaven;
 126 vrouwen, " " 75 " " 51 "

Gedurende het jaar 1860 werden op het piket van justitie te Paramaribo afgestraft 101 slaven met 171½ slagen (1).

(1) Vooral nu de emancipatiewet aangenomen is en de bedoelde straffen werdra geheel zullen ophouden, vermeent de gouverneur, dat het niet in de bedoeling kan liggen, om in de extracten uit de strafregisters, die van de plantages maandelijks aan den procureur-generaal worden toegezonden en die, gedurende een jaar duizendtallen bedragen, zulke tijdroovende nasporingen te laten doen.

THEMIS,

REGTSKUNDIG TIJDSCHRIFT.

TWEEDE VERZAMELING,

Tiende Deel,

TWEEDE STUK.

STELLIG REGT (NEDERLANDSCH).

STAATSREGT. — *Het regt van petitie*, door Jhr. Mr. P. M. F. VAN MEEUWEN, regter-plaatsvervanger en advocaat te 's Hertogenbosch.

Zoals door den naam wordt aangeduid is het regt van petitie de bevoegdheid om iets te vragen of te verzoeken. Is dit geen tegenstrijdig begrip? Hoe kan eene eerbiedige bede gerekend worden te zijn de uitoefening van een regt? Maar zoo die beschouwd wordt als een regt, moet dan niet daar tegenovergesteld worden de verplichting om op het verzoek acht te geven? Vernietigt echter de vrijheid van de magt, waaraan het verzoekschrift wordt gericht, om dit na genomen kennismeming van de hand te wijzen niet het regt van petitie als regt? Deze en vele andere vragen kan een afgetrokken beschouwing van dit onderwerp doen ontstaan. Een ondankbare taak zou het zijn te trachten deze te beantwoorden. Want hij geraakt tot onvruchtbare uitkomsten, die levende in een denkbeeldige wereld, alleen met het behulp zijner rede politieke vraagstukken opwerpt en oplost. Staatsregten worden alleen

waargenomen in de werkelijkheid. Waarde wordt hun gegeven en ontnomen door de ervaring. En niet in de verbeelding van den enkelen mensch moeten zij worden beschouwd; het is altijd noodzakelijk hen te brengen in het zuivere en heldere licht, wat de geschiedenis schenkt.

Daarom behoeven wij echter niet op te klimmen tot de bakermat van het menschelijk geslacht. Want geen staat is denkbaar zonder gezag in dien staat. Dit zal altijd aan de leden van den staat iets toe te staan of te weigeren hebben gehad. En wijl het hen hierin niet altijd kon voorkomen moesten zij zelve hunne belangen doen gelden door verzoeken tot de overheid te rigten. Gerust kan dus worden aangenomen dat het gebruik van petitiën even oud is als de oudste staat.

Deze eenvoudige gedaante van het regt van petitie, waarin de onderdaan iets vroeg aan het gezag, dat dit toestond of weigerde, is de oorspronkelijke vorm, waarin het zich voordoet in de geheele oude geschiedenis (1). Ook in het begin der middeleeuwen werden alle verzoekschriften gerigt aan den heer, hetzij hij koning was of hertog, graaf of baron. Langzamerhand verdween de strenge aanschakeling van souvereiniteit, die het leenstelsel kenmerkte. De koninklijke magt breidde zich uit in omvang, doch werd beperkt in haar gezag door den hooger en lageren adel, de geestelijkheid en de gemeenten. Deze verschillende elementen vormden zich geheel of gedeeltelijk tot vergaderingen, die zich inlatende met de publieke zaak grenzen stelden aan de magt der koningen. Met het toenemen van den invloed dier lichamen werd het regt van petitie meer zamengesteld. De vertegenwoordiging ontving petitiën van de burgers en rigtte zelve verzoekschriften tot den vorst. Deze nam die aan, en, naar mate hij er zijne goedkeuring aan schonk of aan weigerde,

(1) Vgl. over dit onderwerp Guizot, *Hist. des origines du gouvernement représentatif en Europe II*, lett. 1, wien wij dikwijls hebben gevolgd.

verkregen zij wettelijke kracht. Nergens vindt men van dit regt meer gebruik gemaakt, dan in de vroege geschiedenis van Spanje (1). De cortes van Castilië en van Arragon werden er reeds in de 12de eeuw gehouden. Tot aan de regering van FERDINAND en ISABELLA strekte hunne magt zich uit tot elk onderwerp van bestuur, ja zelfs tot den gesloten kring der koninklijke huishouding. In 1258 boden de cortes van Castilië een menigte verzoekschriften aan den Koning omtrent zijne eigene vertering en die zijner hovelingen, en eindigden met het meer eigenaardig dan hoffelijk verzoek dat hij zijn eetlust mogt beperken. Aan deze allen hechtte de Koning zijne goedkeuring. Niet lang echter bleef die toestand bestaan. De opvolgende oorlogen, en de staande legers die daaruit voortkwamen, maakten de nog beperkte magt der Koningen op het vaste land van Europa spoedig tot eene alleenheerschappij. De Staten-Generaal in Frankrijk, de cortes in Spanje verdwenen, zoo al niet in naam, dan in de daad. Met hun invloed eindigden de voortgang en de ontwikkeling van het regt van petitie, dat langzamerhand inkromp tot de vroegere eenvoudige gedaante. Tot aan de Fransche revolutie bleef deze toestand onveranderd, bijna overal op het vasteland van Europa. Niet aldus echter in Engeland. Daar eindigde de strijd tusschen koningschap en volk, niet met eene overwinning, maar met een vergelijk. Daar is de adel niet gedaald tot een bevoorregte caste, doch heeft zich gevormd tot een aristocratie. Daar hebben adel en gemeenten, te zamen vereenigd, gestadig gestreefd naar het verkrijgen van dien invloed op de regering, waardoor deze te gelijk wordt tegengehouden en ondersteund. Daar hebben zich die beginselen geschiedkundig ontwikkeld, die in den nieuwen tijd in uitgewerkte konstitutiën, met beter of minder goed gevolg, over Europa zijn verspreid. Daar

(1) Zie PRESCOTT, *History of Ferdinand and Isabella*, I, bl. 15 en 40 en vlg.

dus is het mogelijk de geheele geschiedkundige wording van het regt van petitie gade te slaan om er met zekerheid den omvang en het wezen van te kunnen bepalen.

Onder de regering der vorsten uit de huizen van PLANTAGENET en TUDOR werden de petitiën in den regel gerigt aan den Koning. Deze ontving ze door bepaalde ambtenaren en stond het verzoek toe of weigerde het. Oordeelde hij het dienstig dan raadpleegde hij er zijn parlement over, waarvan hij de toestemming voor sommige gevallen noodig had. Dit ligchaam was toen verre van oppermagtig en meer een groote regeringsraad, dan een bepaalde vertegenwoordiging. Dit bleef het niet lang. Allengskens, met tusschenpoozen van stilstand en achteruitgang, nam zijn invloed op staatszaken toe. Weldra verkreeg het een zeker initiatief. En spoedig kwam de tijd, waarop het niet meer uitsluitend op zelfbehoud bedacht, de verdediging zijner regten met hunne uitbreiding kon vereenigen. Van de vermeerdering van invloed van het parlement was het duidelijk gevolg dat het regt van petitie zich begon te ontwikkelen. Het verloor den eenvoudigen oorspronkelijken vorm en verkreeg eene meer zamengestelde gedaante. Men rigte petitiën èn aan den Koning èn aan het parlement. Het parlement bleef zijn eigen regt van petitie aan den Koning uitoefenen. Verzoekschriften der onderdanen konden dus regtstreeks gezonden worden aan den Koning, of doorliepen een anderen weg, door eerst aan het parlement gerigt te worden om daar, na beraadslaging het onderwerp uit te maken eener petitie van het parlement aan den Koning. — Reeds in het begin der 14de eeuw benoemde het parlement een comité uit zijn midden, dat met het ontvangen der petitiën en het onderzoek naar de waarheid der daarin opgenomen feiten was belast. Het regt van petitie bleef in Engeland toenemen in gewigt en in omvang; het hield daarin gelijken tred met den invloed van het parlement. Dit immers verliet niet den ingeslagen

weg. De petition of rights, het beroemde long parlement van het jaar 1640, de restauratie, die een einde maakte aan het militair despotisme van CROMWELL, waren evenveel stappen tot hetzelfde doel; met dezen hangt te zamen de aanwas van het regt van petitie. In 1680 verklaarde KAROL III de verzoekschriften voor oproerig, waarin hij verzocht werd het parlement, dat sedert verscheidene jaren niet vergaderd had, op te roepen. Doch reeds den 27sten October van hetzelfde jaar bevestigde het parlement het regt der onderdanen tot petitie en besloot dat een onderzoek zou plaats hebben naar de namen van hen, die den Koning tot dien ongrondwettigen maatregel hadden verleid. Spoedig daarna werd dan ook dit regt door de wet gewaarborgd (1). Het indienen van verzoekschriften werd nu den Engelschman uitdrukkelijk vergund, onder de beperking dat geene der petitiën gerigt aan den Koning of aan een der beide huizen van het parlement en strekkende tot eenige verandering in kerk of staat als wettig wordt beschouwd, tenzij deze geteekend is door meer dan 20 personen en het verzoek goedgekeurd door den plaatselijken magistraat. Juist uit die wettelijke beperking ziet men hoe het regt van petitie zich heeft ontwikkeld. Het is reeds een publiek regt, want de uitoefening er van strekt niet meer alleen tot bescherming van bijzondere belangen, doch vergunt den onderdaan den gang der algemeene zaak gade te slaan en er zijn gevoelen over te doen kennen. Deze nieuwe vorm van het regt van petitie zou niet zijn tot stand gekomen zonder noodzakelijkheid. En deze is te zoeken in den vermeerderden invloed van het parlement, dat in zaken van staat een initiatief had verkregen. Deze naauwe zamenhang bleek nogmaals onder de regering van JACOB II. De oude strijd tusschen koningschap en volk

(1) Stat. Car. II, St. 1, c. 5.

werd toen voor het laatste gewaagd. Een der peripitiën van dien strijd was het beroemde verzoekschrift der zeven bisschoppen tegen de declaration of indulgence. De kroon zocht naar een wapen en vond dit in een' aanklagt wegens opruijend pamflet. De bisschoppen werden op dien grond vervolgd, stonden terecht en werden vrijgesproken. Het ge- ding werd echter niet vergeten. Want, toen JACOB II was verdreven en de grieven zijner regering door het par- lement in the declaration of rights werden opgesomd, werd het beschouwen van de uitoefening van het regt van petitie als een misdrijf, niet het minste gegispt. WILLEM en MARIA haasten zich dan ook dit regt uitdrukkelijk te erkennen, doch er het gebruik van te regelen door nog te bepalen dat geene petitiën door meer dan tien personen te gelijk mogten worden aangeboden. — Onder de regering der vorsten uit het huis van Hanover werd de uitoefening van het regt van petitie aan het parlement menigvuldiger en verkreeg het nog meerder gewigt. Want het alvermogen van de beide huizen was volkomen; het doel, waar- naar zoo lang was gestreefd, had men bereikt: de contrôle over de uitvoerende magt was overgebracht van de kroon op het parlement. De verzoekschriften werden dan ook het uitvloeijsel van meetings. Zij werden door een' vrije drukpers ondersteund. In het parlement werden zij ter tafel gebracht door het individueele voorstel der leden. Door een opvolgend voorstel werden zij gedrukt. Een derde motie beval een enquête. Naar aanleiding van dit alles maakte het parlement gebruik van zijn regt van ini- tiatief of vielen de ministers, omdat het gemeen overleg tusschen hen en een der beide huizen was verbroken. — In Engeland is dus het regt van petitie het wettige mid- del geworden, waardoor het volk zijne stem in het parle-

(1) Statute W. and M., St. II, c. 2. Vgl. BLACKSTONE I, bl. 143, *Comm. on the laws of England*, 11de editie.

ment kan doen hooren. Omdat het elken Engelschman vrijstaat door het indienen van een verzoekschrift aan het parlement, een beroep te doen tegen de regering op het ligchaam, waarvan deze afhankelijk is, wordt daardoor elke regeringsdaad gecontroleerd. Geen gewigtiger regt heeft de minderheid tegen de meerderheid; want de kracht eener meening wordt er door bewezen, die bij de laatste te weinig wordt geteld. Buiten parlementaire meerderheid of minderheid is het de eenige weg, waar langs het gedeelte van het volk, dat geen stemregt heeft, op wettelijke wijze zijne stem aan het peuple légal der kiezers kan doen hooren. Ook op geen betere wijze kunnen de plaatselijke belangen zich met den noodzakelijken klem doen gelden: om niet onder het voorwendsel van algemeen belang te worden opgeofferd. In Engeland wordt dan ook van het regt van petitie een overvloedig gebruik gemaakt, want daar even als elders zijn de constitutionele regten een ketting, die geen zijner schakels kan missen; deze worden door dit regt aan elkander gehouden, terwijl de bijzondere werking van elk regt op zich zelve er door wordt verzekerd.

(De Engelsche regeringsvorm is de prototype van het constitutioneele gouvernement, zeer zeker de hoogste uitdrukking van het staatsregt van den nieuwen tijd. Hoe sterk het regt van petitie zich daaraan vastknoot hebben wij betoogd. Wij hebben gezien tot welke hoogte dit daar te lande is opgevoerd. In tegenstelling hebben wij bemerkt dat onder den absoluten regeringsvorm dit regt van geen belang is. Tot aanvulling van deze bewijsvoering zullen wij nu aantoonen, dat het constitutioneele regt van petitie uitsluitend behoort in landen constitutioneel geregeerd en dat onder een niet parlementair gouvernement het moet worden ingekrompen in het belang der openbare orde. Tot staving dezer stelling beschouwe men het tegenwoordige Frankrijk. De kamers aldaar zijn in het bezit van eene groote

vrijheid van discussie; hunne beraadslaging verblindt die velen, die door den schijn eener belangrijkheid, die niet bestaat, worden bevredigd. Nu pleegt de regering een misbruik. Het slagtoffer dient een verzoekschrift in aan de kamers. Er ontstaat eene levendige beraadslaging. Welsprekende redenaars beklimmen het spreekgestoelte. Het onrecht den verzoeker aangedaan wordt bevestigd onder eene ontzaggelijke publiciteit. En het gevolg van dit alles is niets. De kamers kunnen zich niet door een enquête van de waarheid der in het verzoekschrift gevatte feiten overtuigen. Zij kunnen niet door het nemen van initiatief die maatregelen tot stand brengen, waardoor dergelijke misbruiken in het vervolg worden voorkomen. De regering verdedigt zich tegen de klacht van den verzoeker door ministers zonder portefeuille. De minister, die het onrecht heeft gepleegd, behoeft geen persoonlijke rekenschap te geven en blijft in elk geval gedekt door den soeverein, aan wien hij alleen verantwoordelijk is. De kamers vermogen niets tegen de regering. Het onvoldoende van den regeringsvorm komt in het helderste licht. Door al te eenzijdige beschouwing van het onvermogen der vertegenwoordiging wordt geen acht geslagen op haren werkelijken invloed. Zelfs al het goede door haar te weeg gebragt wordt voorbijgezien. Eindelijk wordt het gevoel der gebreken van de staatsregeling zoo levendig, dat het volk overgaat tot onwettige maatregelen. Dit kan in Frankrijk de vrucht zijn van een onbeperkt recht van petitie. Daar wordt dit recht een bron van wanorde, zonder een dier heilzame gevolgen te hebben, waardoor het zich kenmerkt aan de overzijde van het Kanaal.

Gedurende deze beschouwing stond ons steeds het beginsel voor oogen, van welks waarheid zij zelve het bewijs is. Constitutioneele regten moeten te zamen worden gegeven en toegepast in hun geheel, willen zij die uitwerking hebben, die men er van verwacht. Alleen door deze

evenredigheid wordt het evenwigt in den staat behouden. Schenk aan Konstantinopel een drukpers gelijk aan die van London, en het onvermijdelijke gevolg is revolutie. De uitbarsting van 1789 in Frankrijk is misschien veroorzaakt door de vrije en onbeperkte uiting der gedachte, waardoor in den geest des volks datgene reeds onherroepelijk was veroordeeld, wat door koningschap, adel en geestelijkheid onwrikbaar werd in stand gehouden.

Niet ten deele dus mogen constitutioneele regten worden verleend; niet ten deele teruggehouden. Allen zijn zij aan elkander verwant. Wil men het eene beperken, men verminderde het andere. Voor alles worde gelijkmatigheid in het oog gehouden.

Wij hebben zich het regt van petitie zien ontwikkelen in Engeland; wij hebben getracht door beschouwing en vergelijking er den aard en het gewigt van te bepalen. Nu kunnen wij overgaan tot het regt van petitie in ons vaderland. Eene eerste vraag zal dan zijn: heeft zich dit regt ten onzent geschiedkundig ontwikkeld en zich geleidelijk gevormd tot het begrip, dat er tegenwoordig aan wordt gehecht? Op deze vraag is het antwoord ontkenkend. Wel vinden wij in onze geschiedenis voor 1795 menig merkwaardig verzoekschrift. Wij behoeven slechts te herinneren aan het adres van den Hollandschen en Vlaamschen adel, onder geleide van BREDERODE aangeboden aan Princes MARGARETHA, aan de verschillende verzoekschriften van Drenthe en Staatsbrabant, in 1608, 1648 en 1651 om stem te mogen uitbrengen in de Staten-Generaal. Nooit echter heeft het regt van petitie hier te lande zich als politiek regt ontwikkeld zoo als in Engeland. Dit lag in den aard der zaak. De decentralisatie van bestuur, de onmagt der Staten-Generaal, de stemming volgens te voren ontvangen last, de wijze van beraadslaging in de openbare vergaderingen, het afwezen van parlementaire meerderheid en minderheid waren zoo vele oorzaken die deze ontwik-

keling verhinderden. — Deze toestand veranderde in 1795; doch geheel volgens den geest van den tijd. De theorie der natuurlijke regten was toen aan de orde; om geen andere reden dan omdat het natuurlijk was, moest een regt worden verleend. Eene gevaarlijke leer, die steunende op een natuurstaat alleen in 's menschen verbeelding bestaan hebbende, de eerste aller staatswetten „het heil des volks zij de hoogste wet,” buiten aanmerking liet; eene leer die zich uitsluitend bekommerde over de beginselen, zonder te letten op hunne gevolgen; eene leer, die, trotsch op eene gewaande onfeilbaarheid des menschelijke rede, zonder de lessen der ervaring en der geschiedenis te bemerken en steunende op het hooge denkbeeld eener den mensch aangeboren dengd, zich waagde aan de toepassing der stoutste bespiegeling. Onbekrompen werd dan ook het regt van petitie aan den Bataaf gegund (1). Het was hem vrij gelaten zich te wenden niet tot de bevoegde magt, doch tot die, welke hij verkoos. Zijne verzoekschriften behoeften niet schriftelijk te worden ingediend, mondeling kon hij zijne belangen voordragen. Alleen was het hem verboden uit naam van meerderen te petitioneren. — Hier, gelijk in Frankrijk, werd dit onbeperkt regt van petitie eene oorzaak van beroering. Deputatiën bij de vertegenwoordiging toegelaten stoorde daar de zoo noodzakelijke kalmte van beraadslaging.

Dit had ten gevolge intimidatie en schandaal (2). Spoedig

(1) Staatsr. van 1798 art. 18: „Elk ingezetene kan zich, bij request, adres, of met andere voordragt, vervoegen bij zoodanige magten, waar hij zal geraaden oordeelen. Alle voordragten zullen persoonlijk, en niet gezamenlijk geschieden; tenzij door Lichaamen, wettig zaamgesteld, en wel alsdan over onderwerpen, die tot derzelver erkende werkzaamheden behooren.”

(2) VREDE, *Bijdrage tot de Gesch. der Omwenteling van 1795—1798*, bl. 41, bl. 42—44; invloed van de Clubisten en Petitionarissen op de Repraesentanten. — Een der zonderlingste petitiën was die strekkende tot uitroeiing van alle dwingelanden, onder welke benaming ook, al zou het den kop van den laatsten Bataafchen Brutus kosten.

kwam men dan ook van die overdreven beginselen terug. En reeds in de staatsregeling van het jaar 1801 (1) werd het regt van petitie geregeld, ongeveer gelijk dit in alle onze opvolgende grondwetten — die van 1848 er onder begrepen — is vastgesteld. Na de republiek, onder de regering van Koning LOBEWIJK, bleef het regt van petitie sluimeren, terwijl het geheel op den achtergrond geraakte onder de keizerlijke overheersching. Na de restauratie van het huis van Oranje hield dit regt gelijken tred met onze constitutioneele ontwikkeling. Er werd voor 1848 gebruik daar van gemaakt zoo als de Nederlanders hunne overige regten gebruikten. Slechts zelden gaf de uitoefening er van aanleiding tot twijfel of tot botsing. In 1816 waren eenige Noord-Nederlanders van oordeel dat het indienen van petitiën aan de Kamers ongrondwettig was. Er ontstond een geschil waarover zich zelfs KEMPER ongerust maakte. Doch reeds in het bekende rapport van 1816 (2) werd het regt der onderdanen om verzoekschriften aan de Kamers in te dienen, bedongen en erkend. In 1817 werd dan ook, toen GUITTET en CAUCHOIS LEMAITRE, zich wegens hunne uitzetting met een verzoekschrift tot de Kamers wendden, dit regt van petitie op de meest liberale wijze uitgelegd (3). En HOGENDORP erkende reeds de hooge waarde van dit regt, door het bij het stemregt te voegen en beide regten bijna als één te beschouwen (4). — Het

(1) *Staatsr.* v. 1801, art. 10: ieder ingeseten heeft het recht om verzoeken of voordragten aan de daartoe bevoegde magt schriftelijk in te dienen, mits die persoonlijk en niet uit naam van meerderen worden onderteekend, welk laatste alleen zul kunnen geschieden door of van wege lichamen, wettig samengesteld, en als zoodanig erkend, mitsgaders over onderwerpen tot derzelve bepaalde werkzaamheden behoorende.

(2) Rapport der commissie van 5 Januarij 1816.

(3) *Staats-Courant* van 20, 22 en 24 December 1817, Nos. 301, 303 306 en van het jaar 1818, *Staats-Courant*, Nos. 28—34.

(4) GUSSEK v. HOGENDORP, *Bijdr.* tot de *Huish.* van *Schiav.* deel VIII, blz. 291 en blz. 292.

was dan ook zonder opmerkelijke discussie dat het tegenwoordige art. 9 in de grondwet kwam. Geen nieuw regt van petitie werd den Nederlander geschonken. Toch heeft zich dit regt na 1848 zeer veel uitgebreid.

Daarvan was echter de oorzaak niet de meerdere omvang van het regt, doch de grootere ontwikkeling gegeven door de Grondwet van 1848 aan de met het regt van petitie zamenhangende constitutioneële regten.

Het tegenwoordige regt van petitie (1) bevat eenige bepalingen vatbaar voor verschillende uitlegging. Men vergunne ons deze eenigzins nader te beschouwen.

Alle ingezetenen hebben het regt van petitie; doch wie zijn ingezetenen? Dat daaronder behooren mannen en vrouwen, meerderjarigen en minderjarigen behoeft alleen in het voorbijgaan te worden vermeld, omdat de waarheid der stelling berust op den regel, dat daar waar de wet geen onderscheid maakt, het den uitlegger niet geoorloofd is dit te doen. Ook behoeven vrouwen en minderjarigen niet den bijstand van den man of den voogd. Persoonlijk kunnen zij gebruik maken van het regt van petitie; want het geldt hier geene privaatrechterlijke bevoegdheid, maar de uitoefening van een publiek regt, waarbij regelen van burgerlijk regt niet in aanmerking komen. Doch al valt de omvang van het ingezetenschap ook gemakkelijk te bepalen, niet hetzelfde kan worden gezegd van den inhoud. Het woord "ingezetenen" komt in alle onze staatsregelingen, zelfs in de Grondwet van 1848, in zeer verscheidene beteekenis voor (2).

(1) Art. 9 Grondw. v. 1848: "Ieder ingezetene heeft het regt, om verzoeken aan de bevoegde magt schriftelijk in te dienen, mits die persoonlijk en niet uit naam van meer worden onderteekend, welk laatste alleen kan geschieden door of van wege lichamen, wettelijk zamengesteld of als zoodanig erkend en in dat geval niet anders dan over onderwerpen tot hunne bepaalde werkzaamheden behoorende."

(2) In art. 9 Staatsr. van 1798 en in art. 53 Grondwet van 1814 is "ingezetene" gelijk aan staatsburger. Daarentegen kan in art. 5 en 6 Staatsr. van 1801 onder "ingezetenen" ook vreemdelingen worden verstaan.

Eenparig is men evenwel van oordeel dat ingezetenschap is eene hoedanigheid die kan worden verkregen of verloren, en door Nederlanders en door vreemdelingen. Dit gevoelen, voortvloeiende uit eene naauwkeurige beschouwing der verschillende bepalingen en der geschiedenis van de Grondwet, is tevens de uitspraak der wetenschap. De hoedanigheid van ingezetenen wordt verkregen door inwoning of vestiging binnen het rijk. Maar van welken duur moet de inwoning zijn? Deze vraag is van het hoogste belang, wanneer men de gewichtige regten opmerkt, die de Grondwet aan den ingezetenen verleent. Eenigen (1) zijn van oordeel dat art. 3 der wet van 29 Julij 1850 (*Staatsblad* no. 44) hier van toepassing is. Inderdaad wordt daarin ook de duur der vestiging tot verkrijging van het ingezetenschap bepaald. Ongetwijfeld geldt dus deze bepaling als regel van uitlegging voor de gewone wet. Eene andere vraag echter is of art. 3 der wet van 1850 interpretatief is voor de Grondwet. Deze meenen wij ontkennend te moeten beantwoorden. Art. 7 der Grondwet gaf den gewonen wetgever den last om te verklaren wie Nederlanders zijn. Aan dien last gehoorzaamde deze door de wet van 1850. Wie Nederlanders zijn in de Grondwet moet dus worden uitgemaakt door deze wet. Want de grondwetgever had dit opgedragen aan den wetgever. Toen evenwel deze laatste in de wet van 1850 ook verklaarde wie ingezetenen zijn, kon hij daardoor niet vestigen eene authentieke interpretatie der Grondwet. Daartoe was hij niet gemagtigd. En zonder stelligen last was hij daartoe niet bevoegd. Want eene wettelijke uitlegging der Grondwet

In art. 177 Grondwet van 1848 zijn ingezetenen Nederlanders. In art. 3 worden ingezetenen gesteld tegenover vreemdelingen. Vale andere plaatsen wettigen weêr het denkbeeld (art. 9, 10, 76 enz.) dat Nederlanders en vreemdelingen de hoedanigheid van ingezetenen kunnen hebben of ontberen.

(1) Zie onder anderen Mr. BOISSEVAIN, in zijne aantekening op art. 9 der Grondwet.

is het verbod van eene vrije uitlegging, dus het buiten werking stellen van de uitlegging die welligt zou zijn aangenomen. Deze magt komt alleen toe aan hem die de wet kan veranderen: derhalve uitsluitend aan den grondwetgever, en slechts dan aan den gewonen wetgever wanneer hem door de Grondwet de bepaalde last daartoe wordt verstrekt. Om dus den zin te vinden, waarin de duur der inwoning moet worden begrepen om ingezetenschap daar te stellen, moeten wij onze toevlugt nemen tot andere middelen. Geen beter staat ons daartoe ten dienste dan eene beschouwing en onderlinge vergelijking van die artikelen der Grondwet, waarin het begrip van ingezetenschap voorkomt. Wij verklaren dan de wet uit de wet: zonder twijfel de beste wijze van uitlegging. In art. 10 der Grondwet wordt aan de ingezetenen toegekend het regt van vergadering en van vereeniging. Krachtens art. 9 hebben zij het regt van petitie. Is het nu met den aard dier regten overeen te brengen, dat vreemdelingen en zelfs Nederlanders (1) gedurende langen tijd hier te lande zouden moeten zijn gevestigd om deze deelachtig te worden? Zeer zeker niet. Vooral wanneer men art. 152 der Grondwet beschouwt. Dit artikel geeft den ingezeten den waarborg dat, zoo hij in buitengewone omstandigheden door het politiek gezag is gearresteerd, hij binnen de drie dagen zal worden overgeleverd aan den gewonen regter. Volgens ons gansch wettelijk zamenstel zijn allen aan de strafwet onderworpen van het oogenblik dat zij het grondgebied van het rijk hebben betreden. Volgens art. 152 is dus het ingezetenschap verkregen van het oogenblik der vestiging.

Ook kan het niet worden aangenomen, dat de Nederlander niet van het oogenblik dat hij zich binnen het rijk heeft gevestigd den grondwettigen waarborg van art. 152 tegen willekeur zou deelachtig zijn. Ditzelfde denkbeeld

(1) Nederlanders een en een half jaar volgens de wet van 1850.

straalt helder door wanneer men art. 177 der Grondwet overweegt. Daarin wordt het dragen der wapenen tot beveiliging van het vaderland een eerste pligt van alle ingezetenen genoemd. Duidelijk is het dat daardoor Nederlanders, van het oogenblik dat zij hier inwonen, worden bedoeld. Tegen deze laatste bewijsvoering kan alleen worden opgekomen door aan het ingezetenschap tweederlei begrip te hechten, naar mate Nederlanders of vreemdelingen deze hoedanigheid bezitten. Deze scheiding wordt echter nergens in de Grondwet gehuldigd. Integendeel. Uit de Grondwet (1) blijkt dat het ingezetenschap is eene hoedanigheid, die door Nederlanders kan worden bezeten of niet bezeten, doch welke niet anders kan begrepen worden dan een en ondeelbaar. Trouwens onze stelling is de eenige, die kan worden aangenomen, wanneer men aan de wet van 1850 de kracht weigert om den duur der inwoning ter verkrijging van het ingezetenschap te bepalen. Want geen der artikelen van de Grondwet kan doen vermoeden, dat een tijd van inwoning noodzakelijk is; men moet dus aannemen dat de regten van den ingezetene ontstaan dadelijk na zijne vestiging. Deze uitlegging is ook alleen overeen te brengen met den milden geest van ons regeringstelsel; want daarmede is bepaald in strijd de bevoegdheid, die men aan de regering zou toekennen om, krachtens artikel 152, in buitengewone omstandigheden den juist hier gevestigden vreemdeling willekeurig gevangen te houden.

Eenige schrijvers (2) trekken uit art. 3 der Grondwet de gevolgtrekking, dat zoodra het geldt de bescherming van persoon en goed, ook vreemdelingen het regt van petitie hebben. Deze gevolgtrekking komt ons te gewaagd voor. Omdat de Grondwet de vreemdelingen in gelijke

(1) Zie onder anderen art. 76. Te meer van belang omdat het niet voorkomt in de Grondwet van 1815.

(2) MR. THORBECKE, *Aanteekening op de Grondwet*, 2de uitgave, MR. BOISSEVAIN, *Staatsregt van Nederland*, aanteekening ad articulum.

bescherming neemt als de ingezetenen, hebben de eersten nog niet het regt van petitie. Immers art. 3 en art. 9 der Grondwet zijn niet met elkander in strijd. De vreemdeling kan bescherming genieten, zonder het regt te hebben daaromtrent te petitioneren. Aldus zijn artt. 3 en 9 der Grondwet te vereenigen, zonder dat men aan art. 9 der Grondwet eene uitbreiding geeft, waarvoor het niet vatbaar is. Dit nu zou geschieden door onder *ingezetenen* te begrijpen *niet-ingezetenen*. De geest der Grondwet doet hier niet ter zake. Wel is waar komt deze bij elke uitlegging der Grondwet op den voorgrond. Want het is niet geoorloofd zich kunstig in de letter te wikkelen om den geest te dooden. Doch iets anders is het bij elke uitlegging voor alles te letten op hetgeen is geschreven. Dan beschermt men den waarachtigen inhoud van de Grondwet tegen die interpretatiën, waarvoor de geschiedenis wordt te baat genomen om de letter geweld aan te doen. Dit nu is het geval wanneer men uit de geschiedenis zou willen betoogen dat niet-ingezetenen het regt van petitie hebben, terwijl uit de letter uitdrukkelijk het tegenoverstelde volgt. — Trouwens een vrije drukpers, het regt van interpellatie en de ministerieele verantwoordelijkheid zijn genoeg waarborgen dat art. 3 der Grondwet ten opzichte van den vreemdeling niet zal worden geschonden. Zou echter de vreemdeling ook kunnen petitioneren door den ingezetenen? Wanneer men een staatsregt uitlegt volgens de regelen van uitlegging der burgerlijke wet, zeer zeker niet. Zelfs indien men dit niet doet ligt er iets terugstootends in het denkbeeld iemand toe te staan door een ander te doen dat, waartoe hij zelf niet bevoegd is. Het schijnt eene handeling ter ontduiking van de wet, die daarom alleen nietig zou zijn. — Men moet zich echter bij de beantwoording van deze vraag op een ander standpunt plaatsen. Dat men over elk onderwerp verzoekschriften mag indienen verdient overweging. Voeg hierbij dat

alle ingezetenen het regt van petitie hebben. Dan komt men tot de slotsom dat de ingezetenen een verzoekschrift kan indienen omtrent elke zaak, dus ook omtrent die van een ander, mits hij dit slechts rigte aan de bevoegde magt. Doch, kan men ons tegenwerpen, volgens art. 9 der Grondwet moet het verzoekschrift „persoonlijk onderteekend” zijn. Deze beide woorden moeten echter niet in den zin worden opgenomen dat men alleen over zijne zaak zou kunnen petitioneren. Men moet deze in verband beschouwen met de daarbij behoorende woorden „en niet uit naam van meerderen.” Het blijkt dan duidelijk dat de wetgever om zeer geldige politieke redenen alleen heeft willen verbieden dat een persoon uit naam van meer personen verzoekschriften indiende. — De bevoegdheid om voor een ander te petitioneren schijnt algemeen te zijn erkend. Dit blijkt uit de jongste petitiën van Mr. SCHILLEMANS voor den graaf d’HOMBRES. Dat in dergelijk geval de verzoeker van een magtiging zal moeten zijn voorzien, behoeft geen betoog.

Om dezelfde reden en met dezelfde beperking dat de magt waartoe men zich wendt bevoegd moet zijn, kan men ook in eene hoedanigheid verzoekschriften indienen. Door de beperking echter is de magt soms onbevoegd den verzoeker te hooren. Men stelle, een wetsontwerp omtrent de leger-organisatie is aangeboden aan de Kamer; een officier petitionneert tegen de denkbeelden daarin vervat; dan schijnt ons de Kamer onbevoegd hem in die hoedanigheid te hooren, om de verhouding die volgens de regelen der krijgstuicht tusschen den verzoeker en den Minister van Oorlog bestaat. Verlangt de Kamer inlichting van deskundigen, zij neme hare toevlugt tot het regt van enquête.

Eene tegenovergestelde uitlegging van de onze is aangenomen in het Kon. besluit van 5 September 1823 (Stbl. n°. 39). In dit besluit wordt vooropgesteld dat, wijl men alleen persoonlijk zijn verzoekschrift kan onderteekenen,

het niet geoorloofd is onder eigen onderteekening een verzoekschrift voor een ander in te dienen. Zoo men dus niet zelve zijne belangen waarneemt, moet men zich wenden tot een gouvernements-solliciteur. Deze dient het verzoekschrift in, teekent het en ontvangt de beschikking; voor die moeite wordt hij betaald volgens tarief. In dit laatste ligt de strekking van het besluit: tegengaan van zaakwaarnemerij en het vestigen van een monopolie. Het gebod van het besluit van 1822 is echter niet grondwettig. Dit blijkt uit het volgende dilemma: art. 161 der Grondwet van 1815 (= art. 9 der Grondwet 1848) geven den ingezetenen het regt om voor een ander te petitioneren of zij geven hem dit regt niet; geven zij het hem, dan kan een Koninklijk besluit het hem niet ontnemen; geven zij het hem niet, dan is het verbod algemeen en kan een Koninklijk besluit daarop geene uitzondering vaststellen. Het ongrondwettige van het besluit schijnt opgemerkt te zijn. Want terwijl de gouvernements-solliciteurs nog bestaan, is hun monopolie opgeheven; geen request in gratie of tot mindering van het traktement der ambtenaren door den pleitbezorger der partijen geteekend wordt van de hand gewezen.

Behalve personen hebben ook lichamen het regt van petitie. Deze laatsten echter onder eene beperking. Zij moeten zijn wettelijk zamengesteld of als zoodanig erkend en kunnen dan verzoeken, doch alleen over onderwerpen tot hunne bepaalde werkzaamheden behoorende. De reden van deze beperking is duidelijk. Het gewigt dat een lichaam in de schaal legt is grooter dan datgene, waarover een enkel persoon kan beschikken. Ook is de maat dikwijls niet gemakkelijk gevonden, waarmede men indien een lichaam petitioneert, den omvang van het verzoek en het belang van den verzoeker kan vergelijken: want een lichaam beslist bij meerderheid van stemmen; omdat de minderheid gering kan zijn, moet men voorzigtig zijn met het in overweging nemen van het verzoek. Hierbij komt nog dat een

ligchaam alleen bestaat binnen zijnen werkring, en dat het daar buiten tredende zijn bestaan als zoodanig noodwendig verliest.

Welke lichamen zijn wettiglijk zamengesteld of als zoodanig erkend (1). De beantwoording dezer vraag geschiedt volgens eene onderscheiding. Ten opzigte van de lichamen tot stand gekomen na de wet van 22 April 1855 moet men onderzoeken of zij regtspersoonlijkheid hebben verkregen krachtens de bepalingen dier wet. Doch wat betreft de lichamen die vòór 22 April 1855 tot stand zijn gekomen, moet men zijne toevlugt nemen tot art. 1690 Burgerlijk Wetboek (2). Het blijkt immers duidelijk dat men in 1848 bij de Grondwetsherziening het Burgerlijk Wetboek op het oog had. Doch ook zonder dat is het Burgerlijk Wetboek de wet, die vereenigingen van personen of goederen als zoodanig erkent. De vereischten tot die erkenning gevorderd, worden gesteld in art. 1690 Burgerlijk Wetboek. Voldoen de vereenigingen daaraan, dan bezitten zij het merk van wettigheid, wat haar de bevoegdheid geeft om verzoekschiffen in te dienen. Uit de gewisselde stukken tijdens de Grondwetsherziening, vloeit eene tegenovergestelde meening voort ten opzigte van die lichamen, die tot een bepaald oogmerk niet strijdig met de wetten of de goede zeden zijn zamengesteld. Een argument daaruit genomen kan echter, dunkt ons, onze stelling niet omver werpen. Eene gedachtenwisseling tusschen de Regering en de Kamer vestigt geen wettelijke interpretatie. Vooral niet in dit geval, waarin de wettelijke kracht van het Burgerlijk Wetboek

(1) Over deze vraag is van gedachten gewisseld tijdens de Grondwetsherziening. Echter zonder groot gevolg. Vgl. het voorloopig verslag van de commissie van rapp. over de wets-ontw. ter herz. der Grondwet van 13 Julij 1849 en het daarop volgend antwoord der regering.

(2) Behalve de eigenlijke maatschap erkent de wet ook vereenigingen van personen als zoodanig ingesteld, het zij zij als geoorloofd zijn toegelaten, of alleen tot een bepaald oogmerk niet strijdig met de wetten of met de goede zeden zijn zamengesteld.

er door zou worden verminderd en krachtens het Burgerlijk Wetboek wettig verkregen regten er door zouden worden verkort.

In den regel denkt men, wanneer men de aandacht op lichamen vestigt, alleen aan diegenen waaraan een goederenverband ten grondslag ligt. Velen echter zijn uitsluitend vereenigingen van personen. Van dien aard zijn de Staten-Generaal, de Provinciale Staten, de Gemeenteraden, de Kamers van Koophandel en van Nijverheid. Deze allen zijn wettelijk zamengesteld door de wet of door een koninklijk besluit; zij hebben dus het regt van petitie. Iets anders is het met kiesvereenigingen. Wij spreken hier niet van diegenen die na de wet op de vereeniging zijn tot stand gekomen; deze zouden altijd krachtens die wet regtspersoonlijkheid behoeven. Maar zij die vòòr 1855 bestonder, moeten deze worden beschouwd te zijn als geoorloofd toegelaten? Neen, deze evenmin als genen; want beiden missen het karakter van lichamen. Het zijn personen, die telkens veranderen, verminderen of vermeederen, en bij elkander komen onder eene zekere leus en onder een bekend bestuur; door eene geheel tijdelijke overeenkomst verbinden zij zich hunne stemmen uit te brengen, op een bepaalden persoon. Zij missen dus de vastheid en den duur, noodzakelijk tot het vormen van een ligchaam. — Wij stippen deze aanmerking aan omdat in bewogen tijden een petitionement door kiesvereenigingen gevaarlijk zou kunnen zijn voor de openbare rust.

Uit de beperking aan het petitioneren van lichamen door de Grondwet gehecht, blijkt dat hun geheel regt van petitie eene uitzondering is. Daarom gelooven wij dat de vraag welke de bepaalde werkzaamheden van een ligchaam zijn, streng moet worden beantwoord. Het onderwerp van het verzoekschrift van een ligchaam moet dus betrekking hebben op zijne regtstreeksche en stoffelijke belangen. Buiten die belangen bestaat het ligchaam niet als zoodanig.

Daarom mogen een handels-ligchaam, eene vereeniging van nijverheid, ofschoon deze het grootste belang kunnen hebben bij de wijze waarop het land wordt bestuurd, niet verzoeken om eene herziening der Grondwet.

Vreemde ligchamen kunnen hier te lande zijn gevestigd. Hebben zij dan het regt van petitie? Het antwoord hierop hangt geheel te zamen met de zeer betwiste vraag of vreemde ligchamen, die noodwendig op hunne statuten niet de goedkeuring van den Koning van Nederland hebben verkregen, het regt hebben hier te lande in regten op te treden. Wij gelooven dat hun dit regt toekomt krachtens het statutum personale. Zij kunnen derhalve ook petitioneren. Wat vreemde hier niet gevestigde ligchamen betreft, deze kunnen geene meerderen regten hebben dan vreemdelingen. Dat deze laatsten het regt van petitie missen hebben wij hierboven betoogd.

Tot nu toe hebben wij gehandeld over de ligchamen van minder gewigt. Onder art. 9 zijn echter ook begrepen de groote staatsregterlijke ligchamen: Staten-Generaal, Provinciale Staten, en Gemeenteraden.

Deze verdienen eene bijzondere beschouwing.

De Staten-Generaal ontvangen petitiën van de ingezetenen en hebben de bevoegdheid zelve verzoekschriften te rigten tot den Koning. Volgens art. 113 Grondwet (1) (van 1848) doen de Staten-Generaal afzonderlijke voordragten. Hieruit volgt dat hunne petitiën niet schriftelijk behoeven te worden verzonden, doch dat zij deze kunnen toevertrouwen aan eene commissie gekozen uit hun midden. Deze onderscheiding is niet ijdel: omstandigheden kunnen zich voordoen waarin eene persoonlijke ontmoeting van den Koning en de Staten-Generaal van het hoogste gewigt is.

Het regt van petitie door de Staten-Generaal aan den Koning heeft echter van zijn belang verloren, sedert dat

(1) Andere voordragten, dan voorstellen van wet, kunnen door elke Kamer afzonderlijk aan den Koning worden gedaan.

hun een regt van initiatief toekomt. Toch meenen wij dat het meer overeenkomstig hunne waardigheid zou zijn, wanneer de Staten-Generaal zich bij adres tot den Koning wendden om van hem het ontslag van een minister te verzoeken, dan dat zij, gelijk nu het gebruik is, dezen daartoe noodzaken door het afstemmen van zijne begrooting.

De Provinciale Staten en de Gemeenteraden hebben het regt van petitie, behalve uit art. 9, ook nog krachtens art. 134 (1) en 144 (2) Grondwet. De eersten kunnen petitioneren aan den Koning en de Staten-Generaal, de tweeden aan den Koning, de Staten-Generaal en de Provinciale Staten. Dit regt wordt uitgedrukt door de woorden: „kunnen de belangen van hare ingezetenen voorstaan.“ Uit het woord „voorstaan“ blijkt dat zij het voorregt van zich niet schriftelijk tot die magten te moeten vervoegen, deelen met de Staten-Generaal. Meer twijfel echter bestaat er omtrent den zin, dien men moet hechten aan het woord „belangen.“ Dit woord moet beperkt worden opgevat. Het slaat uitsluitend op de belangen der verzoekende provincie of gemeente. Deze alleen mogen worden voorgestaan. En hoewel provinciën en gemeenten het grootste belang hebben bij den gang der algemeene zaak, moet echter elke inmenging daarin worden tegengegaan. Het algemeen bestuur van het rijk mag niet worden belemmerd door tegenkanting der deelen van den staat. Dit is vooral onmogelijk onder deze Grondwet, die strikt onderscheidt tusschen de verschillende magten. Willen dus Provinciale Staten en Gemeente-raden het doel niet miskennen, waarom zij zijn in het leven geroepen, dan moeten hunne bemoeijenissen niet verder gaan dan het plaatselijk belang. Daar-

(1) De Staten kunnen de belangen van hunne provinciën en van hare ingezetenen bij den Koning en de Staten-Generaal voorstaan.

(2) De gemeente-besturen kunnen de belangen van hunne gemeenten en van hare ingezetenen voorstaan bij den Koning, de Staten-Generaal en bij de Staten der Provincie waartoe zij behooren.

voor alleen bestaan zij en daar buiten hebben zij geene magt (1). Dit is de gezonde zin van art. 134 en 144 Grondwet. Het is van belang dien zin vast te stellen, omdat in bewogen tijden de openbare beraadslaging van petitiën, die den gang der algemeene zaak aanraken, door de provinciale en gemeentelijke vertegenwoordiging eene bron van wanorde en beroering kan zijn. Wanneer wij dan ook art. 134 en 144 Grondwet aandachtig lezen, bemerken wij uit de letter dat de grondwetgever uitsluitend aan provinciale en gemeente-belangen als zoodanig heeft gedacht.

Wij hebben gezien dat ingezetenen en lichamen het regt hebben om te petitioneren. In welke mate zij dit bezitten en welk het voorwerp van het regt is hebben wij beschouwd. Ons blijft nog over na te gaan, waaraan en hoe moet worden gepetitioneerd.

Volgens de Grondwet moet elk verzoekschrift worden gericht aan de bevoegde magt. Wanneer men dit voorschrift niet historisch opvat (2), schijnt het zonder nut. Want het behoefde waarlijk niet door de Grondwet te worden bevolen, dat geene magt geregtigd is te beschikken over zaken, waartoe zij onbevoegd is. Wanneer bevoegdheid, wanneer onbevoegdheid bestaan, kan in het algemeen niet worden uitgemaakt. Dit hangt af van elk verzoekschrift afzonderlijk, het zij dat de gestelde magt wegens den persoon van den verzoeker of wegens het onderwerp van het verzoek bevoegd is of onbevoegd. Daarbij zullen dan de stellingen hier boven ontwikkeld in overweging komen.

Wij behoeven hier niet te betoogen dat de bevoegde magt het verzoekschrift in overweging moet nemen. Zonder deze verplichting was het regt van petitie geen regt; want geen regt is bestaanbaar zonder eene daar tegenover gestelde

(1) Vgl. THORBECKE, *Aanteekening op de Grondwet*, ad art. 124e uitgaaf.)

(2) Zie hierboven bl. 170.

verplichting. Daarom worden ook in alle groote staatsregterlijke vereenigingen commissiën gekozen of benoemd, die de ingekomen petitiën onderzoeken en daarover verslag uitbrengen. Over de conclusiën van dit verslag loopt dan de beraadslaging en wordt de beslissing gegeven.

Onder de bevoegde magten is de hoogste zeer zeker de Koning. Als hoofd van het uitvoerend gezag moeten de meeste petitiën tot hem worden gerigt.

Hier evenwel ontstaat eene gewigtige vraag. Kan men petitioneren aan den Koning, afgescheiden van zijne Ministers? Deze vraag schijnt bij eene eerste beschouwing ontkennend te moeten worden beantwoord. Immers de Koning is de constitutionele Koning. Hij is onschendbaar en hij regeert door verantwoordelijke Ministers. Hij kan van die Ministers nooit worden gescheiden. Hoewel echter deze regelen van staatsregt in hen zelve juist zijn, blijkt het evenwel dat de Grondwet zelve in art. 73 (1) den Koning scheidt van zijne Ministers. Naar aanleiding van deze bepaling, waardoor de Koning volkomen vrij is in het ontslaan en benoemen van Ministers, kunnen de onderdanen eerbiedig aan den Koning verzoeken dat Zijne Majesteit van zijn regt gelieve gebruik te maken. Dit is dan ook meermalen geschied. Den 15den April 1853 ontving de Koning te Amsterdam een adres onderteekend door 37600 mannen en 13800 vrouwen, waarin hem de bezwaren der veroutruste Protestanten kenbaar werden gemaakt. In 1855 heeft het algemeen petitionnement aan den persoon des Konings tegen de onderwijs-wet plaats gehad. En veel vroeger, in de zitting van 17 September 1849 gaf de Kamer haar wensch te kennen in het adres van antwoord dat de kroon in haar midden op andere wijze zou worden vertegenwoordigd. Doch al valt niet te ontkennen dat het indienen van dergelijke petitiën geoorloofd is, de toestand wordt

(1) De Koning stelt ministeriële departementen in, benoemt er de hoofden van, en ontslaat die naar welgevallen.

echter ongrondwettig zoodra de Koning deze ontvangt en beantwoordt. Dit is eene regeringsdaad buiten de verantwoordelijke Ministers om. De laatsten moeten daarom dadelijk hun ontslag aanbieden, want dit is het eenige middel om den ongrondwettigen toestand te verevenen.

Wat de wijze van uitoefening van het regt van petitie betreft; de Grondwet hecht daaraan slechts eene beperking. De verzoekschriften moeten schriftelijk worden ingediend. Hieruit volgt dat noch ingezetenen, noch bijzondere lichamen een regt hebben op audientie. De openbare orde vordert dit dan ook, even als de noodzakelijkheid eener kalme en onpartijdige afdoening van zaken. Daardoor wordt elk persoonlijk innemen en intimideren en elke straatdemonstratie vermeden; hetgeen zeer wenschelijk is.

Bij de behandeling van dit onderwerp hebben wij verschillende regelen gesteld. Of deze juist of onjuist zijn, is van minder belang. De vraag is of die regelen, die men zelve erkent, altijd worden nageleefd. Dit is te weinig het geval. Meermalen wordt niet gelet op de beperking der Grondwet bij het aannemen der ingediende petitiën. De zoo noodzakelijke eerbied voor de wet, het regtsbewustzijn van het volk, het gevoel van legaliteit, waarin men zijn hechtsten steun moet vinden tegen den revolutiegeest van onze dagen, worden aldus ondermijnd.

Wij maken deze aanmerking te gereeder omdat velen onze grondwettige bezwaren ligt zullen tellen, onder voorwendsel dat het gezond verstand allezins eene uitbreiding van het regt van petitie gedooft.

Doch wij vragen wat moet gelden, de scherpte van het verstand, of het gezag van de wet?

Het laatste. Want men heeft maar eene keuze; men moet de wet naleven of deze veranderen.

Dit alleen betaamt een vrij volk. Te Londen was eene ontzaggelijke menigte bij elkander om aan den minister lord MELBOURNE eene petitie te overhandigen. Deze werd

door hem geweigerd, omdat, zeide hij, de regering der Koningin alleen petitiën ontving langs wettigen weg aangeboden. De menigte ging daarop rustig, hoewel onbevredigd, uiteen.

Dit voorbeeld verdient navolging in Nederland.

Eene onbevoegde magt neme dus geen petitiën aan. Een minister weigere te antwoorden op een onwettig verzoekschrift. Elke commissie voor de verzoekschriften verklare zich onbevoegd over zoodanige petitie verslag uit te brengen. De voorzitter sluite de vergaderingen van de Provinciale Staten of van den Gemeenteraad die er over beraadslagen. En wordt over het inzenden van dergelijke petitiën in meetings geraadpleegd, de politie doe deze krachtens art. 22 der wet op de vereeniging uit elkander gaan; zij is daartoe bevoegd, want het doel is het plegen van eene onwettige daad.

Nog andere maatregelen kunnen worden genomen.

De opsomming van deze weinigen doet zien, dat het regt van petitie binnen de door de Grondwet gestelde grenzen kan worden gehouden. Wanneer dit kan dan moet het. Deze stelling, waarmede wij eindigen, zal niet worden tegengesproken.

STRAFREGT EN STRAFVORDERING. — *Mededoeling omtrent de vrijheid tot het indienen van verzoekschriften door gevangenen*, door Mr. G. MATTHES, procureur, te Gorinchem.

Eenigen tijd geleden veroordeelde de Regtbank te Gorinchem twee beklaagden tot eene gevangenisstraf voor den tijd van drie maanden, in eenzame opsluiting te ondergaan.

Toen het vonnis werd uitgesproken, bevonden zij zich reeds geruimen tijd *præventief* in cellulaire opsluiting. Ik wenschte hen, op hun verlangen, behulpzaam te zijn tot het indienen van een request om gratie aan Z. M. den Koning. Nadat het vonnis reeds in kracht van gewijsde was gegaan, begaf ik mij naar de gevangenis, om het request, door mij opgemaakt, aan de veroordeelden ter onderteekening voor te leggen. De cipier verklaarde, dat ik hen wel kon spreken, maar dat hij de onderteekening van een request tot gratie niet mogt gedoogen, er de opmerking bijvoegende, dat 14 dagen waren verloop en sedert de uitspraak van het vonnis. Hij verwees mij naar de regenten der gevangenis. Ik wendde mij tot den voorzitter van het Collegie van Regenten, en daarna werd het mij *vergunnd* het request door de belanghebbenden te doen onderteekenen, echter niet, dan *nadat het door den regent van de week was gelezen* en daarna van een *visum* voorzien. Deze formaliteit, ofschoon ze mij nooit bij vroegere gelijksoortige gelegenheden was voorgekomen, werd echter niet bij uitzondering voor dit geval, gelijk men mij te kennen gaf, gevorderd, maar steunde op bestaande, van hooger bestuur uitgegane besluiten. Die besluiten, welke dus geenszins voor deze zaak uit den ouden tijd waren opgedolven en die men als toepasselijk en van kracht schijnt te beschouwen, zijn te vinden in de *Verzameling van wetten enz. betrekkelijk het gevangeniswezen in de Nederlanden*, uitgegeven door den heer J. J. DE JONGH, te Leeuwarden, bij W. ECKHOFF, 1846. Ik acht het geen nutteloos werk de aandacht daarop te vestigen, omdat daarbij, mijns inziens, de grenzen, binnen welke maatregelen van orde en politie in de gevangnissen behooren te blijven, verre worden overschreden. Op pag. 260 van gemelde *Verzameling* vindt men den zakelijken inhoud eener missieve van den administrateur voor het arrondissement van gevangnissen van 8 Maart 1825, houdende bepalingen

omtrent het indienen van requesten door de gevangenen. Daarin lees ik, dat, ter voorkoming van misbruiken, welke ten aanzien van het aan Z. M. indienen van verzoeken om gratie voor veroordeelde gevangenen schijnen plaats te hebben, de heer staatsraad-administrateur verzocht heeft, door tusschenkomst der collegiën of commissiën van administratie, de kommandanten, cipiers of concierges der gevangenissen te doen gelasten, om zorgvuldig toe te zien, dat in het vervolg uit de gevangenissen geene requesten om gratie of remissie van straf buiten *voorkennis* van regenten aan den Koning worden ingediend, alsmede om de noodige orders te stellen, dat bij voorkomende gelegenheden de requesten worden voorzien van eene door den cipier of kommandant onderteekende verklaring, dat het request door of op verzoek van den daarbij belanghebbenden veroordeelde is opgemaakt en door hem zelve, indien hij schrijven kan, is onderteekend. — Het voorschrift in deze missieve, dunkt ons, was geen onbillijk voorschrift; want het laat den gevangene vrij, om, als hij wil, zich tot den Koning te wenden en dit te doen, zonder dat de *inhoud* van zijn adres worde *gelezen* en als het ware aan een *contrôle* onderworpen. Hij toch moet zich vrij kunnen uiten, al zouden zijne redenen ook bevatten, wat voor regenten en cipier niet aangenaam klinkt, en dat laat die missieve toe. Zij wil alleen door een *visum* de zekerheid erlangen, dat het request werkelijk door den gevangene is *geteekend*, of, als hij niet schrijven kan, met zijn wil *namens* hem is onderteekend. — Van verdere strekking was de circulaire van den administrateur voor het armwezen, voorloopig belast met de administratie der gevangenissen, van 13 December 1826, 1^a. G, houdende nadere bepaling omtrent het te stellen *visum* op de verzoekschriften, welke door gevangenen ingediend worden (zie de *Verzameling*, pag. 393). Daarbij zegt de administrateur, dat het Departement van Binnenlandsche Zaken door Z. M. den Koning is gemagtigd, om in de

gevangenen te doen bekend maken en van tijd tot tijd te doen herinneren, dat *alle* verzoekschriften, ingediend wordende door gevangenen, die zich tot het ondergaan van eene straf, waartoe zij veroordeeld zijn, in eenige gevangenis bevinden, voor *gezien* moeten geteekend zijn door de commissie van administratie of het collegie van regenten, of wel door den kommandant of cipier der gevangenis, door gezegde commissie of gezegd collegie daartoe geautoriseerd, en dat zoodanige requesten, welke *niet* zullen zijn voorzien van dat *visum*, *ter zijde zullen worden gelegd en geen onderwerpen van overweging zullen uitmaken*. Ofschoon hier wel de vrijheid om te requesteren wordt gelaten, en alleen de zekerheid gevorderd, dat het request werkelijk van den gevangene komt, schijnt toch het middel hiertoe onregtmatic; want het gaat niet aan, omdat men twijfelt, of wel het request, als van geen *visum* voorzien, inderdaad van den gevangene is, als zeker aan te nemen, dat het *niet* van hem is. Is dan de weg van informatie afgesloten? Kan dan het stuk niet worden opgezonden ten fine van onderzoek en, als het blijkt van den gevangene te zijn uitgegaan, alsnog, ten bewijze hiervan, van het noodige *visum* worden voorzien? Met deze circulaire stemt overeen art. 13 van een Kon. besluit, dd. 21 October 1856 (*Stbl.* n°. 95), luidende: „In den regel worden alle verzoeken van gevangenen, wier requesten niet voorzien zijn van het *visum* der commissie van administratie van het gevangenhuis, *buiten verder onderzoek gehouden*.” — Maar nu volgt eene missieve, waartegen met het meeste recht kan worden geprotesteerd. Het is een brief van den administrateur van het armwezen, voorloopig belast met de administratie der gevangenen, van 13 April 1827, n°. 25, houdende nadere voorschriften omtrent het vizeren van de requesten der gevangenen (*Verz.*, p. 413). Daarin wordt gezegd, dat het *doel* van den Koninklijken last, waarvan de circulaire van 13 December 1826 was uitgegaan, *blijkbaar* had gestrekt, om het menigvuldig

ontvangen van soortgelijke verzoekschriften, welke eene menigte doorgaans noodelooze werkzaamheden veroorzaken, tegen te gaan; »Z. M. heeft zich toch (zoo luidt het) met »reden moeten voorstellen, dat de commissiën en komman- »danten derzelve *visa niet* zouden verleenen, dan *in zeer »bijzondere gevallen en op goede gronden.*» »Zijne Excel- »lentie, de heer Minister van Justitie (zoo wordt verder »in dat stuk gezegd), zeer onlangs weder aan zich toege- »zonden ziende requesten van gevangenen uit strafgevan- »genissen, allen wel van *visa* voorzien, doch zonder dat »intusschen de requesten zelve anders dan tot de *zeer ge- »wone en tot niets wezenlijks kunnende strekken* zijn te rang- »schikken, heeft deswege zijne ontevredenheid aan dit »Departement doen betuigen, en inderdaad met alle reden. »Ik zie mij dan verplicht (aldus klinkt het eindelijk), »UHEd.G. bij deze *andermaal* over het bedoeld onderwerp »te onderhouden, met verzoek, om, onder mededeeling aan »de commissiën van administratie over de gevangenen in »nuwe provincie van het bovenstaande, het noodige te willen »bewerkstelligen; ten einde, zoo dóór die commissiën zelve »of collegiën van regenten, als door de kommandanten en »cipiers, voor het vervolg met de vereischte behoedzaam- »heid in deze worde te werk gegaan. Indien de motieven, »welke de lieden hebben mogten, niet van *eenen zeer bij- »zonderen aard* mogten zijn, of er geene andere bijzondere »omstandigheden mogten plaats vinden, welke de verzoeken »zouden kunnen doen beschouwen als met zekeren weze- »lijken grond, en met een wezenlijk vooruitzicht van goeden »uitslag te geschieden, zal men volgens de bedoeling der »maatregelen handelen, met de lieden tot de gewone jaar- »lijksche beoordeeling te verwijzen en het *visum* te ont- »zeggen. Vermits, gelijk Z. M. onlangs heeft verklaard, »de verzoeken om levenslange gevangenisstraf in eene tij- »delijke verwisseld te zien, geen onderwerp van de jaar- »lijksche voordragten der commissiën tot afslag of ontslag

„kunnen uitmaken, en dus zoodanige lieden niet als de
„overige tot de gewone jaarlijksche overweging en behan-
„deling kunnen worden verwezen; zoo zal er in het *viseren*
„der verzoekschriften van de zoodanigen natuurlijkerwijze
„eenigzins meerdere ruimte van handelen kunnen gebruikt
„worden, voor zooverre namelijk de verzoeken als gegrond
„en voor eenige gunstige beschouwing vatbaar zouden kun-
„nen worden aangemerkt.” Men ziet dus, dat het deze
circulaire was, waarmede de regent zich konde regtvaar-
digen, toen hij het request om gratie las. Het collegie van
regenten toch had volgens die circulaire de bevoegdheid,
om, als het meende, dat het verzoek *niet* gegrond was,
het *visum* te onthouden, in welk geval het volgens de
vroegere circulaire ter zijde moest worden gelegd en geen
onderwerp van overweging kon uitmaken. Hoe deze admi-
nistratieve bevelen te rijmen waren met art. 161 der
Grondwet van 1815, moge de Regering van den tijd, waarin
ze geboren werden, hebben geweten, eene Regering, die zeker
niet uitmaante in zuivere begrippen van constitutioneel regt.
Hoe men echter thans nog zulke zonderlinge voorschriften
voor *verbindend* meent te moeten houden, begripte die het kan.
Art. 9 der tegenwoordige Grondwet, gelijkloidend met het
aangehaalde artikel der Grondwet van 1815, mogt men
vertrouwen, dat niet meer onder den vorm van een maat-
regel van politie illusoir zou worden gemaakt. Dit echter
geschiedt, als de gevangene verlof moet vragen aan cipiers
of aan regenten, om een verzoekschrift in te dienen aan
Z. M. den Koning, als de cipier en de regenten hem door
weigering van een *visum* kunnen beletten zijne klagten
tot den troon te brengen, omdat deze naar hun inzien niet
gegrond zijn, als aldus feitelijk het Koninklijke regt van
gratie door cipiers en door regenten wordt belemmerd en
aan banden gelegd!

ALGEMEENE REGTSGELEERDHEID.

Over de vertegenwoordiging van partijen voor den burgerlijken regter, door Mr. A. A. DE PINTO, Referendaris bij het Departement van Justitie en Regter-Plaatsvervanger bij de Arrondissements-Regtbank te 's Gravenhage.

Gelijk de gedurende vele jaren met levendigheid gevoerde strijd over de nieuwe regterlijke organisatie, voor zoo veel de regtsbedeeling in burgerlijke zaken betreft, werd beheerscht door de vraag of de regtspraak in cassatie al of niet zoude worden behouden, zoo staat bij de herziening onzer burgerlijke regtsvordering ook weder ééne vraag op den voorgrond, die alle andere in gewigt schijnt te overtreffen. Ik bedoel de vertegenwoordiging van partijen voor de regterlijke collegiën, het geschilpunt of het thans bij ons geldende stelsel van dubbelen regtsbijstand behoort te worden gehandhaafd. Maar terwijl de vraag betrekkelijk den aan den Hoogen Raad in burgerlijke zaken toe te kennen werkring bij de opening van het laatste parlementair debat daarover niet alleen behoorlijk voorbereid, maar zoo goed als uitgeput was, kan hetzelfde op dit oogenblik niet gezegd worden ten aanzien van het nog steeds heerschende verschil van gevoelen over de meerdere of mindere deugdelijkheid van het thans bij ons geldende stelsel van vertegenwoordiging van partijen voor den regter. Het terrein zelf, waarop hier de strijd moet worden gevoerd, komt mij voor tot nu toe niet met voldoende juistheid te zijn afgebakend. Waar men spreekt van vereenvoudiging van het thans geldende stelsel, waar men wijst op de wenschelijkheid der afschaffing van het procuraat, moet hetgeen men daarvoor in de plaats wil stellen ten minste zoo juist worden omschreven, dat de tegenwerping, als of men, *in naam* de procureurs op zijde stel-

lende, *in der daad* de hand zoude slaan aan de vrije advokatie, voor het vervolg onmogelijk worde gemaakt. Verschil van gevoelen kan eerst dan leiden tot eene vruchtbare discussie als het punt in geschil zonder eenige dubbelzinnigheid vaststaat. Ik wil tot dat einde het mijne doen in het eerste gedeelte van deze bijdrage om daaraan in het tweede gedeelte eenige zeer vlugtige mededeelingen over de vertegenwoordiging van partijen bij het kantongeregte te verbinden.

I. *Vertegenwoordiging van partijen bij de regterlijke collegiën*
(*Hooge Raad, Hoven en Regtbanken*).

In het wetboek op de regterlijke instellingen en regtspleging in het Koninkrijk Holland van 1809 was het beginsel van den dubbelen regtsbijstand niet opgenomen. Volgens de artt. 205 vgg., 339 vgg. en 453 vgg. is het *ius postulandi in iudicio* niet gescheiden van de advokatie, beiden zijn vereenigd in de betrekking van *practizijn*. De practizijn is, ook volgens dat wetboek, geen ambtenaar, maar hij oefent eene liberale professie uit, voor welke geene andere voorwaarden worden gevorderd dan de academische graad en eene akte van admissie van het hoog gerechtshof of van een der hoven van appel, welke admissie echter „niet dan om gewigtige redenen” mogt worden geweigerd. Een examen werd alleen gevorderd van een „bepaald getal” niet gegradueerde practizijns, die door het hoog gerechtshof, de hoven van appel en de vierscharen (artt. 207, 342 en 454) konden worden aangesteld. Bij de vierscharen werden allen als practizijns toegelaten, die bij het hof, waaronder zij ressorteerden, eene akte van admissie hadden bekomen. Een voorafgaand examen werd voor deze collegiën ook niet gevorderd van hen, die vóór de nieuwe organisatie bij deze als procureurs waren werkzaam geweest.

Hieruit blijkt, dat de afschaffing van het procuraat en de toelating tot de advokatie van allen, die, aan zekere

voorwaarden voldoende, deze liberale professie wenschen uit te oefenen, niet is eene zoo ongehoorde zaak, niet „een zoo revolutionaire maatregel” als sommige tegenstanders van dat stelsel wel willen doen voorkomen.

Er is zelfs meer, dat dit aantoont.

Men zou zich bedriegen als men meende, dat hetgeen velen nu voor eene ondoordachte onpraktische nieuwigheid willen doen doorgaan, in het jaar 1809 voor ons geheel vaderland eene afwijking van het bestaande was.

Het tegendeel is waar. In Holland was, tijdens de republiek, de dubbele regtsbijstand bekend en gebruikelijk, maar in Friesland en de meeste andere vereenigde gewesten had de advocaat alleen de leiding van het geding. Voor een aanzienlijk gedeelte van ons vaderland was dus het Fransche stelsel van den dubbelen regtsbijstand, in 1811 met den Code de Proc. ingevoerd, eene afwijking van de bestaande praktijk. Te regt werd daarop met klem gewezen bij de discussiën over het herziene Wetb. van Regtsv., zoowel in de afdeelingen (1) als in de openbare zittingen van de Tweede Kamer der Staten-Generaal van 5 Mei 1837, bepaaldelijk in de redevoeringen van de heeren VAN RAP-PARD, QUINTUS en TROMP, opgenomen in de *Staats-Courant* van 13, 18, 22 en 23 Mei 1837. Niet alleen intusschen om de daarin vervatte historische beschouwingen, maar ook om de andere bezwaren, daarin tegen de bestendiging van het Fransche stelsel aangevoerd, zijn de genoemde redevoeringen van gewigt.

De ondervinding, nu op nieuw sedert vijfentwintig jaren opgedaan, heeft de gegrondheid dier bezwaren maar al te zeer bevestigd.

(1) V. D. HONERT, *Handb. voor de Burg. Regtsv.*, p. 175, sqq. In vier van de vijf afdeelingen rezen tegen het behoud der procureurs, althans bij de regtbanken, bedenkingen. Vreemd is het zeker dat men toen van oordeel was, dat de procureurs beter konden worden gemist in de eerste dan in de hoogere instantiën van het proces.

De praktijk heeft door, al haar omslag en kostbaarheid eene soort van zelfmoord gepleegd, processen worden hoe langer hoe meer een kwaad, waaraan men zich alleen waagt in geval van onvermijdelijke noodzakelijkheid; de advokatie is ontaard in eene bron van teleurstelling voor schier allen, die er zich, zij het met de gelukkigste gaven en den meest belangeloozen ijver, aan wijden.

Zeker ware het eene onbillijkheid den dubbelen regtsbijstand te brandmerken als de eenige bron van dat kwaad, maar dat het niet is uit te roeijen zonder dezen op te heffen, schijnt geene te gewaagde stelling. Formaliteiten kan men voor een goed deel afschaffen of verminderen, zegel- en registratie-regten minder drukkend maken, termijnen verkorten, maar radicale genezing is niet te wachten zoolang men ieder, die een eenigzins belangrijk proces voor een regterlijk collegie voert, in de verplichting stelt om de hulp van twee regtsgeleerden in te roepen en in het gevaar om er voor elke instantie vier te betalen.

Die rekening, heeft men gezegd, is verkeerd. Gij vergeet dat, als gij den procureur afschaft, de advokaat het procureurs-werk moet verrigten en zich daarvoor zal laten betalen. Gij zult dus wel ééne in plaats van twee declaratiën, maar gij zult weinig of niets *minder* dan nu betalen.

Dat argument verdient bijna geene ernstige wederlegging, omdat het door iemand die de praktijk kent, eigenlijk niet ernstig kan zijn gemeend. Een kort woord dus slechts om de waarheid op dit punt helder te doen uitkomen.

Wij hebben in ons land het Fransche stelsel, wij hebben het echter — en gelukkig — niet in zijne zuivere toepassing. In Frankrijk is de avoué in waarheid de man, die het proces alleen instrueert, die de stukken, welke hij onderteekent, stelt of in zijne étude doet stellen. De advokaat wordt veelal niet geraadpleegd vòòrdat de instructie is

afgeloopen, hij vormt het dossier niet en krijgt het eerst in handen als de zaak moet worden bepleit.

Niet de advocaat, maar de avoué wordt in den regel door den client zelf in het werk gesteld, en de advocaten worden daardoor eigenlijk geheel afhankelijk van de procureurs, die hen — dikwijls zelfs bij aanneming — laten werken om de zaken van hun kantoor te bepleiten.

«Les avocats n'ont qu'un unique client, l'avoué dont ils dépendent, ce sont plutôt des clerks chargés de porter la parole." BORDEAUX, *Philosophie de la Procédure Civile*, p. 223. *Décadence du barreau* is de karakteristieke titel van het hoofdstuk, waarin de aangehaalde woorden voorkomen. Niet gunstiger is het oordeel van SELIGMAN, *les réformes dont notre procédure civile est susceptible*, p. 54, 55: «L'assistance forcée des avoués leur a attiré peu à peu toute la clientèle, ce n'est qu'à de rares exceptions que les plaideurs s'adressent à l'avocat; celui-ci ne saurait donc avoir que par eux quelques causes, il doit pour ainsi dire se placer sous leur patronage, s'il veut acquérir par la pratique du barreau une réputation assez grande pour s'affranchir de leur dépendance. Les avocats qui ne sont pas assez heureux ou adroits pour se faire attacher à une étude, quel que soit d'ailleurs leur mérite, n'ont pas les moyens de se faire connaître par la plaidoirie.»

Geen wonder dat men onder zulke omstandigheden, in weerwil van den luister, die enkele sommititeiten der balie omgeeft, een luister, die wel geschikt is om den oppervlakkigen beschouwer te verblinden, klaagt over den morelen en materiëlen achteruitgang van de in Frankrijk van ouds zoo te regt beroemde instelling. Of is BORDEAUX, de oud-deken der balie te Evreux, een te groot pessimist wanneer hij zegt: «Il reste dans les chefs-lieux des départemens des orateurs brillants, habiles à séduire la foule et à entraîner le jury, mais la plupart de ces rhéteurs sont incapables de diriger l'instruction d'une affaire et d'en

surveiller sérieusement la procédure?" Of is het geen opmerkelijk verschijnsel dat de Fransche advokaat, bij wien het oratorisch element zoo zeer op den voorgrond staat, veel sterker is in het debiteren van allerlei *phrases à effet* over de feiten, dan in de regtskundige ontwikkeling der zaak, waarmede hij alleen kennis maakt om haar te bepleiten? (2).

Geheel anders is de toestand bij ons. De advokaat, wel verre van vreemd te blijven aan de instructie der zaak, leidt en bezielt deze van den aanvang af. Hij stelt de door den procureur onderteekende stukken. Aan dezen laat hij in den regel niets anders over dan het bloote vormwerk, de zorg voor het doen overschrijven en beteekenen der stukken, de besognes ter rolle en ter griffie, meest bloot werktuigelijken arbeid, dien hij, onder zijn voortdurend toezigt, even goed door een eersten klerk zoude kunnen laten verrigten. Niet alleen intusschen wordt de procureur zeer ruim betaald voor dat werk, dat hij doet of laat doen, maar de besognes, die hij daarover houdt of geacht wordt te houden met den advokaat, de mondelinge of schriftelijke kennisgevingen, die hij hem daarvan doet toekomen, zijn ook vaste posten op de declaratiën, waarop evenmin wordt vergeten een ruim honorarium voor conferentiën met den advokaat over het resumeren en arresteren der stukken, over het te houden en gehouden pleidooi en wat niet al verder. Nu kan dat gemeen overleg in sommige zeer belangrijke zaken zijn nut hebben, maar in den regel is het noodelooze omslag, die, het zij men er zich aan houdt of niet, de kosten aanmerkelijk vermeerdert zonder het werk te verbeteren. Als de advokaat, wien de vormen van het proces niet vreemd kunnen noch mogen zijn, zelf zorgt voor hunne inachtneming, waarover ook thans bij iedere moeilijkheid zijn advies wordt gevraagd, als dat werkelijk of

(2) Vgl. de aankondiging der *Discours et Plaidoyers* van CHAIX D'EST ANGE, in het vorig nummer van dit tijdschrift, p. 112.

dikwijls op de declaratie grootendeels slechts gefingeerde gemeen overleg tusschen twee regtsgeleerden — eene weelde, die, waar men zich die wil veroorloven, niet ten laste van de tegenpartij mag komen — vervalt, dan moet daarvan het gevolg zijn, dat de kosten, ook al worden de tegenwoordige tarieven behouden, aanmerkelijk verminderen.

Maar zal onder die vermindering van kosten de deugdzaamheid van het werk niet lijden? Is van den advocaat, den man van wetenschappelijke opleiding, den regtsgeleerde, de noodige geschiktheid voor het bloote vormwerk, dat thans bij uitsluiting het deel is van den procureur, te wachten? Zal hij goed kunnen pleiten en blijven pleiten, zal hij voortdurend, ook in wetenschappelijke ontwikkeling, zich op de hoogte van zijnen tijd kunnen houden wanneer hij te veel met werktuigelijk werk wordt overladen? Die vragen zijn, ofschoon het vreemd moge schijnen, ernstig gedaan, zij eischen dus een ernstig antwoord. Bij dat antwoord kan weder eene vraag op den voorgrond staan, deze namelijk, of ook thans het procuraat niet dikwijls wordt uitgeoefend door degelijke, wetenschappelijke regtsgeleerden, en of waar deze, gelijk bij zoo vele regtbanken het geval is, tevens als advocaten optreden, het zij het pleiten, het zij het vormwerk, daaronder dan zoo zeer heeft geleden? (3). Het tegendeel is waar en zal veel meer nog waar worden, wanneer al wat naar noodeloozen omslag in de procedure zweemt wordt ter zijde gesteld en alleen wezenlijk nuttige formaliteiten worden behouden. Reeds nu, maar dan vooral, zal de man van wetenschap en beschaving — of is het geoorloofd die benaming te onthouden aan zoo menig bekwaam procureur? — het niet beneden zich kunnen

(3) Ook voor Frankrijk wordt deze vraag ontkennend beantwoord door SELIGMAN, o. l., p. 55, waar hij zegt: « Les sièges de justice moins considérables, où le barreau est occupé presque exclusivement par les avoués licenciés, joignant la plaidoirie à la postulation, ne sont point ceux dans lesquels les affaires se suivent avec le moins de soin et s'expédient avec le moins de célérité.

achten in de instructie van het proces, die hij nu reeds leidt en bezielt, ook voor de stipte inachtneming der vormen zorg te dragen. Hem daartoe onbekwaam of dit beneden zijne waardigheid te achten is eene miskennis van het noodzakelijk juridisch verband tusschen het wezen der zaak en haren vorm, eene geringschatting van die hoedanigheden, die, niet minder dan geleerdheid en een heldere oordeelkundige blik, ook thans bij ieder advokaat onmisbaar zijn, orde, stiptheid en naauwgezetheid, zelfs waar het schijnbare kleinigheden geldt (4). En de quaestie van tijd? Zeer zeker, elk proces zal eenige meerdere bezigheden van den advokaat vorderen dan hij thans heeft te verrigten, maar welk bezwaar kan daarin zijn gelegen? Wat anders zal daaruit volgen dan dat welligt het werk zich over eenige meerderen dan thans het geval is zal verdeelen, of wel dat de advokaat, die zich in eene uitgebreide praktijk verheugt, de hulp van jonge, bekwame regtsgeleerden, die niets liever wenschen dan zich in de praktijk te bekwamen, zal inroepen?

Met dat alles intusschen is nog niet wederlegd het hoofdbezwaar, dat men tegen het stelsel van den enkelen regtsbijstand in het midden brengt. Men zegt: in naam schaft

(4) Te regt wordt hier door SELIGMAN, o. l., p. 54, gewezen op het voorbeeld van de advokaten bij het Hof van Cassatie, nadat door hem de vraag in de volgende woorden zeer juist is gesteld: « En effet, comment avec une procédure simple qui écarte toutes les formes arbitraires, oiseuses et fiscales, qui n'en permet aucune sans motif et sans but assigné, l'avocat convaincu de la nécessité de leur observation pourrait-il croire qu'il porte atteinte à sa dignité, en se chargeant lui-même de cette besogne, si utile à sa cause, attribuée aujourd'hui à l'avoué? ». De onpartijdigheid vordert echter hier reeds te vermelden, dat onder de nieuwere Fransche schrijvers sommigen zich nog verklaren voor de instelling der *avoués*, gelijk zij thans in Frankrijk geldt. Zie REGNARD, *de l'Organisation judiciaire et de la Procédure civile en France*, n°. 116 sqq., en LAVIELLE, *Etudes sur la Procédure civile*, p. 22 en 23, welke laatste schrijver zich echter niet uitlaat over de bezwaren tegen de bedoelde instelling, ook in Frankrijk, zoo herhaaldelijk aangevoerd.

gij de procureurs, inderdaad echter de advokaten af. Die tegenwerping intusschen berust eenvoudig op eene verkeerde voorstelling van het stelsel als of dit *alleen* in praktijk kon worden gebragt door de instelling der Advocat-Anwalten, zoo als die in Rhijn-Pruissen geldt. Na een *triennium academicum* en twee langdurige door examina voorafgegene stages als „Auscultator” en „Referendar” te hebben doorloopen, wordt de aspirant-advokaat eindelijk toegelaten tot een eindexamen te Berlijn, bij gunstigen afloop waarvan hij als advokaat kan optreden, maar in eene van de Advocat-Anwalte geheel afhankelijke stelling wordt geplaatst tot dat hij zelf op reeds gevorderden leeftijd tot die betrekking wordt benoemd en als zoodanig het regt verkrijgt om partijen voor de regtscollegiën te vertegenwoordigen. Als ambtenaar is hij dan aan een streng toezigt onderworpen en zijne onafhankelijkheid wordt door vele door de wet veroorloofde arbitraire maatregelen in gevaar gebragt. Terwijl men nu in Rhijn-Pruissen aan de eene zijde de voordeelen van geld en tijd in de vereeniging van beide betrekkingen gelegen erkent, gevoelt men aan de andere zijde zeer goed het gemis eener vrije advokatie (5). Maar is dat gemis een noodzakelijk vereischte van het stelsel van enkelen regtsbijstand? Er bestaat niet de minste grond voor de beves-

(5) Aan een particulier schrijven van een zeer gunstig bekend Advocat-Anwalt bij het hof van appel te Keulen mag ik hier, zonder indiscretie, het volgende ontleenen: „Die Vereinigung beider Qualitäten hat unlängbar grosse Vortheile für das Publicum. Dieses hat nicht mit zwei Personen zu thun, hat kaum die Hälfte der Kosten zu bezahlen, und es ist in der That wahr, dass die Arbeit an sich ganz gut und wohl noch besser von einer Person gethan werden kann. Das Mechanische der Anwaltschaft kann ja ein guter Sekretair besorgen. Man hatte nur, indem man die Vereinigung vornahm, für die Würde und Unabhängigkeit des Standes besondere Vorsorge treffen sollen. Hiervon ist jedoch in negativer und positiver Weise eher das Gegentheil geschehen.“ Zeer verkeerd, maar dit treft niet de vereeniging der beide betrekkingen, doch alleen de wijze waarop men die in Rhijn-Pruissen en vele andere Duitse Staten in werking heeft gebragt.

tigende beantwoording dezer vraag. „Eene vrije advokatie”, daaronder is niet te verstaan, dat ieder, die het goed vindt, als vertegenwoordiger in regten kan optreden. Neen, daarvoor worden zeer speciale kundigheden vereischt, de Staat moet zorg dragen, dat niemand tot de betrekking van advokaat worde toegelaten, die de daartoe gevorderde regtskennis niet bezit. Maar daarmede, met het stellen van dat vereischte, is in het openbaar belang genoeg gedaan. De advokaat moet, ook al vervalt het procuraat, geen ambtenaar zijn. Op de vrijheid der advokatie verlangt, geloof ik, niemand hier te lande eenigerlei inbreuk te maken. Even als thans moet die alleen beperkt zijn door de police d'audience en de disciplinaire magt der raden van toezigt, welker regten en verpligtingen moeten worden uitgebreid, terwijl het dan tevens wenschelijk zoude zijn, dat zij regtsreeks door de leden der orde werden gekozen, gelijk reeds sedert 1830 in Frankrijk geschiedt (6). Zeer lezenswaardig is hetgeen in dezen geest is geschreven onder den titel van *„die würdige Stellung des Advokaten Standes,”* door MITTERMAIER, in het *Arch. für die Civ. Praxis*, XLIV, S 390 sqq. Hij vindt, en te regt, geene woorden genoeg om de afhankelijke, voor de regtsontwikkeling zoo nadeelige stelling der Advocat-Anwalten in vele Duitsche Staten te laken, maar evenzeer is hij gezind tegen het Fransche stelsel van dubbelen regtsbijstand (7). Terwijl deze

(6) Ordonnance du 27 Août 1830, art. 1. In gelijken zin art. 305 van het ontwerp eener wet op de Regt. Org. in België van 15 Mei 1862. Zie voorts noot 8.

(7) Het *Arch. für Civ. Prax.* is niet in aller handen. Het kan dus zijn nut hebben daaruit de plaats, waarin MITTERMAIER zijne beschouwingen over de aanraking der advokatie met het staatsgezag, over de vraag of de advokaat een ambtenaar is of moet zijn, resumeert, geheel over te nemen. Zij luidt aldus: „Sehr wünschenswerth ist noch, dass man die irreleitenden, entweder blosser Phrasen enthaltenden oder klug zur Rechtfertigung der Abhängigkeit der Anwälte ersonnenen Vorstellungen aufhebe, dass der Anwalt ein Amt bekleide oder ein öffentlicher Diener sei. Der Anwalt übt einen freien Beruf aus, zu dessen Erfüllung ge wisse

in Duitschland bijna algemeen buiten werking is gesteld, begint men daar al meer en meer er toe over te hellen om in de advokatie niet langer een van de regering afhankelijk ambt, maar eene liberale professie te zien. Als navolgingswaardig wordt door MITTERMAIER, vooral uit dat oogpunt, aanbevolen een in 1861 in Coburg aan de Ver- tegenwoordiging aangeboden en in 1862 tot wet verheven ontwerp-Antwaltsordnung (8). Merkwaardig, als vereeniging van de door velen, tot nu toe zelfs onvereenigbaar geachte stelsels van enkelen regtsbijstand en vrije uitoefening der advokatie, is ook de wet in 1834 tot stand gekomen in het kanton Genève, waar nog vele jaren na de invoering van het in menig opzigt zeer verdienstelijke nieuwe Wetboek van Regtsvordering (1819) het Fransche stelsel van den dubbelen regtsbijstand was blijven heerschen. In Frankrijk worden buitenlandsche geschriften niet ligt populair, maar die in de Fransche taal geschreven wel en vooral het heldere en zaakrijke rapport, daarover in het Wetgevend Ligchaam uitgebragt door den Hoogleeraar BELLOT, is, even als de door hem bewerkte uitgave van het zoo even genoemde Wetboek (9), ook in Frankrijk zeer bekend, en zij nur durch lange Vorbereitung zu erlangende Kenntnisse gehören. Zunächst liegt in diesem Berufe die Vertretung von Parteien vor Gericht, vermöge des von der Partei erhaltenen Auftrags. Das öffentliche Interesse, dass diese Vertretung auf eine gesetzliche würdige Weise geschehe, wird gewahrt durch gesetzliche Vorschriften über gewisse Erfordernisse, welche der Staat als Bürgschaft der Würdigkeit verlangt, ferner durch gewisse von dem Staate gegebene Anordnungen, denen jeder Anwalt unterworfen wird (Z. B. dass er arme Parteien vertheidigen muss) und durch die Gerichtspolizei, welcher jeder vor Gericht Erscheinende unterworfen ist. *Arch.*, t. a. p., S. 421.

(8) *Arch.*, XLIV, S. 414, 415; XLV, S. 250—252. Deze in menig opzigt merkwaardige wet, die door MITTERMAIER bijna geheel wordt medegedeeld, neemt ook aan, dat de „Anwaltskammer“ regstreeks wordt gekozen door hen, die zij vertegenwoordigt.

(9) MITTERMAIER zegt van het werk van den Zwitserschen hoogleeraar (*Arch.*, XLIV, S. 106 in de noot): „Jedem mit Gesetzgebungsarbeiten Beschäftigten kann nicht genug das Studiren des von BELLOT bearbei-

die zich niet kunnen vereenigen met het daar thans geldende stelsel, hebben er zich meermalen met klem op beroepen. Het aantal dier ontevredenen klimt trouwens ook in Frankrijk van dag tot dag en zij vinden welsprekende folken in de reeds aangehaalde werken van BORDEAUX en SELIGMAN. Men moet echter niet uit het oog verliezen, dat in Frankrijk het stelsel van den enkelen regtsbijstand, bij het Hof van Cassatie aangenomen, in zijne verdere toepassing stuit op een eigenaardig financieel bezwaar, dat bij ons niet bestaat. Het is de zoogenaamde *vénalité des charges*. De Staat is geïnteresseerd bij de verpligte borgstellingen der *avoués* en, als equivalent daarvoor, is aan hen bij eene wet van 28 April 1816, even als aan de overige officiers ministériels, toegekend de bevoegdheid om hun opvolger voor te dragen aan den Keizer. Die voordragt wordt, als de voorgedragene aan de voorwaarden der wet voldoet, gevolgd, en zoo worden de *avoués* in de gelegenheid gesteld om de gekochte *charges* weder aan anderen voor hoogen prijs te verkoopen (10). Men kan dus hun ministerie niet afschaffen zonder eene onteigening der *charges*, die aan den Staat op millioenen schats te staan zoude komen. Dat bezwaar bestaat bij ons niet en evenmin het bezwaar, dat er welligt in gelegen kan zijn om in zeer groote centruns van bevolking, zoo als te Parijs (11), allen, die aan zekere door de wet gestelde vereischten voldoen, toe te laten tot de regtspraktijk.

Intusschen doet men bij ons ook nog de bedenking tēten *Exposé des Motifs* der Processordnung, vorzüglich die Benüssung der späteren Ausgabe, Genf 1837, empfohlen worden. Reeds Mr. GODFROI heeft er, in zijn uitmuntend betoog over eenige onderwerpen van burg. regtsv., in het vorige nummer van dit tijdschrift, op gewezen, hoe zeer het te betreuen is, dat onze wergever van 1838 zoo weinig notitie heeft genomen van het Wetboek van het Kanton Genève.

(10) Vgl. o. a. BOITARD, *Leçons de Proc. civ.*, I, n°. 66; BORDEAUX, p. 196 sqq.

(11) Vgl. echter SELIGMAN, p. 35, 56.

gelden, dat de onbeperkte toelating tot de praktijk, in den zoo even aangegeven zin, het daarheen zoude brengen, dat de leiding der processen werd overgegeven aan hen, die, bij overigens gebleken regtskennis, de voldoende onder- vinding missen om den weg te vinden in den doolhof der procedure. Het is waar dat de praktijk in alle hare ver- scheidenheid eerst door de praktijk wordt gekend; maar het is onwaar dat hij, die, met de noodige regtskennis toegerust, de praktische loopbaan intreedt, buiten staat zoude moeten worden geoordeeld om de weinige en weinig belangrijke zaken, die hem in den aanvang mogten worden toevertrouwd, te behandelen, ten einde zich juist daardoor tot hooger voor te bereiden. Zeker wanneer hem een aantal belangrijke processen werd toevertrouwd bij zijn début in de regtszaal, voor min gelukkige behandeling bestond ge- vaar; maar dat gevaar kan en zal het best worden voor- komen door het eigenbelang der clienten. Een slecht of onhandig advies, eene ongelukkig aangelegde verdediging in eene civiele, criminele of correctionele zaak kan vrij wat ernstiger gevolgen hebben dan eene nietige akte van procedure of een verzuim ter rolle in de enkele zaken, waarin de jonge advokaat geheel zelfstandig zoude optreden. Weert men hem daarom tegenwoordig uit de pleitzaal of onderwerpt men de stukken, door hem gesteld, aan de censuur van een zijner oudere confrères? Waarlijk, van de verwarring, door de novitii in de pleitzaal te stichten, vormt men zich eene onjuiste, in elk geval overdreven voorstelling. Daarenboven, daartegen zijn nog andere waar- borigen mogelijk dan de academische graad, ofschoon ik voor mij dien voldoende zoude achten, vooral bij eenige zeer wenschelijke, naar men mag verwachten bij de regeling van het hooger onderwijs aanstaande, verbeteringen van het onderwijs in de regten aan onze hoogeschoolen. In naam vordert men thans van onze juristen aan de academie te veel, inderdaad te weinig. De aanstaande diplomaat, hij,

die zich aan de academie wil voorbereiden voor eene administratieve betrekking, moet niet geheel gelijk staan met den aanstaanden advokaat of magistraat, en van de andere zijde behoeft van dezen geene diep-gaande kennis van het algemeene staats- en volkenregt, van economie of statistiek te worden gevorderd (12). Zonder hem af te rigten op de praktijk, zonder het hoog wetenschappelijk karakter der regtsstudie te verzaken, mag men in het onderwijs van privaats en positief publiek regt, met inbegrip van het strafregt, eene meer praktische rigting vorderen dan thans bestaat. Het proces moet worden gerangschikt onder de hoofdzaken, waar het thans bijzaak is, praktische oefeningen kunnen welligt verplichtend worden gesteld, vele verbeteringen zijn aan te brengen en het eindexamen moet en kan in elk geval meerdere waarborgen schenken dan thans het meesterschap in de regten. Acht men de daardoor te verkrijgen blijken van kunde en geschiktheid nog onvoldoende om den jeugdigen *iuris doctor* toe te laten tot de vertegenwoordiging van partijen voor de regtscollegiën, daarin ligt geen argument *tegen* de vrije advokatie, maar alleen een afdoende grond *voor* het vorderen van nog meerdere waarborgen, het zij door, onverminderd den academischen graad, voor te schrijven een *prakticaal examen*, het zij door een *stage*, ingerigt naar het voorbeeld van Frankrijk, België, Genève of andere landen. Besluit men tot een van beiden, een stage schijnt mij dan verreweg verkiesselijk boven een practicaal examen. Ook thans behoeft de *iuris doctor* geen

(12) In beginsel werd dit reeds aangenomen door de commissie voor het hooger onderwijs, die in 1849 rapport uitbragt en in art. 99 van het daarbij gevoegd wetsontwerp in de regtsgeleerde faculteit het meesterschap in de regten onderscheidde van het meesterschap in de staatswetenschappen. Of echter de juiste onderscheiding in het ontwerp met volkomen juistheid in toepassing is gebragt, of daarbij wel in het oog is gehouden, dat het bij de examina niet zoo zeer aankomt op den omvang der verkregene, als op de degelijkheid der noodzakelijke kundigheden. (Mem. van Toel., p. 116), meen ik, s. m., te mogen betwijfelen.

nader examen af te leggen om benoemd te worden tot procureur. Ik heb nooit gehoord dat dit tot groote bezwaren aanleiding heeft gegeven. Maar in elk geval acht ik een practicaal examen overbodig en dus, daar het gedurende eenigen tijd de vrije zelfstandige ontwikkeling tegenwerkt, nadeelig, wanneer men bij de academische eind-examina al meer en meer zal letten op de geschiktheid van den examinandus om de in de school verkregen kundigheden in het leven toe te passen. Er is in dat opzigt reeds veel vooruitgang, eene nieuwe wetgeving op het hooger onderwijs kan dezen nog oneindig veel bevorderen. Verlangt men dus, behalve den academischen graad, nog andere waarborgen voor de praktijk, vordert men voor deze meer dan de regterlijke organisatie voor de magistratuur, ik voor mij zoude dan aan een stage de voorkeur geven boven een zoogenaamd practicaal examen, — een stage, mits niet ingerigt zoo als in Rhijn-Pruissen. Daar plaatst men den *stagiaire* onder onmiddellijk toezigt van de regterlijke collegiën, daar legt men hem jaren lang in verschillende stadia, als „Auscultator” en „Referendar,” allerlei gedwongen arbeid op, daar belemmert men hem tot op zeven en twintig- tot dertigjarigen leeftijd stelselmatig in zijne vrije en zelfstandige ontwikkeling. Zulk een stelsel mag goed zijn als men van de advokatie een ambt wil maken, niet als men daarin voor alles wil erkennen eene liberale professie. Wil men een stage, die de vrije zelfstandige ontwikkeling niet belemmert, maar in de hand werkt, dan moet deze voorbereiding hoogstens een paar jaren innemen, gedurende welken tijd de advokaat in strafzaken kan optreden onbeperkt, maar in civiele zaken alleen onder bijstand van een op het tableau reeds ingeschreven confrère (13). De eenige verplichting, die men hem voorts kan

(13) Vgl. artt. 30 sqq. van het Fransche decreet van 14 Dec. 1810, nagenoeg onveranderd overgenomen in de artt. 301 van het ontwerp der Belgische regterlijke organisatie en artt. 8 sqq. van het *règlement sur l'exercice de l'état d'avocat* van 11 Julij 1836, te Genève van kracht.

opleggen, is het bijwonen der terechtzittingen, terwijl over de inschrijving op het tableau zoude worden beslist het zij door den Raad van toezigt, het zij door den regter, na ingewonnen advies van dat collegie, behoudens hooger beroep van eene afwijzende beschikking (14).

Het hier in groote trekken geschetste en verdedigde stelsel van vertegenwoordiging van partijen voor de regterlijke collegiën komt in de hoofdzaak overeen met het gevoelen voorgestaan door de groote meerderheid der Tweede Kamer der Staten-Generaal bij het onderzoek van het in 1855 bij haar ingediend ontwerp van wet tot vereenvoudiging der procedure, blijkens het daarvan uitgebragt verslag (*Bijbl.* 1855—56, *Bijl.*, p. 704 en 705). Geheel anders werd er over gedacht door de toenmalige Regering, die haar stelsel nog met klem verdedigde bij de beantwoording van dat verslag (eod., p. 812 en 813). Dit stelsel wordt geformuleerd (art. 17 van het ontw., eod. p. 298) in behoud van den dubbelen regtsbijstand, behalve in cassatie, waar alleen advokaten optreden, en terugkeer tot het Fransche systeem, volgens hetwelk alleen de declaratie van den procureur *voor de instructie der zaak* aan de tegenpartij in rekening kan worden gebragt, behoudens de bevoegdheid der partijen om hare zaak door een advokaat of ook wel door den procureur, die de instructie heeft gevoerd, *voor eigen rekening* te doen bepleiten. Dit middel om te gemoet te komen aan de enorme kostbaarheid van den dubbelen regtsbijstand schijnt mij een *remède pire que le mal* (15). Men noemt in de memorie van beantwoording

(14) Art. 13 van het decreet van 1810 en art. 298 van het Belg. ontw. kennen deze bevoegdheid toe aan de raden van toezigt.

(15) Het bestreden stelsel vindt eenen welsprekenden verdediger in Mr. J. G. A. FABER, in een betoog voorkomende in dit tijdschrift, jaarg. 1855, p. 227 sqq. Zie ook eene uitvoerige bestrijding van dat betoog in *Weekbl.* no. 1656. Mr. SASSEN, *Themis*, 1861, p. 431, die, even als Mr. FABER, het ministerie der procureurs behouden wil zien, meent dat aan de verliezende partij alleen een vast regt van consultatie en pleidooi in

den advokaat „de bouwmeester” en den procureur „de opperman” van het proces, die alleen „het steigerwerk” verrigt, — en men komt tot de conclusie dat hij, die zich de weelde van een advokaat veroorlooft, die weelde zelf moet betalen. Men mag vragen sedert wanneer huizen alleen door opperlieden worden gebouwd, sedert wanneer daartoe alleen steigerwerk wordt gevorderd? Gesteld al de pleidooi is weelde, wat, vooral bij de meest mogelijke vereenvoudiging der instructie, in de verte niet mag worden toegegeven, kan hetzelfde gezegd worden van de regsgeleerde, weten-chappelijke leiding der instructie, van het stellen der stukken, die het onderwerp der *litis contestatio* bepalen en de verdedigingsmiddelen resumeren? Wil men dat alles verlagen tot bloot vormwerk, wil men dat alles, op het gelukkig bij ons tot nu toe maar ten halve gevolgde Fransche voorbeeld, overlaten aan den *avoué*, wil men het pleiten niet alleen, maar ook de hulp en leiding van den onafhankelijken, wetenschappelijk gevormden regsgeleerde in het aanleggen en voeren van het proces weelde noemen, — het zij zoo, maar de goede behandeling der zaken zal met de advokatie ten onder gaan, en het grootst mogelijke onregt zal worden gepleegd ten aanzien van de regtzzoekenden, die men plaatst in het alternatief om eene regtvaardige zaak door slechte leiding en gebrek aan verdediging te verliezen of om die op eigen kosten te winnen.

rekening moet worden gebracht. Wanneer het stelsel van enkelen regtsbijstand mogt worden aangenomen, dan geloof ik, dat voor de steeds moeilijk te regelen kosten-quaestie zeer in aanmerking zoude moeten komen wat daarover wordt bepaald in art 10 van de reeds meergevoemde wet van 20 Junij 1834, van kracht in het kanton Genève. Het bedoelde artikel luidt aldus: *Les émoluments des avocats pour les actes de procédure et de l'instruction seront réglés par un tarif. Les honoraires pour les actes non compris au tarif seront fixés par les avocats. — S'il y a réclamation, il sera statué définitivement par le Président du tribunal devant lequel la cause aura été plaidée, après avoir entendu l'avocat et son client.*

Daarom, men slake de banden van het monopolie in plaats van die naauwer aan te halen, men handhave den advokaat in de aloude regten en vrijheden zijner edele professie, men breide die zelfs uit, maar men beproeve niet op nieuw eene nuttelooze tijd- en geldverspillende scheiding tusschen het wezen en den vorm van het proces; men achte eindelijk hem, die getoond heeft, den naam van regtsgeleerde te verdienen, noch te hoog, noch te laag om hem het proces geheel en onverdeeld toe te vertrouwen. De regtsbedeeling zal er bij winnen en de praktijk zal weder, als weleer, aan velen een nuttigen en schoonen werkkring opleveren. Vele moeilijkheden, enkele misgrepen zullen wellicht in den aanvang verbonden zijn aan de hervorming van den bestaanden toestand gelijk aan iedere radicale verandering ten goede, maar de deugdelijkheid der instelling, de verlevendiging der bij jonge verdienstelijke regtsgeleerden uitgedoofde ambitie voor de praktijk zal die moeilijkheden binnen korten tijd overwinnen, aan die misgrepen spoedig een einde maken. Ter regtvaardiging van dit oordeel mag ik mij ten slotte met eenigen nadruk beroepen op het voorbeeld van onze koloniën, op West-Indië, waar bij een veel meer ingewikkeld stelsel van regtsvordering dan het onze, op Oost-Indië, waar bij eene procedure nagenoeg gelijk aan die, welke bij ons bestaat, de enkele regtsbijstand in zwang is. Geeft die instelling daar aanleiding tot gegronde klagten of bezwaren? Ik heb het nooit hooren beweren, en het tegendeel meen ik te mogen opmaken voor de West-Ind. koloniën uit het ontwerp-Regl. op de Burg. Regtsv. in die gewesten, Rotterdam 1860, waarin het stelsel van enkelen regtsbijstand wordt behouden (Mem. van Toel., p. 202), en voor de O.-I. koloniën uit de volgende woorden, die ik afschrijf uit het in de vorige aflevering van dit tijdschrift (p. 148) afgedrukte verslag omtrent de werking der (sedert 1848) nieuwe wetg. in N.-I. over 1859: „Het Regl. op de Burg. Regtsv. blijft zich steeds

Themis, D. X., 2de St. [1863].

in zijne werking gunstig doen kennen en geeft in de toepassing geene belangrijke moeilijkheden.”

Een bezwaar blijft over. De regten der nu fungerende procureurs, van zoo vele kundige en achtingswaardige mannen, aan wie door de afschaffing der betrekking, welke zij thans bekleeden, een gevoelige slag zoude worden toegebracht. Dat bezwaar dient rijp te worden overwogen; verkregen regten, billijke aanspraken zelfs mogen niet ligtvaardig worden miskend. Aan het doel dezer beschouwingen is het intusschen vreemd, daarbij in bijzonderheden stil te staan. Is de deugdelijkheid van het stelsel van den enkelen regtsbijstand eenmaal aangetoond, eischt het algemeen belang de afschaffing van het procuraat, niemand zal beweren dat het stelsel moet worden opgeofferd aan het belang der procureurs. Te veel wordt *dat* belang dan ook door sommigen op den voorgrond gesteld, o. a., naar het mij voorkomt, door Mr. SASSEN, t. a. p. in dit tijdschrift p. 420.

II. *Vertegenwoordiging van partijen voor de kantongeregten.*

Eene gedachtenwisseling over dat onderwerp had mede plaats bij het onderzoek in de afdeelingen der wetsvoordragt van 1855. Haar resultaat intusschen wordt slechts met enkele woorden medegedeeld in het Verslag (Bijl., p. 705). Daaruit blijkt echter zoo veel, dat men algemeen gestemd was tegen den verplichten regtsbijstand bij de kantongeregten, maar dat sommigen wenschten, dat aan hen, die het regt hebben partijen bij de regtscollegiën te vertegenwoordigen, alsmede aan de notarissen, zoude worden gegeven de bevoegdheid om, ook zonder volmagt, voor den kantonregter op te treden, terwijl overigens, geene anderen, ook voorzien van volmagt, tot die vertegenwoordiging zouden worden toegelaten dan zij, die door den kantonregter of op diens voordragt door de regtbank

daartoe gerechtigd zijn verklaard. Het denkbeeld verdient overweging, maar in gewijzigden zin. De toelating van advokaten, notarissen, misschien zelfs van alle regtsdoctoren, zonder voorafgaande algemeene admissie schijnt aan geen bezwaar onderhevig. De vrijstelling van volmagt komt mij voor weinig voordeel op te leveren en is daarenboven bedenkelijk omdat het wel de overweging verdient of, bij de groote uitbreiding van het getal praktizijns bij de regtscollegiën, niet weder, zoo als in het oude regt en de nieuwe Deutsche wetboeken, de *procuratio ad litem* algemeen zoude moeten worden ingevoerd, waardoor dan tevens de Fransche instelling van het *desaveu* geheel of gedeeltelijk zoude kunnen vervallen (16). Voor andere personen, ten minste als zij *op den duur* als gemagtigden optreden, eene voorafgaande admissie te vorderen schijnt, als geneesmiddel van het euvel der zaakwaarnemerij, ook in aanmerking te kunnen komen. Die admissie inlusschen moet dan niet zijn eene bloote gunst, door den regter al of niet naar welgevallen te verleenen, maar zij, die aan eenige door de wet te stellen voorwaarden voldoen, waarvoor misschien in aanmerking zouden kunnen komen, die, welke thans zijn vastgesteld in art. 4 van het reglement op de organisatie en de dienst der deurwaarders, moeten niet willekeurig kunnen worden afgewezen (17).

Het onderwerp is overigens nog weinig grondig behandeld. De vreemde wetgevingen verspreiden hier ook weinig licht. Hannover, § 68 (18), Saksen (ontw.), § 489 (19),

(16) Vgl. o. a. artt. 66—73 Entw. einer Processordnung in burgerlichen Rechtsstreitigkeiten für das Königreich Bayern, en *Motiv*, § 9, p. 562—565 (uitgegeven te Munchen, 1861), en vooral § 80 van het Hann. Wetb. met de motieven, in het in noot 18 aan te halen werk.

(17) Vgl. ook Mr. Sassen, t. a. p. in dit tijdschrift, p. 421.

(18) Die bürgerliche Processordnung und deren Nebengesetze, tweede deel van die Justizgesetzgebung des Königreichs Hannover, von Dr. A. LEONHARDT, Hannover, 1861.

(19) Entwurf einer bürgerlichen Processordnung für das Königreich Sachsen (als Manuscript gedrukt, Dresden, 1860).

Beijeren (ontw.), art. 62 (20) en Oostenrijk (ontw.), § 36 (21), bepalen allen dat men „beim Amtsgerichte” in persoon of bij gemagtigde optreedt, maar § 38 van het Oostenrijksche ontw. en § 104 van het Hann. Wetb. voegen daarbij, dat het voor „zur Praxis unbefugte Personen” of voor hen, die geene advokaten zijn, gelijk de eerstgemelde bepaling het uitdrukt, op straffe verboden is de vertegenwoordiging „beim Amtsgerichte” als beroep uit te oefenen. Oldenburg, art. 45, § 3 (22), gaat niet zoo ver, maar geeft toch aan het Obergericht, op voordragt van het „Amtsgericht”, het regt om hem, die, zonder Anwalt te zijn, „die gerichtliche Vertretung zu seinen Gewerbe macht”, de bevoegdheid daartoe te ontzeggen.

Eigenaardig, maar niet meer aanbevelenswaardig dan de verbodsbepalingen der Duitsche wetboeken, naar ik meen, is art. 77 van het Sardijnische Wetboek (23), dat in het algemeen slechts eene generale volmagt eischt om op te treden voor „les juges de mandement”, die echter eene speciale volmagt kunnen vorderen van gemagtigden, die niet zijn advokaat, procureur of notaris, noch echtgenooten of bloedverwanten in de regte lijn of in den derden graad der zijdlinie van de partij, die zij beweren te vertegenwoordigen. In Rhijn-Pruissen wordt voor de optreding bij de „Friedensgerichte” geene regterlijke admissie, maar eene aan geene bepaalde regelen onderworpen „polizeiliche Concession” gevorderd. Zij, die deze concessie verkrijgen en onder den naam van Rechts-consulenten (zoo-genaamde Winkel-consulenten) bekend zijn, worden voortdurend in de uitoefening hunner functiën aan het toezigt

(20) Vgl. noot 16.

(21) Entwurf einer bürgerlichen Processordnung bis zur Execution, Wien, 1862.

(22) Gesetz für das Herzogthum Oldenburg den bürgerlichen Process betreffend. Uitgave van BECKER, Oldenburg, 1859.

(23) Code de Procédure civile pour les Etats de S. M. le roi de Sardaigne, Turin, 1859.

der politie onderworpen (24). In Frankrijk eindelijk kent men wel *agréés* bij de regtbanken van koophandel, ofschoon de wettigheid en het nut dezer instelling zeer wordt betwist door BORDEAUX, o. l., p. 214, maar bij de *justices de paix* is de vertegenwoordiging geheel vrij en voor een groot gedeelte overgelaten aan zaakwaarnemers, van wie de genoemde schrijver dit liefelijke tafereel ophangt: „L'agent d'affaires est libre, il paye patente et cela le dispense de preuves d'aptitude, de discipline et de surveillance. Si le gouvernement veut faire disparaître *cette lèpre de la chicane qui ronge nos populations*, il faut qu'il s'occupe de soumettre à quelques conditions les agents d'affaires, afin d'en diminuer le nombre.” Blijkens deze mededeeling schijnt het kwaad daar nog erger dan hier en zijn de middelen van voorziening daar evenmin als hier gevonden.

Het was mijn voornemen niet in deze vlugtige mededeelingen de middelen tot opheffing of vermindering van het erkende, ofschoon bij ons in de voorstelling soms wel wat overdreven kwaad bepaaldelijk aan te wijzen, maar aangenaam zoude het mij zijn zoo zij aanleiding gaven tot eene degelijke discussie, die hier nog onmisbaar is om tot een goed besluit te komen. Dat besluit zoude wel eens kunnen zijn, dat, zoolang geen beter geneesmiddel gevonden is dan het onderzoek der vreemde wetgevingen aan de hand geeft, alleen herstel is te wachten van de represieve kracht der strafwet en het welbegrepen eigenbelang der rechtzoekenden.

's Gravenhage, Maart 1863.

(24) Vgl. de mededeelingen, op last van den Minister van Justitie, ter openbare kennis gebracht door den President en Procureur-Generaal bij het hof van appel te Keulen, van 18 Dec. 1852, opgenomen in de *Neue Sammlung sämtlicher in der Preussischen Rheinprovinz Geltung habenden Preussischen Gesetze und Verordnungen* (Trierische Sammlung), XII, S. 427, 428.

Eene opmerking over de beëdiging van getuigen in strafzaken, met het oog op het ontworpen Wetboek van Strafvordering, door Mr. A. P. TH. EYSSELL, advocaat te 's Gravenhage.

Noch aan den kundigen regtsgeleerde en staatsman, wien wij het ontwerp van een nieuw Wetboek van Strafvordering te danken hebben, noch aan de wakkere ambtenaren, die hem in dien arbeid hebben ter zijde gestaan, zal de bepaling zijn ontsnapt van het Saksische Wetboek omtrent de beëdiging der getuigen in het strafproces. Zelfs al hadden zij de vreemde wetgevingen en met name ook die van het koninkrijk Saksen met minder zorg geraadpleegd, dan nu uit de Memorie van Toelichting blijkt, zou hun de bedoelde bepaling waarschijnlijk niet zijn ontgaan, omdat deze hun wel oppervlakkig zeer vreemd zal zijn voorgekomen: ten minste wanneer ik hunnen indruk mag afmeten naar den mijnen, toen ik voor het eerst van dat voorschrift hoorde. Wij zijn toch zoo gewend dat de getuigen beëdigd worden alvorens zij hunne verklaring afleggen, dat het overlaten, niet alleen der beëdiging zelve, maar zelfs van het tijdstip dezer ernstige plegtigheid aan het oordeel van den regter ons al heel vreemd moet schijnen en wij in eene verklaring, die eerst later met eede wordt gesterkt, misschien al heel weinig vertrouwen zouden hebben. Het heeft mij dan ook zoo weinig verwonderd het nieuwe ontwerp omtrent het tijdstip der beëdiging bij het oude te zien blijven, dat ik, toen ik eenige opmerkingen over het ontwerp in het midden bragt (1) er zelfs niet aan gedacht heb om de Saksische wet ter sprake te brengen, maar nu mij meer dan de wetsbepaling zelve; nu mij een verslag van de uitkomsten harer toepassing onder de oogen is gekomen, acht ik het van belang de zaak kortelijk op te nemen. Ik kan zulks, geloof ik, niet beter doen dan door aan de lezers der *Themis* mede te deelen

(1) *Nieuwe Bijdragen voor Regtsgeleerdheid en Wetgeving*, VII, bl. 536 vgg.

wat het hoofd van het Openbaar Ministerie in Saksen, de procureur-generaal SCHWARZE, daarover in de *Allgemeine Deutsche Strafrechtszeitung* heeft bekend gemaakt.

In Saksen is voor de beëdiging in de instructie — welke, even als volgens ons nieuw ontwerp, slechts bij uitzondering plaats heeft — voorgeschreven, dat zij altijd na het afleggen der verklaring plaats hebbe: bij het onderzoek ter terechtzitting hangt het tijdstip van beëdiging geheel van het goedvinden des regters af. Ter terechtzitting nu neemt men meestal eerst na de verklaring den eed af, ja dikwijls zelfs niet eens dadelijk daarna, maar eerst later in den loop van het debat.

Zoodanige latere beëdiging verzekert beter dan eene voorafgaande de waarheid der verklaring. De aanmaning aan den getuige om de waarheid te spreken en zoo te spreken, dat hij in staat is zijne verklaring te bezweren, brengt hem reeds in eene ernstige en opmerkelijke stemming, omdat hij beseft, dat door hem een eed zal moeten worden gedaan op de verklaring, welke hij op het punt is af te leggen. De regter kan deze aanmaning, zoowel bij langdurige verhooren als bij bijzonder gewigtige punten der verklaring, herhalen. Na afloop der ondervraging kan de voorzitter ook de hoofdpunten der verklaring resumeren en den getuige nogmaals voorhouden, waardoor hij aan dezen tevens de gelegenheid geeft om misverstand op te ruimen en bij te voegen wat hij vergeten heeft. Herhaaldelijk, zegt de heer SCHWARZE, hebben wij bepaaldelijk bij angstige of geestelijk bekrompen getuigen de belangrijke voordeelen eener dergelijke nieuwe voorhouding van het verklaarde waargenomen. Die voordeelen treden te meer op den voorgrond, omdat de meeste getuigen, bij den aanvang van het verhoor beangst, eerst langzamerhand vertrouwen op zich zelf en den hun tot nog toe onbekenden regter winnen en daardoor de noodige rust en bezonnenheid verkrijgen. Deze voortdurende inwerking van den regter heeft een weldadigen invloed op de getuigen,

terwijl hunne dadelijke beëdiging hen menigmaal niet in eene hoogere en godsdienstige stemming, maar in klimmende beangstheid en onrust brengt, welke op hunne gansche houding zoowel als op hunne verklaringen zeer na-deelig werkt.

Voor al echter is het volgende van belang. De niet beëdigde getuige zal eer geneigd zijn om, wanneer de regter hem staande houdt en opmerkingen maakt, dwalingen te herstellen en onvolledigheden aan te vullen, dan de reeds beëdigde: want bij dezen en daarentegen niet bij genen geldt het eene reeds beëdigde verklaring. De bepaling van het strafwetboek, dat zoodanige wijziging van beëdigde verklaringen op dat oogenblik nog onstrafbaar is, kan den getuige, nog daargelaten of die voorziening hem voldoende bekend en begrijpelijk is, niet gerust stellen. Gewetensbezwaren eenerzijds en anderzijds verlegenheid en schaamte over de noodzakelijkheid om eene beëdigde verklaring te veranderen, zullen menigen getuige bezwaren en hem zulke wijzigingen moeilijk maken. Maakt nu de voorzitter zijne opmerkingen bij toeval op strengen, misschien zelfs afkeurenden toon, dan wordt die vrees nog sterker. Men mag daarbij met het geruststellen voor zoodanige afwijkingen geenszins te ver gaan. Gemoedelijke getuigen zouden daarin alligt aanleiding vinden tot de vrees, dat de eed niet heilig genoeg wordt geacht — en ligtzinnige getuigen zouden daarentegen ten aanzien van den eed zich bij hunne ondervraging daarmede gerust stellen, dat de regter hen op gapingen en dwalingen opmerkzaam zal maken.

Wordt de verklaring daarentegen vóór de beëdiging aangevuld en verbeterd en wordt zij in haar geheel nagegaan en vastgesteld eer zij met eede wordt gesterkt, dan wordt het doel dezer plegtigheid meer bepaald en hare indrukwekkendheid grooter. De getuige heeft dan eene bepaalde, reeds afgelegde verklaring voor oogen, op welke zijn eed slaat: bij beëdiging vooraf is die nog eene onbepaalde grootheid. In het algemeen zal een eed van belofte

nooit een even diepen indruk maken als een eed van bevestiging, met het oog op een reeds geheel tot stand gekomen feit.

Dit een en ander wint nog aan gewigt, wanneer men de gevallen indenkt, waarin de getuige in de verklaringen der later gehoorde aanleiding tot verandering en aanvulling vindt. Zulke gevallen zijn in het geheel niet zeldzaam. De getuige ziet in dat hij gedwaald, of de eene of andere omstandigheid over het hoofd gezien heeft. Hier zal een onderzoek noodig zijn, in hoeverre de getuige daarin ten volle geloof verdient, dan of er reden bestaat om te vreezen, dat hij door de verzekerdheid, waarmede de andere getuigen hunne verklaring afleggen, of dergelijke invloeden, tot verandering is gebracht. Bij strijd tusschen verklaringen over bijzondere omstandigheden wordt confrontatie noodig. Daarbij komen dwalingen, verwisselingen enz. ter sprake. Al deze punten laten zich veel gemakkelijker ophelderen, wanneer de getuige nog niet beëdigd is, want hier is hem de gewetensangst geen bezwaar in de vrijheid zijner verklaring.

In de Saksische praktijk is het daarom gewoonte geworden, getuigen, welker verklaringen door de latere getuigenissen worden geïnflueneerd en daardoor tot elkander in betrekking treden, eerst dan te beëdigen, wanneer al de in aanmerking komende getuigen ondervraagd zijn. Ook deze handelwijze heeft goede uitkomsten gehad.

Ontegenzeggelijk kan den getuige bij de beëdiging de reeds afgelegde verklaring niet geheel volledig worden voorgehouden — maar, gelijk boven is opgemerkt, kan het soms daaruit voortvloeiende nadeel ligt worden uit den weg geruimd. In elk geval echter zijn de voordeelen eener beëdiging na het verhoor overwegend. De regtscollegiën zijn, bij de hun in de wet gelaten vrijheid, alleen door de *ondervinding*, die zij hebben opgedaan, tot aanneming der beëdiging na de verklaring genoopt, en daarom is dan ook die keus voorzeker ten volle geregvaardigd.

Ziedaar wat ik onder de aandacht had te brengen. De-
genen die geroepen zijn om het ontwerp van den heer
GODEFROI tot wet te verheffen, mogen onderzoeken of
daaruit ook iets voor de aanstaande Nederlandsche straf-
vordering te putten is.

BOEKBEOORDEELINGEN EN VERSLAGEN.

NEDERLANDSCHE LITTERATUUR.

*Het algemeene Deutsche Handelswetboek vergeleken
met het Nederlandsche wetboek van Koophandel*, door
Mr. I. A. LEVY, tweede en derde aflevering. Amster-
dam, VAN KESTEREN, 1862 en 1863, p. 51—180.

De heer LEVY behandelt in deze voortzetting van zijn
belangrijk werk het tweede boek van het Deutsche Handels-
wetboek, regelende *de Vennootschappen van Koophandel*.
In naauwkeurigheid van bewerking staan deze afleverin-
gen bij de vroeger door ons aangekondigde, (1) niet ten ach-
ter. De inleidingen door den schrijver voor de titels van
dit boek geplaatst, en zijne aanteekeningen op de verschil-
lende artikelen, zijn over 't geheel uitnemend geschikt
om een juist denkbeeld te geven van de wijze, waarop
de Deutsche wetgever het begrip van vennootschap heeft
opgevat, van de beginselen die hem daarbij geleid hebben,
en van de voorkeur die aan vele zijner bepalingen boven
die van onze wet toekomt. Bedriegen wij ons niet, dan
springt ook bij de lezing van dit boek, het nut der ver-
gelijkende regtswetenschap zoo mogelijk nog meer in het
oog dan bij die van het eerste, en zijn het vooral de ven-
nootschappen, even als de in het vierde boek behandelde
daden van Koophandel (*Handelsgeschäfte*), waarop de aan-
dacht van een lateren wetgever ook ten onzent in de eerste

(1) *Themis* 1862, p. 431 vlg.

plaats behoort gevestigd te zijn. De groote rol die de vennootschappen, en in 't bijzonder de anonyme maatschappijen, in het hedendaagsche handelsverkeer hebben ingenomen, maakt een meer eenvormige en voor den handel meest geschikte regeling in de onderscheiden Staten wenschelijk, en het Duitsche Handelswetboek kan als jongste resultaat der codificatie, daarbij goede diensten bewijzen.

Dat daarom geheele navolging van dit Wetboek, ook ten aanzien van de regeling der vennootschappen van Koophandel, aanbeveling zou verdienen, durven wij niet beweren. Integendeel ook dit Wetboek (en hoe zou het anders kunnen zijn?) bevat vele bepalingen, die beter achterwege waren gebleven, of wier overplanting op vreemden bodem niet raadzaam schijnt. De kritiek mag om het vele uitstekende niet blind zijn voor de gebreken, al erkent men ook gaarne dat het eerste verreweg de laatste overtreft. Ook thans, even als bij eene vroegere gelegenheid, komt het ons voor, dat de heer LEVY dit niet genoeg in het oog heeft gehouden. Dat zijn onderzoek hem tot een bijna onbepaalde goedkeuring van het stelsel des D. wetgevers leidde, zou voorzeker niemand hem ten kwade kunnen duiden. Maar wij moeten betwijfelen of zijne goedkeuring steeds genoegzaam gemotiveerd is geweest, wanneer wij hem bijna nimmer, of slechts in 't voorbijgaan en zonder eenige ernstige wederlegging, melding zien maken van de bezwaren door uitstekende Duitsche regtsgeleerden tegen sommige bepalingen van het Wetboek ingebracht. Ware dit meer geschied, zijn reeds zoo verdienstelijke arbeid zou voorzeker nog in waarde gewonnen hebben.

Bij een onderwerp, dat zich door zulk een rijkdom van stof kenmerkt als de leer der vennootschappen, kan een volledige beoordeeling van ons ter dezer plaatse niet verwacht worden. Wij zullen ons daarom ook thans tot een overzicht van den hoofdinhoud bepalen, en slechts enkele punten kortelijk ter sprake brengen.

²¹¹ Het tweede boek van het D. Handelswetboek is ver-

deeld in drie titels, waarvan de eerste over *„de vennootschap onder eene firma,“* (*offene Handelsgesellschaft*), de tweede over de *vennootschap en commandite*, (*Kommanditgesellschaft*), de derde over de *vennootschap met aandelen of anonyme vennootschap*, (*Actiengesellschaft*) handelt. Bepalen wij ons vooreerst tot den eersten titel (artt. 85—149) die den inhoud der tweede aflevering van het aangekondigde werk uitmaakt. De uitvoerige inleiding welke Mr. LEVY daaraan doet voorafgaan, verdient wegens het helder overzicht van het stelsel des wetgevers, bijzonder de aandacht. De eigenaardige methode die de wetgever gevolgd heeft, wordt teregt door den schrijver voorop gesteld. De ontwerpers van het D. Wetboek hebben hunne taak praktisch opgevat. Zonder een bepaald rechtsbegrip der handelsvennootschap vooruit vast te stellen, heeft de wetgever een meer empirischen weg ingeslagen en getracht (want, of hij daarin *altijd* geslaagd is, wordt door velen betwist) de grondbeginselen en vaste costumes van den handel, zooals hij die in het praktisch leven vond, in zijn Wetboek op te nemen, de beslissing van het rechtsbegrip aan de regtswetenschap overlatende. Men maakte, zooals de schrijver het uitdrukt (p. 52) de theorie van de praktyk, niet de laatste aan de eerste ondergeschikt. Eene wijze van behandeling waarvan (zoo zij niet overdreven wordt) het groote nut niet valt te miskennen en waardoor alleen moderne regtsontwikkeling mogelijk kan worden. Eigenaardige toestanden en betrekkingen, aan het oude regt onbekend, daarin te voegen en daaruit te beoordeelen, moet tot resultaten strijdig met de werkelijkheid leiden. Het regt ontleent zijn oorsprong aan de verschillende levensbetrekkingen, niet de laatste aan eene abstracte theorie, die hare vrije beweging zoude belemmeren. Zoo is dan ook de vraag, of de vennootschap onder eene firma als een regtspersoon moet worden aangemerkt, onbeslist gebleven. Trouwens, in Duitschland zelf heeft deze zoo veel besproken regtspersoonlijkheid, het stokpaardje der fransche

juristen, nooit volle burgerregt verkregen, en is zij volgens BRINCKMANN (1), die zeker voor geen onpraktisch jurist mag gehouden worden: eine schon längst abgethanene Meinung. Men mag evenwel vragen of de Duitsehe wetgever het beginsel van collectiviteit der firma, en afscheiding van het vennootschappelijk kapitaal van dat der vennoten door hem op den voorgrond geplaatst, niet somtijds te ver heeft getrokken en daardoor onbewust het stelsel der rechtspersoonlijkheid is genaderd, waaraan o. i. enkele onbillijke en onnoodige bepalingen haren oorsprong verschuldigd zijn (o. a. art. 106 en 113 § 1). Want dat ten aanzien van het vermogen der vennoten, in het handelsbelang bijzondere regelen vereischt worden, neemt niet weg dat men nimmer de vereeniging van fysieke personen, onder één naam en met gemeenschappelijk kapitaal handelende, uit het oog mag verliezen, 't geen de voorstanders der rechtspersoonlijkheid, o. i. juist door de consequentie dezer fictie genoodzaakt zijn te doen.

In de eerste afdeeling van dezen titel, handelende *over het aangaan der vennootschap*, vindt men de afscheiding van de verhouding der vennoten onderling, van het optreden der vennootschap naar buiten juist in acht genomen. De toepassing van dat beginsel ziet men o. a. in art. 85, § 2, dat geen schriftelijke akte voor de geldigheid van het contract van vennootschap vordert, terwijl de publiciteit alleen tegenover derden wordt voorgeschreven (art. 86). Mr. LEVY wijst er terecht op, (p. 56 en adn. ad art. 85) dat onze wetgever door in art. 22, Wetboek van Koophandel, uit zorg voor de publiciteit schrift voor de geldigheid van 't contract te eischen, daardoor twee begrippen verward heeft, die met elkander niets uitstaande hebben. Immers er bestaat geen reden om het contract der vennoten onderling aan meer formaliteiten te binden, dan de gewone maatschap van het burgerlijk regt, terwijl de publiciteit der vennootschap, waardoor zij naar buiten optreedt en zich

(1) *Lehrbuch des Handelsrechts*, p. 129.

aan derden kenbaar maakt, even goed zonder voorafgegaan schriftelijk contract kan plaats hebben. In de tweede afdeeling van dezen titel wordt *de regtsverhouding der vennooten onderling* uitvoerig geregeld; die uitvoerigheid schijnt o. i., voornamelijk aan het ontbreken van eenvormige bepalingen van burgerlijk regt in Duitschland, te moeten worden toegeschreven. Immers de taak van den handelswetgever zal zich voornamelijk moeten bepalen tot het regelen van de handelingen der vennootschap naar buiten, teregt door den schrijver zelve (p. 54) het geheele moderne element genoemd. De verhouding der vennooten onderling, kan bij een goed ingerigte codificatie geheel of grootendeels aan den burgerlijken wetgever worden overgelaten. De afkeuring door Mr. LEVY uitgesproken (p. 53) over de referte van onzen handelswetgever aan het burgerlijk regt, komt ons derhalve ten aanzien van dit punt, ongegrond en in strijd met zijn eigen uitspraak voor. Zonder hooge noodzakelijkheid (welke voor den D. wetgever bestond) heeft het scheppen van twee verschillende stelsels ten aanzien van hetzelfde regtsinstituut, slechts nadeelige en onbillijke gevolgen.

Wij vinden overigens in deze afdeeling de juiste bepaling, dat een vennoot wegens zijne voorgeschoten gelden aan de vennootschap, interessen kan vorderen van den dag af dat het voorschot is gedaan (art. 93 § 2). Eene dergelijke *mora ex re*, ten behoeve van den vennoot, is in onze wet niet bekend (artt. 1286 § 3 en 1669, Burg. Wetb.). Art. 109 behelst het voorschrift, dat bij gebreke van andere bepaling de winst of het verlies onder de vennooten *bij hoofden* verdeeld worden, en neemt dus een ander beginsel aan dan art. 1670 van ons Burg. Wetb., waarbij het aandeel in winst en verlies evenredig wordt gesteld aan den inbreng van ieder vennoot. Deze laatste wijze van berekening wordt door den schrijver teregt afgekeurd, als strijdig met het handelsgebruik. Wij meenen daarenboven dat zij ook voor de civiele maatschap geenszins op goede

gronden kan verdedigd worden, en dat ook bij dit contract de partijen veeleer moeten geacht worden, bij gebreke van eenige bepaling gewild te hebben dat winst en verlies gelijkelijk over de verschillende vennoten zal worden omgeslagen, vooral wanneer een der vennoten alleen zijne industrie inbrengt, wiens aandeel in het aangehaalde artikel onzer wet, zeer willekeurig met dat van hem die 't minst heeft ingebracht, wordt gelijk gesteld. (1) Zijn wij derhalve van meening, dat de Duitsche wetgever den juiststen maatstaf voor de winst- en verlies-verdeeling heeft aangenomen, minder kunnen wij onze goedkeuring hechten aan hetgeen hij door winst en verlies verstaat. Volgens zijn stelsel namelijk (artt. 106—108) door Mr. LEVY in zijne inleiding (p. 58 en 59) met duidelijke voorbeelden toegelicht, worden over het aandeel van iederen vennoot interessen van vier ten honderd berekend, en ieder vennoot daarvoor ten laste der gemeenschappelijke kas gecrediteerd. Eerst na aftrek van het gezamenlijk bedrag dier interessen, 't welk een debet der kas is, kan er van winst of verlies sprake zijn, die dan gelijkelijk naar hoofden verdeeld worden, terwijl zelfs als 't verkregen voordeel over 't afgeloopen jaar tot uitbetaling der aan de vennoten respectievelijk verschuldigde interessen niet voldoende is, de vennoten niettemin het bedrag dier interessen te vorderen hebben, welke dan een verlies daarstellen of een bestaand verlies vergrooten, waartoe ieder der vennoten gehouden is, zelfs uit zijn privaatvermogen bij te dragen, als gold het eene schuld jegens derden aangegaan, en welk verlies door de vennoten mede bij hoofden wordt gedragen. Deze regeling wordt door Mr. LEVY zeer geprezen, als zijnde volgens hem, eene algemeene toepassing der handelsusance, 't geen gestaafd wordt met een beroep op BRINCKMANN. Over die handelsusance schijnt men het echter in Duitschland niet zoo eens te zijn als de schrijver

(1) Zie ook VANGEROW, Lehrbuch der Pandecten, § 655 in fine.

meent; althans GOLDSCHMIDT (1) heeft op goede gronden aangetoond, dat er tegen deze apodictische bewering van BRINCKMANN vrij wat valt in te brengen. Zonderling mag het dus heeten dat de schrijver daarover spreekt, als gold het een axioma. Ons komt het voor dat de D. wetgever bij het aannemen van dit stelsel veeleer is geleid geworden door eene overdreven toepassing van het beginsel der zelfstandigheid van het vennootschappelijk kapitaal, 't welk volgens Mr. LEVY tegenover elk der vennoten, als een gefingeerde derde moet worden aangemerkt, en dezelve pligten te vervullen heeft, als waren hunne bijdragen aan geheel vreemden verstrekt. Eene stelling die mij toeschijnt met den aard van het contract te strijden. Dat de vennoten met het maatschappelijk kapitaal als eene collectieve eenheid tegenover derden optreden is volkomen juist. Dat evenwel dit kapitaal tegenover de verschillende vennoten, ten aanzien van hun *inbreng* als een gefingeerde derde zoude staan, is waarlijk eene bewering te gekunsteld om immer algemeenen ingang te vinden. De vennoten brengen toch hunne kapitalen bijeen, met het doel om de daardoor verkregen voordeelen te deelen. Zij geven dien inbreng niet ter leen aan een derden persoon, namelijk het gemeenschappelijk kapitaal, dat vóór dien inbreng nog niet eens bestaat. Zij kunnen dus zonder uitdrukkelijke bepaling niet geacht worden goed te vinden dat van de verschillende inbrengsten, ten laste van het gemeenschappelijk kapitaal dat juist uit die inbrengsten is zamengesteld, interessen voor iederen vennoot gecrediteerd worden, zelfs dan, wanneer er hoegenaamd geen voordeelen zijn gemaakt, waaruit die interessen kunnen worden voldaan. Ten laste van dat kapitaal interessen te vorderen, kan in den regel alleen dien vennoot vrij staan, welke, na zijn inbreng gestort te hebben, voorschotten aan de vennootschap heeft gedaan, volgens het zoo even vermelde art. 93 § 2. Dan

(1) *Kritik des Preussischen Entwurfs* II p. 24.

toch is hij tegenover de vennootschap inderdaad een crediteur; ten aanzien van zijn *inbreng* daarentegen is hij niets dan *vennoot*, en regelen zijne regten zich naar den aard der societas, die medebrengt dat alleen de werkelijk verkregen voordeelen en geen fictieve ten bate der vennoten komen. Het stelsel van den D. wetgever is daarenboven stuitend onbillijk tegenover den vennoot, die alleen zijn industrie heeft ingebracht, aan wien dus geen interessen van een *inbreng* kunnen gecrediteerd worden en die, wanneer de voordeelen der vennootschap onder nul zijn, niet temin zijn aandeel aan de gecrediteerde interessen zijner medevennoten als verlies uit zijn eigen vermogen moet bijbetalen.

Behoudens dus de wijziging ten aanzien van de hoofdelijke verdeling van winst en verlies zouden wij aan het stelsel onzer wet, die over het crediteren der interessen zwijgt, de voorkeur geven. In de meeste gevallen zal trouwens de berekening en verdeling van winst en verlies bij het aangaan der vennootschap worden bepaald, maar is dit niet geschied dan stelle de wetgever niet als regel wat veeleer met den aard van het contract strijdt en late aan de vennoten zelve over, om zoo zij het noodig achten afwijkende bepalingen te maken.

De derde afdeeling handelende over *de rechtsverhouding der vennootschap tot derden* is een der belangrijkste van dezen titel en munt over 't geheel door helderheid en practische strekking uit. Wij zijn het echter niet met den schrijver, in zijne aanteekening op art. 113 eens, dat de bepaling van dit art. aanbeveling zou verdienen, waarbij de nieuw toegetrede vennoot mede aansprakelijk wordt gesteld voor al de tijdens zijne aankomst bestaande verplichtingen der vennootschap. Ook in deze bepaling kunnen wij niets anders zien dan een overdrijving van het stelsel des wetgevers, alleen dan te verdedigen wanneer men de vennootschap *geheel* van de personen der vennoten abstraheert en de laatste als borgen der eerste beschouwt, eene

meening welke ter verklaring eener fictie eene andere fictie schept. Uit overdreven zorg voor de crediteuren geeft men hun hiermede een waarborg waarop zij nooit gerekend hebben en niet konden rekenen, ten nadeele van een nieuw toegetreden vennoot die, vroeger niet tot de vennootschap behorende, aan al hare handelingen ten eenemale vreemd is geweest. De bewering van BRINCKMANN waarop de schrijver zich beroept, dat de toetredende vennoot in de collectiviteit der vennootschap wordt ingelijfd, is wel niet anders dan een magtspreuk, wijl daarmede over de gevolgen dier zoogenaamde inlijving niets beslist wordt en het veel meer overeenkomstig den aard van het contract is, die gevolgen alleen van betrekking te doen zijn op de toekomst en niet op het verledene toen de vennoot nog niets met de vennootschap te maken had. Dat dit in strijd zou zijn met het handelsbelang schijnt men wederom in Duitschland niet zoo gaaf toe te stemmen (1). In § 2 van het gemelde artikel wordt zelfs een hiermede strijdig beding tegenover derden van geen regtsgevolg verklaard, 't geen de schrijver afkeurt, maar dat o. i. eene consequente toepassing van het eenmaal aangenomen beginsel is. Overigens zijn wij van meening dat ook het beginsel zelf volgens onze wet niet regtens is. De schrijver ontkent dit met een beroep op art. 18 Wetb. v. Kooph. 't welk niet onderscheidt en elk der vernooten voor de verbindtenissen der vennootschap aansprakelijk stelt. O. i. wordt door die interpretatie de geest der wet miskend, daar deze geene zoo strenge afscheiding van de personen der vernooten en van de vennootschap qua talis kent, een beginsel op welks overdrijving de aansprakelijkheid van den toetredenden vennoot berust. Wij zouden het er daarom voor houden dat zonder uitdrukkelijke bepaling eene stelling met den aard van het contract strijdig, niet mag worden aangenomen en dat dus een nieuw toegetreden vennoot

(1) Cf. GOLDSCHMIDT, o. c. p. 72-75.

zonder tegenovergesteld beding, niet voor de vroegere verbindtenissen der vennootschap aansprakelijk is.

Overigens treft men in deze afdeeling vele juiste bepalingen aan, die in ons Wetboek gemist worden. Zoo is volgens art. 114 de bevoegdheid van een vertegenwoordigend vennoot om de vennootschap te verbinden veel uitgestrekter dan volgens art. 17 Wetb. v. Kooph., terwijl art. 114 § 2 bepaalt dat het onverschillig is of eene handeling uitdrukkelijk *ten name* der vennootschap wordt verrigt, dan wel of uit de omstandigheden blijkt dat zij volgens den wil der partijen voor de vennootschap zou worden gedaan; in tegenoverstelling met art. 17 Wetb. v. Kooph. dat alleen spreekt van handelingen *ten name* der vennootschap. De schrijver betoogt te regt hoe, door deze voorschriften aan derden beter en billijker waarborgen tegen kwade trouw worden geschonken dan volgens ons regt. In overeenstemming hiermede is art. 116, inhoudende dat een beperking van den omvang der bevoegdheid van een vennoot om de vennootschap te vertegenwoordigen tegenover derden geen rechtskracht heeft, welk beginsel mede zoo als de schrijver aantoont, niet voor ons regt kan gelden. Het strenge stelsel onzer wet betreffende de gevolgen van niet geschiede inschrijving en bekendmaking (art. 29 jct. art. 31 § 3 Wb. v. Kh.) wordt in art. 115 D. W. in dier voege getemperd, dat, zoo de aankondiging der van de vertegenwoordiging uitgesloten vennoten of wel der alleen bevoegde vennoten of van de opheffing van een regt van teekening niet is geschied, de vennootschap dan alleen verbonden is, wanneer zij niet bewijst dat derden ten tijde van het aangaan der handeling met de uitsluiting bekend waren of hadden moeten bekend zijn, terwijl omgekeerd derden zelfs bij geschiede publiciteit, uit de handelingen van een onbevoegd vennoot aanspraak op de vennootschap verkrijgen indien zij bewijzen dat zij de uitsluiting of de opheffing van de bevoegdheid noch

gekend hebben, noch hadden moeten kennen. Een en ander naar analogie van artt. 46 en 87 betreffende de gevolgen der al of niet gedane aankondiging van het ophouden eener procuratie en van de verandering eener firma enz. Ook in deze milde bepalingen ligt een waarborg tegen kwade trouw en eene bevordering van 't handelsbelang. Eindelijk behelzen artt. 119—122 eene juiste en door den schrijver duidelijk toegelichte regeling van de regten der schuldeischers van de vennootschap en der privaat-schuldeischers van een der vennoten. De laatste kunnen slechts arrest leggen op de pars futura, of het eventueel quantum dat den vennoot bij afrekening toekomt, omdat zij geen meerdere regten kunnen uitoefenen dan hun schuldenaar zelf op de goederen der vennootschap heeft. artt. 119, 120. Compensatie tusschen vorderingen der vennootschap en privaat-vorderingen van den schuldenaar der vennootschap tegen een enkelen vennoot is uitgesloten, art. 121; bij faillissement der vennootschap worden hare schuldeischers uit het vermogen der vennootschap afzonderlijk bevredigd en sluiten zoo lang de geheele voldoening niet heeft plaats gehad de privaat-schuldeischers uit, gelijk zij mede eerst voor het restant hunner onbetaalde vorderingen hun verhaal op het vermogen der vennoten uitoefenen, art. 122. Bepalingen die ook zonder een juridische persoonlijkheid der vennootschap aan te nemen (1), om redenen van billijkheid en handelsbelang in beginsel goed te verdedigen, maar die bij het stilzwijgen onzer wet ten onzent zeer betwistbaar zijn. Het ware wenschelijk op het voorbeeld van het D. Wetboek allen twijfel dienaangaande weg te nemen. O. i. zou echter de billijkheid eischen om in 't geval van art. 122 aan de privaat-schuldeischers van een der vennoten een regt van separatie op het privaat vermogen van dezen, tegenover de schuldeischers der vennootschap toe te kennen

(1) Cf. hierover het juiste opstel van Mr. KIST: *iets over het begrip van vennootschap* in *Themis* 1855 p. 206 vlg.

waartoe ook volgens gemeld art. de bevoegdheid aan de verschillende landswetten blijft voorbehouden.

Wat betreft de vierde afdeeling van dezen titel: *over de ontbinding der vennootschap en het verlaten der vennootschap door enkele vennoten* handelende, verdient in 't bijzonder de aandacht, dat volgens het D. wetboek de vennootschap niet steeds, gelijk onze wet dit absoluut voorschrijft, door de opzegging of uitsluiting van een der vennoten eindigt. Wij vinden ten dien opzichte voorgeschreven, dat de vennoot, die tot klagten aanleiding geeft, kan worden uitgesloten, terwijl zelfs in 't algemeen de vennoten kunnen overeenkomen om bij terugtrekking van een hunner de vennootschap aan te houden, art. 127, 128. Onze wet geeft hier geen ander hulpmiddel dan het oprigten eener nieuwe firma (art. 30 Wetboek van Kooph.) 't geen zoo als de schrijver (p. 61) teregt opmerkt, tot vele bezwaren aanleiding kan geven.

Ten aanzien van *de vereffening der vennootschap*, zijnde de inhoud van de vijfde afdeeling, doet de schrijver opmerken, dat de bevoegdheid der liquidateurs in het D. wetboek zeer naauwkeurig is omschreven, artt. 137, 138, welke omschrijving in onze wet geheel is verwaarloosd; terwijl eindelijk de laatste afdeeling van dezen titel voorschriften bevat over *de verjaring der regtsvorderingen tegen de vennoten*; in navolging van het Fransche regt wordt die verjaring op vijf jaren gesteld, eene bepaling, welke, de uitgestrekte aansprakelijkheid der vennoten in aanmerking genomen, zeer billijk moet genoemd worden, en ten onrechte niet in onze wet wordt gevonden.

De heer LEVY gaat vervolgens over tot *de vennootschap en commandite*, welke mede op eene uitvoerige wijze (artt. 150—206) door den wetgever geregeld is. De hoofdpunten dier regeling zijn in de inleiding tot dezen titel door den schrijver goed zamengevat. De lezer vindt er de redenen in ontwikkeld waarom de D. wetgever een zoo

scherp onderscheid heeft trachten te maken tusschen zijne *Kommanditgesellschaft* en de *stille Gesellschaft*. Zijn doel was om in navolging van het Fransche stelsel de commandite onder een gemeenschappelijke firma zelfstandig naar buiten te doen optreden, door de publicatie van het commanditaire kapitaal waarborgen aan derden te geven, en dat kapitaal direct aan derden te verbinden. De *stille Gesellschaft* van het gemeene D. regt daarentegen, in de hoofdzak met de cominandite onzer wet overeenkomende, vestigt slechts eene regtsbetrekking tusschen den geldschietenden vennoot of commanditist en den complementaris, die voor het publiek verborgen blijft en waaraan derden geen regten kunnen ontleenen. Het is niet de vennootschap *qua talis*, maar alleen de handelende vennoot, welke jegens derden aansprakelijk is. Ten gevolge dezer onderscheiding is de *stille Gesellschaft* niet onder de *Handelsgesellschaften* opgenomen, maar is haar in het derde boek met de handelingen voor gemeenschappelijke rekening, eene afzonderlijke plaats aangewezen.

Of deze onderscheiding juist mag geacht worden en aanbeveling verdient? Een grondig onderzoek dier vraag zou de stof voor eene uitvoerige verhandeling uitmaken en hier niet ter plaatse zijn. Wij meenen echter eenige bedenkingen tegen dit stelsel, dat in Mr. Levy een vurigen verdediger heeft gevonden, in 't midden te moeten brengen. Het komt ons voor dat de schrijver zich door zijn ijver te zeer heeft laten meeslepen, en juist daardoor in zijne verdediging niet gelukkig geslaagd is. Immers het is om anderen van de juistheid daarvan te overtuigen, niet voldoende dat de schrijver de bestrijders van het stelsel van den D. wetgever ten aanzien der commandite, eenvoudig met den naam van theoristen, „die de eischen van het handelsbelang miskennen en een scholastieken geest zijn toegedaan,“ bestempelt. Vooral hier ware eene meer ernstige wederlegging van de tegenovergestelde meening, welke onder de meest

bevoegde Duitsche regtsgeleerden verdedigers heeft gevonden, wenschelijk geweest. Misschien zou dan de kritiek des schrijvers minder eenzijdig zijn uitgevallen. Ons althans is het niet mogen gelukken, door de lezing van Mr. LEVY'S inleiding overtuigd te worden van de hooge voortreffelijkheid en het praktische nut dier scherpe afscheiding. Het kan zijn dat wij ons vergissen, maar wij kunnen in hetgeen o. a. tegen dit stelsel door BRINCKMANN (die hier den schrijver geheel afvallig wordt) en vooral door GOLDSCHMIDT in zijne uitnemende kritiek over dit gedeelte van het ontwerp, (1) (door den schrijver niet eens vermeld) volstrekt niet dien scholastieken geest waarvan de schrijver gewaagt, bespeuren. De tegenstand toch dien deze regeling heeft onderhouden, berustte niet op een verlangde geheele uitsluiting van de commandite met hare gevolgen naar het fransehe stelsel, zooals men uit het betoog van den heer LEVY zou meenen te moeten opmaken. Integendeel men beweerde, dat de commandite en de stille vennootschap van het ontwerp slechts twee vormen waren van hetzelfde regtsinstituut, die met gewijzigd regtsgevolg inderdaad op denzelfden grondslag berustten, en veel doelmatiger onder ééne rubriek, die van stille Handelsgesellschaft, waren te zamen gevat, zooals ook in het Pruisische ontwerp was voorgesteld, en bij de eerste lezing van het ontwerp was aangenomen. Men zou op die wijze de werkelijke eenheid der beide vormen niet miskennen, zonder daarom, waar dit vereischt werd, het verschil uit het oog te verliezen. Er is o. i. voor die wijze van beschouwing veel te zeggen. Het voorname onderscheid toch tusschen de beide vormen dezer vennootschap, bestaat in de al- of niet geschiede publicatie van het kapitaal door den commanditist ingebracht. Heeft deze geen plaats gehad, dan blijft alleen de betrekking tusschen

(1) *Gutachten über den Entwurf eines D. H. Gesetzbuchs* p. 56 77.
Kritik des Preuss. Entwurfs II p. 34—65.

complementaris en commanditist; derden die met den eersten gehandeld hebben, hebben niet op die vermeerdering van kapitaal kunnen rekenen; zij kunnen dus daarop ook geen afzonderlijke aanspraken doen gelden. Is daarentegen aan die betrekking op de eene of andere wijze publiciteit gegeven (en dit behoefde juist niet uitsluitend door 't handelsregister te geschieden, hoewel het mogelijk in 't belang der rechtszekerheid wenschelijk is) dan verandert de zaak. De schuldeischers van den complementaris moeten dan geacht worden, hem juist daarom meer crediet te hebben verleend; een verbod van terugneming van zijn inbreng aan den commanditist (art. 165) en de aansprakelijkheid van het ingebragte kapitaal voor de schulden der vennootschap is in dat geval zeer billijk en in 't handelsbelang, en werd ook reeds door het gemeene Duitsche regt toegestaan, waarop art. 260 doelt. Een verschil dat vooral bij faillissement van den complementaris belangrijke gevolgen heeft (artt. 169, 258), maar dat slechts een uitvloeisel is van den verschillenden vorm van een zelfde regtsinstituut, zonder daarom eene strenge splitsing te wettigen, die slechts tot verwarring aanleiding kan geven. De heer LEVY (p. 103) hecht er veel aan dat de eigenlijke commandite zich naar buiten door een gemeenschappelijke firma onderscheidt. Zonder nu nog de betwistbare vraag te onderzoeken, of men wel in eigenlijken zin van de firma eener commandite kan spreken, kunnen wij het practische regtsgevolg uit die firma voortvloeiende, nog niet helder inzien en heeft dit onderscheid o. i. eene geheel formele beteekenis. Gemeenschappelijke firma of niet, het regtsgevolg voor de crediteuren blijft hetzelfde, zoo slechts de publiciteit heeft plaats gehad. De aansprakelijkheid van den commanditist beperkt zich steeds tot zijn inbreng. Ook is en blijft het altijd de complementaris tegen wien *re vera* geageerd wordt, tegen de commanditisten zelven hebben derden geen directe actie, althans dit is niet uit-

drukkelijk beslist (1). Ook bij eene firma gaat alles door den trechter van den handelenden vennoot en neemt de commanditist tegenover derden dezelfde lijdelijke stelling in als de stille vennoot (art. 167 § 3) gelijk ook de namen van geen van beiden in de firma mogen voorkomen (artt. 168, 257). En wat beteekent verder de bepaling van art. 164 dat de vennootschap en commandite onder hare firma regten kan verwerven, verbindtenissen aangaan enz.? Dat die vennootschap juridisch persoon zou zijn gelijk de schrijver beweert? De commissie zelve heeft bij hare be- raadslaging meermalen die vraag ontkend (2). Dat de commanditist mede-eigendom aan het handelsfonds heeft? Maar wat baat hem dit, daar hij toch zelfs na de ontbin- ding geen andere regten verkrijgt dan de terugvordering van zijn inbreng met een evenredig aandeel in de winst? Hoe men het ook neme en zelfs al wil men de commandite een juridisch persoon noemen, men komt toch tot de con- clusie dat de complementarist steeds de hoofdpersoon blijft, dat noch zijne regten en pligten, noch die van den com- manditist door het aannemen eener firma eenige verande- ring ondergaan, en dat alleen het verschil tusschen de publicatie en het verzwijgen van het ingebragte kapitaal de betrekking tegenover derden ten aanzien van dit kapi- taal wijzigt.

Door de commandite op deze wijze in twee afzonder- lijke deelen te splitsen als gold het twee regts-instituten die niets met elkander te maken hebben, is men aan de eene zijde genoodzaakt geworden om niettemin telkens de eenheid van beginsel te erkennen en daardoor in noode- looze herhalingen te vervallen (cf. o. a. artt. 170, 261, 264, 168, 257) aan de andere zijde heeft men dikwijls verschil willen ontdekken waar alleen de schijn daarvan bestond,

(1) Cf. *Protokolle der Kommission zur Berathung eines allgem. D. Hgsbuchs*, p. 1099—1104.

(2) Cf. *Protokolle o. a.* p. 1139.

en daardoor de gelegenheid tot verwarring opengesteld. Men zie o. a. art. 260, dat de verhouding van derden tegenover een gepubliceerde stille vennootschap naar algemeene regtsbeginselen wil beoordeeld zien, en dus de bepalingen van den tweeden titel over de commandite hierop niet toepasselijk verklaart, hoewel de gepubliceerde stille vennootschap inderdaad in beginsel gelijk is met de commandite van den D. wetgever. Had men het door GOLDSCHMIDT ontworpen plan (1) (waarnaar ik hier slechts in het algemeen kan verwijzen) gevolgd, men zou zich o. i. veel moeilijkheden hebben bespaard. Men zou een zelfde regtsinstituut in één titel logisch geregeld hebben met behoud der afwijkende bepalingen die bij geschiede publicatie in 't handelsbelang noodig waren geacht. Zoo lang wij althans geen meer afdoende argumenten voor het tegendeel hebben vernomen, zouden wij aan deze methode de voorkeur geven boven die welke thans door den wetgever is gevolgd en waarvan o. i. BLUNTSCHLI (2) naar waarheid zeide: „Eine derartige zwiefache Fortsetzung desselben Grundgedankens hat Bedenken und veranlaszt leicht Verwirrung und Zweifel. Es wird dem creditirenden Publicum oft schwer den Commanditisten und den offenen Gesellschafter zu unterscheiden, und noch schwerer wird es sein den Commanditisten und den stillen Gesellschafter zu unterscheiden.“

Zonder nu het gewigt dezer bezwaren te verminderen, (die wij slechts vlugtig hebben kunnen aanduiden) moet overigens erkend worden dat ook deze titel door naauwkeurige en juiste regeling uitmunt en in dit opzigt hoogst voordeelig afsteekt bij ons wetboek waarin dit onderwerp nagenoeg niet geregeld is. Dat de commanditist bevoegd is als procuratiehouder of gevolmagtigde voor de vennootschap te handelen, mits hij die kwaliteit uitdrukkelijk

(1) Cf. *Gutachten* etc. p. 72 fig.

(2) *Deutsches Privatrecht*, 2^e Auflage p. 379.

verklare (art. 167), is eene billijke uitzondering van het vreemde algemeene verbod van art. 20 § 2 van ons wetb. van Kh. Eveneens dat hij zonder die uitdrukkelijke verklaring *alleen* ter zake van de door hem *aangegane overeenkomst* even als eën persoonlijk aansprakelijk vennoot zal verbonden zijn, niet zoo als art. 21 onzer wet wil, gehouden zal zijn voor *alle* schulden en verbindtenissen. Ook hier doet zich echter de vraag voor: wat geldt ten dezen aanzien voor den *stillen Gesellschafter* van het derde boek? Dezelfde ratio legis pleit ook voor de toepasselijkheid van dit voorschrift op dezen wanneer zijne betrekking tot den complementaris is publiek gemaakt. Aanbeveling verdient onder vele andere bepalingen ook art. 170 § 1 (in art. 264 voor den stillen vennoot herhaald) dat door den dood of de juridische onbevoegdheid van den commanditist de vennootschap niet ontbonden wordt, waarbij teregt in 'toog is gehouden dat bij de commandite de personen der commanditisten als vennoten op den achtergrond treden en voornamelijk het ingebragte kapitaal in aanmerking komt.

De genoemde artikelen komen voor in de eerste afdeeling van dezen titel, handelende *over de commandite in 't algemeen*; in de tweede afdeeling wordt een bijzondere vorm der commandite, namelijk de *commandite met aandelen* geregeld, waarbij men in de hoofdtrekken de Fransche wet van 17 Julij 1856 (sur les sociétés en commandite par actions) waarvan de tekst door Mr. LEVY in zijne inleiding wordt meêgedeeld, heeft gevolgd, echter niet zonder belangrijke wijzigingen, welke voornamelijk deze zijn: dat de goedkeuring van gouvernementswege voor dezen vorm der commandite noodzakelijk is geacht; dat alleen het kapitaal der *commanditisten* in actien kan verdeeld worden; dat de actien alleen *op naam* en niet *aan toonder* mogen worden uitgegeven. Trouwens bij een voorgeschreven staatstoezicht zou van den laatsten vorm wel gering gebruik zijn gemaakt; in Frankrijk toch is de commandite par actions al ^{reeds} porteur het gebruikelijk middel om anonyme vennoot-

schappen zonder goedkeuring van 't gouvernement te kunnen oprigten; bestaat de noodzakelijkheid dier goedkeuring voor beiden, dan vervalt voor een groot deel het gewigt der onderscheiding.

Dit zal waarschijnlijk ten gevolge hebben dat zelfs de commandite met aandeelen *op naam*, welke de D. wet alleen toelaat, in Duitschland minder zal voorkomen, wanneer althans de regeringen der verschillende staten zich niet van de bevoegdheid haar bij art. 206 toegestaan bedienen, om de goedkeuring van staatswege onnoodig te verklaren. Hetgeen de Heer LEVY aangaande dezen vorm der commandite heeft aangeteekend verdient zeer de aandacht van ieder die van den stand der Duitsche en Fransche wetgevingen over deze zaak, zoo op haar zelve als in vergelijking met elkander, een helder overzicht verlangt. Wij kunnen echter om niet te uitvoerig te worden ons hierbij niet langer ophouden en nemen dus van dit onderwerp afscheid met den wensch, dat het voorbeeld der vreemde wetgevingen ook onze regering moge aansporen om in het volkomen gemis van regeling ten dezen aanzien bij ons te lande te voorzien. Welligt ware het in dat geval wenschelijk het uitgeven van aandeelen in blanco, waardoor het wezen der commandite geenszins verandert (thans nog ten onzent eene betwiste regtsvraag) toe te laten, en niet uit vrees voor mogelijke zwendelarijen in de toekomst, een associatievorm door het publiek gewild geheel onmogelijk te maken. De consequentie eischt overigens o. i., om zoo men de naamlooze maatschappij aan een staatstoezigt onderwerpt, dit ook voor de commandite met aandeelen noodzakelijk te maken. Tot nog toe zijn wij echter niet van het groote nut van een staatstoezigt in 't algemeen overtuigd, waarover straks nog nader.

In den derden en laatsten titel van dit boek (artt. 207—249) wordt gehandeld over *de naamlooze vennootschap*, of zooals het juist in het Duitsch heet over de *Actiengesellschaft (vennootschap met aandeelen)*. In de eerste

afdeeling van dezen titel, bevattende *algemeene* bepalingen, vinden wij ook voor deze vennootschap de goedkeuring van staatswege vereischt (Artikel 208), hoewel art. 249 even als ten aanzien der commandite art. 206, een achterdeur openstelt voor de regeringen welke een dergelijke goedkeuring onnoodig mogten achten. Mr. LEVY (p. 142) prijst het in den D. wetgever dat hij niet gelijk de onze het staatstoezigt angstvallig heeft beperkt en wij zijn het ook in beginsel met hem eens, dat het staatstoezigt, zal het iets beteekenen, niet tot eene bloote formaliteit gelijk bij ons te lande mag verlaagd worden. Overigens zouden wij uit een practisch oogpunt de zoo al onlogische dan toch onschadelijke bepalingen onzer wet niet gaarne met het voorschrift van art. 208 D. W. willen verwisselen, dat het *plenum arbitrium* aan de regeringen toekent. Want dit is juist o. i. 'tgeen het meeste tegen dat zooveel besproken staatstoezigt pleit, dat het, om iets te zijn, inderdaad alles moet wezen, tot de grootste willekeur aanleiding kan geven, den handel onnoodig belemmert en voor derden inderdaad niets anders is dan een bedriegelijk uithangbord. Er is meer dan genoeg over deze kwestie geschreven, maar niet genoeg schijnt men in het oog te hebben gehouden dat juist de grootste zwendelarijen en misbruiken van het crediet in Amerika en in Frankrijk hebben plaats gehad bij een onbeperkt staatstoezigt, terwijl men in Hamburg en Bremen, waar men het niet kent en ook in Engeland bij de sedert 1856 geoorloofd verklaarde *jointstock companies with limited liability* zich nog niet over het gemis daarvan te beklagen heeft gehad (1). Wij weten wel dat het *post hoc ergo propter hoc* ook hier niet kan gelden, maar meenen niettemin dat dergelijke feiten ernstigen twijfel moeten doen ontstaan over de noodzakelijkheid van het staatstoezigt en dat men ook in Deutschland een proef had behooren te nemen met het

(1) Zie ook FICK „über Begriff und Geschichte der Actiengesellschaften,“ in GOLDSCHMIDT'S Zeitschr. für Handelsr. V. p. 61.

laissez aller laissez faire, te meer daar de Duitsche landsvaderlijke regeringen wel niet genegen zullen zijn art. 249 toe te passen (1). Te betreuren is het verder dat men in dezen titel niet tevens de nog altijd betwiste vraag beantwoord heeft of en in hoeverre buitenlandsche naamlooze vennootschappen in een ander land in regten kunnen optreden; de behandeling van het D. Wetboek bood voor de beslissing dezer belangrijke controverse eene uitnemende gelegenheid aan.

Dat aan de naamlooze vennootschap met regt eene firma is toegekend (art. 209, jct. art. 18) kunnen wij niet inzien. BRINKMANN's (2) gevoelen, ook door HOLTJUS (3) gedeeld: »Sie hat keine Firma sondern nur eine Benennung« komt ons juist voor en meer overeenkomstig met de definitie zelve in art. 15 van een firma gegeven, als den naam waaronder een koopman in den handel zijne zaken doet en handteekening geeft. De naamlooze vennootschap wordt niet verbonden door het gebruik van de benaming der vennootschap door den bestuurder, maar daardoor dat deze als zoodanig voor haar handelt (art. 229 § 2.).

Dat overigens ook bij deze vennootschap in vele leemten die nog in onze wetgeving worden gevonden is voorzien en veel beter is geregeld dan ten onzent wordt door den schrijver overtuigend aangetoond. De bevoegdheid om een naamlooze vennootschap voor onbepaalden duur op te rigten wordt teregt tegenover art. 46 onzer wet gehandhaafd (art. 209 § 3) zooals de schrijver aanteekent, in 't belang der ondernemingen van algemeen nut, waarbij een beperking van duur bedenkelijk is. Tevens worden de regtsgevolgen van niet verkregen goedkeuring en niet ge-

(1) Zooals trouweus de ondervinding reeds heeft bewezen. Pruisen, Nassau, Beijeren en Saksen hebben allen in hunne *Einführungsgesetze* het staatstoezigt opgenomen. Alleen in Nassau heeft men (inconsistent) de commandite met aandelen daarvan vrijgesteld.

(2) *Handelsrecht*, p. 120, 234.

(3) HOLTJUS, *Voorlezingen*, p. 131.

schiede inschrijving geregeld; de vennootschap zelve bestaat dan als zoodanig niet, terwijl zij die ten name der vennootschap hebben handel gedreven, persoonlijk en voor 't geheel aansprakelijk zijn (art. 211). Onze wet bepaalt ten onregte in art. 39 alleen de gevolgen der niet geschiede inschrijving. Ook wordt in art. 213 de eigene consistentie der vennootschap zooals de schrijver het noemt, geregeld, n.l. bepaald dat zij zelfstandig hare regten en pligten heeft, eigendom en andere zakelijke regten op onroerend goed kan verwerven en zoowel eischende als verwerende in regten kan optreden. Onze wet bevat deze uitdrukkelijke bepaling niet hoewel het ook bij ons wel aan geen twijfel onderhevig is dat de vennootschap een eigen vermogen heeft en kan verwerven enz. Men is daarom nog niet tot het aannemen eener juridische persoonlijkheid gedwongen, zooals de schrijver meent, waaromtrent wij nader verwijzen naar het aangehaalde opstel van Mr. Kist.

In de tweede afdeling van dezen titel, handelende over de *regtsverhouding der aandeelhouders*, vindt men o. a. voorgeschreven (waarover onze wet zwijgt) dat de aandeelhouder in geen geval verplicht is, de *ter goeder trouw* ontvangen renten en uitdeelingen terug te geven (art. 218). Vaste renten kunnen alleen bedongen worden, gedurende het bij de overeenkomst van vennootschap aangeduide tijdsverloop, dat de voorbereiding der onderneming tot aan den aanvang harer volledige uitoefening vordert (art. 217 § 2). Dat, gelijk de schrijver in zijn aanteekening a. h. a. meent, de verbodsbepaling van vaste renten in 't algemeen (art. 217 § 1) in beginsel niet verklaarbaar is, maar alleen als waarborg voor derden tegen mogelijke kapitaalsvermindering is voorgeschreven, komt ons onjuist voor, hoewel die meening in het stelsel van den D. wetgever consequent is, volgens 't welk het kapitaal als zelfstandige regtsfictie onder de verplichting van rente-vergoeding debiteur is tegenover de aandeelhouders; eene stelling, die wij hierboven bij art. 106 hebben trachten te weêrleggen.

Veeleer zijn wij het met Mr. DE PINTO (1) eens, dat zoowel *de aard* der naamlooze vennootschap, als het belang van derden het bedingen van vaste renten verbiedt, en achten wij om die reden het beding van art. 217 § 2, ten onzent niet geoorloofd. Meer aanbeveling verdient o. i. art. 222, dat behalve het verbod om actiën aan toonder uit te geven vóór de storting van haar geheel nominaal bedrag, overeenkomende met art. 41 van ons Wetboek van Koophandel, tevens de uitgifte van promessen of interimsbewijzen aan toonder verbiedt en daarenboven den inschrijver voor eene dergelijke actie onvoorwaardelijk voor de storting van 40 % van het nominaal bedrag der actie aansprakelijk stelt. Teregt wordt door den schrijver betoogd dat bij het stilzwijgen onzer wet, noch tegen het misbruik van promessen aan toonder, noch tegen het nadeel dat uit de overdragt eener promesse aan derden voor de vennootschap kan ontstaan, ten onzent behoorlijk gewaakt is. Evenmin wordt door onze wet de bevoegdheid der commissarissen bepaald, in tegenoverstelling van het D. wetboek, dat de regten en pligten van den raad van toezigt (*Aufsichtsrath*) naauwkeurig omschrijft (art. 225).

In de derde afdeeling van dezen titel worden *de regten en pligten van het Bestuur* bepaald. De soberheid van de Nederl. wetgeving, steekt ook hier weder ongunstig bij de naauwkeurige regeling van de D. wet af. In het laatste vindt men o. a. een streng onderscheid gemaakt tusschen vertegenwoordiging en beheer (artt. 227, 234), en Mr. LEVY verzuimt niet op de praktische gevolgen daarvan opmerzaam te maken. Zeer juist schijnt ons met den schrijver ook het voorschrift van art. 231, dat, hoewel het bestuur *vis-à-vis*, de vennootschap, in zijne bevoegdheid om de laatste te vertegenwoordigen, beperkt kan zijn, echter aan die beperking tegenover derden geene regtskracht toeschrijft. De schrijver wijst er teregt op, dat men naar onze wet, die krachtens art. 45 § 2, de bestuurders

(1) *Handl. tot het Wetb. van Kooph.*, II, p. 63.

onvoorwaardelijk als mandatarissen schijnt te beschouwen, genoodzaakt zal zijn uit de analogie van art. 1843, Burg. Wetboek, op te maken, in hoeverre derden zich beroepen kunnen op volledige aansprakelijkheid der bestuurders. Nog vestigen wij de aandacht op art. 232, dat het afleggen van eeden namens de vennootschap aan het bestuur veroorlooft en daardoor een praktisch gewigtige regtsvraag beslist.

De vierde afdeeling *over de ontbinding der vennootschap*, komt in de hoofdzaken met de bij ons geldende beginselen overeen, maar heeft dit voordeel boven onze wet, dat zij tevens naauwkeurige voorschriften omtrent de liquidatie der vennootschap bevat. Eindelijk worden in de slotbepalingen van dezen titel de gevallen opgenoemd waarin aan de afzonderlijke landswetten wordt voorbehouden, wijzigingen in sommige artikelen te brengen.

En hiermede maken wij een einde aan ons overzicht van het aangekondigde werk, waaraan wij niets beters kunnen toewenschen, dan dat het weldra grondiger discussie moge uitlokken dan in eene aankondiging als deze, waarin slechts enkele punten ter loops kunnen worden aangestipt, mogelijk is. De vele kwestien, welke in dit werk ter sprake worden gebracht, geven daartoe gereede aanleiding en het behoort zeker niet tot de geringste verdiensten van den schrijver, de aandacht daarop nader te hebben gevestigd. Al moge men niet in alles de zienswijze van Mr. LEVY deelen, al had men ook hier en daar aan een andere wijze van behandeling de voorkeur gegeven, de billijkheid vordert tevens te erkennen, dat de schrijver in 't algemeen zich van zijn inderdaad niet gemakkelijke taak goed heeft gekweten. Wij althans beschouwen ook dit gedeelte van zijn werk als een belangrijke aanwinst voor onze juridische litteratuur, en hopen dat het hem niet aan lust en gelegenheid zal ontbreken, om weldra eene nieuwe aflevering bij de reeds verschenen te voegen.

D. J. MOM VISCH.

BUITENLANDSCHE LITTERATUUR.

Revue doctrinale des variations et des progrès de la jurisprudence de la cour de cassation en matière civile et dans l'ordre du Code Napoléon par H. F. RIVIÈRE.
Paris, 1862. 856 p. in 8°.

Velen zien laag neder op het regt der arresten en zij hebben tot zekere hoogte gelijk. De beste juristen zitten niet altoos op de zetels der magistratuur; de beslissing van een bepaald geval ontleent schier immer iets aan de omstandigheden, waaronder het geval zich voordeed, en wordt er door gekleurd. Maar hoedwaas het is bij de jurisprudentie te zweren, nog dwazer ware het haar te verwaarloozen. In de praktijk zal niemand dit stelselmatig durven doen en de theorie verliest hare waarde, zoo zij zich afzondert van de praktijk. De wetenschap moet dus tegenover de jurisprudentie hare souvereiniteit doen gelden; zij moet de jurisprudentie zuiveren en te regt wijzen, maar zij moet haar in hare werkplaatsen opnemen als eene harer meest kostbare bouwstoffen. Zal dit echter geschieden, dan moet de regtspraak niet bloot verzameld, zij moet ook geordend worden en voor behoorlijk overzigt vatbaar gemaakt. Dit heeft in het boven aangekondigde werk de heer RIVIÈRE trachten te doen met opzigt tot de jurisprudentie van het Fransche hof van cassatie op den Code Napoléon. Hij gaat daarbij evenwel uit van het echt Fransche denkbeeld: *«que l'unité en jurisprudence est le couronnement de l'unité législative, dont la France est dotée»* en meent zelfs dat dit doel veel beter bereikt wordt dan men denkt. *«Il y a encore, zegt hij, des oscillations, des contrariétés dans les monuments de la jurisprudence; mais j'affirme qu'elles ne sont point aussi fréquentes qu'on l'a prétendu. Il sera facile, en lisant cet ouvrage, de reconnaître, qu'un assez grand nombre de revirements ou de contradictions n'ont jamais existé que dans l'opinion de ceux, qui interprétaient les arrêts de la Cour.*

«Pénétré de ces sentiments, et persuadé que, pour obtenir

l'unité en jurisprudence, il ne suffit pas que la Cour régulatrice consacre des principes uniformes et invariables, mais qu'il faut aussi que ses décisions soient interprétées de la même manière, j'ai fait mes efforts pour expliquer ce qui dans la jurisprudence me paraissait obscure, équivoque ou mal compris, et pour concilier des arrêts qui souvent ont été considérés comme contradictoires et inconciliables."

Men moet toegeven, dat de schrijver met veel talent de oplossing dier nieuwe soort van antinomiën beproefd heeft.

Eene andere vraag is het, of hij niet juist daardoor het bestaan er van te sterker bewezen heeft. Eenheid van regtspraak is eene hersenschim. Controversen moeten er blijven; ja, naar mate de wetenschap vooruitgaat en de groei der maatschappij nieuwe regts-figuren doet ontstaan, moet haar getal vermeerderen. En zoo die controversen niet tot het hoogste regterlijk collegie doordrongen, zou het eenvoudig bewijzen, dat dit voor de wetenschap gesloten was en het ontzag verloren gaan, waarop zijn invloed berust. Maar, hoe het hiermede gelegen zij, de ingenomenheid van den heer RIVIÈRE met de eenheid van regtspraak heeft aan zijn werk niet geschaad. Het overzicht, dat hij geeft, is bij uitstek leerrijk en bij de naauwe overeenstemming tusschen onze wetgeving en de Fransche bij de meeste vraagpunten ook bij ons zeer bruikbaar. Het zou eene nuttelooze moeite zijn de 104 quaestiën af te schrijven, die in het werk behandeld worden; als voorbeeld echter van de wijze van bewerking kan gewezen worden op de ook in ons land in den jongsten tijd zoo veel besproken vraag, hier in het 23ste hoofdstuk, blz. 411—441, voorkomende:

Comment la mention de la lecture du testament au testateur en présence des témoins doit-elle être exprimée? art. 972 Code Nap.

De schrijver analyseert een en twintig arresten en trekt de volgende slotsom:

„En résumé les tribunaux ne doivent pas prendre pour guide la disposition de l'article 1157 C. N. et il ne faut pas

décider que, lorsque la mention peut s'interpréter aussi bien dans le sens d'une seule lecture faite simultanément au testateur et aux témoins que dans la supposition de deux lectures séparées, l'une au testateur, l'autre aux témoins, on doit interpréter l'acte dans le sens le plus favorable à sa validité.

«La question ne réside point dans une simple interprétation d'acte ou de convention, puisqu'il ne s'agit pas d'examiner quelle a été l'intention du testateur en supposant l'acte régulier dans sa forme, mais de savoir si une formalité, prescrite par la loi à peine de nullité, a été observée selon le vœu du législateur.

«Or tout est de rigueur en matière de formes substantielles des testaments.

«Sans doute les termes de l'art. 972 C. N. ne sont point sacramentels et peuvent être remplacés par des expressions équivalentes, mais il faut qu'il ne puisse être élevé aucun doute sur le fait positif de la lecture simultanée, faite au testateur et aux témoins. Il n'est point défendu aux juges, ils sont même tenus de combiner entre elles les phrases distinctes d'un même testament et les énonciations qu'elles renferment, pour voir s'il en résulte la mention exigée par la loi.

«En outre les tribunaux ne doivent pas, en général, s'attacher à une ponctuation vicieuse, ni à l'incorrection du style, pour déclarer la mention insuffisante. Ils peuvent juger, en droit et sans violer la loi, qu'une locution imparfaite ou une phrase mal conçue renferment une mention telle, qu'elle est prescrite, lorsque la raison ne permet pas de trouver dans l'ensemble de ce qui a été dit ou écrit d'une manière incorrecte autre chose que cette mention.

«Mais, d'un autre côté, il ne leur est pas permis pour juger la clause valable, de s'appuyer sur des probabilités, des conjectures ou de simples inductions.»

Dit komt eigenlijk neder op de stelling, dat de vervulling van die formaliteiten, waarvan de wet de uitdrukkelijke

vermelding eischt, moet blijken uit de acte zelve en niet van elders.

In denzelfden geest besliste in de zaak van Gimberg contra Gimberg het Berlijnsche hof van cassatie bij arrest van 7 April 1832 (Archiv. XVII 29): dem Art. 972 B. G. B. wird vollständig genügt, wenn die zu bekundende Thatsache, gleichviel durch welche Ausdrücke, aus dem Act selbst auf eine unzweifelhafte Weise hervorgeht.

Ook de Belgische jurisprudentie stemt hiermede overeen. Men zie de arresten aangehaald op art. 972 C. N. bij GÉRARD, Code Civil expliqué par la jurisprudence, sub no. 9 en 11.

Moeijelijk intusschen laat zich wegredeneren, dat het Fransche hof van cassatie langzamerhand van de gestrengheid, die het in de eerste tijden van zijn bestaan onder den invloed van MERLIN betoonde, meer en meer tot het systema van TOULMIER is overgegaan. Een overblijfsel hiervan ligt in de omstandigheid, dat de vraag, of het testament de voorgeschrevene uitdrukkelijke vermelding inhoudt, in Frankrijk nog steeds beschouwd wordt als juris, terwijl zij, bij consequente toepassing der heerschende leer, inderdaad te beschouwen is als facti.

Dit zag reeds GÉRARD l. l. in: *«La question de savoir, si un acte renferme l'accomplissement des formalités prescrites par la loi à peine de nullité, donne lieu à une appréciation de fait et non à une question de droit.»*

Het werk van den heer RIVIÈRE heeft niet alleen waarde op zich zelf, het zou ook kunnen dienen tot een voorbeeld. Een overzicht van de jurisprudentie van den Hoogen Raad, op gelijke wijze bewerkt, zou m. i. een allezins verdienstelijke arbeid zijn en, bij het betrekkelijk geringe arresten, onder de leiding van een onzer hoogleeraren zeer goed kunnen gemaakt worden tot het onderwerp van een Academisch proefschrift.

J. KAPPEYNE VAN DE COPPELLO.

Théorie et pratique des obligations, ou commentaire des titres III et IV, livre III, du Code Civil, par M. L. LAROMBIÈRE, président à la cour impériale de Limoges. — Nouvelle édition. — Bruxelles, BRUYLANT-CHRISTOPHE ET COMP. — 1863. — 3 vol. in 8°.

Het onderwerp van de overeenkomsten en verbindtenissen, hoe veel daarover ook reeds moge geschreven zijn, is nog niet uitgeput, en zal wel nooit uitgeput zijn, al ware het alleen, omdat het maatschappelijk verkeer der menschen iederen dag nieuwe handelingen en toestanden in het leven roept, waarop de algemeene regelen van het contracten-regt moeten worden toegepast.

Dit werk levert hiervan op nieuw het bewijs. Veel moge daarin voorkomen, wat niet nieuw is; maar het zal, na eene aandachtige lezing daarvan, het bewijs leveren, dat de schrijver er van meer geleverd heeft dan eene compilatie of eene nalezing van de schriften zijner voorgangers.

De vorm is die van eene commentarie, waarin de artikelen van den tweeden en derden titel van het derde boek van den *Code* ieder afzonderlijk worden geannoteerd. De inhoud van die aantekeningen is zeer verschillend. De artikelen worden niet alleen uitgelegd en verklaard, zij worden ook beoordeeld en aan de wetenschap getoetst, en bovendien vergeleken met de voorschriften van Romeinsch en oud regt, wat ook wel voor eene eenigzins grondige behandeling van dit onderwerp een onmisbaar vereischte is.

Voegt men daarbij, dat de schrijver zijne lezers volledig en naauwkeurig op de hoogte houdt van hetgeen schrijvers en jurisprudentie tot in den laatsten tijd wetenswaardig hebben opgeleverd; dat eindelijk het werk, zonder de levendigheid te missen aan de Fransche schrijvers eigen, echter vooral uitmunt door eenvoudigheid en duidelijkheid; en dat bij oude en bekende vragen niet al te lang wordt stilgestaan, maar dat daarvan gewoonlijk slechts zoo veel gezegd

wordt als noodig is om, bij eene korte uiteenzetting van de verschillende gevoelens, eene juiste oplossing gemakkelijk te maken, — dan wordt het duidelijk, dat het geheele werk niet alleen met vrucht zal worden geraadpleegd, maar ook met genoeg en zal worden gelezen.

De Belgische uitgevers hebben bovendien hunne uitgave verrijkt met de jurisprudentie van hun land; en achter het derde deel een zaken- en een artikelen-register gevoegd, mitsgaders eene chronologische lijst van de arresten in het werk medegedeeld of aangehaald.

Dit over den algemeenen aanleg van het werk. En wat nu te zeggen van den inhoud? Ik waag het niet mij te verdiepen in eene beoordeeling van alle die losse aantekeningen. Dit zou voor eene eenvoudige aankondiging een veel te omslagtige arbeid worden; en het nut daarvan zou betrekkelijk niet eens zeer groot zijn. Er zijn nog zoo vele vraagpunten, waarover men het niet alleen nog altijd niet eens is, maar waarover tusschen de schrijvers nog steeds met meer of minder warmte getwist wordt; en het ligt in den aard der zaak, dat men zich met de antwoorden van den schrijver niet altijd en overal even onvoorwaardelijk zal vereenigen.

Wilde ik echter ééne algemeene aanmerking maken, het zou misschien deze zijn, dat de schrijver niet altijd vrij is gebleven van eene fout, die wel meer aan de Fransche schrijvers verweten wordt, van namelijk bij de uitlegging der geschreven wet te veel toe te geven aan ware of vermeende algemeene regtsbegrippen, en van daardoor de duidelijke letterlijke voorschriften van de wet te verdringen; met andere woorden, van de gronden van convenientie te dikwijls te stellen boven de gronden der wet.

Het kan echter misschien zijn nut hebben, bij enkele zaken meer opzettelijk stil te staan; en ik kies daartoe in de eerste plaats de verklaring van de artt. 1131—1133, over de oorzaak der verbindtenis. Dit behoort juist tot die zaken, waarover nog veel verschil van gevoel en heerscht;

en het behoort dan ook tot diegenen, waarover men in het werk noch te veel noch te weinig gezegd vindt, en waarover de schrijver toont oneindig veel helderder begrippen te hebben dan de meesten zijner voorgangers.

Eene eerste vraag, waarover men het oneens is, bestaat reeds hierin, waarin die oorzaak der verbindtenis (niet der overeenkomst) bestaat? Het is bekend, dat de Fransche schrijvers haar voortdurend verwarren met het onderwerp of de voorwaarde, en zelfs met de beweegreden of het motief, dat de partijen heeft bewogen tot het aangaan der overeenkomst. Dat die dwaling door den schrijver niet is onopgemerkt gebleven, spreekt van zelve; en dat hij er zich zorgvuldig voor heeft weten te wachten, laat zich evenzeer begrijpen. Eenmaal echter heeft bij dit misschien uit het oog verloren, wanneer hij zegt, dat het bij huur-overeenkomst niet voldoende is, dat de verhuurde zaak bestaat op het oogenblik van de overeenkomst, maar dat zij aanwezig moet zijn gedurende den ganschen tijd der huur. Op zich zelve is dit zeker juist; maar de reden er van is eigenlijk niet, althans niet alléén, en niet in de eerste en voorname plaats, omdat anders de overeenkomst zoude blijven zonder oorzaak; want de verhuurde zaak is, ook naar de leer van den schrijver, niet de oorzaak, maar het onderwerp van de verbindtenis. Het kan echter ook zijn, dat de geheele zaak nederkomt op eene minder juiste uitdrukking, en dat de dwaling meer schijnbaar dan wezenlijk is. Als toch de gehuurde zaak vergaan is, en niet meer kan geleverd worden, dan vervalt van zelve ook met het onderwerp de oorzaak van de verbindtenis voor den huurder, die juist bestaat in het genot van de zaak, hem door den verhuurder verstrekt. En dit zal dan ook wel waarschijnlijk de bedoeling zijn van deze woorden, ofschoon zij dan niet zeer duidelijk is uitgedrukt.

En zoo komen wij van zelve terug tot de vraag: waarin bestaat de oorzaak van de verbindtenis?

Bij de beantwoording dezer vraag volgt de schrijver

hoofdzakelijk de definitiën van POTHIER en ZACHARIA. De oorzaak bestaat volgens hem, in overeenkomsten onder bezwarenden titel in hetgeen de wederpartij zich verbindt te geven, te doen of niet te doen. De zoo evengenoemde schrijvers zeggen, in de praestatie van hetgeen de wederpartij schuldig is. In de woorden mag eenig verschil zijn. De zaak schijnt op hetzelfde neder te komen. Dit blijkt dan ook uit het zeer juiste voorbeeld door den schrijver gegeven van eene overeenkomst zonder oorzaak, dat het geheele denkbeeld eenvoudig en duidelijk uitdrukt: ik koop van u *mijn* eigendom, ik geef u *uw* huis. Hier bestaat inderdaad geene verbindtenis voor de wederpartij, er is dus geene praestatie daarvan mogelijk. Indien de koper al zijn huis kan betalen aan een ander, deze laatste kan hem zeker met geene mogelijkheid leveren, wat hij niet heeft, even weinig als de begiftigde van den schenker kan ontvangen, wat hij reeds heeft.

In de overeenkomst om niet daarentegen wordt de oorzaak, op het voorbeeld derzelfde schrijvers, gezegd te bestaan in de eenvoudige liberaliteit, in den wensch om wel te doen, in de zucht van edelmoedigheid, van dankbaarheid, of in die om eenen pligt van geweten of van eer te vervullen.

Ook dit houd ik op zich zelve voor juist. Men moet echter hier vooral zorgen niet te ver te gaan, en niet uit het oog verliezen, dat de oorzaak dier liberaliteits-contracten niets gemeens heeft met haren vorm; met andere woorden, dat het niet voldoende is, indien er eene wettige schuld-oorzaak voor de overeenkomst is, maar dat de handeling bovendien moet voorzien zijn van den vorm door de wet geëischt. Daarop nu hebben de Fransche schrijvers niet altijd genoeg gelet; en ik betwijfel het, of ook deze schrijver dit wel gedaan heeft.

Wanneer hij b. v. zegt, dat de natuurlijke verbindtenis de wettige oorzaak kan zijn van eene burgerlijke verbind-

tenis, dan is dit op zich zelve waar. Maar wanneer hij er bijvoegt, dat dan de verbindtenis niet meer uitsluitend berust op den wil om te geven, dan houd ik dit *regtskundig* voor onjuist. Het *débitum naturale* toch is *civiliter indebitum*; aan praestatie derhalve van iets wat *verschuldigd* is, valt niet te denken; maar de overeenkomst is niettemin, doch alleen ook, bestaanbaar als libéraliteits-contract. Om als zoodanig echter verbindend te zijn, moet zij beantwoorden aan de vormen door de wet voor deze soort van overeenkomsten voorgeschreven: »Si une obligation naturelle, zegt TOULIER (VI, 187), peut devenir la cause d'une obligation civile, c'est seulement, lorsque la preuve de cette obligation est faite d'une manière reçue par le droit civil.»

Dat b. v. het gevoel van dankbaarheid pligten oplegt, die de wettige oorzaak kunnen worden eener burgerlijke verbindtenis, kan aan den schrijver worden toegegeven; en dat voor hem die deze pligten wil vervullen, iedere vorm goed is, kan ook waar zijn. Maar het is niet de vraag, welke vormen *hij*, maar alleen welke vormen *de wet* goed vindt? En de wet kent die onderscheiding niet; zij maakt geen verschil tusschen rémunératoire en andere schenkingen.

De schrijver gaat echter nog veel verder. Hij beweert, dat de vormen door de wet voor schenking voorgeschreven niet van toepassing zijn op gesimuleerde schenkingen, »parceque les formes prescrites pour les donations le sont exclusivement pour les contrats de donations ouvertes et non de donations déguisées, qui ne sont soumises qu'aux formalités des conventions dont elles empruntent les apparences.» — En wat zal het gevolg zijn van deze vreemde leer? Geen ander, dan dat men het er voor zal moeten houden, dat de vormen die de wet vordert op straffe van nietigheid eenvoudig zullen kunnen worden gehouden voor niet geschreven, omdat het voortaan zal afluigen van het

goedvinden der partijen, om, door het kiezen van een gesimuleerden vorm, ze niet na te leven. De schrijver verzekert ons dat dit in zijn land een punt is van zoodanig gevestigde jurisprudentie en doctrine, „que l'on ne le discute même plus devant les tribunaux.” — In Frankrijk mag dit zoo zijn aangenomen; maar mij blijft de stelling ten hoogste gevaagd en zelfs gevaarlijk toeschijnen.

Men herinnert zich voorzeker nog de verhandeling van den Luikschen hoogleeraar ERNST, die de voorschriften van den *Code* over dit onderwerp zeer hevig bestreden heeft niet alleen, maar die zelfs zoo ver ging van te beweren, dat zelfs volgens den *Code* de oorzaak niet zoude zijn een vereischte van de overeenkomst. Dat de geheele zaak misschien meer eene zaak van *doctrine* dan van *wetgeving* is, en dat bijgevolg deze bepalingen in de wet misschien zonder groot gevaar zouden kunnen gemist worden, daarvoor is welligt veel te zeggen. Maar de tweede stelling van den hoogleeraar is onmogelijk vol te houden, zoo lang deze bepalingen in de wet staan, en niet eenvoudig op algemeene gronden van wetenschap kunnen worden weggere-deneerd of voor niet geschreven gehouden. Wij vinden hier die verhandeling in de noot ter loops aangehaald; en, ofschoon de schrijver het daarmede blijkbaar niet eens is, heeft hij het echter niet noodig geoordeeld haar zelfs met een enkel woord te bestrijden.

Er is evenwel nog eene andere vraag, die nog op dit oogenblik de Fransche schrijvers zeer verdeeld houdt, deze namelijk: indien in de overeenkomst geene oorzaak is uitgedrukt, moet dan de schuldeischer bewijzen, dat zij wel, of de schuldenaar, dat zij niet bestaat? De schrijver vermeent het laatste, hoofdzakelijk op den bekenden grond, dat de overeenkomst zelve het vermoeden oplevert dat men zich wettig heeft willen verbinden, en dus van het bestaan eener oorzaak. Ik voor mij zou meer hechten aan de meening van hen, die zeggen, dat hij die eene vordering wil instellen,

tevens het bewijs moet leveren van het bestaan eener wettige verbindtenis, en dus ook, wanneer dit ontkend wordt, van eene wettige schuldzaak, die daarvan een onmisbaar vereischte is. Ik erken echter, dat voor beide gevoelens veel te zeggen is; maar ik voeg er alleen bij, dat voor ons de zaak veel van haren twijfel verloren heeft, nadat men de redactie van art. 1372 B. W. zoo heeft gewijzigd, dat daaruit duidelijk zou moeten blijken, dat men het bewijs heeft willen opleggen aan den eischer, zoodat althans de bedoeling van de wet, in dit opzigt, niet meer twijfelachtig is.

De tweede zaak, die ik op het oog heb, is de verklaring van de artt. 1156—1164, over de uitlegging der overeenkomsten; niet zoo zeer om de uitlegging zelve, die de schrijver geeft aan deze uitlegkundige bepalingen, die trouwens zeer beknopt is en weinig te beteekenen heeft, en waarover dan ook inderdaad niet veel te zeggen valt; maar wel om de aandacht te vestigen op een paar algemeene opmerkingen, waartoe zij hem aanleiding geven.

Men treft in de schriften der Romeinsche juristen eene groote menigte aan van die zoogenaamde regtsregels, die bij hen echter niet voorkomen als wetten, maar die zij eenvoudig geven als redenen voor hunne uitspraken of adviezen. In sommige nieuwere wetgevingen, bepaaldelijk in de Fransche en ook in de onze, heeft men gemeend in die regels een tamelijk willekeurigen greep te moeten doen, door sommigen daarvan tot wetgevende bepalingen te verheffen. Dat dit verkeerd is, dat dit zijn regelen van wetenschap, geenszins voorschriften, die in de wet te huis behooren; dat zij in de wet niet alleen overtollig, maar schadelijk bovendien zijn, omdat zij, letterlijk opgevat, aanleiding geven tot misverstand; dat men toch, door den éénen regel tot wet te maken, ligtelijk aanleiding geeft tot het dwaalbegrip, dat eene groote menigte andere, niet minder ware regels van uitlegkunde, niet zouden behoeven of behooren te worden in acht genomen; en dat bovendien alle die regels zijn

algemeen, en hunne toepassing vinden niet alleen bij de uitlegging van overeenkomsten, maar evenzeer bij die van testamenten en van de wet zelve, zoodat men, door ze in de wet alleen voor het één of voor het ander uitdrukkelijk te geven, voedsel geeft tot eene willekeurige beperking, die in strijd is met den aard der zaak, met het regt, en met de eigen bedoelingen van de geschreven wet zelve, -- dit alles is meermalen opgemerkt, en de schrijver verzuimt niet daarop de aandacht nogmaals te vestigen: «ces artt. sont en effet moins des artt. de droit que des règles de raisonnement, moins des principes de législation que des axiomes logiques; l'on dirait SOLON écrivant ses tables avec la plume d'ARISTOTE.»

De tweede algemeene opmerking is, dat men in den *Code* wel geeft regelen voor de uitlegging van contracten, maar dat men daarbij den eerste van alle regelen van uitlegkunde vergeten heeft, dat namelijk uitlegging alleen dan te pas komt, als de woorden onduidelijk en voor tweeledige opvatting vatbaar zijn. Men had toch ook dit kunnen leeren van de Romeinsche juristen: «cum in verbis nulla ambiguitas est, non debet admitti voluntatis quaestio.» Bij ons is die fout hersteld, in de artt. 932 en 1378 B. W. Maar zoo als die regels in den *Code* zijn opgenomen, en bepaaldelijk zoo als art. 1156 luidt, zou men daaruit moeten afleiden, dat men in ieder geval daartoe zijne toevlugt mag nemen, en dat men altijd moet zoeken naar de vermeende bedoeling der partijen, ook dan wanneer de woorden klaar, duidelijk en ondubbelzinnig zijn. Dit kan echter de meening niet geweest zijn; en het is dan ook nooit geschied, omdat, in Frankrijk vooral, de logica en het gezond verstand sterker zijn dan eene onjuiste uitdrukking, die bij toeval of bij ongeluk in de geschreven wet gekomen is; maar het weinig gewenscht gevolg daarvan is dan toch, dat men op die wijze in de wet den éenen weg aanwijst, terwijl wetenschap en praktijk eenen geheel anderen weg volgen.

Hoe het zij, zeker is het, en geene wet kan of mag daarin verandering brengen: alleen als de woorden onduidelijk en onzeker zijn, mag men zijne toevlugt nemen tot interpretatie: „c'est alors qu'il faut compléter l'insuffisance de l'expression, rectifier l'impropriété du terme, choisir l'acception véritable au milieu d'acceptions diverses, restreindre l'exagération d'une expression inconsidérée, rétablir l'ordre dans les phrases, l'harmonie dans les clauses, enfin son sens naturel et vrai dans l'acte entier, c'est alors qu'il faut dissiper l'obscurité, effacer l'ambiguïté, fixer le doute et éclaircir la confusion, en un mot, interpréter.”

Staan wij ten slotte nog een oogenblik stil bij de verbindtenissen ontstaande zonder overeenkomst, bij de zoogenaamde verbindtenissen *ex lege*, bepaaldelijk bij de verplichting tot vergoeding der schade, toegebracht door onregmatige daad. De wet geeft daarvoor slechts algemeene regels en voorschriften, die, hoe eenvoudig zij ook schijnen mogen, echter nog onophoudelijk aanleiding geven tot vele moeilijkheden in de toepassing.

Het beginsel is, ieder die schade toebrengt door zijne schuld of nalatigheid, moet die vergoeden. Dat beginsel is van toepassing op allen. De schrijver wil het daarom zelfs hebben toegepast op gencesheeren, advokaten, en op alle beoefenaren van iedere liberale professie, op hunne handelingen als zoodanig. De stelling moge *in abstracto* waar zijn. Doch de schrijver voegt er te regt bij: „il n'y a de difficulté que dans l'appréciation du fait et des circonstances.” Maar het is juist de vraag, of die moeilijkheid de toepassing niet genoegzaam altijd onmogelijk zal maken? Wie zal die omstandigheden waarden? Wie zal b. v. uitmaken, of een doctor een verkeerd recept geschreven, of een advocaat een verkeerd advies gegeven heeft, in zaken, die wel altijd twijfelachtig zijn zullen?

Een tweede beginsel is, dat men niet alleen aansprakelijk is voor eigen schuld en verzuimen, maar ook voor

die van anderen, voor wie men instaat. En het is dat beginsel vooral, dat nog menige vraag doet geboren worden, die niet minder gewichtig dan moeilijk is. Men vindt die hier vrij volledig behandeld, natuurlijk dus ook die over de aansprakelijkheid van den Staat, voor de daden zijner ambtenaren. De schrijver beantwoordt die met eene onderscheiding. Treedt de Staat op als particulier, als ondernemer van eenigen tak van nijverheid, als ondernemer van spoorwegen of van het brieven-vervoer, in één woord *loco privati*, dan zijn de personen die hij daarvoor gebruikt, men noeme ze ambtenaren of niet, zijne ondergeschikten, zijne préposés in den zin van het burgerlijk regt, en de gewone regelen van verantwoordelijkheid zijn op hem onvoorwaardelijk van toepassing. Dit schijnt voor geene tegenspraak vatbaar. Anders echter is het met regeringsdaden, die moeten worden beoordeeld naar de regelen van het *jus publicum*; de verantwoordelijkheid van het *jus privatum* is daaraan vreemd. Ook hiervoor is zeker veel te zeggen; maar de oplossing is toch niet boven alle bedenking. Het is volkomen waar, dat tusschen den Staat en zijne ambtenaren geen burgerlijke regtsband bestaat; maar toch, het is niet minder waar, dat dit eigenlijk niet de vraag is. De vraag is alleen, welk is het verband tusschen den Staat en de privaatspersonen, wanneer door *den Staat* vertegenwoordigd door de ambtenaren door den Staat daartoe aangesteld, schade wordt toegebracht? — Het zou mij te verleiden, wilde ik die moeilijke vraag hier gaan behandelen; maar zeker verdient zij nog wel eene gezette en ernstige overweging.

A. DE PINTO.

Etude sur les principes généraux de l'interprétation des lois et spécialement du Code Civil Français, par CHARLES BROCHER. — Genève et Paris. — 1862. — 244 pag. in 12°.

De uitlegging der wetten, een zeer gewichtig onderdeel der rechtswetenschap, eene wetenschap op zich zelve, heeft dit gemeen met iedere wetenschap, dat zij hare eigen regelen heeft, die bij hare beoefening niet mogen worden verwaarloosd, wil men niet gevaar loopen om haar prijs te geven aan willekeur, onzekerheid en verwarring. Die regelen en beginselen verschillen eigenlijk niet voor de verschillende wetgevingen. Zij zijn algemeen, en moeten dus ook, in het algemeen, bij de uitlegging van iedere wet worden in acht genomen. Alleen voor dat gedeelte van de geschiedkundige uitlegging, dat ontleend wordt aan de zoogenaamde voorbereidende werkzaamheden, is dit niet onbepaald waar, omdat de waarde, die daaraan gehecht moet worden, altijd eenigzins afhankelijk is van de grondwettige regelen voor de wetgevende magt, die voor iederen Staat verschillen.

Het hoofdstuk, door den schrijver van dit werk aan dat onderwerp gewijd, is daarom uit den aard der zaak van meer beperkte toepassing, en veel wordt daarin gevonden, wat alleen voor den uitlegger van het Fransche regt van gewigt is. Maar, wanneer er voor het overige gesproken wordt van meer bijzondere toepassing op het Wetb. Nap., dan wil dat niet zeggen, dat de schrijver zijne regelen daarop meer toepasselijk acht dan op andere wetboeken; maar dan beteekent dit eenvoudig, dat zijne voorbeelden tot opheldering van die regelen, uitsluitend uit het Fransche regt worden gekozen. En, in zooverre heeft dan ook het geheele werk eene meer bijzondere waarde voor de beoefenaren van den *Code*, omdat die verschillende voorbeelden tevens de oplossing geven van menig gewichtig vraagstuk van Fransch regt, dat schrijvers en jurisprudentie verdeeld houdt.

De schrijver neemt voor grondslagen van wets-uitlegging aan: de grammaticale, de historische, de logische en systematische, en de philosophische.

Wat de grammaticale uitlegging der wet betreft, ofschoon het eene waarheid zij, dat de zin der wet in de eerste plaats uit hare woorden moet worden opgespoord, niet minder waar is het, dat die woorden somtijds duister en dubbelzinnig zijn kunnen, en dat bovendien de wetgever, even als ieder ander, zich van eene onjuiste uitdrukking kan bediend hebben, om zijne gedachte kenbaar te maken. Waar nu dit een of ander blijkt het geval te zijn, spreekt het van zelve, dat men meer hechten moet aan den wezenlijken, dan aan den streng grammaticalen zin der woorden. Blijkt nu reeds daaruit, dat men aan den letterlijken zin van de woorden niet genoeg heeft, men mag bovendien niet uit het oog verliezen, dat de wet de uitdrukking is van den wil des wetgevers: dat de woorden slechts het middel zijn om van dien wil te doen blijken, en dat derhalve aan een onnaauwkeurig teeken, waarvan men zich mogt hebben bediend, nooit de voorrang mag worden gegeven boven de ware gedachte, indien deze van elders duidelijk blijkt. Dit laatste is echter een noodzakelijk vereischte. Want waar de woorden duidelijk en klaar zijn, komt geene uitlegging langs andere wegen te pas; en dwalingen en onnaauwkeurigheden van uitdrukking worden zelfs in de wet nooit voorondersteld.

Waar de enkele woorden te kort schieten, is de geschiedenis van de wet of van het regt eene eerste hulpbron voor de uitleggers; want de wet mag nooit beschouwd worden als een geïsoleerd feit. Zij is haar aanwezen integendeel altijd verschuldigd aan een zamenloop van gebeurtenissen en omstandigheden, die meer of min invloed hebben uitgeoefend op hare voorschriften, en die bijgevolg dienen kunnen om deze beter te leeren kennen.

Het Wetb. Nap. b. v., zegt de schrijver, ofschoon zeer
Themis, D. X, 2de St. [1863].

dig opgevolgd aan een tijdvak van groote wijsgeerige geestdrift, is daarom niet een bloot theoretisch werk, op een schoonen dag voortgekomen uit het hoofd van een afgetrokken denker, of uit den min of meer willekeurigen wil eener vergadering; het is het gevolg eener langdurige historische ontwikkeling, en van de gedenkwaardige omstandigheden, die zeer veel hebben bijgedragen om het in het leven te roepen.

Het grootste gedeelte van dezen titel wordt voor het overige gewijd aan het gebruik van de voorbereidende werkzaamheden. Aan een voorzigtig gebruik daarvan hecht de schrijver groote waarde. Het is zoo, de wet alleen wordt afgekondigd, en zij alleen heeft verbindende kracht, niet de redevoeringen en beraadslagingen, die haar voorafgingen. Maar het is ook alleen om de wet, waar hare woorden eene tweeledige opvatting mogelijk maken, des te beter te verstaan, niet om haar in de plaats der wet te stellen, dat men daartoe zijne toevlugt mag nemen.

Het meest uitvoerig is de derde titel, waar gehandeld wordt over de logische en systematische uitlegging.

Iedere wetgeving bestaat uit een samenstel van voorschriften, die allen verbindend zijn, waaruit volgt, dat er noodzakelijk verband bestaat tusschen alle die voorschriften, en dat allen, zoo veel mogelijk, zoo moeten worden uitgelegd, dat allen te zamen met elkander in overeenstemming zijn.

Niet alle wetten echter hebben gelijke kracht; maar er bestaat eene soort van hierarchie, zoo als de schrijver het uitdrukt, tusschen de verschillende bestanddeelen, waaruit het regt van iederen Staat gevormd wordt. Zoo moet de gewone wet wijken voor de grondwet. Minder juist echter is een ander voorbeeld door den schrijver aangevoerd. Als er strijd is, zegt hij, tusschen de wet van eenig bijzonder land en een tractaat, moet het tractaat geacht worden aan de wet te dérogeren, als afkomstig van eenig hooger gezag.

Dit is, voor de meeste Staten althans, ver van waar te zijn.

Onder de verschillende soorten van redeneringen, waarvan men zich bij de uitlegging der wetten bedient, behandelt de schrijver in de eerste plaats het zoogenaamde *argumentum a contrario*, door hem genoemd *argument d'opposition*, daarin bestaande, dat, indien eene spéciale wet voor een gegeven geval in zekeren zin bestaat, men daaruit besluit tot eene tegenovergestelde, althans verschillende beslissing voor alle andere bij dat voorschrift niet voorziene gevallen. Het is intusschen bekend, dat, hoezeer zulke redenering in enkele gevallen juist moge zijn, niets echter gevaarlijker en bedriegelijker is dan eene algemeene en onvoorwaardelijke toepassing daarvan. Dit wordt dan ook door den schrijver ten volle erkend.

Met volkomen juistheid echter worden in datzelfde hoofdstuk opmerkingen gemaakt op het gewigtig verband tusschen regels en uitzonderingen; omdat het beste middel om den regel te verklaren, niet zelden juist gevonden wordt in zijne uitzonderingen, terwijl daarentegen de ware zin doorgaans juist het best wordt gekend uit den regel.

Een ander hulpmiddel, dat tevens waarbij de schrijver het langst stilstaat, en dat ook wel de meest gewigtige rol vervult bij iedere wets-uitlegging, is de analogie.

Als men eene wetgevende bepaling naauwkeurig ontleedt, treft men daarin drie bestanddeelen aan: de wet zelve, haar doel, hare beweegredenen; en die onderscheiding is vooral van gewigt bij het gebruik dat men maakt van de analogische uitlegging der wet.

Bij analogie redeneren, zegt de schrijver: dat is eene redenering gronden op de gelijkheid of het verband tusschen het ééne voorwerp en het andere; bij analogie uitleggen derhalve, is den zin vaststellen van eene duistere bepaling door middel van hun verband of overeenstemming met andere bepalingen, die duidelijk zijn of wier zin reeds be-

kend is. En dat verband of die gelijkheid kan gelegen zijn, zoowel in de wet zelve, als in haar doel of in hare motieven. En van dit middel mag worden gebruik gemaakt, niet alleen bij de toepassing van algemeene wetgevende bepalingen, maar evenzeer bij die van voorschriften van exceptionnelen aard, ofschoon anders de uitzondering op zich zelve voor strikte toepassing is. Alleen de bepalingen van het strafregt zijn, uit haren aard, voor geene uitbreiding bij analogie vatbaar, om het voorschrift van art. 4 C. P. Dit laatste moge streng wetenschappelijk waar zijn. Het is niettemin bekend, dat men in de praktijk niet gewoon is zich daaraan onvoorwaardelijk te houden.

Voor het overige verleent de analogie hare hulp, niet alleen om het stilzwijgen der wet aan te vullen, maar ook om de moeyelijkheden op te lossen, waartoe de onduidelijke bepalingen der wet aanleiding geven.

Eindelijk wordt nog in den vierden en laatsten titel gehandeld over de zoogenaamde philosophische uitlegging. Niet zonder reden wordt daarbij de uiterste behoedzaamheid aangevolen. Wanneer de woorden der wet eene tweeledige opvatting toelaten, moet men die kiezen, die het meest met de algemeene regtvaardigheid of billijkheid overeenstemt, omdat men vooronderstellen mag, dat de wetgever, die de keus had tusschen hetgeen billijk en hetgeen onbillijk is, aan het eerste de voorkeur zal hebben gegeven. Het Romeinsche regt leert ons dit reeds, en op zich zelve is het volkomen waar.

Men moet zich niettemin zorgvuldig wachten, om op die wijze niet eigen begrippen van abstract natuur-regt te stellen in de plaats van de wet. Wat billijk en wat niet billijk is, valt niet altijd met mathematische zekerheid te zeggen. Het subjectief gevoel van den uitlegger der wet kan daarop van grooten, van te grooten invloed zijn; want niet in ieders oog is hetzelfde billijk of onbillijk.

Ziedaar den korten inhoud medegedeeld van dit geenszins

onbelangrijk boekje. Ik verdiep mij in geene oordeelvellingen. Over alle die regelen van uitlegging kan nog verschillend gedacht worden. Maar het onderwerp is, in ieder geval, van gewigt, en wel waardig dat er de algemeene aandacht op gevestigd worde. Dat zal ieder erkennen, die niet in letters en woorden alleen *de wet*, en niet in de wet alleen *het regt* zoekt.

A. DE PINTO.

ACADEMISCHE LITERATUUR.

A. F. DE BAS, *Over de regten, opgekomen aan een afwezige, wiens bestaan onzeker is.* — 's Gravenhage, 1863 69 bl.

In twee hoofdstukken behandelt de schrijver, gelijk het opschrift aanduidt, de vierde afdeeling van titel XIX, boek I, B. W.

Het eerste hoofdstuk is gesplitst in twee paragrafen, waarvan de eerste algemeene beschouwingen bevat. In korte, fiksche trekken vermeldt de schrijver waarom het onderwerp der afwezigheid wettelijke voorziening vereischt; hoe de Fransche wetgever het eerst dat onderwerp in zijn' ganschen omvang regelde; hoe de titel, waarin dat onderwerp wordt behandeld, door den Nederlandschen wetgever reeds bij het ontwerp van 1820 te regt was verplaatst, en hoe eindelijk na 1830 nog eene gewenschte uitbreiding is gegeven aan de regeling van het onderwerp, door ook te voorzien in het geval dat iemand afwezig is, ofschoon er omtrent zijn bestaan hoegenaamd geene onzekerheid bestaat.

De schrijver vermeldt vervolgens den omvang der voorzieningen, in den titel van afwezigheid vervat, en ontwikkelt in eene tweede paragraaf kortelijk, welke voorzieningen de wetgever noodig geoordeeld heeft te maken ten aanzien van de vermogensregten van den afwezige, naar

gelaug van de drie daartoe vastgestelde tijdperken. Hij wijst op verscheidene verbeteringen, in ons Wetboek aangebragt, — verbeteringen, die evenwel, gelijk de schrijver ook zelf erkent, de groote verdiensten van de zamenstellers van den Code niet verduisteren, daar deze een' nog weinig gebaanden weg hadden te betreden en dien zoo spoedig aflegden; — voorts vermeldt hij in het kort de beginselen, waarvan men in die beide of in vroegere wetgevingen is uitgegaan.

In het tweede hoofdstuk gaat de schrijver tot de eigenlijke behandeling van zijn onderwerp over.

De inhoud en strekking der vier artikelen, die de vierde afdeeling van den titel van afwezigheid uitmaken, kan in weinige woorden worden zaangevat, en is deze: zoo aan den afwezige een regt is opgekomen, nadat zijn bestaan onzeker is geworden, moet hij, die beweert in diens regten te zijn getreden, bewijzen dat de afwezige heeft gelcefd op het oogenblik, dat het regt aan hem zoude zijn opgekomen (art. 545); daarentegen wordt dat bewijs niet gevorderd van hem, die bij ontstentenis van den afwezige tot het genot van eenig regt (nalatenschap of legaat) is geregtigd (art. 546), een en ander een natuurlijk gevolg van het regtsvermoeden, dat de afwezige is overleden op den dag, waarop hij zijne woonplaats heeft verlaten of waarop de laatste tijding van zijn leven is ontvangen (art. 524).

Het regtsvermoeden evenwel moet wijken voor de waarheid; wanneer derhalve later, mits binnen het tot de verjaring vereischte tijdsverloop, blijkt dat de afwezige werkelijk nog in leven was, is de belanghebbende bevoegd zijn regt alsnog te doen gelden (art. 547), terwijl eindelijk, zoo de afwezige zelf terugkomt of iemand als zijn regthebbende optreedt, gedeeltelijke teruggave van genotene vruchten en inkomsten moet plaats hebben naar gelang van het tijdsverloop sedert den dag, als tijdstip van het vermoedelijke overlijden aangewezen (art. 548), even als zulks

ten opzichte van de goederen, die hij tijdens de verklaring van vermoedelijk overlijden reeds bezat, bepaald is bij art. 538 B. W.

De schrijver splitst zijn tweede hoofdstuk vrij geleidelijk in 6 paragrafen.

In de eerste handelt hij over het verband der vierde afdeling met de voorafgaande, waarin gehandeld wordt over de goederen en regten, die den afwezige reeds voor dat zijn bestaan onzeker was toekwamen; die goederen en regten gaan, bij het vermoeden van overlijden, natuurlijkerwijze op zijne erfgenamen over, maar de goederen en regten, die eerst aan den afwezige zouden zijn opgekomen nadat zijn bestaan onzeker is geworden, kunnen niet op zijne erfgenamen overgaan, ten zij deze bewijzen dat hij op het oogenblik dier verkrijging nog in leven was, welk stelsel ook door den Franschen wetgever was aangenomen.

Zijn daarentegen, bij ontstentenis van den afwezige, anderen tot eene nalatenschap of een legaat geroepen, zoo hebben deze, als zijn bestaan onzeker is, niets te bewijzen, en kunnen zij, onder de noodige behoedmiddelen, die nalatenschap of dat legaat in bezit nemen, over welk een en ander de schrijver in de derde en vierde paragraaph handelt.

Wanneer nu is het bestaan van den afwezige onzeker? — Dit onderzoekt de schrijver in de tweede paragraaph, waarbij hij aantoonst, dat alle onduidelijkheid daaromtrent in onze wetgeving is weggenomen, en dat daaronder zoo algemeen mogelijk wordt begrepen onzekerheid van bestaan, onverschillig of de afwezige al of niet vermoedelijk overleden is verklaard.

In de reeds vermelde vierde paragraaph toont de schrijver aan, dat ten opzichte der behoedmiddelen ten behoeve der belanghebbenden in eene erkende leemte der Fransche wetgeving is voorzien. — Welke behoedmiddelen er te nemen zijn, is overgelaten aan het oordeel der regtbank, die vergunning tot het aanvaarden van de nalatenschap of van het legaat verleent.

Welke regtbank is bevoegd tot het verleenen dier vergunning? M. i. is twijfel daaromtrent niet mogelijk. Art. 546 spreekt van het opkomen eener nalatenschap of van een legaat aan een' afwezige, wiens bestaan onzeker is, en leert dat hij, die bij diens ontstentenis daartoe gerechtigd zoude zijn, de nalatenschap of het legaat in bezit kan nemen op verkregene vergunning der regtbank, waar het sterfhuis gevallen is. Met het sterfhuis wordt hier gewis bedoeld het sterfhuis van dengenen, van wien de nalatenschap of het legaat afkomstig is. De schrijver evenwel is (bl. 40) van oordeel, dat de vergunning behoort gevraagd te worden van de regtbank van het arrondissement, binnen hetwelk de afwezige het laatst zijne woonplaats gehad heeft. Hierin dwaalt de schrijver m. i. kennelijk: van het sterfhuis van den afwezige kon er ten deze zelfs geene spraak zijn, omdat (gelijk de schrijver elders te regt opmerkt) hier gesproken wordt van een' afwezige, wiens bestaan onzeker is, onverschillig of hij al of niet vermoedelijk overleden is verklaard.

De schrijver schijnt dan ook te dezen opzigte met zich zelve in tegenspraak, als hij, en te regt, in de slotwoorden zijner verhandeling de bij art. 546 aangewezen regtbank niet voor eene andere houdt als die van de verlatene woonplaats, waar, krachtens art. 80 B. W., het sterfhuis van den (vermoedelijk overleden verklaarden) afwezige geacht zoude moeten worden gelegen te zijn.

In de beide laatste paragraphen onderzoekt de schrijver, in hoeverre de afwezige of diens regthebbenden aanspraak hebben op nalatenschappen en regten, die nader mogten blijken hun toe te komen, en op de vruchten en inkomsten van de hun opgekome ne goederen.

Dat de afwezige, zoo hij terugkomt, of diens erfgenamen of regtverkrijgenden, welke aantoonen dat de afwezige leefde op het oogenblik dat eene nalatenschap of een legaat aan hem opkwam, die nalatenschap of dat legaat, mits binnen het tot verjaring vereischte tijdsverloop, kunnen opvorderen,

ligt wel in den aard der zaak. De bepaling van art. 547 strekt dan ook meer tot het wegnemen van allen mogelijken twijfel, dan tot het verleenen van die bevoegdheid.

Dat die bevoegdheid niet ijdel zij, daarvoor behoort de regtbank te waken door het voorschrijven der noodige bevoegdheidsmiddelen, die des te noodzakelijker zijn, omdat, gelijk de schrijver te regt opmerkt, in ons Wetboek, evenmin als in den C. N., eenige beperking is gemaakt in het regt van vervreemden of bezwaren van dengene, die de nalatenschap of het legaat inmiddels in bezit heeft genomen.

Dat de terugkomst van den afwezige, de vervreemding der nagelatene of gelegateerde goederen en het onvermogen van een' der mede-erfgenamen aanleiding kunnen geven tot vrij moeilijke geschillen, toont de schrijver kortelijk aan, met vermelding van het gevoelen van verscheiden Fransche schrijvers en met eene heldere en duidelijke ontwikkeling van zijne eigene meening.

Ten opzichte van de vruchten en inkomsten van zoodanige goederen, was eene afzonderlijke bepaling noodig. De schrijver geeft evenwel, en ik meen te regt, de voorkeur aan de bepaling van art. 138 C. C. en art. 529 B. W. van 1830, waarbij de te goeder trouw genotene vruchten tot de terugkomst van den afwezige aan den in het bezit gestelde geheel worden toegekend.

De vaststelling van het terug te geven gedeelte der vruchten kan bezwaarlijk op vaste beginselen steunen. Waarom toch dat gedeelte juist op de helft en een vierde, of op een vijfde en een tiende bepaald? Gewis om geene andere reden, dan dat er toch eenige bepaling noodig was.

Ik heb evenwel een ander bezwaar tegen de artt. 538 en 548 B. W., en zoude verlangen dat de wetgever althans bepaald hadde, dat de helft der jaarlijksche vruchten gedurende 15 jaren, en daarna tot het verstrijken der 30 jaren, het vierde gedeelte der jaarlijksche vruchten moet worden teruggegeven. Ik vind het hard, dat de afwezige, die in het vijftiende jaar terugkomt, gesteld dat de jaarlijksche

vruchten *f* 100 beloopt, regt heeft op *f* 1500, terwijl hij, één jaar later terugkomende, op slechts *f* 400 regt heeft. Die onbillijkheid ware weg te nemen, door het terug te geven gedeelte van de *jaarlijksche* vruchten te bepalen; de afwezige zou daarbij winnen, terwijl hij, die de vruchten trekt, wil hij voorzigtig handelen, dat aandeel toch heeft moeten ter zijde leggen en voor den afwezige bewaren.

F. A. TV WEEVE.

J. J. A. SCHILL, *Over de drukpers in Nederlandsch Indië*. — Leiden, 1863.

Het drukpers-reglement voor Ned. Indië van 1856 heeft in der tijd, zoowel in den boezem der Tweede Kamer, als daarbuiten, zeer scherpe bestrijding en schier algemeene afkeuring ondervonden, en in zijn preventief en in zijn repressief gedeelte. Het werd in de Kamer door den heer THORBECKE begroet met den weinig vereerenden naam van *gewrocht der duisternis*. Een eigenlijk wetenschappelijk onderzoek is daaraan, voor zoo veel ik weet, tot dusverre niet te beurt gevallen; en reeds daarom verdient deze proeve zeer de aandacht.

Men is gewoon onze Nederlandsche vrijheid van drukpers zeer te roemen. Ik heb altijd gemeend, en ik meen nog, dat die lof wel min of meer overdreven is. Onze wetten geven zeker vrijheid. Maar het valt toch niet te ontkennen, dat die vrijheid zeer wordt beperkt door de wijze, waarop de jurisprudentie die wetten toepast; zoowel door de groote uitbreiding, die zij geeft aan de verantwoordelijkheid van drukkers en uitgevers, als de schrijver bekend is; als vooral ook door de verwarring, die men daarin op den duur vindt van twee zeer verschillende zaken, namelijk van de openbaarmaking van valsche en leugenachtige feiten, en van de verkeerde of wel onbillijke qualificatie en beoordeeling van

erkende en bewezen feiten. Dit laatste inzonderheid geeft aan ieder gezag een al te gemakkelijk middel in handen om in iedere scherpe, ofschoon daarom nog niet altijd onjuiste en onverdiende beoordeeling zijner handelingen, hoon en laster te vinden. Onze drukpers-wetten worden op die wijze een zeer gevaarlijk wapen in de handen van het gezag, dat de drukpers, zonder dat zij de grenzen harer wettige bevoegdheid overschrijdt, blootstelt aan ongegronde vervolgingen; en, wat erger is, aan onverdiende veroordeelingen.

Met dit alles kan men ten minste in Nederland schrijven en drukken wat men wil, zonder voorafgaand verlot, doch behoudens zijne verantwoordelijkheid in regten; en in zoverre bestaat dus vrijheid van drukpers.

Dit is echter in Indië het geval niet.

Men heeft in het drukpers-reglement niet alleen de straffen verzwaaard, en in het algemeen de repressieve bepalingen veel strenger gemaakt en uitgebreid; maar men heeft bovendien door eene reeks van préventieve bepalingen, die dienen moeten om de uitspattingen en losbandigheden van de „koningin der aarde” te beteugelen, de uitoefening van het beroep van drukkers en uitgevers zeer bemoeijelijkt.

Wat het eerste, de repressie, betreft, wil ik alleen herinneren, dat men in het drukpers-reglement niet heeft overgenomen de bepaling van art. 4 van de wet van 16 Mei 1829, waarbij gezegd wordt, dat iedereen vrijheid heeft om over de handelingen der openbare magten zijne gedachten te uiten en die te beoordeelen. Al wordt nu ook die vrijheid door de praktijk niet altijd even onvoorwaardelijk geëerbiedigd, regtens bestaat zij; en het beginsel, in de wet geschreven, is in ieder geval van gewigt. Voor Indië echter werd zulk eene vrijheid ten hoogste gevaarlijk geacht; en zij werd daarom opzettelijk niet gegeven; de beoordeeling van regeringsdaden moet dan altijd beschouwd worden als opzetting tot haat of minachting tegen de regering.” Hoe

geheel hersenschimmig zulke vrees is, ten minste voor een bestuur, dat niet op den duur zich aan verkeerde, verachtelijke of hatelijke handelingen schuldig maakt, wordt door den schrijver dezer verhandeling met een paar woorden aangetoond.

De préventieve maatregelen van het reglement komen hoofdzakelijk hierop neder: hooge borgtogten gevorderd van ieder die het beroep van drukker, uitgever of handelaar in drukwerken, in de uitgebreidste beteekenis uitoefent, om daarop te verhalen veroordeelingen, o. a. wegens misdrijven en overtredingen, waaraan hij ten eenemale vreemd en onschuldig is; — verpligte onderteekening door den schrijver in couranten en tijdschriften van alle, ook van louter wetenschappelijke opstellen; — de vrijheid voor de uitoefening van alle deze beroepen afhankelijk gemaakt van het goedvinden van de uitvoerende magt, wier voorafgaand verlot men wel niet noodig heeft, maar die toch voor een bepaald persoon de uitoefening van het beroep kan verbieden, als zij dit, *in het belang der openbare orde, noodig oordeelt*.

Dat echter bovendien zulke wetten niet eens altijd bij magte zijn om het doel te bereiken, dat men zich daarmede voorstelt, is reeds dikwijls gezegd, en de ondervinding schijnt dit ook nu weder in Indië te leeren. Merkwaaardig is hetgeen de schrijver verhaalt omtrent de wijze, waarop men de verpligte onderteekening der schrijvers ontduikt. Het middel is zeer eenvoudig; de drukker stelt zich aan het einde van iedere courant als *schrijver* verantwoordelijk voor alles wat daarin voorkomt; zoodat men nooit iemand anders dan hem daarvoor vervolgen kan; en het doel, om een verantwoordelijk en vervolgbaar persoon meer te hebben, gemist wordt.

En bij dat alles komt dan nog eene soort van vermoedde censuur. Van elk drukwerk is de drukker of uitgever verplicht, vóór de uitgave een door hem onderteekend exemplaar te zenden aan het hoofd van het plaatselijk bestuur,

een ander aan den officier van justitie, en een derde aan de algemeene secretarie. Eerst wanneer hij het bewijs van ontvangst van alle deze ambtenaren heeft ontvangen, en daarvoor is geen termijn bepaald, kan tot de verspreiding worden overgegaan. Ieder dezer ambtenaren kan dus, door eenvoudig dat bewijs niet af te geven, het zij omdat hem de inhoud, waarom dan ook, niet bevalt, het zij om welke andere reden ook, die hij niet behoeft mede te deelen, de uitgave onmogelijk maken.

De schrijver toont in een vierde en laatste hoofdstuk nog aan, hoe onverstandig inzonderheid dat geheele stelsel van préventie is, en hoe oneindig verkiesselijker het zijn zou, ook in het belang der regering, zoowel in de kolonie als in het moederland, aan de drukpers eene betaamelijke vrijheid te geven.

Nog ééne opmerking ten slotte. Het reglement is vastgesteld bij besluit, niet bij de wet. Uit het oogpunt van légaliteit is daarop niets aan te merken; het regeringsreglement laat het één en het ander toe. Niettemin had de schrijver de voorkeur gegeven aan eene wet, omdat hij het verkiesselijk acht, „dat men zoo veel mogelijk de verschillende gevoelens tracht te vernemen.” Ik geloof ook, dat de regering moeijelijk van de wet zou verkregen hebben, alles wat zij nu in haar reglement geschreven heeft; en daarom zou misschien voor dit onderwerp die weg tot betere uitkomsten geleid hebben. Ik ben anders geen groot voorstander van het stelsel om koloniale wetten en wetboeken vast te stellen door de wet. Ik geloof zelfs niet dat wetten van grooten omvang, en vooral wetboeken, juist altijd beter worden door die *verschillende gevoelens*, die men zeker in de groote parlementaire vergaderingen verneemt.

A. D. P.

BERIGTEN VAN GEMENGDEN AARD.

**STATISTIEK VAN HET GEVANGENISWEZEN
OVER 1861.**

Blijkens de statistiek der gevangenen over 1861, — den Minister van Justitie door den Hoofd-Inspecteur van 's Rijks gevangenen, den heer ALSTORPHIUS GREVELINK, aangeboden, — waren daarin aanwezig op ult^o. December van dat jaar 4429 personen, zijnde 304 meer dan in het jaar te voren en 446 meer dan in 1859.

Bij afwisseling werden opgenomen 46,000 personen.

In de strafgevangenen telde men op ult^o. Dec. 1861 2197 gevangenen, in de huizen van verzekering 1361, in die van arrest 664 en in die van bewaring 207.

De verhouding van het totaal cijfer der gevangenen tot de algemeene bevolking was over 1861 op 1000 zielen 13.6; hetgeen eene geringe vermeerdering van 0.3 oplevert, vergeleken met het jaar te voren. De verhouding over de laatste jaren is zeer ongunstig (in 1853 was die nog maar 8.7). Dit is echter klaarblijkelijk het gevolg daarvan, dat het getal gevangenen in de huizen van bewaring sterk is toegenomen; alleen het cijfer der door de kantonregters veroordeelden bedroeg in 1852 1290 en in 1861 11,427.

Het getal vreemdelingen beliep in 1861 646, zijnde iets minder dan in het jaar te voren.

Van het getal gevangenen over het jaar 1861 waren 6878 gehuwden, 12,021 ongehuwden, 653 weduwnaars en 457 weduwen. — De gehuwden stonden tot de ongehuwden als 1 tot 1.90.

Van het gezamenlijk getal gevangenen konden, bij hunne opneming, lezen en schrijven 11,206 en niet 8803, welk laatste cijfer het geringste is sedert zeven jaren. In 1858 had men zelfs het treurig verschijnsel, dat het getal der opgenomenen, die noch lezen noch schrijven konden, eenigzins hooger was dan die het wél konden.

In 1861 telde men beneden de 10 jaren 110, van 10 tot 20 jaren 3372, van 20 tot 25 jaren 3323, van 25 tot 30 jaren 3113; daarna vermindert het getal telkens over vijfjarige tijdperken; boven de 60 jaren waren er 716.

De meerdere of mindere ervarenheid der *jeugdigen* bij hunne opneming in de strafgevangenen en huizen van verbetering (Rotterdam, Montfoort en Alkmaar) blijkt uit eene opgave, die voor 1861 de volgende uitkomsten oplevert:

	Jongens.	Meisjes.	Totaal.
Alstoen konden lezen en schrijven	166	22	188
Konden dit niet	139	45	184
Totaal	305	67	372

De helft dus dezer jeugdigen konden bij hunne aankomst lezen noch schrijven; van de jongens evenwel stond het getal van hen, die dit konden, bijna aan dat der geheel onkundigen gelijk, maar bij de meisjes was het getal onkundigen veel grooter.

Het totaal der jeugdige gevangenen beneden de 16 jaren was in

1861	1579	of	7.89	pet.
1860	1674	"	5.46	"
1859	1534	"	8.04	"
1858	1912	"	9.41	"
1857	2020	"	9.62	"
1856	2373	"	10.62	"

Onder de jeugdige veroordeelden in de huizen van arrest merkt men weder een zeer groot aantal (923) te Breda op. Gelyke redenen als in 't vorige jaar zijn daarvan de oorzaak. Het feit blijft intusschen alle aandacht verdienen.

De gezondheidstoestand in de gevangnissen was, over het algemeen, gunstiger. Dit was vooral het geval in de huizen van verzekering; te meer opmerkelijk, omdat daarin het cijfer der bevolking afnemende was.

In 1861 waren:

	Eens of meer- malen ziek.	Niet ziek.	Verhouding. 1 ziek op de
In de strafgevangnissen . . .	1738	1246	0.70
" " huizen van verzekering . . .	1274	7433	5.83
" " " " arrest . . .	887	7411	8.35
Totaal in 1861.	3419	16,090	4.10
" " 1860.	4828	14,439	3.09
" " 1859.	5035	14,031	2.78
" " 1858.	4235	16,075	3.79

Hieruit blijkt, dat er minder zieken in de *gezamenlijke* gevangnissen waren, bij een grooter getal gevangenen. Immers in 1861 waren er, buiten de huizen van bewaring, 242 gevangenen meer, en het getal zieken (eens of meermalen) was 909 minder dan in 1860.

Alleen met betrekking tot de *strafgevangnissen* was de gezondheidstoestand weder ongunstig. Het getal der zieken overtrof ook in verre dat der gezonden, en in de verhouding is zeer weinig verschil op te merken.

Het totaal-generaal der ziektedagen beliep over 1861 72,813, dat der verblijfsdagen 770,737; verhouding van de ziektedagen op de 100 verblijfsdagen 9.44.

"Ook deze statistiek," zegt de Hoofd-Inspecteur, "levert weder

ten aanzien van Leeuwarden eene even ongunstige uitkomst; althans het verschil is gering (er waren in 1861 aldaar 39,084 ziektedagen en 276,237 verblijfdagen; verhouding als boven 14.14). Maar ik moet Uwe Exc. ook hierbij vooral wijzen op de strafgevangenis voor jongens te Rotterdam (4983 ziektedagen, 37,467 verblijfdagen; verhouding 13.29). Ook in de gevangenis waren weder meer zieken dan gezonden. Wij zouden het daarom eene groote verbetering achten, wanneer deze zoo belangrijke gevangenis naar een gezond punt van het land kon worden overgebracht, en wanneer dan ook de klassen der jeugdigen (beneden de 20 jaren) uit Leeuwarden en Hoorn daarmede konden worden vereenigd. Die maatregel zou ook bijdragen tot verlichting dezer beide gevangenissen. Dat nu zoodanige inrigting op het land werkelijk de heilzaamste uitkomsten voor de gezondheid oplevert, bewijst het gesticht te Montfoort, waar het getal der gezonden verre dat der zieken overtreft, en waar in 1861, evenmin als in 1860, eenig sterfgeval plaats had; een toestand, niet te vergelijken met dien, toen dat gesticht zich nog op den Heiligenweg te Amsterdam bevond, waar dan ook menig treurig sterfgeval het bewijs van ongezondheid moest geven.

„Reeds vóór eenige jaren werd zulke verplaatsing der Rotterdamsehe strafgevangenis door ons voorgesteld. Wij koesteren de hoop, dat er eindelijk in zal kunnen worden voorzien.“

De sterfte bedroeg in de:

strafgevangenissen	92	of	3.06	pet.
huizen van verzekering	25	„	0.28	„
„ „ arrest	17	„	0.20	„
in 1861	134	„	0.66	„
„ 1860	206	„	1.04	„
Gemiddeld over 1855—59	161	„	0.77	„

In de strafgevangenis te Leeuwarden was zij veel minder (48) dan in 1860 (80), maar zij is in het jaar 1862 weder hoogst aanzienlijk geworden, bedragende in de eerste negen maanden van dat jaar niet minder dan 59. „Ik kan niet nalaten,“ merkt de Hoofd-Inspecteur op, „ook bij deze gelegenheid de aandacht van Uwe Excellentie op de noodzakelijkheid van voorziening in deze te vestigen; vooral op grond van het geneeskundig jaarverslag van den officier van gezondheid, met de geneeskundige dienst in dat huis belast.“

Volgens het algemeen verslag van den inspecteur van de geneeskundige dienst der landmagt over 1851, bedraagt het getal beambten, dat verpleegd is met huane vrouwen en kinderen, 1580, waarvan

hersteld zijn 1450; en dat der gevangenen (mannen, vrouwen en kinderen) 6869, waarvan er 6256 zijn hersteld.

De geneeskundige dienst wordt waargenomen door de officieren van gezondheid, waar zij bij de garnizoenen aanwezig zijn. Waar dit het geval niet is, wordt een contract met een burger-geneesheer aangegaan. Het geheel staat, zoo als bekend is, onder toezigt van den inspecteur van de geneeskundige dienst der landmagt.

Drie gevallen van zelfmoord zijn voorgekomen; vijf van krankzinnigheid zijn waargenomen.

In het zevenjarig tijdperk te voren (1854—60) had men gemiddeld 4 zelfmoorden en 4.5 krankzinnigen per jaar.

Ten voor- of ten nadeele van de celstraf laat zich uit deze cijfers nog iets opmaken, daar men zoowel op het aantal cellulair veroordeelden moet letten, als op het aantal cellen, bestemd voor cellulaire opsluiting.

„Maar welke gevolgen (zegt de Hoofd-Inspecteur) ook uit een en ander *voor*, dan wel *tegen* eene groote uitbreiding der celstraf mogen worden getrokken, men zal, naar onze overtuiging, steeds wel doen in aanmerking te nemen, dat de straf in ons vaderland thans niet langer duurt dan één jaar, en dat het hoogstwaarschijnlijk juist daaraan is toe te schrijven, dat de gevallen van zelfmoord of krankzinnigheid zich in de cellen niet meermalen voordoen. Wij zouden toch vreezen, dat die gevallen bij eene *groot*e uitbreiding dezer straf zullen toenemen; en het is dan ook alléu op grond hiervan, dat wij voor de invoering eener celstraf van langeren duur dan *vooreerst* van hoogstens een drietal jaren zouden huiveren. Al geve men de bevoegdheid van overbrengen naar een gemeenschappelijk vertrek, is het toch niet te verwachten, dat zelfmoord zal verminderen, en ook krankzinnigheid niet, dan wanneer de verstandelijke vermogens reeds zeer hebben geleden. Wij deelen dus het gevoelen van hen, die zoo gerust niet zijn nopens de dadelijke toepassing der celstraf, ofschoon wij met al de groote voordeelen dezer straf overigens volkomen instemmen.”

Wat het getal kleine kinderen aangaat, die met hunne moeders opgenomen werden, het nam ook in 1861 weder toe; terwijl het getal geboorten hetzelfde bleef. — In het geheel werden in dat jaar met hunne moeders opgenomen 525 kinderen, en werden er 30 in de gevangenis geboren. Het gezamenlijk getal 555 was het hoogste sedert een tiental jaren, met uitzondering van 1855 en 1856, toen het 600 en 758 beliep.

Blijkens de overzichten over den duur der straffen, had men in 1861:

In de *strafgevangnissen*; crimineel veroordeelden: voor 2 tot 5 jaren, 445; voor 5 tot 10 jaren, 487; voor 10 tot 15 jaren, 118; voor

Themis, D. X, 2de St. [1863].

15 tot 20 jaren, 31; ter dood veroordeelden, wier straf in tuchthuisstraf is veroordeeld, 99. — Totaal 1180.

Id. correctioneel veroordeelden: voor minder dan 1 maand, 7; van 1 tot 6 maanden, 45; van 6 tot 12 maanden, 13; van 1 tot 2 jaren, 462; van 2 tot 3 jaren, 340; van 4 tot 5 jaren, 157; van 5 tot 10 jaren, 157; meer dan 10 jaren, 9. — Totaal 1324.

In de huizen van verzekering en van arrest. Correctioneel veroordeelden: voor 1 tot 7 dagen, 4380; voor 7 tot 30 dagen, 4753; voor 1 tot 3 maanden, 1770; voor 3 tot 6 maanden, 652; voor 6 tot 12 maanden, 746; voor meer dan 12 tot 18 maanden, 123; meer dan 18 maanden, bij uitzondering in een huis van verzekering, 81; meer dan 3 maanden, bij uitzondering in een huis van verzekering, 126. — Totaal 12631.

Het totaal getal der criminelen en correctionelen bedroeg over 1861, 1180 der eerste, en 13,955 der tweede; daaronder zijn niet begrepen de militaire gevangenen.

Aan de voorloopige gevangenschap zijn weder eenige tabellen gewijd. Geene voorloopige hechtenis had plaats langer dan drie maanden, hetzij tot de in-vrijheid-stelling, hetzij tot de ten-uitvoer-legging van de straf in elf gevangnissen der arrond.-regtbanken; en in zeven andere had zelfs geene langer dan twee maanden plaats.

In de gevangnissen der gerechtshoven bleef, ook weder dit jaar, geen gevangene langer dan drie maanden in hechtenis tot de in-vrijheid-stelling; maar tot de ten-uitvoer-legging van de straf, was dit wel het geval met 36 gevangenen.

Het getal beklagden was het grootste te Zwolle (598), Rotterdam (575) en Assen (514). Te Zwolle en Assen zijn waarschijnlijk vele bedelaars daaronder begrepen, wier zaken spoedig afloopen; maar dit is het geval niet te Rotterdam, waar het cijfer der beklagden verre dat van Amsterdam (333) overtreft. Ook uit dit oogpunt is het dan ook, zoo als het rapport zegt, te verwonderen, dat de zoo beperkte en in alle opzichten ongeschikte gevangenis te Rotterdam, niet tot nog grootere ongelenheid aanleiding heeft gegeven; dat echter de instructie der strafzaken aldaar door de slechte gevangenis wordt benadeeld, daarvan houdt de Hoofd-inspecteur zich overtuigd.

Het getal *recidivisten* is belangrijk afgenomen bij de huizen van verzekering en arrest; het nam intusschen iets toe bij de strafgevangnissen. Over het geheel had er vermindering plaats, ook in de verhouding tot de geheele bevolking in die huizen. Wij deelen deswege den volgende staat, met de opgaven ook nopens de drie vorige jaren, mede.

	Totale bevolking.	Herhaling van misdrijf.					Die gratis of afslag genoten.	Die dit niet ge- noten.	Verhouding tot de totale bevolking.
		1e	2e	3e	4e en meer.	Totaal.			
In de Strafgevangenis.	3004	corr. 263	195	95	61	614	121	489	} 26.4 pct.
Huizen v. verzek.	8707	crim. 148	28	3	2	181	58	123	
Id. v. arrest.	8298	1090	449	181	188	1908	20	1888	
		999	374	183	197	1753	16	1737	21.1 "
In 1861	20,009	2500	1046	462	448	4456	215	4237	22.2 pct.
" 1860	19,767	2765	1239	520	514	5038	237	4800	25.4 "
" 1859	19,066	2589	1026	440	474	4529	245	4284	23.7 "
" 1858	20,310	2840	1094	467	423	4824	291	4533	23.7 "

De herhaling van misdrijf bleek eerst na de veroordeeling in 1861 bij 3264, in 1860 bij 3848, in 1859 bij 3299 en in 1858 bij 3274 personen.

Het getal gevangenen, reeds vroeger *cellulair veroordeeld*, is over 1861 zeer aanzienlijk toegenomen, en wel met niet minder dan 134. Alleen het getal van hen, die *meermalen* cellulair gestraft waren, bedroeg 91. Dit is te opmerkelijker, daar het totaal getal der bij herhaling veroordeelden afnam. Wel nam het getal der cellulair veroordeelde gevangenen over 1861 toe, maar toch niet aanzienlijk. Om het belang der cijfers laten wij deswege, op gelijke wijs als boven, een staat volgen:

	Totaal getal der bij herhaling veroordeelden.	Hiervan waren reeds tot afzon- derlijke opsluiting veroordeeld.		
		Eenmaal.	Bij herhaling.	Totaal.
In de Strafgevangenis.	795	corr. 81	24	} 151
Huizen v. verzek.	1908	crim. 39	7	
" v. arrest.	1753	129	37	166
		83	23	106
In 1861	4456	332	91	423
" 1860	5038	244	45	289
" 1859	4529	297	57	364
" 1858	4824	276	51	327

Van het totaal getal recidivisten in 1861 (te weten 4456) was dus nagenoeg een tiende vroeger cellulair gestraft.

Het getal *militaire gevangenen* dat sedert de jongste jaren afnemende was, nam over 1861 weder toe. Men telde in dat jaar, veroordeeld door den militairen regter, bij Leiden 500, in de huizen van verzekering 204, id. van arrest 3, te zamen 707; daarbij kwamen veroordeeld door den burgerl. regter, in de huizen van verzekering 9, id. van arrest 8, te zamen 17; geheel totaal 724. Dit laatste was in 1860 slechts 638.

Van de 500 te Leiden aanwezig behoorden in 1861, tot de landmagt 285, zeemagt 79, en uit de koloniën 136. Het blijkt dat de toeneming te Leiden alleen het gevolg was van eene veel grootere overzending van militaire gevangenen uit de koloniën, welke in 1860 tocht slechts 85 beliep.

Het getal *disciplinair gestraften* bij de corpsen bedroeg in 1861 351, in 1860 384 en in 1859 471.

Dat der *nalatige miliciens* en *gestrafte verlofgangers* was in 1861 167.

De *militaire recidivisten* te Leiden bedroegen 63 of omstreeks 13 pct.

Omtrent den aard der misdrijven kan men eenig overzicht hebben over de deswege in 1861 en de twee vorige jaren opgegeven cijfers:

A A R D DER MISDRIJVEN.	In 1861				1860	1859
	Strafgevangenen.	Huizen v. verzek.	Huizen van arrest.	Totaal.	Totaal.	Totaal.
Valsche munt. Geldsnoeijerij	17	5	1	23	18	16
Valschheid in geschrifte	71	54	3	128	111	108
Feitelijke wederspanningheid	15	155	140	310	293	330
Bedelarij. Landlooperij	60	1702	758	2520	2551	2077
Moord. Doodslag. Poging	99	11	1	111	84	87
Kindermoord	19	2	"	21	18	23
Moedwillige verwonding	101	1254	1136	2491	2157	2137
Aantasting van zeden. Verkrachting.	91	58	14	163	138	120
Valsche getuigenis. Meineed.	14	11	4	29	31	27
Hoon en laster	3	50	83	136	156	205
Diefstal. Poging	1835	2226	2290	6351	6670	6826
Bankbreuk. Opligtig	98	125	50	273	202	179
Misbruik van vertrouwen	15	67	44	126	87	96
Brandstichting. Vernieling. Schade .	116	60	42	218	189	233

Men ziet uit deze opgaven dat de valsche munt, geldsnoeijerij en valscheheid in geschrifte eenigzins meer voorkwamen; dat het getal bedelaars nagenoeg hetzelfde bleef als in 1860, maar nog altijd veel hooger was dan in 1859; — dat er bij moord, doodslag en poging, gelijk bij moedwillige verwonding, vermeerdering plaats had; dat kindermoord omstreeks hetzelfde, aantasting van zeden eenigzins hooger cijfer vertoont; dat valsche getuigenis en meened, alsook hoon en laster iets minder bedroegen; dat diefstal en poging daartoe aanmerkelijk minder voorkwamen dan in die twee jaren te voren, zoo ook bankbreuk en ophligting, misbruik van vertrouwen, brandstichting, vernieling en het toebrengen van schade.

Naar de hoofd-afdeelingen, waarin de verschillende misdrijven in de betrekkelijke tabellen voorkomen, waren er in 1861 tegen

In de	de algem. zaak		
	personen	eigendommen.	
Strafgevangnissen.	198	469	2064
Huizen van verzekering.	2608	1445	2478
Huizen van arrest.	2400	1332	2426
	Te zamen	5206	6968

Ter zake van *bedreiging*, waartoe de brandbrieffschrijvers behooren, waren er te Leeuwarden nog steeds 114 opgesloten. In de vorige statistiek maakte de hoofd-inspecteur melding van den genomen maatregel, dat het brandbrieffschrijven in de gestichten Ommerschans en Veenhuizen, niet meer zou worden vervolgd. Sedert evenwel is die maatregel ingetrokken.

* Wij vreezen zeer, merkt de hoofd-inspecteur op, dat dit weder een ongunstigen invloed zal hebben op het getal gevangenen in genoemde strafgevangenis, waar nu reeds weinig ruimte is."

Hierna volgt eene tabel betrekkelijk de *gegijzelden*. Wij ontleenen daaraan de volgende cijfers:

JAREN.	VOOR SCHULDEN.	VOOR BORTEN.	
		ten laste des Rijks.	ten laste der gemeenten.
1861	126	309	619
1860	114	295	607
1859	97	268	631
1858	100	309	572

Zeer groot was het getal gegijzelden *voor schulden*; ook dat *voor boeten* was toegenomen. Buiten de huizen van verzekering en van arrest, bestaat er tot opsluiting dezer soort van gevangenen slechts in enkele kantons-hoofdplaatsen gelegenheid.

„Het komt mij wenschelijk voor, zegt de steller van het rapport, dat daarvan aan de betrokken ambtenaren bepaalde aanwijzing werd gedaan; onlangs nog is door mij een gegijzelde aangetroffen in een huis van bewaring, voor die opsluiting ten eenemale ongeschikt. Een gegijzelde behoort, naar mijne meening, nimmer te worden opgesloten in een lokaal, dat men ter naauwernood geschikt kan achten voor een misdadiger van de ergste soort, gedurende een paar dagen.»

Een andere staat geeft het *beroep* der onderscheidene gevangenen op. Geen beroep kennende had men in 1861 3619, in 1860 3395, in 1859 3082; hetgeen dus eene vermeerdering van die categorie in 1861 aantoot. Het talrijkst waren arbeiders, houtzaggers, kruijers en sjouwerlieden (in 1861 6043) voorts arbeidsters, werksters, naaiers en spinsters (1935).

De gevangenen, geen beroep kennende, kwamen in 1861 het meeste voor:

bij de strafgevangenis (de jeugdige daaronder niet begrijpende), te Leiden en Leeuwarden;

bij de huizen van verzekering, te Zwolle en Assen (vooral bedelaars), en verder te 's Bosch; en

bij de huizen van arrest, te Amsterdam, Rotterdam en Breda.

Men ziet uit deze opgave, dat er voor het onderrigt in eenig vak, ook tot wering van misdrijf, nog ondanks velerlei pogingen der liefdadigheid, veel te doen blijft.

Deze opmerking leidt als van zelve tot het *onderwijs* in de gevangenis, waaromtrent het verslag weder belangrijke cijfers mededeelt. Wij ontleenen daaruit de volgende:

Jaren.	Niet toegelaten		Toegelaten tot het onderwijs.	Totaal.
	wegens ouderdom of ziekte.	als genoeg onderwezen.		
1861	5758	7394	4301	17453
1860	6457	7956	3686	17099
1859	5974	6961	3330	16265
1858	6860	7884	3143	17887

Nopens den ouderdom der scholieren valt op te teekenen, dat er in 1861 waren jonger dan 20 jaren, 1378; van 20 tot 30 jaren, 1752; van 30 tot 40 jaren, 806; en van ouder dan 40 jaren, 365.

Bij hun ontslag of bij het einde des jaars konden goed lezen en schrijven, 1979; konden dit gebrekkig, 1598; en in 't geheel niet, 724.

Gestraft bij het onderwijs werden er in 't geheel slechts 19.

Het getal onderwijzers bedroeg in 1861, 43, zijnde 2 meer dan in het jaar te voren. Zij werden alle door het Rijk betaald.

„In alle gevangenissen,“ zegt de Hoofd-Inspecteur, „zijn thans van Rijkswege onderwijzers in lezen, schrijven en rekenen; maar leeraars of onderwijzers in godsdienst, ontbreken nog in onderscheidene huizen van arrest; enkele plaatsen uitgezonderd, schijnt het, dat alleen het verleenen eener Rijkstoelage het middel is om daarin te voorzien.“

Den arbeid der gevangenen in 1861 kan men eenigzins nagaan uit de volgende opgaven: het getal gevangenen, gedurende het jaar bij afwisseling in de gestichten geweest, was 20009; dat der werkzalen en werkplaatsen bedroeg 788; dat der gevangenen, die aan den arbeid hebben deelgenomen, 8903; dat der werkdagen, waarop is gewerkt, 11723; het bedrag van het daardoor genoten loon was: uitgaanskas, f 21,309; zakgeld, f 16,844; Rijks-aandeel, f 42,888; totaal f 81,042. Het getal ontslagenen zonder zoodanige kas, beliep 829; dat der ontslagenen met zoodanige kas, 4372; en wel ten bedrage van 3403 beneden de f 5; voorts: 380 van f 5 tot f 10, 261 van f 10 tot f 25, 199 van f 25 tot f 50, 97 van f 50 tot f 100, en 32 boven de f 100. Het gezamenlijk bedrag der bij ontslag uitbetaalde uitgaans-kassen, was f 24,323. Gering was het beloop van het ingehoudene op de uitgaans-kassen. Het bedrag der uitgaans-kassen van de aanwezige gevangenen bij het einde van het jaar was f 33,395, dat van overledene gevangenen, ter beschikking van regthebbenden, f 545.

Nam het totaal cijfer der gevangenen toe, ook dat van hen, die aan arbeid deel namen, is toegenomen, inzonderheid in de huizen van verzekering. Het totaal bedrag van het arbeidsloon was dan ook f 2867 hooger. Dat ook het bedrag der *uitgaans-kassen* aanzienlijk is, blijkt daaruit, dat er in de strafgevangenissen onderscheidene gevangenen werden ontslagen met eene kas van boven de f 100. Het is echter duidelijk, dat de arbeid in die soort van gevangenissen beter kan zijn geregeld dan daar, waar de straffen korter duren, zoo als vooral in de huizen van arrest, waar steeds de arbeid een moeilijk punt blijft, althans voor de mannen. Het doen voortduren, *zoo veel mogelijk*, der gewone ambachten, is daar dan ook steeds aan te raden.

Zij, die bij hun ontslag geene voldoende uitgaans-kas hebben om hunne woonplaats te bereiken, ontvangen een reisgeld.

Verder wordt de arbeid toegelicht door verschillende staten, als: 1°. van vervaardigde goederen in de onderscheidene strafgevangnissen; 2°. van in die gevangnissen afgeleverde goederen; 3°. van aanwijzing der verschillende werkzaamheden in die gestichten, en van het getal gevangenen bij elk ambacht gebezigd, met vermelding van hun loon, ook per hoofd daags, het bedrag der premiën enz.; en 4°. betreffende den arbeid in de huizen *van verzekering en van arrest*, afgedeeld in gemeenschappelijken arbeid en arbeid door cellulair veroordeelden.

De arbeid geschiedde voor de departementen van Marine, van Oorlog, van Koloniën en van Justitie, voorts voor alle gevangnissen en diversen.

Uit de medegedeelde staten blijkt bijv., dat in de strafgevangnissen vervaardigd zijn 166,436 ellen linnen van verschillende soorten, 13,249 ellen katoenen, 125,800 stuks kleeding-, ligging- en equipmentstukken, eene hoeveelheid zeildoek, tentendoek enz.; 264 riem drukwerk; 337 stuks timmer- en knipwerk; 8442 grond garen en touwsoorten, 8891 werktuigen en gereedschappen.

In de huizen van verzekering en arresten werden bijv. vervaardigd, 14215 pond vlassen garen; 182,111 stuks kleeding- en liggingstukken; 35,122 pond bewerking van garens; 26,788 ellen geweven katoen, 24,910 stuks kaarten, prenten en kleuren, 19,850 stuks timmer- en draaiwerk enz.

Als proeve van steendruk in de gevangnissen, is bij het verslag gevoegd de plattegrond-teekening der nieuwe gevangenis te Roermond, zoo als die weldra zal worden betrokken. Het werk is weder ter steendrukkerij voor jeugdige veroordeelden te Rotterdam, en ziet er allezins net uit, inzonderheid het schrift is veel bij een vorig jaar verbeterd, ja uitstekend te noemen. Moge deze en de andere arbeid, door de veroordeelden uitgeoefend, hun eenmaal, tot vrijheid wedergekeerd, eene bron van bestaan opleveren en voor verdere afdwalingen behoeden!

Nog andere staten betreffen het *gedrag* der gevangenen. Er zijn in 1861 gestraft wegens onzedelijkheid, 17; luiheid, 24; gewelddadigheid, 69; insubordinatie, 98; en andere vergrijpen, 499.

Het getal *misdriven* in de gevangenis gepleegd, bedroeg weder slechts drie.

Het getal van hen, die vroeger *gratie* of *afslag* genoten, bedroeg in 1861, 216; zijnde het geringste getal sedert 1855, toen het 204 bedroeg.

Er zijn ontslagen in 1861, 15787 gevangenen, hetgeen nagenoeg op hetzelfde cijfer als in elk der beide vorige jaren nederkomt. Uit de strafgevangenis alleen werden in 1861, 807 personen ontslagen.

Eene *ontvolgting* had er slechts plaats, nl. te Nijmegen.

Het getal der *doortrekkende gevangenen* nam toe. Het bedroeg in 1861, 6502; waarvan 475 beneden de 16 jaren.

Wanneer men deze, die in de verschillende huizen van passage *herhaaldelijk* moeten voorkomen, aftrekt van het totaal gevangenen, in 1861 bij afwisseling opgenomen, dan blijft er voor dat jaar over een getal van 39,498, dat in de verschillende huizen korter of langer opgesloten was.

Het onderwerp der transporten gaf aanleiding tot onderscheidene voorschriften, vooral tot het verbod van gelijktijdig vervoer van mannen en vrouwen, van ouden en jeugdigen, en tot dat van onnoodig oponthoud. Nog in den loop van 1861 is daaraan herinnerd. „Intuschen komt het mij voor,” zegt de Hoofd-Inspecteur, dat er over het geheel nog te veel op korte afstanden wordt getransporteerd, nl.: van het eene huis van bewaring naar het andere, zonder daartoe de gewone vervoer-middelen (inzonderheid stoombooten) te bezigen, en, zoo veel mogelijk althans, over dag in één door te reizen. Hier van is dan ook het gevolg, dat niet zelden een transport eene week duurt, dat gevoegelijk in een dag zou kunnen worden gedaan. Herhaalde inschrijvingen in de registers, en dikwijls veel ellende, vooral des winters, zouden nog kunnen worden voorgekomen.”

De *kosten van onderhoud* verschillen nog al; zij waren per verblijfsdag 1.09 cent hooger. Het aanzienlijkst waren die kosten in 't huis van arrest te Amersfoort (36 cents), daarna te Zierikzee en Heerenveen (34 cents); het minst waren die in 't huis van verzekering te Assen (11.84 cents), voorts komen daar het naast bij Utrecht (cellulair of niet, 12.49 cents).

In de strafgevangenis (uitgezonderd alleen Montfoort), de huizen van verzekering en het huis van arrest te Almelo, hebben die kosten alleen betrekking tot de voeding. In de overige huizen van arrest en de strafgevangenis te Montfoort, zijn daaronder ook andere kosten van onderhoud begrepen, echter hier en daar, naar plaatselijke omstandigheden, verschillende.

Het eigen beheer (waarbij alleen de levering der artikelen van onderhoud wordt aanbesteed en overigens door eigen personeel in alles wordt voorzien) is, met uitzondering van Montfoort, ingevoerd in de strafgevangenis en de huizen van verzekering.

Uit verdere bijzonderheden betrekkelijk de kosten blijkt, dat die in 1861 hebben bedragen voor:

Gebouwen en mobilair	f 298,698,43
Personeel	" 146,532,84
Onderhoud der gevangenen, voeding der bewaarders, schoonhouden der lokalen	" 267,670,64
Verlichting	" 34,905,27
Verwarming	" 43,685,65
Kleeding en ligging, benevens bewassing der gevangenen en bewaarders, kerk- en schoolbehoefden, vrachten, bureaubehoefden enz.	" 64,162,50
Arbeidsloozen der gevangenen, bij de huishoudelijke dienst gebezigd.	" 6,986,18
Reisgeld, verstrekt aan de gevangenen, wier uitgaanskas ontoereikend was om hunne woonplaats te bereiken, en begrafeniskosten	" 852,78
Geneeskundige behandeling en verzorging	" 12,598,37
Transportkosten der gevangenen	" 10,639,45

Totaal . . . . . f 896,438,71

Het totaal was gemiddeld over 1858—60 . . . . . " 770,347,47

Dus in 1861 meer . . . . . f 125,091,24

Men moet hierbij in aanmerking nemen, dat in 1861 onder de kosten zijn begrepen f 185,944 voor het oprigten van nieuwe gebouwen enz. Die kosten zijn dan ook niet in aanmerking genomen bij de berekening van het bedrag, waarop het onderhoud, per hoofd daags, is komen te staan, dat beloopt ongeveer 48 centen.

Het gezamenlijk getal der verblijfdagen heeft, in het jaar 1861, bedragen, 1,484,158.

Het rapport eindigt met een belangrijk overzicht over de *cellulaire opsluiting*,

Wij laten dat hier in zijn geheel volgen:

Het aantal cellen bedroeg in	1861	1860	1859
de Strafgevangenen	95	65	71
" Huizen van verzekering	469	469	403
" " " arrest	160	155	140
	<hr/>	<hr/>	<hr/>
Te zamen	724	689	614

Daarin werden opgesloten:

in	<i>bij vonnis</i>	<i>wegens wangedrag</i>	<i>op verzoek.</i>
1861	2326	218	28
1860	2259	201	33
1859	1921	485	39
1858	1811	295	37

Het getal *cellen voor cellulair veroordeelden* bedroeg als volgt, in:

	1861	1860	1859	1858	1857	1856	1855	1854
Strafgevangenen <i>geene.</i>								
Huizen v. verzekering	469	469	403	403	403	403	287	291
" " arrest	160	155	140	140	140	140	140	140
	629	624	543	543	543	543	427	431

Het getal *cellulair veroordeelde* *gevangenen* in:

	1861	1860	1859	1858	1857	1856	1855	1854
Huizen v. verzekering	1659	1773	1505	1527	1192	987	713	639
" " arrest	667	486	416	384	309	280	240	205
	2326	2259	1921	1911	1501	1267	953	844

Hier is alzoo eene gestadige toeneming zichtbaar.

De *duur* nu *dezer straffen* kan blijken uit het volgende overzicht:

Jaren.	Een maand en minder.	1—3 maanden.	3—6 maanden.	6—12 maanden.	Totaal.
1861	985	559	343	439	2326
1860	1012	515	330	402	2259
1859	821	416	311	373	1921
1858	797	440	246	328	1811
1857	582	407	233	279	1501
1856	518	315	256	178	1267
1855	421	241	168	123	953
1854	421	199	192	32	844

De toeneming is hier zichtbaar bij de langere straffen, van meer dan één maand. Maar nu is het zeer de vraag, of de eerste kolom, die van *minder dan een maand*, geen grooter cijfer zou hebben aangewezen, wanneer er meer cellen waren geweest? Ik aarzel niet die vraag toestemmend te beantwoorden. Immers op meer dan eene plaats zijn *korte celstraffen* (die van enkele *dagen*) niet kunnen worden ten uitvoer gelegd, omdat er geen cellen en ook de straffen voor een transport te kort waren. Hoe groot nu dat getal is, is uit deze statistiek niet op te maken; daartoe zou alleen de Geregtelijke Statistiek eenige inlichting kunnen geven. Maar hoe dat ook zij, zeker is het dat het getal cellen thans nog niet in eene goede verhouding staat tot dat der cellulair veroordeelden. Wel is waar zal *eerstdaags* het huis te Roermond en spoedig dat te Dordrecht, en daarna dat te Goes worden in dienst gesteld en daarmee veel zijn gewonnen; maar al dadelijk zal ook aan de behoefte elders dienen gedacht te worden, als te Arnhem, Zwolle, Leeuwarden, Groningen, Breda. Nergens intusschen is die

behoefte nu reeds dringender dan te Rotterdam, zoo als dan ook door mij reeds meermalen is te kennen gegeven, en waar het gebouw in der daad meer dan slecht kan genoemd worden. Hierbij komt, dat de bevolking dezer groote gemeente sterk toeneemt en er nog altijd eenige jaren verloopen, alvorens zoodanig nieuw gebouw kan betrokken worden.

Ik kan niet nalaten hier nog bij te voegen, dat mij juist die korte celstraffen voorkomen als de meest belangrijke. Gewoonlijk toch betreffen zij de minst verdorvene gevangenen, wier aanvankelijke afscheiding zeer wenschelijk is. Het is dan ook juist daarom, dat wij het raadzaam zouden achten, dat alle korte straffen, ook die door kantonregters uitgesproken, cellulair konden worden ten uitvoer gelegd.

De beschouwing der vraag intusschen, over het min of meer raadzame van eene zoogenaamd zuiver cellulaire opsluiting voor korten, *zoo wel als voor langen tijd* (dus verre niet voldoende beantwoord), is een nieuw en in ons oog allergewigtigst tijdperk ingetreden, sedert dat zelfs in Pentonville (eenmaal onze model-gevangenis) niet meer aan zaken als celkappen, stalles, wandelhokjes enz. schijnt te worden gehecht; en sedert een Iersch gevangenisstelsel (om nog van gestichten elders niet te spreken) gebouwd is op eene wel is waar gestrengere celstraf, maar toch, in verband tot aanvankelijke verbetering, met trapsgewijzen overgang tot gemeenschappelijken arbeid en een uitzigt op voorwaardelijk ontslag. Wij, die er van doordrongen zijn, dat eene cellulaire opsluiting, zelfs met alle mogelijke kunstmiddelen, niet *alle* gelegenheid tot herkenning wegneemt, en die in ieder geval deze opsluiting *voor de langdurige straffen* voor *bedenkelyk* houden, komen er gaarne voor uit, dat wij in het Iersche stelsel, zoo als wij dit vooralsnog uit geschriften (1) kennen, veel goeds meenen te

(1) *Das Irische Gefängnisssystem insbesondere die Zwischenanstalten vor der Entlassung der Sträflinge*, von FRANZ VON HOLTZENDORFF, Dr. der Rechte zu Berlin. Leipzig, 1859.

Der gegenwärtige Zustand der Gefängnisfrage mit Rücksicht auf die neuesten Leistungen der Gesetzgebung und Erfahrungen über Gefängniseinrichtung, mit besondere Beziehung auf Einzelhaft, von Dr. MITTERMAIER, Professor zu Heidelberg. Erlangen, 1860.

Die Kurzungsfähigkeit der Freiheitsstrafen und die bedingte Freilassung der Sträflinge in ihrem Verhältnisse zum Strafnasse und zu den Strafzwecken, von FRANZ VON HOLTZENDORFF, Professor der Rechte zu Berlin. Leipzig, 1861.

Mededeelingen en Gedachten over het Iersche gevangenisstelsel, door Mr. J. J. L. VAN DER BRUGGHEN, Nijmegen, 1861.

Bemerkungen und Beobachtungen über den Gegenwärtigen Zustand der

kunnen vinden, en een beginsel, naar onze meening althans, oneindig meer met 's menschen aard en bestemming op aarde overeenkomende, dan een plotselinge overgang in de maatschappij na veeljarige celstraf. Maar welk stelsel in ons vaderland ook moge worden gevolgd, eene zaak zal wel altijd op den voorgrond dienen te blijven, nl. geschikte beambten, die doordrongen zijn van het groot belang hunner roeping, welke niet alleen gelegen is in opsluiting, maar ook in medewerking tot verbetering der veroordeelden en ter voorkoming van hunnen terugkeer in de gevangenis.

In het belang der instructie werden er velen (968) in cellen geplaatst; vooral was dit het geval te 's Bosch, waar dit getal zelfs dat van Amsterdam verre overtreft. Bij het gebrek aan cellen (vooral te Breda) zouden wij vreezen, dat men te veel zorgde voor het belang der instructie; en het is dan ook daarom, dat de vraag is gerezen, of de groote cellulaire huizen van Amsterdam en Utrecht niet uitsluitend voor veroordeelden dienden bestemd te blijven, bij het bestaan van nog andere gevangenissen in die plaatsen.

De cellulair veroordeelden waren in de verschillende gevangenissen, waar cellen zijn, opgesloten als volgt:

PLAATSEN.	Getal cellen.	Minder dan eene maand.	Van 1 tot 3 maanden.	Van 3 tot 6 maanden.	Van 6 tot 12 maanden.	Totaal.
's Hertogenbosch.	66	169	63	25	9	266
Amsterdam . . .	208	172	125	125	214	636
Middelburg . . .	14	"	"	"	"	"
Utrecht	116	100	157	72	93	422
Groningen	14	59	7	2	3	71
Assen	37	90	20	13	10	133
Maastricht	14	90	27	10	4	131
Tiel	21	18	41	8	13	80
Rotterdam	2	"	"	"	"	"
Gorinchem	32	48	25	10	42	125
Alkmaar	6	"	"	"	"	"
Zierikzee	4	1	3	1	"	5
Sneek	9	57	17	6	8	88
Deventer	8	"	5	28	3	36
Almelo	24	12	10	17	13	52
Appingedam	27	151	43	16	16	226
Winschoten	27	18	16	10	11	55

Irischen Gefängniszeinrichtung (Allgemeine Deutsche Strafrechtszeitung), herausgegeben von FR. VON HOLTZENDORFF, 1862, N°. 35—39.

MR. A. P. T. EYSSELL, in de *Themis* van 1862, n°. III, en in het *Weekbl. van het Regt* 1862, n°s. 2425, 2427, 2430 v.

Hieruit kan men eenigzins nagaan dat de verschillende straffen zijn ten uitvoer gelegd, waar zij voorkwamen, of waar er slechts plaats was te vinden. Straffen tot een vol jaar alzoo vindt men tot in de kleinste huizen uitgevoerd, of ook wel daar, waar de cellulaire opsluiting zeer onvoldoende is, als bv. te Groningen, te Deventer. Zoo was te Gorinchem het getal der tot een vol jaar cellulair veroordeelden zeer groot. Meermalen is dan ook de vraag gedaan, of dit wel raadzaam is, en of het niet beter ware voor de voor langen tijd (bv. voor een vol jaar) veroordeelden, een paar groote gestichten aan te wijzen, die beter zijn ingerigt, waar het personeel beter is zamengesteld, maar waar vooral ook *de arbeid* beter is geregeld.

Uit deze laatste opgave kan ook vooral worden gezien hoe verschillend het gebruik is, dat van de cellen wordt gemaakt. Zoo is het gebruik, dat van de gevangenis te Appingedam wordt gemaakt (1), zeer belangrijk; en daarentegen zeer gering het gebruik van die te Winschoten. Intusschen zijn beide huizen even groot.

Van de 14 cellen te Middelburg is voor cellulaire opsluiting in het geheel geen gebruik gemaakt; zij zijn intusschen niets minder dan die te Groningen.

Enkele cellulaire huizen, zoo als Gorinchem, Appingedam en Winschoten, missen geheel alle gelegenheid tot gemeenschappelijke opsluiting, zoodat men daar niet zelden genoodzaakt is gemeenschappelijk veroordeelden (door regtbank of kantonregter) ook in de cel te plaatsen, of ook wel 2, zelfs 3 gevangenen in één cel op te nemen, althans bij dag. Dat dit nu in hooge mate verkeerd is, wordt niet betwijfeld, en alleen de nood dringt daartoe; maar het is dan ook juist dit, dat te Roermond, Dordrecht en Goes zal worden voorgekomen.

Uit al het bovenstaande en uit hetgeen reeds bij vroegere gelegenheden door mij aan Uwe Exc. is voorgedragen, zal voldoende blijken, dat er ten aanzien der gebouwen nog steeds veel te doen overblijft. Dit is niet alleen het geval uit het oogpunt van *cellulaire*, maar ook uit dat der *gemeenschappelijke* opsluiting. Ook deze is op vele plaatsen voor zeer groote verbetering vatbaar. Dit bewerende, hebben wij — om niet te gewagen van ongeschikte wandelplaatsen, van gebrek aan goede ziekenzalen, aan geregelde eetzaal, tevens verblijfplaatsen, alvorens naar de slaapzalen over te gaan, aan geschikte reinigingsplaatsen, enz. — inzonderheid voor oogen de *nachtelijke afzondering*. Nog in zeer vele gevangnissen wordt geslapen in 2

(1) Waarschijnlijk door de nabijheid van Groningen.

à 3 lagen hangmatten boven elkander; in ons oog steeds om verschillende redenen zeer af te keuren. De afzondering bij nacht zal nu weldra te Leiden worden ingevoerd, maar verder bestaat zij dan ook, buiten Tiel en een paar kantons-gevangenissen, genoegzaam nergens; in dit opzicht staat dan ook onze gemeenschappelijke opsluiting bij die in het naburig België verre ten achteren.

De vraag nu, of men, zoo lang men niet voldoende in nieuwe cellulaire huizen kon voorzien, ook met de verdere verbetering der bestaande gemeenschappelijke gestichten zal behooren te wachten, verdient naar onze meening eene gezette overweging. De steeds langzame uitbreiding der gelegenheid tot cellulaire opsluiting in aanmerking nemende, zouden wij die vraag geenszins toestemmend kunnen beantwoorden. Bij eene vergelijking intusschen der meerdere of mindere voordeelen eener afzonderlijke opsluiting, vordert de billijkheid, dat men ook niet uit het oog verlieze alle verbeteringen, waarvoor de gemeenschappelijke opsluiting nog vatbaar is, doch waarin men tot dusverre in ons vaderland achterlijk bleef.

Tot zoo verre het overzicht uit het rapport van den Hoofd-Inspecteur over het cellulaire stelsel. Men vindt voorts nog eenige opgaven over de *huizen van bewaring*. Er zijn nog niet minder dan 18 kantons-hoofdplaatsen (in Friesland alleen 9), waar de kantonnale gevangenis of het huis van bewaring geheel ontbreekt. Er zijn in 't geheel 173 huizen van bewaring of van passage. Men kan rekenen, dat er nog slechts 63 van de 128 *kantons-gevangenissen* zijn, geschikt tot opsluiting voor één maand en alzoo voldoende, maar ook dat er nog vele zoogenaamde kantonnale gevangenen in de arrondissements-hoofdplaatsen moeten worden opgesloten. Tot dus verre was hier vooral de groote hinderpaal tegen verbetering gelegen in de onzekerheid der regterlijke indeeling. De steller van het rapport hoopt dat die belemmering weldra zal zijn opgeheven.

In den loop van 1861 zijn er vijf huizen van bewaring opgeheven en wegens volslagen ongeschiktheid en ook omdat zij konden worden gemist. Buiten de kantons-hoofdplaatsen zijn de huizen van bewaring bloot huizen van passage, of wel zij behooren tot de brigades der *maréchaussée*. Opmerking verdient het, dat onze huizen van bewaring wel eens worden verward met de zoogenaamde *maisons* of *salles de police communale*, bedoeld bij de wet van 28 Germinal, An VI. Deze laatsten worden in enkele plaatsen aangetroffen, staan niet onder het gewoon gevangenis-toezigt, en zijn, ook naar ons oordeel althans, niet bedoeld bij de wet op de huizen van bewaring van 30 Junij 1855, (*Staatsblad*, No. 48). Intusschen worden nog steeds

onderscheidene van die huizen aangemerkt als huizen van bewaring, en daarvoor gebezigd, ofschoon zij in de daad niets zijn dan *salles de police communale*.

„In het naburig België intusschen zijn bij Koninklijk besluit van 22 April 1862, alle kantons-gevangnissen opgeheven. Wij merken echter op, dat de gendarmerie of *maréchaussée*, over de geheele uitgestrektheid van dat Rijk dienst doet, en dus daarmede reeds overal meer of min geschikte bewaarplaatsen voor gevangenen bestaan, hetgeen bij ons het geval niet is.»

In het *personeel* zijn geen belangrijke veranderingen gebragt. De voornaamste verbetering van den laatsten tijd bestaat daarin, dat het toezigt van de vrouwelijke gevangenen, onder de directeurs of cipiers, wordt opgedragen aan geschikte vrouwelijke beambten.»

De Hoofd-Inspecteur acht het nog een gebrek, dat bij de meeste huizen van verzekering, geen beampte is als onder-directeur of adjunct, tevens schrijver, daar de directeuren thans door den grooten omvang van hun beheer en toezigt, niet zoo in staat zijn alles na te gaan, als wel behoorde, en bij ziekte of andere ontstentenis, het veel omvattend beheer dadelijk op een bewaarder moet overgaan. De Hoofd-Inspecteur hoopt dat ook hierin zal worden voorzien, bij gelegenheid der zoo wenschelijke herziening der organieke reglementen, op het gevangeniswezen van 1822 en volgende, die in meer dan een opzigt, zoo als hij reeds meermalen opmerkte, als verouderd kunnen worden aangemerkt.

In een zestal voorname steden zijn thans *cellulaire rijtuigen* ingevoerd.

Ten slotte wijst de Hoofd-Inspecteur op de verzameling van *wetten, besluiten en voorschriften*, het gevangeniswezen betreffende die, gelijk over 1860, ook over 1861 afzonderlijk is gedrukt, De vroegere verzameling van DE JONGH, tot 1860 ingevuld, is echter nog niet in druk verschenen.

Dit rapport met de uitvoerige bijlagen, ofschoon eerst onlangs in het licht verschenen, is van 1 Oct. des vorigen jaars gedagteekend. Het verdient allezins lof, wegens de blijkbare zorgvuldigheid, waarmede het bewerkt is en de voortdurende verbetering, die daarin wordt opgemerkt. In verband tot het gevangeniswezen, verwijzen wij tot de „Mededeeling omtrent de vrijheid tot het indienen van verzoekschriften door gevangenen,“ hier-voren, van Mr. G. MATTHES, procureur te Groningen.

In verband tot het onderwerp, in dit rapport behandeld, meenen wij hier te moeten vermelden dat juist een wetsontwerp door den

Minister van Justitie aan de Tweede Kamer is ingediend, strekkende om den post van „aanbouw van nieuwe gevangenissen” op de begroo-ting van 1862 te verhoogen met f 39,600. De Memorie van Toelich-ting geeft de redenen daarvan op en behelst nog verschillende op-merkelijke bijzonderheden over den staat der gevangenissen, die wij hier laten volgen:

„De te Rotterdam bestaande strafgevangenis voor jeugdige veroor-deelden van het mannelijk geslacht is opgericht bij Koninklijk besluit van 15 Maart 1833, n°. 108, op verzoek van het hoofdbestuur van het Genootschap tot zedelijke verbetering van gevangenen.

Tot op dat tijdstip werden die jeugdige veroordeelden opgenomen in de verschillende gevangenissen des Rijks, waar ook de meer be-jaarde gevangenen werden opgesloten.

Dat die instelling voor nu ruim 30 jaren eene groote verbetering was, kan niet worden betwijfeld; zij was een bewijs van de bijzon-dere zorg welke men voor deze soort van gevangenen meende te moeten dragen en kon niet anders dan een zeer weldadigen invloed hebben op de vermindering van het getal recidivisten.

De nieuwe strafgevangenis werd ongelukkiglijk te Rotterdam ge-vestigd in een oud gebouw, in het engste, meest bebouwde en meest bevolkte gedeelte der stad, hetwelk tot op dat tijdstip had gediend tot gevangenis, zoowel voor mannen als voor vrouwen. Buiten eene van alle zijden besloten binnenplaats, was het geheel van vrije lucht verstoken. Een gedeelte van dat gebouw, ofschoon afgesloten, moest ingerigt blijven tot huis van arrest, waartoe het ook nog heden dient. De eigendom wordt daarenboven door de gemeente aan het Rijk betwist.

Ofschoon dan ook al dadelijk bij de oprigting dit gebouw voor het bedoeld einde ongeschikt kon worden genoemd, moet echter worden erkend, dat de onvermoeide zorgen eener ijverige en belangstellende commissie van regenten, zoowel als de trouwe pligtsbetrachting van bekwame beambten, vele kwade gevolgen dier ongeschiktheid tot dusverre hebben voorkomen, of althans hebben verminderd. Maar dit belet niet, dat thans, na een verloop van vele jaren, deze belang-rijke straf-inrigting, als ten eene male ongeschikt, door eene betere zal behooren te worden vervangen.

Ten einde deze noodzakelijkheid te betoogen, zal het voldoende zijn eene korte beschrijving van het bedoelde gebouw te geven en voorts te wijzen op eenige statistieke opgaven ten aanzien van den gezondheidstoestand der daarin opgenomen gevangenen.

Het gebouw bestaat uit een hoofdgebouw aan de straat en twee regthoekig achteruitspringende vleugels, welke weder door een achter-

gebouw zijn verbonden. In het midden van deze vier gebouwen ligt eene binnenplaats, lang 21 en breed 3 el, waarvan nog een gedeelte voor verschillende doeleinden afgaat.

Het *voorgebouw* aan de straat of oostzijde is geheel ingenomen door verscheidene woningen van kommandant en van adjunct-kommandant, door de bureaux van de huisdienst en van den arbeid, twee vertrekken voor gegijzelden, eene kamer voor regenten en eene voor den regter-commissaris. Daarenboven heeft het drie werkzalen op de zolders, en eene in de kelderverdieping.

De *zuidelijke* vleugel heeft twee slaapzalen, eene eetzaal, de steendrukkerij en een paar kamers voor bewaarders.

De *noordelijke* vleugel bevat eene slaapzaal, twee ziekenzalen en de school. Daarboven bevindt zich het huis van arrest.

Het *achtergebouw* heeft twee slaapzalen en bewaarders-verblijven. Voorts zijn er onderscheidene magazijnen op de zolders.

Alle licht en lucht voor de vertrekken der gevangenis moet, zonder onderscheid, worden geschept van de binnenplaats, door vensters daarop uitkomende. Elke ventilatie van de tegenovergestelde zijde is onmogelijk.

Dat nu deze wijze van licht en lucht geven zeer onvolkomen is, kan nog nader daaruit blijken, dat de gebouwen rondom die binnenplaats eene hoogte tot de gootlijst hebben van niet minder dan van 7 tot 14 el, zoodat deze eenige gelegenheid tot het nemen van beweging hoogst zelden, en dan nog zeer weinig, door de zon wordt beschenen. Zij is dus kil en ongezonder, hetgeen op de luchtgesteldheid in de vertrekken eenen hoogst nadeeligen invloed uitoefent.

Voorals is dit het geval in de slaapzalen. Deze, vijf in getal, zijn bovendien buitengemeen bekrompen.

De nachtelijke afzondering, inzonderheid in dit gesticht zoo noodig, kan door plaatsgebrek hier onmogelijk worden ingevoerd. Hoe beperkt de kubieke ruimte voor elken gevangene nu reeds is, kan blijken uit de volgende opgave:

No. 7 is	lang 5.18	} heeft 26 hangmatten;
	breed 6.42	
	hoog 2.61	
No. 10 is	lang 4.98	} " 22 "
	breed 6.73	
	hoog 2.98	
No. 13 is	lang 4.63	} " 28 "
	breed 9.70	
	hoog 2.75	

No. 19 is lang	5.05	}	"	30	"
breed	9.38				
hoog	2.95				
No. 20 is lang	7.25	}	"	20	"
breed	6.08				
hoog	3.13				

De veroordeelden slapen in hangmatten, twee rijen boven elkander.

Aan de groote orde, welke in dit gesticht heerscht, is het te danken dat de gevolgen van het verblijf in zoodanige slaapzalen niet treuriger zijn.

Wat nu de *ziekzalen* aangaat, deze zijn, ten getale van twee, ofschoon zoo goed mogelijk ingerigt, toch zeer onvoldoende. De eene is:

lang	6.75	}	en heeft 7 kribben;
breed	5		
hoog	3.08		

de andere:

lang	7.70	}	"	"	12	"
breed	5.50					
hoog	4.30					

Ook zij zijn dus bekrompen en ongeschikt, vooral wanneer men het gestadig groot aantal zieken in aanmerking neemt.

Andere of betere localen zijn er niet voor aan te wijzen. Van alle bovengenoemde vertrekken gaan echter nog gedeelten af tot verschillende doeleinden.

Het laat zich ligtelijk beseffen dat de gezondheidstoestand der veroordeelden in een zoo ongeschikt verblijf zeer veel te wenschen overlaat.

Dit is te eerder het geval als de bevolking, waarvoor het is bestemd, bij haar inkomen meestal verkeert in eenen zeer zwakken en verwaarloosden staat.

Uit de statistiek blijkt, dat van 1853 af tot 1862 toe en dus over de laatste tien jaren een gemiddeld cijfer jaarlijks van 162,4 te gelijk in het gesticht aanwezig was en een van 287,5 bij afwisseling daarin werd opgenomen. Van deze werden jaarlijks gemiddeld niet minder dan 137,5 in de ziekzalen verpleegd, terwijl 150 gezond bleven. Het getal der overledenen bedroeg gemiddeld jaarlijks 5,5. In de laatste vier jaren overtrof het getal der zieken geregeld vrij aanzienlijk

dat der gezonden. Zelfs de overbrenging naar Alkmaar in 1857 van hen die geplaatst waren op grond van art. 66 van het Wetboek van Strafrecht, had geenen merkbaar voordeeligen invloed op den gezondheidstoestand. De inspecteur van de geneeskundige dienst der landmagt, die geregeld jaarlijks op dien ongunstigen staat van zaken wijst, noemt in zijne jaarverslagen »de luchtverversching hoogst onvoldoende, het huis laag gelegen, vochtig en bekrompen, waarin hij eene der oorzaken van ziekelijkheid meent te vinden.»

Nog eene andere omstandigheid kan mede niet anders dan ongunstig op het verblijf der jeugdige veroordeelden in het gesticht werken, namelijk de vereeniging met een der drukste huizen van arrest, en met een der drukste huizen van bewaring van het geheele Rijk, alles onder hetzelfde personeel van beambten. Aan dezen staat van zaken schijnt een einde te moeten gemaakt worden, opdat de beambten zich geheel aan de zorg voor de jeugdige veroordeelden kunnen wijden.

De ongeschiktheid van het gesticht is ten slotte van dien aard, dat zelfs bij eene overbrenging van de huizen van arrest en van bewaring naar een ander gebouw, er geene mogelijkheid zou bestaan om in de gebreken der tegenwoordige inrigting op slechts eenigzins voldoende wijze te voorzien. In ieder geval mag dus de overbrenging dezer strafgevangenis naar elders dringend noodzakelijk geacht worden.

Het belang om de gevangenis-inrigtingen voor jeugdige veroordeelden bij voorkeur op het land te vestigen, is in den laatste tijd niet alleen in het huitealand, maar ook in ons vaderland algemeen ingezien. Het gaf bij ons aanleiding tot het overbrengen der bekrompen strafgevangenis voor meisjes van Amsterdam naar een ruim gesticht te Montfoort. De gunstige gevolgen dezer verandering bleven niet achter; de statistiek betreffende de Amsterdamsche, later Montfoortsche, gevangenis, stelt dit in een helder licht. Het zij geoorloofd hier alleen te wijzen op de omstandigheid dat te Amsterdam het gemiddeld getal der zieken genoegzaam even groot was als dat van hen die gezond bleven, en zich, op een jaarlijksch gemiddeld getal van 58 meisjes bij afwisseling aanwezig, voordeden 2 sterfgevallen; terwijl te Montfoort sedert de vestiging in 1859 nog geen enkel sterfgeval is voorgekomen en het getal der zieken thans zeer verre wordt overtroffen door dat der gezonden.

Men mag die gunstige uitkomst vooral hieraan toeschrijven, dat de vestiging dezer laatste gevangenis in een goed en wel gelegen gesticht, dat voorzien is van een uitgestrekt open terrein, niet alleen gunstig op de gesteldheid des lichaams, maar ook op die van den geest dezer jeugdige veroordeelden werkt. Bij de groote zorg voor verschillenden

arbeid en voor onderwijs, kan dit niet nalaten gunstige gevolgen op te leveren.

Even gunstige gevolgen zijn te verwachten, bijaldien de strafgevangenis voor jongens naar een geschikt oord op het land wordt overgebracht. Dat gevoelen gaf dan ook voor eenige jaren aanleiding tot het plan om in de gemeente Ede zoodanige inrigting te vestigen. Het daartoe aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal gedaan voorstel bij het aanbieden der begrooting voor het jaar 1861 mogt echter de goedkeuring niet wegdragen. De redenen, die daartoe hebben geleid, schijnen niet zoo zeer aan de groote kosten tot het inrigten eener geheel nieuwe strafgevangenis, maar voornamelijk aan de mindere geschiktheid der gronden ontleend te zijn geweest.

Daar ook bij die gelegenheid het nut van zoodanige meer landelijke inrigting op zich zelve niet kan gezegd worden te zijn in twijfel getrokken, en de behoefte daaraan zich sedert meer en meer heeft doen gevoelen, heeft de Regering, toen zich eene geschikte en tevens min kostbare gelegenheid voordeed, gemeend die niet ongebruikt te mogen laten voorbijgaan.

Het landgoed de Kruisberg, gelegen in de gemeente Ambt Doetinchem, in de onmiddellijke nabijheid van Doetinchem, scheen zich voor zulk een gesticht zeer aan te bevelen. Herhaalde opnemingen hebben doen zien dat zoowel de uitgestrekte gebouwen als de gronden er toe behoorende tot het bedoelde einde bij uitnemendheid geschikt moeten geoordeeld worden. Bijbouwing is echter (en dit zal wel altijd het geval moeten zijn) onvermijdelijk. De Regering heeft gemeend, onder nadere goedkeuring der wetgevende magt, gezegd landgoed te moeten aankopen. Die aankoop had plaats bij acte van den 28sten Maart 1863, verleden voor den notaris F. W. L. VAN ECK te Arnhem, voor de som van f 22,000.

Van deze handeling wordt bij het hier aangeboden wets-ontwerp de goedkeuring gevraagd. Voor die koopsom wordt verkregen een ruim gebouw met twee groote vleugels, alles in goeden staat van onderhoud, eene kleine landhoeve en ruim 24 bunders tuin-, bouw-, wei- en boschgrond, gelegen in één blok om en bij het hoofdgebouw, dat met de tuinen daarenboven ligt in een vierkant, door eene gracht omringd. De gelegenheid, die er ruimschoots bestaat om door handenarbeid die gronden te verbeteren, zal ook aan die veroordeelden, die niet bestemd zijn voor den landbouw, voldoende aanleiding tot gezonden arbeid in de vrije lucht geven. Overigens beveelt zich het oord ook aan door gezondheid, alsmede door vrij centrale ligging. De afstand van den grooten weg, op welken dagelijks onderscheiden publieke middelen van vervoer heen en weder gaan, is ongeveer een

kwartier uur; die van den Ouden IJssel, welker duurzame bevaarbaarmaking een punt van onderzoek bij het gewestelijk bestuur uitmaakt, is slechts weinige minuten verder.

Bij het tot stand komen dezer strafinrigting wordt niet beoogd, dat alle gevangenen voor den landbouw zullen worden bestemd. Dit zal alleen het geval zijn voor hen, welke zich daaraan wenschen te wijden, terwijl de overigen in verschillende der meest nuttige ambachten, zoo als thans reeds plaats heeft, naar elks aanleg zullen worden bezig gehouden. Bij dezen zal de landbouw slechts bijzaak zijn, strekken om mede te werken tot krachtige lichamelijke ontwikkeling. Bij behoorlijke zorg moet dit gunstig op het gemoed terugwerken, en het gesticht daardoor niet minder tot opleiding en opvoeding, dan tot strafplaats voor de veroordeelden strekken.

Aanvankelijk is de bijbouwing ingerigt voor een getal van 160 jeugdige veroordeelden. Dit cijfer steunt op het grootste getal, dat in den laatsten tijd te Rotterdam te gelijker tijd aanwezig was. Het is een weinig grooter genomen, omdat niet overal met gelijke naauwkeurigheid, de opzending naar Rotterdam plaats heeft. Daarom is dan ook reeds op eene meer geregelde opzending aangedrongen in de circulaire van mijnen ambtsvoorganger, van 19 Januarij 1861, no. 209.

Mogt later eene vergrooting worden noodig geoordeeld, zij zal gemakkelijk kunnen geschieden, daar bij den aanbouw hierop zal worden gerekend. Op invoering der nachtelijke afzondering is gelet.

In het geheel zijn de kosten van aanbouw en inrigting begroot op ten hoogste *f* 75,000.

De koopsom *f* 22,000 en de onvermijdelijke onkosten van verkoop, bedragende ongeveer *f* 100, zullen dadelijk na de goedkeuring dezer voordragt beschikbaar moeten zijn. Verder bestaat het voornemen, nog in den loop dezes jaars een aanvang met den bijbouw en de inrigting te maken. Daarom is een gedeelte dezer kosten als eerste perceel in dit wets-ontwerp opgenomen, ten bedrage van *f* 43,500, om het tweede en laatste perceel te brengen op de gewone begrooting voor het Departement van Justitie voor 1864. Wierd het geheele bedrag dier kosten van inrigting en aanbouw op die begrooting gebracht, dan zou het in gebruik stellen dezer nieuwe gevangenis een geheel jaar worden verschoven.

Hoewel dus de uitgaven ten behoeve van deze inrigting voor 1863 op *f* 65,600 geraamd zijn, heeft men gemeend art. 41 der begrooting met niet meer dan *f* 39,600 te behoeven te verhoogen. Bij dat artikel toch was eene som van *f* 26,000 uitgetrokken voor het bouwen van een cellulair vrouwenkwartier in de gevangenis te 's Hertogenbosch. Nadat

de begrooting opgemaakt was, heeft eene persoonlijke bezigtiging van dat fraaije en hechte gebouw bij den ondergeteekende den twijfel doen oprijzen, of zulk eene verbouwing van een gedeelte niet nadeelig zou zijn voor het overige. Raadpleging met deskundigen heeft dien twijfel zeer versterkt en de vrees doen ontstaan, dat het verbouwen van het zoogenaamde criminele blok en inrigting tot een cellulair vrouwenkwartier de hechtheid van het gebouw zeer verminderen zou. Men zal daarom, althans vooralsnog, aan het plan bij de begrooting vermeld, geen gevolg geven, en onderzoeken, of van het bestaande zeer ruime gebouw niet meer partij te trekken is tot het plaatsen van personen die tot gemeenschappelijke opsluiting veroordeeld zijn. Hiermede hoopt de Regering deze voordragt genoegzaam te hebben toegelicht.

(was get.) de Minister van Justitie,
OLIVIER.”

Voordragt betrekkelijk den letterkundigen en kunst-eigendom in Frankrijk.

De Fransche *Moniteur* deelt het rapport aan den Keizer mede van den Minister van Staat, Graaf WALEWSKI, nopens de werkzaamheden der op den 28 December 1861 benoemde commissie, tot zamenstelling van een ontwerp van wet nopens den letterkundigen en kunst-eigendom. — Dat rapport luidt aldus:

Sire!

De gevoelens, waarmede Uwe Majesteit voor de letteren, de wetenschappen en de kunsten beziel is, hebben zich luide kenbaar gemaakt door de aanmoedigingen en onderscheidingen, welke Gij haar voortdurend verleend hebt. Nationale belooningen en de eerste waardigheden van den Staat, Sire, schenen U geene te hooge belooning toe voor de werken van den geest.

Gij waart echter aan gevoelen dat Uwe bescherming zich niet moest bepalen tot deze schitterende getuigenissen van belangstelling en sympathie; Gij hebt aan de schrijvers, aan de geleerden en aan de kunstenaars de krachtadigste en billijkste belooning voor hunne werken willen verzekeren, door een onderzoek te doen instellen naar het wezenlijk karakter en de bij de wet omschrevene uitgestrektheid hunner regten.

Eene commissie, bij decreet van 28 December 1861 benoemd, is met deze zorg belast geweest.

Nadat zij een geheel jaar aan de beoefening, nasporingen en overwegingen van deze zaak gewijd had, heeft zij een ontwerp van wet opgesteld, 't welk ik de eer heb onder de oogen van Uwe Majesteit te brengen.

Veroorloof mij, Sire! alvorens Uwe aandacht op de bepalingen van het ontwerp te vestigen, den weg aan te wijzen, dien de commissie vermeend heeft te moeten volgen, om de medewerking van allen te erlangen, wier ondervinding op nuttige wijze kon worden geraadpleegd, en om hare besluiten aan al zoodanigen toets te onderwerpen, als het meest geschikt kon geacht worden om er de rijpheid van te waarborgen.

Zij heeft zich het eerst bezig gehouden met een onderzoek der verschillende stelsels, waaruit de wetgever te kiezen had, en na een rijp onderzoek van al die stelsels, heeft zij dat gekozen, waardoor aan de schrijvers de verschillende regten op hunne werken verzekerd worden, wier verband het regt van eigendom uitmaakt, met erkenning tevens van de noodzakelijkheid van zekere uitzonderingen, waarvan men in vele bijzondere wetten de voorbeelden vindt.

De commissie heeft vervolgens eenige harer leden met de zamenstelling van een ontwerp belast, waarin het door haar aangenomen beginsel ten grondslag is gelegd.

De sub-commissie had niet minder dan zeventien zittingen noodig, om de feiten te constateren, inlichtingen in te winnen en aan de regelen, bestemd om het Wetboek van den letterkundigen eigendom te worden, den vorm te geven, welke voor wets-bepalingen past.

Zij heeft achtereenvolgens gehoord vertegenwoordigers van den boekhandel, onder de meest achtenswaardige en de bekwaamste gekozen, schrijvers, die van de wetgeving op den letterkundigen eigendom een bijzonder onderwerp van studie hebben gemaakt, de uitgevers van muziek en van platen, de leden van het comité van het Genootschap voor letterkundigen, de commissie van het Genootschap der auteurs en tooneelschrijvers, en eindelijk de gevolmagtigden der schilders, beeldhouwers en graveurs. Zij heeft stukken en bescheiden bekomen, welke zij als volkomen naauwkeurig kan beschouwen, nopens de uitgaven van werken, welke in verschillende mate sedert twee eeuwen de algemeene achting en bewondering genieten.

Het is ten gevolge van dit langdurig en ijverig onderzoek dat de sub-commissie het ontwerp in gereedheid heeft gebragt, waarover de commissie geroepen werd te raadplegen. Het voorgedragen stelsel geeft in de eerste plaats aan de schrijvers het uitsluitend regt op het genot der vruchten, welke hunne werken kunnen voortbrengen; het verzekert hun de vrije en algeheele beschikking daarover, het magtigten, eindelijk, die vruchten over te dragen door alle middelen, welke

volgens het gemeene regt gebruikelijk zijn, tot het overdragen van alle soorten van bezittingen. Bij al deze wezenlijke elementen, voegt het er een nog gewigtiger bij en zonder 't welk de andere niet dezelfde waarde en hetzelfde karakter hebben. Het stelt het eeuwigdurende van het genot en van het regt van overdragt vast.

Dat is iets nieuws, en ik aarzel niet te zeggen, een vooruitgang.

Sinds lang betwist men den schrijvers gedurende hun leven het regt niet meer om de vruchten hunner werken te genieten, noch dat om daarover naar welgevallen te beschikken, en men erkent dat die tot de goederen hunner nalatenschap behooren. Het is eindelijk het woord *eigendom*, 'twelk algemeen wordt gebezigd, om de betrekkingen van den schrijver op zijn werk aan te duiden; het is in onze wetten geschreven, men vindt het in de internationale traktaten, in de werken der regtsgeleerden, en in de gewone taal zou geen ander woord begrepen worden. Die regten hebben intusschen thans nog slechts een voorbijgaand bestaan; op zekeren tijd na den dood des schrijvers houden zij op.

Alle wetten, die elkander sedert eene halve eeuw opgevolgd zijn, hebben den duur dier regten verlengd, doch steeds eene grens gehandhaafd. Het ontwerp der commissie bepaalt er zich niet toe met als eene nieuwe gunst eenige jaren te voegen bij die, welke de bestaande wetgeving als eene welwillende belooning verdient. Het kent het eeuwigdurende van het regt toe, zonder 't welk er geen wezenlijke eigendom bestaat.

Bij het nemen van dit besluit, heeft niemand zich de tegenwerpingen ontveinsd, welke men zou kunnen te gemoet voeren, noch de moeilijkheden, welke zich in de toepassing zouden kunnen voordoen.

De commissie heeft met belangstelling gehoord en in overweging genomen de uitdrukking der gevoelens, krachtens welke de toepassing wordt bestreden van het denkbeeld van den eigendom op de resultaten der werken van den geest; maar zij heeft de overtuiging behouden dat de waardigheid der letteren en de luister der kunsten nimmer verminderd noch in de waagschaal gesteld worden door maatregelen, welke, daar zij aan de schrijvers, aan de geleerden, aan de kunstenaars de billijke vrucht van hun werk verzekeren, hunne onafhankelijkheid vermeederen en aan hun standpunt in de maatschappij zoo niet meer glans, dan toch voor het minst meer zekerheid geven.

De werken van den geest kunnen op zeer verschillende wijze beschouwd worden. Hunne roeping is, licht, nuttige waarheden te verspreiden, de goede gevoelens te ontwikkelen en de zeden te verzachten; zij zijn overigens de bron der edelste genoegen; het is aan hen, dat men de snelste en zekerste vordringen der beschaving verschul-

digd is. Uit dat oogpunt zijn zij buiten en boven de regelen, waaraan de zaken van stoffelijken aard zijn onderworpen. Maar wanneer zij, in tastbaren vorm gehuld, het voorwerp van gewone handelszaken en van winstgevende ondernemingen worden, kan men onmogelijk de stoffelijke betrekkingen loochenen, die daaruit ontstaan en aan de daaruit voortvloeiende regten de bescherming der wetten weigeren.

De schrijver heeft, alvorens hij zijn werk het licht heeft doen zien, daarover het meest volstreckte regt; hij kan het aan aller blikken onttrekken of het voor een ieder ten toon stellen; er de uitgaven van vermenigvuldigen, nu eens in den eenvoudigsten vorm, dan eens met de meest uitgezochte versieringen; er een prijs voor eischen of het om niet geven; het wijzigen, vernietigen zelfs, als hij verkiest, en alzoo het gebruik zelfs tot misbruik doen overslaan. Door de uitgave wordt die toestand niet algeheel veranderd, maar daarin een nieuw element gebragt, 'twelk noch miskend, noch verwaarloosd mag worden.

Belangen van het hoogste gewigt ontstaan op het oogenblik dat het werk, de handen van den schrijver verlatende, in die van het publiek overgaat. Niemand, die kennis erlangt van een voortbrengsel van den geest, door het bezit der materiële voorwerpen welke tot bewijs daarvan strekken, kan meer beroofd worden van het intellectueel genot en het zedelijk voordeel, welke er de natuurlijke gevolgen van zijn. De denkbeelden en gevoelens, waarvan zij mededeeling ontvangen; de nieuwe vormen, welke hun onder de oogen gebragt of aan hun geheugen toevertrouwd worden, vermengen zich met de denkbeelden, de gevoelens, de vormen, waarvan hun geest reeds in het bezit was. Uit dien gemeenschappelijken grond kunnen nieuwe oorspronkelijke werken geboren worden, waarop het vernuft, 'twelk deze voortbragt, ook uitsluitend regt heeft. In deze opvolging van werken, in deze volgrees van voortbrengselen, door een band verbonden, wiens bestaan even moeilijk ontkend als de maat er van bepaald kan worden, draagt een ieder zijn deel bij in pogingen en verdiensten, en moet hij zijn aandeel in de eer en de voordeelen hebben.

Dit zijn de gevolgen van de uitgave, uit een intellectueel en zedelijk oogpunt. Zoo men van dezen verheven kring van beschouwing tot het onderzoek der stoffelijke belangen afdaalt, dan kan men, bij raadpleging van de theorie der overeenkomsten, met juistheid van de eene zijde tot de kennis komen van het karakter der verplichtingen, waartoe een schrijver zich verbindt, wanneer hij een werk uitgeeft, en van den anderen kant van de uitgestrektheid der regten, welke ten voordeele van derden ontstaan. Elk verkocht exemplaar wordt onbetwistbaar de eigendom van den koper; maar die eigendom is in zijne gevolgen

begrensd door den wil zelve van hen tusschen wie de handeling is geschied. De schrijver, die een exemplaar verkoopt, is niet voornemens het regt van overdruk met al het geldelijk voordeel, 't welk daarnit kan ontstaan, over te dragen; en hij, die het koopt, denkt er niet aan dat regt met al de gevolgen te erlangen. Dit is ten minste waar voor zekere soort, meer bepaald voor letterkundige werken. Elk dezer bijzondere overeenkomsten behoudt haar karakter en hare wettige gevolgen, welk er ook het getal van zij; de aard van een feit wordt niet door de herhaling veranderd; de vereenigde koopers van al de exemplaren eener uitgave kunnen geene regten voorwenden, welke aan geen hunner zijn toegekend.

De uitgaven kunnen elkander eindeloos opvolgen, zonder dat er, strikt genomen, eenige verandering in de respectieve toestanden geboren worden.

Zelfs na zijn dood leeft de schrijver voort in den persoon zijner erfgenamen.

Wanneer intusschen de schrijver opgehouden heeft te leven; wanneer zijne onmiddellijke opvolgers, gewoonlijk zijne naaste bloedverwanten, zij die in zijne omgeving hebben geleefd, die het voorwerp zijner genegenheid waren en zijn heilijken wil konden kennen, wanneer die ook op hunne beurt verdwenen zijn, bestaat het oorspronkelijke regt nog altijd, maar het heeft, men moet het erkennen, het intime, het personele verloren. Gedurende dienzelfden tijd zijn de eischen van het openbaar belang grooter en wettiger geworden; eene soort van regt, uit het langdurig bezit geboren, heeft zich van lieverlede ten voordeele der maatschappij gevormd.

Door een dezer regten, een dezer belangen geheel op te offeren, zou men op even onregtvaardige wijze handelen; de wijsheid van den wetgever moet trachten het een met het ander in verband te brengen: de commissie hoopt daarin geslaagd te zijn. Zij heeft het tijdstip, waarop van het gestrengte beginsel afgeweken en aan het openbaar belang ruime inwilligingen gedaan moet worden, op vijftig jaren na den dood van den schrijver bepaald. Ter vervanging van het werkelijk genot, hetwelk aan de regtverkrijgenden van den schrijver wordt ontnomen, heeft zij ten hunnen behoefte eene uitkeering gesteld, welke aan de meest bevoegde mannen voldoende en gematigd is voorgekomen.

Voortaan zal men niet meer te vreezen hebben dat door secte- of partijgeest, dat door staatkundige driften of godsdienstige dweepzucht, tot groot nadeel der volgende geslachten en van de vorderingen der beschaving, werken zullen verdwijnen, welke voor de eer en het welzijn van het menschedom onsterfelijk moeten zijn.

Eene andere opmerking schijnt hier hare plaats te moeten vinden.

In den tegenwoordigen toestand der wetgeving, is de weduwe, bij den dood van den schrijver, voor de erfenis niet bevoorregt boven de erfgenamen, maar zij heeft eene soort van vruchtgebruik, hetwelk duurt zoo lang zij leeft, en eerst met haren dood begint de uitoefening van het wezenlijk gezegd erfelijk regt, hetwelk gedurende dertig jaren ten voordeele der kinderen voortduurt.

Het tijdperk van vijftig jaren, bij het ontwerp bepaald, zal niet altijd eene vermeerdering van den duur der regten voor de erfgenamen zijn; in zekere gevallen zullen die daardoor verminderd worden, maar den dood van den schrijver tot uitgangspunt nemende, heeft men het groote voorregt, langen tijd vooraf en zonder onzekerheid, het tijdstip te bepalen, wanneer de publieke eigendom begint. Iets belangrijks nieuws is vooral de afschaffing van het regt van vruchtgebruik aan de weduwen verleend, de opheffing der onderscheidingen, thans tusschen de verschillende categoriën van erfgenamen bestaande.

Het ontwerp, hetwelk in de schrijvers wezenlijke eigenaars ziet, moest, wilde het consequent zijn, dezen zoo veel mogelijk onder de regelen van het gewone regt stellen.

De letteren en kunsten hebben een gemeenschappelijken oorsprong en in menig opzigt bestaat tusschen beiden zoo veel verwantschap, dat het natuurlijk schijnt dat de wetgeving, die zich met hare stofelijke belangen bezig houdt, haar aan gelijkvormige regelen onderwerpt. De zoo verschillende middelen, waardoor zich de gedachte uit; de verschillende wijzen, waarop de voortbrengselen van den geest bevattelijk worden gemaakt, kunnen echter eenige bijzondere bepalingen vereischen. De commissie heeft niet gearzeld, deze noodzakelijkheid te erkennen; zij heeft echter niet gemeend, de bepalingen voor iedere soort van voortbrengselen onder verschillende titels te moeten brengen, en de eigenlijk gezegde letterkundige werken af te scheiden van die, welke tot het gebied der kunsten behooren.

Zij heeft getracht, aan de door haar vastgestelde regels een karakter van algemeenheid te geven, waardoor zij op alle werken van den geest, op alle wijzen van openbaarmaking toepasselijk worden, evenwel zorg dragende, dat voor eenige bijzondere gevallen de uitzondering naast het beginsel worde geplaatst.

Zoo zijn voor de met medearbeiders volbrachte werken, de respectieve regten van den componist van een muzikaal werk en den vervaardiger van den tekst, de tijdelijke voorkeur aan de schrijvers voor de vertaling hunner werken, het voorbehoud van 't regt om de schilderijen of standbeelden te reproduceren voor de schilders en beeldhouwers,

het voorwerp van bijzondere bepalingen, wier opneming in het ontwerp onvermijdelijk was.

Ten allen tijde hebben de kunstenaars met aandrang aan den wetgever gevraagd, hun, na den verkoop hunner schilderijen of standbeelden, het uitsluitend regt te geven ze te reproducieren; dezelfde wenschen, met dezelfde levendigheid uitgedrukt, zijn tot de commissie gerigt. Het is bovendien, — men kan er zeker van zijn, — minder eene berekening hunner belangen, waardoor de kunstenaars geleid werden, dan het prijzenswaardige verlangen om de waardigheid der kunst en hunnen eigen naam te beveiligen tegen onbekwame reproductiën en belagchelijke nabootsingen.

Bij eene bepaling van het ontwerp wordt aan deze regtmatige gevoeligheid gevolg gegeven, maar onder bepaling dat de uitoefening van het regt van reproductie nimmer het bezit van den koper van het werk kan belemmeren, en onder bijvoeging dat de regel, door de wet gesteld, door bijzondere overeenkomsten kan gewijzigd worden. Op die wijze scheen het dat het belang van het publiek en dat der kunstenaars, de zekerheid voor alle handelszaken noodig en de bescherming aan de kunsten verschuldigd, op verstandige wijze vereenigd werden.

Het ontwerp bevat nog een zeker aantal bepalingen, waarvan het doel terstond blijkt en waarvan het nut niet te miskennen valt. Bij sommige worden vraagpunten beslist, welke, ofschoon van ondergeschikt belang, evenwel moesten opgelost worden; bij andere worden de formaliteiten voorgeschreven, bestemd om de uitvoering der wet te verzekeren; de laatste strekken tot bekrachtiging van al de andere; zij bepalen de straffen, welke beloopen worden bij niet vervulling van de formaliteiten, welke tot bescherming van het regt strekken, en voor veel ernstiger gevallen, wanneer het regt zelf regtstreeks door schadelijke of bedriegelijke handelingen benadeeld wordt.

Het edelmoedig denkbeeld, eindelijk, waaraan het decreet van 25 Maart 1852 zijn ontstaan te danken heeft, is opgenomen in het laatste artikel van het ontwerp, waarbij aan de vreemdelingen hetzelfde voorregt der nieuwe bepalingen wordt verleend.

Toen Uwe Majesteit voor tien jaren besliste, dat de nadruk in Frankrijk van buiten 's lands verschenen werken een misdrijf was, en Gij alzoo aan de werken van vreemde schrijvers dezelfde bescherming als aan werken van Fransche schrijvers verleendet, hebt Gij, Sire, de groote beginselen van regtvaardigheid en zedelijkheid boven de berekeningen van het eigenbelang gesteld. Gij hebt den eigendom, op de werken van den geest toegepast, den rang doen innemen, dien hij bij de instellingen van het volkenregt bezit, voor zoo verre dit stoffelijke zaken betreft.

Wanneer dergelijke acten in de wetgeving van een volk zijn opgenomen, moeten zij er in blijven, tot roem van den Souverein, die ze er in gebragt heeft, tot eer der natie, welke ze heeft weten te begrijpen, en ook om tot voorbeeld en onderrigt te strekken.

Uit dit laatste oogpunt zijn de uitkomsten sneller en talrijker geweest dan men had durven hopen. Bijna alle mogendheden hebben ons onvoorwaardelijk door stellige overeenkomsten verleend, hetgeen zij van het decreet van 1852 hadden ontvangen. Zij hebben zich onderworpen aan de wet der wederkeerigheid, welke zij niet verplicht waren aan te nemen. Het zal in de toekomst voorzeker ook zoo zijn. Wanneer de letterkundige eigendom in Frankrijk eeuwigdurend zal zijn, zal dit voorbeeld spoedig in alle beschaafde landen gevolgd worden, en aan onze wetgeving zal nogmaals de eer toekomen, den eersten stap op den weg van den vooruitgang gedaan te hebben.

Het was onmogelijk zich met den letterkundigen eigendom bezig te houden, zonder de gedachte op de meesterstukken onzer letterkunde te laten gaan en zonder de begeerte te ondervinden, om de afstammelingen der groote mannen, die ze voortgebragt hebben, het genot van zulke voordeelige nieuwe bepalingen te doen ondervinden. De gevoelens van eerbied, erkentenis en bewondering, welke eenige beroemde namen opwekken; het leedwezen, men zcu geneigd zijn te zeggen de wroeging, welke dikwijls het ongeluk van de erfgenamen dier beroemde namen heeft opgewekt, hebben bij de commissie welsprekende tolken en eene algemeene sympathie ondervonden; de subcommissie heeft zelfs vermeend te moeten voorstellen, aan de erfgenamen bij opvolging de vervallen regten hunner voorouders te moeten geven, onder eerbiediging der gevolgen van de *faits accomplis*. Over dat voorstel is eene grondige discussie gevoerd.

Zij, die het bestreden, bragten hulde aan de gevoelens, waaraan het zijn ontstaan te danken had, maar zij verlangden de handhaving van het heilzame beginsel van de niet terugwerkende kracht der wetten; zij hielden voi, dat dit beginsel diep zou gekrenkt worden door eene bepaling, waarbij de werken van schrijvers, sedert eeuwen overleden, aan den publieken eigendom zouden onttrokken worden, om ze tot den bijzonderen terug te doen keeren.

Deze leer heeft tegenspraak ondervonden. Men was van meening, dat de teruggave aan de familiën der schrijvers en kunstenaars van een gedeelte van hun erfgoed, inderdaad slechts bijzondere belangen zou treffen, die zich onder den naam van den publieken eigendom verschuilen; dat zij slechts eenvoudige vooruitzigten wegnam; dat zij de verkregen regten zou eerbiedigen; dat zij dus niet in strijd zou zijn met de theorie van de niet terugwerkende kracht der wetten, binnen billijke grenzen beperkt.

De tegenovergestelde meening heeft de overwinning behaald. Zij beriep zich niet alleen op de beginselen, welke onze wetgeving beheerschen, maar is bovendien geleid door overwegingen van onbetwistbaar belang.

Men heeft doen opmerken, dat de boekhandel, onderworpen aan de voorafgaande betaling eener jaarlijksche uitkeering voor boeken, meerendeels als classiek beschouwd en jaarlijks in zeer grooten getale uitgegeven, verplicht zou zijn, de oplagen te beperken en bijgevolg den prijs op te slaan; dat hij, ten minste gedurende langen tijd, eene ontzaggelijke mededinging op de buitenlandsche markten zou ontmoeten, alwaar hij te worstelen zou hebben met uitgaven, waarvoor nog geene jaarlijksche uitkeering zou betaald worden. Uit dat oogpunt, zeide men, vereenigde zich het belang der letteren met dat der nijverheid. Voor de eer onzer letterkunde en van onze groote schrijvers is het van belang dat geene slechte buitenlandsche drukken van de meesterstukken onzer taal, zeer goedkoop uitgevoerd, de voorkeur erlangen boven de goede Fransche met groote kosten uitgegeven drukken.

De commissie had welligt aan de kracht dezer redenen niet toegegeven, zoo zij had kunnen veronderstellen dat de zoo eerbiedwaardige belangen en de zoo treffende positiën, voor welke men hare bezorgdheid inriep, cenmaal zonder bescherming en steun zouden zijn. Zij is gerust gesteld door de gedachte, dat voortaan in Frankrijk het edelmoedige initiatief van het publiek, en de milddadigheid van den Souverein nimmer het nageslacht van een man van genie, wiens werken tot den roem van zijn land hebben bijgedragen, aan ellende ten prooi zullen laten.

Ik heb mij beijverd, Uwer Majesteit een getrouw overzicht van de werkzaamheden der commissie aan te bieden, 't zij die tot resultaat hadden de aanneming der artikelen, waaruit het ontwerp is zamengesteld, 't zij die integendeel tot verklaring strekken van zekere bepalingen, wier gemis opgemerkt zou kunnen worden. Dit scheen mij het beste middel toe om aan te toonen, welke de oeconomie der voorgestelde wet is, van welke algemeene denkbeelden zij uitgaat, en welke de beweeggronden zijn van de voornaamste bepalingen, waaruit zij is zamengesteld.

Op andere tijden zijn pogingen aangewend, om tot de vestiging van den letterkundigen eigendom te geraken. Zij zijn niet gelukkig geweest. Zonder den ijver, de pogingen en de kennis van hen te loochenen, die bij deze moeilijke ondernemingen schipbreuk hebben geleden, mag men de gegronde hoop voeden thans te zullen slagen. Vooroordeelen, welke vroeger gewigtige hinderpalen in den weg legden,

bestaan thans niet meer. Geschiedkundige en op bekwame wijze gedane nasporingen hebben beter den oorsprong en den aard van de regten des schrijvers doen kennen. De jaarlijksche uitkeering, op zeer eenvoudigen grondslag gevestigd, zal niet meer de bestrijders vinden, welke een gevolg waren van een te ingewikkeld stelsel. Het internationale regt en de inlandsche wetgeving zijn gelukkig verbeterd. Wij leven niet meer in de tijden, toen de nadruk straffeloos zijne werkplaatsen aan de poorten van Frankrijk, onder bescherming der wetten van een bevriend volk, opende. De regten der schrijvers en kunstenaars, van binnen zoowel als naar buiten geëerbiedigd, zullen voortaan alleen door den duur zelven hunner werken begrensd worden.

Deze weldaad, door allen met vertrouwen verwacht, zal, Sire, te danken zijn aan de magtige impulsie, welke, onder de regering van Uwe Majesteit, alle edelaardige denkbeelden doet zegevieren en elken billijken vooruitgang verzekert.

Ik heb dus de eer aan Uwe Majesteit voor te stellen, magtiging te geven tot verzending aan den Staatsraad van het hiernevensgaande ontwerp van wet nopens den letterkundigen en kunst-eigendom.

Ik ben met den meesten eerbied, Sire, van Uwe Majesteit de zeer onderdanige, zeer gehoorzame dienaar en zeer getrouwe onderdaan,

De Minister van Staat,

A. WALEWSKI.

Ontwerp van wet nopens den letterkundigen en kunst-eigendom.

Art. 1. De letterkundige en kunst-eigendom is het regt voor de schrijvers, componisten en kunstenaars, of hunne regtverkrijgenden, ten eeuwigen dage over hunne werken te beschikken en daarvan gebruik te maken, overeenkomstig de bepalingen, in de volgende artikelen vervat.

De eigendom wordt verkregen en overgedragen op de wijze, bij de artt. 711 en 712 van het Wetboek Napoléon bepaald.

Art. 2. De schrijvers, componisten en kunstenaars hebben het persoonlijk en uitsluitend regt, hunne werken uit te geven, ze op nieuw uit te geven of te doen uitgeven, ze aan het publiek ten toon te stellen of te doen opvoeren, onder gebruikmaking van de middelen, welke voor elke soort van werken geschikt zijn.

Art. 3. Bij den dood van den schrijver, gaat zijn regt over aan zijne erfgenamen, aan zijn echtgenoot of aan zijne legatarissen, overeenkomstig de regelen van het burgerlijk regt.

De regten der erfgenamen, van den echtgenoot of van de legatarissen zijn bepaald op vijftig jaren na den dood des schrijvers.

Gelijke termijn is verzekerd voor de regten, welke de schrijver tijdens zijn leven aan anderen geschonken of afgestaan heeft.

Art. 4. Na het verstrijken van de vijftig jaren, bij het vorige artikel bepaald, mag een ieder de werken van een schrijver, componist of kunstenaar uitgeven, reproducere, doen reproducere, ten toon stellen of doen opvoeren, behoudens de betaling aan de regtverkrijgenden van eene jaarlijksche uitkeering van de opbrengst der uitgaven of copieën, onder welken vorm en op welke wijze ook gedaan.

Art. 5. De jaarlijksche uitkeering, bij het vorige artikel vastgesteld, is bepaald op 5 pct. van den particulieren prijs van alle exemplaren of voorwerpen, begrepen in elke editie, uitgave of reproductie van een letterkundig of kunst-werk.

Voor de ontvangsten, voortvloeiende uit de vertooning van tooneelstukken of de uitvoering van muzikale werken, is de uitkeering bepaald op de helft der regten, aan de in leven zijnde schrijvers toekomende.

Alles behoudens het regt van partijen, deze grondslagen door overeenkomsten te wijzigen.

Art. 6. Een ieder, die gebruik wil maken van de volmagt, hem bij bovenbedoeld art. 4 verleend, is verplicht de uitgave aan te kondigen, welke hij denkt te doen, in den vorm bij art. 26 hierna voorgeschreven.

Hij is bovendien gehouden, de uitkeering, bij art. 5 bepaald, aan de regtverkrijgenden van den schrijver te betalen, terwijl deze laatsten verplicht zijn van hunne qualiteit te doen blijken.

Art. 7. In geval van huwelijk verblijft het regt van letterkundigen en kunst-eigendom aan den schrijver zelve.

Indien echter de gemeenschap door het overlijden van den schrijver ontbonden is, heeft de overgebleven echtgenoot het regt op de helft van het werk, staande het huwelijk uitgegeven, ten ware bij huwelijksche voorwaarden anders mogt zijn overeengekomen.

Art. 8. Het regt van den letterkundigen of kunst-eigendom kan, tijdens het leven van den schrijver, door zijne schuldeischers niet in beslag genomen noch tot openbaar nut onteigend worden.

Hetzelfde is het geval met handschriften en in het algemeen met alle voorloopige bouwstoffen van een nog niet uitgegeven werk.

Art. 9. De vrijwillige schenking of de afstand onder bezwarenden titel van onuitgegeven of reeds verschenen werken worden, wat betreft de gevolgen en den tijd van duur, door partijen bepaald.

Bij gebreke van duidelijke bepalingen, erlangen zij alle regten der schrijvers of van hunne regtverkrijgenden.

Bij vrijwillige schenking of afstand tegen bezwarenden titel van een standbeeld of eene schilderij, wordt het regt van reproductie aan den vervaardiger voorbehouden, ten ware anders bepaald zij, zonder dat de eigenaar van het standbeeld of de schilderij ooit in het bezit kan belemmerd worden.

Art. 10. De schrijver kan, het zij bij authentieke acte, het zij bij testament, de wijze van uitgave zijner werken bepalen en den persoon aanwijzen, aan wien hij de zorg daarvan wil opdragen.

Hij kan zelfs bepalen dat de uitgave vrij door een ieder en zonder uitkeering geschiede, zonder dat die bepalingen evenwel inbreuk kunnen maken op de bepalingen van het Wetboek Napoléon omtrent het voorbehoud.

Art. 11. Bij de uitgave van een nagelaten werk door de erfgenamen van den schrijver, of door den overgebleven echtgenoot, of door een persoon, welken de schrijver mogt hebben aangewezen, verkrijgen deze alle regten, welke de schrijver zou gehad hebben, indien hij het werk tijdens zijn leven had uitgegeven.

De uitgave door ieder ander persoon brengt slechts de regten mede, welke degene zou hebben, aan wien het werk was afgestaan.

Maar in dat geval loopt het tijdperk van vijftig jaren, bij § 2 van art. 3 bepaald, slechts van den dag der uitgave van het werk.

Art. 12. De schrijver van een naamloos of pseudonym werk heeft, wanneer hij zijne hoedanigheid kenbaar maakt, het genot van alle regten, die er aan verbonden zijn.

Indien de schrijver onbekend blijft, heeft degene die de uitgave doet, slechts de regten van een gewoon cessionaris, en de tijd van vijftig jaren, bij § 2 van art. 3 bepaald, loopt van den dag der uitgave.

Art. 13. Onder de bepalingen der tegenwoordige wet zijn begrepen openbare lessen, preken, pleidooijen, en in het algemeen redevoeringen, in openbare, het zij staatkundige, het zij wetenschappelijke of letterkundige vergaderingen of vereenigingen uitgesproken. Ieder mag evenwel de pleidooijen of redevoeringen uitgeven, wanneer hij een verslag mededeelt van de audientiën der regtbanken of van de zittingen der vergaderingen of vereenigingen.

Art. 14. Werken, uit een aantal artikelen of uit fragmenten van verschillende schrijvers bestaande, zijn de eigendom van dengeen, die het werk in zijn geheel uitgeeft, behoudens de regten van elken schrijver tot afzonderlijke uitgave of overname zijner artikelen of fragmenten.

Art. 15. Gezamenlijk vervaardigde werken behooren in gelijke deelen

aan allen, die er toe hebben medegewerkt, ten zij anders overeengekomen is.

De mede-arbeider, die eigenaar van het geheele werk wordt, 't zij door openbaren verkoop, 't zij ten gevolge van bijzondere overeenkomsten, wordt beschouwd als alleen de regten van den schrijver bezittende.

Art. 16. De componist van een muzikaal werk en de vervaardiger der daarbij behoorende woorden hebben, ten ware anders zij overeengekomen, gelijke regten op het gemeenschappelijke werk.

Art. 17. Het regt van den Staat op de werken, welke hij uitgeeft, duurt dertig jaren, te rekenen van den dag der uitgave.

Dezelfde tijd wordt bepaald voor het regt der akademiën en andere letterkundige of kunstlievende lichamen, op de werken in hunnen naam of door hunne zorg uitgegeven.

De schrijvers of uitgevers van werken, op last van den Staat of van de akademiën uitgegeven, hebben slechts het genot van de regten, bepaald bij overeenkomst of bij reglement aangewezen.

Art. 18. In geval een regt van letterkundigen of kunst-eigendom deel eener erfenis uitmaakt, waarvan geene wettige erfgenamen bestaan, vervalt het niet aan den Staat.

Een ieder mag de werken, tot de erfenis behoorende, uitgeven, reproducieren, tentoonstellen of doen vertoonen, behoudens de regten der schuldeischers.

Art. 19. Elk schrijver heeft, gedurende vijf jaren na de volledige uitgave van zijn werk, het uitsluitend regt, eene vertaling uit te geven of verlof tot de uitgave daarvan te geven.

Art. 20. De eigendom eener vertaling door den schrijver of met zijne toestemming gedurende vijf jaren uitgegeven, of door elk ander na het verstrijken van dien termijn, wordt, wat den tijd en de gevolgen betreft, met den eigendom van een oorspronkelijk werk gelijk gesteld.

Art. 21. Voor de uitgave of reproductie van een letterkundig of kunstwerk moet de verklaring gedaan worden: te Parijs, aan het ministerie van binnenlandsche zaken, en in de departementen, aan het algemeen secretariaat der prefecture.

Het proces-verbaal der verklaring wordt op een bijzonder register ingeschreven.

Eene expeditie der processen-verbaal in de departementen wordt binnen vijf dagen aan den minister van binnenlandsche zaken gezonden.

Deze verklaring moet bevatten den naam, de voornamen en de woonplaats van dengeen die haar aflegt, den naam, de voornamen

en de woonplaats van den schrijver, behoudens de gevallen, waarin het naamlooze of pseudonyme werken geldt.

Zij moet bevatten den titel, of de aanwijzing of beschrijving van het werk en doen kennen de wijze van uitgave of reproductie, het getal exemplaren of voorwerpen, in de uitgave of reproductie begrepen, en eindelijk den prijs.

Bijaldien, na bovengemelde verklaring, eene wijziging wordt gebragt, 't zij in het getal, 't zij in den prijs der exemplaren, moet er eene nieuwe verklaring geschieden, aanwijzende het getal en den prijs, welke bepaaldelijk zullen vastgesteld zijn.

Bij elken nieuwen herdruk moet eene bijzondere verklaring geschieden.

Art. 22. Bij gebreke van verklaring door den schrijver of zijne regtverkrijgenden, overeenkomstig het vorige artikel, zijn zij niet ontvankelijk om de regten te doen gelden, hun bij de tegenwoordige wet toegekend.

Art. 23. Geene acten onder de levenden, 't zij al dan niet onder bezwarenden titel, waarbij de letterkundige of kunst-eigendom geheel of gedeeltelijk, tijdelijk of eeuwigdurend wordt overgedragen, is ten opzichte van derden geldig, dan nadat daarvan eene verklaring geschied en overgeschreven is: te Parijs, bij het ministerie van binnenlandsche zaken, en in de departementen, aan het algemeen secretariaat der prefectuur.

De overschrijving geschiedt op het bijzonder register, bestemd ter opname van de verklaringen, voorgeschreven bij art. 21.

Zij geschiedt op de aanbieding van een authentiek afschrift of van de oorspronkelijke acte van overdragt.

Een afschrift van elk in de departementen opgemaakt proces-verbaal wordt binnen vijf dagen aan den minister van binnenlandsche zaken gezonden.

Art. 24. De door de prefecten overgezonden processen-verbaal worden met de dagteekening ingeschreven in het register, 't welk op het ministerie van binnenlandsche zaken wordt gehouden, tot opname 't zij van de verklaringen van uitgave, 't zij van de transactiën betrekkelijk letterkundigen en artistieken eigendom.

Aan ieder, die zulks verlangt, zullen uittreksels afgegeven worden van de registers, welke aan het ministerie van binnenlandsche zaken of de generale secretariaten der prefecturen worden gehouden.

De kosten der processen-verbaal van overschrijving en van afgifte van uittreksels uit de registers komen ten laste van partijen; het bedrag wordt bepaald bij een reglement van algemeen bestuur.

Art. 25. Door de verklaringen, gevorderd bij art. 21, is men niet

versoond van de verklaringen en dépôts, voorgeschreven bij de wetten en reglementen omtrent de politie op den boekhandel, de boekdrukkerij en de drukpers.

Art. 26. Een ieder, die gebruik wil maken van de magt, bij art. 4 hiervoren bedoeld, is verplicht de uitgave, welke hij denkt te doen, aan te kondigen in den *Moniteur*, het *Journal de la Librairie* en in een dagblad, in de hoofdplaats van het departement, waar hij gevestigd is.

Dit berigt moet bevatten de aanwijzing van het werk, den naam van den schrijver, de wijze van uitgifte, den naam, de voornamen, het beroep en de woonplaats van dengenen die zich voorstelt de uitgave te doen.

Het wordt twee malen, van maand tot maand, herhaald.

Art. 27. Bij gebreke van aankondiging van het berigt, bij het vorige artikel gevorderd, wordt de uitgever of verspreider met eene geldboete van 16 fr. tot 2000 fr. gestraft, ongeacht, zoo daartoe termen bestaan, van de actie wegens nadruk en van de burgerlijke vordering tot betaling der jaarlijkse uitkeering.

Art. 28. Met dezelfde straf wordt gestraft een ieder, die in de gevallen voorzien bij art. 21, nalaat de voorgeschreven verklaringen te doen of eene valsche verklaring aflegt.

Art. 29. Een ieder die, zonder toestemming van den schrijver of zijne regtverkrijgenden, een letterkundig of kunstwerk, waarvan hij den eigendom niet bezit, uitgeeft, reproduceert, ten toon stelt of ten tooneele doet voeren, is schuldig aan nadruk, welk middel van reproductie hij ook gekozen hebbe.

Art. 30. Aan hetzelfde misdrijf is schuldig een ieder die, in het geval voorzien bij art. 4, eene uitgave doet, zonder in handen der regthebbenden van den schrijver, zoo deze van hunne qualiteit hebben doen blijken, te hebben gestort de uitkeering, bij § van art. 5 bepaald.

Art. 31. Evenzeer wordt als nadruk beschouwd elke uitgave van een werk zonder toestemming des schrijvers uitgegeven, onverminderd de zwaardere straffen, ingeval van diefstaf of opligterij.

Art. 32. Elke nadrukker wordt gestraft met eene geldboete van 300 fr. tot 2000 fr. en bovendien tot betaling van schade en interessen aan den eigenaar wegens de hem veroorzaakte schade.

Bij herhaling, zal de geldboete 600 fr. tot 4000 fr. bedragen, en zal de nadrukker bovendien gestraft worden met gevangenis van eene maand tot een jaar.

De regtbanken spreken de verbeurdverklaring uit van de nagemaakte voorwerpen, zoo mede van de werktuigen, welke tot den nadruk gestrekt hebben; zij bevelen de vernietiging van die werktuigen, wanneer zij tot geen ander gebruik kunnen dienen. In ieder geval kunnen zij, op verzoek der civiele partij, bevelen dat de nagemaakte voorwerpen

alsmede de werktuigen, tot den namaak gediend hebbende, in mindering komen van de te betalen schadevergoeding.

Art. 33. Een ieder die met wetenschap nagemaakte voorwerpen verborgen, verkocht, te koop gesteld of op Fransch grondgebied ingevoerd heeft, wordt met de straffen gestraft, bij het vorige artikel bepaald.

Art. 34. Hij die, ten voordeele van den schrijver, een grooter getal exemplaren uitgeeft, dan vermeld is in de verklaringen bij art. 21 voorgeschreven, wordt gestraft met gevangenis van eene maand tot twee jaren en eene geldboete van 16 fr. tot 2000 fr., of met eene dezer beide straffen alleen.

Art. 35. Art. 563 van het strafwetboek is toepasselijk op de misdrijven, bij de vorige artikelen voorzien.

Art. 36. De letterkundige en kunstwerken, buiten 's lands uitgegeven, hebben het genot der voordeelen, bij de tegenwoordige wet bepaald, mits de schrijvers, componisten of kunstenaars de verplichtingen, daarbij opgelegd, vervullen en zich gedragen naar de bepalingen der traktaten met de natie gesloten, op wier grondgebied de uitgave geschiedt.

Er is hier te lande en elders, in den laatsten tijd, sprake geweest van de regtsmagt der consuls in den Levant; het onderwerp heeft in Frankrijk een gezet onderzoek uitgelokt, en de Minister van Buitenlandsche Zaken aldaar heeft deswege een rapport aan den Keizer ingediend, met voorstel om de vruchten van dat onderzoek aan eene speciale commissie voor te leggen, ten einde in overweging te nemen of de organisatie der consulaire regtbanken in de Schalen van den Levant en van Barbarije moet gewijzigd worden, en, des noodig, eene ontwerp-verordening daaromtrent gereed te maken.

De Keizer heeft zich met dat denkbeeld vereenigd, en bij decreet van 2 Junij jl. is de bedoelde commissie benoemd, onder voorzitterschap van den heer DROUYN DE LHUYS, Minister van Buitenlandsche Zaken; terwijl het vice-presidium is opgedragen aan den heer DE PARIEU, vice-president van den Staatsraad. De commissie bestaat uit zestien leden, waaronder de baron DE BUTENVAL, die Frankrijk lang te Konstantinopel vertegenwoordigde, graaf DE LESSEPS, en andere specialiteiten.

Het boven vermeld rapport luidt in het oorspronkelijke aldus:

Sire!

Le droit de juridiction que les capitulations et les traités conclus avec la Porte Ottomane garantissent aux consuls de Votre Majesté dans les Echelles du Levant et de Barbarie constitue, pour la France,

une des concessions les plus importantes qu'elle ait obtenues en Orient; pour des agents, une des prérogatives les plus considérables de leur charge. L'exercice de ce droit traditionnel a été successivement réglé par la célèbre ordonnance de la marine de 1681, l'édit de juin 1778 et la loi du 28 mai 1836. On peut dire que, dans l'état actuel de la législation, nos consuls réunissent, comme magistrats, les attributions les plus variées et les plus étendues. Tour à tour arbitres, juges de paix, juges en matière civile, commerciale, correctionnelle, présidant à l'occasion le tribunal maritime institué par le décret du 24 mars 1852, investis enfin, en matière criminelle, des pouvoirs attribués en France aux procureurs impériaux et aux juges d'instruction, ils ont vu s'aggraver encore, depuis quelques années leur tâche et leur responsabilité.

En effet, la procédure sommaire dont les anciennes ordonnances avaient tracé les règles, s'est compliquée de dispositions nouvelles, et ce n'est que par une étude incessante, difficile en pays étranger, que les agents de l'Empereur, au milieu de tant d'autres soins inhérents à leur emploi, peuvent suivre les progrès de la législation et de la jurisprudence, interpréter et concilier des textes souvent contradictoires, se maintenir enfin à la hauteur du mandat qui leur est confié, et dont on méconnaîtrait l'importance en le comparant à cette magistrature en quelque sorte patriarcale qu'exerçaient autrefois nos consuls, et qui suffisait aux besoins d'une époque où la nation ne formait guère qu'une famille et bornait son activité aux opérations les plus élémentaires du négoce.

Aujourd'hui, sire, sous l'influence des idées civilisatrices dont la rapide et féconde expansion sera une des gloires de votre règne, la situation des établissements français dans le Levant a subi de profondes et heureuses modifications. Le développement de la navigation à vapeur, la création de grandes lignes périodiquement parcourues par nos paquebots, la facilité croissante des communications, les encouragements accordés au commerce étranger par des princes éclairés qui se sont donné la noble mission de réconcilier l'islamisme avec le progrès, la fondation d'établissements de crédit et de grandes entreprises industrielles parmi lesquelles figure en première ligne le percement de l'isthme de Suez, les débouchés ouverts par nos armes dans les contrées les plus lointaines, toutes ces circonstances tendent à transformer de jour en jour le vieil Orient; elles y attirent et y fixent une population française déjà considérable, puisqu'à Alexandrie seulement elle s'élève à plus de douze mille âmes. Mais, en même temps que nos nationaux et nos intérêts se multiplient dans les Echelles, la tâche des agents chargés de les protéger s'accroît et se complique à un tel degré que leur zèle cesse d'y suffire, et qu'ils se trouvent dans la fâcheuse alternative

ou de déléguer d'une manière presque permanente leurs attributions judiciaires ou de négliger d'autres devoirs non moins essentiels.

Des faits analogues, conséquence nécessaire des causes générales que je viens d'énumérer, ont déterminé quelques-unes des puissances qui prennent, comme nous, une part active au mouvement commercial du Levant, à modifier l'organisation de leurs tribunaux consulaires. Le succès a partout justifié les changements opérés par l'Angleterre, l'Italie et la Grèce, qui ont poursuivi et atteint le même but par des moyens différents. Lorsqu'on voit un gouvernement aussi fermement attaché aux traditions et animé d'un esprit aussi pratique que le gouvernement anglais se décider à prendre l'initiative d'une réforme, on est en droit de la considérer comme une légitime satisfaction donnée à un besoin sérieux et universellement reconnu.

Placé en face des mêmes nécessités, le gouvernement de l'Empereur n'avait pas recherché avec moins de sollicitude les moyens d'y pourvoir; mais, avant de proposer un remède à une situation que l'intérêt de nos nationaux nous commande d'améliorer, le département des affaires étrangères, auquel ce soin revenait plus particulièrement, a voulu s'entourer de toutes les lumières que pouvait lui fournir l'expérience de ses agents. Il a donc, avec leur concours, procédé à une enquête approfondie, et je viens demander aujourd'hui à Votre Majesté l'autorisation d'en soumettre les résultats à une commission spéciale composée de membres des grands corps de l'Etat et de fonctionnaires appartenant au ministère de la justice et au mien.

Cette commission, qui se réunirait sous ma présidence, aurait à examiner dans quelle mesure et sur quelles bases il serait possible de réorganiser nos tribunaux dans les principales Echelles du Levant, sans porter atteinte au principe de notre institution consulaire, et en laissant subsister tout un ensemble de traditions honorables pour notre pays et de garanties précieuses que la prudence nous conseillerait de maintenir lors même que le sentiment de la dignité nationale ne nous en ferait pas un devoir.

Si Votre Majesté daigne approuver les considérations qui me paraissent justifier la mesure que j'ai l'honneur de lui proposer, je la prierai de vouloir bien revêtir de sa signature le projet de décret annexé au présent rapport.

Je suis avec respect, Sire, de Votre Majesté, le très humble, très obéissant serviteur et fidèle sujet,

A Paris, le 1er juin 1863.

DROUYN DE LHUYS.

Approuvé:

NAPOLEON.

THEMIS,

REGTSKUNDIG TIJDSCHRIFT.

TWEEDE VERZAMELING,

Tiende Deel,

DERDE STUK.

STELLIG REGT (NEDERLANDSCH).

STAATSREGT. — *De afschaffing van Fransch-Keizerlijke decreten* door Jhr. Mr. C. J. VAN NISPEN TOT PANNERDEN, laatstelijk Advocaat-Generaal bij het Provinciaal Gerechtshof in Zuid-Holland.

*Amicus Socrates, amicus Plato,
magis amica veritas.*

Die FORTUYN'S *Verzameling van Fransche Wetten* en onze nieuwere wetgeving met aandacht gade slaat, zal ontwaren dat sinds 1839 uit den bajert van vreemde verordeningen veel is opgeruimd. Toch blijft niet weinig te vervangen en te verbeteren en het zal gewis nog geruimen tijd duren, eer die taak geeindigd kan heeten. Men zal het gercededelijk begrijpen, als men bedenkt hoe dikwijls er verschil is over het gezag, dat veranderen moet. Het baat immers weinig over het optrekken van een nieuw gebouw te spreken, zoolang men het niet eens kan worden over de keus van den bouwmeester. In een vroeger deel van dit tijdschrift (1)

(1) *Themis*. Tweede Verzameling, Jaargang, 1859 bl. 1 en 349.

heb ik eenige regelen trachten te geven, bij het kiezen van een bouwmeester te volgen. In een bondig en met uitnemende helderheid geschreven vertoog (1) heeft de heer FOKKER, lid van Gedeputeerde Staten van Zeeland, die regelen nader uit een gezet. Zijne en mijne beginselen hebben intusschen tegenspraak gevonden (2). Ik heb reeds de vrijheid genomen mijne tegenbedenkingen voor te dragen in hetzelfde tijdschrift waar de bedenkingen waren opgenomen (3), en ik wensch nogmaals op de zaak terug te komen.

Het reglement van politie voor de polders in Zeeland gaf aan de heeren FOKKER en ASSER de pen in de hand. Alvorens ter zake te komen, een woord vooraf. Waarom zooveel aandacht besteed aan dat Zeeuwsche reglement van politie? Zoo het verandering behoeft, laten de Zeeuwen het met de regering vinden, van wie de hervorming behoort uit te gaan! Zijn er geen gewigtiger vragen van Staatsregt aan de orde? Ziedaar wat mij van buiten afgevraagd werd. De vrager vergunne mij in het openbaar te antwoorden.

Ik ontken niet dat er zaken zijn, die spoediger dan het besproken polder-reglement voorziening eischen. Maar dezelfde regtsvraag, al geldt het een ander onderwerp, komt ook elders voor. In de Staten van Gelderland b. v. gaf zij meermalen aanleiding tot een heeten strijd. Het is ook niet enkel de provinciale wetgeving, die in het spel is. De argumenten van den heer ASSER treffen mede ten deele de Koninklijke besluiten, waarbij aan Keizerlijke

(1) Betoog dat de Staten van Zeeland bevoegd zijn het Keizerlijk decreet van 16 December 1811, houdende règlement de police des polders dans les départemens de l'Escaut, de la Lijs, des deux Nèthes, des Bouches du Rhin et de la Rhoer, door een provinciaal reglement te vervangen. Middelburg J. C. en W. ALTORFERG, 1861.

(2) Bijdragen tot de kennis van het Staatsregt enz., door Mr. BOER, FRUIN en HUBRECHT, VII, bl. 311.

(3) *Bijdragen* VIII, bl. 312.

decreten gederogerd is (1). Gaan zijne beginselen door, de taak van den algemeenen wetgever wordt aanstonds aanzienlijk uitgebreid en de werkkring der gewestelijke besturen beperkt. De bestreden leer werkt ook niet alleen voor de toekomst. Wordt zij aangenomen, vele bestaande reglementen en besluiten tot dusverre als wettig gehandhaafd, moeten aanstonds geacht worden vervallen te zijn. Ik zal in den loop van dit betoog gelegenheid hebben om met eenige voorbeelden aan te toonen hoe diep de leer van Asser in den bestaanden regtstoestand grijpt en ik vlei mij dat na de lezing ieder zal toestemmen dat de quaestie te bespreken geen nutteloos werk is.

Voeg daarbij den naam en de positie van den man, dien ik bestrijd. Het is een schrijver van veel talent, die erfelijke bekwaamheden met eere aan de regtswetenschap wijdt. Wat meer zegt, het is een hoogleeraar, wiens dwalingen gevaarlijker zijn dan die van menig ander. Eene schaar van veelbelovende jongelingen, van welke het te wachten is dat zij eenmaal zullen geroepen worden het vaderland te besturen, volgt ligtelijk het spoor, door een begaafden spreker van den kathedrangerewezen. In Duitschland, in ons vaderland, schier allerwege, ziet men den invloed, dien geëerde meesters op hun leerlingen oefenen. Ik geloof dan ook veilig te mogen zeggen, dat ketterijen, door een hoogleeraar verkondigd, in geen geval onbestreden mogen blijven.

De heer Asser heeft gemeend de Keizerlijke decreten te kunnen stellen onder de hoede van art. 5 der wet hou-

(1) Aan deganen, die het geschil van den beginne af gevolgd hebben, zal dit wel niet ligt ongaan zijn. Die tot dus ver vreemd bleef aan de zaak, gelieve op te merken dat de heer Asser een Keizerlijk decreet alleen bij de wet wil zien afschaffen, omdat de decreten kracht van wet hadden, terwijl 1°. eene wet alleen door de wet hare kracht verliest (art. 5 Alg. Bcp.) en 2°. de wetten hovendien onschendbaar zijn (art. 115, 2de zinsnede Grondwet). Kracht van wet hebbende decreten zouden uit dezen hoofde alleen bij de wet gawijzigd worden.

dende Algemeene Bepalingen van wetgeving, luidende: „eene wet kan alleen door eene latere wet geheel of gedeeltelijk hare kracht verliezen.” Deze bepaling schijnt hem de meest afdoende weêrlegging van de door FOKKER en mij voorgedragen leer, hetgeen hem echter niet belet te betoogen dat onder het woord *wet* altijd eene wetgevende regeling van den Koning en de Staten-Generaal te verstaan is. Hoe beide stellingen met elkander te rijmen zijn, zal wel niet ligt iemand begrijpen. Indien de bepaling enkel verordeningen treft door den Koning der Nederlanden in overleg met de vertegenwoordigers van zijn volk gemaakt, hoe kan zij dan worden ingeroepen, waar het besluiten van den vreemden overheerscher geldt? — Ik acht den geëerden hoogleeraar bij de hiervoren aangestipte redenering zoo zeer met zich zelve in tegenspraak, dat ik zou vreezen aan de wellevendheid te kort te doen, indien ik deswege mijne geheele meening zeide.

Indien inderdaad Fransch-Keizerlijke decreten alleen bij eene wet kunnen ingetrokken worden, eene geheele omkeering zal in onze jurisprudentie geschieden. Vele Koninklijke besluiten zijn bestreden als tredende buiten den kring, door de Grondwet voor de Maatregelen van Algemeen Bestuur aangewezen. De meeste derogeren aan Fransche verordeningen en het zal daarom onnoodig zijn in ieder geval naar 's Konings bevoegdheid ten aanzien van het geregelde onderwerp te vragen. ASSER volgende, zullen wij Zijner Majesteits besluiten eenvoudig ter zijde leggen, als ongeschikt om decreten te wijzigen! Maar wat spreek ik van ASSER te volgen? Voordat de meeste zetels in den Hoogen Raad door zijne leerlingen bezet zijn, zullen wij ons wachten op zijne uitspraak af te gaan! Het argument van ASSER is immers geen nieuw argument. Reeds voor jaren werd bij den Hoogen Raad beweerd dat een Keizerlijk decreet niet wordt afgeschaft, tenzij bij de wet. Maar de Raad verwierp die leer, te

regt de ingeroepen verordening ten aanzien der bevoegdheid van de magt, die ze uitvaardigde, toetsende aan de Grondwet, waaronder zij gemaakt werd (1). Ik heb tot dusver geenerlei teeken gezien, dat de Raad genegen is op zijn vroeger gevoelen over deze zaak terug te komen. Van het argument, ontleend aan art. 115 Grondwet, komt, zoover ik kan nagaan, den heer AssER de eer der vinding toe. Te voren was het nog niemand ingevallen te gelooven, dat de grondwetgever van 1818 aan de voortbrengselen van de Napoleontische wetgeving onschendbaarheid zou hebben toegekend. Ter goeder trouw kan ik den heer AssER geen geluk wenschen met het idée, dat bij hem is opgekomen. Dat hier enkel gedacht moet worden aan bepalingen door den Koning en de Staten-Generaal in gemeen overleg gemaakt, komt mij voor uit den samenhang der woorden ten duidelijkste te blijken. Ik zal het ingeroepen artikel niet op nieuw gaan ontleden. Ten dien aanzien verwijzende naar hetgeen vroeger reeds werd voorgedragen (2), veroorloof ik mij alleen te vragen of VOORDUIN mijne opvatting niet volkomen bevestigt? Ik lees toch bij dien ijverigen verslaggever (3) van de raadplegingen over onze wetgeving:

„In de afdelingen der dubbele Kamer werd bij het overwegen der bepaling: *de wetten zijn onschendbaar*, de reeds vroeger gerezene vraag herhaald, wat men door *wetten* heeft te verstaan, en of aan dit woord eene meer uitgestrekte of wel eene meer beperkte beteekenis moet worden gehecht. Vrij algemeen heeft men zich voor dit laatste gevoelen verklaard, en dus de meening omhelsd dat, hier ter plaatse ten minste, alleen aan eigenlijke wetten,

(1) Zie onder anderen VAN DEN HONERT, *Verzameling van Arresten Gemengde Zaken*, Dl. IV, n°. 144, bl. 58.

(2) *Bijdragen*, VIII, bl. 316.

(3) *Geschiedenis en Beginselen der Grondwet*, bl. 270 sqq.

door den Koning en de Staten-Generaal tot stand gebragt, te denken was.”

Van de Regering vind ik het volgende antwoord vermeld:

„Indien men overweegt de plaats, waar de woorden geschreven zijn: *de wetten zijn onschendbaar*, dat is in de afdeeling over de *wetgeving*, nadat opgegeven is *hoe de voorstellen van wetten geschieden, hoe zij overwogen worden en kracht verkrijgen* — dan is het blijkbaar dat hier alleen op eigenlijk gezegde staatswetten wordt gedoeld. Ook de aangewezen bedoeling dezer bepaling, dat alle magten in den Staat, de uitvoerende en de regterlijke magt, de Provinciale Staten en de Gemeentebesturen, — de wetten welke het gewrocht zijn van den Koning en de beide Kamers van de Staten-Generaal als *uitvoeisels der Grondwet* zullen moeten eerbiedigen, toont ten duidelijkste dat hier alleen de rede is van algemeene Rijkswetten.”

Worden Keizerlijke decreten door de aangehaalde woorden niet geheel uitgesloten? Napoleontische verordeningen van 1810 of 1811 zal men toch kwalijk *uitvoeisels der Grondwet van 1848*, volgens haar overwoogen en vastgesteld kunnen heeten!! — Wanneer ik hier de opmerking der Staten en het antwoord der Regering mededeel, wil ik daarmee niet te kennen geven dat ik ze met het oog op onze quaestie gegeven acht. Neen, in 1848 is bij niemand de gedachte opgekomen dat de Grondwet de besluiten van een vreemden overheerscher onschendbaar zou verklaren. Men onderstelde alleen dat de bepaling ook ten behoeve van gewestelijke en plaatselijke verordeningen zou kunnen ingeroepen worden. Dienaangaande werd eene stellige verklaring van de Regering verlangd en zij gaf die in bewoordingen, welke ook voor onze quaestie beslissend zijn. De bepaling doelt alleen op wetten, *die het gewrocht zijn van den Koning en van de Staten-Generaal*.

Zij ziet alleen op wetten, die *uitvoeisels van de Grondwet zijn*.

Om niet uitvoeriger te worden dan ik te dezer gelegenheid wensch te wezen, vermijd ik gaarne den strijd over de meerdere of mindere kracht aan de raadpleging in de Staten-Generaal te hechten. Ik heb er elders reeds over gehandeld en zal dit welligt spoedig op nieuw doen. Ik veroorloof mij thans alleen op te merken dat de be-raadslagingen hier niet worden ingeroepen om den duisteren zin van de wetsbepaling op te helderen. Die zin blijkt genoegzaam uit de wet zelve en zoo ik wijs op het overleg tusschen Regering en Volksvertegenwoordiging, is het alleen om de op zich zelf zeer duidelijke beteekenis nader te doen uitkomen. Daartegen heeft, voor zover ik weet, niemand bezwaar.

Na art. 5 Alg. Bep. en 115 Gw., kom ik tot de uitspraak van THORBECKE, die aan de bestreden leer bijzondere aandacht heeft doen schenken. Het gezag van THORBECKE is groot in de oogen van velen, in de mijne niet het minst. Hij is gewis een van de meest uitnemende mannen, die de eeuw heeft voortgebracht. Als spreker moge hij eene aangename voordragt missen, gelezen zijn 's mans redevoeringen niet minder boeiend dan leerrijk. Zijn geschriften zijn steeds de kernachtige uitdrukking van een weloverwogen idéé. Zijn kennis is groot, zijne scherpzinnigheid schier zonder wedergade. Alles geeft aan een woord van THORBECKE bijzonder gewigt. Maar vergeten wij niet dat ook een reuzenverstand kan dwalen. Onfeilbaarheid is den mensch niet gegeven. De wetenschap rust op redene-ring, niet op gezag. Het zijn stellingen, die niet zijn tegen te spreken. Het moest niet noodig wezen ze in herinnering te brengen. Toch zou ik dit geenszins overbodig durven achten. Niet alle volgelingen van den grooten meester zijn zoo zelfstandig als de heer FOKKER. Onder de afgevaardigden zijn er zelfs, die liefst zweren bij het

woord van den hoofdman, tenzij de belangen van hun district en de stem van invloedrijke kiezers een openlijk verzet raden. (1) De stemming van het publiek is niet beter. Wel mogt DE BOSCH KEMPER (2) zeggen: „in het maatschappelijk leven is een enkel woord van afkeuring van hetgeen de Minister THORBECKE gedaan heeft of nog doet, genoeg om iemand den naam van liberaal te doen verliezen.” Het geldt althans van de burgerij. Nu moge de stemming van het eigenlijke volk geheel anders zijn, het regt nog niet mede in politieke zaken. Ik zou dan ook nauwelijks durven hopen mijne beginselen te zien aannemen, indien THORBECKE zich thans nog met nadruk tegen mij kante. Maar dit is het geval niet. De groote staatsman, dien wij allen eeren al wenschen wij ook tegenover hem zelfstandig te blijven, is sinds meerdere jaren op zijne vroegere meening teruggekomen en heeft de beginselen omhelsd, die wij belijden. Het werd door den heer FOKKER duidelijk aangegeven. Den heer ASSER, die het gezag van THORBECKE stoutweg ten zijnen voordeele inroept, moet ik bescheidenlijk vragen wat hem bewogen heeft de feiten waaruit de veranderde zienswijs van THORBECKE gebleken is, onvermeld te laten? Wat door FOKKER reeds werd voorgedragen, zal ik niet herhalen, want ik wensch dat zijne verhandeling (3) door de lezers van *de Themis* ontboden en in haar geheel overwogen worde. Maar ik mag niet onop-

(1) Ik ben niet reactionair, noch zelfs conservatief. Voor hervorming en vooruitgang ben ik meer dan menig ander gestemd. Maar ik versmaad het *jurare in verba magistri*, waarvan onkunde, zwakheid of gemakzucht maar al te dikwijls de oorzaken zijn.

(2) Een woord ter overweging van eenige onbeschreven politieke beginselen, bl. 20.

(3) Betoog dat de Staten van Zeeland bevoegd zijn het Keizerlijk decreet van 16 December 1811, houdende règlement de police des polders dans les départemens de l'Escaut, de la Lys, des Deux Nèthes, des Bouches du Rhin et de la Rhoer, door een provinciaal reglement te vervangen, Middelburg 1861.

generkt laten dat de Minister na het verschijnen van FOKKER's geschrift op nieuw meer dan eene verklaring in onzen geest gedaan heeft. In Zeeland vigeert nog altijd het keizerlijk politie-reglement voor de polders van 16 December 1811. (1) Bij besluit van 8 Julij 1862 hebben de Staten art. 18 van dit decreet (2) gewijzigd en de goedkeuring des Konings is onder het Ministerie THORBECKE verleend. (3) Wij zien dus Zijne Excellentie medewerken om een keizerlijk decreet bij een provinciaal reglement te veranderen! Wij zien die medewerking verleend onder vigueur van de provinciale wet. Het geval is daarom te meer merkwaardig, wijl het tevens de door ons aan art. 141 en 142 der provinciale en art. 150 en 151 der gemeentewet gegeven uitlegging bevestigt. (4) De bezwaren, die tegen dezelve in het midden gebragt werden, zijn dus thans ook door den ontwerper dier wetten ongegrond bevonden. Ik kan nog een ander voorbeeld bijbrengen, dat niet minder sterk van 's Ministers veranderde zienswijs getuigt. In Zeeland werden de calamiteuse polders door keizerlijke decreten van 1811 beheerscht. Daarin werd verandering gebragt door het provinciaal reglement van 1841, gewijzigd in 1843. De bindende kracht van dit reglement is door sommigen, onder andere door den oud-Minister VAN HEEMSTRA, betwist, omdat zij aan provinciale reglementen de kracht ontzelden van te derogeren aan decreten van den Keizer. Maar THORBECKE verklaarde in zijne memorie van beantwoording van

(1) Bulletin des Lois n°. 410; FORTUYN, *Verzameling van Fransche Wetten*, III, bl. 420.

(2) «Les dignes extérieures ne pourront être pâturées sans l'autorisation expresse et motivée de la direction. La pâture en est défendue sans exception, depuis le premier novembre jusqu'au premier avril. Toute contravention au présent article sera punie d'une amende de trente francs.»

(3) *Bijz. tot het Stbl.*, door VAN DORP, bl. 677.

(4) *Themis*, Tweede Verzameling, VI, bl. 9; *Bijdragen*, VIII, bl. 329 sqq.

het voorloopig verslag der commissie van rapporteurs over de staatsbegroting voor het dienstjaar 1863: (1) „Het reglement van administratie der polders in Zeeland, goedgekeurd bij Kon. besluit van 6 Januarij 1841, n°. 14, en grootendeels in de plaats getreden van het decreet van 28 December 1811, wijst de middelen aan, waaruit in de eerste plaats het onderhoud enz.” Ziedaar dus een provinciaal reglement, dat volgens het oordeel van THORBECKE zelve aan een Keizerlijk decreet heeft gederogeerd.

Ik mag niet onopgemerkt laten dat de even vermelde verklaring posterieur is aan zeker Kon. besluit, dat welligt door de vrienden van ASSER zal worden ingeroepen. Het is van den 4 September 1862 en luidt als volgt: (2)

„Wij WILLEM III enz.,

Op de voordragt van onzen Minister van Binnenl. Zaken van den 3 September 1862 n°. 162, 3de afd., betrekkelijk het reglement op de overzetveren in Gelderland bij besluit van den 8 Julij 1862, n°. 8, door de Prov. Staten van dat gewest vastgesteld,

Overwegende:

dat de Fransche wet van 6 Frimaire an VII (26 Nov. 1798) niet is ingetrokken, en het onderwerp der veren, uit zijnen aard geenszins uitsluitend van provinciaal belang, ook nit dien hoofde niet van provinciale regeling alleen afhankelijk kan worden gemaakt; dat de beslissing omtrent de inrigting der veren, even als ten aanzien van andere communicatie-middelen, in het algemeen belang, aan ons behoort te verblijven;

dat hiervoor het beroep, hetwelk art. 2 van het reglement aan ons wil toekennen, niet in de plaats kan treden;

dat indien al de inrigting der veren gelijk het reglement

(1) Zitting 1862—1863, *Bijblad tot de Nederlandsche Staats-Courant*, Bijlagen bl. 339.

(2) *Bijdragen*, VIII, bl. 65.

wil, aan Gedeputeerde Staten kan worden overgelaten, zoodanige bevoegdheid vooraf door de wet aan het collegie van dagelijksche leiding en uitvoering moest zijn toegekend;

dat de voorschriften van het reglement, volgens art. I van toepassing zouden zijn op alle overzetveren in Gelderland en dus ook op de rijksveren;

dat dit, behalve met de aangehaalde Fransche wet, ook in strijd ware met art. 147 der provinciale wet;

Gelet op artt. 98 en 99 der provinciale wet;

Hebben goedgevonden en verstaan:

Onze goedkeuring aan het reglement op de overzetveren in Gelderland, bij besluit van 8 Julij 1862, n°. 5, door de Staten van dat gewest vastgesteld, te onthouden."

Ik betwijfel, of ik het besluit, zoo als het luidt, den Koning wel zou geraden hebben. Maar het is thans de vraag niet, welke bezwaren er *uit anderen hoofde* tegen zijn aan te voeren, maar alleen of het met de voorgedragen regtsleer in overeenstemming te brengen is. Het is niet te ontkennen, dat het besluit op een strijd tusschen eene Fransche wet en het veroordeelde reglement wijst. Maar het voegt er bij, dat de zaak van algemeen en niet van provinciaal belang is. Zoo even heb ik eene stellige verklaring ten onzen gunste vermeld. Eene wijziging van denkbeelden in een zoo kort tijdsverloop (September - October) is naauw te onderstellen, en ook uit dien hoofde schijnt men te kunnen aannemen, dat het besluit alleen gegrond is op de juiste stelling, dat de provinciale wetgever in zaken van *algemeen belang* ook door Fransche wetten gebonden is, zonder *in elk geval* hunne bevoegdheid om dezelve te wijzigen te betwisten. De motieven van het besluit komen mij voor deze verklaring zeer wel te lijden. In elk geval is de eerstvermelde verklaring de laatste, en het pleit voor de vierschaar van THORBECKE door ons gewonnen. De quaestie is de rhalve beslist voor hen, die meenen den grooten

minister in staatszaken onvoorwaardelijk te moeten volgen en ik heb alleen nog te spreken tot de onafhankelijke mannen, die liever op gronden dan op gezag oordeelen. Ik vlei mij hen te zullen overtuigen, dat de grond geen steek houdt, dien THORBECKE voor zijn vroeger gevoelen bijbragt. Zijn eenig motief was, dat de Keizerlijke verordeningen van 1811, als van *hooger gezag*, door de Provinciale Staten niet konden veranderd worden. Reeds vroeger heb ik dit motief bestreden (1), maar de aangevoerde argumenten behooren nog nader uitgewerkt te worden. Ik antwoordde: *gezag is niet hooger naar den naam dien het draagt, maar naar de bevoegdheid*. Op zich zelve zal die stelling wel geen betoog behoeyen. Niet op den titel komt het aan, maar op de constitutionele bevoegdheid. De magt van den monarch, keizer of koning kan in eene republiek berusten bij eene autoriteit, die een zediger naam draagt. Niemand zal het betwisten. Maar men heeft welligt bezwaar tegen de toepassing van den regel op ons geval. Men zal beweren, dat de Provinciale Staten onder de Grondwet van 1815 en 1840 toch in elk geval minder gezag hadden dan de Fransche Keizer, aan het hoofd van de algemeene landsoverheid gesteld. Ik herinner te hebben aangewezen (1), dat de wetgevende magt gesplitst kan wezen. Zij behoeft niet geheel bij een gezag, zij kan verdeeld bij meerdere autoriteiten berusten. Zoo was het onder de Grondwet van 1815. Van sommige zaken werd voorgeschreven, dat zij door den Koning, in gemeen overleg met de Staten-Generaal, geregeld zouden worden. Andere werden opgedragen aan den Koning alleen. Nog andere eindelijk zouden beheerscht worden door provinciale reglementen, door de gewestelijke staten met den Koning gemaakt.

Wanneer ik spreek van des Konings wetgevende magt, doel ik voor het oogenblik minder op de algemeene maatregelen van inwendig bestuur, omdat men derzelve kring

(1) *Bijdragen*, VIII, bl. 318.

meermalen te ver heeft uitgebreid. Ik doel niet eens op des Vorsten wetgevende magt bij het sluiten van tractaten, schoon ik die, even als te voren (1), blijf handhaven, hierin althans met den heer AssER eenstemmig (2). Ik doel op de volgende artikelen van de Grondwet van 1815, die ik ten gerieve van den lezer zal afschrijven, als kunnende sinds 1848 niet meer ondersteld worden op ieders schrijftafel voorhanden te zijn.

„Art. 6. De oefening van het stemregt in de steden en ten platten lande, zoowel als de bevoegdheid om deel te nemen aan de provinciale en plaatselijke besturen, wordt bij de provinciale en plaatselijke reglementen geregeld.

Art. 130. Het getal van de leden der provinciale statenvergadering en de evenredigheid der verschillende standen worden geregeld door den Koning, die uit elke provincie eene commissie benoemt om hem dienaangaande te dienen van advies.

Art. 132. De stedelijke reglementen zijn zamengesteld op zoodanige wijze, als noodig wordt geoordeeld bij de reglementen, door de bestaande regeringen of bijzondere commissiën door den Koning te benoemen ontworpen.

De alzo ontworpen reglementen worden aan de Provinciale Staten toegezonden, die dezelve met hunne bedenkingen aan den Koning ter bekrachtiging aanbieden.”

Ziedaar zeer belangrijke onderwerpen met zoovele woorden aan den gewonen wetgever onttrokken en de regeling er van op eene geheel bijzondere wijs verordend. Voorstel uit de plaats zelve, advies van de Provinciale Staten, besluit van den Koning, eischte de Grondwet; geen medewerking van de Staten-Generaal.

Gelief eindelijk te lezen art. 152: „de wijze, waarop het gezag en de magt aan de Provinciale Staten bij en

(1) *Themis*, Tweede Verzameling, II, b), 247 sqq.

(2) *Het bestuur der buitenlandsche betrekkingen volgens het Nederlandsche staatsregt*, bl. 70 sqq.

ten gevolge van deze Grondwet gegeven, wordt geoefend, wordt geregeld bij zoodanige reglementen als door de Staten der Provinciën gemaakt en door den Koning goedgekeurd worden.”

Er zijn alzoo onderwerpen, door de Grondwet van 1815 in de meest stellige bewoordingen aan den gewonen wetgever onttrokken en opgedragen aan den Koning alleen, of aan den Koning met de Gewestelijke Staten. Aangenomen nu dat de Keizer de volheid van de wetgevende magt bezat, dan is die magt onder de Grondwet van 1815 overgegaan ten deele op den gewonen wetgever, ten deele op den Koning alleen, ten deele op den Koning met de Provinciale Staten. Binnen den grondwettigen kring gemaakt en door den Koning goedgekeurd, wordt een provinciaal reglement als wet gehoorzaamd. Hier van *hooger gezag* te spreken, is spelen met een woord. De titel des Keizers was hooger, zijne magt meer uitgebreid en meer algemeen dan die der Staten, beperkt in grondgebied en onderwerp. Hij kon een aantal zaken regelen, waarover de Staten niets te beschikken hebben. Zijne bevelen werden heinde en verre gehoorzaamd. De provinciale reglementen werken alleen binnen de enge grenzen der provincie. Polderzaken, inwendige policie en oeconomie zijn de onderwerpen, waartoe de wetgevende magt der Staten beperkt is. Maar op dat gebied zijn zij „met de Kroon zelfstandige wetgevers,“ op dat gebied worden hunne verordeningen niet minder dan die des Keizers gehoorzaamd.

Ik meen dat THORBECKE zich zelven in het geheel niet gelijk gebleven is. De Staten konden de Keizerlijke verordeningen als van hooger gezag niet herzien, zoo luidt de verklaring, maar wel die van hun voorgangers onder de oude Republiek. Had men te doen met een ander dan den uitstekenden leider der liberale partij, men zou inderdaad gelooven dat het alleen om den *titel* te

doen was. De oude Staten toch waren gewis Souverein. Ik wil voor het oogenblik in het midden laten of de Unie van Utrecht een staatsregtelijke dan wel een volkenregtelijke bond en welk de verhouding der provinciën tot het buitenland was (1), zooveel is zeker dat de inwendige wetgeving niet door de Generale maar door de Provinciale Staten en door de Stedelijke Besturen besteld werd. De Souvereiniteit der Provinciën vermeldde ik in mijn vroeger ver-
toog (2) slechts met een woord, omdat ik dacht ze aan ieder bekend te mogen rekenen. Eene welwillende mededeeling van dezen en genen heeft mij overtuigd dat ik hierin gedwaald heb. Daarom acht ik het noodig op de zaak terug te komen. Ik doe het niet zonder schroom. Want hoe zal ik voor hen, die met de geheele inrigting van het Staatsbestuur in de voormalige republiek onbekend zijn, de zaak duidelijk maken, zonder den draad af te breken van het ver-
toog? Om dit laatste te voorkomen, meen ik mij te moeten bepalen tot verwijzing naar eenige schrijvers, die als mannen van gezag worden erkend en wier werken tevens onder ieders bereik zijn. Men leze b. v. DE LA BASSECOUR CAAN, *Schets van den regeringsvorm der Nederlandsche Republiek*, passim, onder anderen bl. 115, 117, 122, 124, 127, 203. Korthedshalve schrijf ik slechts eenige weinige zinsneden uit, als bl. 117: „bij de Staten berustte de wetgevende magt;“ bl. 203: „iedere provincie was Souverein.“ Men leze THORBECKE, *Schets eener geschiedenis der provinciaal burgerlijke wetgeving in de republiek der Vereenigde Nederlanden* (3) passim, b. v. bl. 38: „Wat had de wetenschap voor de beschrijving van een gemeen regt voorbereid? Had zij ooit beproefd de verschillende provinciale regten onder een stelsel

(1) Cf. ASSER, *Het bestuur der buitenlandsche betrekkingen volgens het Nederlandse staatsregt*, bl. 16 sqq.

(2) *Bijdragen*, VIII, bl. 326.

(3) *Historische Schetsen*, bl. 38 sqq.

zamen te vatten, en hunne gemeenschappelijke beginselen aan te wijzen? Men mogt gewacht hebben dat, ten dezen aanzien, de regtsgeleerdheid ten tijde der republiek, niet in gebreke zou blijven te doen, wat de wetgeving, *van wege de provinciale afzondering en soevereiniteit*, niet doen kon" en verder bl. 43—45 vindt men verhaald, dat de *Staten van Holland* de beide Hoven gelastten een voordragt te doen om eenige punten van burgerlijke wetgeving te regelen, maar dat "de beide Hoven den *Souverein* in den steek lieten." Men leze FOKKER *Bijdrage over den regtstoestand der calamiteuse polders in Zeeland* (1). "De codificatie van het Zeeuwsch dijkregt dagteekent van 1791. In dat jaar stelden de *Staten van Zeeland* een reglement op de dijkagiën binnen de provincie *Zeeland* vast . . . . .

Deze van het *souverein gezag* afkomstige wet, overleefde te regt de vernietiging der gewestelijke soevereiniteit."

Is het nu uitgemaakt dat de oude *Staten soverein* waren, dan veroorloof ik mij met aandrang te vragen, waarom de magt om te hervormen hun voorschriften trof, maar voor de Keizerlijke verordeningen moest zwichten? Waarom kon een provinciaal reglement wel eene bepaling van onzen eigen vroegeren *souverein* herzien, maar moest zij die van den vreemden overheerscher onveranderd laten? Wat kon THORBECKE bewegen om te onderstellen (2) dat de Grondwetgever bij het noemen van de laatst goedgekeurde reglementen, door de *Staten* te herzien, veeleer het zoo even vermelde reglement op de dijkagiën in *Zeeland* dan de Fransche verordeningen op het oog had? Is het de uitdrukking: *laatst goedgekeurde*, in stede van "laatst vastgestelde" reglementen? Uit den klem, dien de geërde schrijver op de cursijf gedrukte woorden schijnt te leggen,

(1) *Bijdragen*, VII, bl. 273--293.

(2) Brief aan een lid der *Staten van Gelderland*, bl. 36.

zoude men kunnen afleiden dat zij hem hebben doen denken aan reglementen, door de polderbesturen zelve gemaakt en door de hoogere overheid bekrachtigd, hoedanige er welligt ondertijds enkele gegolden hebben. Ook kan het voorbeeld van de provinciale reglementen der Grondwet, door de Staten gemaakt en *goedgekeurd* door de Kroon, hem misschien voor den geest hebben geweeft. Ik veroorloof mij daartegen op te merken dat het door THORBECKE genoemde reglement op de dijkagiën in Zeeland geenszins aan den door hem gestelden eisch voldoet, zoo als blijkt uit de Notulen der Staten van Zeeland, — zijnde hetzelve niet door de polderbesturen gearresteerd en door de Staten goedgekeurd of bekrachtigd, maar ontworpen van wege eene door de Staten benoemde commissie en vervolgens door de Staten vastgesteld (1). De heer THORBECKE had ook niet mogen vergeten dat zijn eigen begin-

(1) Den 22sten Augustus 1785 werd een request van die van Walcheren ter tafel gebracht, waarbij zij 6000 ponden Vlaamsch ter leen vroegen. Hierop werd uit de Staten eene commissie benoemd om met eenige gecommitteerden uit de rekenkamer te onderzoeken hoeveel gelden er reeds uit gelijken hoofde aan de calamiteuse polders waren voorgeschoten en tevens of er niet een ander middel zou nit te denken zijn, waardoor die polders aan de noodige gelden zouden kunnen geholpen worden. (Notulen 1785 bl. 374). De commissie zou tevens leuten op een den 19den Julij 1784 (Notulen 1784, bl. 424) ingekomen verzoek van die van Walcheren om continuatie van het den 5den April 1764, voor 20 jaren, verleende jaarlijksche subsidie van 3544 ponden Vlaamsch en tevens om 10,000 ponden Vlaamsch tegen 3 % 's jaars ter leen te mogen ontvangen. Namens de commissie werd den 8sten December 1785, bij monde van den raadpensionaris, verslag gedaan (Notulen 1785 bl. 628) en te kennen gegeven dat de commissie den op haar verstrekten last in ruimen zin genomen en een algemeen reglement ontworpen had, hetwelk door haar aan de vergadering overgelegd werd. Na onderzoek en deliberatie werd nader verslag verlangd, dat den 7den December 1789 (Notulen bl. 638) uitgebragt werd. Den 27sten December 1790 werd de beslissing over het IVde Hoofdstuk betreffende de subsidiën aangehouden, het reglement voor het overige vastgesteld, om te worden gehouden voor gearresteerd, zoodra omtrent het IVde Hoofdstuk een besluit zou zijn

selen medebrengen dat niet het Zeeuwsche reglement op de dijkagiën noch eenig ander oud-Nederlandsch reglement *als zoodanig* na de inlijving bij Frankrijk bestond. Dijkregt is, volgens de door hem met nadruk ontwikkelde leer, publiek regt (1). Maar het publieke regt der Nederlanden verviel, volgens hem, door de inlijving van zelven, of het moest door den nieuwen soeverein uitdrukkelijk gehandhaafd zijn. Hij zeide immers: „Wij konden hier, van de inlijving af, geene bijzondere staatsregtelijke verplichtingen buiten de algemeene des Franschen rijks hebben, of zij moesten door de nieuwe overheid uit-

genomen. (Notulen 1790, bl. 694). Na een nader verslag van 6 Januarij 1791 over het IVde Hoofdstuk betreffende de subsidiën, viel den 20sten Januarij 1791 de beslissing deswege en werd het reglement in zijn geheel gearresteerd. — De aangehaalde Notulen inziende zal men gereedelijk ontwaren dat hier geen de minste rede was van eenvoudige goedkeuring van een door de polderbesturen gemaakt reglement. — Ook de vroegere concepten, die zonder gevolg bleven, van 19 November 1772 (Notulen bl. 554) en 15 Augustus 1774 (Notulen bl. 371) waren door eene commissie uit de Staten ontworpen. — De aangehaalde Notulen zijn te vinden in 's rijks archief te 's Hage.

(1) Zie den brief aan een lid der Staten van Gelderland, *passim*, onder andere bl. 42, *het bestel over den waterstaat is uit den aard niet privaatregteljk. Het is in 't wezen een deel der landsregering;*

bl. 46. „Wij bezitten lange reeksen van publiekregtelijke dijkorderingen;

bl. 58. „dit overzigt, hoe bijeengetrokken, toont, geloof ik, volkomen aan dat de graaflijkheid van hare eerste opkomst als staatsmagt, verre was, den Waterstaat aan privaatregtelijke beschikking te laten . . . . .

Onder de reubliek zijn de waterschappen eene van de werkzaamste zorgen van de wetgevende en besturende magt der provinciale vergadering.

bl. 62. „Wat men ook aan de betrokkenen toestond, het bleef aan de provinciale regeermagt ondergeschikt. Al deze, naar de omstandigheden meer of min beperkte, regten werden door bijzondere personen of gemeenschappen niet verkregen als een vast, volstrekt, zelfstandig privaatregt, welks gebruik uitsluitend zank is der bijzondere persoonlijke vrijheid . . . . .

Het waren en zijn verleeningen van politie; instellingen, wier bestaan de openbare orde aangaat; en wier werking, met opzigt tot de algemeene huishouding, van 's lands wege wordt bewaakt en, des noodig, geleid.

drukkelijk in stand zijn gehouden . . . . . De wet der afgeschafte staatsorde kon niet meer worden ingeroepen. Het geheel sleepte in zijnen val alle deelen mede." (1) Ik erken dat niet ieder die woorden geheel beaamt. Ik laat nu in het midden, of zij al dan niet te sterk zijn. Maar THORBECKE moet ik houden aan de gevolgen van zijn eigen beginselen. De oude reglementen, waar ze nog golden en niet door Fransche verordeningen vervangen werden, bestonden dus alleen krachtens de Keizerlijke wilsverklaring, die haar naleving in de vereenigde landen gebod (2). Om ze af te schaffen, moest men dus noodwendig de magt hebben om aan een besluit van den Keizer te derogeren.

In den aanvang van dit vertoog zeide ik in den loop van hetzelfde gelegenheid te zullen hebben, om het groote praktische gewigt van de behandelde quaestie te doen uitkomen. Thans is het oogenblik daar om op de zaak terug te komen. Zeelands *calamiteuse polders* noemde ik reeds met een woord. Zij alleen zouden genoeg wezen om ons te overtuigen, dat de quaestie van groot belang is. De zaken van die polders vorderen dringend nadere voorziening. Er wordt getwist wie ze moet geven. Naar onze beginselen valt de beslissing. Tonnen gouds zijn jaarlijks met de zaak gemoeid. Zal iemand, dit hoorende, de quaestie nog gering achten? Zal iemand nog beweren, dat wij twisten *de lana caprina?*

Elk onderwerp, dat het geschil raakt, in bijzonderheden te ontleden, zou ons te ver heenvoeren. Daarom zal ik mij

(1) *Aant. op de Grondwet*, II, b'. 268.

(2) Art. 39 van het Keizerlijk decreet van 18 October 1810 (*Bulletin des Lois* n. 322); FORTUYN, III, bl. 190. Het blijft nog de vraag, of het reglement op de dijkagiën, waarop de grondwetgever in 1814 en 1815, volgens de onderstelling van THORBECKE, zou gezien hebben, niet geheel door de lateré decreten vervallen is. Ik betwijfel ten sterkste of er wel eene enkele bepaling bleef werken.

ook onthouden van de calamiteuse polders uitvoerig te bespreken. Maar eens genoemd, moeten zij toch nog met een enkel woord vermeld worden. Er bestaat immers te dezer zake tusschen mij bondgenoot FOKKER en mij een te belangrijk verschil, dan dat ik het geheel met stilzwijgen zou kunnen voorbijgaan. De Minister van Binnenlandsche Zaken heeft het reglement van administratie van Julij 1840/Januarij 1841, gewijzigd in 1844, als wettig erkend (1) en de Staten op nieuw geroepen om eene andere regeling tot stand te brengen; maar hij heeft hun tevens het regt betwist om de bijdragen uit 's lands kas te bepalen. De heer FOKKER zou daar geen zwaarigheid in zien en zoo het in 1840 niet geschiedde, was dit, volgens hem, alleen „omdat de Staten zich destijds geen juiste rekenschap van de te vervullen taak gaven.” (2) Ik ben genegen te gelooven, dat de ijver voor de belangen van het gewest zijner inwoning den heer FOKKER hier buiten het regte spoor voerde. Zijn eigen beginselen schijnen zich tegen hem te keeren. De rijkswetgever regelt de algemeene, de provinciale wetgever de gewestelijke belangen. Maar de beschikking over 's lands gelden is toch ongetwijfeld eene rijkszaak, geene zaak van zuiver provinciaal belang. Ik erken, dat de Staten met de geheele zorg voor de polderwetgeving belast zijn (3) en dat het vermoeden van provinciaal belang op dit gebied veilig mag aangenomen worden. Maar dit vermoeden moet wijken voor de zekerheid van het tegendeel. *Fictio cedat veritati*. Polderzaken regelende, kunnen de Staten niet treden op een gebied dat stellig rijksbelang is, noch beschikken over de geldmiddelen van het rijk om ze voor waterkeeringen te

(1) *Bijdragen*, VIII, bl. 309 en 310.

(1) *Bijdragen*, VIII, bl. 309 en 310.

(2) Ondanks art. 191 blijven zij ook onder de tegenwoordige Grondwet met die taak belast, zoolang de wet, die den waterstaat regelt, nog niet gemaakt is.

bestemmen. Kunnen de Staten van Zeeland den last tot subsidie op het rijk leggen, gelijke bevoegdheid kan aan die van de andere gewesten niet ontzegd worden. Het is te denken dat zij, als ijverige vertegenwoordigers van de gewestelijke belangen, niet zullen aarzelen om de lasten van de ingezetenen der provincie door bijdragen van het rijk te verligten. Een fraai vooruitzicht voor hen, die met bekommering de toeneming der staatsuitgaven en de zucht tot vermindering der Indische baten gadeslaan! Doch schertsen wij niet! Buiten Zeeland geloof ik niet dat een enkel regtsgeleerde de leer van FOKKER op dit punt omhelzen zal. De dwaling is te lastbaar om verdere bestrijding te behoeven. Zoo ik ze releveer, is het vooral om te doen uitkomen dat zij geen gevolg van onze beginselen, maar integendeel in strijd met haar voorgedragen is.

Niet enkel de calamiteuse, doch alle polders hebben belang bij het geschil, dat ons bezig houdt. Zij worden beheerscht door provinciale reglementen, volgens de hier voorgedragen beginselen gemaakt; reglementen, die onwettig zijn, indien de leer van ASSER aangenomen wordt.

Er zal wel niemand gevonden worden of hij gevoelt in het leven de werking van het beginsel, dat de Koning of de wetgever de Fransche wetten en decreten wijzigt, naar mate zij een onderwerp regelen, dat volgens de Nederlandsche constitutie geacht wordt onderwerp van wetgeving of van besluit te zijn. Van de besluiten zijn onderscheiden soorten. Aller wettigheid toets ik aan de Nederlandsche, niet aan de Fransche constitutie. Van elk soort vindt men hierna voorbeelden. Ik stip thans alleen eenige hoofdpunten aan, die van den omvang der quaestie een kort begrip kunnen geven.

Bij Fransche wet of decreet waren en zijn later bij Kon. besluit geregeld, onder andere:

de posterijen;

de diligences en vrachtwagens;

het loodswezen;
de inrigting der politie en die van het leger;
de inwendige dienst en politie der gevangeniszen;
de kosten van vervoer van bedelaars en landloopers,
enz. enz.

Schrijvende, heb ik mij inzonderheid tot de heeren THORBECKE en ASSER gerigt en de korte aanteekening over ons onderwerp van Mr. A. DE PINTO (1) buiten rekening gelaten, schoon de geachte hoogleeraar zijn voorstel om de Keizerlijke decreten bij de wet in te trekken en het nemen van nadere voorziening aan de betrokken besturen over te laten, welligt aan dezen ontleend heeft. (2) Maar ik achtte mij bezwaard den bekwamen regtsgeleerde te houden aan de weinige woorden, daar ter plaatse aan de zaak gewijd en geschreven niet in een opzettelijk ver- toog over de quaestie, maar in eene zeer beknopte aan- kondiging van het meergenoemde geschrift des heeren FOKKER. Ik ben te minder genegen den heer DE PINTO aan dit beknopte advies te houden, wijl ik hetzelfde niet wel overeen kan brengen met de beginselen, die gevolgd werden in het uitgewerkt (door ZEd. mede uitgebragt) verslag van de commissie van onderzoek aangaande de alsnog hier te lande vigerende wetten en verordeningen van Franschen en anderen oorsprong. Vele uitdrukkingen stemmen geheel overeen met de door mij voorgedragen regtsleer. Ik zal de vrijheid nemen er enkele van bij te brengen.

1°. Ik wijs vooreerst op de aanteekening (I, bl. 110), geplaatst achter het Keizerlijk decreet van 20 December

(1) *Themis*, 1861, bl. 289 sqq.

(2) De heer DE PINTO, intrekking bij de wet aanprijzende, begreep echter zeer wel dat in elk geval de provinciale Staten, niet (gelijk ASSER meende) de polderbesturen, de nieuwe regeling zouden moeten geven.

1811, houdende een reglement van administratie voor de polders in het departement der Monden van den Rhijn, (1) luidende: „afgeschafft door het *provinciaal reglement* der rivierpolders in Gelderland, goedgekeurd bij Kon. besluit van 13 Sept. 1837.”

2°. Ik vestig de aandacht op het den 21 November 1809 door Koning Lodewijk voor het geheele toenmalige koningrijk gegeven, besluit over de botervaten; (2) hetwelk volgens de aantekening der commissie (I, bl. 93) door *provinciale reglementen* is afgeschafft.

3°. Ik vestig de aandacht op:

a. de wet van 4 Mei 1803, relative au curage des canaux et rivières non navigables et à l'entretien des digues qui y correspondent (3);

b. de wet van 16 September 1807, relative au dessèchement des marais (4);

c. het decreet van 2 November 1810, portant qu'on ne pourra sans une permission spéciale construire des habitations sur les digues de la Hollande et sur les talus (5);

d. het decreet van 11 Januarij 1811, contenant règlement sur l'administration des polders (6);

e. het decreet van 16 December 1811, contenant règlement de police des polders dans les départemens de l'Escaut, des Bouches de l'Escaut, de la Lys, des Deux Nèthes, des Bouches du Rhin et de la Roer (7);

f. het decreet v. 28 December 1811, contenant règlement

(1) Cf. FORTUYN, III, bl. 478.

(2) Cf. VAN DE POLL, *Verzameling van vaderlandsche wetten en besluiten*, bl. 452.

(3) FORTUYN, II, bl. 260.

(4) FORTUYN, II, bl. 458.

(5) FORTUYN, III, bl. 220.

(6) FORTUYN, III, bl. 254.

(7) FORTUYN, III, bl. 420.

d'administration publique pour les polders du département des Bouches de l'Escaut (1).

De Commissie (I bl. 110) doet ze vergezeld gaan van de volgende aanteekening: »deze verordeningen zijn door »het Gouvernement als voortdurend geldende beschouwd »en zullen dus ook voorloopig behouden moeten worden, »hoewel eenige daarvan alleen voor enkele streken des »lands verbindend zijn, hetzij dewijl zij alleen daarvoor »gemaakt zijn, hetzij provinciale reglementen ze hebben »doen vervallen.»

4°. Ik wijs op I bl. 113, waar men mede vermeld vindt dat eenige van de daar genoemde *Fransche wetten en decreten in sommige gewesten door provinciale reglementen vervangen zijn.*

Ook ten aanzien van de Koninklijke besluiten werd op menige plaats erkend en gevolgd de leer, die wij met al de kracht van eene welgevestigde overtuiging verdedigen, dat de aard van het onderwerp in verband met onze tegenwoordige staatsinstellingen, niet de magt die vroeger de zaak regelde, het gezag aanwijst van hetwelk thans voorziening behoort uit te gaan. Het verslag inziende, zal men zich gereedelijk van de juistheid dezer bewering kunnen overtuigen.

1°. Men leze b. v. (I bl. 60) op het Arrêté van 13 Januarij 1801 (23 Nivôse IXde jaar) betrekkelijk de voeding der gevangenen: »alles wat de inwendige dienst en »politie der gevangenen betreft, wordt thans geregeld »bij reglementen van openbaar bestuur.»

2°. Men zie (I bl. 61) op het advies van den Staatsraad van 11 Januarij 1808 (2) betreffende de kosten van

(1) FORTUIJN, I, bl. 460.

(2) Men weet dat de adviezen van den Staatsraad, goedgekeurd door den Keizer, volgens het Fransche staatsregt, gelijke kracht hadden als de Keizerlijke decreten. Cf. ZACHARIAE, *Droit Civil Français*, par AUBRY et RAU, I, § 3 bl. 7.

vervoer en verblijf van bedelaars en landloopers: „afgeschafft door de besluiten van 23 Januarij 1823 (*Bijv. t. h. Stbl.* XI, 2, 935) en 13 December 1826 (t. a. pl. „XIII, 3, 7).

3°. Men leze (I bl. 79) de aanteekening op het Arrêté van 5 Maart 1803 (14 Ventôse IXde jaar), betreffende de vormen, in acht te nemen bij het ontbinden van huur-overeenkomsten van armen- en gasthuisgoederen of het verminderen van den bedongen huurprijs: „afgeschafft door „de Koninklijke besluiten van 8 Julij 1816 (*Bijv. t. h. „Stbl.* IV, 1, 983) en 15 Julij 1829 (*Bijv. t. h. Stbl.* „1829, n°. 123).

4°. Men leze (I, bl. 151) de aanteekening op de wet van 18 Maart 1800 (27 Ventôse VIIIste jaar), houdende aanstelling van particuliere ontvangers der belastingen: „Ten gevolge van art. 61 der Grondwet van 1815 werd „dit onderwerp aan de wetgevende magt onttrokken. De „post van ontvanger-particulier is daarenboven afgeschafft „bij Koninklijk besluit van 11 October 1823, houdende „maatregelen nopens het beheer van 's Rijks geldmiddelen, „met 1 Januarij 1824 in te voeren.”

5°. Men leze de aanteekening (I, bl. 152) op de wet 12 Julij 1795 (24 Messidor IIIde jaar), over de cumulatie van pensioen en tractement: „Alles, wat de bezoldi- „ging der ambtenaren betreft, werd bij art. 40 der Grondwet „van 1814 en art. 61 der Grondwet van 1815 aan den „Koning opgedragen en daardoor aan de wetgever de magt „onttrokken. Het hier voorkomende verbod omtrent het „cumuleren van pensioenen, is reeds vervangen door de „artt. 5, 11 en 12 van het reglement, vastgesteld bij Ko- „ninklijk besluit van 17 Mei 1814, op het verleenen van „pensioenen aan burgerlijke ambtenaren; en door art. 14 „van het besluit van 22 Februarij 1814 over de pensioenen „van militairen, enz.

„Een Koninklijk besluit van 15 Februarij verbiedt, onder

„eenige uitzonderingen, het gelijktijdig bekleeden van lucratieve betrekkingen, zoodat ook daardoor deze wet grootendeels hare kracht zou verloren hebben.”

6°. Men leze (I, bl. 186) de aantekening op de wet van 24 November 1799, qui supprime les agences des contributions directes et ordonne l'établissement de directions pour en assurer le recouvrement: „het onderwerp bij deze wet behandeld is sedert door het administratief gezag geregeld.”

7°. Men zie (I, bl. 157) de aantekening op het extrait de la loi concernant les finances, van 25 Februarij 1804 (5 Ventôse XIIde jaar); „de bepalingen, hier voorkomende omtrent de benoemingen, werkzaamheden en tractementen der ontvangers zijn sedert door het administratief gezag op nieuw geregeld.”

8°. Men zie I bl. 176 op het decreet van 23 Junij 1815, qui ordonne la communication des registres des communes et des établissements publics aux préposés de l'enregistrement: „art. 5 van dit decreet is, voor zoo ver het gemeentebesturen betreft, buiten werking gesteld bij Kon. besluit van 22 Julij 1826 (*Stbl.* n°. 56).”

Men zegge nu niet dat de commissie ten aanzien der wettigheid van afschaffings-verordeningen zich minder aan haar eigen oordeel dan aan dat van het Gouvernement gedragen heeft. Ik kan dat niet toegeven. Ik meen integendeel dat de commissie niet heeft geschroomd om zich telkens te verklaren over het gezag, bevoegd te achten om de aangehaalde verordeningen buiten werking te stellen.

Men zie b. v. (I, bl. 61) de aantekening op het advies van den Staatsraad van 16 Februarij 1807 sur le paiement des dépenses des prisonniers ou accusés transférés, luidende: „behoort tot het Fransche gevangeniswezen; het betreft bovendien een maatregel van bestuur, waarin de regering kan voorzien, zoo als zij vermeent te behooren.”

Men vergelijkte de aantekening (I bl. 63) op het arrêté

van 9 Maart 1804 qui accorde une gratification en cas de reprise d'un condamné aux fers ou à la détention, qui se serait échappé de prison: „voor zoover dit nuttig mogt „geoordeeld worden, *kan* daarin worden voorzien door het „bestuur als betreffende een maatregel van uitvoering.”

Men hoore wat de commissie ons zegt (I bl. 148) van het decreet van 29 November 1811, waarbij kantoren voor den waarborg van de gouden en zilveren werken in de Hollandsche departementen werden ingesteld: „het ontwerp, „bij dit decreet behandeld, *kan* door de uitvoerende magt „worden geregeld.”

Ten aanzien van de wet sur les cautionnemens à fournir par plusieurs régisseurs enz. van 26 Februarij 1800 (7 Ventôse, VIIIste jaar), zegt de commissie (I, bl. 125): „het cautionnement van ambtenaren is geregeld bij Kon. „besluiten van 15 April 1814 (*Stbl.* n°. 47) en 12 Junij „1825 (*Stbl.* n°. 54). Door art. 40 der Grondwet van 1814 „en art. 61 der Grondwet van 1815, was dit onderwerp „aan de wetgevende magt onttrokken.”

Terzelfder plaatse (I, bl. 152) vind ik nog eene gelijksoortige aantekening op het Arrêté van 17 October 1801 (25 Vendémiaire, Xde jaar) qui détermine le mode et paiement des traitemens et autres dépenses administratives et judiciaires.

Ten aanzien van het decreet van 12 Julij 1807, concernant les droits à percevoir par les officiers publics de l'état civil, verklaarde de commissie (I, bl. 65) dat de besluiten van 24 Mei en 5 December 1827 (*Stbl.* n°. 27 en 58), waarbij nieuwe tarieven voor de acten van den burgerlijken stand vastgesteld werden, het decreet niet konden wijzigen.

Men vergelijkte nog (I, bl. 135) waar ik bij het decreet van 12 December 1806, contenant réglemant sur le service du pilotage, vervangen door het Koninklijk besluit van 8 Julij 1835 (*Stbl.* n°. 21) de volgende aanmerking

lees: „Het is meermalen en misschien niet zonder reden „betwijfeld of de regering wel tot zoodanige afschaffing „bij eenvoudig besluit bevoegd was.” Maar enz.

Men zie nog (I, bl. 188) op het decreet van de nationale conventie relatif à l'organisation des postes: „dit „decreet handelt zoowel over de brievenposterij als paar- „denposterij, als over de dienst der *messageries*. De bepa- „lingen omtrent deze dienst zijn vervallen door het Kon- „besluit van 24 November 1829 (*Stbl.* n°. 14) en die om- „trent de brieven en de paardenposterij zijn of nader ad- „ministratief geregeld of *kunnen administratief geregeld* „worden.”

Men leze nog (I, bl. 202) de aantekening op de publicatie van 26 Junij 1799, betreffende de invoering van het reglement van krijgstucht: „hoezeer deze publicatie „niet wettig zij afgeschafd door het Kon besluit van 31 „October 1815, behoort zij toch tot de oudere militaire „strafwetgeving, die door de tegenwoordige wetboeken moet „worden gehouden voor geheel afgeschafd.”

Ziedaar voorbeelden te over dat de commissie niet schroomde haar gevoelen te zeggen over de wettigheid van gemaakte afschaffings-verordeningen en dat zij daarbij enkel te rade ging met de voorschriften van de Nederlandsche staatregeling. Ik moet evenwel erkennen, dat er in haar verslag enkele plaatsen gevonden worden, die niet wel zijn overeen te brengen met de regtsleer die wij voorstaan. Zoo kan ik b. v. niet geheel de juistheid beamen van de aantekening (I, bl. 179) achter het extract de la loi relative à l'organisation de la conservation des hypothèques van 11 Maart 1799 (21 Ventôse, VIIde jaar). Zij luidt: „het is aan gewigtigen twijfel onderhevig of de Kon- „inklijke besluiten van 1 Augustus 1828 (*Stbl.* n°. 52) „en van 8 Augustus 1838 (*Stbl.* n°. 30) wel in allen op- „zigte verbindend zijn, zoolang de wet van 21 Ventôse, „VIIde jaar, bestaat. Neemt men die verbindbaarheid aan,

„dan zijn de art. 1—18 door die besluiten vervallen,
„alsmede door de wet van 30 December 1839 (*Stbl.* n. 58)
„het Kon. besluit van 4 Februarij 1841 (*Stbl.* n. 7) en
„de wet van 14 December 1844 (*Stbl.* n. 62); terwijl de
„artt. 19—27 geene bevestiging door de wet behoeven,
„gedeeltelijk om de redenen, opgegeven bij de wet van 9
„Vendémiaire, VIde jaar.

„In de veronderstelling echter, dat die besluiten van
„1 Augustus 1828 en 8 Augustus 1838 niet in allen
„opzichte verbindend zijn, zoolang de wet van 21 Ventôse
„VIIde jaar bestaat, zullen zij echter, bij het vervallen dier
„wet, van kracht zijn, en de niet-bekrachtiging van het
„neveustand extract zal dus eenvoudig den tegenwoordigen
„stand van zaken bevestigen en misschien versterken.”

Ik moet verklaren niet te begrijpen, hoe de intrekking der wet kracht aan de besluiten zou geven. Was het geregelde onderwerp door de Grondwet aan de zorg van den Koning overgelaten, een besluit vermogt aan het decreet te derogeren. Was de zaak niet toevertrouwd aan de beschikking des Konings, eene eenvoudige intrekking van de Fransche wet kon Hem geene bevoegdheid geven, die Hij enkel aan de Grondwet vermogt te ontleenen. Maar zelfs al waren die stellingen, door de commissie zelve elders gevolgd, niet juist, toch zou haar besluit in geen geval aannemelijk zijn. Eene daad, ook eene regeringsdaad, moet beoordeeld worden naar de wetgeving waaronder zij gepleegd werd. Een besluit, zal het gelden, moet wettig wezen op het oogenblik dat het genomen wordt. Zoo de Koning in 1828 en 1838 aan de wet van 21 Ventôse, VIIde jaar, niet vermogt te derogeren, haar intrekking in 1850 of later kan geen kracht hebben verleend aan eene verordening, die onbevoegdlijk gegeven mogt zijn.

Ik kan mij ook niet vereenigen met de aantekening (I, bl. 188) op de loi van 22 Augustus 1791, qui fixe le prix du transport des lettres, paquets, or et argent, par

la poste: „Hoewel de regeling van dit onderwerp meer „eigenaardig tot de bemoeijng der wetgevende magt behoort, zoo is toch, *usu et consuetudine*, door de administratieve magt geregeld en behoeft deze wet dus geene „bevestiging.” Wordt de bevoegdheid der staatsmagten nu ook al door het gebruik geregeld? Kan eene Fransche wet veilig vervallen, omdat de gewoonte administratieve voorschriften doet geven, al is de zaak onderwerp van wetgeving? *Quod ab initio vitiosum est, tractu temporis convalescere nequit*. Eene verordening afkomstig van eene autoriteit, die niet bevoegd was ze te geven, kan niet wettig worden, omdat er jaren voorbij gingen zonder dat iemand zich kante tegen het aangematigd gezag.

Ik heb ook wel bedenking tegen de aanteekening (bl. 197) op het decreet van 22 Januarij 1813, over den afkoop van tienden: „ofschoon het twijfelachtig zij, of dit „belangrijk decreet wettig is afgeschafte door het besluit „van den Souvereinen Vorst van 22 October 1814 (*Sibl.* „n°. 103), bestaat er echter geene overwegende reden, om „thans aan dat besluit alle kracht te ontzeggen.” Ik meen dat het onderwerp, volgens de Grondwet van 1814, niet kon geregeld worden zonder medewerking van de Staten-Generaal. Ik acht het besluit volkomen onwettig en had dit gaarne van de commissie vernomen.

Ook is bij de wet van 12 December 1809 (I, bl. 93), houdende eene wet op de keur van stieren in het Koninkrijk Holland, geen melding gemaakt van de provinciale reglementen (1), die van de wet zijn afgeweken en bij het Keizerlijk decreet van 12 Januarij 1811 (I, bl. 217), qui accorde une gratification pour chaque arrestation de refractaire ou déserteur, wordt gezwegen van:

a. Besluit van 25 Junij 1814, n°. 59 a, houdende een generaal pardon voor de deserteurs der landmagt (*Sibl.*

(1) *Themis*, 1859, bl. 28 544.

n°. 71); (art. 8, waarbij de premie wordt bepaald op een en twintig gulden, indien de aangehoudene als deserteur wordt gestraft).

b. Besluit van 18 Februarij 1815 n°. 109, houdende alteratie van het vorige (*Stbl.* n°. 17), waarbij onder anderen de uitbetaling van de premie wordt gelast vóór de bestraffing en zoodra is gebleken dat de aangehoudene werkelijk militair is;

c. Besluit van 26 Junij 1823, houdende wijziging van het eerstgenoemde besluit (*Stbl.* n°. 24), waarbij onder andere de premie tot veertien gulden verminderd is;

d. Besluit van 30 Augustus 1832 (*Stbl.* n°. 38), waarbij art. 1 van het sub *c.* genoemde besluit mede op de deserteurs van de marine wordt toegepast;

e. Besluit van 28 September 1823 (*Stbl.* 43), in verband met een vroeger besluit van 10 April 1821 n°. 93, dat niet in het *Staatsblad* schijnt opgenomen te zijn, waarbij de premie uitgelooft voor achtergebleven of voortvlugtige lotelingen van Nationale Militie mede op veertien gulden verminderd wordt;

f. Besluit van 5 Augustus 1847 (*Stbl.* n°. 37), waarbij dat van 26 Junij 1823 omtrent het uitloven van premiën bij het ontdekken van deserteurs, is ingetrokken.

Het komt mij voor dat deze besluiten, die ook in *FOR-
TUYN'S* verzameling van Fransche wetten III bl. 262 gemist worden, allezins binnen den kring der Koninklijke bevoegdheid gelegen zijn, gelijk trouwens door de commissie zelve we d aangenomen ten aanzien van de belooning voor het aanhouden van ontvlugte gevangenen (I, bl. 63). De besluiten dragen wel is waar geen blijk dat de Raad van State er over gehoord is, maar ik zou dat ook niet noodig achten. Het zijn geene algemeene maatregelen van inwendig bestuur, maar eenvoudige administratieve voorschriften over buitengewone belooningen, bij dienstijver aan de beambten uit te reiken. Oordeelde de commissie anders, toch moest

zij in haar stelsel de besluiten vermelden en de reden opgeven waarom zij niet gelden. Tenzij ik beter ingelicht worde, meen ik dan ook bescheidenlijk te mogen onderstellen dat de aangehaalde besluiten de aandacht der commissie ontgaan zijn. Is deze onderstelling juist, dan kon uit derzelve verzwijging niet worden afgeleid dat de commissie de door ons en, zoo ik meen, ook door haar beleden beginselen, ontrouw is geworden.

Het achterwege laten van de provinciale reglementen bij de wet op de stierkeur is minder gemakkelijk te verklaren, omdat VAN DE POLL (1), die door de commissie wordt aangehaald, althans één van de gewestelijke keuren (die van Utrecht) vermeldt. Maar welligt ging het de commissie als mij dat zij het reglement wel vermeld, maar nergens in zijn geheel medegedeeld vond. Welligt blijft het reglement ook binnen de grenzen van de departementale verordeningen, door de aangehaalde wet ondersteld of valt de afwijking toch niet aanstonds in het oog.

Men weet dat de commissie voorsloeg alle vóór 21 November 1813 ingevoerde wetten of andere kracht van wet hebbende verordeningen en alle maatregelen van algemeen bestuur of andere algemeene administratieve verordeningen af te schaffen en alleen die te behouden, welke met name werden uitgezonderd. Tot dat einde droeg zij de volgende ontwerpen voor :

„A. *Wet, houdende afschaffing of bevestiging van de wetten enz., van Franschen of Hollandschen oorsprong, welke hier te lande, in der tijd zijn ingevoerd.*

WIJ WILLEM, III.

Alzoo wij in overweging hebben genomen, dat het van belang is een einde te maken aan de onzekerheid welke gerezen is omtrent de voortdurende kracht van de wetten

(1) Bl. 459.

of met wetten gelijkstaande verordeningen van Franschen of oud-Hollandschen oorsprong, welke hier te lande in der tijd zijn ingevoerd; en dat het meest geschikte middel om dit doel te bereiken bestaat in eene uitdrukkelijke wettelijke bekrachtiging van die wetten en daarmede gelijkstaande verordeningen, welke het raadzaam is voorgekomen voortaan nog te behouden;

Zoo is het dat Wij, enz. :

Art. 1. Alle wetten of andere kracht van wet hebbende algemeene verordeningen, welke hier te lande vóór 21 November 1813 zijn ingevoerd, worden afgeschaft.

Art. 2. Van den regel, in art. 1 vastgesteld, zijn uitgezonderd en blijven mitsdien (behalve den Code Pénal) nog voorloopig op den bestaanden voet behouden.

1°. enz."

Het tweede ontwerp was een gelijksoortig voorstel voor de afschaffing of bevestiging van de maatregelen van algemeen bestuur en andere algemeene administratieve verordeningen. Om consequent te wezen, had de Commissie gelijke voordragten van provinciale reglementen behooren te ontwerpen over de zaken, door haar zelve onderwerp van provinciale wetgeving verklaard. Dezelfde Commissie, die verklaarde (I, bl. 110) dat de wetten van 4 Mei 1803 en 1807, mitsgaders de decreten van 2 November 1810, van 11 Januarij 1811, 16 December 1811 en 28 December 1811 ten deele door provinciale reglementen vervallen waren, stelde voor om deze verordeningen, in het ontwerp respectievelijk onder n°. 21, 22, 23, 25 en 26 genoemd, uitdrukkelijk bij de wet te bekrachtigen. Bij eene wet van het Koninkrijk der Nederlanden bevestigd, zouden zij de kracht verkrijgen welke aan die wetten eigen is. De magt der gewestelijke Staten om ze te herzien zou vernietigd worden. Op welken grond kon de Commissie dit voorstel doen? een voorstel, dat ik acht te strijden met de staatsregeling van het rijk; te strijden

met geest en letter beide. De wetgevende magt der Staten in polderzaken, kan bij de wet wel beperkt, maar niet geheel opgeheven worden. De Commissie neemt het zoo naauw niet en vernietigt geheel het regt der Staten om veranderingen te maken in de reglementen der waterschappen. De Commissie gedraagt zich, als ware art. 192 Grondwet niet geschreven. Zeg mij niet dat het hier slechts een voorloopigen, een tijdelijken maatregel geldt. Kort of lang, het doet hier niets ter zake. Geen moment mag de grondwettige magt van den provincialen wetgever geschorst worden. Tijdelijke opheffing van de constitutionele voorschriften, elders niet geheel ongeoorloofd, is bij ons niet bekend. Bovendien weten wij wel wat *voorloopig* hier te lande beteekent. Den 11den December 1813 werd de Code Pénal gehandhaafd. Het zal spoedig eene halve eeuw geleden zijn!

Beperking van der Staten magt kan ook niet bij *elke* wet geschieden. Zij wordt alleen gemaakt bij de wet, die het algemeen en het bijzonder bestuur van den waterstaat regelt (artikel 191 Grondwet). Ik acht dat eene zeer wijze bepaling van de Grondwet. De wet, die de vertegenwoordiging bindt van het gewest, moet zelve regels geven. Zij mag niet eenvoudig de magt der Staten tot hervorming binden, zonder er iets voor in de plaats te stellen. Zij mag het bestaande niet eenvoudig bestendigen, want daarop komt het voorstel neer! Wat kan meer aandruischen tegen den geest van de instellingen, die 1848 in het leven riep, dan den weg tot hervorming af te snijden, zij het dan ook onder het masker van een voorloopigen maatregel?

Zal men gelooven dat een voorstel, als het geschetste, inderdaad door de commissie bedoeld is? Wie ook, ik niet. Ik laat die ongelukkige *bekrachtiging* in de motieven rusten en houd mij aan den tekst der artikelen. In de ontworpen wet zelve wordt alleen gesproken van *behouden op den bestaanden voet*. Dat is de zaak, *op den bestaanden voet*.

Andere Fransche wetten worden afgeschaft, maar deze niet. Zij blijven wat zij waren, onde of uitheemsche verordeningen onder eene andere staatsorde gemaakt. Nederlandsche wetten worden zij niet. Gemaakt zonder de waarborgen, die de Nederlandsche constitutie voor de deugdzaamheid der gewrochten van haar wetgeving biedt, kunnen zij geen aanspraak maken op de onschendbaarheid, die de tweede zinsnede van art. 115 aan gene verleent. Zij worden herzien, niet bij de wet alleen, maar evenzeer bij besluit of bij reglement, al naar het onderwerp waarover zij handelen.

Ik ben vast overtuigd, dat de bedoeling der commissie niet anders kan zijn. Mij dunkt, zij ligt zoo geheel in haar stelsel, dat ik deswege geen den minsten twijfel voed. Zoo het noodig ware, zou ik in deze opvatting nog zijn versterkt door de opneming onder de uitgezonderde wetten (1) van het decreet van 18 Junij 1811, contenant règlement pour l'administration de la justice en matière criminelle, de police correctionnelle et de simple police et tarif général des frais. Deze opneming schijnt ten duidelijkste aan te toonen, dat het geenszins de bedoeling der commissie was, om in het vervolg afschaffing van de behouden verordeningen alleen bij de wet te doen geschieden. Toen het verslag werd uitgebragt, was de Koning geroepen om het decreet te herzien; eene herziening die ook beproefd is bij het later weder ingetrokken (2) besluit van 7 Februarij 1860 (*Stbl.* no. 9), houdende vaststelling van een reglement en tarief van justitiekosten en salarissen in strafzaken. Door het decreet te handhaven op den *bestaanden voet*, d. i. door de zaken te laten gelijk zij waren, zoo als ik meen dat de bedoeling was, bleef de opdracht ongeschonden bij de wet van 15 December 1838 (*Stbl.* n°. 143) op den Koning gedaan. Maar het decreet bij de wet te bekrachtigen,

(1) Verslag, I, bl. 20, n°. 7.

(2) Zie *Stbl.*, 1860, n°. 18.

aan de Fransche verordening de kracht te geven van eene wet volgens de Grondwet gemaakt, zou meer gevolg hebben. De latere bekrachtigingswet zou de vroegere (van het jaar 1838), en dus ook de opdracht om de zaak te regelen bij maatregel van openbaar bestuur, hebben doen vervallen. Men mag betwijfelen of dit het oogmerk der Commissie was.

Ik meen geen van de redenen verzwegen te hebben, die zouden kunnen worden aangevoerd om der Commissie een ander stelsel dan het onze toe te schrijven. Maar ik moet rondweg verklaren aan geen van de gemaakte bedenkingen dan alleen aan de aantekening op de wet van 21 Ventôse, VIIde jaar, te hechten. Die aantekening kan met de door ons voorgedragen leer niet volkomen in overeenstemming gebracht worden. Wat zal ik er van zeggen? *quandoque bonus dormitat Homerus?* Mogt ik een bloot vermoeden uiten, ik zou nog iets anders wenschen voor te stellen. In de Commissie gekomen met den roep van heftige liberalen en reeds daarom van velen gewantrouwd, wenschten haar leden niet al te veel af te breken, maar behielden gaarne zooveel mogelijk, ten einde onrustige gemoederen te bedaren. Ten aanzien van politieke wetten te transigeren zou ontrouw wezen aan hun eigen partij. Maar bij het hypotheekwezen, een onderwerp van zuiver civielrechtelijken aard, behoefde men het zoo naauw niet te nemen. Hier kon eene concessie geschieden. Zoo zocht men naar een middel om de besluiten van 1828 en 1838 te redden. Het middel, dat men vond, is zeer verwerpelijk. Zoo de besluiten de magt des Konings te boven gingen, kon de intrekking der wet van 21 Ventôse, VIIde jaar, haar geen kracht geven.

De aantekening der Commissie is niet te verdedigen. Maar wie zal verlangen dat men om haar alleen zoovele andere plaatsen vergete, die van een juist inzicht de meest afdoende getuigenis geven? Wie zal begeeren dat men

om deze plaats alleen al het overige voorbijga? dat men de zienswijs der Commissie opmake uit deze plaats alleen? In stede van haar te doen uitkomen, geef ik in overweging haar te bedekken. Gedrongen en telkens op haar gewezen, zou ik moeten verklaren dat de Commissie ten aanzien van ons onderwerp geen vast stelsel gevolgd heeft.

Haar gezag zal dan niet meer ten mijnen voordeele ingeroepen, maar evenmin tegen mij aangevoerd worden. Ik zou er niet gaarne toe komen verdienstelijke mannen van beginselloosheid te beschuldigen. Ik bewonder de noeste vlijt, aan het verslag der Commissie besteed. Ik sta verbaasd dat de leden der Commissie, bij de vele werkzaamheden van eene drukke praktijk en de pligmatige vervulling van openbare bedieningen, den tijd hebben gevonden om een arbeid van zoo grooten omvang met zooveel spoed te verrigten. Maar dit neemt niet weg dat ik aan haar oordeel *op dit punt* elk gezag zou moeten betwisten, indien de verschillende deelen van haar werk van gemis aan een vast stelsel getuigden. In de wereld kan het soms gebeuren, dat men een zekere rol spele, zonder beginselen, door de fortuna gedragen en naar de omstandigheden gekeerd. In de wereld wordt de waarheid dikwijls door hartstogt en eigenbelang verduisterd. Maar in de wetenschap, op het veld van afgetrokken bespiegelingen, behoeft men met hartstogt noch eigenbelang te rade te gaan. Hier leeft men alleen door de kracht der beginselen. Hier heeft geen Excellentie iets op den eenvoudigen Meester in de regten vooruit.

Ik herzeg dat ik de Commissie niet van beginselloosheid verdenk. Wel herinner ik mij zekere statenvergadering, waar voor- en tegenstanders zich als om strijd op haar gevoelen beriepen. Maar ik geloof dat sommige van die heeren in dwaling verkeerden. Ik geloof dat zij zeer verkeerd deden met uit eenige kwalijk gekozen woorden gevolgtrekkingen af te leiden, in strijd met het systeem

door de Commissie in tal van aantekeningen geopenbaard. Ik geloof dat men wel doet met de gegeven verklaring aan te nemen. Aan hen die anders oordeelen, moet ik vragen welke waarde men in goeden ernst kan hechten aan de beslissing van mannen, die in *hetzelfde geschrift* hier dus en ginds weder anders rigten? Gemis van een systeem kan bij een knap man niet anders voorkomen dan omdat hij nog niet ernstig over de zaak heeft nagedacht. Bij intuïtie alleen wordt van geenerlei wetenschap, van geenerlei onderwerp, de kennis verkregen. Mogt de Commissie den noodigen vrijen tijd gemist hebben om eene quaestie zoo omvangrijk als de onze tot een onderwerp van gezette studie te maken, de voortreffelijkste hoedanigheden van haar leden zouden haar niet voor afdwaling hebben kunnen beveiligen. Ik vlei mij intusschen dat men zich wel zal willen vereenigen met de interpretatie, die ik meen van haar verslag te kunnen geven.

Aangenomen dat onze leer ook die der Commissie was, wat bewijst het tegen den heer DE PINTO? Kan hij niet overstemd zijn? Welk blijk is er dat het systeem van de meerderheid ook door hem werd omhelsd? Mogt de heer DE PINTO zich op vroegere tegenspraak beroepen, in zekeren zin zou ik er mij over verheugen omdat wij alsdan de *stellige zekerheid* zouden verkregen hebben dat het tegenwoordige Hoofd van het Departement van Justitie onder onze bondgenooten mag worden geteld. Van die zijde ondersteund, mogen wij hopen de voorgedragen regtsleer bij voortdoring in het leven opgevolgd te zien. Tenzij ik beter ingelicht worde, kan ik evenwel niet aannemen dat de heer DE PINTO in 1849 van een ander gevoelen dan zijn medeleden was.

Ik kan mij begrijpen dat men somtijds over eene ondergeschikte quaestie heenstapt, zonder te eischen dat het afwijkend gevoelen van de minderheid afzonderlijk in het verslag vermeld worde. Maar ik kan mij niet wel voor-

stellen dat eenig regtsgeleerde van naam op een punt, zoo gewichtig als het onze, en dat bij zoo menige quaestie zijn invloed moest doen gevoelen, *stilzwijgend* in de beslissing van de meerderheid zou berusten. Het allerminst kan ik dat van den heer DE PINTO gelooven, wien niemand groote zelfstandigheid zal ontzeggen; of het moest soms wezen dat hij het punt in geschil nooit rijpelijk heeft overwogen. Zijne verklaring (1): „ik moet „bekennen dat mij de zaak nog zoo duidelijk niet voor- „komt,” zou het bijna doen onderstellen. Argumenten als deze: „dat de Provinciale Staten eene wet of een „Keizerlijk decreet voor meerdere provinciën vastge- „steld voor hunne provincie afschaffen en intrekken, is, „dunkt mij, te strijdig met de eenvoudigste beginselen „van Staatsregt, om het te kunnen aannemen, zoolang „geene wetsbepaling kan worden aangewezen, die het als „uitzondering voor bepaalde gevallen veroorlooft,“ — ik zeg argumenten als deze, spreken de onderstelling niet tegen. Indien inderdaad de *eerste beginselen* van Staatsregt onze leer veroordeelden, zou DE PINTO dan verklaren dat de zaak hem niet duidelijk is? Hij kon het niet zeggen, of hij erkende tevens in die *eerste beginselen* nog onbedreven te zijn. Was hij geheel vergeten zelf de verklaring geteekend te hebben dat zoo menige Fransche wet en decreet, hiervoren nader aangeduid, door provinciale reglementen vervangen waren? Hij heeft dus eene verklaring geteekend naar zijne overtuiging met de eerste beginselen van Staatsregt in strijd!! En hij acht het niet eens de moeite waard ons deswege eenige opheldering te geven! De reden van zijn vroeger bukken voor de meerderheid of van zijne veranderde zienswijs te ontvouwen! In stede van zich te bepalen tot een onbestemd beroep op die zoogezegde *algemeene beginselen* had de heer DE PINTO wel gedaan met een uitgewerkt advies over de quaestie te geven. Hij zou

(1) *Themis*, 1861, bl 290.

dan hebben ontwaard dat zij niet wordt beslist door den zoo even aangevoerden grond. Zijn de Provinciale Staten alleen onbevoegd omdat de wet of het decreet voor meerdere gewesten gegeven was, niets belet hen te hervormen waar de uitheemsche verordening enkel voor hunne provincie gold, gelijk b. v. het geval was met het decreet dat het beheer der polders in het departement der Monden van de Schelde regelde (1). De eilanden Walcheren, Zuid-Beveland, Noord-Beveland, Schouwen en Tholen waren immers van het Departement des Deux Nèthes gescheiden en onder den naam van Bouches de l'Escaut (2) tot een afzonderlijk departement verheven. Een gelijksoortig reglement op het beheer der polders was uitgevaardigd voor het departement der Schelde (3), waartoe Zeeuwsch-Vlaanderen destijds behoorde. Vervalt nu de magt der Staten, omdat deze verordening ten gevolge van eene veranderde indeeling in meer dan eene provincie (Zeeland en Oost-Vlaanderen) werkte? Waren nu de Staten van Zeeland bevoegd de inrigting der polders op de eilanden te wijzigen, maar moest hun die magt worden ontzegd voor het zoogenaamde Staats-Vlaanderen?

Ook het reglement voor het beheer der polders in het departement der Monden van den Rijn (4) werkte in twee provinciën (een gedeelte van Noord-Brabant en een gedeelte van Gelderland) (5). Het decreet van 16 December

(1) Décret Impérial contenant règlement d'administration publique pour les polders du département des Bouches de l'Escaut. (*Moniteur*, 1812, n° 6; FORTUYN, III, bl. 460).

(2) Statuts-Consulés-Organiques van 5 Junij 1810 (*Bulletin des Lois*, n° 392; FORTUYN, III, bl. 148).

(3) *Bijdragen*, VIII, bl. 274.

(4) *Moniteur*, 1812, n° 7; FORTUYN, III, bl. 478.

(5) Om de streck te kennen, waaruit het Departement van de Monden van den Rijn bestond, kan men vergelijken de Keizerlijke decreten van 26 April 1810 (*Bulletin des Lois*, n° 284; FORTUYN, III, bl. 126) en 13 September 1810 (*Bulletin des Lois*, n° 313; FORTUYN, III, bl. 170).

1811, (1) waarbij een reglement van politie werd gegeven, gold voor zes departementen. Dergelijke omstandigheden moeten buiten invloed op de beslissing blijven. Een Keizerlijk decreet verandert niet van aard, omdat het voor een of voor meer departementen geschreven werd. Dat het zoo evengenoemde Keizerlijk polder-reglement in een gedeelte van Gelderland en van Noord-Brabant teffens werkte scheen aan de meergenoemde commissie voor de Fransche wetten geen beletsel voor de magt der Staten. Den Hoogen Raad evenmin. Ook in de werking der stierenkenr voor het geheele voormalige koninkrijk Holland zag dat collegie geen bezwaar. (2)

Had de heer DE PINTO met zijne gewone scherpzinnigheid de zaak onderzocht en toegelicht, ik onderstel dat hij tot een ander en beter resultaat zou gekomen zijn. Maar vermits hij schrijvende zelf verklaart: „dat hem de „zaak nog niet duidelijk is,“ zoo word ik daardoor tot de boosaardige onderstelling gebragt dat welligt die ongelukkige aantekening op de wet van 21 Ventôse, VIIde jaar, van zijne hand afkomstig was, terwijl de pen in het gemeen door een zijner medeleden gevoerd werd. Hoewel ik er geen enkelen grond voor heb en 's mans bekende werkzaamheid het weërspreekt, komt het vermoeden mij te zeer te stude dan dat ik zou kunnen nalaten het te uiten. De strijd immers, dien ik tussehen deze en zoovele andere plaatsen meen te bespeuren, ware dan behoorlijk opgeheld. De heer DE PINTO is een knap man, een bekwaam regtsgeleerde, een uitstekend advocaat. De hem toevertrouwde belangen zijn in zeer goede handen. Zijne pleidooijen worden met veel zorg bewerkt. Ook als auteur staat hij gunstig bekend. Als sarcastisch schrijver is hij onover-

(1) *Bulletin des Lois*, n°. 410: FORTUYS, III, bl. 420.

(2) Het reglement voor Zeeland, dat van de wet afweek, werd gehandhaafd bij arrest van 30 Augustus 1850 (*Ned. Regtspr.*, dl. XXXVI, § 21, bl. 101).

troffen. Maar ik schroom den lof van degelijkheid aan elk van zijne geschriften te geven en geloof niet onbeleefd te wzen, wanneer ik die verdienste aan het bestreden artikel ontzeg.

Weinigen geven zich de moeite eene regsquaestie aan eigen onderzoek te onderwerpen. Door gezag worden de meesten bewogen. Men zegt hun: *THORBECKE* heeft het zoo geleerd; de staatscommissie, die opzettelijk benoemd werd om de zaak te onderzoeken, is tot hetzelfde resultaat gekomen; die het verslag der commissie anders begripen, hebben het mis, getuige het nader geschrift van haar medelid *DE PINTO*; ook *ASSER* staat die leer voor; — de staatsman, de mannen van de praktijk en de man van den kathedr zijn allen dezelfde meening toegedaan.”

Ik wensch eene poging te wagen om het publiek aan dien invloed te onttrekken. Van *THORBECKE* werd aangezezen dat hij zijne vroegere meening liet varen. Het oordeel van de mannen der praktijk blijkt alleen uit eene enkele aantekening en uit een kort verslag, welligt op het uiterste oogeblik haastig voor de *Themis* geschreven. Alleen de jeugdige Amsterdamsche hoogleeraar blijft over. Zijn bekeering blijf ik hopen.

Ik veroorloof mij te besluiten met een argument, waarvoor ik de bouwstoffen grootendeels aan mijne tegenstanders ontleen. Gelijk de oud-Nederlandsche verordeningen door de inlijving bij Frankrijk, zoo vervielen de Fransche verordeningen door de vorming van den Nederlandschen Staat (1). Gehandhaafd, eerst bij het besluit van het Algemeen Bestuur der Vereenigde Nederlanden en daarna bij art. 2 Add. Art. Grondwet 1815, ontleenen zij hare kracht onder de werking dier Grondwet aan de laatstvermelde bepaling. Zij bestonden niet meer, omdat de Keizer ze uitgevaardigd en executeoir verklaard had, maar

(1) *THORBECKE*, Aantekening op de Grondwet, II, bl. 321.

omdat de Nederlandsche Grondwetgever haar naleving gebood. „Alle thans in werking zijnde wetten behouden „kracht, totdat daarin op andere wijze zal zijn voorzien,” zoo luidde zijne uitspraak. Met deze nadere voorziening kon hij gewis alleen verordeningen bedoelen, volgens de nieuwe staatsregeling gemaakt. Hij erkende geene andere staatsorde dan de hare. Uit haar, niet uit de Keizerlijke constitutie, zou het volk leeren welke magt aan ieder gezag opgedragen werd. Wilde ik mij vermeten op mijne beurt van *eerste beginselen van staatsregt* te spreken, ik zou gelooven voor alles te mogen aannemen dat eene Grondwet de bevoegdheid der staatsmagten naar haar eigen voorschriften, niet naar die van een verlaten en afgekeurd regeringsbeleid, wenscht beoordeeld te zien. Even als de afeuren en de regtspraak in vroegere vertoogen vermeld, schijnt het eenvoudig gezond verstand zulks te leeren. Neem een lid der staten van Gelderland, met een helder oordeel begaafd, maar tot dusver vreemd gebleven aan juridische haarkloverijen. Een nieuw polderreglement wordt voorgedragen. Hij hoort de bevoegdheid der Staten betwisten. Hij neemt de Grondwet voor zich en ziet in art. 222 de magt gegeven om bestaande reglementen te veranderen. Hij meent dat de tekst duidelijk is en kijkt vreemd op als hij zich hoort toevoegen: „laat die zaak rusten; zij „is nu bij Keizerlijke verordening geregeld; het gezag van „Napoleon was grooter dan het uwe; gij moet dat eerbiedigen.” Ik kan niet gelooven dat hij door deze tegenwerping van zijne meening zou teruggebracht zijn. Mij dunkt, ik hoor hem vragen: „hoe nu, is de magt der Staten in „het Koninkrijk der Nederlanden beperkt, omdat de alles „omvattende hand van den veroveraar zich ook tot de Geldersche polders heeft uitgestrekt? Art. 222 Grondwet „moet alzoo geacht worden niet geschreven te zijn! Wij „kunnen immers het polderbeheer niet veranderen, zonder „aan het Keizerlijk reglement te raken!”

De lezer gelieve zich met den geest naar den tijd der herleving van ons onafhankelijk volksbestaan te verplaatsen. Schier de geheele inrigting van den Staat werd door uitheemsche verordeningen beheerscht. Ware het systeem van DE PINTO gevolgd, de Koning en de Staten zouden telkens op eene afschaffingswet gewacht hebben, alvorens de taak te aanvaarden, die de Grondwet hun opdroeg! Welk tijdstip zou men bepaald hebben voor het in werking treden van de afschaffingswet? Zoo men den termijn te kort nam, kon het welligt wezen dat de Koninklijke besluiten en vooral de provinciale reglementen niet gereed waren. Wie een blik heeft geworpen in de geschiedenis onzer provinciale wetgeving, weet dat er soms jaren verliepen eer ontwerpen tot reglementen werden verheven.

Onze beginselen aannemende, zal men soms eene verordening afschaffen ten deele bij de wet, ten deele bij Koninklijk besluit, ten deele bij provinciaal reglement. Ik weet er, die in deze toepassing van onze beginselen onoverkomelijke bezwaren zien, terwijl ik meen dat zij een noodwendig gevolg van de veranderde staatsinstellingen is. Ik geloof mij ook hier te kunnen beroepen op geachte leeraren van staatsregt, terwijl ik meen dat de weg, dien ik aanwijs, ook in de praktijk reeds meermalen gevolgd is. Wanneer ik dat zeg, veroorloof ik mij te wijzen op de woorden van HELLO (1), een geacht schrijver die het Openbaar Ministerie bij het Hof van Rennes voor een zetel in het Hof van Cassatie verlaten heeft: „quand le gouvernement redevient régulier et que la division des pouvoirs se rétablit, chacun d'eux a le droit de discerner et de reprendre dans le chaos la part qui lui est dévolue.” Dit beginsel toepassende, leert hij dan ook dat men in Frankrijk teregt bij *Koninklijke ordonnantie* wijziging heeft gebracht in de *reglementaire bepalingen* van

(1) *Du Régime Constitutionnel*, 3de Parijische uitgaaf, II, bl. 103.

Keizerlijke decreten, die regelen van uitvoering met voorschriften van wetgeving hadden zamengevoegd. Ik veroorloof mij nog den lezer te wijzen op het verslag van de commissie tot onderzoek aangaande de alsnog vigerende wetten van Franschen en anderen oorsprong. Men gelieve op te slaan I, bl. 60, waar men ten aanzien van het extract de la loi van 17 April 1798 (28 Germinal, VIde jaar) relative à l'organisation de la gendarmerie nationale," vindt aangeteekend dat de voorschriften er van zijn afgeschafft "door de tegenwoordige organisatie der politie en van het leger; de bepalingen van het wetboek van strafvordering over de opsporing van misdrijven, en wat betreft tit. X, de voorschriften van den Code Pénal en het wetboek van strafvordering over dit onderwerp." Men vergelijkte nu I, bl. 208 waar men ziet "dat de organisatie van het leger door administratieve voorschriften is en kan worden geregeld," en men bevindt dat eene Fransche wet in Nederland gewijzigd is ten deele bij de wet, ten deele bij besluiten van het Hoofd van den Staat.

Een niet minder sterk voorbeeld levert de aantekening (I, bl. 78) op het den 15 October 1793 gegeven decreet van de nationale conventie over de maatregelen, te nemen tot uitroeiing van de bedelarij; van welk decreet de commissie zegt dat de eerste titel vervallen is door de Koninklijke besluiten van 17 Augustus 1814 (*Bijv. tot het Stbl.*, I, 1, 199) van 7 November 1816 (t. a. pl. III, 1, 267) van 13 Maart 1822 (t. a. pl. IX, 3, 1674), de laatste door de wet van 28 November 1818 (*Stbl.* n°. 40). Men ziet hier den Koning een aanvang maken met eene partiële wijziging in de Fransche wet te brengen en eenige jaren later de Staten-Generaal hunne medewerking verleen om de verandering voor een ander gedeelte te voltooien.

Van partiële wijziging in den opgegeven zin zijn meer voorbeelden hij te brengen. Ik vermoed dat men derzelver

bezwaren, in het verleden niet onoverkomelijk bevonden, ook in de toekomst zal weten te overwinnen. Ik spreek niet tegen dat er verschil van gevoelen, dat er moeilijkheden kunnen ontstaan. Maar ik meen te mogen gelooven dat die minder uit de vroegere dan uit de tegenwoordige instellingen zullen spruiten. Over de grens, die de maatregelen van algemeen bestuur van de wetgeving scheidt, wordt nog altijd getwist. Wat voor provinciaal belang te houden zij, wordt niet altijd in gelijken zin opgevat. Is men het eens over die punten, de partiële wijziging van Fransche wetten en decreten zal geene moeilijkheid meer opleveren. Wat bij besluit of reglement geregeld mag worden, zal dan naauwkeurig van de onderwerpen van wetgeving te onderscheiden zijn. Ik durf den lezer evenwel niet vleijen met de hoop op het spoedig beleven van dien gezegenden tijd. De Constitutionele regering is geen eenvoudig, maar een gecompliceerd bestuur. De eenvoudigste regeringsvorm is het meest volstreckte absolutisme. Waar alles van één gezag uitgaat, dáár kunnen geen conflicten van attributen voorkomen. Absolutisme in dien zin zal wel door niemand worden verlangd. Tot dien prijs kan geen opheffing van den strijd begeerd worden. Eenmaal gewis, zij het ook spade, zal de magt des Konings, in het nemen van besluiten, en die der Staten, in het maken van reglementen, door de gemeene regtsovertuiging niet onnaauwkeurig afgebakend worden. Rijpe overweging en bezadigde wisseling van gedachten zal eene juiste beslissing voorbereiden. Den tijd en de moeite, aan dien arbeid besteed, zal een vrij volk niet betreuren.

Onder verwijzing naar mijne en des heeren FOKKER vroegere vertoogen, neem ik beleefdelijk de vrijheid, ook in het belang zijner hoorders, den geachten Amsterdamschen hoogleenaar te verzoeken de door hem verdedigde regtsleer nog eens te willen herzien. Ik vlei mij met de hope dat Z. H. Gel. zal bevinden gedwaald te hebben.

THORBECKE zeide eenmaal: „ik eer ieder, die den moed heeft openlijk te erkennen dat hij op gronden teruggekomen is van eene meening, waarvan hij de onjuistheid inziet; zoodanige erkenning is een bewijs dat hij meer hecht aan de waarheid dan aan zich zelve; en aan de waarheid moet boven alles hulde worden gedaan.” Hopen wij eenmaal ook deze kroon te kunnen zetten op het hoofd van den schrijver van het „Bestuur der Buitenlandsche Betrekkingen volgens het Nederlandsche Staatsregt,” werk van onderzoek en grondige studie, betere eerzuil voor mijn geleerden tegenstander dan het vlugtig geschreven vertoog, dat ik heden bestreed.

In het schrijven van deze verhandeling, ben ik eenigzins afgeweken van den vorm, waarin men gewoon is juridische vertoogen te kleeden. Uit mij zelve ben ik geneigd meer naar eene scherpe bewijsvoering dan naar eene voor allen bevattelijke voordragt te streven. Maar men schrijft minder voor zich zelve dan voor het publiek. Wij genieten den zegen van een constitutioneel Gouvernement, dat velen, ook leeken, tot beslissing roept van vragen van staatsregt. Allengskens zullen de burgers even vertrouwd worden met de hoofdbeginselen van die wetenschap, als zij het nu zijn met zoo menige andere zaak, die zij gewoon zijn dagelijks te behandelen. Allengskens zal de overtuiging veld winnen dat aller belang deelneming aan de publieke zaak eischt. Voor het oogenblik kan men nog niet zeggen dat die overtuiging genoegzaam gevestigd is. Men kan ook niet zeggen dat onze instellingen reeds algemeen gekend zijn, veel min dat het volk van haren geest doordrongen is. Het ligt misschien ten deele aan onze regtsgeleerde literatuur, rijker aan geleerde werken dan aan degelijke geschriften, die onder het bereik van de menigte vallen. Van de Franschen heb ik gezien hoe zij vertoogen over afgetrokken onderwerpen in populairen vorm weten te kleeden. Zouden wij Nederlan-

ders de hoofdtrekken van ons Staatsregt niet aan het volk ksnnen leeren, zonder in de platte volkstaal te vervallen? Dit laatste acht ik dat in het algemeen met zorg vermeden moet worden. Een beschaafd man, die nut zal stichten, moet niet afdalen tot de min verlichten, maar de onkundigen tot zijne hoogte opheffen. FOKKER's in den aanvang van dit geschrift vermelde betoog dat de Staten van Zeeland bevoegd zijn het Keizerlijk politie-reglement te herzien, komt mij voor te voldoen aan de eischen, die ik stel en in de hoofdzaak ook voor andere gelijksoortige quaestiën te gelden. Ik eindig met den wensch dat het in veler, zoo niet in aller handen kome.

BURGERLIJK REGT EN REGTSVORDERING. — *Iets over gewoonte-regt*, door Mr. A. DE PINTO, advocaat te 's Gravenhage.

C'était vraiment de la théorie opposée à la nécessité, la première de toutes les lois.

DALLOZ

„Gewoonte geeft geen regt, dan alleen wanneer de wet daarop verwijst.” — Art. 3 *Alg. Bep.*

Hoe apodictisch, hoe algemeen dit artikel ook schijnen moge, het blijft voor mij eene volstrekt niet twijfelachtige zaak, dat zij schromelijk dwalen, die meenen, dat daarvan het gevolg zou moeten zijn, dat nooit en in geen geval, de gewoonte bij ons meer als regtsbron zou kunnen worden ingeroepen, als men niet eene bepaling in de wet weet aan te wijzen, die daarnsar met uitdrukkelijke woorden verwijst.

Dat was het, wat ik bedoelde, toen ik in den jaargang 1861 van dit tijdschrift, bl. 619, zeide: „men weet dat dit art. behoort tot die bepalingen van het artikelen-regt,

waarvan de praktijk dikwijls poogt groot misbruik te maken;" en een arrest van den hoogen raad van 27 Maart van dit jaar, medegedeeld in *Weekbl.* n°. 2471, geeft mij aanleiding om op deze zaak meer opzettelijk terug te komen.

Groot was in vroegere tijden het gezag aan het gewoonterecht toegekend. De gewoonte stond gelijk met de wet. *Inveterata consuetudo pro lege custoditur*, leerden de Romeinsche juristen. En niet anders was het onder onze oude regten. Het zal wel onnoodig zijn hierbij opzettelijk stil te staan. Eene korte verwijzing naar de oude schrijvers, b. v. naar DE GROOT, I, 2, 21; VAN DER KESSEL, *Thes.*, 5; VAN DER LINDEN, *Handb.*, I, 1, 7, enz. zij voldoende. De laatste leert o. a.: "dat de gewoonte niet alleen de plaats bekleedt der wet in de gevallen, waarin de geschreven wet ontbreekt, maar dat zij zelfs die kracht heeft, dat zij eene geschreven wet kan afschaffen."

De Fransche codificatie behelst geene uitdrukkelijke bepaling over de gewoonte. En al moge zij ook al iets van haar voormalig gezag door de geschreven wetboeken verloren hebben, inzonderheid ook ten gevolge van art. 7 der wet van 30 Vent., XII, voor afgeschaft heeft men in Frankrijk het gewoonterecht nooit gehouden, zelfs niet in zaken, waarin de wet daarnaar niet uitdrukkelijk verwijst; maar schrijvers en jurisprudentie zijn het integendeel tamelijk wel eens, dat de gewoonte niet minder dan de wet is blijven behooren tot de erkende rechtsbronnen.

Een enkel woord hierover slechts ter herinnering. De leer komt hierop neder: dat de gewoonte de wet moet aanvullen, met andere woorden, dat zij geldt als wet voor alle die gevallen, waarin de wet zwijgt. Men zie b. v. TOULLIER, I, 160—162; MERLIN, *Rép.*, in voce *Usage*, § 2; DALLOZ, *Rép.*, in voce *Lois*, 112—121, enz.

Vroeger ging men zelfs vrij algemeen zoo ver, van te *Themis*, D. X, 3de St. [1863].

beweren, dat de wet door onbruik of door gewoonte kon worden afgeschaft. Dit gevoelen wordt, behalve door TOULLIER, 162, en MERLIN, n°. 3, o. a. verdedigd door DURANTON, I, 107, 108. Latere schrijvers echter, bepaaldelijk b. v. DALLOZ, t. a. p., n°. 531, en MARGADÉ, I, 35, hebben, niet ten onregte misschien, deze laatste stelling bestreden, hoofdzakelijk op grond, dat de wet alleen door eene latere wet kan worden afgeschaft, en dat eene gewoonte, welk ook haar gezag en hare regtskracht zijn moge, echter geene wet is.

Wat hiervan zijn moge, want het ligt niet in mijne bedoeling mij in deze en dergelijke vragen, waartoe het Fransche regt aanleiding kan geven, te verdiepen, zoo veel is zeker, dat in Frankrijk de gewoonte als regt is blijven bestaan naast de geschreven wet, al heeft zij dan ook iets van haar vroeger gezag verloren.

Voor ons daarentegen is het eene vraag van groot gewigt, wat het gevolg zal moeten zijn van het uitdrukkelijk voorschrift, dat *gewoonte geen regt geeft?* met andere woorden, of de meening juist is van hen, die gelooven, dat, behalve in de uitdrukkelijk uitgezonderde gevallen, de gewoonte nooit meer kan worden ingeroepen als regtsbron?

Het is voornamelijk deze vraag, die ik mij voorstel te onderzoeken.

Eene toestemmende beantwoording schijnt wel eenigzins te liggen in den geest van de wets-uitlegging, die bij ons thans het meest in den smaak valt, en in de strekking van onze jurisprudentie. Bedrieg ik mij niet, dan schemert zulk eene leer wel eenigermate door in het arrest van 27 Maart 1863, waarvan ik in den aanvang gewag maakte. Wat mij echter betreft, ik heb de zekere overtuiging, dat die leer niets is dan eene dwaling, en zelfs eene zeer noodlottige dwaling.

Voor dat ik rekenschap geef van die overtuiging, vooraf nog ééne opmerking.

Wat wij nu ook mogen gedaan hebben met den regel:

consuetudo pro lege custoditur, zeker is het, dat wij niet hebben weggeworpen een anderen regel van het Romeinsche regt, die ons leert: *optima legum interpretres consuetudo*. Welke ook de regtskracht van de gewoonte zijn moge, een element en een zeer gewichtig element van wets-interpretatie is zij ook voor ons gebleven; en ik geloof ten minste niet, dat iemand den hoogl. VAN HALL zal tegenspreken, wanneer hij, *Handb. tot beoef. van het burg. regt in Nederl.*, bl. 28, o. a. zegt: *dat de gewoonte toelicht wat de wet duisters bevat*.

De eerste en de voornaamste vraag is echter: *wat schaft art. 3 af? Alle gewoonte-regt?*

Eene eerste, eene oppervlakkige, eene letterlijke opvatting van de woorden van het artikel, beschouwd geheel buiten verband met de andere voorschriften van het geschreven regt, moge het daarvoor doen houden; — het zou zeker eene zeer ongelukkige dwaling zijn.

Onze schrijvers leeren dan ook nagenoeg eenstemmig, dat de afschaffing zich niet verder uitstrekt dan tot die onderwerpen, die door de wet zelve, en wel bepaaldelijk door het Burgerlijk Wetboek, geregeld zijn. Zie b. v. VAN HALL, l. 1., bl. 28, 62; NIENHUIS, *Acad. Voorl. over het Ned. B. R.*, I, 77, 147; DIEPHUIS, III, 507; HOLTJUS, *Handelsr.*, I, 32, 33. Wat echter DIEPHUIS betreft, deze is op de ook door hem vroeger aangenomen meening teruggekomen in zijn later uitgegeven *Handb.*, I, bl. 51, 52, waar hij de leer van NIENHUIS en anderen opzettelijk bestrijdt. Hetzelfde geschiedt ook, ofschoon slechts met een enkel woord in de noot, door OPZOOMER, *Aant. op de wet houdende alg. bep., ad art. 3*.

Wat mij aangaat, ik geloof, dat de leer der schrijvers de ware is.

De eerste en de voornamste grond voor dit gevoelen is hierin gelegen, dat de regel van art. 3, hoe algemeen die ook schijnen moge, niettemin moet worden beschouwd in

verband met de wet van 16 Mei 1829, *Stbl.* n°. 33, omtrent de afschaffing der Fransche wetboeken.

Art. 1 van die wet, na te hebben gezegd, dat, op het tijdstip der invoering van het nieuwe Burgerlijk Wetboek, het Wetboek Napoleon zal ophouden kracht van wet te hebben, voegt er bij:

„Insgelijks zijn op hetzelfde tijdstip afgeschafd de algemeene en plaatselijke gebruiken in *de stoffen, welke bij het nieuwe wetboek worden behandeld*. Het wettelijk gezag van het Romeinsche regt *is en blijft afgeschafd*.”

Dat nu deze bepaling niet te rijmen is met de leer der algemeene afschaffing, is duidelijk. Maar bovendien is de geschiedenis van dat artikel en van de geheele wet zeer merkwaardig.

Art. 7 der wet van 30 Ventôse XII, schaft af: *«les lois romaines, les ordonnances, les coutumes, enz. dans les matières qui sont l'objet des dites lois, composant le présent code.»*

Art. 5 der Inleiding van het ontwerp van 't jaar 1816 bij ons zegt, dat voortaan als wet alleen zal gelden het tegenwoordig Burgerlijk Wetboek, met uitsluiting van alle vroegere, het zij *beschrevene*, het zij *onbeschrevene* regten, ook het Romeinsche regt daaronder begrepen.

Dus algemeene en onvoorwaardelijke afschaffing van alle gewoonte-regt.

Een ontwerp van 1821 daarentegen spreekt wel van burgerlijke wetten, algemeene en plaatselijke verordeningen en statuten, gelijk mede van het gezag van het Romeinsche regt. Ofschoon nu daarbij de gewoonte niet uitdrukkelijk wordt genoemd, is het echter zeer waarschijnlijk, dat die zal moeten begrepen zijn onder de algemeene uitdrukking van *algemeene en plaatselijke verordeningen en statuten*. Maar wat hierbij uitdrukkelijk moet worden opgemerkt, dat is dat alle die oude regten, het Romeinsche daaronder begrepen, allen worden afgeschafd *«ten aanzien der onder-*

werpen in het Burgerlijk Wetboek voor het Koninkrijk der Nederlanden behandeld en geregeld.”

Art. 1 eener transitoire wet van den 14 Junij 1822, sprak al weder van het Romeinsche regt en van de algemeene en plaatselijke gebruiken, zonder meer, zonder eenige onderscheiding dus.

Eindelijk werd bij het ontwerp van 1829, dat later met eenige wijzigingen van redactie als wet is aangenomen, voorgesteld alle kracht van wet te ontnemen aan het Romeinsche regt onvoorwaardelijk en algemeen, en voorts aan alle algemeene en plaatselijke gebruiken in *de stoffen, welke bij het nieuwe wetboek worden behandeld*.

Twee zaken nu worden hieruit duidelijk.

Vooreerst, dat de afschaffing van het wettig gezag van het Romeinsche regt geschiedt algemeen, en zonder eenige onderscheiding.

Ten tweede, dat daarentegen de afschaffing van het gewoonte-regt slechts zeer beperkt is, en niet verder reikt dan die onderwerpen, die de wet zelve regelt.

En dat dit alles niet is het werk van het toeval, maar zeer opzettelijk geschied is, blijkt duidelijk uit de memorie van toelichting der regering.

Van waar vooreerst dat verschil tusschen Romeinsch en gewoonte-regt?

De regering zegt daaromtrent, dat eene uitdrukkelijke afschaffing van het Romeinsche regt, hoezeer die reeds was uitgesproken bij de wet van 30 Vent. XII, haar daarom noodzakelijk was voorgekomen, omdat deze wet slechts spreekt van afschaffing van die onderwerpen die het Burgerlijk Wetboek regelt; en omdat men begreep in de plaats daarvan te moeten voorstellen eene algemeene afschaffing.

Maar dit geldt alleen voor het Romeinsche regt. Voor het gewoonte-regt daarentegen wilde men zoo ver niet gaan. Dit blijkt niet alleen uit de beperking daarvoor in de woorden der wet voorkomende; maar de regering voegde er in

hare memorie uitdrukkelijk bij, dat de afschaffing van het gewoonte-regt *niet verder* gaan kan, „omdat er in de onderscheidene provinciën contracten en overeenkomsten bestaan, waarvan het nieuwe wetboek geen gewag maakt, doch die in sommige opzichten door gebruiken worden geregeld.” Deze verklaring werd voor het overige in den loop der beraadslaging herhaalde malen gedaan, zoowel door de regering, als door de afdeelingen van de tweede kamer. Ééne daarvan ging zelfs eenmaal zoo ver van te zeggen, dat men zekerlijk alleen wilde afschaffen, wat men gewoon was te noemen *le droit civil coutumier*, dat is de geschreven costumes.

Ik voeg hierbij nog, dat ik bij alle deze bijzonderheden, die men opgeteekend vindt bij VOORDUIN, I, 2, bl. 8, 11, 18—20, 23, 26, 29, 30, gemeend heb zoo lang te moeten stilstaan, omdat het van belang is duidelijk te doen uitkomen, dat de wet van 1829 niets anders gedaan heeft dan wat zij werkelijk bedoelde te doen, dat is het gewoonte-regt af te schaffen voor alle die onderwerpen, waarin het Burgerlijk Wetboek voorziet, maar het *in stand te houden* voor alle anderen.

De volgende artt. schaffen eenvoudig af de Fransche wetboeken met de daartoe betrekkelijke besluiten en verordeningen; maar van gewoonte-regt is daarin in het geheel geene sprake meer.

Voor de burgerlijke regtsvordering, voor de strafvordering, voor het strafregt en voor de regterlijke organisatie was dit ook niet noodig. Het ligt in den aard der zaak, dat niets van dat alles, naast de codificatie, door gebruiken, van welken aard ook, kan worden geregeerd. Die stelling zal wel geene verdere ontwikkeling behoeven. Genoeg zij het op te merken, dat voor niets van dat alles, het zij in 1829, het zij in 1838, eenig gewoonte-regt meer bestond of bestaan kon, en dat dit dus ook niet behoefde en zelfs niet kon worden afgeschaft.

Van dit stilzwijgen kan echter in art. 3, handelende over het handelsregt, niet dezelfde oplossing worden gegeven. De regtskracht van de usantie was voor het handelsregt zeker niet minder dan voor het burgerlijk regt. Voor dat stilzwijgen kan maar ééne reden worden gegeven, gelijk het maar één gevolg kan hebben.

Heeft iets behoefte aan gewoonte als regt, dan is het juist de handel, veel meer althans dan de gewone burgerregtelijke betrekkingen en handelingen; en men kan dus wel niet aannemen, dat dezelfde wet die de gewoonte, gedeeltelijk althans, in stand houdt voor burgerlijke zaken, die voor handelszaken geheel zou hebben willen verwerpen.

Al blijkt daarvan dus uit de geschiedenis niets, de reden, indien men ten minste eene reden gehad heeft, kan niet wel eene andere geweest zijn, dan dat men voor handelszaken de regtskracht der gewoonte heeft willen laten wat zij was. Maar in ieder geval moet wel het gevolg van dit stilzwijgen zijn, dat het gewoonte-regt, juist omdat het niet is afgeschaft, is in wezen gebleven, voor zoover het met en naast de wet bestaanbaar is.

Zulk een stelsel nu moge zijne nadeelige zijde hebben; maar dat is de vraag niet, waar men alleen spreekt van de uitlegging der wet. En bovendien, de anomalie is zoo groot niet, als zij oppervlakkig schijnen kan, indien men bedenkt, dat verreweg het grootste gedeelte van het wetboek van koophandel zich bezig houdt met de handelscontracten, en omdat juist het geheele contracten-regt behoort tot die onderwerpen, waarvoor de wet verwijst naar gewoonte, en dus valt in de uitzondering van art. 3 Alg. Bep. Art. 1375, 1383 B. W.

Ik zeide daar zoo even, *voor zoo verre zij met en naast de wet bestaanbaar is*. Want het spreekt van zelve, dat, in geen geval, eene gewoonte strijdig met de wet kracht van wet kan hebben. Waar dus strijd is tusschen wet en gewoonte, moet de gewoonte wijken voor de wet; omdat

zij, in dat geval, zoo zij vroeger bestond, geacht moet worden door de latere wet te zijn afgeschaft; en omdat eene vroegere wet alleen door eene latere wet, en niet door gewoonte kan worden afgeschaft. Er moet echter op dezen regel ééne zeer gewigtige uitzondering worden toegelaten voor de burgerlijke en handels-overeenkomsten, omdat het aan de partijen altijd vrijstaat bij hare overeenkomsten aan de bepalingen der wet, behoudens de bepaling van art. 14 Alg. Bep., te dérogeren, zoowel stilzwijgend als uitdrukkelijk. Zie hierover mijne *Handl. tot het B. W.*, II, bl. 19, 20.

In 't burgerlijk regt echter is strijd tusschen gewoonte en wet niet denkbaar; juist omdat alle kracht aan het gewoonteregts wordt ontzegd over alle onderwerpen, waarmede zich de wet bezig houdt, onverschillig of er strijd of geen strijd bestaat.

Keeren wij thans terug tot art. 3 Alg. Bep.

Het is waar, dat, in den loop der beraadslaging, door ééne der afdeelingen het voorstel gedaan is, om in het art. te lezen, dat de gewoonte regt geeft in de bij de wet niet voorziene gevallen (VOORDUIN, 334); maar het is ook waar, dat aan deze opmerking geenerlei verder gevolg is gegeven. Waarom, is mij echter niet gebleken.

Wat hiervan zij, het gevolg is, dat er niets anders overblijft, dan de algemeene woorden van het art., dat gewoonte geen regt geeft. En wanneer dat nu moet beteekenen, dat de wet aan de gewoonte voor alle gevallen elke regtskracht ontzegt, dan bestaat er een moeilijk op te lossen strijd tusschen deze wet en de wet van 1829, die, zoo als wij gezien hebben, zeer duidelijk het tegendeel zegt; en dan wordt de beslissing zeker ten hoogste moeilijk.

Want DIEPHUIS moge zeggen, dat men, in dat geval, de voorkeur moet geven aan art. 3 Alg. Bep., omdat dit de *sedes materiae* van het onderwerp is. Ik geloof, dat die keuze vrij willekeurig is, en dat men misschien met hetzelfde regt zou kunnen volhouden, dat, waar beslist moet

worden, welk regt is afgeschafft of behouden, de *sedes materiae* gelegen is in de afschaffingswet; of misschien ook, dat men de voorkeur moet geven aan die wet, die het meest overeenstemt met de algemeene regtsbeginselen, met het belang der zaak, of met het gezond verstand.

Maar ik laat dat alles daar; want ik ben dit eens met den geleerden schrijver, dat er eigenlijk geen strijd bestaat, mits men maar niet hangen blijve enkel en alleen aan de misschien niet zeer juist gekozen woorden van één artikel van de wet.

Er zijn twee andere regels van uitlegkunde, die ons leeren, vooreerst, dat men, om uit te maken wat regt is, de verschillende bepalingen der wet moet beschouwen in haar onderling verband; en ten tweede, dat men in dubio de wetten zoo moet uitleggen, dat zij met elkander in overeenstemming en niet in strijd gebragt worden. Met behulp van die beide regelen zal, geloof ik, alle antinomie zeer gemakkelijk verdwijnen.

Immers de regel van art. 3, hoe algemeen dan ook, laat, in ieder geval, ééne uitzondering uitdrukkelijk toe, namelijk als de wet zelve naar gewoonte verwijst.

Wanneer de wet daarop verwijst; — dat zal wel betekenen, als de wet, hoe dan ook, en in welke vormen ook, aan de gewoonte regtskracht toekent.

Welnu, zulk eene wet is juist de wet van 1829, die, gelijk wij gezien hebben, al zij het dan niet met uitdrukkelijke woorden, het gewoonte-regt handhaaft voor alle onderwerpen, die de wet onterregeld laat.

Ik betwist niet, dat art. 3, op zich zelf beschouwd, ook kan worden begrepen in den zin dien DIEPHUIS en OPZOOMER er aan geven. Ik betwist zelfs niet, zoo men wil, dat die uitlegging door de *woorden* van het artikel, indien men op niets anders te letten had, vrij aannemelijk kan worden gemaakt. Maar ik zeg alleen, dat die uitlegging reeds elken schijn van waarheid verliest, als men de beide wetten be-

schouwt in onderling verband; en dat mijne uitlegging daarom de voorkeur verdient, omdat met haar eene anders onoplosbare antinomie in de wet vervalt.

Maar daarbij komt nu nog, en dat is een tweede grond van de schrijvers, dat de onbepaalde en onbepaalde uitlegging, die men geven wil aan art. 3, dat artikel niet alleen in strijd brengt met de wet van 1829, maar evenzeer met een niet minder gewichtig hoofdbeginsel van diezelfde wet, houdende algemeene bepalingen.

De wet voorziet niet, kan niet voorzien en zal nooit voorzien in alle gevallen. Wat moet nu de regter doen, waar de wet zwijgt? Het antwoord op die vraag vinden wij in art. 13. Zeggen, dat hij het niet weet, omdat de wet het hem niet zegt, dat mag hij niet; weigeren regt te spreken, omdat de wet zwijgt, wordt hem daarbij uitdrukkelijk verboden.

De regter moet dus elders licht zoeken; en waar zal hij dat beter doen dan bij het *onbeschreven regt*, als het *beschreven regt* zwijgt?

VAN HALL zegt dat te regt, op bl. 28. En DALLOZ, n°. 112, komt tot hetzelfde besluit:

„Qui terminera le différend? le juge. Et comment, s'il est obligé d'appliquer une disposition textuelle? Le domaine des lois civiles est immense, et leur prévoyance nécessairement limitée.”

Nu moge DIEPHUIS, *Handb.*, I, 50, zeggen: de regter moet wel regt spreken, maar *hij moet* dat niet juist doen naar het gewoonte-regt. Dat is volkomen waar: hij *moet* het niet, d. i. de wet dwingt hem daartoe niet. Maar hij *mag* het, en de gezonde rede zal hem daartoe van zelven brengen. Dus het gewoonte-regt mag als subsidiair regt worden aangewend, waar de wet zwijgt. „Dit ligt reeds,” zoo als HOLTIUS, t. a. p., bl. 31, zegt, „wanneer men daar geene bloote subtiliteit in ziet, in art. 13 van dezelfde algemeene bepalingen.” Maar het volgt tevens bovendien, gelijk wij

gezien hebben, uit art. 3, in verband beschouwd met de wet van 1829, die het duidelijk en stellig zegt. En hierin is juist het groote verschil gelegen tusschen gewoonte- en Romeinsch regt, dat als regtsbron geheel en onvoorwaardelijk is afgeschaft.

In het arrest van den hoogen raad, dat ik in den aanvang aanhaalde, wordt beweerd, dat de uitsluiting van art. 3 gelden zou zoowel voor staatsregtelijke als voor privaat-regtelijke gewoonten. Voor deze uitlegging wordt echter geene andere reden gegeven, dan dat zij zou zijn gegrond op de geheele wet en op art. 3, in verband met de geschiedenis der Ned. wetgeving op dit punt. Het kan waar zijn, maar zulke redenen, die geheel gelijkstaan met ongemotiveerde stellingen, zijn natuurlijk weinig geschikt om andersdenkenden te bekeeren.

Wanneer intusschen waar is, wat tot dusverre betoogd is, dat art. 3, hoe schijnbaar algemeen ook, alleen afschaft het gewoonte-regt voor onderwerpen bij het burgerlijk regt geregeld, dan vervalt hiermede alleen reeds ieder denkbeeld van afschaffing van staatsregtelijke gewoonte. Maar ik zou gerust verder gaan. De stelling, dat de wet houdende algemeene bepalingen, en dus ook art. 3, niet moet worden beperkt tot de vijf wetboeken, maar dat zij, in hare algemeene strekking, hare toepassing moet vinden op het geheele privaat-regt, kan en behoort te worden toegegeven. Maar verder moet men niet gaan. De geheele wet is eene wet *juris privati* en niet *juris publici*. Het is wel waar, dat enkele harer bepalingen, inzonderheid de artt. 1 en 2, uit haren aard ook op staatswetten kunnen en misschien moeten worden toegepast; maar in den aard en de strekking der wet kan dat geene verandering maken; en die wet houdt daarom niet op een deel uit te maken van ons *jus privatum*.

Ik heb mij niet voorgenomen eene volledige verhandeling te schrijven over het gewoonte-regt. Ik zal daarom niet afzonderlijk stilstaan bij de uitzonderingen op den regel

van art. 3, die men in de wet vindt; en ik zal mij even weinig bezig houden met de bekende en door anderen dikwijls behandelde vragen: welke de vereischten zijn, om aan eene gewoonte kracht van wet te geven? en hoe haar bestaan bewezen wordt? Dit alleen zij herinnerd, dat nooit de schending of de verkeerde toepassing van het gewoonterecht een grond kan zijn voor cassatie. De cassatie kent geen ander recht dan het geschreven artikelen-recht, en moet alleen dienen om de goede en eenvormige toepassing daarvan zoogenaamd te verzekeren.

Er is echter nog eene andere vraag van meer gewigt, doch die inderdaad toch niet wel tot ernstigen twijfel kan aanleiding geven; de vraag namelijk, of vroeger uit gewoonte-recht verkregen regten, na de invoering der wetgeving van 1838 zijn vervallen?

Die vraag kan eigenlijk geene vraag zijn. Zij die haar toestemmend zouden willen beantwoorden, zouden al weder moeten uitgaan van de dwaling, dat art. 3 ieder beroep op gewoonte-recht voor het vervolg onvoorwaardelijk uitsluit.

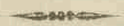
In het arrest van den hoogen raad wordt gezegd, dat het artikel, al weder om zijne algemeene strekking, moet worden toegepast zoowel op voorleden als op toekomstige gewoonten. Dit is zeker volkomen waar, in dien zin namelijk, dat tegenwoordig oude gewoonten, voor die onderwerpen, waarvoor zij niet meer als recht gelden, geene regten meer geven kunnen. HOLTJUS gaat dan ook veel te ver, indien hij meent, dat alle gewoonten zijn in stand gebleven, „waarvan het bewezen worden zal, dat zij vóór 1 October 1838 voorhanden waren, *wanneer zij het wetboek niet tegenspreken.*” Dit is de vraag niet: of de gewoonte de wet tegenspreekt of niet tegenspreekt, is eene geheel onverschillige zaak. Genoeg is het, dat thans de wet regelt het onderwerp waarin zij vroeger voorzag, om haar voor afgeschaff te houden; want overal waar de wet spreekt, moet de gewoonte zwijgen.

Maar hieruit volgt nog volstrekt niet, dat het voorschrift van art. 3 nu ook zou hebben ontnomen regten vroeger door de gewoonte gegeven, toen zij nog wet was.

Art. 3 is een voorschrift voor de toekomst, gelijk iedere wet. Art. 3 wordt, even als iedere andere wet, beheerscht door het niet minder algemeen voorschrift van art. 4; en art. 3 heeft dus geene terugwerkende kracht.

Dit volgt duidelijk uit den aard van de zaak en uit den algemeenen regel van art. 4. Maar zelfs hij, die naar niets anders hooren wil dan naar den woordelijken inhoud van art. 3; zelfs de meest gehoorzame dienaar van de letter, zal ook daarin volkomen bevrediging vinden.

Wat toch zegt art. 3? — Gewoonte *geeft* geen regt. Goed. Maar dit spreekt immers duidelijk alleen voor de toekomst; en het is geheel iets anders dan te zeggen, wat het art. niet zegt: ik *ontneem* u het regt, dat u vroeger op wettige wijze door de gewoonte, die toen wet was, gegeven is.

KOOPHANDELSREGT. — *De verbindtenis door het schrift,*
door Mr. J. G. KIST, regter in de arr.-regtb. te
's Gravenhage.

Met bijzonder veel genoegen heb ik bemerkt, dat de redactie van de *Nieuwe Bijdragen voor Regtsgeleerdheid* eindelijk hare belofte, in 1853 gedaan, vervuld heeft en eene uitvoerige recensie heeft opgenomen van de door mij in 1852 uitgegeven „*Beginselen van wisselregt*”, zoo als die in 1860 in: „*Het Handelspapier*” zijn herdrukt. Die met zorg door een der hoogleeraren redacteuren van dat geachte tijdschrift bewerkte, zeer uitgebreide recensie is wel in sterke tegenspraak met de verklaring in het letterkundig overzicht over het jaar 1857 in dat tijdschrift opgenomen,
Themis, D. X, 3de St. [1863].

dat de „Beginselen van Wisselregt” te onbelangrijk zijn om er bij stil te staan. Aangenaam zoude het mij intusschen geweest zijn, indien de beoordeeling vroeger ware verschenen, misschien zoude ik daarvan bij den herdruk hebben kunnen gebruik maken. Ook thans echter verheugt mij de beoordeeling, omdat zij mij gelegenheid geeft een der hoofdbeginselen, waarvan ik bij de behandeling van het Handelspapier ben uitgegaan, de *verbindtenis door het schrift* namelijk, nader uit een te zetten. De hoogleeraar v. BONEVAL FAURE bestrijdt in gemelde recensie de door mij gevolgde theorie. Volgens hem ontbreekt daaraan: „logische bewijsvoering en zelfstandigheid van oordeel,” en toch kent hij aan mijn werk de verdienste toe „van een beknopt en „duidelijk overzicht te geven van eene materie, die voor „beginnenden een der moeilijkste uit het gebied der „positieve regtswetenschap mag heeten.” Hoe die beide oordeelvellingen kunnen zamengaan is mij niet duidelijk. Logische bewijsvoering toch en zelfstandigheid van oordeel zullen wel eerste vereischten zijn om een moeilijk onderwerp duidelijk te behandelen. Doch ik wensch geene anti-kritiek te schrijven, mijn voornemen is alleen om van de gelegenheid, die de bestrijding van Mr. v. B. F. mij aanbiedt, gebruik te maken om de verbindtenis uit het schrift, zoo als die uit het tegenwoordige handelspapier ontspruit, nader uit een te zetten. Mr. v. B. F. bepaalt zich bij eene bestrijding van het hoofdbeginsel der door mij gevolgde theorie, dat namelijk de wisselverbindtenis en in het algemeen de verbindtenissen, waartoe het tegenwoordige handelspapier aanleiding geeft, niet uit overeenkomst, maar uit een' eenzijdige betalings-belofte ontspruiten. Ik wensch dit beginsel te verdedigen. De gronden door Mr. v. B. F. aangevoerd, hebben mij in het minst niet overtuigd. Ik zal daartoe eerst de gronden uiteenzetten, waarom de verbindtenissen, waartoe het tegenwoordige handelspapier aanleiding geeft, uit eene eenzijdige betalings-

belofte, en niet uit eene overeenkomst geboren worden, om daarna de door Mr. v. B. F. aangevoerde gronden te wederleggen.

Vóór wij daartoe overgaan is het noodig, een enkel woord te zeggen over de indeeling van de *verbindtenissen* in *formele* en *materiële*, of *generale* en *speciale*, zoo als die door mij in het eerste hoofdstuk van mijn Handelspapier is uiteengezet. Mr. v. B. F. beschuldigt mij in dat opzigt van gebrek aan zelfstandigheid. Indien hij daarmede bedoelt, dat die indeeling niet oorspronkelijk door mij is uitgedacht, dan geef ik hem de gegrontheid zijner aanmerking toe. Ik heb zulks dan ook niet beweerd, maar zonder omwegen verklaard, dat die indeeling der verbindtenissen door LIEBE, SCHLESINGER en KUNTZE meesterlijk is ontwikkeld. Tusschen die regtsgeleerden bestaat echter één verschil, namelijk dat SCHLESINGER die indeeling opvat als eene indeeling der *contracten*, ofschoon ook hij toegeeft (p. 10) dat de uitdrukking „*Versprechen*“, *belofte*, als grond der wisselverbindtenis goed te keuren is, LIEBE en KUNTZE daarentegen als een indeeling der *verbindtenissen*. Mij komt het voor, dat de laatste opvatting de ware is. Ik vond echter de redenering van SCHLESINGER bij het aanwijzen van de kenmerken dier indeeling zoo duidelijk en tevens zoo toepasselijk op verbindtenissen, dat ik den gang zijner denkbeelden in de uiteenzetting van die kenmerken gevolgd heb. Ik heb zulks dan ook op bladz. 2 in de noot te kennen gegeven. Mr. v. B. F. schijnt dit te hebben opgevat als eene verklaring dat ik SCHLESINGER in alles zou hebben gevolgd. Dit is echter geenszins het geval, ik heb hem alleen gevolgd in de uiteenzetting der kenmerken van *formele* en *materiële* of *generale* en *speciale*, zij het dan contracten of verbindtenissen.

Die verdeeling toch komt mij voor meer eene verdeeling te zijn van de verbindtenissen dan van de overeenkomsten, om twee redenen (1).

(1) Zie KUNTZE, *Inhaberpapieren*, bl. 363.

1°. Omdat de onderscheiding niet alleen, en zelfs niet voornamelijk, gegrond is op een verschil in de wijze van *ontstaan* der verbindtenis, maar ook, en wel in de eerste plaats, op een verschil in de *natuur* der verbindtenis zelve. Het voorname kenmerk toch van de formele verbindtenis is hare bepaaldheid en onafhankelijkheid van de beweegredenen van partijen, terwijl eene materiële verbindtenis onbepaald is, en van de bedoelingen van partijen afhangt. De eerste is *stricti juris*, de laatste ligt meer in het gebied der *aequitas*.

2°. De tweede reden is, dat deze onderscheiding niet alleen geldt voor verbindtenissen, die uit *overeenkomst* ontstaan, maar ook voor die, welke andere grondslagen hebben, b. v. voor die, welke uit eenzijdige betalingsbelofte of quasi ex contractu geboren worden, ja zelfs voor de uit onregtmatische daad ontstaande.

Men zal mij tegenwerpen, dat *oorzaak* alleen bij *overeenkomsten* te pas komt. Ik geef dit toe volgens de theorie onzer wet, hare positieve bepalingen echter erkennen de *causa* ook bij andere verbindtenissen. Wat toch is de *oorzaak*? Is de *oorzaak* een bestanddeel voor eene overeenkomst, of is zij een vereischte voor eene verbindtenis? Ik heb getracht mijne gevoelens omtrent den aard der *regtsoorzaak* nit een te zetten: *Handelspapier*, bl. 2. Ik ben nog niet van gevoelens veranderd.

Eene verbindtenis is de verplichting om aan iemand eene praestatie te doen die zekere waarde heeft;

Die verplichting rust òf op een zeker *aequivalent* dat van de wederpartij verwacht wordt òf door deze reeds gegeven is, òf op liberaliteit, zoo als bij schenking. Dit *aequivalent*, hetgeen het doel is der verbindtenis, noemt men *regtsgrond* of *regtsoorzaak*. Zoodanig *aequivalent* bestaat bij alle verbindtenissen, die niet op liberaliteit gegrond zijn. Niet bij alle echter oefent het onmiddellijken invloed op de verbindtenissen uit. In sommige gevallen verlangen partijen eene verbindtenis, die onafhankelijk van dat *aequivalent* bestaat.

In den regel echter is het bestaan van zoodanig aequivalent de grond der verbindtenis, zoodat het aanzijn en de omvang der verbindtenis daarvan afhangen.

Dit is even goed het geval bij de *condictio indebiti*, als bij het *mutuum*, even goed bij de *negotiorum gestio*, als bij de lastgeving. Ofschoon daar geene overeenkomst aanwezig is, is er toch eene praestatie in den schuldeischer, die de grond is van zijn regt om wederkeerig eene praestatie te vorderen. Dit kan ook het geval zijn bij de verbindtenis uit onregtmatische daad, waar de hoegrootheid der verschuldigde schadevergoeding afhankelijk is van de grootte der toegebragte schade.

Zoo zoude men zich ook verbindtenissen kunnen denken op den wil des schuldenaars, op diens enkele belofte gebouwd, afhankelijk van eene *contra-praestatie* des schuldeischers, en in het algemeen zal niemand zich, het zij bij eenvoudige belofte, het zij door overeenkomst verbinden, zonder aequivalent voor die verbindtenis, of zonder het doel om zijne wederpartij te bevoordeelen.

Regtsoorzaak of regtsgrond is dus bij iedere verbindtenis aanwezig; iedere verbindtenis echter is niet afhankelijk van dien regtsgrond. Er zijn verbindtenissen, waarvan de regtsgrond een onmisbaar bestanddeel uitmaakt, zoodat het bestaan en de omvang der verbindtenis daarvan afhankelijk is; er zijn ook verbindtenissen, waar de regtsoorzaak als onverschillige zaak wordt beschouwd, waar bestaan en omvang der verbindtenis geheel van de regtsoorzaak onafhankelijk is.

Daarom kan men de *verbindtenissen* verdeelen in twee hoofddeelen; zij, die van de materiele regtsoorzaak afhangen, die aan eene *causa debendi specialis* verbonden zijn, en deze noemt men *materiele* of *speciale*; zij, die onafhankelijk zijn van de regtsoorzaak, die de een of andere uiterlijke handeling tot grondslag hebben en niet van eenig aequivalent door den schuldeischer te geven of gegeven, van

eenig motief des schuldeischers afhangen; deze noemt men *formele* of *generale*, waar de vorm, de uiterlijke houding de plaats van regtsoorzaak inneemt. Het doel en de overeenstemming van partijen zijn hier niet de eigenlijke grond der verbindtenis, maar alleen de reden, waarom partijen zekere handeling doen, uit welke handeling de verbindtenis onmiddellijk ontstaat.

Van daar dan ook, dat niet alleen de regtsoorzaak, maar zelfs de overeenkomst hier van geen belang is, geen van beiden is noodig om de verbindtenis te grondvesten. Deze ontstaat door het plegen der handeling, waaraan wet of gebruik de verbindtenis heeft vastgeknoopt.

Wie die handeling pleegt is onverschillig. Zoo ontstond in het oude Romeinsche regt eene verbindtenis uit eene handeling des schuldeischers bij de *expensilatio*, door eene gemeenschappelijke handeling van beide partijen bij de *stipulatio*, zoo ontstaat in het moderne regt eene verbindtenis uit eene handeling des schuldenaars, bij de onderteekening van handelspapier.

En nu komen wij van zelve tot het betoog, dat de verbindtenis uit handelspapier ontstaande niet afhankelijk is van de overeenkomst, dat eenvoudige betalings-beloofte in den wettelijken of gebruikelijken vorm gedaan daartoe voldoende is.

Overeenkomst is niet de grond der verbindtenis, om deze drie redenen: 1°. omdat de vorm der verschillende handelspapieren geene overeenkomst aanduidt; 2°. omdat bij de uitgifte van handelspapier, evenmin als bij de overdragt, of acceptatie daarvan eigenlijk gezegde overeenkomst plaats heeft; 3°. omdat overeenkomst niet in staat is om de verbindtenis uit handelspapier ontstaande te verklaren.

1. *De vorm der verschillende handelspapieren duidt geene overeenkomst aan.*

Een acte, die bewijs van eene overeenkomst oplevert, moet voor alles het bewijs opleveren, dat beide partijen tot die

acte hebben medegewerkt, dat beider wil een is, dat de een eene bepaalde praestatie geeft en dat de ander die aanneemt en zich verbindt tot het equivalent, hetwelk zijne partij daarvoor verwacht. Zoodanige acte zal dus door beide partijen geteekend worden.

Geene van de soort en van handelspapier bevat iets dergelijks.

De eenvoudigste vorm is die van de acceptatie of het orderbillet. „Op den . . . neem ik aan te betalen aan N. N. of order de somma van *f*. . . . (geteekend) A.“

Zoodanig papier bevat klaarblijkelijk niets anders dan eene betalings-beloofte en wijst niet terug op de eene of andere overeenkomst.

Evenmin bevat de wisselvorm eenige aanwijzing van eene overeenkomst. „Op den . . . gelieve UEd. te betalen aan N. N. of order de somma van *f*. . . ., waarde genoten of in rekening (geteekend) A.“ Dit is niets meer dan een verzoek aan een derde, om aan N. N. te betalen, geene overeenkomst met N. N. wordt daarin vermeld, zelfs eene directe betalings-beloofte aan N. N. ontbreekt en toch doet zoodanig papier eene verbindtenis, om aan N. N. te betalen, geboren worden. Hetzelfde is het geval met het papier aan toonder. Ook dit bevat niets anders dan eene betalings-beloofte, b. v.: „De Nederlandsche Bank betaalt aan toonder enz.“; geene melding wordt daarin gemaakt van eenige overeenkomst, waarop de verbindtenis tot betaling zoude gegrond zijn.

Evenmin kan een dezer papieren gelden als *schuldbekentenis*. Zoodanige schuldbekentenis toch moet verwijzen naar eene overeenkomst, waaruit de schuld ontsproten is. Eene schuldbekentenis toch is eigenlijk eene buitengeregtelijke erkentenis van een der partijen bij eene overeenkomst, waarbij deze verklaart, dat zijne weder-partij aan de uit die overeenkomst voor hem ontstane verbindtenis heeft voldaan en dat hij deswegens nog het een of ander aan die wederpartij schuldig is. Eene schuldbekentenis verwijst

altijd naar eene overeenkomst, anders kan zij niet gelden; bij de verschillende soorten van handelspapier zal men dergelijke verwijzing te vergeefs zoeken.

Zelfs zijn er soorten van wissels, waar de schuldeischer in het geheel niet genoemd wordt, b. v. bij den wissel aan eigen order: „UEd. gelieve te betalen aan de order van mij zelve.“ Zoo ook bij het papier aan toonder: „De Nederlandsche bank betaalt aan toonder enz.“

Niemand die een van de handelspapieren in handen krijgt, zal zich verbeelden dat hij daarmee het bewijs van eene overeenkomst heeft verkregen.

Ook de bij handelspapieren gebruikelijke benamingen hebben geene betrekking op overeenkomsten, maar op eenzijdige handelingen. Zoo spreekt men van *wisselbrieven*, *orderbriefjes*, *bankbriefjes*, van het *trekken* van een wissel, van het *uitgeven* van bankpapier, alle uitdrukkingen, die handelingen van één persoon, geene overeenkomsten aanduiden.

2. *Bij de uitgifte van handelspapier heeft dan ook, evenmin als bij de overname of acceptatie daarvan, eenige eigenlijk gezegde overeenkomst plaats.*

Men geeft toe, dat bij het trekken zelf van een wissel geene overeenkomst plaats heeft. De trekker doet dat alleen. Bij de overgave echter van den wissel aan den nemer zoude er overeenkomst plaats hebben. De houder komt alleen in het bezit van den wissel, doordien de trekker hem den wissel heeft afgegeven.

Het is niet te ontkennen, dat de nemer in den regel alleen door overgave des wissels door den trekker, in het bezit des wissels komt; het zoude echter ook op andere minder geregelde wijze kunnen gebeuren, b. v. iemand zoude een aan de order des trekkers getrokken, door dezen in blanco geëndosseerden wissel kunnen vinden. Zoude men den houder van dergelijken wissel ten vervalddage het bewijs

willen opleggen, dat de eerste bezitter van dien wissel dien tengevolge overeenkomst met den trekker aangegaan, had verkregen? Ik twijfel er aan, het zoude in allen gevalle een voor den handel zeer gevaarlijk beginsel zijn, indien men van den houder van een regelmatig wissel het bewijs vorderde, dat die wissel door den eersten nemer krachtens eene overeenkomst verkregen ware.

Even zoo is het met het endossement; in den regel zal de geëndosseerde den wissel verkrijgen met toestemming, na eene soort van overeenkomst met den endossant, het kan echter bij blanco-endossement dikwijls anders gebeuren: zal men ook hier het bewijs vorderen, dat er eene overeenkomst is aangegaan?

Ook bij acceptatie beweert men (zie *N. Bijdr.* 1863, bl. 340) dat eene overeenkomst gesloten wordt, en wel tusschen acceptant en houder: deze zoude dan de grond van de verbindtenis des acceptants aan houder zijn. Indien zoodanige overeenkomst tot het bestaan van de verbindtenis des acceptants aan houder vereischt werd, dan voorzeker zouden er vele nietige acceptatiën op wissels geplaatst worden; want hoe dikwijls gebeurt het niet, dat niet de nemer of een van diens orders, maar de trekker zelf, den wissel ter acceptatie opzendt, om dien des te beter te kunnen discompteren. Dan kan er toch wel geene sprake zijn van overeenkomst tusschen acceptant en *houder*, dan zoude zoodanige acceptatie volgens Mr. v. B. F. nietig zijn. Ik geloof niet, dat belanghebbenden bij den wisselhandel bijzonder tevreden zouden zijn, indien zoodanige beginselen werden toegepast.

Papier aan toonder zoude mede op eene overeenkomst gebouwd zijn. Een bankbriefje bij de Bank gestolen zoude dus geen bankbriefje zijn, en geene verbindtenis daarstellen tusschen de Bank en de verdere houders? Bij een Staats-effect of certificaat aan toonder, zoude het bewijs kunnen gevorderd worden, dat de eerste houder daarvan werkelijk

met den schuldenaar eene overeenkomst had aangegaan? Wie zoude dan nog bankbiljetten willen aannemen? Wie zoude dan nog effecten durven koopen?

Doch zelfs in de meest eenvoudige gevallen, wanneer de trekker aan den nemer een wissel geeft en deze de waarde daarvoor betaalt, wanneer endossant aan geëndosseerde een wissel verkoopt en daarvoor de waarde ontvangt, wanneer de houder zelf bij den betrokkene komt en deze den wissel accepteert, wanneer iemand, die behoefte heeft aan papier, zijn geld bij de Bank brengt en daarvoor bankbiljetten ontvangt, of wanneer iemand, die een kapitaal wil beleggen, zijn geld aan den Staat of aan de eene of andere naamlooze vennootschap geeft, en daarvoor certificaten aan toonder ontvangt, dan nog is er geene eigenlijke overeenkomst, geene eigenlijke eenheid van wil bij trekker en nemer, bij endossant en geëndosseerde, bij acceptant en houder, of den uitgever en den nemer van papier aan toonder.

De trekker, endossant of acceptant willen verbonden zijn aan *nemer* of *order*, de uitgever van papier aan toonder aan *ieder* *houder* in het papier, zij willen geen van allen eene bijzondere verbindtenis tusschen zich en den persoon, met wien zij op dat oogenblik handelen; zij zien niet op hem, maar op eene geheele reeks van personen, die, bij het papier aan order door overgave ingevolge endossement, bij het papier aan toonder door overgave alleen, in het bezit van het papier zullen komen. De nemer daarentegen ziet wel degelijk op den persoon des schuldenaars, hij wil dezen aan *zich* verbonden hebben, de verbindtenis, die de schuldenaar ook tegenover andere personen op zich neemt, is hem onverschillig. Hij heeft dan ook niet de bevoegdheid om voor anderen te handelen en verbindtenissen aan anderen te doen geboren worden. Eigenlijke overeenstemming van wil bestaat dus niet. De schuldenaar en schuldeischer bij papier aan order of aan toonder, komen niet overeen omtrent de *verbindtenis*; die verbind-

tenis bestond reeds vóór hunne overeenkomst, zij komen overeen over den koop en den verkoop van het papier, dat de drager dier verbindtenis is.

3. *Overeenkomst is niet in staat om de uit handelspapier ontstaande verbindtenis te verklaren.*

Welke verbindtenis ontstaat er uit handelspapier, het zij aan order, het zij aan toonder? Is die verbindtenis eene gewone, eene verplichting van een persoon, om aan een ander bepaald persoon zekere praestatie te doen? Is die verbindtenis een band tusschen twee personen, waarvan de een schuldenaar en de ander schuldeischer is? In het geheel niet. Uit de handelspapieren aan order of aan toonder betaalbaar ontstaat eene verbindtenis, niet aan *een bepaald persoon*, maar aan *een bepaald persoon of diens order*, of *aan toonder* van het papier. Bij die verbindtenis is de persoon des *schuldenaars* bepaald en onveranderlijk, die des *schuldeischers* daarentegen onbepaald en veranderlijk. De verbindtenis is dus geen vaste band tusschen twee personen, schuldeischer en schuldenaar, maar tusschen een bepaalden schuldenaar en een onbepaalden schuldeischer.

De schuldenaar van een wissel of van een papier aan toonder weet niet, wie ten vervaldage zijn schuldeischer zijn zal, hij weet niet, aan wien hij zal moeten betalen.

En nu moet men mij niet tegenwerpen, dat de houder ten vervaldage alleen is de regtverkrijgende van den eersten nemer, dat die houder de regten des nemers uitoefent, en dat er dus uit de genoemde papieren eene verbindtenis zoude ontstaan tusschen den trekker of uitgever en den nemer, welke door dezen op de wijze in het papier uitgedrukt, het zij door endossement met overgave, het zij door overgave van het papier alleen, aan zijne opvolgers wordt overgedragen. Dit strijdt tegen den algemeen geldenden wisselregtelijken regel, dat de *exceptiones ex persona indossantis* niet worden toegelaten. Wanneer toch uit handelspapier op de gewone wijze eene verbindtenis des onderteekenaars aan den nemer

ontstond, dan zouden de geëndosseerden zijn *regtverkrijgenden* van den nemer, dan zouden zij tegen den ondertekenaar niet hebben een *eigen regt*, maar alleen het regt des nemers tegen den ondertekenaar uitoefenen. Deze zoude dus tegen den houder alle die exceptiën kunnen aanvoeren, die hij tegen zijn voorganger had. Het tegendeel is bij wissel en bij papier aan toonder het geval. Geen exceptiën, gegrond op de betrekking, die tusschen een der vroegere houders tot een der wissel-schuldenaars bestond, worden toegelaten.

En waarom? Indien de wissel-verbindtenis op een contract gegrond ware, dan zoude die verbindtenis ook alleen bestaan tusschen die personen, die het contract gesloten hebben. Andere personen zouden slechts als *regtverkrijgenden* van schuldeischer of schuldenaar deel aan die verbindtenis kunnen verkrijgen, en in dat geval zouden de betrekkingen van hunnen auteur tot zijne wederpartij, wel degelijk invloed op hun regt uitoefenen. Hoe zoude die zonderlinge afwijking van alle regtsbeginselen te verklaren zijn? Waarom zoude hier aan een schuldenaar van eene som, b. v. *f* 200, het regt worden ontzegd om daartegen in compensatie te brengen eene vordering van gelijk bedrag, die hij tegen zijnen schuldeischer heeft, alleen omdat die schuldeischer goed gevonden heeft, zijne vordering aan een derde af te staan? Zulke afwijkingen moeten eenen juridischen grond hebben, en die ontbreekt zoo lang men aan de overeenkomst blijft hangen.

Wanneer men daarentegen het beginsel aanneemt, dat de verbindtenis uit *eenzijdige betalings-beloofte* ontspruit, welke betalingsbelofte niet gedaan is aan één bepaald persoon, maar aan een *persoon of diens order*, of aan *toonder* van het papier, dan wordt de niet toelating van de *exceptions ex persona indossantis* duidelijk, want dan heeft ieder houder van een papier aan toonder of van een wissel zijn eigen regt. De betalings-beloofte toch in het papier vervat, is onmiddellijk aan hem gedaan. Hij kan die be-

lofte onmiddellijk op zich zelve toepassen; hij is schuldeischer uit eigen hoofde, niet in naam van een ander.

Men is zoo doordrongen van het denkbeeld dat in den regel alleen uit overeenkomst, verbindtenissen kunnen ontstaan, dat men zelfs daar, waar men toegeeft dat de regtsoorzaak onverschillig is voor het ontstaan der verbindtenis, aan de overeenkomst vasthoudt, als of overeenkomst zonder oorzaak nog iets te beteekenen had om eene verbindtenis te grondvesten. Een voorbeeld ten minste dat eene overeenkomst zonder oorzaak eene verbindtenis doet geboren worden, zal men in het burgerlijke regt te vergeefs zoeken.

Waar men het ontstaan der verbindtenis van eenig uiterlijk feit, door één persoon gepleegd, doet afhangen, zoo als bij wissels van het onderteekenen van zoodanig papier, daar is de verbindtenis zoowel onafhankelijk van de regtsoorzaak, van de beweegreden welke den onderteekenaar tot het schrijven van zijn naam noopt, van het equivalent dat hij voor die handeling ontvangen heeft of ontvangen zal, als van de toestemming des schuldeischers, van dengenen die gemeld equivalent moet verschaffen. De vorm beslist daar omtrent het al of niet bestaan der verbindtenis. Het doel en de overeenstemming van partijen, zijn dan niet de eigenlijke grond der verbindtenis. De eigenlijke grond is de vorm, en de wederzijdsche toestemming zoowel als de contra-praestatie van partij zijn hoogstens de beweegredenen, waarom de schuldenaar de handeling doet, waaruit de verbindtenis ontstaat (1).

Betalings-belofte in den wettelijken vorm gedaan, is dus de eigenlijke grond der verbindtenis uit handelspapier ontstaande. Eenzijdige handeling doet de verbindtenis ontstaan, overeenkomst is daartoe niet noodig.

Welk is het verschil tusschen eene zoodanige uit een-

(1) Zie *LIEBE* in de inleiding tot zijne uitgave der Duitsche wisselwet. Leipzig. *BROCKHAUS* 1848. p. XXIV. *KUNTZE*, Inhaberpapiere, I, III. Cap. 1, § 79, bl. 334.

zijdige handeling ontstaande verbindtenis, en die welke uit overeenkomst ontstaat. Het spreekt van zelve, dat bij iedere verbindtenis twee personen noodig zijn, schuldeischer en schuldenaar, en dat het niet voldoende is, dat de schuldenaar schuldenaar wil zijn, indien de schuldeischer de hoedanigheid van schuldeischer niet wil aannemen. Bij iedere verbindtenis is dus een zekere overeenstemming noodig. De een moet bereid zijn om zich te verbinden, de ander moet die verbindtenis aannemen.

Bij de verbindtenis uit eenzijdige handeling ontstaande, is echter die overeenstemming van geen belang voor het *ontstaan* der verbindtenis. De verbindtenis bestaat daar door de wilsverklaring des schuldenaars, latere toetreding of aanneming des schuldeischers is voldoende om de verbindtenis te doen werken.

Bij verbindtenis uit overeenkomst ontstaat de verbindtenis niet, vóór dat de *wederkeerige wilsverklaring* heeft plaats gehad. Daarom is overeenkomst alleen geschikt om verbindtenissen te doen geboren worden tusschen twee personen, wier willen één zijn.

Betalings-belofte daarentegen kan meer onbepaald gedaan worden. Men kan betaling beloven aan een persoon, die op het oogenblik, dat de verbindtenis wordt aangegaan, nog niet bekend is. Indien de belofte niet aan één bepaalden persoon gedaan is, kan zij eene verbindtenis doen ontstaan, die gemakkelijk van schuldeischer verwisselt, zonder aan den persoon des eersten nemers te blijven kleven.

Wanneer toch de schuldenaar betaling belooft aan een bepaald persoon of aan dengenen dien deze zal aanwijzen (aan N. N. of order), of wanneer hij betaling belooft aan hem, die het papier, waarop zijne betalingsbelofte geschreven is, zal vertoonen, dan geeft hij zijnen schuldeischer gelegenheid om een ander voor zich in de plaats te stellen; in het eerste geval door aanwijzing op het papier gevolgd door de overgave daarvan; in het tweede geval door over-

gave van het papier alleen. De nieuwe schuldeischer is dan met hetzelfde regt schuldeischer als de vorige, hij oefent niet diens regt uit, maar heeft even goed als hij zijn eigen regt. De betalings-beloofte toch des schuldenaars is even goed op hem toepasselijk, als op zijn voorganger. De schuldenaar verklaart in het papier, dat hij even goed zijn schuldenaar is als die zijns voorgangers. Indien hij dus de vereischten vervult, waaraan de betalings-beloofte de hoedanigheid van schuldeischer verbindt en schuldeischer wil zijn, dan is de schuldenaar aan hem verbonden.

Welke gronden worden nu tegen deze theorie door Mr. v. B. F. aangevoerd? Ik geloof ze tot twee te kunnen terugbrengen: 1°. Het door mij vooropgezette beginsel berust op verwarring tusschen formele en niet op overeenkomst berustende verbindtenissen; 2°. De wisselverbindtenis en in het algemeen de verbindtenis uit handelspapier berust op *overeenkomst*; die overeenkomst is in den regel *het geven en nemen van het papier*, bij de acceptatie, het ter acceptatie aanbieden en accepteren des wisselbriefs.

1°. De eerste tegenwerping is door mij in het voorgaande reeds beantwoord. Wel verre van die verbindtenissen te verwarren, heb ik getracht aan te toonen, dat daar waar de vorm, de uiterlijke handeling, de verbindtenis doet geboren worden, niet alleen de regtsgrond, of oorzaak, maar ook de *overeenstemming* in de partijen zonder invloed op die verbindtenis is. Niet de *overeenstemming*, maar de *vorm* doet dan de verbindtenis ontstaan. Daarom is het mogelijk, dat zoodanige verbindtenis, wanneer de vorm, door wet of gebruik tot het ontstaan daarvan gevorderd, slechts de handeling is van één persoon, van den schuldenaar, haren oorsprong heeft in den wil van den verbondene alleen in diens *belofte*, welke *belofte* dan voor hem verbindend wordt, omdat zij in den wettelijken vorm gegeven is.

Bij de Romeinsche stipulatio, waar de vorm bestond in

het uitspreken van de door de wet gevorderde woorden door beide partijen, in vraag en antwoord, was ten minste, wat den vorm aangaat, consensus noodig. De beide partijen moesten handelen, moesten de wettelijke woorden uitspreken. En toch was ook daar de consensus niet de eigenlijke grond van de verbindtenis; wanneer het bewezen was, dat de woorden waren uitgesproken, behoefde er niet daarenboven bewezen te worden, dat die woorden het gevolg waren van eene overeenkomst. Bij de tegenwoordige verbindtenis uit handelspapier is de handeling des schuldenaars voldoende om de verbindtenis te doen ontstaan, de medewerking van den schuldeischer is niet noodig; van daar dat hier nog minder dan bij de Romeinsche stipulatio bewijs in overeenkomst kan gevorderd worden. Van daar dat het nu mogelijk is dat er eene verbindtenis ontstaat uit den *wil van den schuldenaar alleen*, wanneer hij de handeling volbrengt, waaraan het ontstaan van de verbindtenis verbonden is.

2°. De tweede tegenwerping is het beweren dat de verbindtenis uit handelspapier ontstaande op overeenkomst berust, welke overeenkomst in den regel zoude bestaan in het *geven* en *nemen* van het papier. Dit is overeenkomstig de theorie van THÖL, die in zijn *Handelsrecht*, II, § 180, zegt: „Durch geben und nehmen des Wechsels entsteht der Wechselvertrag”. Ook MITTERMAYER D. P. R. § 325, 326, en EICHHORN D. P. R. § 129, zijn hetzelfde gevoelen toegedaan. Doch zelfs de meest conservatieve der nieuwere beoefenaars van het wisselregt, BIENER in zijne „Wechselrechtliche Abhandlungen IV, § 2,“ die zelf, ofschoon de formele natuur der wisselverbindtenis toegevende, en zelfs aannemende dat vele wissel-handelingen „formalakte” zijn, aan eene soort van wisselcontract blijft vasthouden, bestrijdt dit beginsel en toont aan, dat, indien er eene overeenkomst bij den wissel wordt aangegaan, die vóór het opmaken van den wissel zelf moet gesloten zijn.

M. i. berust de bewering van Thór. op verwarring van de eigenlijke wisselverbindtenis met de verbindtenissen, waarfoe de wissel aanleiding geeft, of liever met die verbindtenissen, welke den wissel tot voorwerp hebben. Bij het uitgeven van wissels of andere handelspapieren kan men die handelingen onderscheiden, die ieder aanleiding kunnen geven tot verschillende verbindtenissen. Ten eerste de overeenkomst tusschen den aanstaanden trekker en den aanstaanden nemer over den te trekken wissel, waarbij omtrent bedrag, plaats en tijd van betaling, den persoon, op wien zal getrokken worden en de voor den wissel te betalen waarde wordt overeengekomen, het pactum de cambiando; 2°. het schrijven en onderteekenen van den wissel zelf door den trekker, het zoogenaamde pactum cambii; 3°. het overgaan van het papier in het bezit van den nemer, het zoogenaamde geven en nemen van den wissel.

In den regel toch komen trekker en nemer overeen omtrent het trekken van den wissel. Bij die overeenkomst wordt bepaald hoe groot de wisselsom zal zijn, op welke plaats en tijd en door wie die zal moeten worden betaald, welk bedrag de nemer daarvoor zal moeten geven en op welke wijze. Deze overeenkomst gaat het trekken van den wissel vooraf, zij is het zoogenaamde pactum de cambiando.

Ten gevolge van die overeenkomst maakt de trekker een wissel op, waarbij hij zich verbindt om de bepaalde som ter bestemder tijde en plaatse aan nemer of order te doen uitbetalen. Dit is het zoogenaamde pactum cambii, vroeger zag men in die handeling des trekkers eene overeenkomst met den nemer en in die overeenkomst het eigenlijke wisselcontract.

Wanneer nu de wissel door den trekker geteekend is geschreven moet hij nog door den trekker aan den nemer gegeven en door dezen aangenomen worden. Dit is de derde handeling die in den regel bij iedere wisseltrekking plaats heeft.

Dat geven en nemen kan op zeer verschillende wijzen geschieden, de trekker kan b. v. den wissel verkoopen, ten geschenke geven, ter incassering afgeven enz. Deze overeenkomst wordt nu door THÖL. aangezien voor het eigenlijke wisselcontract, voor de overeenkomst waaruit de wisselverbindtenis ontstaat.

Die meening berust echter op dezelfde fout als de oude theorie van wisselcontract, op eene verwarring van overeenkomsten, die buiten den wissel liggen, met de eigenlijke wisselverbindtenis. Men verwarde het pactum de cambiando, de overeenkomst, waarbij de trekker zich verbindt tot het leveren van een wissel aan den nemer, terwijl deze zich wederkeerig verbindt om daarvoor zekere waarde te betalen, met de wisselverbindtenis, met de verplichting, die de trekker in den wissel op zich neemt om dien te doen betalen. Thans verwart men de wisselverbindtenis met de overeenkomsten, waartoe de wissel na de trekking aanleiding kan geven. In den regel zal de wissel door of namens den trekker aan den nemer worden afgegeven, en zal de nemer daarentegen de waarde aan den trekker voldoen; dit is somtijds de uitvoering van de overeenkomst, die het trekken des wissels is voorafgegaan; somtijds ook, wanneer zoodanig pactum de cambiando niet aan de trekking is voorafgegaan, wanneer de wissel niet is het gevolg van eene overeenkomst, maar de trekker nadat hij dien wissel geschreven en geteekend heeft mij een' nemer daarvoor zoekt (b. v. bij den wissel aan eigen order) eene op zich zelf staande overeenkomst. Deze overeenkomst kan zijn koop, la-tgeving, schenking, inbetalinggeving of iets anders. Zij is echter even onverschillig aan de wisselverbindtenis als het pactum de cambiando. De wisselverbindtenis is daar, wanneer de trekker den wissel in den behoorlijken vorm getrokken heeft. Die verbindtenis kan echter niet werken, zoo lang de trekker, de schuldenaar, het papier in handen houdt; wanneer het papier

echter in handen komt van een ander, die den wil heeft om schuldeischer te zijn, dan begint de verbindtenis te werken. Op welke wijze dit geschiedt, het zij ten gevolge van eenige overeenkomst, het zij zonder overeenkomst, is voor de wisselverbindtenis des trekkers onverschillig. Zoo lang de wissel zich bevindt in handen des trekkers, verkeert deze in den toestand van den trekker eens wissels aan eigen order. Hij is zijn eigen schuldeischer, hij vereenigt de hoedanigheden van schuldenaar en schuldeischer.

Wij ontkennen dus evenmin, dat er eene overeenkomst *kan* gesloten worden bij het geven en nemen des wissels, als wij ontkennen, dat er een pactum de cambiando kan gesloten worden. Wij ontkennen evenmin, dat die beide overeenkomsten verbindtenissen doen geboren worden. Wij ontkennen alleen *dat een van die overeenkomsten de grond zoude zijn der wisselverbindtenis.*

Zoo men tusschen de beide overeenkomsten als gronden der wisselverbindtenissen moest kiezen, dan zou er alle reden bestaan om aan het oude wisselcontract de voorkeur te geven, boven de overeenkomst van het geven en nemen des wissels, want men zoude dan den wissel zelve als een bewijs van de overeenkomst kunnen gebruiken. Neemt men daarentegen aan, dat eene overeenkomst van geven en nemen de grond is der wisselverbindtenis, dan zal men die overeenkomst buiten den wissel om moeten bewijzen, want de wissel kan niet gebruikt worden als bewijs van handelingen, die na het teekenen zijn voorgevallen. De wisselhouder zoude dus geene actie hebben gegrond op den wissel alleen, maar zoude daarenboven moeten bewijzen, dat het geven en nemen des wissels, dat het accepteren, dat het endosseren bij overeenkomst had plaats gehad. Voorzeker een bewijs dat niet gemakkelijk te leveren zoude zijn en hetgeen den wisselhandel niet zoude vereenvoudigen.

Doch overeenkomst *kan* de grond der wisselverbindtenis

niet zijn, noch de overeenkomst, die aan de wisseltrekking mogt zijn voorafgegaan, noch de overeenkomst, die op de wisseltrekking mogt zijn gevolgd. Alleen de wisselteekening zelve is de bron der wisselverbindtenis.

Wij hebben getracht zulks in de „Beginselen van Wisselregt” en in het „Handelspapier” te betoogen. In dit betoog hebben wij gepoogd de gronden voor die stelling nader uit een te zetten. De hoofdgrond is de onbepaalde natuur der verbindtenis. Die verbindtenis is niet een band tusschen één bepaalden schuldeischer en één bepaalden schuldenaar, maar tusschen één bepaalden schuldenaar en een onbepaalden schuldeischer. De schuldenaar is niet verbonden aan *nemer*, maar aan *nemer* of *order*, of aan *toonder*. De houder van het papier, die de betaling vordert, oefent niet uit het regt des nemers; hij is niet de regtverkrijgende van dezen. Hij oefent zijn eigen regt uit, dat hij onmiddellijk van den schuldenaar ontleent, deze is onmiddellijk aan hem verbonden. Dit volgt uit de niet toelating der *exceptiones ex persona indossantis*.

De onafhankelijkheid van het regt des houders van de betrekking, die tusschen vroegere houders en de wissel-schuldenaars mogt hebben bestaan, is steeds mijn hoofdgrond geweest (*Handelspapier*, bl. 62. *Beginselen van Wisselregt*, bl. 38). Die grond is door Mr. v. B. F. niet wederlegd, bijna niet aangeroerd, mogelijk niet in zijne volle kracht begrepen. Hij zegt er toch alleen dit van: „Dit toch is een argument tegen de aanneming van een koop of cessie van schuld tusschen trekker en nemer, geenszins evenwel tegen het bestaan van een wisselcontract tusschen deze beiden.” (*N. Bijdragen*, 1863, bl. 338.)

Tk meen boven te hebben aangetoond, dat de niet toelating der *exceptiones ex persona indossantis* niet alleen bewijst, dat er geene overeenkomst van koop of van cessie tusschen trekker en nemer is gesloten, maar wel degelijk.

dat de wisselverbindtenis in het geheel niet op overeenkomst rust. Wanneer toch overeenkomst tusschen trekker en nemer de grond ware der verbindtenis, dan zoude die verbindtenis een band zijn tusschen die beide personen, dan zoude niemand uit die verbindtenis regt kunnen ontleenen, ten zij hij ware *regtverkrijgende* van den nemer, ten zij het regt des nemers op hem ware overgegaan; dan zoude dus de regtverkrijgende, de latere houder, niet meer regt kunnen hebben dan de nemer had. Dit is evenwel het geval, tegen hem kan niet gebruikt worden de exceptie, die het regt des nemers zoude hebben verminderd, misschien geheel vernietigd.

Dit kan niet anders worden verklaard dan door aan te nemen, dat de wisselverbindtenis, en in het algemeen alle verbindtenis aan order of toonder, niet berust op overeenkomst, maar op befalings-beloofte die door vorm verbindend wordt.

ALGEMEENE REGTSGELEERDHEID.

Heeft de onderdaan eener onzijdige mogendheid, die oorlogschade heeft geleden, regt op vergoeding? —

door Jhr. Mr. J. K. W. QUARLES VAN UFFORD,
hoofd-commies bij het departement van koloniën,
te 's Gravenhage.

De vraag heeft zich voorgedaan: of een in den vreemde gevestigd koopman, onderdaan eener onzijdige mogendheid, die, tijdens een oorlog tusschen den staat, waar hij tijdelijk gevestigd was en eene derde mogendheid, schade aan zijne bezittingen had geleden, met eenig regt van zijne eigene regering kon vragen, die schade te vergoeden?

Ik geloof dat de vraag eigenlijk geene vraag is; dat het eenige wat in zoodanig geval kan worden verrigt, is, dat de regering van het onzijdig gebleven land er bij de vredesonderhandelingen tusschen de oorlogvoerende partijen op aandringe, dat door haar de schade worde vergoed, maar dat, blijven de pogingen daartoe vruchteloos, de schade moet blijven voor rekening van hem, die haar leed.

Maar aangezien de vraag zich heeft voorgedaan en de zaak dus eenigermate kwestieus schijnt, en aangezien het mij niet is mogen gelukken regtstreeksche bewijzen voor mijne meening te vinden, zoo wensch ik de gronden op te geven, die mijns inziens tot eene ontkenkende beantwoording der aan het hoofd dezès gestelde vraag moeten leiden. Mogelijk worden daardoor meer bevoegden uitgelokt, er ook hunne meening over kenbaar te maken.

Op het terrein van het burgerlijk regt behoort de vraag natuurlijk niet te huis. Zoo al, dan zou, meent men, art. 619 B. W. moeten kunnen worden ingeroepen, en hij die de schade leed, het geleden verlies als „gewelddadige ontzetting” trachtende te doen beschouwen, zou eene regtsvordering tot herstelling in het bezit (of anders tot schadevergoeding) moeten kunnen instellen, „zoowel tegen degenen, die de gewelddadigheid hebben gepleegd als die dezelve hebben bevolen.”

Maar A, die de schade leed, kan natuurlijk, ook bij gebreke eener regtbank, waarbij hij de zaak zou kunnen aanbrengen, geen regtsvordering instellen tegen den staat B, die b. v. de stad bombardeerde, waar hij tijdelijk gevestigd was, noch tegen den staat C., in wiens gebied hij zich bevond en die hem niet tegen de geleden schade wist te vrijwaren. Hij zou dit ook niet met vrucht kunnen doen tegen de regering van zijn eigen land, gesteld al hij meende dat de bescherming, welke eene regering aan al hare onderdanen, waar ook gevestigd, verschuldigd is, zoo ver ging dat zij burgerregtelijk gehouden zou zijn tot vergoeding

van de schade door hem buiten zijne schuld geleden, of ten minste in garantie zou kunnen worden aangesproken. Die regering toch zou, meent men, en gesteld eene civiele actie kon tegen haar worden ingesteld, zich op art. 1099 B. W. kunnen beroepen, volgens hetwelk „geene vergoeding van kosten, schaden en interessen plaats heeft, indien de schuldenaar (*in casu* die regering) door overmagt (*in casu* door oorlogsgeweld) of door toeval verhinderd is geworden om iets (*in casu* de bescherming) te geven of te doen, waartoe hij verplicht was.”

Op het terrein van het interne staatsregt behoort de kwestie ook niet te huis. Maar toch kan men, ex analogia redenerende, op dat terrein argumenten vinden, die evenzeer tot eene ontkennende beantwoording leiden. In de „Aanteekening op de Grondwet” van Mr. J. R. THORBECKE wordt op blz. 150 van het 2de Dl., ad art. 162 (147 der gewijzigde Grondwet van 1848) deze vraag gedaan: „Indien „door oorlog of door geweld van een oproerig gemeen de „eigendom van ingezetenen schade lijdt, kan daartegen, „op grond van art. 162, de waarborg en vergoeding der „overheid worden ingeroepen?” — De vraag wordt niet regtstreeks beantwoord, maar in de noot wordt het volgende gezegd: „Het besluit van den souverainen vorst van „5 Januarij 1815 verklaarde dat schaden, door de gemeene „rampen en onafscheidbare rampen van een oorlog aan „bijzondere ingezetenen toegebracht, van wege het gouverne- „ment niet zullen worden vergoed. Gehandhaafd bij besluit „van 5 December 1838 op de vraag van ingezetenen van „Noordbrabant en Zeeland om vergoeding van het door inundatie geleden verlies.”

Het beginsel, dat aan die besluiten ten grondslag lag, zal, meent men, wel immer moeten blijven gelden, omdat eene regering anders door elkeen, die door watersnood of soortgelijke rampen schade leed, door elken bewoner eener landstreek, die door den oorlog werd geteisterd, door elken

reeder, wiens schip op zee door een vijand of kaper zou worden weggenomen, door elken koopman, die door een oorlog schade leed, met reclames zoude worden besprongen.

Ex analogia redenerende, zal men kunnen zeggen: dezelfde ratio, die verbiedt dat eene regering om schadevergoeding kunne worden aangesproken wanneer zulke schade in het eigen land geleden is, moet ook a fortiori gelden wanneer een in den vreemde gevestigd burger zulke schade heeft geleden, omdat de regering hem natuurlijk daar nog on-eindig minder voor zulke schade heeft kunnen vrijwaren.

Maar de kwestie behoort niet op het terrein van het burgerlijk regt of van het staatsregt in engeren zin, zij behoort geheel op het gebied van het volkenregt te huis. Op dat regtsgebied gelden wel geene wetboeken, waarop men zich voor eene regtbank kan beroepen. Het zijn slechts de op wettige wijze tot stand gekomen en goedgekeurde traktaten aan welke tusschen staten gelijke kracht wordt toegekend als aan de wetten in het land zelf. Maar het zou kunnen zijn dat gezaghebbende schrijvers over volkenregt over eene vraag als de hier behandelde, goed gemotiveerde meeningen hadden geuit, waaraan men waarde zou moeten toekennen of vroegere beslissingen hadden vermeld, waarop men zich zou kunnen beroepen.

Het is mij echter niet mogen gelukken daaromtrent iets bepaalds te vinden. MARTENS, „Précis du Droit des Gens,” is er te vergeefs over nagezocht. In de vier deelen van WHEATON'S „Droit des Gens” en „Droit International” is er niets over gevonden, speciaal ook niet in Ch. III T. II van het „Droit Int.,” handelende over „Droits de la guerre à l'égard des états neutres.”

Maar in het begin van het volgende, 4de Hoofdst.: „Traité de Paix,” worden de volgende woorden gevonden, die weder, ex analogia redenerende, grond schijnen te kunnen opleveren voor het beweren, dat ook volkenreg-

telijk de aan het hoofd dezes gestelde vraag ontkennend moet worden beantwoord. Na gezegd te hebben «que le pouvoir de faire des traités de paix s'étend nécessairement à l'aliénation de la propriété publique et privée, quand elle est jugée nécessaire à la sûreté ou à la politique de la nation,» vervolgt WHEATON aldus: «Le devoir de donner «compensation aux individus dont la propriété privée a «été ainsi sacrifiée au bien-être général, est rangé par «les publicistes (waaronder GROTIUS, VATEL en KENT «worden aangehaald) comme un corollaire du droit souverain d'aliéner les propriétés comprises dans le domaine «éminent. Mais ce devoir doit avoir des bornes. On ne «peut supposer qu'un gouvernement puisse, en conséquence du bien-être de tous ses membres, prendre sur «lui le fardeau des pertes résultant de la conquête ou du «démembrement violent de l'État. Lors donc que la cession «de territoire est le résultat de la force et de la conquête, «formant un cas d'impérieuse nécessité qu'il est au-dessus «du pouvoir de l'État d'empêcher, elle n'impose pas au «gouvernement l'obligation d'indemniser ceux qui peuvent «avoir à souffrir une perte de propriété par la cession.»

Hetzelfde beginsel toepassende op een geval als dat, wat ons thans eigenlijk bezig houdt, meenen we te kunnen zeggen: eene regering kan niet op zich nemen de verplichting om den staat of het geheel, dat is alle burgers, de schade te doen dragen, geleden door die in den vreemde gevestigde medeburgers, die, buiten eenig toedoen van de regering, de rampen van den oorlog, tusschen derden gevoerd, ondervonden.

Hoezeer ik op het volkenregtelijk terrein, waar ik meen dat deze kwestie alléén te huis behoort, slechts tot een negatief resultaat kwam en ik mij dus niet op het gezag der beide genoemde schrijvers mag beroepen voor eene bepaalde ontkennende beantwoording der kwestie, zoo meen ik mij toch door het gezegde geregtigd te

mogen achten tot zoodanig ontkennend antwoord.

Ook in MACCULLOCH'S *Commercial Dictionary*, waarin zooveel voorkomt over allerlei kwestien, die met den handel in betrekking staan, is het mij niet mogen gelukken iets over dusdanige vraag te vinden. Ik durf gissen dat zij toch wel ter sprake moet zijn gebragt en geloof in elk geval reeds genoeg aangevoerd te hebben tot staving mijner meening: dat de in den vreemde gevestigde onderdaan eener onzijdige mogendheid, die bij een oorlog tusschen derden schade heeft geleden, noch burgerregtelijk, noch staatsregtelijk, noch volkenregtelijk aanspraak heeft op vergoeding.

Hij kan slechts trachten van zijne regering te verkrijgen, dat deze pogingen aanwende hem bij de vredesonderhandelingen schadevergoeding te doen bekomen. Mislukken deze, dan zal hij kunnen trachten van het billijkheidsgevoel of van de meêwarigheid zijner regering te verkrijgen, dat deze de schade vergoede. Maar het toegeven aan aandrang daartoe zou, om der gevolgen wil, zoo als we boven herinnerden bij het aanhalen der woorden van Mr. J. R. THORBECKE en van WHEATON, hoogst bedenkelijk zijn. Wat toch aan den een werd gegeven, zou zonder onbillijkheid aan den ander niet kunnen worden onthouden, en wat zeer ligt te dragen zou zijn, wanneer het een enkel in eene vreemde stad gevestigd handelaar betrof, zou de krachten van de schatkist ligt te boven gaan, wanneer het een groot aantal in eene of meer aanzienlijke handelsteden gevestigde kooplieden, of de bewoners eener geheele door den oorlog geteisterde streek betrof.

Hun die eene kwestie als deze volgens beginselen van billijkheid zouden willen beslissen, zou ook de volgende zeer juiste opmerking kunnen worden voorgehouden, aange troffen in de *„Vijfde verzameling van regtsgeleerde adviezen“* ('s Hage 1857). Die verzameling, waarin ook

zoovele staatsregtelijke vragen worden behandeld, doorloopende in de hoop daarin iets over het hier besproken punt te zullen aantreffen, vond ik in Dl. V, blz. 32, de vraag behandeld: „Mag de regter zijne uitspraak doen „rusten op een beginsel van het algemeen volkenregt, wanneer het niet door eenig bepaald traktaat voor Nederland „verbindend is verklaard, of door eenige wettelijke verordening is bekrachtigd?” Bij de zeer terecht, naar het voorkomt, ontkennende beantwoording van die vraag, wordt onder anderen het volgende gezegd: „De wijsbegeerte leert, dat er een absoluut regt bestaat. Dat regt of regtsbegrip komt in de geschiedenis op verschillende wijzen, hetzij door gewoonte, hetzij door wetgeving, tot een positief bestaan, en wordt positief regt. Eerst door dien overgang in positief regt verkrijgt het in een staat regtsgeldende kracht, en moet het door den regter worden toegepast. Vóór dien tijd mag en kan het niet worden toegepast . . . omdat de regter het daardoor zou verheffen tot positief regt en in de plaats treden des wetgevers, die alleen tot zoodanige verheffing bevoegd is, die alleen bevoegd is het absolutieregt te erkennen.” Verder wordt opgemerkt, dat in de vorige eeuw, toen men meende in het bezit van het absolute regtsidée te zijn, dikwerf de strijd werd gevoerd, of bij het stilzwijgen van het positieve eigen regt, het Romeinsch of wel het natuurregt, — de billijkheid zou men tegenwoordig zeggen — als subsidiair regt moest gelden; dat men deze dwaling, voor het privaatrecht sinds lang verworpen, voor het volkenrecht nog tracht te handhaven, maar dat zij voor dit laatste evenmin als voor het eerste kan worden verdedigd, onder anderen hierom: dat, mogt al onder vroegere wetgevingen het algemeen volkenrecht zich door stilzwijgende erkenning of gewoonte tot een positief volkenrecht hebben kunnen vormen, dit niet langer kan geschieden omdat art. 3 Algemeene Bepalingen zegt: gewoonte geeft geen regt, dan alleen wanneer de wet daarnaar verwijst.

BOEKBEORDEELINGEN EN VERSLAGEN.

NEDERLANDSCHE LITTERATUUR.

De banken van leening in Nederland in het algemeen, en de bank van leening te Hoorn in het bijzonder, door Jhr. Mr. A. VAN AKERLAKEN, substituut-griffier bij de Arrondissements-regtbank te Hoorn, commissaris van de bank van leening aldaar. HOORN, GEBR. VERMANDE, 1862. 281 bladz.

Monografiën over instellingen die, zoo als leenbanken, spaarbanken en dergelijke, diep in het volksleven ingrijpen, hebben een onbetwistbaar nut, wanneer de schrijver er van zich een bepaald doel voor oogen stellende, een werk levert 't welk, op zich zelf volledig, een afgerond en tot eene bepaalde uitkomst leidend geheel vormt. Heeft de schrijver zich voorgesteld een zuiver historisch betoog zaâm te stellen, hij zal zich niet slechts moeten beijveren om dat zoo volledig te maken als de stand der wetenschap gedooft, maar tevens om daarbij eene kritische waardering van de beschreven instelling te leveren, zal het betoog iets meer zijn dan eene kroniek, den naam van historie onwaardig.

Het nut eener zoodanige verhandeling is dan hierin gelegen dat zij onze kennis vermeerdert en tevens ons oordeel opheldert aangaande de deugden of de gebreken der beschrevene instelling. die zorgvuldiger nasporing en scherper kritiek eischt naar mate zij van ouderen oorsprong is en invloed op het volkswelzijn uitoefent, zoo als de leenbanken, welker geschiedenis nog steeds haren schrijver wacht.

Het is mij, na een aandachtige lezing van het hierboven vermeld werk van Mr. VAN AKERLAKEN, niet mogen gelukken een in alle opzigten bevredigend antwoord te vinden op de vraag: welk doel de geachte schrijver eigenlijk gehad heeft met de uitgave van dit geschrift, althans van de eerste afdeeling daarvan (*De banken van leening in*

Nederland), vermits dit gedeelte, 't welk juist de helft van het geheele werk uitmaakt, evenmin eene volledige geschiedenis als eene eigenlijke kritiek van die instelling bevat. In het *Besluit* tot deze afdeeling verklaart de schrijver „de banken van leening in slechts vlugtige en losse „trekken te hebben beschouwd, en dat het er verre af is „als zoude hij zelf de korte behandeling der afzonderlijke „afdeelingen en stukken voldoende achten voor hen, die „zich geheel en volkomen met deze inrigtingen zouden „willen bekend maken.” Maar het komt mij voor dat het eenig motief waardoor men zich aangetrokken gevoelen kan om een geschrift te koopen, 't welk den veelbelovenden titel: *De banken van leening in Nederland in het algemeen, en de bank van leening te Hoorn in het bijzonder*, draagt, zal gelegen zijn in de zucht om zich met het wezen dier inrigtingen geheel en volkomen bekend te maken, en dat derhalve de koper van zoodanig werk zich noodzakelijk te leur gesteld moet zien wanneer hij, afgaande op den titel van het boek, eene Nutsverhandeling met ingevoegde stukken ontvangt, die bovendien reeds grootendeels in de *Hoornsche Courant* was openbaar gemaakt (bl. 1).

In zijne betrekking tot de bank van leening te Hoorn vond de schrijver aanleiding om „zich van tijd tot tijd „met de banken van leening bezig te houden, om na te „gaan hetgeen er over werd geschreven, en om daarvan „over te nemen wat dienstig, belangrijk en nuttig scheen.” (*Voorrede.*) Dat hij de alzo verzamelde bouwstoffen tot eene Nutsverhandeling verwerkte en die in eene vergadering van het departement zijner woonplaats voordroeg, zal voorzeker door niemand gewraakt worden. Maar het mag in den regel hoogst onvoorzigtig geacht worden zulk werk aan de openbare kritiek bloot te geven, ten ware men de vaste overtuiging hebbe, dat hetgeen men aldus uitgeeft, het zij iets nieuws bevat, het zij iets beters dan wat men in vroeger uitgegeven geschriften over het onderwerp aantreft. Ik

moet betwijfelen of zulks met het hier aangekondigd geschrift het geval is.

De schrijver heeft zijn werk in twee hoofdstukken of afdeelingen verdeeld, waarvan het eerste over *De banken van leening in Nederland*, het laatste over *De bank van leening te Hoorn* handelt. Aan ieder dezer hoofdstukken zijn een aantal *bijlagen* toegevoegd, en wel, aan het eerste, de verschillende Kon. besluiten en wetten, voor zoo veel deze laatste bepalingen aangaande de banken van leening bevatten, alsmede uittreksels uit het *Verslag over de verrigtingen aangaande het arnbestuur* (over 1859) en uit de *Verzameling van administratieve en geregtelijke beslissingen in zake van registratie, zegel* enz. van den inspecteur der registratie en domeinen E. H. RAMAER. Deze toevoeging is van groot nut voor hen, die met het beheer eener leenbank belast zijn en hier de thans geldende voorschriften aangaande het beheer der leenbanken bijeen vinden. Evenzoo vindt men achter het tweede hoofdstuk de reglementen en instructie betreffende de leenbank te Hoorn als bijlagen afgedrukt, met eene lijst van de commissarissen, en eene dergelijke van de boekhouders dier bank, sedert 1793 tot heden, alsmede een uittreksel uit het jaarverslag van den toestand der gemeente Hoorn over 1861; al hetgeen achter eene plaatselijke geschiedenis gepast te achten is. Zonderling genoeg volgen daarop echter een uittreksel uit het *Verslag van Ged. Staten van Noordholland* (over 1860), en afdrukken van een vijf-en-twintigtal *Resolutiën van de Staten van Holland en West-Friesland betreffende de banken van leening*, alle welke stukken op de banken in het algemeen betrekking hebben, maar in geen verband staan tot die van Hoorn in het bijzonder, en die alzo *of weggelaten of* onder de bijlagen van de eerste hoofdafdeeling opgenomen hadden behooren te worden.

In het eerste hoofddeel wordt, na eene *inleiding*, — die van des schrijvers hooge ingenomenheid met de bank

van leening als *liefdadige* instelling getuigt, — over den *oorsprong en geschiedenis*, — over den in de 17de eeuw tusschen godgeleerden en regtsgeleerden gevoerden *strijd* over het, uit een christelijk en maatschappelijk oogpunt, al of niet geoorloofde van het bedrijf van bankhouder, — over de *Inrigting*, — over *Doel en Strekking*, — over *Verpachte banken van Leening*, — over *Inbrengers*, en over *Hulpkantoren* gehandeld, en daaraan een kort *Besluit* toegevoegd, waarin de schrijver zegt: „de banken van leening te hebben behandeld (?) volgens de thans van kracht en in werking zijnde bepalingen en niet zoo als die door velen worden verlangd of bij te maken bepalingen zouden behooren te worden geregeld,” en waarin ten slotte „diegene (n) die meer op de hoogte der zaak wenschen te komen en er meer van willen weten” worden verwezen „naar de geschriften welke eerst sedert de laatste jaren zijn uitgegeven en welke voor een groot deel ook bij het bewerken zijner beschouwing tot leiddraad hebben gestrekt.” Intusschen schijnt de schrijver er niet op bedacht geweest te zijn, dat de door hem aan den voet van bl. 128 vermelde geschriften van VAN HEEL, SWAET, TELLEGEN, KALFF en ACKERSDIJCK zonder uitzondering van kritischen, gedeeltelijk zelfs van polemischen inhoud zijn, en dat hij, die geschriften tot leiddraad zijner beschouwingen bezigende, nu hij mede als schrijver over de banken van leening optrad, verplicht was om partij te kiezen in den strijd sedert jaren tusschen de deskundigen zoowel, als ook in de Tweede Kamer, in 1856, gevoerd over de doelmatigste wijze van wettelijke regeling van het beheer dezer zoo zeer met de belangen der mindere klassen in verband staande instelling. De schrijver geeft doorgaans en met zekere uitvoerigheid het vóór en tegen van de verschillende meeningen op, zonder echter tot een eigen en gemotiveerd besluit te komen. Heeft hij misschien, — „zijne beschouwingen jure constituto, niet jure constituendo inrigtende” (bl. 128), — gemeend dat hij zich uit dien

hoofde van kritiek behoorde te onthouden? Maar dan had hij zich ook van de doorgaande lofrede op de banken van leening als liefdadige instelling, waardoor zijn geschrift zich onderscheidt, behooren te onthouden; want ook dat is kritiek, die trouwens ook bij het bespreken van de verpachting en van de inbrengers gebezigd wordt. Die lofrede op- en karakterisering van de leenbank bevreemdt vooral wanneer men den S., op bl. 56, het advies ziet mededeelen door den heer SCHIMMELPENNINCK VAN DER OIJE in 1856 in de Tweede Kamer uitgesproken, ten betooge dat de banken van leening geene instellingen van liefdadigheid mogen genoemd worden, vermits zij geld op onderpand en tegen 16 pct. leenende geene liefdadigheid uitoefenen, maar slechts in het klein en op zeer dure voorwaarden doen 't geen de kapitalisten tegen oneindig voordeeliger premie voor den groothandel doen, terwijl hij zelfs betwijfelde of men aan de instelling wel het karakter van *ten openbareh nutte* te zijn mogt toekennen. Ook kan het den S. niet onbekend zijn dat wijlen Prof. ACKERSDIJK, in den door hem aangehaalden *Brief over het aan de Staten-Generaal aangeboden ontwerp van wet* (in SLOET'S Tijdschr., d. XIII, bl. 173 volg.), het karakter van liefdadigheid aan de banken van leening ontzegt, en zelfs niet wil dat men „aan de „blinde banken van leening, die den dronkaard voor zijne „uitspattingen evenzeer ten dienste staan als den vlijtigen „man die in verlegenheid is,” den naam van instelling *tot voorkoming van armoede* geve.

De S. schijnt een groot bewonderaar te zijn van het Kon. besluit van 31 Oct. 1826 betreffende de banken van leening. Hetgeen hij ons onder de opschriften *inrigting,—doel en strekking*, en *inbrengers* mededeelt, 'is weinig meer dan eene uitvoerige omschrijving van hetgeen te dien aanzien in dat besluit verordend is. Hij legt zich bij den aanhef van art. 5 van dat besluit: *de banken van leening zijn instellingen van liefdadigheid*, neder (zoo als onze *patres conscripti* gewoon zijn te zeggen), zonder de al of

niet juistheid dier uitspraak te onderzoeken; hij deelt de tegenspraak van den heer SCHIMMELPENNINCK VAN DER OIJE alléén mede „om te doen zien dat men ook ten dezen „opzigte verschillend denkt.” Maar hij schijnt zóó zeer van de juistheid der uit het Kon. besluit aangehaalde woorden overtuigd te zijn, dat hij zijne *Inleiding* aldus begint: „Eene beschouwing *over* (?) de Banken van Leening zal voorzeker niet onbelangrijk geacht worden door „ieder die *bekend is* hoe naauw die inrigtingen in verband „staan met de algemeene welvaart van het volk, hoeveel „nut en heil door dezelve kunnen aangebragt worden en „ook werkelijk *daargesteld* (!) zijn, maar ook daarentegen „hoe oneindig vele onheilen en rampen *door* eene verkeerde „werking maar al te dikwijls hunnen oorsprong hebben „genomen en zijn voortgesproten; van belang gewis moet „het gerekend worden bij den achteruitgang van velen, bij „de *daadzaak* dat het pauperisme niet stilstaat, maar *hare* „pogingen aanwendt zich steeds verder en meer uit te „breiden, de aandacht op deze inrigtingen te vestigen, „inrigtingen in staat dien heilloozen stroom in zijne vaart „te stuiten, wier werk het is het kwade te voorkomen, de „rampen te lenigen noodzakelijk en gewichtig in de gevolgen (?) ; weinige inrigtingen van liefdadigheid, uit liefde „tot den evenmensch ontsproten, zijn er, die weldadiger en „met meer kracht op het lot der menschen en wel der „mindere volksklassen kunnen invloed uitoefenen en ook „invloed uitgeoefend hebben dan de Banken van Leening, „welke zeker de schoone uitzigten kunnen verwezenlijken, „die men zich eenmaal bij hare *daarstelling* (!) heeft voorgesteld en zeker in staat zijn die te bereiken, zich hou-

(1) De schrijver schijnt met dit *onhollandsch* woord bijzonder ingenomen. Het komt hier tweemaal, op bl. 108 en 109 driemaal, en verder herhaaldelijk voor; zelfs leest men op bl. 233 van eene opheffing *daar te stellen*. Het Hoogduitsch *darstellen* beteekent: *voorstellen, vertoonen*; maar *daarstellen* is geen Nederduitsch.

«dende aan het beginsel uit hetwelk zij ontstonden. —
«Gelukkig voorzeker is het te achten dat in de laatste
«jaren een helder licht over den waren aard der Banken
«van Leening is opgegaan, dat de overdrevene voorstel-
«lingen, die men van de voordeelen door deze inrigtingen
«verkrijgbaar, zich voorspiegelde, zijn vervallen en dat
«men aan dezelve dien werkring heeft aangewezen, *binnen*
«welken zij zich bepalende, als sieraden der maatschappij
«voor haar zelve voordeelig en voor het algemeen welzijn
«nuttig kunnen werken. Het is er echter verre van af dat
«zulks algemeen zoude worden erkend, oppervlakkig is het
«ook niet gemakkelijk te doorgronden en om het wel
«te zien en te verstaan wordt een nader onderzoek ver-
«eischt.»

Deze woorden, die tevens eene proeve opleveren van den doorgaanden stijl des schrijvers, geven den maatstaf aan van den zin, waarin de banken van leening in dit werk worden beschouwd. Ik betwijfel echter, of de S. door zijn «nader onderzoek» veel licht over den «waren aard der banken van leening» heeft verspreid, en of hij vele lezers zal bekeeren tot zijne meening, dat de leenbanken als *sieraden der maatschappij* aan te merken zijn, te meer, daar hij zich geene moeite geeft om de daartegen overstaande gevoelens te wederleggen, maar zich bijna blindelings houdt aan het Kon. besluit van 1826, als of op den geest, waarin dat geredigeerd is, nooit iets ware aangemerkt of niets ware aan te merken.

Onder het opschrift: *Doel en strekking* (bl. 88—94), wordt nogmaals in lof van de instelling uitgeweid: een lof waarop m. i. vrij wat valt af te dingen. Zijne stellige bewering (bl. 91), dat, «indien de kleinhandelaar van het «middel van beleening verstoken ware, hij dan zou moeten «vervallen onder (in handen van?) die lieden, die door «woekeren hun zoogenaamd fortuin vestigen op het ongeluk «en verval van anderen en dien ten gevolge het slagtoffer

„van dezen worden,” schijnt te moeten doen vermoeden, dat de S. niet volkomen bekend is met den aard en de werking der hulpbanken, tusschen welke en de leenbanken (volgens den S., bl. 120) het voornamelijk onderscheid hierin zou gelegen zijn, dat in eerstgemelde, „in plaats van op „pand, zoo als in laatstgemelde, tegen borgstelling gelden „worden voorgeschoten aan zulke personen, die eene aanbe- „veling hebben van eenen bevoegden (?) (vertrouwd en ge- „loofwaardig) persoon.” De S. ziet hier geheel voorbij, dat de leenbank in den blinde geld geeft aan ieder die pand kan aanbieden, onverschillig of dat geld moet dienen om er productieven arbeid mede te verrigten, dan wel om verkwisting en ongebondenheid te voeden; terwijl de hulpbank alleen aan hen voorschot geeft, die door zedelijkheid en goed gedrag de verlangde hulp waardig zijn, en mits het op voorschot te geven geld strekke tot winstgevend arbeid, of (gelijk bij sommige hulpbanken) tot tijdelijke voorziening in huisselijke behoeften ter voorkoming van verarming. Dronkaards, ledigloopers en verkwisters kunnen bij de leenbank te regt, zoo lang zij nog maar iets hebben wat als pand dienen kan; maar zij zijn van het genot der hulpbank uitgesloten, omdat zij in den regel geene aannemelijke borgen kunnen aanwijzen, en, ook al kunnen zij dat, toch worden afgewezen, wanneer na onderzoek bevonden wordt dat zij wegens onzedelijk gedrag de verlangde hulp onwaardig zijn. Er zal m. i. een tijd komen, waarin de leenbanken door de hulpbanken geheel zullen verdrongen zijn; de *caisses d'à-comptes* in Frankrijk en in België, en ook reeds bij sommige onzer leenbanken, onder den naam van spaarkassen, bestaande (waarvan de S. in de aantekening op bl. 92 melding maakt), kunnen reeds als een begin van overgang van de leenbank tot de hulpbank (niet tot de spaarbank, zoo als de S. meent), worden aangemerkt. Waren de leenbanken zóó voortreffelijk als het den S. toeschijnt, het moet dan zeker wel vreemd geacht

worden, dat haar getal hier te lande sedert de laatste 30 jaren voortdurend afneemt, terwijl het aantal hulpbanken, welker eerste in Januarij 1849, dus nog geen 15 jaren geleden, te Middelburg in werking kwam, voortdurend toeneemt en reeds meer dan 30 bedraagt, die op dit oogenblik jaarlijks ruim 3 ton onder de minvermogenden in omloop brengen tot productieven arbeid. In 1826, dus vóór het Kon. besluit van dat jaar, bestonden 126 leenbanken hier te lande; in 1830 97, en in 1859 slechts 85 meer, waar- onder nog 51 verpachte. Hoe is met deze door den S. zelveu (bl. 98) medegedeelde cijfers overeen te brengen, 't geen men op bl. 105 leest: „de toenemende uitgebreid- heid (?) der banken van leening toonen voldoende aan, „dat zij voor de maatschappij eene behoefte zijn geworden, „niet meer kunnen worden gemist en alzoo noodzake- „lijk zijn”?

De S. veroordeelt te regt het verpachten van leenbanken aan particulieren, 't geen evenzeer bij het besluit van 1826 in beginsel veroordeeld wordt; wat hij tegen verpach- ting of concessie aan particulieren aanvoert is grootendeels juist, en het beste wat in deze afdeeling voorkomt.

Daarentegen schijnt hij, onder n°. VII (bl. 104—118), de inbrengers in bescherming te nemen. Immers na den werkkring en de verplichtingen dezer „makelaars in belee- „ningen” uit het besluit van 1826 te hebben verklaard, zegt hij (bl. 109), dat „de bediening van inbrengers is „*daargesteld* om de belangen te bevorderen dergenen die zich genoodzaakt zien tot de inrigting hunne toevlugt te nemen,” en dat (bl. 110) „bijaldien de handelingen der inbrengers „alzoo behoorlijk werden nagegaan en ten opzigte van „hunne bediening geene klagten rezen, het zoude blijken „en er voor gehouden kunnen worden, dat hunne bediening „behoorlijk werd vervuld en dat de bestaande bepalingen „en voorschriften ten hunnen opzigte in alle deelen „voldoende waren.” Voorzeker, wanneer er nooit klagten

over de inbrengers gerezen waren, zou men het *er voor kunnen houden*, dat de bestaande bepalingen en voorschriften ten hunnen opzichte in alle deelen voldoende waren en dat hunne bediening behoorlijk werd vervuld. Maar of dit laatste uit het niet bestaan van klagten *blijken* zou, komt mij niet zoo zeker voor. Hoe dit ook zij, de S. deelt in het breede de gronden mede „waarop het bestaan der inbrengers door zeer velen, ja, bijna algemeen wordt afgekeurd.” En ofschoon hij wèl deed met die mededeeling, waardoor de lezer kennis krijgt van het vóór en tegen, zoo mogt men verwachten, dat hij daarna een bepaald gevoelen zou hebben geuit over de veel besproken vraag van het al of niet behoud der inbrengers, waarover de heer VAN HEEL in *de Economist* 1859 zulk een ongunstig oordeel velt, op gronden en met cijfers die moeilijk voor wederlegging vatbaar zijn. Te eer had men dat mogen doen, daar de S. onder het opschrift *Hulpkantoren*, de zeer gunstige uitkomsten van de afschaffing der inbrengers in België mededeelt (bl. 123 – 125) zoo als die door de Regering bij de Mem. van Toel. op haar *Ontwerp van wet tot regeling der banken van leening* zijn aangegeven. Voegt men hierbij hetgeen de heer VAN HEEL in *de Economist* (bl. 101 volg. en 141 volg.) mededeelt over de gunstige werking der in 1856 te 's Gravenhage bij wijze van proef opgerigte hulpkantoren, waarop ook de S. op bl. 122, eene lofrede houdt, omdat zij aan het door hem te regt geprezen beginsel beantwoorden, — dat de meest mogelijke eenvoudigheid bij het beheer worde betracht, — dan moet het wederom bevreemden, dat de S. de inbrengers, vooral in de groote steden wil behouden zien, met een *klein* getal hulpkantoren (1), „omdat de werking der banken

(1) Althans wanneer ik de volgende vrij duistere plaats wel versta:
• De meest mogelijke eenvoudigheid is een vereischte tot het nuttige en in
• den eigenlijken zin vruchtbaar werken van de Bank-n van Leening; het
• is eene onbetwistbare waarheid dat de werking der inbrengers, hoewel

„van leening al te zeer door hulpkantoren te verdeelen, te kostbaar voor de administratie zoude zijn.” Hoe is dit overeen te brengen met hetgeen de S. op de vorige bladzijde zegt: „hetgeen ten opzichte van het opnemen, bergen en „lossen in de hulpkantoren wordt verrigt, behoort in het „hoofdkantoor niet herhaald te worden; bij beiden zullen „daardoor vele werkzaamheden kunnen worden verminderd; „door mindere omslagtigheid kunnen vele noodelooze kosten „voor arbeid of personeel, druk-, schrijf- en andere be- „hoeften worden vermeden, welke bezuiniging voor de be- „strijding der kosten van de hulpkantoren strekken kan?” en met hetgeen men op bl. 123 leest: „de ten gevolge „der verminderde werkzaamheden overtollig geworden beamb- „ten der bank van leening kunnen tot de dienst in de hulp- „kantoren geplaatst worden, vooral als men bedenkt, dat „vele bezigheden, veroorzaakt door het beleenen van panden „voor slechts korten tijd, tot de hulpkantoren overgaan?”

Let men er voorts op, dat de S. op deze zelfde bladzijde zegt: „de kosten der hulpkantoren moeten voor een groot „gedeelte gevonden worden uit te heffen administratie- „kosten van de beleeners, die zich van de hulpkantoren „bedienen,” (‘t geen al wederom niet schijnt te strooken met de bewering (bl. 121), dat „het hoofd- of eenig ver- „schil met de inbrengers” hierin zou bestaan, „dat zij als „eigenlijke (?) hulpkantoren, een zijnde met het hoofdkan- „toor, ook *uitsluitend* op kosten van de inrigting zelve „werken, zoodat het bezwarend loon, aan de dienst der

ook met en aan de inrigting verbonden, meer op zich zelve en afgescheiden van dezelve zich vertoont dan met de hulpkantoren plaats heeft, door welke afcheiding de werkzaamheden worden verdubbeld en welke daardoor ontstaat, daar de werkzaamheden over het geheel genomen meer worden verspreid; vooral in groote steden, zal men, zich van inbrengers bedienende, steeds een zeker aantal behooren in dienst te houden en hulpkantoren daarstellende, zich tot en klein getal kunnen bepalen, ten gevolge waarvan de werkzaamheden zich ook tot een kleiner aantal personen zal uitstrekken bij wellicht meerder toezigt. (bl. 122).

„inbrengers voor het publiek verbonden, is opgeheven,”) dan mag men zich billijkerwijze verwonderen over dergelijke tegenspraak en onvastheid van overtuiging bij eenen schrijver, wien praktische ervaring en bekendheid met de literatuur van zijn onderwerp daarvoor schenen te hebben moeten vrijwaren.

De eischen der openbare kritiek beletten mij met lof van dit eerste gedeelte te spreken. Het komt mij voor dat de schrijver de door hem bijeengebragte stof niet behoorlijk heeft verwerkt, en dat, zoo hij al zijn onderwerp goed meester was, hij zich echter geene juiste rekenschap heeft afgevraagd van het doel 't welk hij bij de bearbeiding en uitgave zijner „beschouwing” of „nader onderzoek” diende in het oog te houden, noch genoeg heeft nagedacht om tot eene bepaalde en ook voor anderen leerzame conclusie te komen omtrent de veelbesproken vragen: of de leenbank een onderdeel van het gemeente-huishouden, dan wel eene zelfstandige inrigting is of behoort te zijn? over het eigenlijk karakter der leenbank; — of de Minister van Binnenlandsche Zaken in 1856 wèl heeft gedaan met zijn *ontwerp van wet* in te trekken wegens de aanneming van het amendement-ROCHUSSEN, strekkende om de bijzondere banken van leening binnen drie jaren na de afkondiging der wet te doen verdwijnen? of de inbrengers niet voor goed dienen te worden afgeschaft, gelijk in België sedert 1848 het geval is? en over andere nog onopgeloste vragen die met dit onderwerp in verband staan.

De tweede afdeeling, *De bank van leening te Hoorn*, heeft, als plaatselijke geschiedenis eener overoude nog werkende instelling, eenige meerdere waarde dan de „beschouwing” der leenbanken in Nederland. Had de schrijver zich bij de uitgaaf van zijnen arbeid tot deze speciale geschiedenis bepaald, en daaraan, bij wijze van inleiding, een kort historisch overzicht van het ontstaan en de ontwikkeling der leen-

banken in Nederland doen voorafgaan, hij zou een nuttig en vooral aan zijne stadgenooten welgevallig werk hebben kunnen verrigten, wanneer hij zich er tevens op had toegelegd om volledig te zijn, des noods met inachtneming van het *nonum prematur in annum*. In plaats hiervan erkent de schrijver ten slotte van dit tweede gedeelte: „het is er verre van af dat wij door het geleverde zouden meenen de geheele geschiedenis dier inrigting te hebben beschreven; wij hebben integendeel de overtuiging, dat nog veel is achterwege gebleven, van hetgeen vermeldenswaardig was; daartoe zouden wij toch inzage hebben moeten nemen van alle stukken, welke betrekkelijk *dezelve* waren gewisseld (?) en alle op *dezelve* betrekking hebbende bescheiden, die nog bestaan, hebben moeten onderzoeken, hetgeen wij niet deden daar zulks aan te vele bezwaren onderhevig was, voornamelijk ook, *omreden* er geen behoorlijk bijgehouden archief *dezer* inrigting bestaat.” Maar hetgeen de schrijver in het archief der leenbank niet vond, had hij zeer waarschijnlijk in het stedelijk archief van *Hoorn* kunnen vinden, 't welk voor hem, blijkens de *Voorrede*, openstond en waaruit hem „de bescheiden en stukken zijn verschaft die hem in staat hebben gesteld het geschrevene bijeen te brengen.” — De koopers van dit boek krijgen derhalve eene algemeene beschouwing van de banken van leening in Nederland en eene bijzondere geschiedenis der leenbank te *Hoorn*, waarvan, volgens des schrijvers eigen verklaring, noch de eene, noch de andere volledig is en waarin veel is achterwege gebleven wat vermeldenswaardig was, terwijl het werkelijk medegedeelde, zóó wat de volgorde der feiten, als wat de duidelijkheid van voorstelling betreft, veel te wenschen overlaat.

Is het *mijne* schuld, dat deze van mij verlangde, maar niet zonder weezin aanvaarde beoordeeling ongunstig is uit-

gevallen? Die het boek gelezen heeft of nog lezen mogt, oordeele! Mij kwam bij de lezing meer dan eens het gezegde voor den geest: *qui trop embrasse mal étreint*.

MR. G. A. FOKKER.

ACADEMISCHE LITERATUUR.

„*Het recht van Amendement in de Constitutionele Monarchie*,” Akademisch Proefschrift door J. P. R. TAK. Leiden. 1862.

„*Het recht van Amendement der parlementaire vergaderingen*,” Historisch-Staatsrechtelijke proeve door J. J. VAN GEUNS. Utrecht. 1863.

L.

„Is het onderwerp, door beide deze bekwame schrijvers ter behandeling gekozen, tot stoffe van een Akademisch proefschrift wel bij uitnemendheid geschikt?” Het antwoord op deze vraag hangt af van hetgeen men zich voorstelt bij het bewerken eener dissertatie. „Vruchten van eigen overtuiging,” zoo als het organiek besluit ze omschrijft, kunnen op elken bodem rijpen: bewijzen van vlijt, van ernstig onderzoek, van scherpzinnigheid zijn bij de ontwikkeling van ieder voorstel te geven: en voorwaar, de heeren TAK en VAN GEUNS leveren die omstrijd en in overvloed. Maar wat wij met onze twijfelende vraag bedoelen is dit, of wel een helder inzicht in den aard en de strekking van het regt van amendement door studie en uit boeken is te verkrijgen; of de praktische werking niet alleen bij medewerking duidelijk wordt; of de oneindige verscheidenheid van vormen, waarin de toepassing van dit regt mogelijk is, buiten ondervinding en uitoefening is te kennen, zoodat het oordeel van den regter in de *Themis*, D. X, 3de St. [1863].

stille afzondering van zijn boekvertrek minder juist is, ligter beneveld wordt, dan de blik van den praktischen staatsman, zelfs te midden van den parlementairen strijd. Wij zouden aarzelen den twijfel uit te spreken bij de aankondiging van zulke doorwrochte geschriften, indien niet de auteurs zelven er toe uitlokten. Niet slechts toonen beide in Englands voorbeeld de langzaam voortgaande ontwikkeling op het gebied der ervaring, maar zij beroepen zich op de mislukte proeven van navolging in Frankrijk en elders, tot betoog, dat men al doende eerst leert doen: onze Nederlandsche inrigting en praktijk worden onverbloemd gehegeld, en welwillend is aan gemis van voldoende voorbereiding en onbedrevenheid geweten wat nog gebrekkig en berispelijk schijnt. De heer TAK zegt zelfs met ronde woorden bij den aanvang, „dat een volledig onderzoek langdurige studie en rijperen leeftijd vordert en geheel ligt buiten het bestek van een akademisch proefschrift,” (bl. 7 en 9) terwijl de heer VAN GEUNS, na hem schrijvende, uitdrukkelijk in zijn voorbericht aan den lezer meldt: „de historische behandeling, het nagaan der regelen, die voor de uitoefening van genoemd recht in verschillende constitutioneele Staten hebben gegolden en nog gelden en van de wijze van toepassing aldaar, is door mij verkozen (bl. 9).” Na het verschijnen van het gemelde proefschrift (van T.) heb ik in het eerste hoofdstuk de redenen neergelegd, die mij voorkwamen het in de historie en in het stellige recht ten deze waargenomene, ook op rationeele gronden te rechtvaardigen (bl. 10). „Bij alle voortreffelijkheid van deze twee verhandelingen, ondanks de zorgvuldige nasporing en kennis der bronnen, door welke beide schrijvers zich onderscheiden, hebben zij eene zwakke zijde gemeen, een gebrek, waaraan meestal de Duitsche leeraars over politiek en staatsregt lijden; hun ontbreekt het besef der werkelijkheid, dat gevoel van actualiteit, waar-

door een Engelsch of Fransch publicist meer dan vergoedt, wat hij aan wetenschap of belezenheid minder heeft. Om allen schijn van aanmatiging te ontgaan, en tevens mijne meening duidelijk uit te spreken, wil ik de woorden bezigen van een' staatsman, door theorie en praktijk gevormd, en die ook bij onze twee landgenooten gezag heeft, van GUIZOT: „J'avais beaucoup étudié l'histoire d'Angleterre et la société anglaise. J'avais souvent discuté, dans nos chambres, les questions de politique extérieure. Mais je n'étais jamais allé en Angleterre et je n'avais jamais fait de diplomatie. On ne sait pas combien on ignore et tout ce qu'on a à apprendre tant qu'on n'a pas vu de ses propres yeux le pays et fait soi-même le métier dont on parle.” (*Mémoires* V, ch. 27, init.)

Merkwaaardig is, bij vele punten van verschil in beschouwing en opvatting, de overeenstemming in andere opzichten tusschen deze twee kweekelingen uit de Leidse en Utrechtsche school. Natuurlijk dat beide voor de hoofdzaak dezelfde bronnen raadpleegden: voor Engeland, het onschatbaar werk van MAY, „*Parliamentary practice*,” en de nu voltooide „*Constitutional History*,” eene waardige voortzetting van HALLAM: wij kunnen, na naauwkeurige vergelijking, verzekeren, dat al het licht uit deze klassieke werken te ontsteken, volledig en getrouw in vertalingen of als citaat, wordt weergegeven. — TAK maakt nog een oordeelkundig gebruik van HAKEWILL's compilatie uit „*the Journals of the House of Commons*” (London 1641), dat voor de wording en historische uitbreiding van het amendementsregt belangrijke bijdragen levert: maar het „*Jus tenendi parliamentum*” o. a. door denzelfden HAKEWILL uitgegeven, bleef hem onbekend. HATSELL's „*precedents*” zijn blijkbaar aan geen van beiden anders dan uit de tweede hand, door aanhalingen bij MAY, bekend geworden: van PALGRAVE, ALLEN,

MANNING — om van D'EWES, ELSYNG en andere min gewone bronnen niet te spreken — is nergens een spoor. Wij maken van die onbekendheid allerminst aan *deze* schrijvers een verwijt. Zij gaven overvloedig blijk van dégelijke kennis en grondige studie: het bezit of gebruik van zeldzame boeken behoort onder de gaven der grillige fortuin; en aan onze vaderlandsche hoogeschoolen is de gelegenheid niet zoo onbekrompen, zijn de verzamelingen niet zoo rijk, als ieder voor zijn geliefkoosd studievak zou wenschen: bovendien is veelal eene schrale aanwinst van moeitevolle en tijdroovende nasporingen de eenige vrucht. Meer bevreemdend is de onbekendheid met enkele stukken van den nieuweren tijd in onze eigene taal, welligt alleen verklaarbaar uit de beperkte verspreiding; ik noem er slechts twee, tot juiste waardering der geschiedenis van ons staatsregt — zoo als ik later hoop aan te toonen, — niet onbelangrijk; nanelijk, de vroegere *„Handelingen der Staten-Generaal,”* sedert drie jaren uitgegeven en bewerkt door den heer NOORDZIEK, en telkens in het openbaar aangekondigd als algemeen verkrijgbaar; en het *„Kort overzicht der beraadslagingen gevoerd in de Tweede Kamer der Staten-Generaal over het reglement van orde,* door Jhr. Mr. W. L. F. C. VAN RAPPARD, eerst-benoemd lid van de Commissie, belast geweest met de herziening van hetzelfde; reeds in 1842 gedrukt: tot regt verstand van latere bepalingen omtrent het regt van amendement behelst dit overzicht wetenswaardige bijzonderheden, al was het niet een onmisbare schakel in de reeks van proeven, die men ten onzent doorloopen heeft, alvorens het regt van amendement te verkrijgen. De gedachtengang bij TAK is elders zóó uitvoerig medegedeeld (zie *Bijdragen tot de kennis van het Staatsbestuur* VIII, bl. 372), dat wij ons van eene eigenlijke analyse ontslagen rekenen, en met eene verwijzing naar het lezenswaardig opstel van Mr. BERGSMA kunnen vol-

staan. Wij hielden met opzet onze aankondiging van het eerste proefschrift terug, sedert het voornemen van den heer VAN GEUNS ter onzer kennis kwam, ten einde door eene vergelijkende beschouwing het overzigt duidelijker en onze aanmerkingen meer beknopt te doen zijn.

TAK splitst zijn onderzoek in vijf hoofdstukken, bevattende de geschiedenis, de beteekenis, de grenzen, de uitoefening, en den invloed van het recht van amendement op de wetgeving. Aan den titel zijner verhandeling getrouw, bespreekt hij in eene inleiding den staatsvorm der „constitutionele Monarchie”, en de plaats, die het regt van amendement bij de wetgevende werkzaamheid der vertegenwoordiging behoort in te nemen. Dit uitgangspunt is van beslissenden invloed op den loop van zijn onderzoek, en geeft den sleutel tot ontdekking van enkele feilen en leemten in zijn betoog. Misschien is zijne beperking ten onregte als een gebrek genoemd; waarom toch zou hij het oog niet op de *wetgeving* alleen mogen vestigen, mits slechts de voorstelling der zaak er niet bij lijde. Zijne verklaring van het woord (bl. 5) is volledig en zuiver; daar en tegen is „het fragmentarisch overzicht der geschiedenis”, de wijze van behandeling, door den schrijver zelve (bl. 7) minder logisch geheeten, blijkbaar door de enge opvatting ingegeven en, mag ik het woord bezigen, gedetermineerd. Wij willen van hem leeren, hoe zich in Engeland het begrip allengs gevormd en ontwikkeld heeft. (Hoofdstuk I, § 1, bl. 10) en vinden: „Het oudste Staatsstuk, waarin over het regt van Amt. gehandeld wordt, is waarschijnlijk de Poynings-act (1495), de befaamde wet, waarbij Ierland na de troonsbeklimming der Tudors onder de onmiddelijke heerschappij der Engelsche vorsten werd gebragt.” Wij zijn zeker, dat het naslaan der „rotuli parliamentorum” deze *waarschijnlijkheid* spoedig zal doen verdwijnen. Doch hoe is zelfs die meening overeen te brengen met hetgeen wij bij TAK-zelve iets verder lezen (bl. 11): „De laatsten

„trachtten reeds in 1406 die handelwijze te voorkomen ;
„ze verzochten toen , dat hun de bevoegdheid zoude wor-
„den geschonken hunne bills in iederen stand der beraad-
„slaging van de lords te mogen terugvorderen , ten einde
„er zelve de wijzigingen die hun goed dachten in te maken :
„waarschijnlijk om door aan het verlangen van de lords te
„voldoen hun recht te sparen enz.” De noot 2 verwijst
naar GUIZOT, (*Origines du gouvernement représent.*, II,
420), die ook zegt: „pour y faire telles-mêmes des
amendements,” en wij kunnen er bijvoegen dat evenzoo
de woorden uit het oorspronkelijke aldus door MAN-
NING worden weêrgegeven: „the Commons required „a
„confirmation of all their liberties and privileges and
„that they might at any time send for any of their Bills
„from the Lords for amendment of the same. *The Lives
of the Speakers* p. 39. Niets is dus duidelijker dan de
vermelding van dit regt, reeds in een staatsstuk van
1406 gedagteekend. Sporen van het aloude begrip, dat het
regt tot wijziging uitsluitend aan den auteur van het voor-
stel zelf toekomt, zijn nog zichtbaar in het onveranderd ge-
bruik, dat geenerlei amendement wordt toegelaten op:
„a Bill for a general pardon,” die steeds van de Kroon moet
uitgaan, en volgens HATSELL niet meer dan ééne lezing vor-
dert in ieder der beide huizen. — Zijne woorden zijn opmer-
kelijk genoeg om ze hier te vermelden: „Each House has
a right to originate and to pass such Bills as to them may
seem proper; except that the Lords have, as appears from
several of the instances, claimed the exclusive right, that
Bills for restitution of honours or in blood, should com-
mence with them; and the House of Commons have on
their part asserted, and I believe invariably preserved, the
exclusive exercise of the right „that Bills of Supply, im-
posing burthens upon the people, should be the grant of the
Commons; and that the Lords should have no other voice,
than, as one branch of the Legislature, by their assent to

give the authority of a law to the levying of those aids and taxes which the Commons shall think wise and fitting to impose." (*Resolution* of the 3 of July 1678). Other Bills of what kind so ever whether relating to the Parliament itself, or to either House separately, may have their commencement indifferently in either House. At the same time it seems but reasonable, that Bills, which have for their object the regulation of such matters as fall more immediately under the cognisance of either House of Parliament should begin in that House which must, from several circumstances, be more competent to frame the provisions of the Bill in such a manner as to be best able to answer the purposes intended by it. There is one Bill, which begins neither with the Lords or Commons, but with the Crown, and that is "A Bill for a general pardon." This is first signed by the Crown, and transmitted to both Houses of Parliament, in each of which it has only one reading. It however afterwards again receives His Majesty's Royal assent, in the same form with every other public Bill, and the answer is "le Roi le veut." (*Preced.* III, p. 62.) De heer TAK heeft wel uit andere bronnen dezelfde feiten geput: alleen schijnt hij te ligtvaardig naar aanleiding van PITT's woorden, aangehaald door MAY, *Constit. History* I, 473, tot het besluit te komen, dat het opleggen van belastingen geen deel der wetgeving is. De langdurige worstelstrijd tusschen de beide takken is door HATSELL op eene andere plaats wijdloopig opgeteekend, meestal in de eigen woorden der besluiten (vg. report on Tax-Bills, by the House of Commons, June 1860); daaruit blijkt, hoe hardnekkig het telkens herhaald beweren der Commons door de Lords betwist of ter zijde gesteld werd. Merkwaardig bovenal is Mr. PYM's Speech, from the Lord's Journals of the 29th of April 1640 (*Appendix* n°. 4, III, p. 365) en dat althans de uitlegging, door TAK aangenomen, niet de historische grond ter verklaring van het voorregt der Com-

mons kan zijn, toont HATSELL uit de voorbeelden onwederlegbaar en van stap tot stap aan: „It must be admitted, that the Commons did not always insist, with the same precision and exactness as they have done of late years upon their privilege, „that the Lords should make no amendments to Bills of Supply.” There are a variety of instances, particularly before the revolution, where the Lords made amendments to Bills of this nature, to which amendments the Commons did agree. At this period they appear to have been satisfied with maintaining the principle: „That all Bills of aid and supply, or charge upon the people” should begin with them; and that the Lords should not commence any proceeding that might impose burthens upon the people.” III, p. 136 (vg. HALLAM, *Constitutional History*, III, ch. 13 p. 27.)

Geheel uitgemaakt is op dit oogenblik de vraag niet, of het Hoogerhuis regt heeft „Money-bills” te wijzigen: naauwlijks drie jaren geleden, hield lord DERBY met beroep op een tal van gezaghebbende schrijvers, o. a. van Fox, die bevoegdheid voor de Lords vol: doch achtte het onraadzaam, dat de beide Huizen wederzijds de handhaving van privilegiën tot het uiterste dreven; van gelijke strekking waren de resoluties van lord PALMERSTON, door het Lagerhuis met eenparige stemmen goedgekeurd.

Twee uitdrukkingen van den heer TAK in deze § komen ons onjuist voor: ze zijn de uitvloeisels zijner bekrompen opvatting van het regt zelf. Hij zegt bl. 16: „In de laatste helft der 17de eeuw . . . is meermalen het recht van amendement een twistappel of een wapen in den strijd tusschen „beide Huizen en beide staatspartijen geweest. Toen trachtte „de eene partij de andere door het inschuiven van een „amendement in eene bill uit het bestuur te verdrijven;” enz., en dan (bl. 21): „Beide huizen hebben daarvan een ruim gebruik gemaakt, zonder dat dit in de laatste eeuw tot eenigen „twist of misbruik aanleiding heeft gegeven

„voornamelijk ten gevolge van de uitstekende regelen volgens welke de uitoefening plaats heeft” enz. Hoe gewaagd deze stellingen zijn, mogen eenige voorbeelden uit het laatste tiental jaren bewijzen: allen van amendementen, die den val der kabinetten na zich sleepten. In 1852 beslist lord PALMERSTON door de invoeging van één enkel woord (local) in den *titel* der Militia-Bill, over het bestaan van het ministerie RUSSELL. Het is waar, de bewindslieden behoorden niet tot „de andere staatspartij,” dat evenwel de wederkerige betrekking die van tegenstanders was, is wereldkundig door uitvoerige openlegging in het Parlement, en door latere mededeelingen van (nu wijlen) lord NORMANBY. Zie de in 1859 verschenen brochure „the Congress and the Cabinet,” Londen, MURRAY. In 1858 wordt lord PALMERSTON op zijne beurt, na in het vorig jaar den schitterendsten triomf over zijne bestrijders bij de algemeene verkiezingen te hebben behaald, van het bestuur verwijderd door een *amendement* van MILNER-GIBSON op de zoogenaamde Conspiracy-Bill, gevolg van den aanslag op het leven van den Franschen Keizer door ORSINI. Behendig werd de nationale volkstrots dienstbaar gemaakt aan politiek overleg, en de kalme rede van lord CLARENDON doet denken aan HORATIUS woorden: „Fortuna, sævo laeta negotio, ludum insolentem ludere pertinax, Transmutat incertos honores.” Eindelijk in 1859 was het wederom eene motie, bij wijze van *amendement* door lord JOHN RUSSELL op de reform-Bill voorgesteld, die eerst eene parlaments-ontbinding, daarna door aanneming van een amendement op het adres van antwoord, de aftreding van het DERBY-kabinet ten gevolge had. Zoo weinig zijn de regels ter uitoefening onbetwist, dat lord DERBY als eerste Minister der Kroon, deze verklaring aflegde: „Had that Bill been permitted to take the usual parliamentary course, had it been allowed to go into committee, we should have been prepared to vindicate there its provisions... but that was not

the course pursued. It was felt that this was a just, fair, and on the whole, a reasonable measure. It was felt with alarm, by those who thought they had the monopoly of Reform in their hands, that this was a measure which would commend itself in the main to the deliberate consideration of the country; and they determined, that a deliberate consideration it should not receive, and that the discussion of it should be anticipated by a resolution which was only not unprecedented because the noble Lord the member for the city of London had himself furnished a precedent for it. A very high authority in your Lordship's House, and a very high authority elsewhere derived from a long experience of public business, have expressed themselves in terms of very great doubt as to whether that motion was admissible or not. The highest authority in the other House ruled it otherwise, and of course I have nothing to complain of on that point; but, to say the least of it, the motion was one calculated to prevent the House of Commons, Parliament and the country, from judging fairly and fully of the merits of the measure." (Speech of the Earl of Derby in the House of Lords on Monday April 4 1859.) Het was van algemeene bekendheid, dat met «a very high authority in your Lordships House» bedoeld werd Viscount EVERSLEY, onder den naam van CHARLES SHAW LEFEVRE, gedurende bijkans achttien jaren, Speaker van het Lagerhuis: hij besloot in 1857 die hooge waardigheid neder te leggen, en werd bij zijn afscheid met huldebetoon van alle zijden begroet. Met de zinspeling op het eenig antecedent in 1835 door lord JOHN RUSSELL-zelfen gegeven, en ook door lord STANLEY in het Lagerhuis bijgebracht, werden de befaamde «resolutions» betreffende de appropriation clause" aangeduid, die ook toen aan het kortstondig bestuur van sir ROBERT PEEL een einde maakten, (vg. ERSKINE MAY, *Constit. History* II, p. 485.)

De voorsteller van het amendement heeft in Mei 1859

zijne gedragslijn verdedigd, ten aanhoore zijner kiezers, vooral op grond van zekere eigenaardige gewoonten der leden. Ik laat die redenen daar: want ik behoef ze niet voor mijn betoog, dat de twee stellingen van den heer TAK door de feiten worden weersproken. Hiermede vervalt tevens de grondslag voor gevolgtrekkingen, als die voorkomen op bl. 102, „wanneer veelal *op het vaste land van Europa* het recht van amendement als een wapen der vertegenwoordiging tegen de regering is aangemerkt, is daardoor de geest van dat recht ten eenemale miskend,” (bl. 121) het recht van amendement als een wapen: enz., (bl. 123), 124, 137. „In de eerste helft der 17de eeuw moest men in Engeland, om misbruik te voorkomen, hen die tegen het beginsel der wet gestemd waren uitsluiten van alle medewerking van het amenderen.” Deze gewichtige bepaling, aan eene zinsnede uit HAKEWILL's verzameling ontleend, heeft blijkbaar grooten invloed op de beschouwingen van den heer TAK gehad. Het is ons niet gelukt te ontdekken of dit gebruik op een „standing order” van één der beide Huizen berustte; of wáár in „the Journals” de resolutie te lezen staat, uit welke die usantie als vaste regel zou zijn af te leiden. Bij de schrijvers van gezag omtrent parlementaire antecedenten, en door dagelijkse beroepsbezigheden met de wijze van werken vertrouwd, (ELSYNG en HATSELL b. v., zoo naauwkeurig in het nasporen en opgeven van dergelijke bijzonderheden,) bij onvermoeide verzamelaars en navorschers als sir SIMONDS D'EWES en de schrijvers van de *Parliamentary History*, hebben wij niets aangetroffen, dat naar dergelijk voorschrift zweemt. Hoe dit zij, stand gehouden heeft die gewoonte niet: en onder *al* de waarborgen welke goede inwendige regelen voor de behandeling der zaken in het parlement kunnen verschaffen,” (bl. 157) is de uitsluiting van hen die het beginsel eener wet bestreden, niet meer te rekenen. „Op de baan van ontwikkeling is Engeland vorgegaan, en de constitutionele Staten van het vaste land

moeten en zullen volgen," (bl. 255) doch, bijaldien het „meer letten op de Engelsche modellen" den heer TAK wensche-lijk schijnt, wachte hij zich voor eene opvatting, die onze parlementaire ontwikkeling meer-dan twee eeuwen zoÿ doen teruggaan. Evenmin kunnen wij ons vereenigen met zijne definitie van het recht van amendement, (bl. 100) als, „die bevoegdheid welke de vertegenwoordiging in staat stelt „hare taak als tak der wetgevende magt bij het tot stand „brengen der wet te vervullen." Te regt is opgemerkt, dat deze definitie al te ruim is gesteld, en eveneens het regt van initiatief omvat. Wij gaan een stap verder en beweren, dat het regt van enquête, het regt om adressen tot de Kroon te rigten, ja, in het wezen der zaak, elke bevoegdheid der vertegenwoordiging, vrijheid van spreken, het stemmen volgens eed en geweten zonder last van of ruggespraak met hen, die benoemen, het onderzoek in de afdeelingen zelfs, onder die omschrijving zijn te brengen. Maar de verdienstelijke schrijver heeft zich den onderlingen zamenhang dier regten niet helder voor den geest gesteld. Een treffend woord van GUIZOT had zijn angstvallig-afbakenen der grenzen van het amendements-regt welligt kunnen verhoeden: „Il en est de la liberté politique comme de la science en „général : c'est quand elle est incomplète, qu'elle a le plus „de dangers. L'histoire du parlement britannique le démontre „à chaque pas," (*Origines du gouvernement représ.*, II, p. 358). Hoe zoÿ anders een bedachtzaam en schrandere man van het „regt van initiatief" hebben kunnen schrijven, wat nu het tweede hoofdstuk bl. 13 en volgg. behelst: „de ver-„tegenwoordiging is wel... in de gelegenheid de noodza-„kelijkheid tot het daarstellen van eene nieuwe wet te „ontdekken, en moet daarom dan ook het regt bezitten, voor-„stellen van wet te doen; maar in den goed-geordenden Staat kan dit recht van initiatief geen ander praktisch resultaat hebben, dan het provoceeren van wets-ontwerpen, die door de regering of onder haar toezicht worden opge-

steld;" (bl. 87) voor alle voorbereidende werkzaamheid bij het tot stand brengen eener wet is de volksvertegenwoordiging ongeschikt, alle inmenging van haren kant zou ten nadeele der wetgeving zelve strekken (bl. 106). „Eene andere opvatting is die, welke het recht van amendement een uitvloeisel en onderdeel van het recht van initiatief noemt," waaronder is te verstaan (bl. 107) „de bevoegdheid eener wetgevende vergadering om zelfstandig voorstellen van wet ter sprake te brengen," deze nu behoort van het recht van amendement wel te worden onderscheiden; het recht om voorstellen van wet te doen is aan de vertegenwoordiging geschonken om daar waar de regering met eene bestaande behoefte van wetgeving onbekend is, of niet genoegzaam acht daarop slaat, of ook wel weigert tot voorziening daarvan de noodige maatregelen te nemen, zelve de hand aan het werk te kunnen slaan en voorziening voor te bereiden. Daar ze haar geschonken is tot het nuttig volbrengen dier werkzaamheid, staat ze tot het recht van amendement, dat om dezelfde reden aan de vertegenwoordiging is geschonken, in nauwe betrekking; maar in geen geval mogen beide rechten, die geheel op zich zelve staan en ieder tot het verrichten van een ander deel der wetgevende werkzaamheid moeten dienen, worden verward of gelijk gesteld, en als een en hetzelfde recht beschouwd. „Elders is reeds de tegenstrijdigheid aangewezen, die kennelijk tusschen deze plaatsen bestaat. (Mr. BERGSMA *Bijdragen* VIII, bl. 385). Wij voegen er bij, dat alleen ingenomenheid met zijne willekeurige onderscheiding den schrijver kon doen voorbijzien, in welke tweede verwarring van regtsbegrippen hij alzoo verviel. Wat toch is zijn ontaard, verbasterd, verwaterd regt van initiatief dat alleen „tot provocéren van wets-ontwerpen" dient, anders dan een verdwaald petitie-regt? Wederom had GUIZOT den heer TAK kunnen te stade komen. „Qui ne voit, par exemple, que le droit de pétition est un

véritable droit d'initiative, puisqu'il a pour effet d'introduire dans les chambres, des questions que le gouvernement n'y a point portées, et d'y amener une délibération dont le gouvernement n'imprime pas le mouvement? ainsi le droit d'initiative refusé aux membres des Chambres, appartient à tous les citoyens, au premier venu, à un non supposé. L'élu d'un grand nombre de citoyens ne peut pas provoquer ses collègues à discuter avec lui une question solennellement proposée. Qu'il sorte de la chambre, qu'il dépouille son caractère de député et prenne celui de pétitionnaire, il a ce pouvoir, et les moindres citoyens l'ont comme lui. Ainsi au lieu d'une initiative dont l'utilité et la convenance auraient pour garantie le caractère et la position des membres des Chambres, on a une initiative sans aucune garantie, et qui n'impose à celui qui l'exerce nulle responsabilité morale, puisqu'il est étranger au pouvoir public qu'il met en mouvement." (*Histoire des origines du gouvernement représentatif*, II, p. 353). Misschien hebben sommige mislukte proefnemingen bij de Nederlandsche vertegenwoordiging den heer TAK gebragt tot zijne ontmoedigende uitspraak over de geschiktheid van wetgevende kamers in het algemeen tot vruchtbare toepassing van het regt van initiatief door het leveren van doelmatige wets-voorstellen, daarom willen wij opmerken, dat onze beschouwing het beginsel voor *elke* legislatieve vergadering, „den goed geordenden Staat” in het algemeen betreft; om niet te gewagen van de geheime geschiedenis, die voor menig nummer in het *Staatsblad* den oorsprong en het vaderschap buiten de regering zou aanwijzen. Behartigenswaardige wenken omtrent de beteekenis en de onmisbaarheid van het initiatief-regt, kan men vinden bij DAHLMANN, *die Politik*, § 174, s. 161.

Wij nemen voor een poos afscheid van den heer TAK,

ten einde met het geschrift van den heer VAN GEUNS eenigzins nader kennis te maken. Konden wij vergeten, dat eerstgenoemde ook de prioriteit als schrijver kan doen gelden, en met regt de nog onbearbeide stof in zijn voordeel mogt invoeren, terwijl bovendien zijn werk meer dan louter geschiedenis omvat, wij zouden dan van den auteur der tweede proeve zeggen: «Quantò-rectius hic, qui nil molitur inepte.» Methode, indeeling, keus van voorbeelden, juist inzicht in den aard van het regt en de historische ontwikkeling kenmerken de twee eerste hoofdstukken, tot welke wij ons overzigt ditmaal bepalen. Hij erkent en roemt de verdiensten van zijnen voorganger, besnoeit enkele deelen door TAK reeds behoorlijk in het licht gesteld, doch kiest zijn eigen' weg van onderzoek. Niet uitsluitend tot *wets-ontwerpen* bepaalt zich VAN GEUNS in zijne beschouwing, en ontgaat daardoor eene eenzijdigheid, die het stelsel van zijn' mededinger schaadt. De «aard en omvang van het recht van amendement,» in het eerste hoofdstuk geschetst, worden ruim opgevat: *doel* is het verkrijgen van juiste beslissing door de vergadering; daarom geene beperking tot het hoofd-denkebeeld van eenig voorstel, welke opvatting in strijd is met de historische toepassing volgens het Engelsch staatsregt; verband tusschen de onderdeelen zal niet worden verbroken, mits er behoorlijke leiding, afbakening van rigting en denkbelden in de vergadering zij; zoo er iets aan het voorstel ontbreekt, of wanneer het niet tot de uitdrukking van de meening der vergadering kan leiden, moet deze het kunnen veranderen. De vraag is van bijzonder gewigt in de constitutionele monarchie, waar de wetten door samenwerking van Kroon en Vertegenwoordiging moeten tot stand komen. In Engeland gaan de voorstellen daartoe van het Parlement uit: «le gouvernement se vit obligé de s'établir dans le sein des Chambres,» naar de uitdrukking van GUIZOT: zonder regt

van amendement op de regeringsvoorstellen is geen ander resultaat mogelijk, dan aanneming of verwerping: ook in dit geval is de toepassing niet besloten binnen de palen van het stelsel, of het beginsel van het regeringsontwerp: want de betrekking van het gouvernement tot de vertegenwoordiging brengt bij deze voorstellen mede niet uitsluitend het oog te vestigen op de belangen der staatsdienst, maar zich zelf aan te merken »als le mandataire tacite des trois pouvoirs.” In ons land is de taak der wetsvoordragten welligt te uitsluitend op de schouderen der regering gelegd; toch blijft, om vele redenen, haar initiatief in wetgeving als regel wenschelijk. Was afwijking bij amendement van het hoofddenkbeeld van het voorstel afgesneden, dan noodwendig gevolg, dat de vertegenwoordiging haar gevoelen niet zou kunnen uitspreken; verwerping van voorstellen, zonder dat bleek wat in de plaats verlangd werd. »Beginsel” van een wets-ontwerp is eene oneigenlijke uitdrukking: een hoofd-denkebeeld zal door verschillende zaken moeten worden bepaald. »Les lois doivent être le résultat d'une multitude d'idées,” zegt BENJAMIN CONSTANT; hij leerde ook van de regerings-ontwerpen: »Ils peuvent être changés par un amendement quelconque.” (bl. 1—13.) Uit dezen korten inhoud zal reeds blijken, hoe geheel uiteenlopend de meening van v. Gs. omtrent hoofdpunten is. Hij staaft zijn gevoelen op echt wetenschappelijke wijze, niet alleen door beroep op eerbiedwekkende namen, en de bestrijding van TAK's streven naar bekrimping dunkt ons volkomen geslaagd. Afdoend is de tegenwerping (bl. 16). Het recht van amendement kan nooit tot machts-overschrijding leiden, want zoo de Kamer er lichtvaardig en meer dan noodig is gebruik van maakt, zal zij alles wat zij door het amendement meende tot stand te brengen, door de weigering der andere Kamer of der Kroon zien verijdelen. De slotsom van des schrijvers beschouwingen wordt (bl. 30) zaamgevat in deze definitie

van het recht van amendement (juister en meer omvattend dan de omschrijving bij ТАК): — het recht der vergadering om in een voorstel dat in behandeling is, zoodanige verandering te brengen, als zij noodig acht, om tot eene meer juiste of gewenschte beslissing of uitdrukking van hetgeen zij nuttig oordeelt te geraken. Eene historische onnaauwkeurigheid viel ons (bl. 25) in het oog, die wij doen uitkomen om de uitstekende zorg, waarmede dit hoofdstuk doorgaans bewerkt is. Wij lezen daar: „In de Remonstrance van het huis der Commons, onder het lange Parlement van Karel I, werd beweerd, dat de Koning aan de voorstellen van het Parlement zijne goedkeuring niet mogt onthouden;” en eene noot verwijst naar HALLAM. Indien ooit dwaling verschoonbaar is, het moet zijn onder geleide van zulk een gids: maar het blijft eene dwaling, die door de bedoelde woorden niet eens geregtvaardigd wordt. „Habent sua fata libelli,” en zonderling is het lot van de „Great Remonstrance” geweest. Het belangrijkste staatsstuk dat de omwenteling in Engeland en den triumpf der constitutionele begrippen voor de wereld besliste, bleef voor de meeste geschiedschrijvers een gesloten boek. In het stof van RUSHWORTH's folianten bedolven, werd de welsprekende aanklagt bijna niet gekend, en haar inhoud vergeeten, tegenover de valsche voorstellingen van CLARENDON. Nieuw licht is opgegaan, sinds de ontdekking van d'Ewes „Journal” in het Britsch Museum, dat ons den toegang opent tot de beraadslaging, en toeschouwers van een drama maakt, zoo belangwekkend als eenig schouwspel in de wereldgeschiedenis. Eén voor één zien wij de groote parlementaire leiders optreden, hunne redenen ontvouwen, hun karakter vertoonen; en de spanning klimt bij de arglistige vonden van HYDE, die nu van zijne voormalige medestanders en bondgenooten vervreemd, hunne oogmerken telkens zoekt te weêrstreven. Maar HALLAM kende het geschreven dagboek der debatten niet, en bedoelde de voor-

lang gedrukte remonstrantie evenmin in de aangehaalde zinsnede. JOHN FORSTER, de jongste schrijver over dit denkwaardig tijdperk, zegt: „HALLAM is content to give some eight or nine lines to it, in which its contents are not fairly represented.” (The Debates on the grand remonstrance, London. 1860, p. 113). De ware strekking van de opmerkingen in de groote remonstrantie, met name in de clauses 154—161, wordt door FORSTER, p. 260 opgegeven. Hoe zou ook zulk een gewaagd beweren omtrent 's Koning verpligting tot sanctie aan het schrandere beleid van PYM en de zijnen, of aan de Argus-oogen van HYDE en zijne partij zijn ontsnapt? en toch behelzen de geschreven aantekeningen geen woord van bestrijding uit dezen hoofde. Het kan zijn dat de misvatting bij sommigen is voortgesproten uit eene verklaring, in den zomer van het volgend jaar, door beide parlementshuizen afgelegd. (Declaration of the Lords and Commons in Parliament, RUSHWORTH, IV, 551. Commons Journals 1st June 1642. Lords Journals 6th June). Zie ALLEN, Inquiry into the rise and growth of the royal prerogative, p. 82. De vaste regels, geschiedenis en antecedenten voor de Koninklijke sanctie, zijn verzameld te vinden bij HATSELL, III, p. 319, V. Royal assent to Bills.

Meer dan TAK heeft VAN GEUNS in zijne verhandeling gebruik gemaakt van de vernuftige onderscheidingen in BENTHAM's werken verspreid, zoo over de wijze van beraadslaging als over het onderwerp der amendementen. De „Tactique” door DUMONT bij het Europeesch publiek ingeleid, is door den bevattelijken vorm, en als bestemd tot voorlichting van onervaren navolgers, bijzonder geschikt om enkele punten tot klaarheid te brengen. Zoo is BENTHAM's verdeeling der amendementen, bij v. G. bl. 30 afgedrukt, door de geleidelijke orde zeker aanbevelenswaard: en wanneer de heer TAK (bl. 255) den twijfel oppert „of het in den aanvang niet beter ware geweest, wanneer men

„bij het ontwerpen dier voorschriften (tot uitoefening van „het regt) in verschillende Staten meer op de Engelsche „modellen had gelet,” — dan omhelzen wij grootendeels dit gevoelen. Bij naauwkeurige vergelijking van de meeste reglementen van orde staat men evenwel verbaasd, over het aantal bepalingen en regels, van lieverlede alom aangenomen en aan het voorbeeld van het Britsche parlement ontleend. Iets dient daarbij aan nationale zeden en de eigenaardigheid van iedere vergadering te worden overgelaten. In Engeland zelf ontmoet men voortdurend vereenvoudiging naast meerdere ontwikkeling. De inhoud, om iets te noemen, van BENTHAM's „ordre du jour” (Tactique p. 298) getoetst aan de thans-gebruikelijke vormen (Report from the select Committee on parliamentary proceedings, July 2, 1862) doet het verschil in de oogen springen: en onder de stereotype lofredenen op elken Speaker behoort de vereeniging van eenvoudigheid en spoed bij het afdoen der werkzaamheden. Voor ruim eene halve eeuw (1811) stelde CHARLES ABBOT als „Speaker” het „private Bill office” in; nog roemt men de weldadige gevolgen, tot wering van uitstel en opheffing van allerlei belemmering op dat tijdstip. Toen later (1843) de steeds wassende vloed van bijzondere belangen, inzonderheid de spoorweg-mania, den dam van regel en vormen dreigde te overstelpen, wist de kalme, practische, in regtsvormen geoefende geest van JAMES ABERCROMBY alle technische bezwaren te overwinnen, door wegneming van overtollige détails, (zie in „Law-Review” 1848 vol. 7 article V, p. 287. „Private business in Parliament.”) Eindelijk 1857, toen de laatste Speaker zijne waardigheid zoñ nederleggen, sprak lord PALMERSTON, onder luide goedkeuring der vergadering, deze opmerkelijke woorden: „Our forms of proceeding are founded upon ancient usage. Many of them were, no doubt, the result of accident, or perhaps of design, at periods when those forms were more essential than at-present, to maintain the

principles on which our discussions should be based. You, sir, have had the judgment to discriminate between the technical forms which might be varied and modified without detriment to the public; and by the suggestions which you have from time to time made, you have contributed much to the despatch of business in this House, to the advantage of the country and the convenience of the members of this body." — Nog is de zucht tot vereenvoudiging niet bevredigd: en dezelfde TH. ERSKINE MAY, — aan wiens hand wij de thans-bestaande regels en gebruiken zoo gemakkelijk kunnen nagaan, — heeft een nieuw plan ontworpen, en aan het committee van 1862 ingediend, al weder strekkende om den omslag der handelingen in te korten en te besnoeijen (zie Appendix to report from the Select-Committee on parliamentary proceedings, en report on private Bill Legislation," onlangs gedrukt.

Bij alle ingenomenheid met BENTHAM verzuimt toch VAN GEUNS niet te doen opmerken, dat diens voorstellen en beschouwingen steeds op Engelsche toestanden zijn gegrond. Waar kan de waarschuwing gepaster zijn, dan bij een oordeel over den genialen denker, wiens vernuft in zijne grillen en luimen en afdwalingen zelfs het Engelsch karakter bij uitnemendheid vertoont? en die, terwijl hij gispt en hekelt en wil afbreken, den stempel draagt van land en volk. Niet, volkomen-duidelijk is ons de strekking van de aanmerking (bl. 31) dat, om de wijze van beraadslagen op het vaste land, „bij artikels en onderdeelen", de amendementen tot verdeeling, zamenvoeging en verplaatsing, van zelf minder waarde moeten hebben (v. g. bl. 95 en 282.) Immers gaat steeds eene algemeene discussie vooraf, en de ingewijde in onze parlementaire geschiedenis denkt aanstonds aan de splitsing van het befaamd begrootings-artikel „verbetering der rivierwerken", aan de wets-ontwerpen tot verbinding van Grave met de Amer en de Drentsche kanalisatie, — aan het nog versche voorbeeld bij de „water-

wegen naar zee." Reeds bij de oude Romeinen was het stemmen "per satiram" in ongunst, en het behoort tot de zonderlinge overeenstemming tusschen onze schrijvers, dat geen van beiden aan dit misbruik, noch aan het voorval opgeteekend bij PLINICUS den jongeren (lib. VIII. Epist. 14) heeft gedacht. De verlegenheid van den Senaat bewijst, hoe onmisbaar splitsing van dit driedelig voorstel was. Wat aangaat de "insidieuse amendementen" (b. 33) willen wij niet eene bepaling daartegen in de reglementen voorspreken, vooral niet in den engen zin opgevat, dat daarmede "werkelijk niet anders bedoeld wordt dan het voorstel belagchelijk te maken," de ondervinding leert intusschen, dat "variae caesarum figurae" tot deze categorie te brengen zijn, en hoe vruchtbaar het brein van sommigen is in het uitdenken van voorstellen met "insidieuse bedoeling."

De aanwending der question préalable, die VAN GEUNS ook elders (bl. 280) voorstaat, zal niet altoos heil aanbrengen. HATSELL (II, 204) teekent als eerste voorbeeld van het stellen dezer quaestie in Engeland aan een voorstel van 25 Mei 1604, en nog vijftig jaren daarna, zeide sir ROBERT HOWARD: This previous question is like the image of the inventor (voor wien hij sir HENRY VANE hield) a perpetual disturbance: — zoo als bij ons moties van orde meestal wanorde stichten.

Het tweede hoofdstuk behandelt in zes §§, het recht van amendement in het Engelsch parlement, met eene volledigheid en zorg, die de kritiek ontwapenen. De schr. beschouwe onze verstrooide opmerkingen dan ook meer als erkenning van zijnen degelijken arbeid dan als blijken van kleingeestige ziffterij. In de algemeene inleiding § 1, is op voetspoor van GUIZOT en HALLAM, de aloude zamenstelling van het parlement in enkele trekken geschetst. Het karakter van commune concilium regni, was lang vóór den aanvang der 14de eeuw, in alle handelingen zichtbaar. Een hoofdtrek moest, om de gelijkenis te treffen,

levendiger en sprekender uitkomen: de roeping van het parlement was vooral herstel van grieven te verleen: „the great remedial court” noemt het PALGRAVE, de man in het onderzoeken en rangschikken van Charters grijs geworden, bij wien HALLAM, blijkens zijne „Suppl. Notes to Europe during the Middle-Ages” gaarne ter school ging. „Parliament was the poor man’s court,” zegt bij elders: en maakt op het gewichtig feit opmerkzaam, tot opheldering van veel dat anders onverklaarbaar is, strekkende: „that the body now called the House of Lords, is of much more recent origin than the House of Commons (Truths and Fictions of the Middle-Ages, p. 153).”

Op bl. 43 ontvouwt VAN GEUNS eenige redenen, om welke het regt van amendement van den beginne aan in het Engelsche parlement heeft kunnen wortel schieten. „Het oude gebruik, dat de voorzitter van het Huis eene quaestie stelde omtrent hetgeen het gevoelen der meerderheid scheen,” wordt daarbij vermeld. Inderdaad is deze bijzonderheid belangrijk (vg. HATSELL, II, 105). Eerst later is als regel aangenomen, dat de voorsteller zijne motie op schrift brengen, en aan den speaker ter hand stellen moet, die, als het voorstel behoorlijk ondersteund wordt, daarvan mededeeling doet aan de vergadering; deze is dan in possession van het voorstel. De ondersteuning, waartegen de heer TAK zooveel bezwaar heeft, is dus mede een Engelsch begrip; zelfs in generaal comité wordt ze, volgens HATSELL (II, 106), vereischt. Aan den heer VAN GEUNS geven wij in bedenking, of hij BENTHAM’s lijst van deserteurs (bl. 53) niet wat te ernstig opvat: de zaak zelve, voor welke hij ijvert, eerbied voor het regt der vergadering, is gewis aanbevelenswaard, en de regel geldt ten onzent.

Na de regering van WILLEM III, breekt er een nieuw tijdvak voor Englands parlementaire geschiedenis aan, zegt v. G. (bl. 48); wij betwisten het feit in geen deele, maar zouden uit de bijgevoegde redenering niet willen afgeleid

zien, dat aan 's vorsten beleid voor de betrekking tusschen Kroon en parlement goede gevolgen zijn dank te weten. Niet in de binnenlandsche politiek schitterde het genie van WILLEM: meermalen werd hij moedeloos en gemelijk onder het woelen der staatspartijen, over de onregmatige eischen ten aanzien zijner trouwste volgelingen, en bij der Britten hoogmoedigen afkeer van Hollandschen invloed. Het Huis der Gemeenten schroomde zelfs niet in een adres de woorden te bezigen: „dergelijk voorstel kan alleen worden gedaan uit onbekendheid van Uwe Majesteit met onze instellingen.” (HATSELL, II, p. 328). Elders was het toneel voor WILLEM's zielenadel en uitstekende bekwaamheden: het groote doel van zijn leven: handhaving van Europa's evenwigt, en dierbaarste regten en vrijheden tegen Frankrijk's overmoed en heerschappij, was enkel te verkrijgen door zijne meesterlijke leiding der buitenlandsche staatkunde. De stichter, de ziel, de steun der groote alliantie zag met ergernis en verontwaardiging neder op alles, wat zijne grootsche ontwerpen kon dwarsboomen: de parlementaire strijd en taktiek was weinig geschikt om zijne oogmerken te bevorderen; en enkele malen slechts vond zijne roepstem weêrklank in SOMERS' edele taal. Wanneer dus „sinds WILLEM's tijd” een andere geest de wederzijdsche betrekkingen tusschen Kroon en parlement doorademt, dan ligt de oorzaak in omstandigheden buiten den Koning. De omwenteling was eenig in hare soort, zij herstelde aloude fundamenteele instellingen en wetten; de strijd tusschen koninklijke magt en volksregten was in dien zin opgelost, dat voortaan de constitutie voldoende middelen tot bevrediging en herstel voor alle misbruiken en grieven bood. Toen de storm der hartstogten allengs bedaarde, en de regelmatige werking der staatsmagten haren invloed hernam, moest de natuurlijke loop der dingen die uitkomst hebben, welke VAN GEUN'S in deze woorden aangeeft (bl. 45): „het beginsel der ministeriële verantwoordelijkheid en der

leiding van het parlement door raadslieden der Kroon trad op den voorgrond, toen de ministers de constitutionele taak der regering, welke de monarch grootendeels op zijne eigene schouders geladen had, voor een belangrijk deel moesten overnemen. Voeg hierbij de troons-opvolging, te beurt gevallen aan eene vrouw, wispelturig, grillig, ijdel, zwak als Koningin ANNA, door hovelingen, of lievelingen of luimen beheerscht, „een blad schoon papier,” zoo als MARLBOROUGH van haar zeide, waarop ieder schrijven konde wat hem goeddacht. In het parlement invloedrijke leden als BOLINGBROKE en WALPOLE, mededingers van der jeugd aan, die nu den kampstrijd overbragten van de banken der school in het worstelperk der landsvergadering.

VAN GEUNS staaft verder in deze § zijne breede opvatting van het amendementsregt bij de „public bills,” met eenige sprekende voorbeelden uit de jongste parlementaire geschiedenis, van welke wij reeds enkelen ter bestrijding van TAK hebben aangevoerd; en gaat daarna over tot de uiteenzetting der wijze van handelen bij „private bills.” (§ 3.) Voor de meeste lezers zou welligt het karakter dezer soort van wetten in al hare schakeringen wel eene meer duidelijke omschrijving hebben gevorderd. Met bewonderenswaardige vlijt is overigens uit MAY alles bijeengebragt wat nog heden als regel geldt bij het onderzoek dezer wets-ontwerpen, en bij de orde en geleidelijken gang van het betoog zou men naauwlijks vermoeden, aan welk scherp oordeel juist nu in Engeland zelf de behandeling der private-bills door het parlement is onderworpen. Voor weinige dagen verscheen een Blue-book van het in 1862 ingesteld „Select Committee to inquire into the subject of private-Bill Legislation; waarin een tal misbruiken worden aan het licht gebragt, die dit deel der wetgeving ontsieren. Eenparig is men van gevoelen, dat hier belanghebbenden aan eene regtbank worden overgeleverd voor hare taak niet berekend, onbevoegd, kost-

baar, traag en uitstelzoekend, die zonder vaste regels te werk gaat, in de ééne zitting, ja in het ééne comité afwijkt van vroeger of elders aangenomen gebruiken, een jury zonder regter, wier uitspraak ten slotte nog niets beslist. Ééne groote belemmering vooral, die mede aan de aandacht van v. G. schijnt te zijn ontsnapt, is de dubbele verpligte overweging voor twee instanties (Lords en Commons) van gansch gelijke bevoegdheid. Natuurlijk is men bedacht op middelen tot herstel; mannen als Lord GREY, LOWE, de vertrouwde raadsman van den Speaker Mr. RICKARDS, stemmen overeen, dat verwijzing naar eene andere autoriteit het eenig afdoend middel zou zijn; maar het Comité aarzelt dit voorstel te doen, aan eene vergadering als het Parlement, najverig op oude regten, dat niet berusten zou in de uitspraak van eenig ander collegie, maar herziening der beslissingen aan zich zelf zou voorbehouden; vroegere voorstellen in dien zin van de meest bevoegde zijde gedaan, zijn zelfs de overweging niet waardig gekeurd. Bovendien, alle andere gecommitteerden of gedelegeerden uit vaste ligchamen zouden regters zonder jury zijn; en dit euvel is voor het Britsch vrijheidsgevoel meer krenkend dan elke vertraging of verongelijking, die nu bestaan kan. Men zou dus handhaving van de jurisdictie voor het parlement mits met verbetering der vormen verkieslijk achten.

VAN GEUNS maakt (bl. 75) melding van „het toezicht aan bijzondere personen toevertrouwd, allereerst van dat aan den „Chairman of ways and means,” met behulp van den raadsman, die anders den Speaker ter zijde staat, is opgedragen. Opmerking verdient dat deze voorzitter van het Comité der Middelen een bezoldigd persoon is ten dienste van het Huis (a paid officer of the House), en dat nu door leden van de commissie tot onderzoek is voorgesteld, om voortaan insgelijks de voorzitters der andere comités te bezoldigen; in Engeland gewis een merk-

waardig verschijnsel; maar de inspanning en bekwaamheid op den duur gevorderd zijn zoo bovenmatig groot, dat slechts zeer enkele parlamentsleden tegen de taak zijn opgewassen; gestadige afwisseling van presidium zou dan vervallen, en door vastgestelde regels eene soort van jurisprudentie te verkrijgen zijn: geene geringe aanprijzing voor het vaderland der «antecedenten!» In het verslag van het Comité, uit zestien punten bestaande, komen eene menigte wenken voor, die de bepalingen, op bl. 76—83 medegedeeld, aanmerkelijk zouden wijzigen. De werkkring van de «examiners» doet denken aan de aloude instelling der «Triers or Auditors», aan wie het onderzoek der petitions behoorde, en heeft eenige overeenkomst met de roeping bij ons van «zelfstandige rapporteurs.»

De regelen bij het Hoogerhuis gebruikelijk zijn door v. G., bl. 83 en vgg., zorgvuldig opgegeven en het regterlijk karakter, «an de vormen der Lords meer eigen, is ook diep gegrift in hunne wijze van handelen met private bills. Onder de nieuwe voorstellen, in het verslag van het Commons-Comité, is (sub 4 en 5) overleg met de Lords aanbevolen, ten einde de kosten en tijd van dubbel onderzoek in betwiste gevallen uit te winnen; en als regel voor beide Huizen aan te nemen, dat, wanneer «opposed Bills» door een Comité van het Lagerhuis zijn goedgekeurd, deze in het Hoogerhuis als «un opposed Bills» zullen behandeld worden en vice versa, behoudens ieders regt van verzending naar een Comité, uithoofde van bijzondere omstandigheden. Voorstanders van vereenvoudiging echter ontveinzen hunne beduchtheid niet, dat de Commons niet zoo gereedelijk berusten zouden in eene beslissing, door eene Commissie uit de Lords genomen. Aan den heer VAN GEUNS, die bij den aanvang van deze § (bl. 73 noot) de toegevende beoordeeling zijner lezers inroept, zijn wij de getuigenis verschuldigd, dat geene moeite door hem is gespaard, om een dor en ingewikkeld

zamenstel van bepalingen helder en bevattelijk voor te dragen. Men moet zelf de proef met dergelijk onderwerp nemen om te beseffen, welk een arbeid voor het wèlslagen noodig is.

Bl. 87, § 4. „Het recht van amendement bij moties,” behelst een aantal voorbeelden, om het verband met bills aan te toonen; ze zijn meestal van den jongsten tijd, en maken het onderwerp duidelijk. Hier bovenal is geenerlei beperking denkbaar, en de ruimste toepassing, zelfs wat de zaak in beraadslaging betreft, wordt steeds vergund. Bij uitzondering worden geheel *geene* amendementen toegelaten bij de jaarlijksche motie, betreffende het verleen van gelden aan de Kroon, die tot verdaging van het Huis, zonder aanwijzing van duur, onder de beraadslaging gedaan, de „previous question,” (waarvan toch een paar voorbeelden bestaan) de questie voor de eerste lezing der bills in het Lagerhuis en andere (bl. 92, vg. HATSELL, II, 106).

Wij bezitten een onwraakbaar en treffend bewijs, dat de hedendaagsche wijze van amenderen bij moties, en adressen in het parlement gebruikelijk, reeds in 1641 bestond. Belangrijker voorstel ging wel nooit van eene lands-vertegenwoordiging uit, dan de groote remonstrantie aan Koning en volk van Engeland: onder de namen van hen, die de eerste amendementen voordroegen, leest men dien van OL' CROMWELL. — STRODE en PALMER en anderen, aan de beoefenaars van dit tijdperk wel-bekend, behooren insgelijks onder de voorstellers van wijzigingen; meestal vindt men enkel de initialen in de notulen aangeeteekend; en uit de elders opgedolven rapporten van NICOLAS aan den ongelukkigen Koning, zijn wij in staat de behandeling der clausels te volgen van stap tot stap. Wanneer dus ook in de nog aanwezige „Journals of the House” de wijze van beraadslagen en amenderen ook voor andere jaren is bewaard gebleven, die aanteekening is een dor

geraante, vergeleken bij de levendige, bezielde voorstelling van het boeiend drama in d'Ewes Journal van het parlement, begonnen op Dingsdag 3 November, anno Domini 1640, onder the Harleian MSS. van het Britsch Museum te vinden, en door FORSTER in "the Debates on the Grand Remonstrance" ontcijferd en bekend gemaakt.

In § 5 "regelen die voor alle amendementen gelijkelijk gelden", (bl. 93) wordt geleerd, dat in de generaal-comités ondersteuning *niet* gevorderd wordt. Deze stelling is in strijd met de boven-aangeduide plaats van HATSELL; terwijl MAY bl. 359 deze woorden bezigt: "It is an understood rule that a motion in committee need not be seconded, which is observed in practice although it has never been distinctly declared, and its propriety is sometimes questioned." VAN GEUNS maakt terecht opmerkelijk op de wijze, waarop de amendementen, na beraadslaging in stemming komen, omdat zij eenigermate verschilt van de ten-onzent en elders gebruikelijke." Het oorspronkelijk voorgestelde wordt bij het stellen der vraag behouden, en eerst in stemming gebracht: de regels omtrent de orde, waarin de amendementen in stemming komen, almede afwijkende van onze gewone rangregeling, verdienen wel overweging. Op de door MAY aangehaalde plaats van HATSELL (bij v. GEUNS, bl. 96) staat woordelijk: "The true doctrine therefore is, that in every stage of a Bill, every part of the Bill is open to amendment, either for insertion or omission, whether the same amendment has been in a former stage accepted or rejected." (II, p. 128 in nota.) Men vindt bij dezen onvermoeiden verzamelaar van antecedenten niet onbelangrijke opmerkingen over de vraag bij v. GEUNS (bl. 95) ter loops behandeld, "of eene zamengestelde quaestie op verzoek reeds van een enkel lid kan worden gescheiden." Dit was een geliefdkoosd thema, het stokpaardje van Mr. GEORGE GRENVILLE, zóó lang door hem aangedrongen, dat men ten laatste begreep

eene beslissing van het Huis noodig te hebben. Alles werd ter dezer gelegenheid aangevoerd, wat voor het stelsel van GRENVILLE kan gezegd worden, doch het werd bij stemming veroordeeld: „De waarheid is ook, zegt HATSELL, dat „in de gansche parlementaire geschiedenis van beide Huizen „niet het allergeeringste spoor voorhanden is, dat immer „of ooit dergelijk gebruik bestond: het zoû inderdaad algemeene verwarring te weeg brengen: want wie zal beslissen „of eene quaestie zaâmgesteld is, of niet: waar ze ingewikkeld wordt; in hoe vele deelen zij gesplitst moet worden? Misschien kon het gelden in die dagen, toen „de voorzitter-zelf uit den loop der debatten de vraag „formuleerde, en de moties nog niet door de leden werden „op schrift gebragt enz. In het algemeen is de leer, dat „een enkel lid regt zoû hebben om op iets aan te dringen niet wel aanneemlijk: want een ander kan het tegendeel verlangen — weshalve het eenige middel van beslissing „in eene stemming der vergadering-zelve gelegen is.” (II, p. 110). Het door VAN GEUNS ten slotte (bl. 101) uit MAY aangehaalde voorbeeld van gewijzigde motie, in de zaak van den hertog van York (1809) is zeer doelmatig gekozen tot bewijs van de bijna onbepaalde vrijheid, waarmede het regt van amendement in het Engelsche parlement wordt toegepast.

In § 6 eindelijk worden de neteligste vraagpunten behandeld, daar zij de betrekking en regten der beide Huizen onderling raken: „de voorstellen van amendement van het „éene Huis op de ontwerpen die in het andere Huis ontstaan zijn,” waaronder (bl. 110) de weigering van het Lagerhuis om voorstellen van amendement betreffende financiële aangelegenheden van het Hoogerhuis te ontvangen. Wij merken in de behandeling een streven naar historische verklaring op, die met name voor het laatste onderzoek nog zoû gewonnen hebben door meergezette raadpleging van het „report on Tax-Bills” June 1860, waar in de

„Appendix” de gansche geschiedenis en alle antecedenten zijn zaamgetrokken. De schrijver maakt eenige juiste opmerkingen over hetgeen eigenlijk in behandeling moet komen; te weten, *voorstellen* van amendement, niet het *geheele onderwerp* moet op nieuw in overweging worden genomen.” Hij meent, dat ook elders bij verschil van gevoelen, de beletselen tegen het tot stand komen der wetten niet te vreezen zijn, en ontwikkelt de hulpmiddelen, die de ervaring in Engeland als doeltreffend heeft leeren kennen, messages en conferences, waarvan hij het karakter aangeeft. Op bl. 107, noot 3, verwijst VAN GEUNS naar HALLAM en MACAULAY, voor menigvuldige voorbeelden. Men vindt de vormen vereenigd in het IVde deel van HATSELL, p. 1—50; en de regels meer bondig aangegeven, dan hij anders wel gewoon is. Hij brengt ze onder zes rubrieken: de inhoud verschilt in het wezen niet van de bepalingen, nog heden geldende. VAN GEUNS zelf geeft uit MAY ééne afwijking aan, hierin bestaande, dat er na het houden van twee conferences, gelegenheid is tot meer, en niet noodzakelijk als derde gevorderd wordt „a free conference”, waarvan in het algemeen de werking en uitkomsten in de laatste eeuw minder afdoend en bevredigend gebleken zijn; eertijds bleef het gewoonlijk niet bij eene of twee van deze. Als eerste voorbeeld van drie gehouden conferences, staat vermeld het gebeurde in 1667, bij de impeachment van lord CLARENDON, toen niet zonder tegenstreven en tal van bedenkingen de oude weg verlaten werd: zie alle stukken daartoe betrekkelijk bij HATSELL, IV, p. 36, 48, 177 en Appendix, n°. 6, p. 365. Merkwaardig is eene resolutie van den 23 Februarij 1606, genomen vóór het houden van eene free conference over de quaestie van de postnati, toen er aanwijzing van bepaalde personen, en verdeeling der rollen plaats had: „to distribute the parts of the argument which was to be urged, and to consider upon whom it might be fittest to impose the maintenance of every

several head." Aan sir FRANCIS BACON werd opgedragen: "to make the entrance by way of peramble," anderen kregen tot taak gronden en redeneringen uit het staats- en volkenrecht aan te voeren, eene derde afdeeling moest uit het civiel recht hulp verleen, terwijl vijf leden werden aangewezen voor adstructie met argumenten uit het gewoonte-recht (to maintain argument for matter of common law).

Ten slotte zijner beschouwing van de regels, bij amendements-voorstellen op public bills, van één der beide Huizen uitgegaan, herinnert de schrijver (bl. 108) dat de woorden die op de bill worden geschreven, even als de andere vormen van aanneming, en latere sanctie der Kroon, nog oud-Normandisch Fransch zijn gebleven. Tweemaal is tegen dit gebruik verzet geweest. Eene acte van 1650, (in SCHOBELL's verzameling, ch. 37) bepaalt "that all law-proceedings shall be in English," diensvolgens werd onder CROMWELL's protectoraat de sanctie verleend met de woorden: "The Lord Protector doth consent." In Maart 1706 ging bij het Hoogerhuis eene Bill door "for abolishing the use of the French tongue in all proceedings in parliament, and Courts of Justice." Zij hield onder andere bepalingen in: "that instead of (le Roy le veult) these words be used: the King answers. Be it so, in stead of "soit faict comme il est desiré" these words be substituted (Be it as is prayed)."

Aan de bill met zulke verstandige bepalingen, viel in het Lagerhuis de eer eener tweede lezing ten deel; doch zij bleef verder steken, zonder dat men redenen voor afwijzing vermeldt vindt (vg. HATSELL, II, p. 329). De mislukking is te zonderlinger, omdat bij eene acte van 1735 aan de eene helft der voorgestelde veranderingen is gevolg gegeven, want voor alle regterlijke zaken werd de Engelsche taal aangenomen: (that all proceedings in Courts of Justice shall be English).

Voor de "bills for restitution of honours and in

blood" (bl. 109) is een vermaard geval de zaak van lord STOURTON in Maart 1575, waarvan men de bijzonderheden aantreft bij HATSELL, IV, 3, 44.

Wij onderschrijven geheel wat op bl. 113 gezegd wordt ten aanzien van het streng vasthouden der Commons, op al wat de finantiën betreft. „Minder wel, dat de regeling der staatsgelden geen zaak van wetgeving zoude zijn, dan juist het diep ingrijpen daarvan in alle deelen der uitvoerende en wetgevende magt was de reden...” Eene merkwaardige verklaring van het Lagerhuis zelf, is vervat in de resolutie van 3 Julij 1678, reeds boven aangehaald, „that the Lords should have no other voice, than, as one branch of the Legislature, by their assent to give the authority of a law to the levying of those aids and taxes which the Commons shall think wise and fitting to impose” (HATSELL, III, 63).

Is dit geene daad van wetgeving? De Lords van hunnen kant hadden in de bekende conferentie van April 1671 geantwoord op de resolutie der Commons (that there is a fundamental right in that House alone, in Bills of rates and impositions on merchandise, as to the matter, the measure and the time) — 3dly. We find no footsteps in record or history for this new claim of the House of Commons. We would see that charter or contract produced, by which the Lords divested themselves of this right and appropriated it to the Commons, with an exclusion of themselves; till then we cannot consent to shake or remove foundations, in the laying where of it will not be denied that the Lords and Grandees of the kingdom had the greatest hand.” (HATSELL, III, Appendix, n°. 5, p. 370).

Men vindt bij de Engelsche schrijvers over constitutioneel staatsregt, vooral in HALLAM's werk, eene menigte opmerkingen tot bevestiging der zienswijze door VAN GEUNS verdedigd. Voor het overige zou eene wijdloopige uiteenzetting van de eeuwen-heugende twisten tusschen de beide parlementshuizen, een inderdaad overbodige arbeid zijn,

na het report on Tax-Bills, van Junij 1860. Wij kunnen ons veilig houden aan het „jus novissimum,” in de drie resoluties, op voorstel van lord PALMERSTON, in 1860 door het Lagerhuis aangenomen (VAN GEUNS, bl. 120).

Het wetenswaardige omtrent de zoogenaamde Tack-Bills, behelst een afzonderlijk hoofdstuk bij HATSELL, III, 193.

Augustus 1863.

J. HEEMSKERK Bz.

(Wordt vervolgd.)

H. TROSTORFF. *Over reclame of terugvordering in zake van koophandel. Acad. proefschrift.* Rotterdam, M. WIJT EN ZONEN, 1861.

Deze dissertatie, welke van kennis zoowel van de behoeften des handels als van de bronnen des regts getuigt, mag in dit tijdschrift, naar het mij voorkomt, niet onbesproken blijven. Zoo dikwerf toch van reclame in zake van koophandel in de toekomst zal sprake zijn, zal dit academisch proefschrift, hetwelk beknoptheid en helderheid van argumentatie vereenigt, zeker met vrucht worden geraadpleegd, zonder dat zij daarom de overweging van de volledige, grondige en gunstig bekende geschriften van de heeren STAPPAERTS, in 1825 te Leuven, en KALFF, in 1843 te Leiden verschenen, overtollig maakt.

De dissertatie, welke ik wensch aan te kondigen, verschilt inzonderheid van deze hierin, dat daarbij inzonderheid is partij getrokken van de uitmuntende werken der latere Fransche schrijvers over handelsregt, en vooral van het artikel *Faillite et Banqueroute* in de laatste uitgave van DALLOZ. De schrijver zal er niet ligt op betrappt worden eene der veelvuldige controversen, waartoe dit belangrijke onderwerp aanleiding geeft, met stilzwijgen te zijn voorbijgegaan.

Themis, D. X, 3de St. [1863].

Doch slaan wij zijne brochure zelve open. In zijne Inleiding betoogt de schrijver, dat de actie, bij ons „reclame” genoemd, in het Romeinsche regt onbekend was. Dat regt kende den eigenaar slechts toe de gewone revindicatie, waardoor hij eene zaak, hem in eigendom toebehoorende, maar waarvan hij het bezit verloren had, van iederen houder kon terugvorderen, eene revindicatie, die uitgestrekter was dan bij ons, omdat zij ook de roerende goederen omvatte. Toch moet de oorsprong van de reclame — dat is van de reclame in het algemeen — reeds in het Romeinsche regt gezocht worden, waar ook op het beginsel, dat de eigendom van zaken niet door eene overeenkomst alléén wordt overgedragen, maar eerst door levering ten gevolge van een wettigen titel, eene uitzondering was toegelaten ten aanzien van verkochte en geleverde zaken. L. 19 D. de contr. emt. laat buiten twijfel, dat de verkooper van eene roerende zaak zelfs na de levering werkelijk eigenaar bleef, zoo lang de koper niet òf den prijs betaald had, òf zekerheid voor de voldoening er van gesteld had, òf eindelijk, indien de verkooper, genoegzaam vertrouwen stellende in de gegoedheid des koopers, dezen een termijn van betaling had toegestaan. De belemmeringen, welke in het verkeer uit deze zich ver uitstrekkende revindicatie, ook tegen den tweeden koper toegelaten, voortvloeiden, werden door de korte verjaring van één jaar zeker niet weggenomen, maar deden zich toch merkbaar minder gevoelen.

Het oud-Fransche regt steunde in zoo verre op het Romeinsche beginsel, dat de verkooper van roerend goed zelfs na de levering eigenaar bleef, zoo niet de prijs betaald of zekerheid gesteld was, doch ook alléén ten opzichte van verkoopen zonder tijdsbepaling gesloten. De oude Parijsche coutume, waarmede die van andere Fransche steden overeenstemden, zeide in art. 176: „Qui vend aucune chose mobilière sans jour et sans terme, espérant être payé promp-

tement, il peut sa chose poursuivre en quelque lieu qu'elle soit transportée, pour être payé du prix qu'il l'a vendue."

Wat nu ten aanzien van verkoop met tijdsbepaling? In het Romeinsche regt had dan de eigenaar zich zelf van revindicatie verstoken: *fidem emtoris secutus erat*. Bijzondere regten waren hem echter niet toegekend, zoodat hij bij insolventie van den debiteur slechts als concurrent schuldeischer kon optreden. Maar was het geheel billijk den verkooper met tijdsbepaling *in ieder geval* van eene reclame te berooven? Anders oordeelde de Fransche jurisprudentie en zij kwam den verkooper met tijdsbepaling te gemoet met eene actie, die in schijn eene reclame, in waarheid was een stilzwijgend pandregt op de zaak, waardoor de verkooper zich bij voorkeur boven andere schuldeischers uit de opbrengst van de zaak kon laten betalen. Art. 177 van dezelfde Parijsche coutume van 1580 luidde aldus: *„Et néanmoins, encore qu'il (le vendeur) eût donné terme, si la chose se trouve saisie sur le débiteur par autre créancier, il peut empêcher la vente, et est préféré sur la chose aux autres créanciers."*

Doch de beide artikelen, welke in het oude Fransche gewoonteregts elkander opvolgden, werden in het nieuwere van elkander gescheiden. Het eerste streed met de leer, welke de Fransche wetgever aannam en het uitvloeisel was van het toenemend verkeer, en volgens welke in geval van roerende goederen revindicatie zoo goed als verijdeld werd. Zeer juist zegt dus de schrijver, dat toen de Code Civil eenmaal het beginsel *„en fait de meubles la possession vaut titre"* had aangenomen, het oude regt geheel buiten toepassing moest blijven. Maar wat hij niet duidelijk aantoonst — en hierop komt het bovenal aan om de geleidelijke ontwikkeling dezer regtsmaterie in het licht te stellen — is dat, terwijl toch in weêrwil van grooten tegenstand het eerste artikel der oude coutume in zooverre is behouden, dat het de kiem is geworden voor eene bijzon-

dere actie, alleen in handelsregt den verkooper met en zonder tijdsbepaling toegestaan, het tweede artikel eene plaats heeft ingenomen in het gewoon burgerlijk regt. En waar? Onder *de privilèges et hypothèques*. Art. 177 der coutume — en dit gezigtspunt schijnt mij toe te zijn van het grootste belang — is geworden art. 2102 4°. van den Code. In plaats van de reclame gaf de Fransche wetgever den verkooper *à terme ou sous terme* een privilegie, dat de reclame verving en hij voegde daarnevens een nieuw privilegie, dus luidende: «Si la vente a été faite sans terme le vendeur peut même revendiquer ces effets tant qu'ils sont en la possession de l'acheteur, et en empêcher la revente, pourvu que la revendication soit faite dans la huitaine de la livraison, et que les effets se trouvent dans le même état dans lequel cette livraison a été faite.» Werd het privilegie in het oud-Fransche regt slechts den verkooper met tijdsbepaling toegekend, het nieuwe Fransche regt schonk het tevens aan den verkooper zonder tijdsbepaling, die zijne reclame in burgerlijke zaken verloor en schiep een nieuw privilegie ten behoeve van dezen laatsten. Maar daaruit volgt, dat de opvatting, alsof art. 2102 4°. 2de lid, in ons Wetboek met geringe wijziging in art. 1191 B. W. overgegaan, zou bevatten eene algemeene actie, welke den verkooper in burgerlijke zaken altijd zoude vrijstaan, mits de terugeisning slechts geschiede binnen dertig dagen na de aflevering, moeilijk kan worden aangenomen, en dat ook de bewering, welke wel eens is geopperd dat art. 1191 B. W. eene plaats heeft ingenomen in het hoofdstuk van bevoorregte schulden, terwijl het toch eigenlijk eene reclame bevatte — ook de schrijver zegt op bl. 21 eene *bepaalde reclame* voor het geval dat de koop zonder tijdsbepaling is gesloten — ten eenemale onjuist is te achten. Hoezeer het schijnt, dat werkelijk de auteurs in art. 1191 B. W. eene algemeene revindicatie in burgerlijke zaken, iederen verkooper binnen zekeren korten tijd toege-

kend, opmerken, zoo schijnt het mij veeleer toe dat het van belang is vast te houden aan het karakter van privilegie, dat zich in art. 1190 doet gelden op den koopprijs van roerende en nog onbetaalde goederen, in art. 1191 ook op de goederen zelve. En dan zal men in het algemeen den verkooper in burgerlijke zaken dit voorregt moeten weigeren, maar het hem alleen gunnen, indien van uitoefening van privilegie de rede is, dat is bij boedelregeling, executorialen verkoop enz. De woorden: *De verkooper heeft zelfs de bevoegdheid om de goederen terug te eischen, zoo lang deze zich in handen van den kooper bevinden* en het *weder-verkoopen* daarvan te beletten zijn zonder twijfel niet anders te verstaan, dan de woorden: *si la chose se trouve saisie sur le débiteur par autre créancier, il peut empêcher la vente*, in art. 177 der Parijsehe coutume. Het *weder-verkoopen* in art. 1191 doelt alzoo niet op den tweeden verkoop door den kooper, maar op dien geregtelijken verkoop ten voordeele der schuldeischers, welke de uitoefening van het privilegie ten gevolge heeft. Zoo luidde ook art. 3458 van het Wetboek van 1820, dat uitdrukkelijk het regt van reclame toekende, *wanneer dezelve goederen in den insolventen boedel zijns schuldenaars, onveranderd, gevonden worden*. Hoe kon ook de wetgever in art. 1191 een algemeen regt tot reclame hebben bedoeld? Het ware in strijd met de bij ons aangenomen beginselen, dat levering op verkoop volgende eigendoms-overgang uitmaakt en in roerende zaken bezit als titel geldt. Voorzeker heeft de verkooper in het algemeen zoodanige vordering niet meer noodig. Actiën heeft hij te over. Art. 1514 B. W. geeft hem een regt van retentie, zoowel van roerende als onroerende goederen, zoo lang de koopprijs niet is gekweten en de goederen niet zijn geleverd, art. 1190 geeft hem bovendien een privilegie zoo lang de goederen zich nog in het bezit van den kooper bevinden, art. 1302 j. 1553, eene actie om de vernietiging der overeenkomst te vorderen, indien de kooper den koop-

prijs niet betaalt. Voor den verkooper heeft de wetgever dus ruimschoots zorg gedragen, hij heeft eene persoonlijke regtsvordering, hij heeft twee zakelijke regtsvorderingen, welke laatste voorzeker hem daarom van groot nut zullen zijn, omdat de persoonlijke actie verduistering van het verkochte dikwijls niet zal kunnen beletten: waartoe was het noodig, hem nu nog eene algemeene revindicatie toe te staan, een regt om ten allen tijde het verkochte terug te eischen, een regt, geheel in strijd met art. 667 B. W. en dat art. 1495 van hetzelfde Wetboek schier tot eene doode letter maakt? Wat men daarentegen art. 1191 op als een voortgezet privilegie, en het verband tusschen dit en het voorgaand artikel is onmiskenbaar, dan wordt daarbij wel den verkooper wederom een zakelijk regt toegestaan, maar dat geenszins is een nieuw zakelijk regt, vermits gelijktijdige gebruikmaking van artt. 1190 en 1191 niet wel denkbaar is. De heer TROSTORFF zondigt dus naar mijne meening hierin, dat hij de gebruikelijke schier stilzwijgend aangenomen leer volgt, dat art. 1191 den verkooper in burgerlijke zaken toekent wat artt. 230 — 245 W. v. K. den koopman in handelszaken verleen.

Mijne beschouwing kan zeker niet zonder invloed zijn op de vraag, welke de schrijver behandelt in zijne *Algemeene Beschouwingen*, waarin hij de reclame in verband beschouwt met andere regtsmiddelen, — de vraag namelijk, welke geenszins van gewigt is ontbloot, of in zaken van koophandel artikel 1190 Burg. Wetb. als stilzwijgend afgeschafte moet worden beschouwd. De schrijver zegt kortweg: „Die meening is nochtans niet te verdedigen,” en hij wijst op het verschil tusschen privilegie en reclame, wat betreft beginsel en doel van beide actiën. Maar is dat verschil genoegzaam om te besluiten dat de wetgever in handelszaken behalve de commerciële reclame het civielregterlijk privilegie den verkooper heeft gegund? De actiën, den handelaar toegekend, moeten in de eerste plaats uit het handelsregt worden nagegaan. En dan blijkt uit den

titel van reclame, dat de wetgever in zaken van koophandel de terugvordering van koopmanschappen op eene geheel bijzondere wijze wilde geregeld hebben, dan blijkt uit art. 244 W. v. K. dat art. 1191 B. W. dan alleen te pas komt, indien art. 1190 niet wordt te baat genomen, te exceptie-neel was om buiten het geval van faillissement den verkooper in handelszaken te gemoet te komen, maar dan blijkt ook uit art. 239 en 240 2deal. — en dit heeft de schrijver geheel voorbijgezien — dat de wetgever kennelijk heeft gewild, dat in handelszaken in den regel het civielrechtelijk privilege den verkooper werd ontnomen. Was den verkooper dat privilege toegekend, het zou niet aan de bewindvoerders in een gefailleerden boedel mogen verbleven zijn om te beoordeelen of zij al of niet den koopprijs in plaats van de teruggave der verkochte zaak zelve aan den verkooper zouden voldoen. De bewering (bl. 22), dat, wanneer het privilege in zaken van koophandel als afgeschaft moest beschouwd worden, aan den verkooper in burgerlijke zaken meer voordeelen verzekerd zijn, dan aan dien in zaken van koophandel, kan waar zijn, maar mag hier niet wegen, omdat indien de verkooper niet van zijne reclame binnen dertig dagen na de levering gebruik maakt, hij zich dit zelf te wijten heeft. Die reclame is *zijn* privilege voor handelszaken. Zoo werd het ook bij de nieuwe Fransche faillietenwet van 1813 begrepen, en de jurisprudentie had de hardheid aangetoond, welke er in gelegen was, dat de overige schuldeischers van den failliet, die met het oog op goederen openlijk door hem bezeten, overeenkomsten met hem hadden gesloten, zouden lijden door een privilege aan den onbetaalden verkooper dier goederen toegestaan, omdat hij van zijn bijzonder privilege had verzuimd gebruik te maken. Ik kan immers geen verschil zien tusschen den pandhouder, die verzuimd heeft zoo het noodig is, van zijn pandrecht eene schriftelijke acte op te maken, en tusschen den reclamant die den tijd van die reclame, dat is *zijn* privilege, heeft laten voorbijgaan.

Bovenal moet echter het beginsel gelden, dat de privilegiën, welke het burgerlijk regt toekent, betrekking hebben tot civiele schuldvorderingen en burgerregtelijke betrekkingen, geenszins tot commerciële verrigtingen en handelsverhoudingen. Ook erkent de schrijver zelf en voert zeer juiste gronden aan voor die meening, dat, hoewel er ontegenzeggelijk verschil bestaat tusschen de reclame en de actie tot ontbinding van art. 1553 B. W., het nogtans duidelijk de bedoeling van den wetgever is geweest den verkooper, in geval van faillissement van den kooper, alleen de reclame toe te staan: wat zou hem dan ook eene actie tot ontbinding kunnen baten? Eindelijk mag ik ten voordeele van mijn gevoelen en tegenover arresten van den Hoogen Raad, in 1842 gewezen, de woorden van den heer NICOLAI stellen (VOORDUIN, *Kooph.* II, bl. 35) die duidelijk genoeg verklaarde, dat, in geval de reclame den verkooper werd ontnomen, de verkooper voor den koopprijs slechts als concurrent schuldeischer kon optreden: *il subirait la même perte que les autres créanciers.*

Na het verschil tusschen de reclame en andere actiën, den verkooper in het burgerlijk regt toegestaan, te hebben aangetoond, gaat de schrijver over tot de behandeling van de reclame zelve. Hij verdeelt zijne stoffe in twee afdeelingen. De eerste heeft tot onderwerp de reclame, in geval van faillissement, de tweede de reclame buiten faillissement. De eerste is gesplitst in twee hoofdstukken, als 1°. reclame van goederen, waarvan men eigenaar is gebleven; 2°. reclame van goederen wier eigendom men reeds had overgedragen. De tweede bestaat uit één enkel hoofdstuk de reclame van den verkooper. Deze verdeling toont reeds voldoende aan, dat reclame niet tot grond heeft als de gewone revindicatie het eigendomsregt, maar veeleer de in iedere overeenkomst veronderstelde ontbindende voorwaarde, voor het geval dat eene der partijen aan hare verpligting niet voldoet, die te strenger moet werken in den handel waar goede trouw te minder ontbeerlijk is.

Het is aan deze verdeeling toe te schrijven, dat de heer TROSTORFF aanvangt met de behandeling van de reclame van den committent. In zijn stelsel zeer juist. De committent immers is, omdat hij eigenaar blijft van de den gefailleerden commissionair toegezonden koopmanschappen, niet als de verkooper aan een fatalen termijn gebonden. Het regt van revindicatie houdt echter slechts stand, zoo lang de goederen zich nog *in natura* bevinden onder den commissionair, of iemand die ze onder een precairen titel voor hem bezit. Zoo bestaan de goederen niet meer *in natura* en moet dus de terugvordering ontzegd worden, wanneer graan of tarwe in brood veranderd is, of wanneer van laken kleedingstukken vervaardigd zijn, of wanneer door de vermenging van verschillende liquida een nieuwe drank is vervaardigd. Maar wat nu, indien de commissionair de koopmanschappen heeft verkocht en geleverd? De koopmanschappen zelve kunnen dan niet meer worden opgeëischt, en nu staat de wet den committent — geheel bij uitzondering — een privilegie toe, het bekende privilegie van art. 1190 B. W. De schrijver wil hier onderscheiden tusschen het geval, dat de committent last gegeven heeft tot den verkoop, dan wel of hij de goederen eenvoudig tot nader order had opgezonden. Hij is hier echter, naar ik meen, door art. 80 W. v. K. op een dwaalspoor gebracht. Art. 240 2de al. W. v. K. maakt geen onderscheid met welk doel goederen zijn in commissie gegeven en de committent moet niet lijden door de kwade trouw van den commissionair. Integendeel is daarin een reden te meer gelegen om den committent het privilegie toe te staan om den koopprijs te vorderen. Het is waar, art. 240 2de al. W. v. K., bevat een exceptioneel regt, in strijd zelfs met het beginsel, in art. 78 W. v. K. uitgedrukt: maar die exceptie is in cas van het faillissement van den commissionair onbepaald. De schrijver wil den committent eene vordering geven tot schadevergoeding wegens het schenden der vrijwillige bewaargeving, maar

welk voordeel zal die vordering opleveren tegen een commissienair, die in staat van faillissement verkeert? En zoo de schrijver zich beroept op het wettig recht van den koper, die te goeder trouw heeft gekocht, dan vergeet hij dat juist art. 240 W. v. K. eene uitzondering schept op dat recht. Immers ook in geval van magtiging tot verkoop wordt de koper ondanks levering tot voldoening van den koopprijs aan den committent, die ook *dan* in den commissienair toonde vertrouwen te stellen, gehouden. De Pruisische faillieten-wet is dan ook ten dezen opzichte meer in overeenstemming met het crediet van den handel en het belang van den commissie-gever. Eindelijk blijkt uit de woorden: *hetzelfde recht van terugvordering heeft plaats*, dat evenmin als het eerste lid, het tweede lid van meergemeld artikel dergelijke onderscheiding toelaat.

Eene andere vraag betrekkelijk deze revindicatie, is deze: is de committent *gehouden* of slechts *bevoegd* om den nog verschuldigten koopprijs in te vorderen, eene vraag, vooral dan van belang, wanneer ook de koper in staat van faillissement verkeert en diens boedel minder percenten uitdeelt dan die van den commissienair. De schrijver geloofst zeer juist met DELAMARRE EN LÉPOITVIN (1) dat hij gehouden is in den boedel van den koper op te treden, omdat hij, wanneer de commissienair niet gefailleerd was, zich zou moeten vergenoegen met hetgeen deze van den koper kon verkrijgen, en de toevallige omstandigheid, dat ook de commissienair failliet is, geene verandering in zijn toestand moet brengen. Iets anders — leert de schrijver — zou het zijn, wanneer hij van den commissienair *del credere* had bedongen; uit hoofde van deze overeenkomst zou hij alsdan in den boedel van dezen optreden, voor hetgeen hij van den koper te weinig ontving.

Maar wat nu ten aanzien van koopmanschappen, door den commissienair voor den commissie-gever gekocht en

(1) Contrat de la commission, II, n°. 374.

aan dezen afgeleverd? De schrijver erkent dat de wet over deze revindicatie niet handelt, omdat zij geheel op de gewone regelen van het burgerlijk regt steunt. Hij blijft lasthebber van den committent. Maar volgt daaruit nu, dat den committent, als eigenaar, het regt toekomt om die goederen buiten den boedel te doen houden en boven andere crediteuren van den faillieten boedel van den commissionair te worden bevoorregt? Juist omdat het handelswetboek hier zwijgt en naar het algemeen burgerlijk regt verwijst, zou ik aarzelen, gelijk de schrijver doet, een zoo exceptioneel regt van reclame buiten zijne grenzen uit te breiden. Art. 240 sluit reclame van *aan* den commissionair verkochte goederen uit. Dat de schrijver in dit geval den committent reclame toekent, heeft mij te meer verwonderd, omdat hij op bl. 69 den commissionair, die op order en voor rekening van zijn committent goederen gekocht en betaald heeft, en ze aan hem heeft opgezonden, *geen* reclame toestaat. Ik stem het volkomen den schrijver toe, dat de gronden, welke de Fransche regtbanken noopten om in dat geval reclame in te willigen, niet met de wet in overeenstemming waren, dat de ontzegging van schier alle kracht aan het gewoonteregt in ons regt (ook in ons handelsregt?) het toestaan van reclame aan den commissionair niet gemakkelijker maakt en dat het zeker niet te outkennen is, dat art. 240 zou worden uitgebreid, wanneer men daarin die reclame gelegen achtte. Maar dan moet men ook consequent zijn en art. 240 ook niet ten voordeele van den committent uitbreiden. *In jure constituendo* zou het zeer wenschelijk zijn dat, zoo als thans reeds in Engeland geschiedt, de commissionair met den verkooper werd gelijk gesteld. Dat de commissionair lasthebber en geen eigenaar is, kan daartegen geen hinderpaal opleveren: op eigendomsregt steunt, het is reeds gebleken, reclame *niet*, maar veeleer op de noodzakelijke bescherming van het handelscrediet.

Eene andere species van de reclame door den eigenaar

is de reclame van handels- en ander papier. Deze rescissoire actie is van zeer uitgebreiden aard. Vermits handelspapier niet reeds alle soort van papier omvat, heeft de wetgever, om *niets* uit te sluiten, er nog met ijverige zorg *en ander papier* bijgevoegd, waaronder vooral losbare renten zijn te verstaan. Het komt er hier vooral op aan, dat het papier nog niet betaald, dat het nog *in natura* in den boedel aanwezig zij. Wat beteekenen de woorden: *in natura*, toegepast op papier? Van koopmanschappen beteekent het, dat de intrinsieke waarde niet gewijzigd zij en de identiteit herkenbaar, in weêrwil van vermindering. Bij handelspapier zal ook de vermindering van het papier niet de reclame beletten van dat hetwelk nog *in natura* aanwezig is. Verwisseling van papier is niet toegelaten, want daardoor treedt ander papier in de plaats. Volgens de *letter* van art. 242 heeft de schrijver volkomen gelijk, indien hij DALLOZ *Faill. et Banq.* n°. 1183 bestrijdt, die in dat geval reclame toestaat. Maar eene andere vraag is of het niet eene fout van den wetgever was om hier zoo strikt aan de identiteit van het papier vast te houden? In den regel toch zal deze reclame weinig voordeel opleveren, wanneer zij bij verwisseling van papier wordt uitgesloten. De reclamant zal met ander papier van gelijke waarde tevreden zijn. Het komt er slechts op aan, of al dan niet betaling heeft plaats gehad, het papier moet in des failliets vermogen zijn gebleven. Maar minder goed kan ik mij dan ook vereenigen met het oordeel van den schrijver, dat, zoo het papier aan den faillet ter incassering toegesonden, niet meer *in natura* in den boedel aanwezig is, maar de verschuldigde penningen nog niet voldaan zijn, de zender deze penningen even als de committent, krachtens art. 240 2°. W. v. K. den nog onbetaalden koop prijs van zijne verkochte en geleverde goederen zelf kan invorderen. Dit uitdrukkelijk voorregt is den eigenaar van het papier *niet* toegekend en mag niet uit het regt van den committent worden afgeleid; het strijdt ook lijnregt met het

voorschrift van art. 242, dat reclame toestaat van het *ter incassering toegezonden papier* en *alleen zoolang* het nog *in natura* aanwezig is. De niet voldoening van de verschuldigde penningen kan toch haren grond hierin hebben, dat het ter incassering toegezonden papier aan derden is geëndosseerd. (art. 111 W. v. K.)

Bij reclame van handelspapier zijn vooral deze twee zaken op te merken: 1°. dat de reclame van handelspapier ter dekking van wisselbrieven, op den failliet getrokken en door dezen geaccepteerd — de heer TROSTORFF merkt het ook op — in strijd is met art. 110 al. 3 W. v. K., vermits de opneming dier reclame alleen het gevolg is van een misverstand, waaraan de Fransche wetgever schuld heeft, verg. HOLTJUS *Handelsrecht* I, bl. 502, maar dat onzen wetgever toch niet had behooren te ontgaan, en 2°. dat art. 243 aan deze reclame eene uitgebreidheid geeft, welke aan het handelscrediet zeer bevorderlijk is. Indien de Fransche wetgever in 1838 art. 584 *Code de Commerce* heeft afgeschaft, waarmede art. 243 overeenkomt, dan is dit wel het gevolg geweest van zeer moeilijke en ingewikkelde regtsgedingen, maar niet van de onbillijkheid van het beginsel zelve. Die regtsgedingen heeft onze wetgever grootendeels voorkomen door de toevoeging der juiste woorden: *»of daarna*, voor geenerlei som hoegenaamd, schuldenaar van den failliet zij geweest.” Prof. HOLTJUS zegt op den ironischen toon, die hem zoo zeer onderscheidt: *»Nadat de Nederlandsche wetgever in art. 242 met de rei vindicatio zoo scheutig geweest was, zoude het hem voorzeker kwalijk gestaan hebben om het geval van art. 584 uit te sluiten.”* Maar het moet den wetgever tot eene verdienste worden aangerekend, dat hij, nadat hij eenmaal het beginsel van reclame erkend had, het ook op eene voor den handel liberale wijze toegepast en de uitvoering daarvan niet door te beperkte voorschriften nagenoeg verijdeld heeft. Van die grief kan de Fransche wetgever niet verschoond worden.

Als bewijs voor die beschuldiging tegen den Franschen wetgever kan vooral worden aangevoerd het hoofdstuk, waar de reclame van den verkooper behandeld wordt, waar de reclame in geval van faillissement zoowel van goederen zonder als met tijdsbepaling verkocht, op goede gronden wordt verdedigd en de vereischten dier reclame zorgvuldig worden nagegaan. Daarbij blijkt dat onze wetgever menige verbetering in de Fransche bepalingen heeft gebragt, waartoe vooral behoort het toelaten van reclame ook wanneer de goederen reeds in de pakhuizen van den failliet zijn opgeslagen. Het is alleen te betreuren, dat de wetgever in art. 236 1°. eene bepaling opgenomen heeft, welke, zoo zij al moet nageleefd worden, omdat zij bestaat, in strijd is met het begrip van novatie, welke de ware beginselen van wisselregt miskent en voor den handel eene wezenlijke belemmering mag genoemd worden. Te regt zegt de schrijver, dat er bijna geene bepaling is die zoo algemeen afkeuring heeft gevonden, en waar hij dat artikel inconsequent met zich zelve noemt, zal men hem niet met grond kunnen tegenspreken. Wat art. 238 betreft, kent men den grooten strijd, die er bij de uitleggers bestaat of het koppelwoord *en* in de eerste alinea conjunctive moet worden opgevat. Met de Amsterdamsche advokaten is de schrijver van gevoelen, en het komt mij voor het eenig juiste te zijn, dat geene alternatieve uitlegging is toegelaten. Dit is trouwens geheel in overeenstemming met het beginsel, dat er voor de uitsluiting van de reclame zoowel verkoop als levering aan een derde vereischt wordt. Prof. HOLTJUS bl. 483 hecht ook groote waarde aan dat beginsel en met zijne scherpzinnige toelichting van dit artikel stemt de schrijver, hoewel zijn geschrift anterior is aan het werk van den hoogleeraar, ten volle overeen.

In zijne tweede afdeeling behandelt de heer TROSTORFF de reclame buiten faillissement. Hier moet ik echter den schrijver met nadruk bestrijden, waar hij *die* reclame in zijne bescherming neemt. De schrijver zegt, dat het Fransche

regt zich door het niet toelaten van die reclame aan de grootste inconsequentien schuldig maakte. Ik kan die inconsequentien moeilijk inzien. In art. 2102 4°. C. C. regelde hij het privilegie des verkoopers in burgerlijke zaken in geval van onvermogen van den kooper en in den titel van het faillissement stelde hij voorschriften voor het privilegie van den verkooper in handelszaken, mede in geval van het onvermogen van den kooper of faillissement. Wat schoot er nu nog ter regeling over? Daardoor werd niet, gelijk de schrijver meent en gelijk ook de Regering dacht, VOORDUIN, *Kooph.* II, bl. 15, aan den verkooper in burgerlijke zaken een veel uitgebreider regt toegekend dan in handelszaken. Geenszins, die opvatting vindt al weder haren grond in het uitbreiden van het civielrechtelijk privilegie, waarvan ik in den aanvang mijner recensie heb gewaagd. De Regering zeide: „Bij den Titel des Burgerlijken Wetboeks, handelende van *bevoorregte schulden*, heeft men datzelfde voorregt van reclame aan den kooper toegestaan.” Zij ging uit van eene verkeerde redenering, die tot verkeerde gevolgtrekking moest leiden. Onze wetgever had het voetspoor van den Franschen moeten volgen. Hij heeft het niet gedaan. Hij *schiep* eene reclame buiten geval van faillissement, want het zal toch moeilijk zijn uit DE GROOT, Boek II, Deel V, n°. 14, en VAN KESSEL (*Thesis* 203) af te leiden, dat *die* uitgebreide reclame voor iederen verkoop vroeger in ons land gebruikelijk is geweest. Ik kan mij dan ook zeer wel voorstellen, dat uitstekende mannen als NICOLAI en DONKER CURTIUS (VOORDUIN, *ad hunc tit.*) de toelating dezer reclame hebben afgekeurd. Op welke gronden poogde de Regering die uitbreiding der reclame te verdedigen? Zij wilde het nadeel voorkomen, voortspuitende uit vermeerdering van faillissementen, vermits aan den verkooper geen ander middel zou overblijven dan den kooper te doen failliet verklaren, ten einde zijne goederen te kunnen reclameren. Geen ander middel... maar heeft de verkoo-

per dan niet èn de gewone actie tot ontbinding van het koopcontract èn zijn zakelijk regt? bevat het gewone regt geene bepalingen genoeg om hem te gemoet te komen? is niet juist in de verwijzing naar art. 1191 B. W. het bewijs gelegen dat in hetgeen artt. 244 en 245 W. v. K. trachten te voorzien, reeds werkelijk bij dat artikel van het burgerlijk regt voorzien *is*? Moest daarvoor eene geheel nieuwe reclame voor iederen handelsverkoop in het leven worden geroepen? De heer TROSTORFF, deze afwijking van het Fransche regt besprekende, zegt: „Onze wetgever is van deze *ongerijmdheid* teruggekomen.” Doch indien er van ongerijmdheid kan sprake zijn, zou het niet juist onze wetgever zijn, die zich daaraan heeft schuldig gemaakt door eene reclame buiten faillissement op te nemen en daardoor den handel wel is waar eene uitstekende dienst te bewijzen, maar tevens den regsregel: *mobilis non habent sequelam* tot eene voortdurende onwaarheid te maken. De opmerking is inderdaad scherpzinnig, dat bij deze reclame, niet gelijk in geval van faillissement des koopers, de crediteurs van den *failliet* niet worden benadeeld, maar kan men in ernst meenen, dat daardoor de reclame buiten faillissement voldoende wordt geregtvaardigd? En rekest men voor niets de benadeeling van den koper, die gedrongen wordt bij verkoop à comptant binnen dertig dagen na de levering te betalen, op straffe van tot revindicatie te worden aangesproken? Maar de reclame is niet enkel onregtvaardig ten opzichte van den koper, zij is ook doelloos, omdat het in de meeste gevallen bij verkoop zonder tijdsbepaling in den handel toch gebruikelijk is, de heer TROSTORFF moet het zelf erkennen, een lapsus temporis te gunnen, die dikwijls meestal het tijdsverloop van dertig dagen kan te boven gaan, en er toch zeker weinige kooplieden zijn, die dadelijk in baar geld den prijs der ingekochte waren betalen. Deze reclame biedt — indien zij werd uitgevoerd, maar in de praktijk wordt zij naar ik meen, zelden toegepast — een strijd-

perk aan waar de tegenstrijdigste belangen met elkander in botsing komen. Wat moet bij den verkooper de reclame bijzonder aanbevelen? De inbeslagneming, welke daaryan het uitvloeisel is en bij het Wetboek van Burgerlijke Regtsvordering is geregeld. Maar welke ongelegenheden moeten er nu niet voortspruiten voor de kooplieden, indien op de minste weigering tot betaling, dikwijls niet op onvermogen, maar op ongehoudenheid gegrond, eene inbeslagneming kan volgen als bevond zich de kooper reeds werkelijk in staat van faillissement? Men heeft faillissementen van den kooper willen voorkomen, en de schrijver beaamt deze bewering (bl. 100) maar moet deze aandrang tot betaling, waar onderscheidene verkoopers gelijktijdig hunne vordering zouden wenschen in te stellen, niet veeleer zoodanig faillissement verhaasten? Doch het groote verschil, waarom reclame in faillissement wel, buiten faillissement niet noodzakelijk is — en alleen de noodzakelijkheid wettigt een zoo exceptioneel regt — is hierin gelegen dat in het eerste geval dat regt den verkooper beschermt tegen het verlies, hetwelk hij zou ondervinden, indien hij als concurrerend schuldeischer optrad, terwijl in het tweede geval de verkooper niet het minste gevaar loopt, maar de bepalingen van het burgerlijk regt hem genoegzaam waarborgen dat of zijne schuldvordering zal worden betaald of dat hij voor de niet-betaling zal worden schadeloos gesteld. Te regt is dan ook deze reclame bij de discussiën van onze Edel Mogenden eene *superfétation en droit* genoemd.

Wanneer onze wetgever nieuwe bepalingen invoerde, dan kon hij in den regel zijne verlegenheid niet verbergen. Zoo was het ook, toen hij, die hier niet onderscheidde tusschen billijke en onbillijke aanspraak n van den handel, de artt. 244 en 245 W. v. K., in het leven riep. Hij bepaalde zich tot het opgeven van enkele zeer weinige verschilpunten, maar meende dat in den regel het burgerlijk regt en de reeds in geval van faillissement verordende bepalingen ook hier toepasselijk konden worden verklaard, ja hij streefde

zelfs zoo veel mogelijk naar gelijkstelling, in weerwil van opzettelijke afwijking. Door deze verwijzingen naar hetgeen reeds elders voor geheel andere gevallen geregeld was, moest de wetgever natuurlijk ligtelijk een verzuim begaan of tot het opperen van eene regtsvraag aanleiding geven. Om een verzuim te noemen, waarom sloot art. 244 art. 235 uit? De schrijver acht art. 235 niettemin van toepassing op grond dat dezelfde regtsgrond aanwezig is. Maar moet niet de opzettelijke verzwijging aanleiding geven tot eene tegenovergestelde, voor den koper hoogst onbillijke uitspraak? En om nog eene der regtsvragen te herinneren, welke de schrijver aanvoert, kan de verkoper in handelszaken, even als de verkoper in burgerlijke zaken, zijn regt eerst doen gelden na den verhuurder van onroerende goederen, die op de *invecta et illata* bevoorregt is vóór den verkoper dier goederen? De schrijver geeft eene bevestigende beantwoording op deze vraag, omdat het voorregt van den verhuurder niet afhankelijk moet zijn van de omstandigheid, dat er koopmanschappen of niet-koopmanschappen zijn ingebracht. Ik veroorloof mij hier de opmerking, dat ik geloof, dat de wetgever te regt niet heeft verwezen naar art. 1192 B. W. In dat artikel is toch geen sprake van zaken, die tot den handel van den koopman behooren, maar van goederen, die tot zijn particulier vermogen behooren (*tout ce qui garnit*, luidde art. 2102 C. C.). De quaestie zal eerst dan ontstaan, indien de koper de verkochte zaak tot deel van zijn particulier vermogen had gemaakt, en dan zou art. 1192 van zelve van toepassing zijn.

Eene andere vraag: moet in geval van reclame buiten faillissement art. 238 van toepassing worden verklaard? Volgens den schrijver heeft de wetgever hier opzettelijk van dit geval geene melding gemaakt. Toch bestond ook hier *paritas rationis*. Maar minder juist schijnt mij de grond, die voor die verzwijging wordt aangewezen, wanneer namelijk de schrijver beweert, dat door overgifte van

een cognoscement geene levering kan worden veroorzaakt, in strijd met hetgeen hij zelf op bl. 85 leerde, dat het cognoscement de levering bewijst.

Het verslag, hetwelk ik over de dissertatie van den heer TROSTORFF wilde geven, kan hiermede eindigen. Welligt geeft het den schrijver aanleiding zijne stellingen nader vol te houden. Al ware het slechts daarom, kan eene recensie wezenlijk nut stichten. Indien ik mij tegen reclame buiten faillissement verklaarde, dan vrees ik niet van radicalisme te worden beschuldigd, welke beschuldiging prof. HOLTIUS degenen toevoegt, die *alle* reclame in den handel met wortel en tak wilden uitroeijen. Ik verzette mij enkel tegen noodelooze en vaak doellooze reclame, welke ook nog dit nadeel heeft, dat daardoor eene materie, welke uit haren aard tot het derde boek van ons handelswetboek behoort, ter kwader ure naar het eerste boek werd overgeplaatst.

Ten slotte moet ik melding maken, dat aan deze dissertatie een zeer belangrijke overdruk der onderscheidene wetgevingen omtrent het behandelde onderwerp is toegevoegd. De schrijver heeft regt, dat hij voor sommige vertalingen niet instaat.

G. BELINFANTE.

BERIGTEN VAN GEMENGDEN AARD.

Op het congres van Duitsche regtsgeleerden, dezer dagen te Mentz gehouden, is de vraag van de afschaffing of het behoud der doodstraf ter sprake gebracht. Na langdurige beraadslagingen heeft de derde sectie van dat congres met 41 tegen 40 stemmen zich voor het behoud verklaard, doch dit besluit der sectie werd niet bekrachtigd door het congres zelf, dat in eene algemeene vergadering met eene groote meerderheid en ovoreekomstig het voorstel van den Weener advokaat von MÜHLFELD, verklaarde, dat de doodstraf behoort afgeschaft te worden.

Bovendien is met algemeene stemmen de wensch uitgesproken, dat zoo spoedig doenlijk een gemeenschappelijk Opper-Geregtshof voor geheel Duitschland moge worden in het leven geroepen.

— Onder het opschrift: *Een Regtsgeleerde Vondst*, lezen wij in de *Allg. Zeitung* het volgende:

„Het eerste gemeenschappelijk wetboek voor Duitschland was, gelijk bekend is, de Carolina, de criminele wetgeving van Keizer KAREL V, en de ontwerper van dit wetboek was de groote JOHANNES VON SCHWARZENBERG. SCHWARZENBERG leefde van 1490 tot 1524 te Bamberg, waar hij eene aanzienlijke betrekking bij den bisschop bekleedde. Reeds in 1507 bereidde hij door een Bamberger wetboek, de zoogenaamde Bambergensis, de belangrijke wetgeving van Keizer KAREL V voor, welke door hare hervormingen in dien tijd zulk een magtigen uitoefende op de ontwikkeling van het strafregt en van de eenheid des regts in het algemeen in Duitschland, daar het als het eerste algemeene wetboek voor het Deutsche volk moet worden aangemerkt.

Tot dusverre is nog weinig bekend nopens de verdere regtsgeleerde werkzaamheid van dezen, door zijne geestes-gaven en wilskracht uitstekenden man, die ongetwijfeld tot de sieraden en verdienstelijke mannen van Duitschland gerekend mag worden. Onlangs is het gelukt bewijzen van zijne praktische werkzaamheid aan het daglicht te brengen. SCHWARZENBERG was namelijk in zijne bovenbedoelde hoedanigheid te Bamberg, tevens voorzitter van het Geregts-hof; nu heeft men eenigen tijd geleden in de registers van het tegenwoordige Hof van appel te Bamberg, de protokollen van het oude Hofgeregte welbewaard terug gevonden, en daarin moesten zich in het bijzonder uit den tijd van SCHWARZENBERG de vonnissen bevinden waartoe de voor Duitschland zoo veelbetekenende man als voorzitter had medegewerkt, eene verwachting die zich dan ook door talrijke vonnissen met de handteekening van SCHWARZENBERG verwezenlijkte. Behalve hunne waarde dat een groot man aan hun ontstaan deel heeft gehad, zijn deze gedenkstukken welke tot in de laatste eeuwen reiken, als openlijke getuigenissen voor de regtsontwikkeling van Duitschland van hoog aanbelang, daar uit Bamberg door SCHWARZENBERG niet alleen de hervormingen van het Deutsche strafregt uitgingen, maar ook het burgerlijk regt door de schepping van het Bamberger landregt, waarin het eerst het denkbeeld van gemeenschap van goederen werd opgenomen, een grooten stap voorwaarts gedaan heeft.

„De vinder van deze regtsgeleerde gedenkstukken is de, door zijn verdienstelijken arbeid op het gebied van het algemeene en Beijersche regt, reeds bekende regtsgeleerde Dr. C. J. SEITZ, landgerichts-assessor te Bamberg; eenige proeven uit het Bamberger Hofgeregtsboek, zoo als de betrekkelijke protokollen van het hofgeregte — eenvoudig door het opschrift worden aangeduid — zijn reeds in de jongste nummers van het door RUDOLF, BRUNS te Berlijn en anderen uitgegeven tijdschrift voor de Geschiedenis v. h. Regt medegedeeld.”

THEMIS,

REGTSKUNDIG TIJDSCHRIFT.

TWEEDE VERZAMELING,

Tiende Deel,

VIERDE STUK.

STELLIG REGT (NEDERLANDSCH).

BURGERLIJK REGT EN REGTSVORDERING. — *Bijdrage tot de leer der actiën. Kritische beschouwing der opvatting van de uitdrukking louter personele regtsvorderingen in ons Wetb. van Burg. Regtsv. en in de Wet op de Regt. Org. voorkomende*, door Mr. F. B. CONINCK LIEPSTING (1), lid van de Arrondissements-Regtbank te Leiden.

Terwijl onze wetgever in zijne eerste voorstellen gedurende de vereeniging van Noord- en Zuid-Nederland door politieke redenen gedrongen werd, zich aan de Fransche Codes, die men om dezelfde reden als grond-

(1) De redactie en het publiek gelieve in de inzending dertwee losse stukjes in dit nummer opgenomen niet eene aanwijzing te zien, dat de door smartelijke verliezen en ongesteldheid opgehouden voortzetting der in dit tijdschrift aangevangen verhandeling over de condictien niet zoo dra mogelijk zal worden voortgezet. Na eindelijke herstelling, wilde de schrijver aan deze lichtere stof eerst zijne krachten beproeven, vóór zich in de veel moeilijker studie van het ontstaan van het onde, maar voor de verklaring van het hedendaagsch regt nog zoo belangrijke, procesregt te verdiepen.

Themis D. X, 4de St. [1863].

slag onzer burgerlijke wetgeving moest volgen, naauwer aansloot, dan overigens door de eischen eener goede wetgeving werd gevorderd, week hij niettemin op onderscheiden hoogstbelangrijke punten van het Fransche regt af en maakte hij zulke belangrijke wijzigingen, dat ons burgerlijk regt in vele onderdeelen niet als eene verbeterde uitgaaf der Fransche wetboeken kan beschouwd worden, maar werkelijk in vele opzigten een zelfstandig regt is geworden. Weinig ophief werd gewoonlijk van de wijzigingen gemaakt, zelfs daar waar in het stelsel eene diepe greep tot hervorming en verbetering werd gedaan. Men liet dat na uit verstandige politiek, ten einde de Zuidelijke broeders, die groote gehechtheid aan den Code toonden, niet noodeloos te verbitteren. In 1838 was men door dien band niet meer gebonden, en had men dus een beter stelsel kunnen leveren; maar het is bekend, dat men zich destijds heeft bepaald tot eenige omwerking der bestaande ontwerpen en dat men daardoor zonder eenigen grond veel van het gebrekkige der Fransche Codes heeft behouden. Intusschen heeft onze regtsbeoefening tot groot nadeel onzer regtsbedeeling maar al te veel dat voorbeeld van den wetgever gevolgd en, behoudens uitzondering van enkele krachtige en deugdlijke juristen, maar al te veel Fransche regtsleer en Fransche regtspraak nagevolgd. Daardoor zijn de vruchten van menige wijziging en verbetering in hoofdbeginselen soms bijna geheel geheel verloren gegaan. Wanneer zal de tijd komen, dat onze juristen algemeen zich zullen ontslaan van dien leiband der Fransche commentaren? Waarlijk toch munten deze over het algemeen noch door bondigheid noch door naauwkeurigheid uit. Wanneer zal men in de plaats daarvan eene zelfstandige door historie en kritiek voorgelichte regtsbeoefening gezamenlijk helpen opbouwen, zooals dat voegt aan den gezonden praktischen zin van ons volk?

Wie kent niet al den twijfel, al de moeilijkheden,

ontstaan door de redactie van al. I van art. 38 der Regt. Org., waarbij aan de regtsmagt des Kantonregters de uitspraak over alle *louter personele regtsvorderingen* (1) beneden 200 gulden in navolging van het Fransche regt is opgedragen? Terwijl enkelen, zooals Mr. A. OUDEMAN *Nederl. Wetboek van Burg. Regtsv.* I bl. 97 en Mr. A. DE PINTO (2) *Burg. Regtsv.* II de ged. § 86 bl. 179, van de toevoeging van het woordje *louter* of *zuiver* geene opheldering wetende te geven, dat als overbodig aanmerken, en de uitdrukking *louter personele actie* van gelijke beteekenis rekenen als *personele actie*, willen anderen (en dit is vooral in de praktijk en de regtspraak meer aangenomen) aan dat woord *louter* bepaald gewigt hebben toegekend. Door deze laatsten worden onderscheiden actiën, die men niet zal aarzelen voor *personele* regtsvorderingen te houden, van den kring der *zuiver* personele actiën uitgesloten.

Men volgde daarin het voorbeeld der Fransche juristen. In Frankrijk heeft men van die *actions purement personnelles* eene geheele serie van actiën uitgesloten, die men anders gewoon is, onder de persoonlijke regtsvorderingen te rangschikken. Men bragt daartoe onder andere de actie tot levering van gekochte zaken, mits het gekochte eene bepaalde zaak was, alsmede de actiën tot ontbinding en vernietiging van koop van bepaalde zaken: en in die rei volgden weldra de actio Pauliana, de actie tot ontruiming van erven na het verstrijken der huur en andere. Het is mijn doel niet, al de regtsvorderingen op te tellen, die de Fransche praktijk van den kring der *louter personele* actiën uitsluit of eene kritiek te geven van de gronden, die voor en tegen door verschillende Fransche schrijvers zijn aangevoerd. De vraag die ik mij gesteld heb, is deze: of het te verdedigen is, dat wij,

(1) Men zie ook art. 97, 126 en 140 Burg. Regtsv.

(2) Vergelijk ook Mr. A. DE PINTO, Regt. Organisatie § 37 bl. 96.

waar wij dezelfde onderscheiding van louter personele actiën in onze Regterlijke Organisatie en ook in onze burgerlijke Regtsvordering overnamen, de leer der Fransche juristen daaromtrent volgen. Het moge oppervlakkig vreemd schijnen; doch dit moet stellig worden ontkend. Wel hebben de woorden *louter personeel*, als de vertaling daarvan, geheel dezelfde beteekenis als de woorden *purement personnelles*; maar in ons regt gelden niet dezelfde regelen omtrent persoonlijkheid en zakelijkheid van actiën, als in het Fransche regt. Dit heeft men bij ons meermalen voorbijgezien. Zoo vinden wij herhaaldelijk ook bij ons uitgesproken (Een oningewijde zou het reeds bijna voor gevestigde regtspraak kunnen houden), dat elke vordering voortspuitende uit koop van bepaalde zaken eene gemengde, dat is te gelijk persoonlijke en zakelijke, regtsvordering is (1). Regtskundig is er bijna geene grootere ketterij

(1) Onder de latere uitspraken zie men onder andere eene vonnis van het Kantongeregts te Boxtel van 17 Mei 1861 *W. v. h. Regt* N°. 2364, waarbij de regtsvordering tot vernietiging van verkoop van een varken voor geene zuiver personele vordering is verklaard en dit vonnis is bevestigd in hooger beroep bij vonnis der Regtbank te 's Hertogenbosch van 20 December 1861 *W. v. h. Regt* N°. 2402. — Op een geheel anderen grond zijn echter dikwijls regtsvorderingen tot vernietiging van koop en verkoop en van overeenkomsten aan de regtsmagt des Kantonregters werkelijk onttrokken. Onbepaalde actiën toch, dat zijn die waarvan de waarde onbepaald is, behooren niet tot de exceptionele regtsmagt; en wordt dus de waarde der *rescissoria* niet bepaald, dan mag de Kantonregter daarover niet vonnissen. Het hangt echter af van den eischer, om zijne vordering tot vernietiging te bepalen door daarbij eene bepaalde som tot schadevergoeding te eischen, zooals gewoonlijk wordt gedaan, terwijl de vernietiging der overeenkomst benevens eene som tot schadevergoeding wordt gevorderd. Wel is de bedenking gemaakt, dat dergelijke eisch onbepaald was, als twee objecten hebbende en wel in de eerste plaats de ontbinding eener overeenkomst, welke object op zich zelf geheel onbepaald was, terwijl het tweede object, de bepaalde schadevergoeding, slechts een accessoir was van de hoofdvordering. Deze bedenking is echter ongegrond, omdat de eisch tot schadevergoeding wel is waar een accessoir is van den eisch tot ontbinding, maar een accessoir, dat de taxatie der hoofdvordering bevat. Of overigens deze taxatie

denkbaar. Zij echter die, zooals welligt meermalen het geval is, het voor de praktijk meer dan voldoende oordeelen, een enkelen Franschen commentaar en de schatkamer van DALLOZ (zeker eene groote schatkamer, waarin men echter niet alleen veel kennis en wetenschap, maar bijna in gelijke mate dwalingen opeengestapeld vindt) na te slaan, zullen zich bij dergelijke uitspraken gemakkelijk nederleggen, want zij kunnen die door uitspraken van Fransche arresten en commentaren van alle zijden bevestigd vinden. Doch het Nederlandsche regt eischt een anderen toetssteen. Wij moeten vragen, of, om ons in de eerste plaats bij de *actio emti* te bepalen, het Nederlandsche regt die als eene ongemengde persoonlijke actie beschouwt, en welligt op geene enkele andere vraag zal het antwoord onzer wetgeving zoo stellig bevestigend zijn. Art. 129 Burg. Regtsv. bevat de bepaling van de persoonlijke regtsvordering, zooals die in het nieuw Europeesche proces algemeen uit het Romeinsche regt is overgenomen. Het is volgens dat art. *de zoodanige, welke tot onderwerp heeft de vervulling eener persoonlijke verbindtenis uit overeenkomst of uit de wet voortvloeiende*, terwijl volgens datzelfde art. de zake-

werkelijk aan de waarde der hoofdvordering voldoet, is voor de beoordeeling der competentie onverschillig, want het staat den eischer vrij, zijn belang beneden de waarde te taxeren. In de beoordeeling der waarde van den eisch is de regter aan dat maximum gebonden. Op dezen grond vereenig ik mij geheel met eene uitspraak van den laatsten tijd, namelijk een arrest van het Hof van Z.-Holl. van 16 April 1863, *W. v. h. Regt* N°. 2469, waarbij in een geschil over appellabiliteit de eisch tot vernietiging van eene overeenkomst met schadevergoeding eener som beneden 400 Gl. voor een bepaalden eisch werd verklaard. — Overigens geeft de bepaling der waarde eener actie, wat de competentie betreft, soms groote moeilijkheden, die het hier plaats niet is te behandelen. In enkele gevallen zal men bij *rescissoriae* de waarde eener bepaalde zaak, die voorwerp der overeenkomst was, moeten voegen bij de som der gevraagde schadeloosstelling, zooals dit wordt aangegeven bij DALLOZ *N. Rép. in v. Dégres de Jurisprudence* N°. 464 en volg. Men zij echter ook hier voorzigtig, de daaromtrent in Frankrijk geldende leer, algemeen op ons regt over te dragen.

lijke regtsvordering *de zoodanige is, waarbij de eigendom van eene zekere en bepaalde zaak of wel eenig ander zakelijk regt geëischt wordt.* De actie tot levering wegens verkoop, al betreft die verkoop eene bepaalde zaak, is eene regtsvordering (Niemand kan dit betwijfelen), die tot onderwerp heeft de vervulling eener persoonlijke verbindtenis uit overeenkomst voortvloeiende, en het geldt daarbij geene kwestie van eigendom of eenig zakelijk regt. Die actie is dus volgens die bepalingen, in ons regt opgenomen, eene persoonlijke regtsvordering, die met de zakelijke niets gemeen heeft. Zij kan dus niet gebragt worden tot de zakelijke noch tot de gemengde regtsvorderingen, die volgens hetzelfde art. tegelijk zakelijke en personele actiën zijn.

Men mag vragen, welke dan toch de reden kan wezen, dat die actie niettegenstaande de uitdrukkelijke bepalingen onzer wet toch als niet zuiver personeel is aangemerkt. Wij kunnen daarop geen ander antwoord vinden, dan dat slaafsche en onberedeneerde navolging van Fransch regt daartoe moet geleid hebben. De Fransche schrijvers leeren eenstemmig (1), dat de actie tot levering eener bepaalde verkochte zaak niet *purement personelle* is: en ofschoon men overigens omtrent de leer van actiën (welke leer bij traditie, hoewel met groote wijzigingen, doch niet altijd met volkomen bewustheid, van eeuw tot eeuw is overgegaan uit de Romeinsche regtspraktijk), menige fout kan betrappen bij Fransche schrijvers, die dikwijls weinig zijn ingewijd in de historische onderzoekingen en ontdekkingen van den laatsten tijd (2), is toch in dit opzigt hunne redenering niet

(1) Men zie inzonderheid TROPLONG, *Vente* N°. 262, MARCADÉ op art. 1582, en DALLOZ, *N. Rép.* in v. *Action* N°. 145.

(2) Als voorbeeld daarvan kan dienen, dat de schrijver in DALLOZ *N. Rép.* in v. *Action* N°. 30 de leer verkondigt, dat men § 20 van den titel der Instituten van JUSTINIANUS over de Actiën (4. 6), waar de actio-

onjuist. Zij staat in verband met een regtsbeginsel, dat noch Romeinsch noch Germaansch regt is en alleen uit eene vreemdsoortige verbinding van beide deze regten kon ontstaan. Men droeg namelijk het regtsgevolg van de openbare formele handeling van verkoop en overdragt der Germanen (dat naar analyse volgens Romeinschregtelijke begrippen overeenkomst van verkoop en daad van levering beide bevatte) op het enkele contract van koop en verkoop over. Zoo ontstond het beginsel, dat door de overeenkomst van koop en verkoop alleen zonder levering de eigendom der zaak overgaat. Daaruit vloeide voort, dat de actie wegens verkoop van bepaalde goederen, als uit overeenkomst voortvloeiende tot nakoming der daarbij aangegane verbindtenis eene persoonlijke vordering blijvende, echter tevens strekte tot beslissing over eigendom en in zoover het karakter der zakelijke actie mede in zich vereenigde. Algemeen is dan ook door de Fransche juristen geleerd (1), dat de actie tot levering eener bepaalde zaak krachtens verkoop geene zuiver personele actie was, hoewel velen van hen welligt door een onbepaald ontzag voor de Romeinsche overlevering werden teruggehouden, om positief uitspreken, dat die actie volgens het Fransche regt van gemengden aard was. Het spreekt van zelf, dat vernietiging van contract van koop en verkoop op dezelfde wijze ook beslissing over eigendom in zich bevatte en in dezelfde klasse van niet zuiver persoonlijke regtsvorderingen moest worden gebracht (2). Eenmaal op dien weg, waarbij men van de overigens ook steeds gevolgde indeeling van het Romeinsche regt afweek, ging men alras zoover van te beweren, dat alle actiën op uitlevering van bepaalde goe-
nes mixtae worden opgenoemd, moet houden voor enuntiatief, en dat tot deze *actiones mixtae* ook de Romeinsche *actiones in rem scriptae* moeten gerekend worden

(1) Zie de plaatsen aangehaald in noot 1 op deze bladz.

(2) Vergelijk MERLIN in *v. Juge de paix* § 5. DALLOZ *N. Rép.* in *v. Vente* N°. 1288—1316 en in *v. Action* N°. 135—137.

deren gerigt, hoewel overigens personeel, toch niet als uitsluitend of zuiver personele actiën mogten worden aangemerkt (1). Tegen die ontzettende uitbreiding verhieven zich echter ook in Frankrijk vele stemmen en niet te onrecht (2).

Doch wij willen in de toetsing der verschillende gronden over en weder aangevoerd niet treden en ons alleen bepalen, of men voor ons land zich met eenig recht heeft kunnen rigten naar de Fransche leer. Zeker gebruikte men daarbij weinig kritiek. Hoe kon het anders ontgaan zijn, dat de

(1) DALLOZ, *N. Rép.* i. v. *Action* N°. 79. Hier is echter terecht de uitzondering gemaakt, dat dit niet van toepassing is op roerende zaken volgens den regel: *Les meubles n'ont pas de suite.* Ook dit is in onze rechtspraak wel eens voorbijgezien, onder anderen in eene vonnis van den Kantonregter te 's Gravenhage van 13 Sept. 1858, *W. v. h. R.* N°. 2041, alsmede eenigermate in de bij noot op bladz. 448 aangehaalde vonnissen. In geene dezer vonnissen was sprake van vindicatie, maar alleen van actiën uit overeenkomst. Toch aarzelden men niet in navolging van het Fransche recht deze actiën voor gemengd te verklaren, hoewel de Fransche schrijvers op 't gebied van Fransch recht uitzondering gemaakt hadden. Daar in het nieuwe recht de vindicatie van roerende goederen niet dan zeer beperkt wordt toegelaten, zijn de meeste actiën tot terugverkrijging van roerende zaken personeel. Wil men al voor sommige contracten, zooals voor bruikleen, bij uitzondering op den regel in enkele gevallen de zakelijke actie hebben toegelaten, dan sluit dit toch de gewone actio commodati, waarbij volstrekt geene kwestie is van den eigendom der geleende zaak, ook in ons tegenwoordig proces niet uit. Terwijl bij ons de onderscheiden actiën geen afzonderlijk bestaan meer hebben, kan het in de praktijk bij onnaauwkeurig gestelde dagvaardingen en conclusiën wel eens moeilijk zijn, uitmaken of de eisch op de eigendomsvraag of op de contractuële verbindtenis tot teruggave eener zaak gerigt is. Dit brengt echter in het stelsel geene verandering. Waar de vordering tot teruggave wordt gegrond op contract, daar is de actie personeel en derhalve binnen den bepaalden grens der hoegrootheid aan de rechtsmagt des Kantonregters onderworpen. Terecht werd dan ook in strijd met de bovenvermelde vonnissen door den Kantonregter te Voorburg uitgesproken, dat de Kantonregter *ratione materiae* niet onbevoegd is te oordeelen over een eisch tot teruggave van in bewaring gegeven goederen 17 Oct. 1849. *W. v. h. Regt* N°. 1064.

(2) Zie DALLOZ *N. Rép.* i. v. *Action* N°. 135 en de daar aangehaalde schrijvers, inzonderheid PONCET *Traité des Actions* bl. 188.

grondslag waarop de Fransche leer steunt, bij ons niet bestaat, en dat juist het tegendeel van de bepaling, dat door de overeenkomst van verkoop onmiddellijk eigendom overgaat, in ons regt is opgenomen? Dat beginsel in schreeuwenden strijd met het Romeinsche regt, waar de regel gold: „Traditionibus, non nudis pactis dominia rerum transferuntur,” en evenzeer eene anomalie in het nieuwe (ook Fransche) regt, waarbij de onderscheiding tusschen zakelijke regten *jura in re* en verbindtenissen *jura ad rem* is behouden, is door onzen wetgever verworpen. Die herstelling van den waren en logischen regtsregel, hoewel daarvan volgens het verslag bij VOORDUIN bij de behandeling weinig ophef gemaakt werd, is echter rijk aan gevolgen en beheerscht geheel de classificatie dezer actie. Het springt in het oog, dat bij ons, met afwijking van het Fransche regt, de *actio emti* evenals in het Romeinsche regt niets anders is, dan eene persoonlijke actie tot voldoening aan de overeenkomst, tot levering van het verkochte. Niets wordt daarbij beslist over den eigendom. Het gevolg van de uitspraak daarover kon bij toewijzing van den eisch alleen zijn, dat de gedaagde wordt veroordeeld, om te leveren, maar nooit dat over den eigendom door die uitspraak beslist wordt. De vordering heeft dus ook niets gemeen met de zakelijke regtsvordering en is dus ongemengd, en louter personeel. Het doet er daarbij niets toe, of de levering betrekking heeft op eene bepaalde zaak of op eene soort (1). In beide gevallen is het alleen voldoening van verbindtenis, die geëischt wordt, waarbij de eigendomsvraag geheel onaangeroerd blijft. Alle actiën tot vernietiging of ontbinding van koop en verkoop volgen natuurlijk denzelfden regel. Ook daarbij bestaat in ons regt de anomalie niet, dat zij tot beslissing over eigendom voe-

(1) Bij verkoop eener alleen in soort en hoeveelheid bepaalde, doch overigens onbepaalde zaak, is uit den aard der zaak, ook in het Fransche regt, de regel uitgesloten, dat door verkoop eigendom overgaat.

ren en zij zijn dus ook louter personeel. Terwijl op die wijze het gemengde karakter van deze regtsvorderingen, met koop en verkoop in verband staande, wegvalt, bestaat bij ons ook de verleiding niet, om andere vorderingen voor bepaalde zaken, hoewel alleen op vervulling van verbindtenissen gerigt, tot de gemengde of niet louter personele actiën te brengen. In Frankrijk kwam men daartoe, hoewel zonder grond, echter door begrijpelijke, doch niettemin verkeerde analogie van de met verkoop in verband staande actiën. Bij ons valt dit weg en is werkelijk geene enkele eenigzins gegronde reden daarvoor aan te voeren. Wel heeft men getracht, een bewijs voor die stelling te vinden in de bedenking, dat er geene reden denkbaar is, waarom de wetgever vindicatie van roerende goederen aan de regtsmagt des Kantonregters zou onttrokken en daarentegen de vordering dier goederen bij personele actie aan de kennismeming van dien regter zou opgedragen hebben, terwijl het in beide gevallen evenzeer op de herkenning van die goederen aankomt (1). Daarop is het antwoord niet zwaar. Het oordeel over eigendomsrecht is oudtijds steeds aan den gewonen regter gelaten, terwijl men daarentegen de regtsmagt over kleine personele vorderingen dikwijls, — en dat is ook het stelsel onzer wetgeving, — aan een exceptioneel regter heeft opgedragen. Wel vindt men aan den exceptionelen regter ook gewoonlijk daarbij de uitspraak over alle geschillen betreffende roerende goederen van geringe waarde opgedragen, gelijk dat in Frankrijk het geval is; maar bij ons volgde men dat niet.

Het is bekend, dat in art. 9 der wet op de competentie van 24 Aug. 1790 aan den *juge de paix* werden

(1) Dit is aangevoerd in het reeds aangehaalde vonnis van het Kantonregter te 's Gravenhage van 13 Sept. 1858, *W. v. h. R.* 2041. In dit vonnis is de actie tot terugvordering van in bruikleen gegeven goederen met revindicatie van onroerend goed gelijkgesteld en op dien grond werd alzoo de *actio commodati* voor niet louter personeel verklaard.

opgedragen de *actions purement personnelles et mobilières* (1). De uitdrukking gaf aanleiding tot den twijfel, of men dat woordje *et disjunctif* of *conjunctif* moest opvatten en of de bedoelde actiën beide hoedanigheden van èn persoonlijk te zijn èn op roerende zaken betrekking te hebben in zich moesten vereenigen. Zuiver grammatikaal waren beide opvattingen te verdedigen; maar de laatste opvatting zou niet tot eenigen aannemelijken regtsregel gevoerd hebben. Men zou daardoor eene vreemde en ongehoorde beperking voor des Kantonregters regtsmagt hebben geschapen. De tegengestelde opvatting werd dan ook gevolgd in den Code de Procédure, waarbij in art. 2 van tit. 1, handelende over het geding voor den vrederechter, die woorden werden overgenomen, met deze wijziging, dat het woordje *et* werd vervangen door *ou*: „En *matière purement personnelle ou mobilière* la citation sera *donnée* devant le juge du domicile.” Zoo werd door de wet vastgesteld, dat alle, dus ook de zakelijke regtsvorderingen, tot het rechtsgebied van den vrederechter behoorden, in zoover zij betrekking hadden op roerende zaken.

In onze wetgeving werd dit niet overgenomen. Het voorstel der regering van art. 38 der Regterlijke Organisatie luidde aanvankelijk: „Behalve de werkzaamheden aan *de* Kantonregters, bij de wetboeken en andere wetten *des* Koninkrijks opgedragen, nemen zij kennis zoo in *burgerlijke*, als in handelszaken, zonder beroep tot een be-*loop* van *f* 50 en behoudens hooger beroep tot een be-*loop* van *f* 200, *1mo* van alle louter personele actiën roerende *zaken betreffende*,” VAN DEN HONERT op dit art. bl. 37. Het is duidelijk, dat men in deze voordragt de bovenaangehaalde, in Frankrijk terecht verworpene, uitlegging van de *loi sur la compétence* had gevolgd, en dat men alleen

(1) Men zie CARRÉ *Traité des justices de paix* II N°. 1296—1300 en denzelfden op art. 2 van den Code de procedure Civile.

die persoonlijke actiën ter beslissing des Kantonregters liet, die betrekking hadden tot roerende zaken. Een jurist als de Heer Frets moest het onjuridieke gevoelen, dat in dergelijk voorstel lag. Op zijne aanmerking werden de woorden *roerende zaken betreffende* weggelaten, VAN DEN HONERT, bl. 38 (1). Het verschil met het Fransche regt, na de toelichting bij art. 2 Cod. de Proc., dat namelijk de zakelijke actiën betreffende roerende zaken bij ons aan den Kantonregter werden onttrokken, werd bij de beraadslagingen niet aangeroerd. Of men het had opgemerkt, blijkt niet met volkomen gewisheid, maar zeker is het, dat volgens onze organisatie over die zakelijke actiën betreffende roerende goederen niet kan gevonnisd worden door den Kantonregter. De wet, de stellige bewoording van art. 38 R. O., laat dit niet toe. Deze wijziging in de organisatie had ook wijziging van art. 2 van den Cod. de Proc., dat men overigens in al. 1 art. 97 Burg. Regtsv. overnam, ten gevolg moeten hebben. Hier was men daarop echter niet bedacht en nam men de Fransche uitdrukking *choses purement personnelles ou mobilières* eenvoudig over in de woorden: *In zaken die zuiver personeel zijn of tot roerende goederen betrekking hebben*, zonder te bedenken, dat de laatste woorden, als bijzonder doelende op zakelijke regtsvor-

(1) De Heer Frets maakte de aanmerking, dat eene onderscheiding van personele actiën, naar mate zij roerende en onroerende zaken betroffen, eene ongekende en ongehoorde onderscheiding was. Ik vind nergens in de wet eene bepaling van regterlijke bevoegdheid voor personele vorderingen, onroerende zaken betreffende. Anders zou de rekening van een timmerman, beneden f 200 wegens reparatie aan een huis niet evenzoo bij den Kantonregter kunnen beregt worden, als die van een ander, die meubels gerepareerd heeft. Op dien grond oordeelde hij de toevoeging der woorden *roerende zaken betreffende* onnoodig, zoo niet schadelijk.

Het onjuridieke van dergelijke onderscheiding was den jurist in het oog gevallen; op het verband dezer woorden van het ontwerp met het aangehaalde artikel der *loi sur la compétence* en de verkeerde opvatting daarvan bij het ontwerp schijnt hij echter niet bedacht te zijn geweest.

deringen roerende goederen betreffende, bij ons alle beteekenis hadden verloren, vermits onze organisatie die zakelijke regtsvorderingen niet had opgedragen aan des Kantonregters beslissing. Het behoud dier woorden is dus in ons wetboek eene geheel overbodige en noodlooze toevoeging, uit dwaling of verzuim ontstaan, waaraan volstrekt geene beteekenis voor de uitlegging en de praktijk kan gehecht worden. De personele actiën toch roerende zaken betreffende werden zonder toevoeging dier woorden reeds begrepen onder de personele actiën in den aanhef van het art. genoemd. Deze omstandigheid voert eenigermate tot het vermoeden, dat onze wetgever zich de beteekenis der Fransche redactie, die hij als leidraad volgde, niet volkomen bewust was. — Er lag trouwens in de meeste verhandelingen over de vraag, wat *louter personele vorderingen* zijn, iets nevelachtigs (1), welligt ontstaan door de verwarde voorstellingen bij onderscheiden Fransche schrijvers, hoewel de zaak overigens noch ingewikkeld noch moeilijk is. Mr. OUDEMAN, *Burg. Regtsv.* I bl. 97, die zich van dien omslag niet geheel te onrecht heeft willen ontslaan, gaat zoover van aan de bijvoeging van het bijwoord *zuiver* (zie art. 97 al. 1 en 126 al.) en *louter* in art. 38 No. 1 R. O. alle gewigt te ontzeggen. Welke actiën louter of zuiver personeel zijn, wijst volgens hem 129 al. 1 aan, want de bijvoeging, *zuiver, louter*, waarschijnlijk alleen geschied om ze sterker van die in art. 98 te onderschei-

(1) Het verdient opmerking, dat in een vonnis van het Kantongerecht te Groningen van 21 Maart 1845, *Regtsgel. Bijbl.* VIII bl. 460 met juistheid is overwogen, dat de Kantonregter volgens art. 38 R. O. bevoegd is, om kennis te nemen van persoonlijke regtsvorderingen en dat het woord *louter* de beteekenis heeft, om deze regtsvorderingen van de gemengde te onderscheiden. — De redactie van het *Bijblad* meende echter, terwijl zij die juiste beslissing mededeelde, daartegen in eene noot te moeten opkomen. Zij was van oordeel, dat het woord *louter* geene beteekenis hoegenaamd kon hebben en beriep zich tot staving daarvan op het Fransche regt, waarin zij echter in de opvatting van de uitdrukking *purement personnelles* evenzeer als in het Nederlandsche regt dwaalde.

den, maakt hier volgens hem geene verandering. Deze oplossing is onnaauwkeurig. Teregt is door hem opgemerkt, evenals door Mr. A. DE PINTO *Burg. Regtsv.* bl. 179, dat gemeld art. 129 al. 1 aanwijst, welke actiën personeel zijn en daartoe behoort eene geheele serie van actiën, b. v. tot levering van gekochte zaken, vernietiging van koop enz.; doch het als bijwoord toegevoegde bijvoegelijk naamwoord *louter* of *zuiver* sluit eenige der personele regtsvorderingen uit, namelijk die personele actiën, die tevens zakelijk zijn. Zonder deze bijvoeging zouden de gemengde actiën tot verkrijging van erfenis, boedelscheiding, enz. ook aan de beslissing van den exceptionelen regter zijn opgedragen.

Dat men in het Fransche regt door de woorden *actions purement personnelles* de personele regtsvorderingen met uitsluiting der gemengde bedoelde, is aan geen twijfel onderhevig. De oude Fransche praktijk had de indeeling der actiën uit de Instituten van JUSTINIANUS, in *actiones in rem*, *in personam* en *mixtae* overgenomen. CHARLES LOISEAU (1566—1627) onder anderen had deze onderscheiding reeds aangegeven in zijne verhandeling *Du déguerpissement*, Liv. 2 chap. 1 N°. 3 en zijne ontwikkeling daarvan had hij de oude Fransche juristen een groot gezag. C. SERRES volgde die in zijne *Institutions du droit Français* (1753) bl. 559 en 560, HENRION DE PANSEY nam de plaats van LOISEAU in zijne *Compétence des Juges de paix* in haar geheel over, evenals MERLIN in zijn *Répertoire* i. v. *Juges de paix* § 5. De toenemende beoefening van het Romeinsche regt bevorderde natuurlijk de opnemng van de algemeen aangenomen Romeinsche onderscheidingen der actiën. LOISEAU wijst bijzonder twee volgens hem onfeilbare kenmerken voor personele actiën aan, 1°. dat zij steeds den persoon volgen, in tegenstelling met de zakelijke, die aan de zaak gehecht is en 2°. door de vorm en de conclusie, welke steeds strekt

ad dandum vel faciendum quod petitur, in tegenstelling der zakelijke, waarvan de conclusie altijd is tegen de zaak, dat deze zal verklaard worden toe te behooren of ghy-pothekeerd te zijn aan den eischer, volgens de regtsformule *Hunc fundum ex jure Quiritium meum esse ajo, vel mihi hypothecae nomine obligatum esse ajo.*" Door het stellen dezer beide kenmerken, waarvan echter het eerste volgens het Romeinsche regt te onregt door LOISEAU voor een onfeilbaar kenmerk gehouden werd (1), kwam deze jurist (en de Fransche commentatoren volgden hem hierin) tot tot de gevolgtrekking, dat er behalve de in de Instituten van JUSTINIANUS IV, 6, § 1 vermelde gemengde actiën nog andere niet zuiver persoonlijke actiën bestonden, hoewel de conclusie daarvan strekte *ad dandum vel faciendum*, namelijk de *actiones in rem scriptae*, die, hoewel zuiver personeel, echter tegen elken bezitter golden. Hiertoe behoorden de *actiones rescissoriae ejus quod metus causa vel vi factum erat* l. 9 § 8 ff. Quod met. caus (4, 2) en l. 4 § 33 de Exc. dol. (44.2), de *actio ad exhibendum* l. 3 § 3 en 15 ff. ad Exh. l. (10.4), de *aquae pluviae actio* l. 6 § 5 en l. 12 ff. de aqua pluv. (39.3), alsmede de *actiones noxales* en *de pauperie* Inst. § 5 de act. nox. (IV. 8) en l. 1 § 12 ff Si quadr. (9.1) en de vervolging van grondbelasting l. 7 ff. de Publ. (39.4), benevens enkele interdicten, van welke actiën LOISEAU er ook eenige noemt. Met deze *actiones in rem scriptae* vermeerderd hij de rei der gemengde regtsvorderingen uit de genoemde

(1) Men zie over deze *actiones in rem scriptae* SAVIGNY *Syst.* V bl. 24 en volg. Ook SAVIGNY geeft als onderscheid tusschen zakelijke en personele actie op, dat de laatste tegen eene bepaalde en bekende partij, de zakelijke daarentegen tegen eene onbepaalde en onbekende partij (den eigenaar of regthebbende) gericht is. Zeer voorzigtig voegt hij daar echter aan toe, dat deze tegenstelling niet algemeen is en dat men daarvan dus niet dan met groote bedachtzaamheid gebruik moet maken. LOISEAU en de latere Franschen, die hem allen volgden, zijn daarop niet bedacht geweest en daardoor in groote dwalingen vervallen.

§ 1 der Instituten de Actionibus overgenomen: «Que si
«en quelque action il se trouve une marque personnelle et
«une marque réelle, il faut conclure que telle action est
«mixte. *Telles sont les actions qui dans le droit sont ap-*
«*pelées actiones personales in rem scriptae*, qui quant au
«sujet où elles résident, semblent être réelles, pour ce
«qu'elles suivent la chose et non la personne et quant
«à la forme et conclusion, semblent être personnelles,
«pour ce quelles sont dirigées contre la personne et non
«contre la chose (1).» Hem volgden de latere Fransche
schrijvers. Men zie HENRION DE PANSEY en MER-
LIN op de aangehaalde plaatsen, en daarenboven CARRÉ
Compétence des just. de paix I, 470. TROPLONG *Vente*
N°. 625 en volg, DURANTON XVI N°. 452, MARCADÉ
op art. 1654—1656 en DALLOZ *Nouveau Répertoire* in
v. *Action* N°. 135—151 en N°. 73—102. Deze leer
berustte echter op eene dwaling, op eene verkeerde opvat-
ting van het Romeinsche regt.

Voor het Fransche regt kan er nog eenige twijfel be-
staan, of men welligt de voorstelling van LOISEAU, hoe-
wel op dwaling berustende, bij de verklaring van de
loi sur la compétence en den *Code de procédure* moest
volgen, daar deze in de oude Fransche praktijk algemeen
gevolgd en vermoedelijk door de ontwerpers van den
Code de Procédure gedeeld was. Op eene andere plaats

(1) Men moet niet uit het oog verliezen, dat het meerendeel der
bovengemelde Romeinsche *actiones in rem scriptae* in het nieuwe regt
of niet meer bestaan of het karakter van in rem scriptae te zijn,
hebben verloren. Zoo zal men de regtsvordering bedoeld bij art. 1404
B. W. wegens schade veroorzaakt door een dier, tijdens het aan een
vroeger eigenaar behoorde, kwalijk kunnen instellen tegen den tegen-
woordigen eigenaar, op gelijke wijze als de *actio de pauperie* tegen den
tegenwoordigen eigenaar met uitsluiting van den vorigen moest worden
ingesteld. Enkele der regtsvorderingen in *rem scriptae* tot vernieti-
ging van overeenkomsten hebben echter deels ook in ons regt haar oude
karakter van tegen elken bezitter te gelden niet afgelegd, en dat zijn
praktisch hoogstbelangrijke regtsvorderingen.

(*N. Bijdragen* VII bl. 288 en 289 in de noot) heb ik die vraag behandeld en betoogd, dat de dwaling des wetgevers, indien zij niet uitdrukkelijk in de wet is uitgedrukt, van geen invloed mag zijn op de wetsverklaring. Bij ons kan die vraag op dit punt niet voorkomen, omdat in ons Wetboek van Burgerlijke Regtsvordering art. 129 de Romeinschregtelijke leer van personele en zakelijke actiën, ontdaan van de dwaling van LOISEAU en latere Fransche schrijvers, is opgenomen. De zakelijke is volgens dat art. die regtsvordering, waarbij de eigendom van eene zekere en bepaalde zaak of wel eenig zakelijk regt wordt geëischt. De *actiones in rem scriptae* kunnen daartoe niet worden gebragt, omdat zij tot onderwerp hebben de vervulling eener persoonlijke verbindtenis, uit overeenkomst of uit de wet voortvloeiende, welke actiën volgens de bepaling van ons wetsartikel personele regtsvorderingen zijn.

Het was eene groote dwaling, dat men bij ons de lange lijst van actiën, die men in Frankrijk gewoon is van de rei der zuiver personele actiën te schrappen, zonder bedenken overnam. Op die wijze wordt niet alleen menig een van zijn goed regt verstoken; maar door zulk onberedeneerd overnemen van vreemd regt en vreemde commentaren hult men het regt voor den minkundige in een nevel van duistere geleerdheid, die met den eenvoud en de helderheid van die wetenschap in hare ware gedaante niets gemeen heeft. Hadden wij geen regt, om ons te beklagen over slaafsche navolging? Was het welligt afkeer van die nevelachtige voorstelling van de beteekenis van louter personele regtsvordering, die aan de andere zijde in de dwaling deed vallen, dat het woord *louter* eene nuttelooze bijvoeging was? Ook op onze wetgeving van den laatsten tijd heeft die dwaling invloed geoeffend en in de redactie van art. 42 der nog niet ingevoerde wet op de regterlijke inrigting van 31 Mei 1861 Stb. N°. 49 werkelijk eene

Themis, D. X, 4de St. [1863].

grove fout doen insluipen. Zeker was het bij dat art. niet de bedoeling des wetgevers, dat de Kantonregter ook zou regt spreken over gemengde regtsvorderingen, als tot verkrijging van erfenis, boedelscheiding, deeling van gemeenschap en afpaling van erven. Het kan echter niet worden ontkend, dat deze actiën volgens art. 129 Regtsv. ook personeel zijn, en waar de wet zonder eenige beperking alle personele actiën beneden 300 gulden aan de beslissing des Kantonregters opdraagt, zijn derhalve ook deze actiën, hoewel zij te gelijk zakelijk zijn, daaronder begrepen, te meer daar het woord *louter*, dat in de vorige (nog bestaande) wet dient, om de gemengde regtsvorderingen uittesluiten, werd weggelaten. Welligt zal dit bij eene herziening van het Wetboek van Burgerlijke Regtsvordering of bij eene omwerking der wet op de regterlijke inrigting vóór de eindelijke invoering kunnen worden hersteld.

Hiermede is geëindigd de taak, die ik mij gesteld had, om de vele dwalingen in de opvatting der uitdrukking *louter personele regtsvorderingen* op te helderen en daardoor die in onze regtspleging zoo belangrijke uitdrukking in hare eenvoudige en natuurlijke opvatting te herstellen; dat namelijk daarmede bedoeld zijn de personele regtsvorderingen volgens de wettelijke bepaling in al. 1 van art. 129 Regtsv. en wel die regtsvorderingen, die enkel en alleen personeel, en niet tevens zakelijk zijn, dat is alzoo met uitsluiting der gemengde regtsvorderingen bedoeld bij al. 3 van dat art., hoewel deze ook personeel zijn. Van aanhaling van vele bronnen mogt ik mij daarbij onthouden en in de verwijzing naar enkele daarvan kon ik kort zijn. Aan kennis van bronnen ontbrak het niet; maar er was gebrek aan kritiek. Ik heb getracht, dat aan te vullen.

Mogt het geschrevene strekken om op te wekken tot zelfstandige kritische regtsbeoefening. Daaraan is groote behoefte. Onze litteratuur en onze regtspraak bewijzen het dagelijks.

De onplitsbaarheid der erkenenis. Eene Kritisch-Historische Studie, door Mr. F. B. CONINCK LIEFSTING, lid van de Arrondissements-Regtbank te Leiden.

Altijd heeft de erkenenis onder de bewijsmiddelen een eerste plaats bekleed. Zelfs heeft men lang in strafzaken een veel te groot gewigt gehecht aan dat *caput probationum*. Het scherpe onderzoek, de wreede pijniging der verdachten, vond daarin zijn oorzaak. En indien het aan de wijsgeerige en humanitaire strekking der vorige eeuw eindelijk gelukt is, dien schandvlek der oude regtspleging uit te wisschen, dan hebben wij dat niet alleen te danken aan de zachtere, meer humane rigting van dien tijd, maar ook aan vooruitgang en zelfstandige ontwikkeling van den menschelijken geest, die in den worstelstrijd van twijfel en wijsgeerig onderzoek geoefend, gewoon was geworden om met naauwkeurigheid al de kleine omstandigheden, waarmede een feit in verband moest staan, op te sporen, en met kennis en bewustheid tot het bestaan van een verborgen gehouden misdrijf te besluiten. Waar de geest niet tot die vrije ontwikkeling is geraakt, daar is de Regter beschroomd, zich op het gebied van eigen onderzoek te wagen: daar weigert het volksbewustzijn vertrouwen te stellen in zijne onzekere gissingen. Uitwendige bewijsmiddelen moeten daar de plaats van interne bewijzen innemen; terwijl daarentegen het volk, in beschaving en wetenschappelijke oefening gerijpt en oud geworden, uiterlijke middelen gering acht en alles aan het oordeel des Regters overlaat.

Dat was de verhouding van het Germaansche regt tot het Romeinsche. Het eerste met zijne verklaringen van de partij, des noods met eede bevestigd en gesterkt door eedhulpers, met zijne kampstrijden en Godsoordeelen, stond lijnregt tegenover het tweede met zijn fijn gesponnen onderzoek van den Regter, waardoor de partijën onderscheiden bewijzen naar bepaalde vormen kunnen voordragen tot

overtuiging des Regters, doch waarbij althans naar het oordeel van den Germaan maar al te veel van behendigheid en kunstgrepen van praktijns en willekeur van den Regter afhing. Lang en hardnekkig duurde de strijd tusschen deze vijandige regtinstellingen, doch eindelijk zegevierde het meer ontwikkeld stelsel en het regt der overwonnen Romeinen werd grondslag voor het procesregt der overwinnende Germanen. Aan dat aldus door de overwinnaars aangenomen vreemde regt wist echter het Germaansche regtsbewustzijn niet weinige wijzigingen op te dringen. Germaansche bestanddeelen zijn op die wijze door ons geheele regtswezen verspreid en op vreemdsoortige wijze met de instellingen van Romeinschen oorsprong vergroeid. Het was vermoedelijk dikwijls minder een bewust streven tot behoud van voorvaderlijke regtsbegrippen, dan meer eene uiting van het onbuigzame volkskarakter, dat die wijzigingen aan de Romeinsche begrippen opdrong. Vooral in den lateren tijd, toen de strijd voor het Romeinsch regt bijna beslist was, en Germaansch regt bij het volk in vergetelheid en bij geleerde Juristen in minachting gekomen was, zochten de laatsten, wier schriften tot ons zijn gekomen, de bestaande regtsinstellingen, zelfs ook daar waar zij een uitvloeisel waren van het onveranderde Germaansche volkskarakter, te omkleeden en te staven met bewijsgronden, gehaald uit hun groote arsenaal, het Corpus juris van JUSTINIANUS. Dat boek, dat men bijna vergoodde, kon werkelijk in dien toestand der wereld onwaardereerbare schatten van praktische regtskennis opleveren; maar in het wezen van het Romeinsche regt was men nog zoo weinig doorgedrongen, dat menige kwalijk verstande of volstrekt niet begrepen wet voor allerlei uitleggingen vatbaar was, en zich tot bewijs van de meest on-Romeinsche regtsstellingen liet gebruiken. Op die wijze is het spoor der regtsbeginselen van Germaanschen oorsprong dikwijls zeer verduisterd en thans eischt het meermalen niet alleen naauwkeurige kennis en eene bijzondere

takt, maar welligt even als bij vele uitvindingen een gelukkigigen inval, om uit een enkel in het regtstelsel verscholen beginsel een welligt hardnekkigen en langdurigen strijd van een krachtig en weinig buigzaam volk voor zijn herkomstig regt, de uitdrukking van een fier volkskarakter, weder op te halen. Zulk een onderzoek verspreidt echter niet alleen licht over de regtsgeschiedenis, maar het wijst ook den éénigen weg, om tot bewustheid van het bestaande regt (een soms vreemdsoortig mengsel van Romeinsche, Germaansche en moderne regtsbeginselen) te geraken, en te beoordeelen in hoever het aan de tegenwoordige behoeften voldoet. Zonder dat zweeft de regtsleer in het onzekere en met min of meer schijn van gegrondheid worden de meest tegenstrijdige stellingen verdedigd in regtsgeleerde schriften en gehandhaafd in regterlijke gewijsden. Ja soms vermag zelfs de greep des wetgevers weinig om deze onzekerheid te doen ophouden.

Dat verschijnsel zien wij ook in hetgeen wij niet aarzelen het belangrijkste gedeelte van de leer van de erkenenis te noemen, namelijk of en in hoe ver zij mag gesplitst worden. Men weet, dat art. 1961 van ons Burg. Wetb., even als art. 1356 van den Code Civil, de splitsing der erkenenis in het algemeen verbiedt; maar de Fransche praktijk laat vele afwijkingen op dien regel toe en bij ons is de regtspraak daaromtrent verdeeld en onzeker. Terwijl de Fransche Schrijvers meestal talrijke afwijkingen aannemen, is men tegen een gedeelte daarvan bij ons meermalen opgekomen. De redactie van het genoemde artikel van ons Wetboek gaf daartoe aanleiding, en ook maakte men daarvoor gebruik van het verhandelde bij de beraadslagingen over dit gedeelte van ons wetboek. Mr. DIEPHUIS *Nederl. Burg. Wetb.* V No. 409—413 besluit op deze gronden tot groote beperking en inkrimping der gemaakte uitzonderingen. Mr. J. G. KIST (1) wil even als Mr. OPZOOMER in zijne aan-

(1) *De onsplitbaarheid der erkenenis* in *Themis*, 2de Verz., VII, bl. 37 en volg., ter bestrijding van Mr. C. v. BELL, zelfde Tijds., VI, blz. 221

teetening op art. 1961, op grond daarvan alle uitzondering hebben uitgesloten. Doch bij geen enkelen onzer schrijvers vindt men deze regtsleer uit hare beginselen toegelicht en naauwkeurig in hare gevolgen en beteekenis voor de praktijk ontvouwd. Wel beroept men zich, even als de oude Juristen dat ook reeds gedaan hadden, op de eene of andere wet der pandecten; maar tot oplossing der bezwaren leidde dat niet en over den regtsregel werd daardoor geen licht verspreid. Ook liet men de vraag onbeantwoord, of dat wel de weg was, om tot klaarheid te komen. Kortom, de wetenschap was op dit punt zwak en oppervlakkig, en dien ten gevolge de regtspraak onzeker en weifelend (1).

Wij zagen reeds, dat de Code Civil de stellige bepaling bevat, dat de geregtelijke erkenenis niet kan gesplitst worden: art. 1356. *„L'aveu judiciaire est la déclaration que „fait en justice la partie ou son fondé de pouvoir spécial. „Il fait pleine foi contre celui, qui l'a fait. Il ne peut être „divisé contre lui.”* Stelliger verbod van splitsing kon de en volg, die aldaar in zijn *overzicht van de leer der geregtelijke erkenenis*, de gewone uitzonderingen wil hebben toegelaten. Door Mr. KIST is mijns inziens zeer juist gebruik gemaakt van de beraadslagingen bij VOORDUIN. Overigens verschilt mijne bewijsvoering te veel van de zijne, dan dat ik hem zou hebben kunnen volgen.

(1) Zoo verklaarde de Kantonregter te 's Gravenhage bij vonnis van 9 Mei 1859 *W. v. h. Regt*, No. 2098, dat de erkenenis eener schuld, met bijvoeging dat zij met eene andere schuld gecompenseerd was, niet onsplitbaar. Insgelijks splitste de Regtbank te Arnhem de bekenenis van een schaapherder, die bekende te hebben verkocht, doch er bijvoegde, dat hij geleverd had. Streng werd daarentegen de onsplitbaarheid gehandhaafd in een vonnis der Regtbank te Rotterdam van 5 Maart 1862, *W. v. h. Regt*, No. 2291, waarbij tot staving dezer uitspraak juist gebruik is gemaakt van de beraadslagingen bij VOORDUIN V bl. 541 en in een vonnis van den Kantonregter te Dordrecht van 4 Februarij 1862, *W. v. h. Regt*, No 2350. In een vonnis der Regtb. te Amsterdam van 6 Maart 1862 *W. v. h. Regt* No. 2378, wordt de onsplitbaarheid, als strekkende om goede trouw in het geven van ware opgaven te bevorderen in haar ware licht beschouwd, hoewel de Regter reden vond een gedeelte der erkenenis als geheel onbepaald ter zijde te laen. Men zie wijders de oudere uitspraken, aangehaald bij LÉON, *Regtspraak van den Hoogen Raad*, op art. 1961 B. W.

wet bezwaarlijk geven. De Franschen konden dat niet voorbij zien. Maar, — en dit moeten wij toestemmen, — de regel streng toegepast, moest tot ongelukkige gevolgen leiden. Dit was het, dat de Fransche praktijk er toe gebragt heeft, om dien regel in niet weinige gevallen op zijde te schuiven, en tegen het stellige verbod der wet splitsing der erkenenis toe te laten. Het meest opregt komt de gevierde TOULLIER daarvoor uit. In zijne behandeling van dit onderwerp, die zeker niet uitmunt door naauwkeurigheid van redenering en logische kracht, merkt hij op dat, hoe algemeen het verbod ook zij, de wetgever zeker niet gewild heeft, dat de toepassing der wet eene onregtvaardigheid of ongerijmdheid ten gevolge zou hebben, waaruit men teregt had afgeleid, dat de gevallen, waarin toepassing der wet eene onregtvaardigheid of ongerijmdheid zou medebrengen, uit den aard der zaak moesten worden gehouden als te zijn uitgezonderd door den vermoedelijken wil des wetgevers (1). Op dezen grond, die waarlijk wel geene wederlegging zal behoeven, besluit hij dat de volgende exceptiën op dien regel bestaan. De splitsing zou geoorloofd zijn 1° als de erkenenis onderscheidene, zelfs zamenhangende feiten bevatte, die echter niet op één en denzelfden tijd hadden plaats gehad en derhalve niet opleverden, hetgeen de juristen ééne en dezelfde handeling (acte continu) gewoon zijn te noemen. Waar de feiten niet zamenhangend waren, zou de splitsing a fortiori zijn toegelaten; 2° indien een gedeelte van de erkenenis bestreden werd door hare eigene onwaarschijnlijkheid of door een wettelijk vermoeden; 3° als de partij, die de erkenenis had afgelegd, aanwijzingen van kwade trouw, bedriegelijkheid of simulatie tegen zich

(1) TOULLIER X No. 337. «Mais quelque générales que soient ces expressions, on ne saurait présumer que le législateur ait voulu, que l'application de la loi entraînaît une injustice ou une absurdité; d'où l'on a conclu, avec raison ce nous semble, que lorsqu'il se rencontre des cas tels, que l'application de la loi opérerait une injustice ou une absurdité, il sont naturellement présumés être exceptés, par la volonté présumée du législateur.»

had; 4°. indien tegen deze partij begin van bewijs bestond.

TOULLIER had hierin het voetspoor gevolgd van MERLIN, *Questions i. v. Confession* § 2, (1) en hem volgden bijna alle latere Fransche schrijvers, van welke wij noemen ZACHARIAE § 751 en MARGADÉ op art. 1356, die, hoewel onderling omtrent de toelating van sommige uitzonderingen in gevoelen verschillende, echter tegen het stellige voorschrift der wet zoo vele exceptiën toelieten, dat de wettelijke regel weinig meer beteekende. Bij ons heeft men meermalen de Fransche regtsleer gevolgd, hoezeer men omtrent al of niet toelaten van enkele uitzonderingen ook al weder twijfel vindt. Eene onvastheid voorwaar is niet te verwonderen bij zulk eene leer, waarvoor alle grondslag ontbreekt. Als voorbeeld hoe ver men soms gegaan is in het volgen der Fransche schrijvers, halen wij het gevoelen aan van Mr. M. J. HASEBORG, die in eene verhandeling in de *Nederl. Jaarboeken* VI. bl. 229—238 het gevoelen voorstaat, dat onze wetgever, terwijl hem de Fransche regtsleer op art. 1356 van den Cod. Civ. bekend was, zich met die regtsleer heeft vereenigd, in zoover hij daarvan niet uitdrukkelijk afweek. Dat heet, zoo ik mij niet bedrieg, niet vreemd regt, maar vreemde regtsleer, eigendunkelijk tot wet verheffen. Wederlegging behoeft zulk eene stelling zeker niet. Maar als men zich zoo vastklemt aan het gezag van Fransche schrijvers, is er dan geene reden, om ernstig te waarschuwen tegen den invloed van dat gezag, dat zoo noodlottig op onze regtspraak werkt? Op dat punt wil ik daarom trachten den oorsprong en de ware beteekenis van den regtsregel in het licht te stellen,

(1) Met veel juistheid merkt MERLIN op, dat de Romeinsche wetten waarop men zich vóór de invoering van den Code algemeen beriep tot bewijs der onsplitsbaarheid, daarvoor werkelijk niets bewezen. De gedachte is echter niet bij hem opgekomen, om een anderen grondslag voor die leer te zoeken. Hij bepaalt er zich bij, om te verwijzen naar andere Juristen, die de onsplitsbaarheid leerden, inzonderheid naar VOET en ZOESIUS, hoewel dezen BARTOLUS volgende, dat op Romeinsch-regtelijke gronden, hoewel te onregt, hebben aangenomen.

ten einde daaruit te besluiten, hoe die volgens de bestaande wet moet worden toegepast en wat de behoefte van onzen tijd vordert bij eene toekomstige herziening onzer burgerlijke wetgeving.

In het Romeinsche regt was de regel, dat de erken- nis niet mogt gesplitst worden, geheel onbekend. In den ouden tijd had men tweederlei confessio, *in jure* en *in ju- dicio*. Bepaald voor het eerste gold het bekende „Confessus „pro judicato habetur.” Hij die voor den Praetor erkend had, stond gelijk met dengenen die door den Regter vol- gens de formula veroordeeld was. In het latere Romeinsche proces had de regel zijn eigenlijken zin verloren. Toen was de erkenenis even als in ons tegenwoordig proces, niets anders dan bewijs, waarnaar de Regter zijn vonnis en zijne veroordeeling uitspreekt. Ook in den bloeitijd van het Ro- meinsche regt en bij het gebruik der formulieren kende men te Rome de confessio als bewijs. Dat was de confessio in judicio. De gezworene, die de feiten tot grondslag van den eisch bij de formula aangewezen onderzocht, was volgens Romeinsche regtsbeginselen niet gebonden aan wettelijk be- wijs. De wetgever had hem niet beperkt in het vestigen zijner overtuiging. Vruchteloos zal men dan ook naar eenig voorschrift zoeken, omtrent de vraag, of erkenenis, als zij als bewijs wordt aangenomen, al dan niet mag worden gesplitst. Om voorschriften daaromtrent te vinden, hebben zich de oude Juristen zeer bevljigtigd. De enkele plaatsen, waarin men een enkel voorschrift daarover meende te ont- dekken, bewijzen echter het tegendeel.

In de middeleeuwen en ook nog in het tijdvak der nieuwe geschiedenis zocht men in het Romeinsche regt steun voor de stelling, dat de erkenenis niet mag gesplitst wor- den. Algemeen meende men die gevonden te hebben in l. 26 § 2 ff. Dep. (16.3). Nog beroepen zich alle Fransche schrijvers op deze wet. Zij luidt aldus: „*Titius Sempro- nius Salutem*. Habere a me vobis auri pondo plus minus „decem et discos duos, saccum signatum: ex quibus de-

„betis mihi decem, quos apud Titium deposuistis: item
„quos Trophimati decem; item ex ratione patris vestri de-
„cem et quod excurrit: Quaero, an ex hujusmodi scrip-
„tura aliqua obligatio nata sit, scilicet quod ad solam pe-
„cuniae causam attinet? Respondit, ex epistola de qua
„quaeritur, obligationem quidem nullam natam videri; sed
„probationem depositarum rerum impleri posse. An autem
„is quoque qui deberi sibi cavit in eadem epistola decem,
„probare possit hoc, quod scripsit, judicem aestimaturum.”

Men heeft in deze plaats willen zien, dat de Jurist als zijn gevoelen uitsprak, dat de brief van TITIVS, diens erkenntenis inhoudende, dat door de SEMPRONII bij hem waarde was gedeponoerd, niet als bewijs kan worden aangenomen, tenzij tevens als bewezen gold, hetgeen in dien brief voorkwam, over hetgeen de SEMPRONII daarvan aan hem zoude verschuldigd zijn. Eene oppervlakkige inzage der wet is reeds voldoende, om overtuigd te worden, dat zij niets daarvan bevat.

De Jurist zegt duidelijk, dat de brief als bewijsmiddel tegen TITIVS zal kunnen strekken; doch van eene voorwaarde, die hij daaraan verbindt, dat dan ook de schuldvordering die TITIVS tegelijk in zijn brief vermeldt, ten zijnen voordeele als bewezen moet worden aangenomen, daarvan is in de wet schijn noch schaduw. Integendeel PAULUS zegt, dat de Regter zal hebben te oordeelen, of TITIVS die schuldvordering zal kunnen bewijzen. Men moge al kunnen aannemen, dat hij die het consult vroeg, over de al of niet raadzaamheid van de overlegging van den brief, daarin terug gehouden was door de vrees, dat de Regter de erkenntenis als bewijs aannemende en die niet willende splitsen, ook de door TITIVS beweerde schuldvordering als daardoor bewezen zou kunnen aannemen, dan wordt toch elke gedachte aan onplitsbaarheid geheel weggenomen door het antwoord van PAULUS. Dat antwoord is zeer geleidelijk.

Op de vraag of uit den brief van TITIVS eenige verbindtenis ontstond ten opzichte van het geld, dat deze daarin

beweerde, dat hem door de SEMPRONII verschuldigd was antwoordt de Jurist: Uit den brief ontstaat geene enkele verbindtenis noch van TITIVS noch van de SEMPRONII; maar het bewijs voor het depositum, dat TITIVS tot teruggave van het in bewaring gegevene zou verbinden, kan door dezen brief worden aangevuld. Of ook TITIVS, die zich in den brief eene schuldvordering voorbehoudt, die vordering, die hij in zijn brief vermeld heeft, zal kunnen bewijzen, zal afhangen van het oordeel des Regters. PAULVS zegt alzoo uitdrukkelijk, dat de regter zal hebben te beslissen, of TITIVS zijne schuldvordering zal kunnen bewijzen of niet, natuurlijk door daarvoor ook andere bewijzen aan te voeren. Doch er volgt met zekerheid uit zijn advies, dat de Regter den brief als bewijsmiddel, om andere bewijzen aan te vullen, tegen TITIVS kan aannemen, zonder tegelijk ten zijnen voordeele de aan de erkentenis toegevoegde bewering van verbindtenis der SEMPRONII als bewezen te laten gelden; want alles is overgelaten aan des Regters oordeel. PAULVS onthoudt er zich daarom van, om daaromtrent eene bepaalde beslissing te geven. Zijne uitspraak daarover is eeniglijk „judicem aestimaturum.“

De andere wet, waarop men zich oudtijds gewoonlijk beriep, was l. 9 Cod. de Exc. (36). „Si quidem intentionem actoris probatione deficere confidis, nulla tibi defensio necessaria est. Si vero de hac confitendo, exceptione te munitum asseveras, de hac tantum agi convenit. „Nam si etiam de intentione dubitas: habita exceptionis contestatione, tum demum, cum intentionem suam secundum asseverationem suam (1) petitor probaverit, huic esse locum monstrari convenit.“

Deze plaats haal ik alleen aan, om te doen zien, aan welke bewijzen voor de beweerde onsplitbaarheid men zich

(1) Onder deze woorden zal men alleen kunnen verstaan, dat de eischer in het algemeen de ontvankelijkheid van zijn eisch zal bewezen hebben; indien de wet niet corrupt is.

vastklemde. Alleen in den tijd, waarin men met den gang van het oude Romeinsche proces niet bekend was, kon men bij deze wet denken aan de vraag of de afgelegde erkenenis met bijvoeging eener omstandigheid, die de verbindtenis op-hief, eene zoogenaamde *qualificata confessio* betrof. Thans, nadat het procesregt van alle zijden is toegelicht, zal ieder met den eersten opslag inzien, dat dit rescript van DIO-CLETIANUS en MAXIMINUS aan zekeren MUTIANUS, die (waarschijnlijk in een proces, waarin hij gedaagde was) de Keizerlijke beslissing had ingeroepen over zijne bevoegdheid tot het opwerpen eener exceptie daartegen, en over den tijd, waarop die exceptie moest worden ingebracht en beregt, niets anders bevat, dan de aanwijzing, in welk geval het opwerpen der exceptie noodig was en hoe die exceptie, ingeval ook de intentio des eischers bestreden werd, moest worden onderzocht, nadat de gronden van eisch waren behandeld.

Het waren vooral deze twee wetten, die door de oude Juristen steeds als bewijsplaatsen werden aangemerkt voor den regel, dat de erkenenis niet mogt worden gesplitst. Enkelen beroepen zich daarbij nog wel op andere wetten der pandecten, onder anderen de bekende Parijsche geleerde CHARONDAS LE CARON in zijne *Pandectes du droit Français* IV c. 31 bl. 624; doch de aangehaalde plaatsen l. 16 ff de Adm. tut. (26.7), l. 39 § 1 ff de op. lib. (38.1), l. 7 ff de bon. lib. (38.2) en l. 18 § 2 ff de his quae ut indigni, (34.9) hebben op geheel andere zaken betrekking. De Jurist had zich bevljgtigd eenige plaatsen bijeen te brengen, waar bij zekere handelingen niet werd toegelaten, die handelingen gedeeltelijk te erkennen, gedeeltelijk te verwerpen (1). Zoo bevat de eerstgemelde wet de bepaling,

(1) De schrijver vermeldt de onplitsbaarheid in het burgerlijk proces als ontwijfelbaar bl. 624 „Mais icelle doit estre prise entière, sans estre divisée, c'est à dire pour partie approuvée et acceptée, pour partie repudiée et reprouvée . . . . Ce qui me semble devoir estre aussi bien observé en matière criminelle, qu'en cause civile, nonobstant l'opinion de Bartole.” — Voor criminele zaken tracht hij Liv. 4 ch. 7 *des interrogatoires et con-*

dat de tutor voor de soliditeit der door hem op zijn eigen naam uitgezette gelden van den pupil aansprakelijk is. De inschulden, die nadeel opleveren, blijven volgens die wet voor zijne rekening, terwijl de voordeelige aan den pupil behooren; doch het staat den voogd vrij, te vorderen, dat de pupil al de uitgezette gelden gezamenlijk of aanneme of terugwijze. Volgens de tweede wet mag de vrijgelatene de opgenomene verplichting van levering van werk aan zijn meester niet gedeeltelijk erkennen, gedeeltelijk verwerpen. In de volgende wet vindt men dezelfde bepaling omtrent geheele aanneming of verwerping van den uitersten wil van den vrijgelatene door zijn meester; terwijl de laatste wet de beslissing in eene subtile kwestie van het oud Romeinsche erfregt bevat, waarin volgens het strikt formele regt, door verzuim van den vorm van uitkeering van het legatum, voor zoover de legataris zelf erfgenaam was, werd beslist, dat het legaat toch in zijn geheel bestond, hoewel strikt genomen, een deel daarvan werd bezeten als erfgenaam *pro herede*. In alle deze gevallen bragt de *ratio juris* en de *aequitas* mede, dat de verschillende handelingen niet gedeeltelijk, maar alleen in haar geheel aangenomen konden worden. De gronden daarvoor waren gelegen in den onderscheiden aard der geheel verschillende regtsbetrekkingen, waaronder die handelingen voorkomen; doch er was niet de minste analogie met de aanneming of splitsing der erkenenis.

Men mag terecht vragen: hoe is het mogelijk, dat men zich steeds op zulke bewijsgronden heeft kunnen beroepen? en dat die regtsregel op zulke bewijzen niet tegenstaande hardnekkig verzet daartegen werd gevolgd

fessions de leer van BARTOLUS, die hij erkent, dat door velen gevolgd wordt, te wederleggen, doch komt ten slotte toch ook tot de wonderlijke transactie die door zijne tijdgenooten algemeen werd aangenomen, dat namelijk bij splitsing der *confessio qualificata* eene mindere straf werd uitgesproken, dan zou zijn opgelegd, indien aan het bewijs niets had ontbroken.

en toegepast? Daaronder waren toch, om van anderen niet te gewagen, Juristen zoo als VOET, wiens logische kracht algemeen en niet te onregt steeds is geroemd. Doch men ziet het (inzonderheid op terrein van politiek) zeer dikwijls, dat, waar eene voortstuwende kracht, waarvan een volk zich nog niet bewust is, bijzonder groot wordt, zelfs de meest uitstekende mannen soms de opkomende denkbeelden, waarvan zij het gewigt gevoelen, zonder die nog helder te doorzien, zoeken te staven en te betoogen met de meest onjuiste en verdraaide bewijsgronden, waardoor zij de nieuwe denkbeelden trachten vast te knooien aan van ouds bestaande begrippen. Zoo was het in de middel-eeuwen en nog eenigen tijd later gesteld met de leer van de onplitsbaarheid der geregtelijke erkentenis. Overal komt het op, dat de erkentenis niet mag worden gesplitst ten nadeele van hem, die haar aflegde, en met znlk eene vaste overtuiging wordt dit algemeen uitgesproken, dat tegenspraak van enkele geleerde Juristen niet baat. Weldra wordt het algemeen erkend. In de 16de eeuw vermeldt de bekende Italiaansche Jurist JOSEPHUS MASCARDUS dien regel als algemeen erkend en ontwijfelbaar vast staande en nog wel op het gebied, waar men dien later algemeen bestreden en in den nieuwsten tijd bepaald verlaten heeft, namelijk in het strafregt. In zijn uitvoerige, helaas ook zeer omslagtige, werk *de Probationibus* Vol. II No. 868 § 7—13 leert hij, dat de gequalificeerde erkentenis b. v. van manslag met de bijvoeging, dat dit geschied was uit noodzakelijke zelfverdediging, niet als bewijs mag worden aangenomen „quia talis confessio est indivisibilis et habet annexam „qualitatem delictum excludentem.” En hij laat dat er niet bij, dit te staven door de aanhaling van een tal van regtsdoctoren: maar hij geeft daarvan ook in zijn oog eene zonneklare en afdoende verklaring in deze woorden „Hujus rei poterit ratio firma et solida in medium afferri, „quod ex sola confessione qualificata non quis capitaliter con-

„demnari possit, cum in criminalibus probationes luce meridiana clariores ab utroque jure desiderari soleant l. „ult. Cod. de probat. et l. qui sententiam Cod. de poenis „et c. literas de presumption., et confessio qualificata et „conditionalis nedum lucem hanc claram ex se sola non affert, „sed potius factam admodum obumbrare videtur; cum magis intentioni adversarii detrahat, et illam magis negare „cognoscamus, quam aliquid fateri contre se et ad favorem ipsius adversarii dici possit.” Of men deze gronden algemeen wel zoo afdoende zal vinden als MASCARDUS zelf, betwijfelen wij.

Voor crimineel regt werd de regel toen reeds sterk bestreden. MASCARDUS vermeldt zelf, dat BARTOLUS op l. 28 (lees 29) § ult. ff de lib. leg. (34.8) zich daartegen had verklaard en dat vrij algemeen een werkelijk nog al zonderlinge middenweg werd betreden. Men nam namelijk aan, dat de erkentenis als bewijs voor het feit dat de beschuldigde zijne tegenpartij had gedood, kon worden aangenomen en dat voor den dolus het bewijs door andere middelen kon worden aangevuld. Men liet toe, dat op die wijze het misdrijf van manslag bewezen werd; doch tevens oordeelde men dat bewijs niet geheel en al volledig en strafte den schuldig verklaarde, wiens erkentenis men gesplitst had, daarom met eene mindere straf. Dat dit algemeen zoo werd toegepast, vinden wij ook bij FACHINARUS (ongeveer 1600) Controv. XIII. 42. Men zie ook CARPZOVIVS Prax. Crim. Pars I qu. 33 en art. 131 der Carolina.

In burgerlijk regt volgde men echter algemeen de leer, dat geene splitsing van erkentenis kon plaats hebben, indien de erkentenis één geheel, unum capitulum, actus continui factum, was, MARANTA, *Speculum aureum* de Confessione No. 72 en inzonderheid VOET op den titel *de confessis* (42.2) No. 5, benevens ZOESIUS op dien titel alleen met beroep op de aangehaalde aantekening van BARTOLUS op l. 28 § 12 ff de lib. leg. Deze paragraaf 12, waarbij die later steeds aangehaalde aantekeningen werd geschreven, bevat werkelijk niets dat met

geregtelijke erkenenis of splitsing daarvan in eenig verband staat. De vraag wordt daarin behandeld, of als aan een voogd een fideicommiss was gemaakt en onder dat fideicommiss ook eene som tot vergoeding van door hem gemaakte kosten, het den voogd zou vrijstaan, om het fideicommiss overigens aannemende en aanvaardende, de hem werkelijk verschuldigde vergoeding van kosten in haar geheel te eischen. De Jurist beantwoordt die regtsvraag toestemmend, omdat het testament hem niet berooft van de bevoegdheid om te vorderen, wat hem werkelijk verschuldigd is: *„Respondit non impeditur eum scriptura testamenti, quominus omne, quod sibi deberi probasset, petere posset.”* Hoewel het hier dus volstrekt geene vraag betreffende onsplitsbaarheid van erkenenis gold, heeft BARTOLUS die kwestie in zijne aantekening op deze paragraaf behandeld en hoewel die zoo dikwijls hoog geprezene aantekening zich naar ons inzien noch door juistheid en naauwkeurigheid, noch door elegantie, zoo als onze ZOESIUS haar toeschreef, bijzonder aanbeveelt, zal ik het voornaamste daarvan mededeelen, omdat die plaats door bijna alle latere schrijvers aangehaald en door de meesten gevolgd is en inzonderheid ook als de éénige grondslag van de in Frankrijk heerschende en ook bij ons door velen nog aangenomen leer der splitsbaarheid en onsplitsbaarheid moet beschouwd worden. In deze aantekening lezen wij: *„Quaero, producto uno instrumento, utrum quis possit pro parte ei stare, et pro parte non? Textus videatur in l. Publia in fine supra Dep. (l. 26 § 1 ff Dep.) ex Cyn. in l. 1 Cod. de conf. (759) et l. C. de don. ante nup. (854) et dicit, aut est unum capitulum, nihil concludendo. Quare dic latius aut eadem scriptura continet plura capitula, et separata, et possum pro parte approbare et pro parte non, l. Publia in fin. supra depo. Aut continet unum capitulum totum, seu plura connexa: et hic advertite, quia aut ille, qui unum capitulum reprobat, habet contra se praesum-*

tionem juris, aut habet pro se, et jus non praesumit nec
pro nec contra. Primo casu non admittitur talis repro-
batio, unde si confitearis te occidisse hominem pro tui
defensione, possum stare confessioni, in quantum dicis te
occidisse, sed non cogor stare in quantum dicis ad tui
defensionem, quia jus praesumit contra te l. 1 C. de Sica.
(9.16) et l. si non convicii ff de Inj. (47.10). Secundo et
tertio casu aut ille, qui particulam reprobatur, vult hoc
reprobare, et admittitur, hic est casus in § nostra. Aut
non vult probare et non admittitur l. etiam ff de Mi. (4.4.)
Ista materia habet locum, quum approbatio, vel reprobatio
mea nihil disponit, nisi circa declarationem ejus, quod
est, qua confiteor verum esse pro parte, et pro parte non
sed quum mea approbatio vel reprobatio aliquid dispone-
ret, ut quia ratihabitione negotium efficeretur meum, vel
si agnoscerem legatum pro parte, et pro parte non,
vel si peterem restitutionem pro parte et pro parte non,
non est nostra materia hic sed l. etiam § 1 de Mi. et
Dy. in l. vel. supra rerum amot. et in c. mutare consili-
um de reg. jur. l. 6. Quaero, qualiter intelligatur, unum
capitulum, vel diversa: et qualiter intelligatur diversa
capitula connexa, vel non. Respondendum, intelligo u-
num capitulum, hoc est unum factum cum qualitatibus
suis, seu plura connexa. Exemplum dico, quod promisi
tibi decem sub conditione, hoc est unum capitulum, hoc
est, una confessio sic qualificata. Item si promitto tibi
centum pacto incontinenti appposito, quod vadas pro me
Romam. Ista sunt plura capitula connexa: sed diversa
capitula sunt plura diversis temporibus facta ut probat
glossa in l. si quidem C. de except., item si incontinenti
sunt plura facta, quorum unum non venit ad alterius
determinationem, sed quodlibet est per se, tunc sunt di-
versa capitula l. etiam § 1 Supra de Mino. (ff 4.4) et l.
Scire debemus ff de Ver. ob.”

Wij zien het, BARTOLUS gaat hier van het testament,
Themis, D. X, 4de St. [1863].

waarover de Romeinsche wet handelde, onmiddelijk tot schriftelijke bescheiden en van deze tot de erkentenis besluiten. Dat is nu wel niet anders dan een vreemdsoortig *salto mortale*; maar de volgende Juristen hebben daar niet op gezien. Zij hebben hem bijna allen gevolgd. Overigens is de plaats een merkwaardig voorbeeld van de methode der Italiaansche school, waarvan BARTOLUS het hoofd was. Men oefende al zijne scherpzinnigheid in het maken van onderscheidingen, waardoor men elke plaats der pandecten met andere, daarmede schijnbaar in strijd, in overeenstemming zocht te brengen. Plaatsen verzamelen, die op een zelfde onderwerp betrekking hadden, en tallooze onderscheidingen te bedenken, waardoor men er in slagen kon, die in eenige overeenstemming te brengen, dat was de zucht, het streven, dezer school en hare werkzaamheid, om in commentaar op commentaar de vruchten daarvan opeen te stapelen. Wij willen dien arbeid niet gering schatten. Met groote inspanning en volharding hebben die rustelooze arbeiders de stof bereid, die latere Juristen konden bezigen, om de schatten van het Romeinsche regt in scherpzinnige en zaakkundige interpretatie en beredeneerde stelsels helder aan het licht te stellen. Van de eerste school, wier taak het was, de wijdverspreide stof eenigermate te rangschikken en toegankelijk te maken, was nog geen diep inzicht in den aard en het wezen van het Romeinsche regt te wachten. Hare soms niet onscherpzinnige distinctiën en verklaringen waren cehter dikwijls willekeurig en eene latere kritiek heeft die voor het meerendeel ter zijde gesteld en der vergetelheid prijs gegeven. Hier bleef schijnbaar toevallig zulk eene verklaring, ook rijk aan willekeurige onderscheidingen, haar volle gezag behouden.

In één opzicht hebben de lateren aan eene der onderscheidingen van BARTOLUS eene veel uitgebreider beteekenis gegeven. Waar hij de splitsing der afgelegde erkentenis alleen in één bepaald geval van strafregt niet wil hebben

toegelaten, en de bekentenis, dat men iemand gedood heeft om zich te verdedigen, als bewijs wil laten gelden, voor zoover men erkend heeft te hebben gedood met verwerping der toegevoegde qualificatie, omdat er volgens hem eene praesumptio juris tegen is, dat doodslag zou hebben plaats gehad uit wettige zelfverdediging, — daar heeft de latere regtswetenschap de splitsing in het algemeen in alle strafzaken toegelaten. Ook in geen der nieuwere wetboeken van strafregt en strafvordering vindt men eene bepaling even als bij burgerlijk regt, waardoor de splitsing verboden wordt.

Wat het burgerlijk geding betreft, sloot men zich naauw aan de in de aangehaalde plaats vervatte uitspraak. Hoewel deze plaats zich noch door juridische kracht, noch door groote scherpzinnigheid, noch door elegantie bijzonder aanbeveelt, had zij echter een verbazenden invloed. In het algemeen zijn het niet anders dan de distinctiën van BARTOLUS, die men in hoofdzaak bij al de Fransche Schrijvers terug vindt, al hebben zij dezen ook zelf niet gekend, doch zich alleen beroepen op latere schrijvers, die BARTOLUS gevolgd zijn.

Wat de voornaamste onderscheiding der erkentenis betreft, in zoover wij *unum capitulum* en *plura connexa capita* of *plura capita diversa* bevat, deze is ook bij de tegenwoordige schrijvers in volle kracht gebleven. Wel heeft men om dit nader te bepalen, nog getracht nieuwe onderscheidingen daaraan toe te voegen en het punt zeer uitvoerig behandeld (1); maar men is er even weinig in geslaagd, om eene voldoende oplossing te geven, als BARTOLUS in zijne aantekening. Op den door hem gelegden grondslag heeft men op dezelfde wijze voortgebouwd. Die geheel willekeurige onderscheidingen zijn zeker nog steeds voor uitbreiding vatbaar. Boeken zou men daar nog mede kunnen vullen, doch vruchteloos, want alle vastheid, alle

(1) Men vindt die zamengevat in DALLOZ, *N. Rep. i. v. Obligation* No. 5123 en volg.

zekere grondslag ontbreekt. Waar eene erkenenis in twee deelen te verdeelen is, zal men altijd over connexiteit of niet connexiteit kunnen twisten, omdat men niet bepaalde en niet bepalen kan, van welken aard en hoe naauw het verband zou zijn, dat tusschen die deelen bestaan zou, om ze tot *unum capitulum* of *plura connexa* te maken en waar de grenssteen ligt, die de *plura diversa* van de *plura connexa* scheidt.

De verklaring van BARTOLUS van *unum capitulum*, dat dit is *unum factum cum qualitatibus suis*, is zeker niet zeer afdoende. Zelfs voor het éénige aangehaalde voorbeeld, dat dit onder andere is eene overeenkomst met hare voorwaarde, gaat het niet door, daar de overeenkomst op verschillende tijden kan gewijzigd zijn en eerst later eene voorwaarde daaraan kan zijn toegevoegd. Dan ware het niet *unum factum*, maar *plura facta*. Doch waartoe de juistheid eener enkele bepaling bestreden, daar de geheele redenering van BARTOLUS allen grondslag mist? Zijne onderscheidingen en distinctiën openden voor den regter de mogelijkheid, om, zonder in het algemeen de leer der onsplitbaarheid te kwetsen, echter voor elk bijzonder geval de afgelegde bekentenis, zoo het hem goeddunkt, te splitsen. Daarmede waren over het algemeen de Romanisten uitnemend gediend, want getrouw aan het regt dat zij vereerden, moest het hun streven steeds zijn, om de leer der onsplitbaarheid zooveel mogelijk in te krimpen. IJverig hebben de volgende Romanisten dat voetspoor gevolgd.

Onze VoET wil volgens dit Romeinsche beginsel veel aan het oordeel van den Regter hebben overgelaten (1), en zijne beperking tot de erkenenis, die één geheel uitmaakte,

(1) „Multum interim hic providi et circumspecti judicis arbitrio relinquendum videtur, ut ex rerum et personarum circumstantiis aestimet, utrum divisio confessionis admittenda sit, necne." Hij zegt dit wel in het laatste gedeelte van No. 5, waar hij over de erkenenis in strafregt handelt; maar dat algemeene voorschrift schijnt toch ook op confessio in civilibus betrekking te hebben.

gaf ruimschoots aanleiding voor den Regter, om zich van het gebod der onsplitsbaarheid te ontslaan. De voorbeelden door hem zelf aangehaald geven aan die opvatting een ruimen omvang. Indien b. v. de schuldvordering erkend wordt, maar met bijvoeging dat daaraan eene voorwaarde was toegevoegd, of dat zij door betaling vernietigd was, dan is dit eene erkenenis die verschillende gedeelten, *plura capita separata*, bevat en zij mag volgens hem derhalve gesplitst worden.

Veel bepaalder en stelliger is onze oude VAN DER ZURCK in zijne korte aanteekening in den *Codex Batavus* in v. *Confessio*. De confessio kan volgens hem in criminele zaken worden gesplitst; maar voor burgerlijk regt neemt hij de uitspraak van BERLICHUS concl. 4.15 f. 64 over: „In civilibus non dividitur, sed in totum accipitur,” met verwijzing ook naar GAIL, *de pace publ.* I. 17. 2 en 3.

In Frankrijk duurde de strijd over meerdere of mindere beperking der onsplitsbaarheid van de erkenenis, die THÉVENAU in zijn *Commentaire sur les ordonnances* bl. 589 noemde „la dispute, qui a été grande entre les Docteurs” tot de invoering van den Code onafgebroken voort. Zij die dien regel zooveel mogelijk beperken wilden, beriepen zich onder de latere vooral de Hollandsche Romanisten VOET en ZOESIUS. Niettegenstaande aan het Rom. regt, dat door de invloed der geleerde Juristen steeds in gezag was genomen, een verbod van splitsing vreemd was en men zich met de vreemdsoortigste daaruit ontleende bewijzen moest behelpen, bleef de onsplitsbaarheid echter met de grootste hardnekkigheid voortbestaan. De waarlijk anders niet weinig Romaniserende POTHIER nam dien regel over in zijn *Traité des Obligations* No. 833 (1) en het is opmer-

(1) „Observez que lorsque je n'ai d'autre preuve que votre confession, je ne puis la diviser. Supposons, par exemple que j'ai donné une demande contre vous pour une somme de 200 livres, que je soutiens vous avoir prêtée, et dont je vous demande le payement: si sur cette demande vous êtes convenu en justice du prêt, qu'elle ne fasse en même temps foi du payement; car je ne puis m'en servir contre vous, qu'en

kelijk, dat hij niet alleen geene uitzonderingen op den regel vermeldt, maar uitdrukkelijk de splitsing van de erkenenis eener verbindtenis, met bijvoeging dat men daaraan heeft voldaan, verwerpt.

Zoo bleef het voor het proces zoo gewigtige beginsel voortbestaan, dat de Regter de afgelegde erkenenis in zijn geheel aannemen of ter zijde laten moet. Uit het Romeinsche regt was dat niet overgenomen, ja het was daar veeleer mede in strijd, zoo als wij zagen. Van waar had het dan zijn oorsprong? Welk een drang was het, die dat beginsel bijna overal deed opkomen? Natuurlijk wenden wij hier den blik naar een der andere factoren van ons nieuwe regtstelsel, de Germaansche regtsbegrippen. In de volksregten en de costumen der Germanen vindt men echter gewoonlijk zulke interne regels over het voeren van proces niet en in geen enkel oud Germaansch regt is mij dergelijk voorschrift bekend. Dit is echter niet voldoende, om Germaanschen oorsprong uit te sluiten. De mogelijkheid bestaat, dat bij de invoering van het Romeinsche procesregt een enkel punt daarvan zoo zeer met het Germaansche karakter in strijd was, dat men het Romeinsche regt niet overnam dan met eene wijziging op dat punt en daardoor een regtsregel deed geboren worden, dien men vroeger niet kende, omdat men in het oude Germaansche proces de noodzakelijkheid daarvan niet had ingezien. En zoo schijnt het mij toe, dat het hier werkelijk het geval was. Wel kende de Germaan den regtsregel, dat de erkenenis prenant telle qu'elle est, et en son entier. Si quis confessionem adversarii allegat, dictum vel depositionem testis cum sua qualitate approbare tenetur. BRUNNEMAN ad l. 28 ff de Pact."

Het beroep van POTHIER op deze plaats, waar de Deutsche Jurist bij de behandeling van een geheel ander regtsbeginsel in het voorbij gaan de onplitsbaarheid der erkenenis aanvoert, is opmerkelijk. Er blijkt uit, dat ook bij POTHIER hetzelfde streven bestond, dat wij bij de andere Juristen opmerkten, dat zij namelijk alle Romeinsch-regtelijke geschriften als met een arends oog doorzochten, om steun voor de algemeen verlangde leer daaruit te ontvanguen.

tenis niet mag gesplitst worden niet, maar hij had een procesvorm, waaruit de splitsing niet mogelijk was. Bij bewering van eene overeenkomst, waarvan geene openbare akte bestond, was het, even als in strafzaken, een Germaansch beginsel, dat het antwoord van den gedaagde, door eed bevestigd, terwijl des noods zijne geloofwaardigheid door eedhelpers werd gestaafd, zonder eenig onderzoek van den Regter volkomen bewijs opleverde.

Ons, die aan een geheel ander stelsel gewoon zijn, schijnt dat ongerijmd en zinneloos en zoo kwam het ook oudtijds aan de Romeinen voor. Dat het regt echter bestond, is niet aan twijfel onderhevig. De *Saksenspiegel* vermeldt ook dit regt onder de oude herkomstige regten, die het Saksische volk had weten te behouden, niettegenstaande de Frankische overheersching, waardoor te gelijk met de Roomsche Catholieke Kerk ook vele Romeinsche instellingen waren ingevoerd, zoo als die destijds in Frankrijk bestonden, vermengd met de regteinstellingen der Germanen, die ook in dat land den heerschenden stam uitmaakten. Wij lezen in art. 18 van den *Spiegel* § 1, „Drierhande recht behelden „die sassen wider Karles willen . . . . . § 2, unde dat „andere: svat so de man vor gericht nicht ne dut, svo „wetenlik it is, dat he des mit siner unscult entgeit, „unde mans in nicht vertügen ne mach,“ *dat namelijk iemand van alle handelingen en van verbindtenissen, die hij niet aangaat voor het geregt, waar het bewijs daarvan kan gegeven worden, zich kan ontslaan door zijne met eed bevestigde ontkenenis (unscult), en dat men daartegen geen getuigenbewijs mag leveren.* In art. 6 § 2 waar melding wordt gemaakt van het regt, dat de schuldeischers hebben tegen de erven van een overledene, om namelijk hunne vorderingen tegen den overledene door twee-en-zeventig getuigen te bewijzen, wordt ook in de volgende paragraaf 3 onmiddelijk daaraan toegevoegd, dat ieder voor verbindtenissen, die hij zelf weet, (namelijk door hem zelf aangegaan) het regt heeft, op zijn woord door eed bevestigd, te worden

geloofd: „Svat aver en man weit, des ne darf man in nicht
„ninneren (*overtuigen*) mit getügen; of de man sines getüges wil
„afgan und en sculdiget to lantrechte oder to lenrechte umme
„sine witscap, der sal he bekennen und lesten (*leisten*, *be-*
„*ntalen*) oder besaken (*onthkennen*) unde darvore sveren.“ In
art. 7 is deze regel even als in het aangehaalde art. 18
beperkt tot de verbindtenissen, die niet bij geregte lijke
handeling waren aangegaan „Sve icht borget oder lovet,
„die sal 't gelden unde wat he dut, dat sal he stede hal-
„den. Wil he is over versaken (*onthkennen*) darna, he unt-
„vort it ime mit sinem ede, svat he vor gerichte nit gelent
„ne hevet. Svat he aver vor gerichte dut, des vertüget en
„de sakeweldige (*eischer*) mit tven man, unde de richter
„sal de dritde sin.“ (1)

Van dit regt geeft ook nog een onzer oudste vaderland-
sche regtsbronnen, het *landrecht von Averissel tho samen*
gebracht unde uthgelegd doer MELCHIOR WINHOFF, een
merkwaardig getuigenis in art. 17 van het 4de boek. „Van
„onsen voervaderen, die nicht lust gehat tho rechten unde
„tho twisten, die die rechtverdigheid gelevet und Got ge-
„fürchtet, derwegen die korte unde eyn ende gesocht heb-
„ben in eren rechtsforderingen, is by ons eyn gebruyck
„und lantrecht gekamen, dat ene den anderen moghe an-
„spreken met ener schlichter anspraken (als het wordt ghe-
„noempt) by gedane ansprake, ja offte neen tho zeggen, tho
„bekennen offte tho versaken, vermidde den gesworen eedt,
„dat welke die beklagede offte besprakede gehouden is
„tho doene by bescheydde als volget, ook van siner wet-
„schap offte onwetschap die waarheyt tho openbaren; so
„hie des weygeringe dede, were hie vellich gelyck alsof
„hie bekende. Onde so de anlegger in dessen falle guedt
„bewysz hadde, moste hie dat selve by dusdanigen an-

(1) Hoezeer men zich dit regtbeginsel bewust was met al de nadeelen
daaraan verbonden, en dat men het niettegenstaande dat behouden
wilde, blijkt wel uit deze woorden: dat hij, die iets geborgd of beloofd
heeft, dat later, als hij het ontkennen wil, aan zijne partij onttrekken
kan door zijn eed.

„spraken unde gedanen ede vallen laten unde verlesen,
„unde in genen maneren die sake by dat nie anheven, oft
„hie schone daer doen unde bewysen konde, dat valsche-
„lick ware geswaren (1).

Dien geregtelijken eed vindt men dikwijls in de verschil-
lende volksregten vermeld, onder andere in de *lex Angli-
num et Werinorum*, tit. 10 en 11 „*Si quadrupes damnum*
„*aliquod fecerit, possessor pro qualitate damni vel com-*
„*positionem solvat vel sacramentum juret.* Quod homo alteri
„*fecerit, quod injustum dicatur, X solidis componat vel*
„*cum quinque juret,*” en in het Longobardische regt in art.
364 der *lex Rotharis*, waar het getal eedhelpers bij den
eed in de verschillende zaken wordt bepaald. Voor het
oude regt in Frankrijk hebben wij hieromtrent een merk-
waardig getuigenis in de oude *Coutume van Normandie*
Grand Coustumier de Normandie, chap. 85, waarin de
regtsvormen zijn voorgeschreven bij het afleggen van dezen
eed, dien men *serment de defresne* of bevrijdingseed noemde.
„*Defresne est espurgement (zuivering, bevrijding) de ce*
„*dont aulcun est querellé, qui est faite par son serment et*
„*par le serment de ceux, qui lui aident.*” Nadat verder in
het art. de termijnen en de formulieren van den eed des
gedaagden en van zijne eedhelpers zijn aangegeven, lezen
wij het gevolg van den eed in deze woorden: „*Quand chas-*
„*cun de ceux, qui luy aident, aura juré, il sera delivré*
„*par cette defresne, et l'autre l'amendera.*”

Hoe de Germaansche volken aan deze regtspleging ge-
hecht waren, blijkt uit het bovengemelde art. 18 van den
Saksenspiegel, waar dat regt vermeld is, als te zijn behouden
en gehandhaafd niettegenstaande de verordeningen van den
magtigen overheerscher KAREL DEN GROOTE. Een belangrijk

(1) In de tweede al. van dit art. wordt de bevoegdheid vermeld van
den verweerder om den eed terug te wijzen. Dat was een Romeensch
lot op Germaanschen stam. Aan het Germaansch regt was dat vreemd.
In de eerste in den tekst aangehaalde al. is dan ook een ander regtsge-
volg vermeld, dat namelijk de verweerder bij weigering van eed ge-
houden werd als te hebben erkend.

getuigenis bezitten wij daaromtrent ook nog uit den tijd van **LODEWIJK DEN VROME**, in het geschrift van den Lyonschen Aartsbisschop **AGOBARDUS** tegen eene wet van den Bourgondischen Koning **GUNDOBALD**, die zich over dit in zijne oogen zinnelooze regt uitlaat in deze woorden: (*Adversus legem Gundobadam c. 6*) *«Quae utilitas est, ut «propter legem, quam dicunt Gundobadam, cujus auctor «exstitit homo haereticus et fidei Catholicae vehementer «inimicus (cujus legis homines sunt perpauci) non possit «super illum testificari alter etiam bonus Christianus. Ex «qua oritur res valde absurda, ut si aliquis eorum in coetu «populi aut etiam in mercatu publico commiserit aliquam «pravitatem, non coarguatur testibus, sed sinatur perjurare, «tanquam non fuerint, per quos veritas posset agnosci. «Hic manifeste apparet, damnosam esse damnabilem legem.»*

Zoo moest werkelijk die regtspleging in haar nog geheel ruwen vorm den man van een geheel ander stelsel in eene beschaafde maatschappij voorkomen. Dat regt gaf werkelijk aanleiding tot de schroomelijkste misbruiken, die **AGOBARDUS** in korte woorden aangeeft. Maar het schoone en gezonde beginsel dat er aan tot grondslag ligt, moeten wij ook niet voorbij zien: het getuigt van een grooten eerbied voor het woord van den vrijen man van onbesproken naam. Want het was toch vooral om de geloofwaardigheid van den gedaagde en dat hij bekend stond ter goeden naam en faam, en als iemand, dien men op zijn woord gelooven kon, dat zijne eedhelpers, zijne bureu, met hem in het geregt verschenen. Mogt de Romein zich ergeren, dat men volgens Germaansch regt den eerbied voor het woord, door eed bevestigd, zoo ver dreef, dat geen getuigenis daartegen iets kon baten; den Germaan kon het dikwijls grieven, dat het woord van den man, wiens trouw niemand verdenken kon, voor niets geteld werd, en dat hij, die openlijk en ridderlijk naar zijne overtuiging de zuivere waarheid verklaard had, in het kunstmatige proces der Romeinen het

slagtoffer werd van eene geslepen tegenpartij. Hem moest het ergeren, dat een eischer met fijne berekening van zijne zijde terughoudende, wat tot zijn nadeel kon strekken, gebruik maakte van 't geen de ridderlijke gedaagde als waarheid had erkend, zoowel 't geen tegen zijn belang indruischte als hetgeen in zijn belang was, en uit diens erkentenis verwierp wat tot voordeel van den loijalen gedaagde strekken moest. De Romein mogt het kunnen eerbiedigen, dat slimme berekening op die wijze vrucht opleverde; den Germaan moest het een gruwel zijn, dat blanke opregtheid het slagtoffer werd van berekende list. En zullen wij ons dan nog verwonderen, dat overal waar Germaansche stammen het Romeinsche proces allengs door de magt zijner voortreffelijkheid boven het ongevormde Germaansche regt overnamen, zij dat nergens aannamen, zonder dat hun onverzettelijke tegenzin tegen het beoordeelen van de in regten afgelegde verklaring daaraan het beginsel had opgedrongen, dat de erkentenis niet mag worden gesplitst? Wij zagen het boven, dat die strijd niet altijd wordt gestreden met volkomen bewustheid, maar dat een onbewust gevoel daarin dikwijls had geleid. Wel wist eindelijk de praktijk eene vereeniging der beide tegenstrijdige regtsbeginselen te vinden, hierin bestaande, dat de bewijsmiddelen van het Romeinsche regt niet werden uitgesloten door de eigenverklaring des gedaagden, doch dat aan de andere zijde deze verklaring, waarbij de bevestiging door eed en de eedhelpers wegvielen, niet als bewijs mogt worden aangenomen, tenzij de eischer die verklaring met ter zijde stelling van elk bewijsmiddel éénig en uitsluitend aannam.

Het is echter niet vreemd, dat bij de vereeniging dezer verschillende bestanddeelen, zonder dat zij met oordeel en kritiek werden verbonden, praktische moeilijkheden bleven bestaan; en dit verklaart dus den overigens onverklaarbaren strijd tegen de toepassing van het beginsel van onsplitsbaarheid. Dat beginsel is in art. 1961 van ons burgerlijk wetboek even als in den Code Civil (zie boven

bl. 466) met ontwijfelbare woorden opgenomen. De woorden van art. 1356 C. C. „L'aveu ne peut être divisé contre lui,” laten geene twijfel en even stellig zijnde woorden van den Tribun MAURICAULT, *Discours* V bl. 240: „Quant à l'aveu fait en justice, il fait pleine foi contre la personne, qui l'a fait. Mais aussi l'on ne peut le diviser contre elle: dès qu'on s'en fait un titre, il faut le prendre précisément tel qu'il est.” Dat men bepaald bedoelde, om alle door de schrijvers gemaakte exceptien op den regel af te snijden, blijkt daarenboven uit de verklaring van een der redacteurs MALLEVILLE, *Analyse raisonnée* op dit art. III bl. 174: „In civilibus confessio non rescinditur. C'est là une maxime vulgaire. On distinguait cependant si l'aveu contenait des choses connexes ou séparées; Lapeyrère, verbo *confessio*. Mais tout cela est plus subtil que vrai; et dès que de la déclaration du débiteur il résulte que selon lui il ne doit pas, certainement il n'avoue pas la dette.”

In ons wetboek nam men het verbod der onplitsbaarheid in even stellige bewoordingen over en bij de beraadslaging veroordeelde onze wetgever even bepaald de willekeurig gemaakte uitzonderingen. op den alouden regtsregel. „Het is in regten uitgemaakt” zoo antwoordde de regering, „dat naar den regel geene bekentenis kan worden gesplitst. „Het zou b. v. onbillijk zijn, dat, wanneer iemand eene schuld erkent, doch daarbij voegt dat hij die gekweten heeft, men in dat geval zich op zijne erkentenis met gevolg kon beroepen en in den wind slaan hetgeen hij tot zijne bevrijding had aangevoerd,” VOONDUIN V bl. 541. In ons wetboek is daaraan eene uitzondering toegevoegd, die te sterker bevestigt, dat de wetgever aan de volkomen heerschappij van den algemeenen regel buiten de door hem gemaakte uitzondering heeft gedacht. Zoo ooit, dan mag men hier den ouden (dikwijls misbruikten) regel toepassen „Exceptio firmat regulam.” Ook in een anderen zin

steunt die uitzondering den regel, want zij waakt tegen de meest stuitende overdrijving daarvan. Waar namelijk de gedaagde tot zijne bevrijding feiten heeft aangevoerd, die bewezen worden onwaar te zijn, dan valt er niet meer te denken aan bescherming van iemand, die ter goeder trouw ridderlijk voor de geheele waarheid uitkomt en zou het stootend zijn, indien hem de bescherming werd verleend, die alleen aan de regtmatig veronderstelde opregtheid toekomt. Zelfs die noodwendige uitzondering vond tegenstand bij eene der afdeelingen. Zoo bezorgd was de wetgever, dat inbreuk zou worden gemaakt op de onsplitsbaarheid. Op de aanmerking der Regering, dat dit eene uitzondering was, waaromtrent allen tot nog toe het eens waren geweest, werd zij echter aangenomen, *VOONDUIN V* bl. 541. Zal men dan, terwijl de wetgever zich zoo beschroomd toonde, om de minste inbreuk op den regel te maken, in navolging der Franschen eene lange lijst van meerdere uitzonderingen bij wetsduiding toelaten? Waar men het eerlijk meent met wetsverklaring, is dat niet mogelijk. Al moge ook de wettelijke regel in zijne toepassing aanleiding geven tot onbillijke uitspraken, zal men toch de wet moeten toepassen, omdat zij wet is.

Het historisch onderzoek stelt ons in staat, om met zekerheid den omvang van den regel aan te wijzen en daaruit is reeds gebleken, op welken lossen grond de bij wetsuitlegging gemaakte uitzonderingen rusten. Wij hebben gezien, dat de eerste en voornaamste dier uitzonderingen, dat namelijk de erkenning, om onsplitsbaar te zijn eene onafgebroken handeling, *fait continu, unum capitulum*, moest betreffen, enkel en alleen berust op eene later steeds overgenomen willekeurige uitlegging van *BARTOLUS*, waar deze den misslag begaat van aan het gevoelen van een Romeinsch Jurist dat op een bijzonder geval betrekking heeft, toepassing te geven op een gedeelte van regtspleging, dat met het door den Romeinschen Jurist behandelde geval niets gemeen heeft.

Het Germaansche regt, waaraan de regel is ontleend, kon dergelijke uitzonderingen niet toelaten. Zelfs al betrof de eisch des eischers verschillende vorderingen, ook dan kon men volgens oud Germaansch regt zich op alle te gelijk verdedigen met ééne beëdigde verklaring en in den regtsregel, die in overeenstemming daarmede aan het Romeinsche regt werd opgedrongen, kan men eene uitzondering niet toelaten, die in openbaren strijd met het hoofdbeginsel zou zijn, dat namelijk de veronderstelde goede trouw zou worden opgeofferd, door die verklaring ten nadeele des gedaagden gedeeltelijk als bewijs aan te nemen en niet tevens de geheele verklaring in zijn voordeel te laten gelden. Aan het Germaansche regt was elke onderscheiding en verdeling der ééne beëdigde verklaring, als antwoord op den eisch, vreemd. In den regtsregel daaraan ontleend, dat de erkenning in haar geheel, overeenkomende met die ééne verklaring, niet mag worden gesplitst, mag men dus ook geene scheiding en verdeeling dier erkenning toelaten, die als antwoord op den eisch is afgelegd, behalve de enkele uitzonderingen, die bij uitdrukkelijke wetsbepaling zijn gemaakt. Hiermede vervalt dus ook de onderscheiding, die de Fransche schrijvers hebben willen maken tusschen de erkenning van enkel zamenhangende feiten en zoo naauw zamenhangende feiten, dat zij gezamenlijk ééne voortgezette handeling uitmaken, terwijl het meerendeel der schrijvers alleen voor de eerstgemelde categorie de bevoegdheid tot splitsing willen hebben toegelaten (1). In alle deze gevallen is de splitsing in gelijke mate ongeoorloofd, omdat de wet die zonder eenig onderscheid verbiedt.

Eene tweede uitzondering bij de Fransche Schrijvers (onder anderen MERLIN, TOULLIER, MARCADÉ en DALLOZ op de aangehaalde plaatsen) is die voor het geval, dat de aan de erkenning toegevoegde qualificatie wordt bestreden

(1) Men zie onder anderen TOULLIER X No. 339. MARCADÉ op art. 1356 en DALLOZ. *N. Rep.* i. v. *Obligation* No. 5118 en 5121—5142.

door hare eigene onwaarschijnlijkheid. Op zichzelf is deze uitdrukking zeer onbestemd en de Fransche schrijvers zijn in gebreke gebleven, hunne stelling nader te bepalen. Bedoelt men daarmede, dat de onwaarschijnlijkheid op eenigerlei wijze door aanvulling van het daaruit als vermoeden te putten bewijs, tot volledig bewijs kan worden (Wat echter moeilijk door de Fransche schrijvers kan bedoeld zijn, daar zij over het in strijd zijn met vermoedens afzonderlijk handelen); dan is die uitzondering voorzeker in het Fransche regt wel niet te regtvaardigen, maar in ons regt zeer gegrond. Dit is in al. 2 van art. 1961 B. W. uitdrukkelijk voorzien, vermits immers in dat geval het bewijs van de onwaarheid van een deel der erkentenis wordt geleverd. Bedoelt men echter eene onwaarschijnlijkheid, die niet als belangrijk vermoeden voor bewijs van onwaarheid kan gelden en die ook niet tot volledig bewijs daarvan kan worden aangevuld, dan is die uitzondering geheel te verwerpen. Niet op enkele waarschijnlijkheid, maar alleen op gewigtige en sterke vermoedens mag regt worden gedaan volgens ons op Romeinsche beginselen gebouwde procesregt. Wil men de erkentenis in haar geheel hebben aangenomen, dan is volgens algemeen Germaansch beginsel het oordeel des Regters over de innerlijke waarde der erkentenis geheel uitgesloten.

De laatste twee der bij DALLOZ t. a. p. alsmede bij de overige hierboven aangehaalde schrijvers gemaakte uitzonderingen, dat namelijk de erkentenis mag gesplitst worden, indien zij een zwaar vermoeden van kwade trouw alsook indien zij een wettelijk vermoeden tegen zich heeft, is hoewel in het Fransche regt ongegrond, volgens ons regt onbetwistbaar op grond der gemelde al. 2 van art. 1961 B. W. Nog eene bij DALLOZ No. 5139 vermelde uitzondering, ingeval namelijk begin van bewijs tegen eene erkentenis bestaat, is daarentegen ook in ons regt onaannemelijk. Is er niets meer dan begin van bewijs, dan is de onwaarheid niet gebleken en mist dus het tweede lid van art. 1961 B. W. zijne toepassing. Kan echter het begin van bewijs worden

aangevuld door eenig ander bewijs, b. v. door den eed, dan is er bewijs voor onwaarheid van een gedeelte der erken-
tenis en vindt dus het genoemde tweede lid zijne toe-
passing.

Van al deze uitzonderingen zijn de laatste te zamen
veel minder belangrijk dan de eerstgemelde alleen, die de
splitsing toelaat, zoodra de erkenenis nit verschillende
gedeelten bestaat. Deze aangenomen, erlangt de Regter de
magt, om naar believeu bijna elke erkenenis te splitsen.
Het is eene uitzondering, die den regel vernietigt. Daar-
om is het bewijs, dat zij regtens al of niet bestaanbaar is,
zoo hoogst gewigtig. Even als nu de beëedigde verklaring
van den Germaan dezen bevrijdde van al 't geen bij den
eisch van hem werd gevorderd en daarop geen inbreuk kon
gemaakt worden voor eenig gedeelte daarvan, zoo moet
ook, als uitvloeiſel van dat beginsel in het nieuwe regt,
de naar aanleiding van de geheele aanhangig gemaakte vor-
dering afgelegde erkenenis, al mogt zij uit verschillende
deelen bestaan, als één geheel en ondeelbaar bewijs wor-
den aangenomen of verworpen. Uitzonderingen op het stel-
lige verbod van splitsing van dergelijke erkenenis kunnen
bij zulk een stellig algemeen verbod alleen en uitslui-
tend door de wet zelve gemaakt worden. Onze wet-
geving bevat slechts zeer weinig dergelijke uitzonderingen.
Behalve de reeds meermalen vermelde uitzondering in al.
2 art. 1961 B. W., indien namelijk de onwaarheid van een
gedeelte der erkenenis blijkt, bevat ook ons handelsregt
nog eene belangrijke afwijking. Bij art. 10 W. v. K. is
uitdrukkelijk bepaald, dat tusschen kooplieden, indien de
handeling *niet geheel ontkend* wordt, het bewijs betreffende
den tijd der handeling en der levering, alsmede betreffende
de hoeveelheid en den prijs der goederen kan worden aan-
gevuld door rigtig gehouden koopmansboeken. De gequa-
lificeerde erkenenis, dat b. v. 1000 Pond is gekocht voor
50 cent het Pond, kan derhalve door den Regter worden
gesplitst, indien de tegenpartij door zijne boeken behoor-

lijk bewijst, dat 10,000 Pond was gekocht voor 60 c. het Pond. De wet heeft dit uitdrukkelijk uitgezonderd. Alle andere afwijkingen, die niet uitdrukkelijk zijn uitgezonderd, moeten worden afgewezen.

Ook daarbij moet men zich echter voor overdrijving wachten en ook die uitzonderingen, die de wet wel niet uitdrukkelijk vermeldt, maar die toch het onmiddellijk gevolg zijn van eene bepaalde wets bepaling, niet trachten uit te sluiten met de bewering, dat zij niet uitdrukkelijk en afzonderlijk zijn genoemd. Daartoe behoort de vraag, of omtrent een gedeelte der bekentenis de eed mag worden opgedragen. Dat is ontwijfelbaar geoorloofd. Men behoeft zich immers niet vooraf te verklaren of men de erkentenis wil ter zijde laten of aannemen. Voor zich te verklaren kan men tot alle bewijsmiddelen zijn toevlugt nemen en ook den eed omtrent een deel der feiten opdragen. Wijst de partij den eed terug en legt de tegenpartij dien in tegengestelden zin af, dan is door wettig bewijsmiddel de onwaarheid van een gedeelte der bekentenis bewezen en kan dus volgens art. 1961 al. 2 de bekentenis worden gesplitst. Het was daarom overdrijving van Mr. VAN DER HOEVEN, *Regtsgeleerde opstellen* van Mr. DES AMORIE VAN DER HOEVEN en Mr. A. DE VRIES bl. 12, waar hij beweert, dat de partij in dat geval niet verplicht zou zijn tot het afleggen of terugwijzen van den afgelegden eed. De door hem aangehaalde plaats van MOLLINÆUS ad l. 113 ff de V. O. No. 99 en 100 handelt ook niet direct over onsplitsbaarheid van erkentenis, maar over eene ook in het tegenwoordig regt vrij moeilijke vraag, of men in elk geval den beslissenden eed over één enkel der in het geding gestelde feiten mag opdragen, b. v. of, als alleen de betaling eener schuld in geschil is, de eed kan worden opgedragen over de sluiting van het contract, zonder daaraan tevens de te beëedigen verklaring te verbinden, dat de daaruit ontstane schuld nog niet betaald was. — De beantwoording dezer vraag is niet vrij van moeilijkheid, doch hangt niet af van de onsplitsbaarheid van

erkenntenis, maar van de wettelijke bepalingen omtrent den beslissenden eed, al mogt men voor dit bijzonder geval ook eene beslissing of wetsbepaling verlangen naar analogie van het verbod van splitsing van erkenntenis.

Met het beginsel van onplitsbaarheid van bekentenis is dergelijke eedsopdragt nimmer in strijd, want niettegenstaande de erkenntenis des gedaagden, verblijft aan den eischer het regt om van al de verschillende door hem gestelde feiten afzonderlijk het bewijs te leveren. Bewijst hij, van die bevoegdheid gebruik makende, het tegengestelde van een gedeelte der erkenntenis, dan is het voorregt der onplitsbaarheid voor den gedaagde verloren, en kan dus de eischer de overige gedeelten van de erkenntenis des gedaagden, zoover zij in zijn voordeel is, tot dat bewijs tegen den gedaagde aanwenden. Bij voorbeeld een koopman wordt gedagvaard tot betaling eener geleende geldsom. Hij erkent deze som te hebben ontvangen, doch voor een derde gedeelte als hem verschuldigd wegens winst uit handeling voor gemeene rekening, voor een derde als belooning voor diensten, en voor een derde werkelijk in leen, doch met bijvoeging dat hij dat geleende geld terug heeft gegeven.

De eischer kan thans den eed opdragen, of de gedaagde werkelijk een derde der geëischte som destijds als slot van rekening-courant ontvangen had. Bij terugwijzing en ontkenkende verklaring daaromtrent door den eischer is alzoo wettig een deel der afgelegde erkenntenis wettig gebleken onwaar te zijn. Dientengevolge kan de eischer de erkenntenis splitsende, die in zijn voordeel laten gelden, in zoover de gedaagde erkend heeft, ook destijds de twee overige derde gedeelten der geëischte som ontvangen te hebben en wel één derde daarvan als geleend geld, zonder gehouden te zijn aan de bijvoegingen, dat dit één derde geleend geld terug betaald zou zijn, en dat het andere derde betaling voor bewezen diensten zou geweest zijn.

Dergelijk bewijsvoeren door opdracht van eed omtrent een gedeelte der erkenntenis is volstrekt niet in strijd met de

woorden noch met de bedoeling van art. 1961 B. W. Het beginsel van onplitsbaarheid verzet zich toch tegen eedsopdragt volstrekt niet. Integendeel wij zagen, dat eedsopdragt in Germaansch regt regel was. Onze wetgeving laat juist bewijsvoering tegen een gedeelte der erkenntenis volgens de uitdrukkelijke woorden van art. 1961 al. 2 toe. Ik kan mij dus niet vereenigen met een arrest van het Hof van Overijssel van 27 Mei 1839 *N. R. IV § 23* en van de Regtb. te 's Hertogenbosch van 30 Junij 1841 *W. v. h. Regt. No. 385*, beide vermeld bij VERNEDE op art. 1961 B. W., alsmede een vonnis der Regtb. te 's Hertogenbosch van 16 Februarij 1859 *W. v. h. Regt. No. 2004*, waarbij dergelijke eedsopdragt als met de onplitsbaarheid van erkenntenis in strijd niet wordt toegelaten. Beter besliste mijns inziens de Regtb. te Nijmegen bij vonnis van 27 Dec. 1842 *W. v. h. Regt. No. 393*, waarbij de eedsopdragt tegen een gedeelte der erkenntenis werd toegelaten (1).

Het aangevoerde heeft natuurlijk alleen betrekking op den door partij opgedragen eed, niet op den suppletoiren eed, in zoover men daarbij de erkenntenis als begin van bewijs zou willen laten gelden. Zoo lang het voorregt van onplitsbaarheid niet verloren is, moet de regter, tenzij de tegenpartij de erkenntenis in haar geheel als bewijs wil aannemen, deze gansche erkenntenis geheel en al ter zijde laten: als begin van bewijs kan derhalve van een gedeelte daarvan niet gebruik gemaakt worden. Wordt echter door den eischer uit andere middelen een bewijsgrond aangevoerd, die door den regter als begin van bewijs wordt aangenomen, en wordt daarna de door den regter opgedragen suppletoire eed afgelegd, dan is weder onwaarheid van een deel der bekentenis gebleken en is daardoor de bevoegdheid tot splitsing der erkenntenis ontstaan.

De redactie van ons art. 1961 heeft behalve de reeds

(1) Men verlezze niet uit het oog, dat alleen het argument wordt afgekeurd, waarop dergelijke eed wordt afgewezen, als namelijk in strijd met onplitsbaarheid van erkenntenis. Cp andere gronden zal in soortgelijke gevallen de eed somtijds terogt niet worden toegelaten.

gemelde ook in het Fransche regt behandelde regtsvragen nog deze vraag doen ontstaan, of namelijk de onsplitsbaarheid alleen moet beperkt worden tot de geregtelijke erken-
tenis. In het Fransche regt was deze vraag niet mogelijk. Art. 1356 sprak alleen van „*aven judiciaire*.” Bij ons toont de plaats van art. 1961 genoeg aan, dat het in het algemeen op elke bekentenis, zoowel de buitengeregtelijke als de geregtelijke betrekking heeft, terwijl het artikel daarenboven van erkentenis zonder eenige beperking in het algemeen spreekt. Die uitbreiding ook tot de buitengeregtelijke erkentenis is verkeerd en met het Germaansch beginsel in strijd. De buitengeregtelijke erkentenis, die voorkomt in het eigen interne onderzoek des Regters (volgens Romeinsch beginsel), moest ook behandeld zijn volgens Romeinsche regtsleer. De beperking van 's Regters onderzoek en oordeel is in dat geval ondoelmatig. Het is echter zeer verklaarbaar, dat onze wetgever den regel ook tot buitengeregtelijke erkentenis uitstrekke, omdat dit door de oude Schrijvers algemeen werd gedaan. Dezen beriepen zich, gelijk wij op bl. 469 zagen, inzonderheid op l. 26 § 1 ff. Dep., oudtijds eene der bewijsplaatsen voor de onsplitsbaarheid, welke wet bepaald betrekking heeft op eene buitengeregtelijke erkentenis, namelijk bij brief.

Nog twee gewigtige vragen blijven over. Is namelijk de onsplitsbaarheid ook van toepassing, indien de erkentenis niet in eens, in één processtuk, maar op verschillende tijden is afgelegd? Geldt zij ook voor de gezamenlijke antwoorden bij verhoor op vraagpunten? De eerste vraag wordt gewoonlijk door de Fransche schrijvers ontkennend, de tweede althans gedeeltelijk toestemmend beantwoord. Wel is waar, nam men aan, wat het verhoor op vraagpunten betreft, dat de verschillende antwoorden afzonderlijk konden worden genomen en derhalve de geheele erkentenis in zoovele gedeelten worden gesplitst, als zij uit antwoorden bestond; doch voor de antwoorden, die op één onafgebroken feit betrekking hebben wordt algemeen aangenomen, dat zij te za-

men ééne geheele erkenenis bevatten, en derhalve niet mogten worden gescheiden. Men zie DALLOZ *N. Rep.* i. v. *Obligation* No. 5141 en 5142 en de daar aangehaalde uitspraken.

Het valt in het oog, dat ofschoon de onsplitsbaarheid der erkenenis op deze wijze ook voor het verhoor op vraagpunten hoewel binnen bepaalde grenzen wordt aangenomen, daaromtrent ook zelfs binnen die grenzen weder hetzelfde geldt, als voor de erkenenis bij de conclusie. Een tal van uitzonderingen wordt dus ook weder hier toegelaten. Niettegenstaande derhalve gedeeltelijk onsplitsbaarheid in beginsel wordt aangenomen, is ook hier splitsing regel. Boven merkten wij reeds op, dat de Fransche Juristen door hunne vele uitzonderingen in werkelijkheid den regel van den Code Civil: „L'aveu ne peut être divisé” hadden omgekeerd (1).

Deze Fransche regtsgeleerdheid daargelaten, kan de beantwoording der gestelde vragen op zich zelve niet moeilijk zijn. Men zal op de op verschillende tijden bij onderscheiden conclusiën afgelegde erkenenis en de in verschillende antwoorden vervatte erkenenis bij het verhoor op vraagpunten evenmin mogen scheiden, als de terstond bij één en hetzelfde antwoord afgelegde bekentenis. Ons artikel van het burgerlijk wetboek handelt, even als het Germaansche regt, niet over onderscheiden erkenenissen betreffende de onderscheiden verschillende gestelde feiten, maar spreekt van de bekentenis in verband met den geheelen eisch des eischers, van ééne bekentenis betreffende al de verschillende feiten in het geding. De wet onderscheidt niet. Terwijl zij de splitsing in het algemeen verbiedt, mogen wij die in enkele gevallen niet uitsluiten, hoewel

(1) Zelfs is voor Fransch regt beweerd, dat de onsplitsbaarheid niet zou gelden in zaken van koophandel, omdat daar het getuigenbewijs in den regel was toegelaten. DALLOZ *N. Rep.* haalt zelfs Fransche uitspraken aan ten bewijze, dat men het in handelszaken met de onsplitsbaarheid der erkenenis zoo naauw niet nemen moet, i. v. *Obligation* No. 5109. Men mag vragen: Waar blijft bij zulk een willekeur de eerbied en de zekerheid van het regt?

het verbod van splitsing daar in ons oog weinig grond moge hebben. Men zal alzoo ook bij het verhoor op vraagpunten al de antwoorden te zamen als bewijs moeten aannemen of het bewijs, uit enkele daarvan te putten, geheel moeten ter zijde laten, tenzij van de onwaarheid van een gedeelte mogt blijken.

Wel, en hier gaan wij tot de kritiek der behandelde wetsbepaling over, is het niet overeenkomstig met het beginsel, dat aan het verbod der splitsing tot grondslag ligt, dat de erkenenis vervat in de antwoorden in het verhoor op vraagpunten ook niet zou worden gesplitst. In de regtsinstelling, waarin het middel van ondervraging wordt aangewezen, om eene partij die zich zoekt te verbergen achter een dubbelzinnig stilzwijgen, te noodzaken, om òf voor de waarheid uit te komen, òf althans eene stellige verklaring af te leggen, waarvan de tegenpartij in de mogelijkheid gesteld wordt de onwaarheid te bewijzen, „ut vel confitendo „vel mentiendo se oneret,” in die zuiver Romeinsche regtsinstelling past niet het Germaansch beginsel, dat de verklaring van veronderstelde opregtheid eerbiedigende, die verklaring, indien men die als bewijs wil bezigen, in haar geheel ongeschonden en onverdeeld wil bewaard hebben (1).

(1) Dat de toepassing der onplitsbaarheid op de erkenenis, in de antwoorden vervat het middel van het verhoor op vraagpunten geheel onvruchtbaar en nutteloos maakt, kan niet worden ontkend. Aan eene weinig naauwgezette partij zal het toch wel altijd gemakkelijk vallen, aan enkele der antwoorden eene bevestiging of ontkenning te verbinden, die de tegenpartij niet kan en mag aannemen en met de verwerping dier bijvoeging is de geheele terzijdestelling der geheele erkenenis verbonden. Bij het thans bestaande regt vereenig ik mij dan ook geheel met de uitspraak, dat het verhoor op vraagpunten in onze regtspleging bijna nooit goede vruchten dragen kan, zoo als dat uitgesproken is door Mr. M. H. GODFRON in zijne belangrijke verhandeling over *burg. regtsvordering naar aanleiding van LEVIELLE, Etude sur la proc. civile, Themis 1863 bl. 59 en 60*. Hoewel ook enkele andere fouten deze onze regtsinstelling aankleven, komt het mij voor, dat het toch vooral het splitsingsverbod is, wat het onmogelijk maakt, daarvan

Dit geldt in zekere mate ook van de erkenenis, die na het eerste antwoord wordt afgelegd. Ook deze behoefde volgens Germaansch regtsbeginsel niet bijzonder te worden geëerbiedigd. Dat beginsel vordert, dat goede trouw en eerlijkheid, die onmiddellijk eene geheele opgave doet van al het gebeurde, op grond waarvan eisch wordt gedaan, niet worde prijsgegeven aan eene partij, die zich schuil houdt, aan eene partij, die zich bepaalt tot ontkennen en echter zou willen gebruik maken van 't geen hare loyale tegenpartij tegen zich zelve zal hebben verklaard, met verwerping van 't geen daaraan in haar voordeel was toegevoegd. Hij die niet terstond voor de geheele waarheid uitkomt, maar wacht, met het afleggen zijner verklaring, even als de man die sluw berekent, of het ook voordeeliger zijn kon, om alles te ontkennen, heeft waarlijk geen vermoeden voor zich, dat hij der waarheid getrouw bleef en welligt nog niet een gedeelte daarvan verzweg of iets onwaars daaraan toevoegde. Hem weigere het regt de bescherming, die alleen aan te veronderstellen goede trouw en opregtheid verschuldigd is. Het ware daarom beter geweest, het voorregt der onsplitsbaarheid alleen te verbinden aan de erkenenis, die onmiddellijk bij het antwoord wordt afgelegd.

ooit iets goeds te wachten. Het Germaansch beginsel heeft hier de Romeinsche regtsinstelling in den hartader getroffen en gedood. Die regtsinstelling kan echter hoogst belangrijk zijn, en een algemeen ontkenkende partij dwingen, om zich op bepaalde punten te verklaren om die te erkennen of te ontkennen, opdat de tegenpartij wete, wat zij te bewijzen of tegen te bewijzen en wat zij als erkend aan te nemen heeft. Daarom kan ik niet instemmen met hetgeen de bekwame schrijver t. a. p. daar verder bijvoegt, dat hij dit middel gaarne uit onze wetgeving zou zien verdwijnen. Neen, men zuivere die instelling van de smetten die haar aankleven, herstelle die weder in hare volle kracht: dan zal ook dit middel goede vruchten kunnen dragen, om tot ontdekking en bewijs van waarheid te geraken. — Met grond kan men welligt beweren, dat onze procesorde te weinig streng is niet alleen tegen opzettelijke onwaarheid, maar ook tegen opzettelijke ontkenning van waarheid in het geding. Men neme althans geen enkel wapen weg tegen de partij, die zich daarachter tracht te verschuilen.

Men valle op dien grond echter onzen wetgever niet hard. Hij heeft de verdienste op dit punt eene hoogst belangrijke, de gewichtigste verbetering, in de 2de al. van art. 1961 B. W. te hebben aangebracht, waardoor onze wetgeving op dit punt boven die van naburige landen uitmunt. Dat door hem de volledige oplossing zou gegeven zijn van al de praktische bezwaren, die de vereeniging van twee heterogene bestanddeelen medebragt, kon men niet verwachten. Historische toelichting ware alleen in staat geweest, om die bestanddeelen in hare juiste waarde en geheelen omvang te leeren kennen en de plaats af te palen, die zij beide, in één stelsel vereenigd, moesten innemen. Doch bij het ontwerpen en behandelen onzer wetboeken was de historische regtskennis, vooral met betrekking op Germaansch regt, nog niet op die hoogte, of zeker althans te weinig verspreid, om daarvan een belangrijken invloed op onze wetgeving te kunnen wachten. Daarenboven was de historische regtswetenschap in dit opzigt dikwijls zoo eenzijdig, dat zij zich vastklemmende aan de zuivere opvatting van het traditionele regt (welke kennis op zichzelf meermalen niet anders dan met veel inspanning en studie verkregen wordt) te weinig kritiek aanwendde in het oordeel, of het erfelijke regt voldoen kan aan de behoefte van den tegenwoordigen tijd. Groote diensten bewees op die wijze de historische school, doordat zij eene rei van dwalingen, wanbegrippen en misbruiken wegvaagde; maar in een overdreven conservativismus was zij maar al te dikwijls magteloos voor de wetgeving, waar de steeds voortgaande ontwikkeling gebiedend hervorming en regtsschepping eischte? Alleen de kritisch-historische rigting zal in het algemeen in die behoefte kunnen voorzien en ook bijzonder in onze burgerlijke wetgeving zal zij genoeg vinden, uit te wisschen, aan te vullen, te verbeteren en te scheppen. Wat het thans besprokene in een paar regels van één enkel wetsartikel schuilende, maar

hoogstgewichtige regtsbeginsel betreft, zal hare taak niet van grooten omvang zijn. De toevoeging van enkele woorden zal welligt voldoende zijn, om dat beginsel in volkomen zuiverheid en kracht te herstellen en tevens om dat binnen zijne juiste perken te bepalen. Men beperke den regel tot de geregtelijke erkentenis, en voege aan art. 1961 alleen deze woorden toe: *onmiddellijk bij het antwoord op den eisch of op de exceptie gedaan* en leze derhalve dat art. aldus: *De geregtelijke bekentenis, onmiddellijk bij het antwoord op den eisch of eene exceptie gedaan (uitgenomen het antwoord (1) betreffende praejudiciële, incidentele of enkel exceptive verdediging, mag niet gesplitst worden ten nadeele van hem, door wien die bekentenis wordt afgelegd. — Het s'aat echter aan den regter vrij om de bekentenis te splitsen, indien de schuldenaar daarbij tot zijne bevrijding, daadzaken heeft aangevoerd, welke valscheit wordt bewezen.*

Met deze kleine wijziging blijft het Germaansch beginsel van eerbied voor goede trouw en opregtheid ongeschonden bewaard, terwijl tevens aan het Romeensch beginsel van zelfstandig eigen-onderzoek des Regters genoegzame ruimte wordt gelaten. Voor de praktijk zou dergelijke wijziging hoogstgewichtig zijn. Niet alleen zou eene vruchtbare bron van onzekerheid en verwarring zijn weggenomen; maar in een tal van processen zouden ook geheel verkeerde uitspraken worden voorgekomen. Wordt daarenboven het Germaansch beginsel door geregelde toepassing weder zuiver en in die mate als met onze regtspleging is overeen te brengen, in het volksbewustzijn opgenomen, dan zal het als uitdrukking van- en waarborg voor- openheid en opregtheid tevens een gunstigen zedelijken invloed op de maatschappij oefenen.

(1) Strikt genomen zijn deze in tusschenzin geplaatste woorden eigenlijk overtoellig. Tot verduidelijking kunnen zij strekken.

STRAFREGT EN STRAFVORDERING. — *Nog een woord over het partiëel appel in strafzaken*, door Mr. J. J. LOKE, Lid van de Arrondissements-Regtbank te Dordrecht.

Het nu onlangs verschenen drie-en-zeventigste deel van de Nederlandsche Regtspraak deed mij eene conclusie van den Advocaat-Generaal bij den Hoogen Raad KARSEBOOM kennen, waarin die ambtenaar mij de eer heeft aangedaan in eene wederlegging te treden van de gronden, welke ik vroeger in dit tijdschrift voor de onbestaanbaarheid van het partiëel appel in strafzaken heb aangevoerd. Ofschoon ik moet erkennen, dat men van deze kwestie zeggen kan, dat zij, althans bepaaldelijk voor den H. Raad en voor het Provinciaal Gerechtshof in Drenthe, iets van hare oorspronkelijke frischheid heeft verloren, zoo geloof ik toch, dat zij, bij den voortdurend bestaanden strijd en met het oog op het *jus constituendum*, niet kan geächt worden van belang ontbloot te zijn, en ik meen daarom aan de Redactie de vergunning te mogen vragen, mijne denkbeelden omtrent dat leerstuk nader te ontwikkelen en de door den heer KARSEBOOM aangevoerde gronden te bestrijden.

Mijn betoog zal ook nu de strekking hebben, 1°. om aan te toonen, dat de beginselen van Strafvordering, die bij ons gelden, het partiëel appel niet toelaten, en 2°. om te doen zien, dat zoodanig appel met de letter der wet niet is overeen te brengen.

I. Bij de vroegere behandeling van de kwestie heb ik in het breede gewezen op het onderscheid tusschen den *processus accusatorius* en den *processus inquisitorius*, en heb ik trachten te betoogen, dat bij ons, zoowel in de tegenwoordige wet, als in het nieuw Ontwerp, het inquisitoriaal systeem wordt aangenomen. De heer KARSEBOOM schijnt de laatste meening niet te deelen; hij schijnt van oordeel te zijn, dat bij ons de zuivere *processus inquisi-*

torius niet bestaat. Het is mij vrij onverschillig, welken naam men aan ons stelsel geven wil; het is mij genoeg, dat men de slotsom, waartoe ik gekomen ben door het inquisitoriaal systeem aan te nemen, heeft toegegeven, dat men heeft toegestemd, dat de regter bij ons moet uitmaken, wat *absolute waarheid* is. Ik zal daarom thans de woorden *processus accusatorius* en *processus inquisitorius* ter zijde laten, ik stel mij alleen voor, na te gaan, hoe de regter tot die absolute waarheid kan geraken.

Het staat vast, dat er in eersten aanleg door den regter over geen' verdachte kan worden geoordeeld, zoo lang er door het O. M. geene vervolging is ingesteld. Men zou echter dwalen, indien men hieruit wilde afleiden, dat de regter bij ons lijdelijk is; want het is niet aan de willekeur van het O. M. overgelaten, een begaan delict al of niet aan de kennismening van den regter te onderwerpen, neen, onder anderen bij de artt. 73 en 109 van de wet op de R. Org. en de artt. 31 en 82 van het Wetb. van Strafv., is uitdrukkelijk aan den regter de verplichting opgelegd, bij verzuim aan de zijde van het O. M., de vervolging van een misdrijf te bevelen. Intusschen ook na zoodanig bevel kande regter geene beslissing omtrent het bestaan van het misdrijf en omtrent de schuld van den verdachte geven, of er moet eene strafactie door het O. M. bij hem zijn aanhangig gemaakt.

De impulsie dus tot de vervolging kan van den regter uitgaan, maar de vervolging zelve moet door het O. M. worden ingesteld.

Verder behoort het tot de attributen van den ambtenaar van het O. M., dat hij het onderwerp omschrijft, waarover hij de beslissing des regters inroept.

De regter mag niet alleen niet *zonder*, maar hij mag ook niet, althans bij zijn eindvonnis, *buiten* de vervolging oordeelen; de regter mag geene daadzaken in zijne beslissing begrijpen, die niet, hetzij in de dagvaarding of in de acte van beschuldiging opgenomen zijn, hetzij ter teregt-

zitting door het O. M. onder de aandacht van den beklagde of beschuldigde zijn gebragt.

Maar tegen de bevoegdheid van den ambtenaar van het O. M., om eene bepaalde en omschreven strafactie bij den regter aanhangig te maken, staat de verpligting over, dat hij die actie zoodanig inrigte, dat de regter een vonnis wijzen kan, hetwelk absolute waarheid bevat

De regter moet kunnen beslissen, dat het naar zijn inzien, voor zoo ver het den mensch gegeven is een volstrekt nauwkeurig oordeel te vellen, absoluut waar is, dat de beklagde schuldig is en dat hij eene zekere straf heeft verdiend; en om tot die beslissing te kunnen geraken, is het niet alleen noodig, dat de regter volkomen vrij is, zelf de middelen op te sporen, die kunnen strekken, ten einde de waarheid te doen aan den dag komen omtrent hetgeen door het O. M. is aanhangig gemaakt, en dat hij aan geene conclusiën van den beklagde of van het O. M. is gebonden, maar is het tevens een eerste en hoofdvereischte, dat de regter in de gelegenheid wordt gesteld, te beoordeelen of de feiten, waarvoor eene toepassing van straf wordt gevorderd, werkelijk zijn bedreven en aan den beklagde moeten worden geïmputeerd.

De ambtenaar van het O. M. brengt de zaak aan; maar hij kan niet anders aanbrengeu, dan eene te laste legging van zekere omschreven *feiten* aan eene bepaalde persoon.

Had het O. M. de bevoegdheid, alleen eene regtsvraag aan de beslissing van den regter te onderwerpen, dan zou de uitoefening van die bevoegdheid noodzakelijk ten gevolge hebben, dat het vonnis des regters geene absolute waarheid behelsde; dan zou de regter alleen kunnen uitmaken, dat de beklagde het gequalificeerd misdrijf heeft bedreven, mits het waar zij, hetgeen door het O. M. wordt vooropgesteld, dat die beklagde deze of gene feiten heeft begaan; met andere woorden de uitspraak des regters zou niets dan eene volstrekt relatieve waarheid zijn.

Derhalve in eerste instantie verbindt het O. M. het regt, om eene strafactie aan te vangen, aan de bevoegdheid, om aan die actie zoodanige grenzen te geven, als het noodig oordeelt. Doch de bevoegdheid tot het stellen van die grenzen bepaalt zich alleen daartoe, dat het O. M. meerdere of mindere feiten in de aanklagte kan begrijpen; zij heeft niet ten gevolge, dat het bij de inroeping van de beslissing des regters beperkingen stellen kan, waardoor deze belet zou worden een vonnis te wijzen, dat absolute waarheid bevat.

De regter van zijnen kant mag geene veroordeeling uitspreken zonder voorafgaande vervolging van het O. M., en is gebonden aan de grenzen, die het O. M. aan de actie heeft gegeven, d. i. hij mag over geene feiten oordeelen, die niet bij hem zijn aanhangig gemaakt. Maar heeft het aanbrengen van de zaak plaats gehad, dan is hij geheel vrij in zijne oordeelvelling, en dan kan of mag hij zich niet storen aan beperkingen door het O. M. gesteld, die hem zouden belemmeren in zijn onderzoek omtrent de schuld of de onschuld van den verdachte.

En hoe nu in hooger beroep?

Er schijnt eene strekking te bestaan, het appel uit een verkeerd oogpunt te beschouwen; men schijnt in het hooger beroep te willen zien, eene onderwerping van het vonnis, in eerste instantie gewezen, aan de kritiek van den regter in appel. (1)

Die beschouwing is volkomen onjuist. Het hooger beroep

(1) Men is b. v. gewoon, om, wanneer een strafvonnis in hooger beroep is bevestigd, of zelfs ten aanzien van de hoegrootheid der opgelegde straf eene verandering heeft ondergaan, op de ingediende verzoeken om gratie, evenwel het advies in te winnen van den eersten regter. Naar mijne bescheiden meening handelt men hierin verkeerd. Zoodra eene zaak in appel is behandeld, is het alleen het vonnis van den hooger regter, dat de straf uitspreekt. Eene bevestiging in appel van een vonnis bestaat eigenlijk daarin, dat de hoogere regter de uitspraak in eerste instantie tot de zijne maakt.

is eene tweede instantie, het hooger beroep is eene nieuwe behandeling; in cassatie wordt het *vonnis*, in appel wordt *de zaak* onderzocht.

Van daar dat ik reeds in mijn vroeger betoog zeide, de regter in hooger beroep maakt niet uit, *welk misdrijf de feiten daarstellen, die in het vonnis van den eersten regter als bewezen zijn aangenomen*, maar ook de regter in appel beslist, *welk misdrijf de beklagde heeft begaan*. Ook de uitspraak van den hooger regter moet, zoo als door den heer KARSEBOOM in de vroeger aangehaalde conclusie wordt erkend, absolute waarheid behelzen.

Even als in eersten aanleg, komt ook in hooger beroep aan het O. M. de bevoegdheid toe, de vervolging bij den regter aanhangig te maken. Die bevoegdheid is echter in appel van de eene zijde meer uitgebreid, van den anderen kant meer beperkt, dan in eersten aanleg. Zij is meer uitgebreid, omdat het geheel aan het *arbitrium* van den ambtenaar van het O. M. is overgelaten, al of niet van een gewezen vonnis te appelleren; omdat den regter de magt niet is verleend het instellen van een appel te bevelen; zij is daarentegen meer beperkt, omdat het hooger beroep is eene voortzetting van de behandeling in eersten aanleg; omdat dus het O. M. niet, zoo als in eerste instantie, het regt heeft meerdere of mindere feiten in de vervolging te begrijpen, maar dezelfde actie aan de beslissing van den regter in appel onderwerpen moet.

De ambtenaar van het O. M. (want ik laat hier het appel van den kant van den veroordeelde ter zijde) brengt alzoo ook in hooger beroep de zaak bij den regter aan; hij kan daarbij aan het onderzoek van den regter in appel geene grenzen stellen, door feiten aan het beroep te onttrekken; maar kan hij nu ook verklaren, dat hij in de feitelijke beslissing berust en dat hij alleen de uitspraak van den regter inroept over de aan die feiten gegeven qualificatie? Zeker niet; Hij kan het niet doen, omdat hij dan van den regter

in appel zou vragen eene kritiek van het vonnis in eersten aanleg, en hij kan het niet doen, omdat hij dan voor den regter in hooger beroep den weg zou afsnijden, om te beslissen wat absolute waarheid is.

De heer KARSEBOOM zegt in zijne conclusie ter verdediging van het partiëel appel: „het O. M. brengt het „hooger beroep aan; de regter mag niet onderzoeken, „wanneer zijne regtsmagt niet ingeroepen wordt; roept het „O. M. die regtsmagt *pro parte* in, de regter heeft dan „ook slechts *pro parte* te onderzoeken en te beslissen.”

De heer KARSEBOOM vergunne mij, die redenering eene *petitio principii* te noemen; want het is juist mijn beweren, dat de regtsmagt door het O. M. niet *pro parte* ingeroepen kan worden.

Het O. M. stelt bij zijne vervolging in eersten aanleg door de omschrijving van de feiten, welke worden geïmputeerd, grenzen, buiten welke de regter zich niet mag bewegen; maar het O. M. kan, noch in eerste instantie, noch in hooger beroep, bij het aanbrengen van de zaak beperkende verklaringen voegen, waardoor de regter zou verplicht worden, eene beslissing te geven, van welker juistheid hij niet is overtuigd.

Wanneer men aanneemt, dat de ambtenaar van het O. M. bij het instellen van het beroep kan verklaren, dat hij zijn appel tot de qualificatie of de straf beperkt, dan moet men ook aannemen, dat hij in eersten aanleg in zijne dagvaarding zou kunnen vermelden: dat de beklaagde zekere omschreven feiten heeft bedreven, dat het bestaan van die feiten tusschen het O. M. en den beklaagde *in confesso* is, en dat alleen aan de beslissing van den regter wordt onderworpen, welke qualificatie aan die feiten gegeven, welke straf daarop toegepast worden moet. Ook in het laatste geval wordt de regtsmagt van den regter alleen over qualificatie en straf ingeroepen, en toch zal niemand het in het hoofd krijgen te beweren, dat de regter

door de bijgevoegde beperkende verklaring zou zijn gebonden.

Ik beschouw het als eene tegenstrijdigheid, het partiëel appel te erkennen, en te gelijk te beweren, dat het vonnis van den regter in hooger beroep absolute waarheid moet bevatten. Want wat is absolute waarheid? — Het is voor den regter absoluut waar, dat eene persoon schuldig is aan diefstal, wanneer hij zelf als bewezen aanneemt, dat die persoon zoodanige feiten heeft gepleegd, als tot het daarstellen van diefstal worden vereischt; maar het is voor den regter relatief waar, dat iemand een diefstal heeft begaan, wanneer hij, op een partiëel appel, deze qualificatie aan daadzaken geeft, die bij het vonnis van den lageren regter bewezen zijn verklaard; de in zoodanig geval door den hoogereren regter aangenomen qualificatie is voor hem alleen waar, mits de regter in eerste instantie ten aanzien van het feitelijke met juistheid hebbe beslist.

Zoo lang men zich dan ook bepaalt in verschillende vormen steeds den regel *tantum devolutum, quantum appellatum* (welken regel ik althans in den bedoelden zin in strafregt niet ken) tegen mijn gevoelen aan te voeren; zoo lang men mij niet aantoot, dat de regter in appel, uit den aard van zijne roeping, niet noodwendig op eigen bevinding, op eigen overtuiging, de schuldigverklaring van een' beklagde moet uitspreken; zoo lang blijf ik het als eene ontegensprekelijke waarheid beschouwen, dat de beginselen, zoo van ons tegenwoordig wetboek, als van het nieuw Ontwerp, geen partiëel appel toelaten. (1)

(1) Vroeger heb ik er op gewezen, dat men in het oude Fransche regt, indien bij partiëel appel het gedeelte van de nitspraak, hetwelk niet in het beroep was begrepen, den regter min juist voorkwam, gewoon was een' der leden van het collegie aan te wijzen, om ook van het overige van het vonnis te appelleren. De heer KARSEBOOM heeft uit dat gebruik in het oude Fransche regt, ook voor het tegenwoordige willen afleiden, dat de regter aan het partiëel appel gebonden is; doch hij heeft daarbij blijkbaar uit het oog verloren het onderscheid, hetwelk

Het gevoelen, dat de geest der wet zich tegen de bestaanbaarheid van het partiëel appel verzet, heb ik bij de vorige behandeling der kwestie trachten te staven, door mij te beroepen op het gemis van incidenteel appel in strafzaken. Het komt mij voor, dat dit gemis een sterk argument is voor mijne meening, vooral wanneer men in aanmerking neemt, dat onze tegenwoordige wet in hare bepalingen omtrent de cassatie, het regt van den beklagde tot eene incidentele voorziening erkent. Bij een beroep in cassatie wordt, zoo als ik reeds gezegd heb, het vonnis, niet de zaak, aan de beoordeeling van den H. Raad onderworpen; de uitspraken van den H. Raad houden dus op, absolute waarheid te zijn, en niets belet daarom, naar mijn inzien althans, zich tegen een gedeelte van een vonnis in cassatie te voorzien. Maar nu heeft juist de wet in artikel 384 voor de gevallen, dat het O. M. partiëel in cassatie zou kunnen komen, hetzij omdat er een ontslag van regtsvervolging uitgesproken is, hetzij omdat er eene verkeerde straf is toegepast, aan den ontslagene, aan welken het beroep in cassatie niet is toegestaan en aan den veroordeelde, die van zijn regt om cassatie aan te teekenen geen gebruik

er bestaat tusschen de beginselen van Strafvordering destijds heerschende, en die, welke bij ons gelden. In het oude Fransche regt werden alle strafzaken, behalve die, waarin eene lijf- en oonteerende straf moest worden uitgesproken, als civiele zaken behandeld, en het kon naar dat regt niet twijfelachtig zijn, of de regel *tantum devolutum, quantum appellatum* gold in zijne volle kracht. Doch men beschouwde het in Frankrijk practicaal als een gruwel, gelijk het ook werkelijk is, dat de strafregter verplicht zou zijn, bij partiëel appel een gedeelte van een vonnis te handhaven, waarvan de onjuistheid hem gebleken was, en men bracht daarom den regtsregel in toepassing: *tout juge est Procureur-Général*.

Het bestaan van dien regtsregel is bij ons onnoodig, omdat onze tegenwoordige wet het partiëel appel niet kent.

De vermelding van het vroeger gebruik in Frankrijk geschiedde hoofdzakelijk door mij, om te doen zien, dat het niet wenschelijk is, bij de nieuwe wet aan het O. M. de bevoegdheid te verleen, zijn appel tot een gedeelte van een vonnis te beperken.

Thémis, D. X, 4de St. [1863].

heeft gemaakt, vergund, na het instellen van de voorziening door het O. M., ook van hunnen kant nog incidenteel beroep op te werpen, ten einde te doen beslissen, of er informaliteiten bij de terechtstelling hebben plaats gehad.

Derhalve bij *een gedeeltelijk beroep in cassatie* heeft de wetgever voor den beklagde den weg open gelaten, eene incidentele voorziening in te stellen; en zou dan diezelfde wetgever, indien hij *een gedeeltelijk hooger beroep* had erkend, het incidenteel appel voor den beklagde hebben uitgesloten?

Intusschen dit argument is in de conclusie van den heer KARSEBOOM niet besproken; ik acht het daarom overbodig het thans op nieuw verder te verdedigen, en ik geloof te kunnen volstaan met naar het vroeger gezegde te verwijzen.

Dezelfde reden leidt er mij toe, niet terug te komen op een' anderen grond, dien ik voor mijne meening heb aangevoerd, dat namelijk het vonnis van den strafregter een ondeelbaar geheel vormt, en dat het niet bestaat, uit eene feitelijke beslissing, eene beslissing omtrent de qualificatie en eene beslissing omtrent de straf; maar dat alleen de veroordeeling het *dictum* is van het vonnis. Uit het vroeger betoogde, dat de veroordeeling voor den regter absolute waarheid moet zijn, blijkt daarenboven genoegzaam, dat de beschouwingen van den regter met betrekking tot het bewijs der feiten en met betrekking tot de qualificatie eeniglijk zijn de motieven, waardoor hij tot zijne toepassing van straf komt. (1)

(1) Dit bevestigt ook het hierboven door mij voorgestaan gevoelen, dat de ambtenaar van het O. M., die slechts ten deele van een vonnis appelleert, moet gëcht worden aan zijn appel eene beperkende verklaring toe te voegen, waaraan de regter niet is gebonden. Ik geloof daarom dat het Provinciaal Gerechtshof in Drenthe ten onregte gewoon is, eerst het O. M. in zijn partiël appel niet-ontvankelijk te verklaren; het komt mij voor, dat de regter, niettegenstaande de beperking aan het appel gegeven, de zaak in hooger beroep geheel behoort te onderzoeken. Immers een appel alleen gericht tegen de straf, is een appel van het

II. Ten gevolge van de wederlegging, die mij ook met betrekking tot dat gedeelte van mijn vorig betoog, waarin ik de letter der wet behandelde, is te beurt gevallen, ben ik verplicht ook daarop terug te komen. De aard van de zaak brengt mede, dat ik mij bijna bij uitsluiting op dezelfde artikelen zal moeten beroepen, die ik vroeger besprak; zooveel mogelijk zal ik echter trachten buiten herhalingen te blijven, en ik zal reeds terstond ten aanzien van het argument, hetwelk voor mijne meening uit art. 250 van het Wetb. van Strafv. is te putten, naar het vroeger gezegde verwijzen, omdat de wederlegging, die mij daarop is gegeven, minder eene nieuwe uiteenzetting van mijne denkbeelden schijnt te vorderen.

De tegenwoordige wet behelst geene enkele bepaling, waarin het partiëel appel wordt toegelaten, en mitsdien is het betoog, dat de beginselen der wet zich daartegen verzetten, reeds voldoende om het als ongeoorloofd te beschouwen. Maar wanneer ik nu daarenboven nog aantoon, dat enkele artikelen der wet bij de toepassing van het partiëel appel tot de meest ongerijmde gevolgen leiden, en dat andere bepaaldelijk de uitoefening van zoodanig appel verbieden, dan zal het wel boven allen twijfel verheven zijn, dat de jurisprudentie van den H. Raad als onjuist is te beschouwen.

In de eerste plaats wijs ik weder op art. 233 van het Wetb. van Strafv., overeenstemmende met art. 84 van den Zevenden Titel van het Ontwerp.

Een Officier van Justitie dagvaardt een' beklagde voor de Arrondissements-Regtbank, omdat hij op eene zekere omschreven plaats eene persoon voor dief heeft uitgescholden; de regtbank verklaart het feit bewezen, maar oordeelt

dictum van het vonnis, dat van zelf het beroep van de motieven in zich sluit; en een partiëel appel met betrekking tot de qualificatie bevat in zich een appel van de opgelegde poenaliteit, en geeft alzoo aan den regter weder de bevoegdheid, al de motieven van het vonnis te herzien,

bij het geven van de qualificatie, dat de aangeduide plaats niet als eene openbare is te beschouwen, en past uit dien hoofde op den beklaagde eene politie-straf toe. Nu kan de veroordeelde volgens art. 233 niet appelleren, en als de officier zijn appel tot de qualificatie beperkt, en het Hof in het feit het misdrijf van *hoon* ziet, dan heeft de regt-bank in het hoogste ressort eene feitelijke beslissing met betrekking tot een appellabel wanbedrijf gegeven.

De heer KARSEBOOM merkt tegen deze bewering op: «de »schrijver kan toch niet willen, dat in zulk een geval de »beklaagde een regt erlange, hetwelk de wet hem in het »algemeen ontzegt.»

Neen, ik wil aan den beklaagde geen nieuw regt geven, maar ik wil hem een hem toekomend regt laten behouden. Een beklaagde, die voor *hoon* is gedagvaard, heeft, zoolwel wat het feitelijke als wat de qualificatie betreft, regt op twee instantiën. Wordt hij door de regtbank aan eenvoudige belediging schuldig verklaard, dan vervalt zijn regt van appel, maar hij heeft ook slechts eene politie-straf te dragen; doch wordt de beslissing van een' hooger regter ingeroepen, wordt er eene nieuwe instantie geöpend, ontstaat er voor den beklaagde gevaar, dat hij nog aan een wanbedrijf zal worden schuldig verklaard, dan komt hem ook het regt toe, van die instantie in haar geheel gebruik te maken.

Dit volgt uit den aard der zaak en het volgt duidelijk uit de Beraadslagingen.

De Vierde Afdeeling verkeerde bij het bespreken van het voorgedragen artikel 233 volstrekt niet in het denkbeeld, dat de Regering aan den beklaagde het regt wilde ontzeggen, om *het appel* van het O. M. tegen te spreken en zich daarop te verdedigen; neen, de Vierde Afdeeling had het onjuist idée opgevat, dat de regter bij appel alleen van de zijde van het O. M. de veroordeeling wel *verzwaren*, maar niet *verligten* mogt; en van daar dat zij vorderde, dat, in

het geval van artikel 233, bij appel van het O. M. ook aan den beklagde het regt zou worden verleend, van zijnen kant in hooger beroep te komen.

De Vierde Afdeeling wilde wel het regt van appel aan den beklagde ontnemen, maar alleen onder voorwaarde, dat bij beroep van het O. M. de hoogere regter de zaak geheel op nieuw zou kunnen beoordeelen, en alsnog den beklagde zou kunnen vrijspreken of hem eene ligtere straf zou kunnen opleggen.

Met die zienswijze heeft de Regering zich vereenigd en in dien zin alleen mag art. 233 worden opgevat.

Het is waar, dat men destijds niet aan partiëel appel gedacht heeft, maar zoodanig appel zou juist het gevolg hebben, waarvoor men bevreesd was. Bij de ontzegging van het regt tot hooger beroep aan den veroordeelde zal juist het partiëel appel van het O. M. maken, dat het vonnis wel ten laste van den beklagde kan worden verzwaaard, maar dat deze in hooger beroep niet meer vrijgesproken worden kan.

Derhalve neemt men, in strijd met den duidelijk uitgedrukten wil van den wetgever, aan, dat de officier van Justitie in het geval van art. 233 partiëel kan appelleren, dan neemt men ook aan, dat men aan den beklagde een regt op eene tweede instantie kan ontnemen, dat door de wet is geheiligd.

Het tweede artikel, waarop ik wijs, is art. 234 in verband met art. 242 van het Wetb. van Strafv., overeenstemmende met art. 82 alin. 2 van den Zevenden Titel en art. 1 van den Achtsten Titel van het Ontwerp.

Wanneer men zich voorstelt, dat een beklagde ter zake van een wanbedrijf door de regtbank van rechtsvervolgving is ontslagen, dan zal, daar alleen de veroordeelde en niet de ontslagene kan appelleren, op het beroep van den officier, beperkt tot de qualificatie, de regtbank weder in het

hoogste ressort over het feitelijke van een appellabel wanbedrijf hebben beslist, en dan zal al weder, ten gevolge van het partiëel appel, aan den beklaagde eene instantie zijn ontnomen, waartoe hij krachtens de wet gerechtigd was.

De waarheid van dit beweren wordt in de meergemelde conclusie alleen reeds daarom niet toegestemd, „omdat de „stelling, waarvan wordt uitgegaan, dat alleen de veroordeelde en niet hij, die van regtsvervolging is ontslagen, „zou kunnen appelleren, niet juist is.”

Het is waar, dat art. 242 in het algemeen zegt, dat *de beklaagde* appelleren kan. Maar wanneer men in art. 255 leest, dat van een politie-vonnis slechts door den veroordeelde hooger beroep kan worden ingesteld, en wanneer men in art. 382 vermeld vindt, dat hij, die van regtsvervolging is ontslagen, niet in cassatie komen kan, dan geloof ik dat het gevoelen, dat het regt tot appel ook van correctionnele vonnissen tot den veroordeelde móet worden beperkt, althans niet zoo blijkbaar onjuist is. Daarenboven er is meermaalen, onder anderen door het Provinciaal Gerechtshof in N. Holland, uitgemaakt, dat ten minste de vrijgesprokene niet van een correctionneel vonnis in appel kan komen, terwijl ook de steller van de Memorie van Toelichting op het nieuw Ontwerp dezelfde meening schijnt te zijn toegedaan.

Voor het oogenblik geloof ik dus nog bij mijne opvatting te mogen volharden.

Maar ik moet vragen, of die kwestie wel van bijzonder groot gewigt is?

Immers neemt men aan, dat de *beklaagde* van correctionnele vonnissen kan appelleren, dan vervalt wel is waar het argument, hetwelk ik uit de artikelen 234 en 242 heb willen putten, dan geven wel is waar die beide artikelen, bij de uitoefening van het partiëel appel op correctionnele vonnissen, tot geene ongerijmdheden aanleiding; maar dan

blijft evenwel hetzelfde bezwaar ten aanzien van politie-vonnissen overig. De bepaling toch van art. 234 is bij art. 253 voor politie-zaken toepasselijk verklaard; en daar nu een beklaagde, die door den Kantonregter van regtsvervolging is ontslagen, blijkens art. 255 toch zeker niet appelleren kan, zoo zal in ieder geval de moeijelijkheid, waartoe art. 234, naar mijn inzien, met het oog op het partiëel appel aanleiding geeft, toch voor politie-zaken blijven bestaan.

Het geval heeft zich, in de derde plaats, voorgedaan, dat het O. M. tegen een politie-vonnis een hooger beroep, beperkt tot de straf, gerigt heeft; de regtbank, bij welke het beroep werd aangebragt, merkte op, dat een der artikelen, waarop de veroordeeling berustte, niet textuëel in het vonnis was opgenomen, en zonder zich aan het partiëel appel te storen, vernietigde zij, naar aanleiding van art. 248, het vonnis in zijn geheel en deed op nieuw regt. De H. Raad heeft op zijne beurt dit laatste vonnis gecasseerd, omdat de beperking aan het appel gegeven niet was in acht genomen. (1)

Ook wanneer men de bestaanbaarheid van het partiëel appel aanneemt, kon de regtbank in het bedoeld geval, dat gedeelte van het politie-vonnis, waarin de straf was uitgesproken, *wegens schending van vormen* hebben vernietigd, want van dat gedeelte was zij in hooger beroep gesaisisseerd.

Naar het sijsteeem derhalve van den H. Raad had de regtbank aldus kunnen en moeten oordeelen: het geheele vonnis is nietig wegens schending van vormen; de nietigheid van het geheele vonnis brengt mede de nietigheid van dat gedeelte, hetwelk de veroordeeling tot straf bevat; daar er echter alleen van het laatste gedeelte is geappelleerd, zoo wordt dit laatste gedeelte vernietigd en wordt het vonnis voor het overige in zijn geheel gehandhaafd.

(1) Arrest van den H. Raad van 3 Decembar 1861.

Ziet, tot zulke gevolgen geeft de leer van het partiëel appel aanleiding.

Er blijft mij nu nog over op een paar artikelen te wijzen, die het partiëel appel verbieden; ik heb het oog op de artikelen 249 en 256 n°. 1 van het Wetboek van Strafv.

Vroeger rigtte ik de vraag tot den H. Raad, of een Provinciaal Gerechtshof, wanneer het O. M. van een correctionneel vonnis alleen ten aanzien van de qualificatie appelleert, doch het Hof meent, dat de in het vonnis omschreven daadzaken eene misdaad daarstellen, zich aan die daadzaken gebonden achten, en den geïntimeerde op de feitelijke beslissing van een' incompetenten regter crimineel veroordeelen moet, dan wel of het Hof overeenkomstig art. 249, niet-tegenstaande het partiëel appel, de zaak *de novo* behoort te onderzoeken?

Op die vraag is mij door den heer KARSEBOOM geantwoord: het Hof moet de feitelijke beslissing in haar geheel laten, en alleen over qualificatie en straf oordeelen.

Men duide mij niet ten kwade, dat ik mij met dit antwoord niet vereenig.

De appellabiliteit van eene zaak regelt zich niet naar het *dictum* van het vonnis, waartegen het beroep wordt gerigt, maar naar de feiten, die zijn geïmputeerd.

In het bedoeld geval zijn er naar het oordeel van het Hof criminele feiten ten laste gelegd, en aangezien onze tegenwoordige wet geen appel van criminele zaken toelaat, zoo kan het Hof als regter in hooger beroep van de vervolging geene kennis nemen. Maar wanneer het Hof verplicht was de feitelijke beslissing van de Regtbank aan te nemen, dan zou het dit *per se* als regter in hooger beroep doen; want het zou dan de qualificatie van misdaad geven, aan de feiten, door *den eersten regter* bewezen verklaard.

Met de onbevoegdheid dus van het Hof, om als regter in appel uitspraak te doen, vervalt ook zijne verpligting, om

zich aan de feitelijke beslissing der Regtbank gebonden te achten.

Het Hof trekt zich de zaak aan als regter in eerste instantie, en verwijst haar naar zijne criminele teregtzetting, om daar niettegenstaande het partiëel appel *de novo* te worden behandeld.

Hetzelfde heeft plaats met een appel, beperkt tot de qualificatie, van een politie-vonnis, wanneer de Regtbank oordeelt, dat de feiten aan den beklagde ten laste gelegd een wanbedrijf daarstellen.

Ook dan kan de Regtbank niet als regter in hooger beroep van dat wanbedrijf kennis nemen, omdat het Provinciaal Gerechtshof daartoe bij de wet is aangewezen. Maar dan trekt de Regtbank de zaak tot zich als regter in eersten aanleg, zij oordeelt, zoo als de wet zeer juist zegt, in cas correctionneel.

En wanneer de Regtbank als regter in eerste instantie moet vonnissen, dan zal toch het O. M. de regtsmagt van dien regter in eersten aanleg wel niet alleen kunnen inroepen, om over eene qualificatie uitspraak te doen, en dit zou evenwel het geval zijn, indien de Regtbank, ten gevolge van het partiëel appel, aan de feitelijke beslissing van den kantonregter was gebonden.

Mij dunkt, het is middagklaar, dat de artt. 249 en 256 n°. 1 alle kracht ontzeggen aan iedere beperking, welke het O. M. aan het instellen van zijn appel toevoegen mag. De toepassing van het partiëel appel leidt bij deze artikelen niet tot ongerijmde gevolgen, maar zij wordt daarin, voor de gevallen bij die artikelen bedoeld, bepaaldelijk uitgesloten.

REGTSGESCHIEDENIS.

Kort overzicht van de geschiedenis van het Strafrecht voor het Krijgsvolk te lande in Nederland, door Mr. M. S. POLS, Advocaat te 's Gravenhage.

De geschiedenis van het militaire recht in ons Vaderland vóór 1795 is voor de kennis van het tegenwoordige recht nog van groot belang. De zamenstelling der militaire vierscharen, de wijze van strafvordering en rechtspleging is met eenige wijzigingen dezelfde gebleven. Zoo al het strafrecht grootendeels van franschen oorsprong is, reeds vóór de vereeniging met Frankrijk had dat fransche recht bij ons eene omwerking ondergaan, waarbij veel uit het oudhollandsche recht was bewaard gebleven, en toen men na de verdrijving der Franschen de fransche wetgeving ter zijde stelde, keerde men tot die hollandsche bewerking van het fransche recht terug en legde haar ten grondslag aan het Crimineel Wetboek. Een vlugtige blik op de geschiedenis van het militaire recht vindt dus voldoende rechtvaardiging in het praktische nut, hetwelk de kennis van het oude recht voor de verklaring van het tegenwoordige heeft.

Merkwaardig is de plaats, welke in die geschiedenis de strijd over den aard en de uitgestrektheid der militaire jurisdictie inneemt. De naijver tusschen het burgerlijke en militaire gezag, zoo ligt opgewekt waar de staatsrechtelijke verhoudingen onvolkomen zijn bepaald, vond hier te lande meer stof dan ergens elders. Nergens is dan ook de strijd over de militaire jurisdictie met meerdere heftigheid, met meer afwisselende kansen, met minder duurzaam resultaat gevoerd. In beginsel onder elken vorm van krijgswezen noodzakelijk, is de militaire jurisdictie vooral in tijden van oorlog en van binnenlandsche beroerte eene levensbehoefte voor den Staat, maar het exceptionele van haren aard, het gevaarlijke eener overmatige uitbreiding

voor de vrijheid der burgers en voor de onafhankelijkheid van het burgerlijk gezag, eischt scherpe afbakening harer grenzen. Deze ontbrak tijdens de Republiek geheel. Terwijl hare eerste vestiging zich in het onbekende verloor, verkreeg die jurisdictie hare eerste herkenbare gestalte en ontwikkeling in tijden boven alle andere tijdperken der geschiedenis door fellen krijg tegen binnen- en buitenlandse vijanden, door ongekennde verwarring der staatsregtelijke verhoudingen gekenmerkt. Uitvloeiisel van bepaalde politieke bevoegdheden, in het naauwste verband staande tot de inrigting van het civiele regtswezen en van de militie, bevond zij zich in eene Republiek, waar de meeste politieke bevoegdheden door ongewisheid van grenzen een voorwerp van voortdurenden partijstrijd waren, en waar de civiele justitie en de militie hare regeling ontleenden aan de gewoonte. Gemis aan eenheid van beginselen maakte het aanwenden van elke logische methode onmogelijk. Steeds moest men toevlugt zoeken bij antecedenten, en deze waren zoo tegenstrijdig, dat ook de gewoonte onzeker en wankelend was. Daarbij kwam nog het merkwaardige verschijnsel, dat over het bestaan, de wetkracht en de beteekenis van drie der voornaamste bepalingen betreffende de militaire jurisdictie, bijna de eenige, die van een algemeen erkend wetgevend gezag waren uitgegaan, onzekerheid bestond. De zamenloop van deze omstandigheden had eene verwarring ten gevolge, die voor- en tegenstanders van de militaire jurisdictie ruimschoots van wapenen voorzag.

Verschillende oorzaken strekten om den strijd aan te vuren en te verbitteren. Zelfs al hadden geene staatkundige redenen, geen onderlinge naijver van het burgerlijke en het militaire gezag tot gestadige overschrijding van elkanders grenzen geleid, moesten de geldelijke voordeelen, aan het uitoefenen van den regtsdwang destijds verbonden, ligt tot min angstvallige eerbiediging van tegenstrijdige regten leiden, voornamelijk wanneer het ver-

niet alleen tallooze verhandelingen over de geschiedenis der militaire jurisdictie, maar beijverde men zich ook uit de Staats- en andere archieven alles op te zoeken en in het licht te geven, wat tot opheldering kon dienen. Bovenal verdient melding het uitgebreide werk door den Doopschgezinden Predikant te Leyden FR. ADR. VAN DER KEMP, tusschen de jaren 1783 en 1785 uitgegeven, onder den titel van *Magazijn van stukken tot de militaire jurisdictie betrekkelijk*, bestaande uit 8 deelen met een Aanhangel, voorts eene Nalezing in 2 deelen of 3 stukken (1). Het bevat niet alleen eene uitgebreide verzameling van officiele stukken over de militaire jurisdictie, maar tevens de verschillende ordonnantien en artikelbrieven over de militaire justitie, alsmede eenige groote en daaronder zeer belangrijke verhandelingen van verschillende personen. Onder deze laatste verdienen bijzondere melding de *Historische verhandeling van het gezag over de Militie van den Staat der Vereenigde Nederlanden* van den Raadpensionaris S. VAN SINGELANDT (2), en eene *Pro memorie* of advies *over de militaire jurisdictie* van I. P. VAN DE SPIEGEL (3), beiden meesterstukken van geschiedkundig en staatsregtelijk betoog. Naast deze twee verhandelingen verdient nog genoemd te worden die van P. RENDORP, *over de militaire jurisdictie*, in 1780 te Amsterdam in het licht verschenen (4).

Buiten het punt der militaire jurisdictie levert het militair regt eene zeer schrale literatuur. Over het algemeen

(1) Eene 2e editie schijnt in 1792 te Amsterdam te zijn uitgegeven onder den titel: *Van 't gezag, de magt en de grenzen der militaire regtbanken der Vereenigde Nederlanden*.

(2) VAN DER KEMP, *Mag.* II bl. 1—286, ook opgenomen in zijne *Staatkundige Geschriften*, IV, bl. 1—286.

(3) VAN DER KEMP, *Mag.* VIII bl. 332—401.

(4) Zij was reeds in 1773 in weinige exemplaren gedrukt, maar niet in den handel, en werd zonder voorkennis van den schrijver door VAN HASSELT in zijn *Onderricht over de jurisdictie der Militairen* overgenomen.

werkte het Romeinsche regt ook hier nadeelig op de ontwikkeling van een eigen regt. Zigtbaar is vooral de invloed van dat regt in het overigens niet onbelangrijke werk van J. VOET, *Tractatus de re militari*, waarvan het vierde hoofdstuk meer speciaal aan het militair strafregt, het zevende aan de militaire regters is gewijd. De hoofdwerken over het militaire strafregt zijn echter de commentaren van PETRUS PAPPUS VON TRATZBERG en van GERHARD FELTMAN op den Artikelbrief. De eerste, Duitscher van geboorte, maar geruimen tijd in dienst van de Staten van Groningen (1), gaf in 1603 te Groningen den Artikelbrief van 1590 uit, voorzien van annotatiën. Deze editie is later meermalen met vele vermeerderingen herdrukt (2). De laatste, weleer professor in de regten te Duisburg, schijnt later dezelfde betrekking in Groningen te hebben bekleed tijdens den oorlog van 1672. Zijne *Aenmerkingen over den articul-brief* zagen in 1676 te 's Hage het licht, en werden in 1690 en 1716 aanzienlijk vermeerderd herdrukt. Van hem zijn nog eenige andere werken, van belang voor het militaire regt, als een tiental adviezen over militaire zaken, (*Decas responsorum iuris ad rem militarem*, Bremen 1674) eene verhandeling de Cadavere inspiciendo, en andere.

Voor de jurisprudentie of toepassing van het strafregt en

(1) Hij noemt zich praetor militaris, waarschijnlijk hetzelfde wat de Auditeurs-militair bij de garnizoenskrijgsraden, de Advokaat-Fiscaal bij den Krijgsraad te velde was.

(2) Behalve de editie van 1603 in 4to, vindt men er nog twee onder denzelfden titel te Groningen in 4to verscheenen, in 1625 en 1664. In hoeverre deze vermeerderd zijn, is mij onbekend. In 1632 verscheen te Frankfurt am Mayn eene duitsehe vertaling in 4to onder den titel: *Holländisches Kriegrecht und Artickelsbrieff*. Aanzienlijk vermeerderd zijn daarentegen de editiën in 8° in 1663 en 1675 te Utrecht, in 1726 te 's Hage verscheenen onder den titel: *Corpus juris Militaris, waerin begrepen 't Hollands Krijgsrecht en articulbrief met noodige aenmerckingen ende Rechtsgronden verclaert*; en waarachter eenige belangrijke vreemde militaire krijgsregten zijn afgedrukt.

voor de regtspleging is van veel belang het *Recueil van de notabelste besoignes ende resolutien* van den Hoogen Krijgsraad der Vereenigde Nederlanden, verzameld door den Griffier ANTHONIE VAN DALEN en in 1666 uitgegeven, herdrukt in 1675 en 1724. Een der vruchtbaarste schrijvers over het militaire regt was echter de Arnhemsche Auditeur Militair mr. JOHAN JACOB VAN HASSELT, van wien vooral de volgende werken verdienen genoemd te worden:

1°. De iudicio militari in praesidiis Belgicis formando of onderrigt over het houden van krijgsraad in de garnisoenen van den Staat. Arnhem 1762, 2e uitgave 1777.

2°. Tractatus de iurisdictione militari in praesidiis Belgicis of Verhandeling over het Gezag en Jurisdictie der militairen in de garnisoenen van den Staat. Arnhem 1763. 2de uitgave, 1778.

3°. Consilia militaria, of rechtsgeleerde advysen, processen, sententien en andere stukken, in drie deelen. Arnhem 1775, 1777 en 1779.

4°. Verhandeling over de straffe van den kruiwagen. Arnhem 1769.

5°. Over het ambt der geweldige provoosten. Arnhem 1773.

Monographien over enkele onderdeelen van het strafregt schijnen zeer zeldzaam te zijn. Mij is althans alleen bekend de verhandeling van JOHAN BOOMHAUER, auditeur militair van het garnizoen te Namen, *Miles desertie, ofte verhandeling vande desertie*, in 1731 te 's Gravenhage uitgegeven.

Ten slotte verdienen nog melding eenige verzamelingen van militaire ordonnantien en placaten betreffende het militaire regt, als:

1°. *Recueil van verscheide placaten, ordonnantien enz. betreffende de zaaken van oorlog*, tusschen 1705 tot 1788 in zeven deelen in 4to ter landsdrukkerij uitgegeven.

2°. DIBBETS, *Groot Militair Woordenboek*, in 1740 uitgegeven.

De publicatien van WILLEM III vindt men vereenigd in een *Recueil des ordonnances militaires of Recueil van synre Hoogheijdt den Heere Prince van Oranje*, (eerst gedrukt te 's Gravenhage bij SCHELTUS, naarmate zij werden uitgevaardigd, later vereenigd in het Hollandsch en Fransch in 1720, en in vele andere uitgaven).

I.

„Onze Krijgsmagt, gelijk ieder weet, bestond, voor drie of vier eeuwen, uit de leenmannen en burgers, wier verplichting om ten strijde te trekken niet langer duurde dan eene enkele campagne; en deze geeindigd zijnde, werd het leger gescheiden en de burger keerde weder onder het regtsgebied van zijne burgerlijke overheid. Hij was derhalve alleenlijk krijgsman in het veld, en aldaar was hij subject aan de krijgswet en den regtsdwang der krijgsoversten; maar na het scheiden van het leger, hield de krijgsdienst op, en de burgers beschermden hunne steden, niet op den voet van bezettingen, maar van burgers, die hun eigen vuur en haardstede bewaren.”

Deze weinige woorden, aan de verhandeling van VAN DE SPIEGEL ontleend (1), schetsen het terrein, waarop het militair regt zich in de Middeleeuwen bewoog. In het veld, gedurende de meestal korte campagne, waren leenmannen en poorters, verwijderd van hunnen gewonen regter, onderworpen aan eene bijzondere jurisdictie van de krijgsoversten als zoodanig. Hoewel ook in het veld de politieke hiërarchie niet geheel was opgeheven, daar gewoonlijk de lagere vazallen optrokken onder de vanen en bevelen van hem, wien zij in de feodale hiërarchie ondergeschikt waren, de burgers onder de vanen hunner ge-

(1) VAN DER KEMP, VIII p. 336.

meente en de aanvoering van burgerlijke overheden, zoodat door deze hunne politieke hoofden gewoonlijk de regtsdwang werd uitgeoefend; zoo moet toch worden aangenomen, dat deze uitoefening niet zoo zeer op de politieke, als op de militaire ondergeschiktheid berustte, terwijl ongetwijfeld de hoogere bevelhebbers, met name de Landsheer of zijn Stadhouders, gelijke bevoegdheid over alle deelen van het leger bezaten. Ook hier vloeide mitsdien de jurisdictie voort uit het *ius imperii militaris*.

Deze toestand bood echter weinig gelegenheid tot de ontwikkeling van een naauwkeurig bepaald militair regt, waarvan dan ook weinige of geene geschreven monumenten overig zijn (1). De oprigting van staande legers bragt hierin verandering. De dienstverplichting van gehuurde troepen berustte op geheel andere gronden dan die der leenmannen en burgers, welke zuiver staatsregtelijk

(1) Zeer belangrijk is een vonnis van den Geregte van Leyden van 3 Januarij 1482 tegen twee deserteurs, medegedeeld in den *Navorscher*, jaargang 1863 bl. 171, 172. Daaruit blijkt, dat een zeker getal Leidse poorters, ter heirvaart opgeroepen tegen de anti-bourgondische partij in Utrecht, uitgetrokken mitten stander der stede, alsook enige van den Gerechte, enige van der Vroescip, enige van der ryedom als scutten. Bij de oproeping der deelgenooten was bepaald, dat wie buiten verlof van zijne superieuren achterbleef, of zich later van den standaard verwijderde, lijf en goed zoude verbeuren. Het vonnis vermeldt voorts, dat twee poorters zonder verlof den standaard hadden verlaten en eenige dagen waren weggebleven, en daarvoor teregtgesteld voor den Standerdrager mitte Capiteynen en die van den Gerechte die te velde lagen, dat zij het feit bekenden, maar bewerende in onkunde gehandeld te hebben, genade verzochten, dat men hietoe wel genegen was, maar begreep het regt daartoe niet te hebben, weshalve de zaak tot na den veldtocht werd aangehouden, dat zij daarop, voor het gewone regt te Leyden te regt gesteld, op voorbede van den Standerdrager, Capiteynen en den Gedeputeerden van den Gerechte die inder reyse geordonneert waren, en omdat zij later trouw gediend en den slag aan de Vaert hadden bijgewoond, in genade zijn opgenomen en slechts veroordeeld tot eene openbare schuldbekentenis, bedevaart naar Rome en verbanning uit de stad, Rhijnland, den Hage en Hageambacht tot wederzeggen van den gerechte.

Themis, D. X, 4de St. [1863].

was. De verhouding der eersten tot hunne oversten was niet, zooals die der laatsten, eene gemengd militaire en politieke, maar eene zuiver militaire. Schending dier verhouding, overtreding der dienstpligten, werd nu een zuiver militair delict, welks analogie in politieke delicten niet kon worden gevonden, en welke door speciale straf-bepalingen met eigenaardige straffen moest worden te keer gegaan. De grond der jurisdictie was voor hen het vrijwillig engagement, niet leenpligt. Die jurisdictie werd nu tevens van tijdelijk permanent, en vorderde uitoefening niet slechts gedurende den krijgstogt, in het veld, maar ook in de steden of sterkten, waarin die troepen, hetzij tot tijdelijk verblijf, hetzij tot voortdurende bescherming, werden gelegd. Naast de militaire jurisdictie te velde plaatste zich de militaire jurisdictie in de garnizoenen; en deze laatste, in veelvuldige aanraking met de civiele jurisdictie, kwam weldra daarmede in botsing. Zoo toch in die garnizoenen gelijke noodzakelijkheid, als in het veld, bestond om orde en discipline te handhaven en de misdrijven, na voorafgaand regterlijk onderzoek te straffen, de noodzakelijkheid om dit te laten doen door de krijgsoversten en bevelhebbers was niet dezelfde, omdat in die plaatsen een burgerlijke magistraat werd gevonden. Regeling der wederzijdsche bevoegdheid was noodig, maar kwam door velerlei omstandigheden niet volledig tot stand. De onontbeerlijkheid der militaire jurisdictie voor zuiver militaire delicten werd algemeen erkend, maar de bepaling, welke misdrijven als militaire waren te beschouwen, was toen vooral nog buitengemeen moeilijk en onzeker. Tijden van oorlog en binnenlandsche beroerten vorderen bovendien, dat aan de krijgsoversten eene meer absolute magt over het krijgsvolk worde gegeven, vrij van inmenging der civiele autoriteiten die, zelfs binnen de grenzen harer gewone bevoegdheid, zoo ligt stremmend of storend op de efficaciteit van de krijgsmagt kunnen

werken. In zoodanige tijden is ook snelheid en gestrengheid der bestraffing zeer wenschelijk tot bescherming van der burgeren personen en goederen tegen den euvelmoed en de excessen der militairen, en aan deze vereischten konden militaire regters beter voldoen dan civiele. Wanneer men de samenstelling der troepen in de 16^e eeuw in het oog houdt, toen de huurtroepen meestal bestonden uit een samenraapsel van geboefte van alle natiën en tongen, dat alleen door de ijzeren banden eener gestrengte krijgstracht werd beteugeld, zal het niet bevreemden, dat zelfs de burgerlijke overheid dikwijls weinig geneigd was de militaire jurisdictie binnen te enge grenzen te bepalen en dus van een deel van haren klem te berooven. En die samenstelling had nog andere gevolgen. De civiele jurisdictie was in hooge mate plaatselijk, voor iedere gemeente of district zelfstandig werkende en berustende op het denkbeeld van territoriale hoogheid. De militie daarentegen stond grootendeels in den dienst en onder den eed van de provincie of de generaliteit. Tusschien haar en de overheid, bij wie de civiele jurisdictie berustte, bestond geenerlei regtstreeksche band. Een groot deel der militie was daarbij vreemd aan onzen landaard, soms als op zichzelf staande troepen of korpsen, ingevolge capitulatie of verdrag met vreemde mogendheden, in dienst genomen. Zoo tijdens den Spaanschen oorlog eerst Duitsche, later en ook nog na dien oorlog Engelsche of Schotsche korpsen; zoo de bekende Zwitsersche troepen. Deze hadden een zelfstandig bestaan en eigene organisatie, en waren in grootere mate onafhankelijk dan het nationale deel des legers. Dit maakte niet alleen de strafvervolging van zoodanige militairen door de burgerlijke regters meestal zeer moeilijk, maar zelfs in geringe civiele zaken was het dikwijls onmogelijk bij den burgerlijken regter zich regt te verschaffen. Eene garnizoensverandering maakte het aanvagen of vervolgen soms nagenoeg onmogelijk. Nam men daarentegen den militairen

regter bij den arm, dan verviel dit bezwaar, daar deze eerstens, niet gebonden aan de omslagtige vormen der gewone regtbanken, spoediger tot beslissing kwam en beter waarborgen voor de executie opleverde, — maar bovendien den militair bij zijne garnizoensveranderingen volgde, daar zijne regtsmagt aan geen vast collegie of bepaald territoir was verbonden. Van daar dat men reeds zeer vroeg de krijgswaden zich, met gedoogen niet alleen, maar dikwijls onder begunstiging der burgerlijke overheid, ziet bezig houden met civiele zaken. Met name strekten zich hunne bemoeijingen uit tot huwelijkszaken en erfenissen van militairen, voorts kleine schulden, terwijl hunne jurisdictie zich niet slechts tot de militairen bepaalde, maar ook tot de vrouwen, kinderen en bedienden van militairen, zoe-telaars en dergelijke legervolgelingen (1).

Het bewijs van het bovenstaande vindt men in de verschillende verordeningen op de militie en de militaire justitie, die, hoewel in vele opzichten gebrekkig en onvolledig, niettemin den ontwikkelingsgang duidelijk aangeven. De oudste verordeningen tot oprigting van staande troepen, onder de laatste Bourgondische vorsten, zijn mij niet voorgekomen. De eerste, mij bekende, is die van 27 Januarij 1521, waarbij de oprigting van vijf vendels krijgsvolk (eene soort van landmilitie) tot bescherming van Holland, werd bevolen (2). Men vindt daarin strafbepalingen tegen het niet opkomen bij eene oproeping onder de wapenen, het gaan buiten 's lands of aannemen eener andere dienstbetrekking zonder verlof van den kapitein, tegen afpersingen en excessen jegens de ingezetenen. Voorts werd daarbij bepaald, dat „de geschillen onder de souldeniers, terwijl „sy onder heur Vaentgen uyt syn, sullen berecht worden „by den Capiteyn en syn Amptluyden naer crygsrecht.”

(1) Men vergelijke hierover RENDORP, bl. 67 volg.

VAN HASSELT, *over de jurisdictie der militairen*, p. 309, 352, 377 en 378.

(2) VAN DER KEMP, bl. 4.

Belangrijker is het placaat van 12 October 1547, strekkende tot oprigting van ruiterbenden ten getale van 3000 man (bandes d'ordonnance) (1). Men vindt daarin zeer gestrengte strafbepalingen tot bescherming der ingezetenen tegen afpersingen, plunderingen, mishandelingen of andere excessen, alsmede tot handhaving van de krijgstucht. Maar vooral is de jurisdictie daarin breedvoerig geregeld. Deze wordt aan den militairen regter overgelaten voor alle delicten, met uitzondering van delicten door voortvlugtige militairen gepleegd buiten het leger of garnizoen en van delicten gepleegd vóór de in-dienst-treding, ingeval de misdadiger wordt gevat buiten het leger of garnizoen, of zoo in het garnizoen, ingeval het capitale delicten geldt. Voorts worden aan den gewonen regter overgelaten alle civiele actiën tegen militairen, met uitzondering van die wegens schulden, gemaakt in het garnizoen, welke zoolang die militairen in het garnizoen zijn, summier moeten be- regt worden door de hoplieden en kapiteins. Eindelijk wordt verboden op de personen, wapenen of paarden beslag te leggen of executie te doen, tenzij wegens den verkoop dier wapenen en paarden.

Bij de criminele ordonnantie van 1570 (artt. 68—72) werd de criminele jurisdictie insgelijks aan den militairen regter opgedragen, behalve voor gemeene delicten wezende capitaal, door krijgslieden uit de Nederlandsche gewesten buiten het leger of elders gepleegd, alsmede voor alle delicten vóór de in-dienst-treding gepleegd. Het is echter bekend, dat over de regtskracht dier ordonnantie in de Noordelijke provinciën groot verschil van gevoelen bestond. Wat hiervan zij, in de praktijk schijnen bovengenoemde artikelen betreffende de militaire jurisdictie niet als *ius constitutum* te zijn beschouwd en toegepast. Tot aan de Unie van Utrecht heerschte bovendien in de Noor-

(1) VAN DER KEMP I bl. 12; RENDORP, Bijlage G. De originele fransche tekst in de Placaatboeken van Vlaanderen, I, bl. 735.

delijke provinciën, met name ook in Holland en Zeeland, zulk eene verwarring, dat geen vaste regel kon gevolgd worden. In die benaauwde tijden, toen in het hart van Holland zelve een wanhopige strijd op leven en dood werd gevoerd, redde men zich zoo goed men kon, en elke overheid, burgerlijk of militair, was door den drang der omstandigheden als het ware met dictatoriale bevoegdheden bekleed. De Prins als gouverneur, de Staten, de militaire bevelhebbers, de stedelijke magistraten, ijverden elk van hunne zijde tot betengeling van wanorde en excessen, zonder angstvallig te wikken en te wegen, wat al of niet tot hunne bevoegdheid behoorde (1). Van daar dat men den Prins, bij de Unie tusschen de Ridderschap, Edelen en Steden van Holland van 11 Junij 1575, met de volle soevereine magt gedurende den oorlog ziet bekleeden en met name met de magt om over alle krijgskzaken te water en te lande te disponeren naar zijn goeddunken, en niettemin in het volgende jaar diezelfde Staten bij ordonnantie van 18 September 1576 de judicature der kapiteinen of krijgsoversten beperken tot zoodanige delicten, die sua natura geheel militair waren, met bepaling tevens dat muiterij, melées van het eene vendel jegens het andere, verraderijen en diergelijke delicten, als concernerende de generale rust en verzekerdheid van den Lande, niet zouden verstaan worden simpele militaire delicten te zijn, maar geheel zouden komen en staan tot kennisse en judicature van de Hoogheid van Zijne Excellentie, de Raden van Holland en de Gedeputeerden van de Staten (2). Dat die bepaling alleen aan buitengewone omstandigheden te danken was en niet eene vaste regeling, ook voor gewone tijden, bedoelde, is duidelijk uit de gemaakte uitzondering;

(1) Zie eenige voorbeelden bij RENDORP, bl. 15 volg.

(2) VAN DER KEMP, I bl. 33, RENDORP, Bijl. A. Volgens den laatsten was die ordonnantie, slechts bij provisie gearresteerd, nooit in gebruik geweest.

Die misdrijven toch zijn in werkelijkheid militaire, geene commune delicten; en de judicature wordt dan ook niet aan den ordinaris regter, maar aan een buitengewoon, politiek collegie opgedragen.

II.

De Unie van Utrecht had niet alleen voor het militaire wezen in het algemeen, maar ook voor het militaire regt belangrijke gevolgen. Reeds vóór haar hadden de verschillende provinciën min of meer talrijke troepen tot verdediging aangeworven, maar door haar werd de militie zaak der generaliteit. De Bondgenooten namen nu ook collectief troepen in hun dienst. Dit vereischte nieuwe en meer algemeene bepalingen, die kort na het sluiten der Unie tot stand kwamen. Reeds op den laatsten Februarij 1579 werden door de gezamenlijke Bondgenooten drie zeer belangrijke ordonnantien gearresteerd: de Ordonnantie van der oorlog, de Instructie voor de Commissarissen van de Monstering en de Bestaltbrief.

Tot juiste waardering van die stukken moet men de wijze van zamenstelling en onderhoud der krijgsmagt van dien tijd in het oog houden. Deze was zeer verschillend van de tegenwoordige. De overheid, die troepen behoefde, decreteerde de oprigting van een zeker aantal vendels of kompagnien, bepaalde de sterkte, de soldij en onderhoudskosten van elk, benoemde de kapiteinen of ridmeesters, stelde eenige algemeene voorschriften of bepalingen, volgens welke de aanwerving der manschappen moest plaats hebben, en hield toezigt, dat die voorschriften werden nageleefd. Het bijeenbrengen der manschappen, de aanwerving, was echter de pligt der kapiteins, die voor de bepaalde som en onder de gestelde voorwaarden en bepalingen de zamenstelling hunner vendels of kompagnien op zich namen. Bij het gemis van strafbepalingen voor militaire delicten

in het gemeene strafregt en tevens tot waarborg der ingezetenen tegen de uitspattingen van het krijgsvolk, omvatteden de ordonnantien tot het oprigten van nieuwe vendels of kompagnien zoodanige strafbepalingen; en op die bepalingen, op die artikelen werd het krijgsvolk aangenomen, daaraan was het onderworpen.

Van dien aard waren de reeds vermelde ordonnantie van 1521 en het placaat van 1547. Toen bij de Unie bepaald werd, dat een voldoende aantal troepen door de Generaliteit zou worden onderhouden, was mitsdien soortgelijke ordonnantie noodig, en het was niet te verwonderen, dat men nu eene meer algemeene verordening maakte, volgens wier bepalingen niet alleen het onmiddelijk aan te nemen krijgsvolk, maar in het vervolg steeds zou worden aangenomen. De noodzakelijkheid van zoodanige meer algemeene regeling vloeide bovendien voort uit artikel 7 der Unie. Bij dat artikel was bepaald, dat de steden gehouden zouden zijn op bevel der generaliteit garnizoenen in te nemen. Dit was eene zeer belangrijke bepaling, want, hoe noodig de versterking der burgerwapening door geregelde troepen in belangrijke steden voor hare veiligheid tegen vijandelijke aanslagen mogt zijn, de steden waren, en niet zonder reden, weinig ingenomen met garnizoenen, waarvan zij op velerlei wijze grooten overlast hadden en die, zooals de ondervinding van vele steden geleerd had, niet altijd te vertrouwen waren. Artikel 7 had dan ook grooten tegenstand gevonden, niettegenstaande men het onmisbare der bepaling niet kon loochenen. Tot geruststelling was reeds bij artikel 7 bepaald, dat de opname van garnizoenen slechts verplichtend zoude zijn onder de mits, dat de kapiteinen en soldaten, boven den generalen eed, particulierlijk eed zouden doen aan de provincie en stad, waarin zij gelegd werden, met belofte dat men al zulke order zoude stellen en discipline handhaven onder de soldaten, dat de burgers en inwoners van de steden en

het platte land daarbij boven redenen niet bezwaard zouden worden noch eenigen overlast lijden. Toen ook nu nog verscheidene steden in de verplichting om garnizoen in te nemen bezwaar vonden, werd haar van wege de Bondgenooten de toezegging hernieuwd, dat men zulke orde zou stellen en discipline houden onder de soldaten, dat men geene reden zou hebben zich te beklagen, dat bij schulde van de geünieerde provincien (dat is van de Generaliteit) eenige onordeninge geschiedde (1). De geheele zaak werd daarop bij drie ordonnantiën geregeld.

Bij de *Ordonnantie van der oirloge beroerende den Oversten, Capiteynen ende Bevelhebberen over 't Cryschvolck te voete* werd de sterkte en bezoldiging der kompagnien geregeld, bepaald hoe de kapiteins en oversten hunne kompagnien moesten zamenstellen, wapenen en bijeenhouden, en hoe zij hunne verplichtingen jegens hunne manschappen hadden te vervullen, met bepalingen over het logys of de inkwartiering, en strafbepalingen tegen overtreding (2). Bij de *Instructie voor de Commissarissen van de Monsterringe, waernae zyluyde voirt aen hem sullen reguleren*, werd het toezigt geregeld, hetwelk van wege de Generaliteit op de behoorlijke zamenstelling der troepen en het naleven der ordonnantie van der oirloge zou worden gehouden (3). Eindelijk werden in den *Bestaltbrief* de voorwaarden of artikelen opgenomen, waarop de manschappen zouden worden aangenomen en beëedigd.

Dit merkwaardige stuk kan als het eerste militaire strafwetboek van ons vaderland en de bron van alle latere beschouwd worden. Deszelfs lotgevallen waren echter vreemd.

(1) VAN DE SPIEGEL, bl. 345.

(2) Uitgegeven bij Mr. J. G. VAN OLDENBARNEVELT, genaamd TULLINGH, Ouderzoek of de Bestaltbrief voor de Militie van den Staat van den laatsten Februarij 1579 kracht van wet gehad hebbe? Utrecht 1783, Bijlaged, bl. 9—24.

(3) TULLINGH, Bijlagen, bl. 25—32.

Slechts kort en in tijden van groote verwarring gegolden hebbende, schijnt het weldra geheel in vergetelheid te zijn geraakt, zoodat men zelfs het bestaan niet vermoedde. Toen VAN DE SPIEGEL evenwel voor zijne op last der Staten van Zeeland gestelde, *Pro memorie* de Zeeuwsche Staatsarchieven onderzocht, vond hij daarin een exemplaar van dien Bestaltbrief en in dien Bestaltbrief een tweetal artikelen over de militaire jurisdictie, die hem tot verdediging zijner zienswijze zeer te stade kwamen. Uit de artikelen 3 en 4 toch kan men afleiden, dat alle jurisdictie, ook over commune delicten, werd beschouwd als behoorende tot de competentie van den militairèn regter, aan wien bovendien bij artikel 25 de judicature in zake van schulden tusschen militairen schijnt toegekend. VAN DER KEMP, de groote bestrijder van de militaire jurisdictie, nam den Bestaltbrief volgens dat Zeeuwsche exemplaar in zijne verzameling op (1), maar beweerde aanvankelijk dat het slechts een concept-artikelbrief was, en dit gevoelen vond bij de Staten van Zeeland weerklank (2). De Advokaat-Fiskaal der Generaliteit TULLINGH gaf daarop eene verhandeling over die vraag uit, waarin door hem op afdoende gronden werd bewezen, dat de Bestaltbrief geen concept, maar eene regtsgeldige wet is geweest en als zoodanig ook in de praktijk heeft gegolden. In die verhandeling is de Bestaltbrief naar eene kopie uit de Arnhemse archieven uitgegeven (3).

De Bestaltbrief bestaat uit 51 artikelen (volgens de afdeeling bij VAN DER KEMP uit 48), grootendeels overeenkomende met bepalingen van den Artikelbrief van 1590. De strafbepalingen zijn zeer gestreng en toonen veel zorg

(1) Aanhangsel, bl. CXXXIV—CLV.

(2) VAN DER KEMP, *Nalezingen* I 1, bl. 51.

(3) Verg. de in noot 2 der vorige bladz. aangehaalde verhandeling, bl. 11—32. Deze uitgave is beter dan die bij VAN DER KEMP, en bevat zelfs een artikel, door dezen waarschijnlijk bij vergissing weggelaten.

om de ingezetenen tegen overlast van het krijgsvolk te beschermen. De naam is afkomstig van het oude woord *bestallen*, hetwelk beteekent *verdragen*, *overeenkomen*. Bestaltbrief is dus de brief, bevattende de bepalingen der overeenkomst, waarop de aanneming van krijgsvolk plaats had. Het woord wordt gemeenschappelijk met dat van Artikelbrief gebruikt, onder welken naam de Bestaltbrief zeer dikwijls wordt gevonden (1). Uit den naam leide men nochtans niet af, dat het ook de voorwaarden bevat ten voordeele van het krijgsvolk. Het is een strafwetboek en niets anders.

De Bestaltbrief betreft echter alleen het voetvolk. Evenzoo de twee andere ordonnantiën. Kort daarna schijnt ook ook een Bestaltbrief voor de ruitery te zijn gearresteerd en gepubliceerd, welke niet meer voorhanden schijnt te zijn, althans niet is uitgegeven (2).

Bij de aanwerving werd de Bestalt- of Artikelbrief aan de manschappen voorgehouden en door hen bezworen. Een exemplaar moest ten allen tijde bij de verschillende kapiteins, ter inzage van iedereen voorhanden zijn. De periodieke voorlezing, later verplichtend geworden, schijnt ook spoedig in gebruik te zijn (3).

Het bestaan van dezen algemeenen Bestaltbrief belette

(1) Zoo vindt men ook in den Artikelbrief van MAXIMILIAAN II voor de deutsche knechten in art. 74 gesproken van Artikelbrief of Bestelling. Die voor het paardenvolk heette zelfs Ruiterbestedinge (zie in het Aanhangselsel bij PAPPUS). Het verdient opmerking dat vele bepalingen van den Bestaltbrief uit gezegden artikelbrief van MAXIMILIAAN zijn ontleend, meestal echter aanmerkelijk gewijzigd. Welke andere bronnen gebruikt zijn, is mij onbekend. Ik vermoed dat ook aan de fransche krijgswetten ontleend is. De overeenstemming met enkele artikelen in de Ordonnances militaires van HENRI III is echter niet zoo groot, dat men met zekerheid kan aannemen, dat zij daaraan ontleend zijn.

(2) Zie de stukken bij TULDINGH, Bijlagen bl. 39, 69 en 76.

(3) In Duitschland was dit reeds bij de artikelbrieven van MAXIMILIAAN van 1570 voorgeschreven; evenzoo in de natemelden Krijgsordonnantien van LEICESTER,

echter niet, dat de bijzondere provinciën andere of nadere bepalingen konden maken. Bij artikel 48 was dit regt zelfs uitdrukkelijk voorbehouden. Weldra bleken er leemten in te zijn, die voorziening vorderden en meermalen was het noodig de stipte naleving in te scherpen. Melding verdient in dit opzigt de Resolutie van de Staten van Holland van 21 November 1581, waarbij zij eenige artikelen goedkeurden door den graaf van HOHENLOHE gemaakt tegen alle disordre ende abuysen in den Kryghshandel, waarin eenige belangrijke bepalingen voorkomen, later in den Artikelbrief van 1590 overgenomen (1), voorts een tweetal placaten van LEICESTER, later te vermelden. Eene herziening van den Bestaltbrief bleek weldra noodig en kwam reeds tien jaren later tot stand. Even als voor de geheele inrigting van het krijgswezen met 1579 een nieuw tijdvak begint en het eerst een eigenlijk gezegd Nederlandsch leger geschapen werd, was dit ook met het kriegsregt het geval, maar beiden hadden nog eene krachtige hand noodig, die aan de nieuwe organisatie dat verband en die inwendige kracht gaf, die haar in staat stelde aan het kriegsbeheer de eenheid te verzekeren, door de Bondgenooten in 1579 bedoeld. De tijd van onderhandelen met den landsheer was voorbij, de afzwering van 1581 sneed alle verzoening af. De kracht der wapenen moest de beslissing geven, maar wantrouwen op eigen krachten deed de Staten nog eenigen tijd naar vreemde hulp uitzien, totdat het genie van MAURITS door de schepping van een inwendig krachtig leger en de toepassing eener nieuwe taktiek hun de wijze leerde zichzelf te helpen. In het overgangstijdperk had echter veel plaats, ook voor de geschiedenis van het militaire regt van belang.

Door de Unie was het kriegsbeheer eene aangelegenheid geworden niet van den landsheer, evenmin van de souverainen, die na de afzwering den landsheer vervingen, de

(1) TULLINGH, Bijl. bl. 83.

provinciën, maar van de Generaliteit. Daardoor kwam het oppergezag over de militie aan een Generaliteitscollegie, den Raad van State, die sedert regtens, zoo al niet altijd feitelijk, de hoogste judicature in militaire zaken heeft bezeten. Volgens de instructie van 18 Augustus 1584 was aan Zijne Genade, dat is aan prins MAURITS, en den Raad van State, als zijnde gecommiteerd tot de Regering en het gouvernement van de Vereenigde Nederlanden, opgedragen de kennis en judicature over alle militaire zaken, alsmede de zorg voor het onderhouden van goede orde en discipline (1). Deze commissie van het gouvernement was evenwel slechts provisioneel, na het overlijden van WILLEM I, die, afgeschieden van het provinciale stadhouderschap, de magt van gouverneur had bezeten. Door de verheffing van den graaf van LEICESTER tot Gouverneur en Kapitein-Generaal der Geünieerde provincien kwam het oppergebied en de judicature over de militie aan dezen, maar na zijn vertrek kwam die magt weder aan prins MAURITS als Kapitein-Generaal en den Raad van State. Gedurende het korte bestuur van LEICESTER werden echter drie ordonnantiën op het militaire strafregt uitgevaardigd.

In de eerste plaats verdienen melding de *Kryghs ordonnantiën ende Rechten, gemaekt ende geordonneert bij den Hoog Geboren Prince ROBBERT, Grave van LEICESTER &c. Stadhouder ende Capitein-Generaal van hare Majesteit over d'Armee en de Kryghsvolke in de Nederlanden, ende Gouverneur-Generael van alle de Geunieerde Landen en Steden indeselve Nederlanden ende haer lieder Bontgenoten ofte Geallijeerden, om te worden onderhouden by alsulcken als dienen sullen in hare Majesteyts Armee, onder zijne Excellentie in de voorseyde Nederlanden den 14 February 1586* (2). Dit is een uitvoerige artikelbrief in 62 artikelen. Hoewel daarin zeer vele bepalingen

(1) Art. 3 en 10 der Instructie.

(2) Gedrukt bij VAN DER KEMP, I, bl. 57.

voorkomen, gelijksoortig aan die in den Bestaltbrief, schijnt deze niet geraadpleegd of gekend. De Krijgsordonnantien dienden echter alleen voor de Engelsche troepen in de Nederlanden en niet voor de Nederlandsche of die van andere natiën (1), maar verschillende bepalingen van den Artikelbrief van 1590 zijn daaraan blijkbaar ontleend.

De tweede verordening van LEICESTER is een *Placcaet* van 4 April 1586, *waer mede by syne Excellentie wordt versien op alle ongeregeltheden van het Kryghsvolck, soo te Velde als in Garnisoen weesende*. Dit placaat, gemaakt bij advies van gecommiteerden uit den Raad van State, betrof al het krijgsvolk in de Nederlanden dienende, zoowel die in Engelsche als Nederlandsche soldij stonden. Daarbij wordt onder anderen bepaald, dat alle krijgsluiden gehouden zullen zijn zich te voegen en te reguleren naar hun Artikelbrief, alreede gemaakt of nog te maken, en dezelve scherpelyk te onderhouden. Dit ziet op den Bestaltbrief en de Krijgsordonnantien van LEICESTER, en kan dus als een bewijs gelden, dat op den eersten toen nog het krijgsvolk werd aangenomen (2). De derde verordening, evenzeer algemeen, is het *Placcaet ende Ordonnantie op de Monstringhe, d'ordre Militaire, ende teghens de overlasten bij het Kryghsvolk daghelycks gheschiedende*, van 10 Januarij 1587 (3). Beide placaten strekten tot verscherping en handhaving van de bestaande, maar weinig, zoo het schijnt, voldoende bepalingen tegen de ongeregeltheden en excessen van het krijgsvolk.

(1) Men zie bijv. de artikelen 8, 9, 18, 28 en 36. Ook het strafstelsel is blijkbaar Engelsch en afwijkend van het Nederlandsche. Twee straffen, de dood met tormenten en de gevangenisstraf, komen noch in den Bestaltbrief noch in den Artikelbrief van 1590 voor als militaire straffen.

(2) Afgedrukt bij VAN DER KEMP, I, bl. 76.

(3) Bij VAN DER KEMP, I, bl. 87.

III.

Die geen vreemdeling is in de geschiedenis dier tijden, met name van het Leicestersche bewind, zal de noodzakelijkheid van zoodanige verscherping niet ligt ontkennen. De belangrijke krijgsmagt, tot de verdediging des lands vereischt, een mengsel van natiën, grootendeels alleen door de soldij aan het belang des lands verbonden, slecht betaald, slecht gevoed en gekleed, slecht gedisciplineerd, slecht geoefend, zonder eenheid van organisatie, aangevoerd door oversten, deels onbekwaam deels door heftigen naijver en onderlinge onmin beheerscht, dikwijls niet te vertrouwen, meestal losbandig of schraapzuchtig, strekte den ingezetenen zelve, vooral van het platte land, tot geen geringen overlast. In een tijd toen het oorlogvoeren voornamelijk bestond in het veroveren van steden, het afloopen of brandschatten van den vijand; in een oorlog, waarbij het grondgebied van vrienden en vijanden nog nergens naauwkeurig was afgeperkt, maar afhing van de wisselende oorlogskansen van elken dag, was misbruik van het oorlogsregt, afpersing, verdrukking en mishandeling van weerloozen aan de orde van den dag. De Bestaltbrief was hetzij te onvolledig, hetzij slecht onderhouden. Bovendien was ook, ten gevolge van de twisten met LEICESTER en de onzekere bepaling van diens gezag, in het beheer der militaire zaken geen eenheid of klem. Na het vertrek van LEICESTER was echter het militaire beheer in betere handen geraakt, en opgedragen aan den Raad van State met prins MAURITS. Naauwelijks was deze aan het hoofd des legers geplaatst en van de belemmering der Engelsche legerhoofden ontslagen, of zijn eerste zorg was eene nieuwe organisatie van de militie en in hetzelfde jaar, waarin men de eerste vruchten daarvan genoot en het kriegsbeleid eene boven alle verwachting gunstige rigting insloeg, kwam tevens het militaire straf-

wetboek tot stand, dat met uitzondering van geringe wijzigingen, tot het einde der Republiek van kracht bleef.

Dit wetboek, de artyckulbrief ofte ordonnantie op de Discipline Militaire van 13 Augustus 1590, door den Raad van State geconcipeerd en door de Staten-Generaal gearresteerd, bestaat uit 82 artikelen. De voornaamste bron, waaruit deze artikelbrief geput is, is de Bestaltbrief. Slechts enkele der bepalingen van dezen ontbreken geheel, vele zijn letterlijk overgenomen. Zeer bevreemdend is dus de verzekering in den aanhef, dat tegen de vele en menigvuldige disorderen van het krijgsvolk „ geen vaste ordonnantie ofte Artyckelbrief gearresteerd ende gepubliceert „ en is.” Het gebruik, dat de steller van den Bestaltbrief maakte, toont toch dat die brief toen nog niet in vergetelheid was geraakt. Behalve het aan den Bestaltbrief ontleende, bevat de Artikelbrief nog eene menigte andere bepalingen. Een deel daarvan is weder ontleend aan de Artikelen van den graaf van HOHENLOHE van 1581 of aan de Krijgshordonnantien van LEICESTER (1). Eindelijk schijnt mij aan den duitschen Artikelbrief van keizer MAXIMILIAAN van 1570 de bepaling van artikel 56 ontleend, welke niet in den Bestaltbrief voorkomt. Enkele andere bepalingen uit dien duitschen artikelbrief treft men reeds in den Bestaltbrief aan.

Zooals ik reeds vermeldde, bleef deze Artikelbrief gedurende meer dan twee eeuwen in gebruik. Alleen werd hij den 9 Mei 1705 in enkele zijner artikelen gewijzigd, geamplieerd en gerenoveerd; maar de veranderingen zijn van zoo weinig belang, dat men daaruit kan afleiden, dat dit wetboek bij voortdoring in de praktijk voldoende werd bevonden (2). De voortdurende kracht van dit wetboek

(1) De artikelen 12, 13, 29, 49, 52, 53, 55 onder anderen komen letterlijk overeen met de artikelen 10, 37, 14, 42, 19, 48 en 49 dier krijgshordonnantien.

(2) Over die veranderingen kan men het best oordeelen bij VAN DER

belette echter niet, dat in tijden van oorlog soms nieuwe bepalingen werden uitgevaardigd, strekkende deels tot wijziging of verscherping van den artikelbrief, deels tot uitbreiding. Zoo vindt men een placaat van 19 Julij 1642 (1) en een van 24 Julij 1673 (2) tegen het vloeken en zweeren, eene ordonnantie van de Staten-Generaal van 1 December 1665, houdende diverse bepalingen (3), placaten van WILLEM III van 16 Februarij en 29 December 1674 tegen het deserteren en debauchereren van het krijgsvolk, van 8 Julij 1674 tot prompte onderhouding van den artikelbrief, van 31 Maart 1684 tegen de duellen en krakelen (4).

Op het punt der militaire jurisdictie bevat de artikelbrief geene bepalingen, en zelfs de bepalingen van den Bestaltbrief, die zijdelings eenig licht daarover werpen, zijn niet overgenomen. Het schijnt wel dat men destijds op eene regeling bedacht is geweest, en dat met name van wege Zeeland daarop werd aangedrongen, maar dat men het wegens verschil van inzigten met MAURITS niet eens kon worden (5). Het bleef waarschijnlijk bij het oude. Het gezag van den Raad van State, aan wien ook bij de instructie van 1588 de hoogste judicature was opgedragen, werd echter weldra aanmerkelijk besnoeid door de vestiging van den zoogenaamden Hoogen Krijgsraad. Aanvankelijk niets anders dan een gewone krijgsraad te velde, die, na de reorganisatie van het leger door prins MAURITS, meerdere vastheid had gekregen, en door den prins te velde tevens schijnt te zijn geraadpleegd over beslissingen van garnizoenskrijgsraden, aan zijne approbatie onderworpen, bleef die krijgsraad, ook wel genaamd de

KEMP, die ze bij zijne uitgave van den tekst van 1590 (I bl. 97 volg.) telkens in de noten aangeeft.

(1) Groot Placaatboek IV bl. 462.

(2) *Recueil des Ordonnances-Militaires*. 's Hage 1720 (3e druk).

(3) Bij VAN HASSELT, *Jurisd. der mil.*, bl. 511.

(4) Allen te vinden in de *Recueil des Ordonnances-Militaires*.

(5) Zie de stukken bij VAN DER KEMP, I, bl. 121, 125 volg.

Themis, D. X, 4de St. [1863].

Krijgsraad nevens Zijne Excellentie, bestaan, ook als het leger in de kwartieren verspreid lag, en hield dan zijne zittingen te 's Gravenhage. Van lieverlede, onmerkbaar, werd hij een blijvend collegie, den Prins als hoogsten krijgsoverste ter zijde staande, en kwam de gewoonte in zwang daaraan de decisiën der garnizoenskrijgsraden te onderwerpen, bij wijze van approbatie en appel. De Raad van State, onder prins MAURITS met oogluiking en onder begunstiging der Staten, in vele zaken achteruitgezet, ten einde de Engelsche bemoeijingen te weren, verloor daardoor allengs feitelijk de regtsmagt in appel, aan den Raad oorspronkelijk en regtens toekomende. De Hooge Krijgsraad, die zich, tot ergernis van den Staatsraad, later den titel van Hoogen Krijgsraad der Vereenigde Nederlanden aanmatigde, stond echter in zulk een naauw verband tot den Stadhouders of Kapitein-Generaal, dat hij in Stadhouderslooze tijden telkens verdween. Gewoonte en geene wettelijke bepaling was de regtsgrond, waarop dat collegie steunde, en naarmate de magt der Stadhouders grooter was, breidde zich ook deszelfs werkkring uit (1).

Op de groote vergadering van 1651 werd de vraag der militaire jurisdictie door Gelderland ter sprake gebracht. Dit had de belangrijke resolutie van 25 Maart 1651 ten gevolge, waarbij bepaald werd „dat de commandeurs van „de Guarnisoenen in de steden van Gelderland, stem in „State hebbende, met den Krijgsraad de Militaire juris- „dictie niet vorder zullen mogen gebruyken noch exten- „deren, als over die nalatigheid ende overtredinge in „Tochten ende Wachten, overgaan aan den vijand, desertie „van Compagnien ofte verloop van d'eene compagnie onder „de andere zonder Paspoort, mitsgaders over excessen ende „delicten, die de Officieren ende Soldaten onderling of „d'eene tegens den anderen zullen komen te begaan, ende

(1) Eene belangrijke verzameling van decisiën van dien Krijgsraad van 1597 tot 1666 vindt men in het recueil van den Griffier VAN DALEN.

„vorder niet: invoegen dat over alle andere zaken, zij zijn
„den criminele ofte civile, die Militaire Personen appre-
„hensibel, convenibel, justiciabel ende executabel zullen
„zijn bij den Civilen ofte Politicquen Rechter, wiens
„Sententien mede over schulden ende anders geweest,
„bij gebrek van gerede of ongerede goederen, op de gage
„van de Gecondemneerde, na de ordre van 't Land, ter
„executie gesteld zullen worden” (1). Deze resolutie, die
aan gelijke halfheid en onbepaaldheid euvel gaat, als de
meeste resolutiën dier befaamde vergadering, gaf later
tot veel strijd aanleiding. Terwijl de voorstanders eener uit-
gebreide militaire jurisdictie beweerden, dat daarbij alleen
aan de stemhebbende steden van Gelderland een bijzonder
privilegie werd toegekend, beweerden de tegenstanders dat
zij universeel was en evenzeer de andere provinciën betrof.
Volgens de duidelijke woorden der resolutie kan het geen
twijfel lijden, dat het laatste gevoelen onjuist is. De resolutie
is niet alleen tot Gelderland, maar zelfs tot de stemhebbende
steden van dat gewest bepaald (2). Toch schijnt het voorstel
van Gelderland algemeen te zijn geweest, evenzoo de advie-
zen door de meeste provinciën op dat voorstel uitgebragt,
terwijl niet blijkt, van waar de beperking tot Gelderland,
in de Resolutie voorkomende. Misschien kon men bij
gemis van overeenstemming tot geen algemeen besluit
komen, maar wilde men toch aan den aandrang van Gel-
derland gehoor geven. Ook verdient het opmerking, dat
reeds eenige jaren later de Resolutie is opgevat als uni-
verseel en niet uitsluitend Gelderland betreffende. Her-
haaldelijk en meestal zonder tegenspraak beriep men zich
daarop in andere provinciën, hoewel het aan den anderen
kant nagenoeg zeker kan gerekend worden, dat zij in de

(1) VAN DER KEMP, II, bl. 40.

(2) Men kan hierover nog, behalve de schrijvers van verhandelingen
over de militaire jurisdictie, raadplegen BIJCKERSHOEK, *Quaest. iuris
priv.* 1 C. 13.

praktijk niet of althans zeer slecht werd opgevolgd, en dat men haar in de praktijk zoo zwak handhaafde, dat men onwillekeurig tot de gedachte geleid wordt, dat er aan de voortdurende regtsgeeldigheid iets haperde.

Hoe dit zij, de Resolutie is daarom van belang, omdat zij eene zeer scherpe onderscheiding tusschen militaire en commune delicten vaststelt en de militaire jurisdictie binnen zeer enge grenzen beperkt. Alle kennismeming van commune delicten wordt aan den militairen regter ontzegd. Onder WILLEM III had weder het militaire gezag voldoende overwigt om deszelfs jurisdictie tot de oude grenzen terug te brengen en de resolutie der Groote Vergadering buiten werking gesteld. De besnoeiing van het militair gezag, de inmenging van de politieke regering (zoo als men in tegenstelling van het militaire gezag zeide) in militaire zaken, had in 1672 wrange vruchten doen plukken, en de noodzakelijkheid doen inzien de vroegere nagenoeg dictatoriale magt der Stadhouders over de militie te herstellen. Op voorstel van Leyden werd daartoe door Holland besloten en hoewel van de militaire justitie niet met name wordt gewag gemaakt, schijnt men er ook deze onder begrepen te hebben (1). Ten einde de voortdurende geschillen tusschen de burgerlijke en militaire regters te eindigen, stelde WILLEM III in 1675 eene provisionele regeling voor, hierin bestaande, dat de militaire regter geenerlei jurisdictie zou hebben in civiele zaken, met uitzondering van quaestiën over soldij of gages tusschen militairen onderling, waartoe van ouds de militaire regter was gequalificeerd, voorts dat wat betreft de criminele jurisdictie geene burgers voor den militairen regter zouden

(1) Zie het voorstel van Leyden en de daarop gevallen Resolutie van 1 Julij 1672, bij VAN DER KEMP, II, bl. 151 volgg. WILLEM III schijnt zich absoluut als hoofd der militaire justitie beschouwd te hebben en den Staatsraad te hebben voorbijgezien op eene wijze, die tijdens zijne voorgangers onbekend was.

mogen getrokken worden, *ten ware de voornoemde Criminele Saken soodanigen Militairen delict impliceerden en met zich bragten dat alleen tot kennisse van den Krijgsraad soude behooren te specteren* (1), dat overigens de militairen wegens alle delicten voor den Krijgsraad zouden teregtstaan met uitzondering van commune delicten, gepleegd tegen burgers of hunne goederen en familiën, bij welke delicten de kennismening gelijkelijk zou toekomen aan den burgerlijken en militairen regter bij praeventie (2). Welk gevolg dit had, blijkt niet. Alleen de Staten van Utrecht conformeerden zich aan die regeling, in de andere gewesten schijnt geen besluit gevallen. Feitelijk is echter die regeling onder WILLEM III en ook later nog gewoonlijk gevolgd. De Hooge Krijgsraad, met de verheffing van den Prins weder verreezen, ontving 27 October 1700 eene summiere instructie, waaruit blijkt dat de wijze van procedure toen weinig van de tegenwoordige verschilde (3).

Na den dood van WILLEM III daalde weder het gezag der militaire justitie en begon op nieuw de resolutie van 1651 als algemeene regel te worden ingeroepen, hoewel niet zonder voortdurende tegenkating der militaire regters, die zich langzamerhand in het hoofd hadden gesteld, dat hunne jurisdictie niet was eene exceptionele, maar eene universele, oorspronkelijke, evenals die van den burgerlijken regter. Onder WILLEM IV en V hadden de militairen vrij spel en overdreven zij hunne pretentiën op eene voor de vrijheid der burgerlijke maatschappij gevaarlijke

(1) Zoodanige jurisdictie van den Krijgsraad over burgers, ook bij ons Crim. Wetboek in art. 7 erkend, was reeds vroeger voorgekomen en de Staten van Holland hadden daarin uitdrukkelijk berust. Zie het vonnis van den Krijgsraad van 25 Febr. 1673 en de Resolutie der Staten van Holland van 22 Dec. 1573 bij VAN DER KEMP, II, bl. 155 en 157.

(2) VAN DER KEMP, II, bl. 160—166.

(3) VAN DER KEMP, II, bl. 245.

wijze (1). Actie baarde reactie; en toen de klem van het Stadhouderlijk gezag langzamerhand begon te verlammen, ontstond een heftige tegenstand en strijd, die steeds in verbittering toenam en op de volkomen nederlaag van het militair gezag uitliep. Na tal van memoriën en deductiën, waarin de wederzijdsche beweringen werden uiteengezet met meerdere of mindere degelijkheid, soms met verwonderlijke miskenning van de waarheid der feiten en met veel omhaal van schijngeleerdheid, bleek eene verzoening hoe langer hoe moeilijker en de knoop te moeten worden doorgehakt. De Staten van Holland, destijds geheel onder den invloed der patriotten, gaven den eersten stoot. Bij Resolutie en Publicatie van 30 April 1783 werd beslist, dat *alle* jurisdictie over militairen behoort bij den ordinaris regter, voor zoover niet bewezen is, dat zij bij speciale Commissie van de Staten of van de Staten-Generaal aan den militairen regter is opgedragen (2). Den volgenden dag werd door dezelfde Staten de post voor *het pretense Collegie zich noemende den Hoogen Krijgsraad* van de begrooting geschrapt (3). Op 30 Mei van hetzelfde jaar volgde een verbod van de Staten aan den Hoogen Krijgsraad om eenige acte van jurisdictie op hun territoir te doen, met last aan het Hof van Holland voor de nakoming van dit verbod te zorgen (4). Andere provinciën volgden dit voorbeeld, en weldra werd bij Resolutie van de Staten-Generaal van 24 December 1783 de Hooge Krijgsraad definitief afgeschaft (5). In de meeste provinciën werd nu de militaire jurisdictie tot

(1) Opmerking verdient het Reglement van WILLEM IV van 28 Aug. 1750 op de appellen bij den Hoogen Krijgsraad, aan welk Reglement de artikelen 222 en volgende van de Regtspleging voor de Landmagt grootendeels ontleend zijn.

(2) VAN DER KEMP, VIII bl. 445.

(3) VAN DER KEMP, VIII bl. 463.

(4) VAN DER KEMP, VIII bl. 470.

(5) VAN DER KEMP, *Nalezing* I. 1 bl. 333.

de zuiver militaire delicten bepaald (1), hoewel het opmerking verdient dat verschillende Hoven zich voor de opdracht ook der commune delicten aan den militairen regter verklaarden (2).

Eene algemeene regeling, zoo noodzakelijk, kwam echter niet tot stand en de verwarde politieke toestand was daarvoor ook weinig geschikt. Niettegenstaande de restauratie was het Stadhouderlijk gezag onherroepelijk geknakt en niet in staat de verloren positie duurzaam te herwinnen. Eerst na de Constitutie van 1798 nam men die regeling onder handen. Het resultaat was het Reglement van Krijgstucht of Crimineel Wetboek voor de militie van den Staat van 26 Junij 1799, waarmede het militaire strafregt op een geheel nieuw veld werd gebragt, waarop het zonder veel veranderingen zich nog bevindt. In een volgend opstel hoop ik het daar te volgen.

(1) Resolutie van Zeeland van 22 Sept. 1783, van Overijssel van 10 Dec. 1783, bij VAN DER KEMP, *Nalezing*, I, 1 bl. 187 en 300.

(2) Zoo het Hof van Holland bij advies van 3 April 1783 (VAN DER KEMP, VIII, bl. 403), niettegenstaande het zich in 1766 en 1771 krachtig tegen de overdreven pretentiën der militaire justitie had verklaard. (Zie VAN DER KEMP, V bl. 287, VII bl. 1); evenzoo de commissie uit de Staten van Friesland 18 September 1783, VAN DER KEMP, *Nalezing*, I, 1 bl. 118.

BOEKBEOORDEELINGEN EN VERSLAGEN.

NEDERLANDSCHE LITTERATUUR.

Ontwerp van het Burgerlijk Wetboek voor het Koninkrijk der Nederlanden, aan de Staten-Generaal aangeboden, den 22 November 1820. Tweede uitgave, benevens de ophelderende memorie, met eene voorrede van Jhr. Mr. J. DE BOSCH KEMPER, hoogleeraar in de regtsgeleerdheid en staatswetenschappen te Amsterdam. — Leiden, J. W. VAN LEEUWEN. — 1863. — 398 bl. in 8°.

Sedert lang bestond er eene wezenlijke behoefte aan het ontwerp van 1820. De wensch van zoo velen, die gaarne verlangden in het bezit daarvan te zijn, moest onbevredigd blijven. Het ontwerp was uitverkocht, en het was alleen op verkooping, dat men nu en dan de gelegenheid vond het zich tegen vrij hoogen prijs aan te schaffen.

Met deze nieuwe uitgave wordt dan ook aan onze Nederlandsche regtswetenschap eene goede dienst gedaan. Niet alleen toch de eigen wetenschappelijke verdiensten daarvan, maar vooral ook de invloed, dien het gehad heeft op ons tegenwoordig Burgerlijk Wetboek, maakt de meer algemeene kennis er van nuttig en wenschelijk. Het is hier de plaats niet dit te betoogen; het is overigens eene waarheid, die door iedereen beseft en erkend wordt.

Het ligt even weinig in mijne bedoeling, om eene beoordeeling te geven van het ontwerp. Ik wensch alleen met een enkel woord de nuttige onderneming van den uitgever aan te bevelen. Ik voeg er bij, dat zijn werk zich onderscheidt door netheid van uitvoering, en, voor zooveel ik heb kunnen nagaan, ook door naauwkeurigheid van correctie.

Deze nieuwe uitgave is verrijkt, in de eerste plaats,

met den tekst van de ophelderende memorie, die bij den eersten druk gemist wordt, maar die is afgedrukt o. a. bij VOORDUIN, I, 192 volgg., en, in de tweede plaats, met eene voorrede van den hoogleeraar DE BOSCH KEMPER. Over deze laatste nog een enkel woord.

Het doel van die voorrede is eenvoudig om aan te wijzen het deel, dat zijn onvergetelijke vader, JOAN MELCHIOR KEMPER, aan het ontwerp gehad heeft. Het laat zich echter begrijpen, dat dit niet wel kon geschieden, zonder tevens, zij het dan ook kortelijk, te doen uitkomen, de hooge waarde van het ontwerp voor de wetenschappelijke, voor de geschiedkundige beoefening van het tegenwoordig burgerlijk regt. Men kan daaraan meer of minder gewigt hechten; maar ieder die niet is „een oppervlakkig dweeper met de codificatie,” zal toch wel toegeven, dat zonder geschiedenis geene grondige kennis van het regt denkbaar is, en met den schrijver der voorrede instemmen, dat het Burgerlijk Wetboek, even weinig als eenig ander wetboek, alleen uit het wetboek zelve behoort te worden verklaard.

„De beteekenis van de woorden der wet uit te pluizen,” lezen wij aan het slot der voorrede, „met behulp van taalkundige woordenboeken, en, waar de gewone taalkennis te kort schiet, het gezag van beroemde letterkundigen in te roepen, of uit de geschiedenis van onderscheidene duistere redactiën te trachten het onoplosbare problema te verklaren, wat wel gewild is door den wetgever — d. i. de denkbeeldige persoon die bestaat uit meer dan honderd personen: uit koning, verantwoordelijk minister, leden van den raad van state en de beide kamers der staten-generaal, vormt niet al hetgeen tot de wetenschappelijke uitlegging des regts behoort.”

Zonder het betrekkelijk nut van dat alles geheel te ontkennen, is de schrijver echter van oordeel, dat de tegenwoordige wet, om de ware beteekenis der regtsinstituten zoo als zich die geschiedkundig ontwikkeld hebben, te

vinden, moet worden vergeleken met vroegere wetboeken en ontwerpen, waaruit het is voortgekomen. En daaronder juist bekleedt het ontwerp van 1820 eene zeer voorname plaats.

A. DE PINTO.

BUITENLANDSCHE LITTERATUUR.

Untersuchungen über die Cautio praedibus praediisque von ALPHONS RIVIER, Doctor beider Rechte, Privat Docent an der Universität zu Berlin. — Berlin 1863. — pag. 132 8°.; — door J. E. GOUDSMIT, Hoogleraar te Leiden.

Over het jus Praedictorium en de zoogenaamde cautio praedibus praediisque, heeft men bij de schaarschte der bronnen nauwelijks zekerheid te verwachten. De ouderen hadden daarvan niet dan onklare voorstellingen of op losse grond gebouwde gissingen. Eerst in het midden der vorige eeuw, is dit onderwerp, voor zoo verre toen mogelijk, grondig behandeld door CHRISTIAN GOTTLÖB HEYNE in zijne inaugurele dissertatie de jure praedictorio, praeside JOANNE AUGUSTO BACH; Leipzig 1752.

De ontdekking van de tabula Malacitana gaf den als philoloog niet minder dan als jurist geprezen MOMMSEN, aanleiding, om dit punt wederom ter sprake te brengen, doch hebben zijne resultaten verre van algemeene erkenning gevonden. Althans vonden enkele bestrijding bij ZIMMERMANN (de notione et historia cautionis praedibus praediisque, Berl. 1857), andere bij DERNBURG in zijn *Pfandrecht* I p. 26, 44 en in het *Krit. Zeits.* III, 74 en volg. De schrijver van het door ons aangekondigde werkje, houdt het zelfs nu nog niet mogelijk, de Theorie der cautio praedibus praediisque vast te stellen, en wil alleen, zich beijverende de voorhanden bouwstoffen te gebruiken en, gelijk

hij zich uitdrukt: „mehr aus den Quellen heraus als in den Quellen hinein zu interpretiren,” Untersuchungen en niet „ein geschlossenes Ganze” leveren. Bij zoo bescheiden optreden, matigt de critiek hare eischen.

Het doel van elke borgtogt is, om door meervoud van schuldenaren, de zekerheid der schuldeischers te verhoo- gen. Bij de Romeinen geschiedde zulks gewoonlijk in dien vorm, dat de verplichtingen van den schuldenaar en die van den borg formeel waren van gelijken aard en gelijke werking, zoodat waar de hoof'schuldenaar, b. v. door het *nexum*, tot betaling gedoemd was (*damnatus*) diens borg als ware hij bij gewijsde veroordeeld, niet minder streng werd behandeld. Ook hem dreigde parate executie, verlies van vrijheid of leven, vernietiging van persoonlijkheid.

Als oorspronkelijke strenge borgen waarvan de onmid- delijke executie het kenmerk is, komen voor *Vas* en *Praes*. De *S.* houdt *praes* = *praevas*, voor eene versterking van *vas* en ziet in beiden niet anders dan bij den *Nexus*, de als *pand* ook *in hun lijf* verbondenen, terwijl DERNBURG (1) *vas* afleidt van *fando*, en alzoo de *Praedes* verklaart als diegenen, die uit de menigte te voorschijn treden, om zich door hun woord jegens den staat te verbinden. Wat van deze en andere wonderlijke etymologiën zij, naast de strenge publicistische verbindtenis door het *Nexum*, vormden zich allengskens, van minder krachtige regtsgevolgen begeleide overeenkomsten, en daarmede tegelijk nam ook de borgtogt eene andere gedaante aan, bepaaldelijk in zoo verre, als zij niet meer naar zich sleepte *onmiddellijke verdoeming*, maar alleen door eene regtsvordering leidde tot veroordeeling; en toen eindelijk ten gevolge van de *lex Poetelia* het *nexum* zijne executorische kracht had verloren, verviel daarmede de rede van zijn bestaan. Het verdween uit het verkeer en met hem zijne strenge satelliten, om plaats te

(1) T. a. p. pag. 44.

maken voor de privaatrechterlijke *adpromissores*. Alleen nog waar het gold verpligtingen jegens den staat, die niet gelijk later de *Fiscus*, als een bloot subject van burgerlijke regten, maar steeds en in elke betrekking als magthebber optrad, daar behield, en hoofdverbindtenis en borgtogt om de persoonlijkheid van den schuldeischer, hetzelfde regtsgevolg, als welke het *nexum* of *judicatum* aan privaatrechterlijke verbindtenissen had vastgeknoopt: daar bleef voortduren de onmiddellijke executie van de persoon en die van het gansche vermogen van hem, die jegens het *populus* door niet nakoming zijner verpligtingen de trouw verbroken had.

Geen wonder alzoo, dat bij de oude grammatici en juristen de *praedes* niet meer voorkomen, dan in betrekking tot den staat, met uitzondering van de *praedes litis et vindiciarum* (1) als overblijfsel naar het schijnt van de *legis actio sacramento*, waarbij de verliezer de verbeurde som in de schatkist te storten had. De *praedes* daarentegen, waarvan men gewaagt bij de *cautio damni infecti* berusten op een bedorven tekst in de L. 6. § 7. D. comm. divid. (2), waar volgens eene bij de *fratres Taurelli* reeds voorkomende variant, voor *praedibus* moet worden gelezen *pro aedibus*, eene lezing die, (het is vreemd genoeg dat dit noch door den S. noch voor zoo verre ik weet, door een' zijner voorgangers is opgemerkt) bevestigd wordt door een Scholium van *Cyrellus*, Basil. XII 2, VI 8. 'Ο ἐπερωτηθεὶς δάμνι μφέατι ὑπὲρ τοῦ κοινού οἴκου οὐκ ἔχει τὸ κομόυνι διβιδούνδο.

Nadat intusschen in het private handelsverkeer het denkbeeld van wraak wegens geschonden trouw meer op den

(1) Gaj. 4, 16, 94.

(2) 'Si damni infecti in solidum praedibus caveris, Labeo ait communi dividendo iudicium tibi non esse: cum necesse tibi non fuerit in solidum cavere, sed suffice-re pro parte tua quae sententia vera est.' De Florentina heeft *praedibus*. Waarschijnlijk is de fout gevolg van een niet opgemerkt siglum *praedibus*. — DERNBERG t. a. p. pag. 28 handhaaft nog de lezing *praedibus* en MOMMSEN tab. Mal p. 446 n°. 30 leest *praedibus*.

achtergrond was geraakt, en de waarborgen meer in het vermogen, dan in het lijf van den schuldenaar gezocht werden, oefende dit ook zijnen invloed op de verbindtenissen jegens den staat, en werd alzoo de verpanding, bepaaldelijk die van onroerende goederen, een integrerend deel van de cautio praedibus, zoodanig echter, dat nog wel praedes zonder praedia, maar nimmer deze zonder gene verbonden waren, ingevolge het Romeinsche Staatsregterlijke beginsel, dat de wezenlijke zekerheidstelling jegens den staat, moet geschieden door middel van personen en zij alleen dan, wanneer deze niet voldoende is, door zakelijke versterkt, niet vervangen wordt (1).

In die gedaante vinden wij, nadat in het private regt de praedes hun grond en aanleiding verloren hadden, deze instelling nog in de keizertijden op het gebied van staats-schulden; zoo bij geldleeningen (2), zoo bij door magistraatspersonen opgelegde boeten (3); zoo bij de leg. actio sacramento wegens hetgeen in de openbare kas moest worden gestort; zoo wegens veroordeeling in het repetundenproces, dat in den vorm van de leg. act. sacramento gegoten was: zoo bij koopcontracten met den staat gesloten (4); zoo bij verpachting van indirecte belastingen: zoo bij de aanbesteding van openbare werken zoo wel te Rome als in de municipia (5); zoo eindelijk werd de

(1) L. 7. D. de stip. Praet. «Satisfactiones personas desiderant pro se intervenientium et neque pignoribus quis neque pecuniae vel auri vel argenti depositione in vicem satisfactionis fungitur.» Tab. Malac. c. 60 «arbitratu ejus qui ea comitia habebit, praedes in commune municipium dato: Si de ea re iis praedibus minus cautum esse videbitur, praedia subsignato arbitratu ejusdem.

(2) Liv. 22, 60 dandam ex aerario pecuniam mutuam praedibus ac praediis cavendum populo censerent.

(3) Liv. § 8, 58. Iudiciis a C. Tarentio praetore perfectis — damnati, praedes eodem die Quaestoribus urbanis dederunt Gell. VII: 19.

(4) Fest. s. v. manceps en de lex agraria van 643, cap. 19.

(5) Zie tab. Malac. c. 63 en het bekende aanbestedings-contract van Putcoli ons voor een gedeelte bewaard gebleven.

cautio praedibus praediisque geeischt van de municipale ambtenaren die het beheer hadden over het gemeentevermogen (1). Van eene borgstelling der magistraten te Rome vindt men geen spoor, en schijnt deze aldaar niet te hebben plaats gegrepen, hetgeen zich alleen daardoor laat verklaren, dat door hunne handen te groote sommen gingen, dan dat men iemand zou gevonden hebben geneigd om zich daarvoor te verbinden; althans komt mij deze reden veel waarschijnlijker voor, dan die welke MOMMSEN er bijvoegt, dat men in den senatorencensus genoegzamen waarborg zag, of die de Schrijver meent te vinden in de verpligting tot rekening en verantwoording, alsof rekenen en tellen op hetzelfde neerkwam; en indien de quaestores zonder mandaten van den senaat, geene betaling uit het aerarium konden doen, zoo was men daardoor nog geenzins zeker, dat het aangewezen bedrag tot het bestemde doel werd aangewend.

Onder de vereischten om borg te zijn, behoorde, dat men niet reeds uit anderen hoofde aan den staat als praes verbonden was (2), een vereichte even doelmatig en door de tabulae publicae ligt te controleren. Dat hij tevens civis moest zijn, zoude ik niet zoo zeer uit de l. 2 § 1 D. de pollicit. als veeleer met HUSCHKE (3), daaruit opmaken, dat de borg zoo als hij in den census volgens de centurieninrigting een bestanddeel van den staat uitmaakte, verbonden was. Dat daarentegen de praes altoos grondbezitter moest zijn gelijk de S. met MOMMSEN stelt, houd ik minst genomen voor twijfelachtig; veel waarschijnlijker dat dit geheel aan het oordeel en het beleid van den ma-

(1) Z. l. 3. § 4. D. de adm. rerum ad civ. pertin. Tab. malae. 60: praedes in commune municipum dato, pecuniam communem eorum quam in honore suo tractaverint, salvam is fore.

(2) Lex agr. 46, manceps praedes praediaque soluta sunt.

) Zeits. für Gesch. Rechtswissens, D. XIV, p. 268.

gistraat was overgelaten (1). De plaatsen door MOMMSEN (2) aangehaald bewijzen alleen, dat de goederen van den borg soms verpand waren, niet dat iedere borg per se bezitter moest zijn van onroerende goederen. (Zoo moet bij ons elke voogd hypotheek stellen, zonder dat daarom een niet bezitter van de voogdij wordt uitgesloten.) Evenmin wordt het bewezen door de L. agraria reg. 28, die niet eens van praedes gewaagt, of door het bouwcontract van PUSSOLI, dat van den redemptor zelve spreekt.

De zakelijke waarborg ten behoeve den staat bestond voor zoo verre men dit uit de bronnen kan opmaken, in de verpanding van onroerende goederen. Dat ook roerende (mobilia pretiosa) daarvoor vatbaar waren gelijk HUSCHKE stelt (3), komt mij niet zeer waarschijnlijk voor. De woorden van Gaj. II 61 *rem popul. obligatam*, bewijzen zulks te minder, naarmate hij er in één adem op laat volgen, sed hoc casu *praedium* biennio recipitur, terwijl hij bovendien zwijgt over de usureptio van roerende goederen. Overigens moesten ook deze praedia los van elk ander staatsverband en in het Quiritarische eigendom zijn des verpanders, zoodat per se uitgesloten waren de praedia provincialia, waarvan de staat den eigendom had en de gebruikers slechts bezit en genot (4). Hierop doelt Cic. pro Flacco Cap. 32: als hij zegt *Illud quaero sint ne ista praedia censui censendo? habeantne jus Civile? Sint necne mancipi, subsignari apud acriarium aut apud censores possint?*

Over den vorm, waarin de borgtogt gesteld werd, heerscht twijfel. Vrij luchtig springt de S. om met de wederlegging van MOMMSEN, die de noodzakelijkheid van elke formaliteit ontkent wegens de tegenwoordigheid en de

(1) Tab. M. 60, *arbitratu ejus qui ea comitia habebit, praedes in commune municipium dato.*

(2) Tab. Malac., p. 470, not. 37.

(3) Krit. Jahrb., V 601.

(4) Gaj. 2, 7.

medewerking van den magistraat (1). Toch geloof ik met hem, dat eene verb. obligatio wezenlijk vereischte was overeenkomstig het algemeene karakter van de borgtogt, terwijl daarvoor ook pleit de definitie van VARRO en FESTUS, die hunne zij het dan ook ongelukkige etymologie (2) toch waarschijnlijk in verband brengen, met hetgeen tot het wezen der zaak behoort. Dat men den praes niet als sponsor behandelde, maar veeleer de rechtsgevolgen bij beiden verschillend waren, bewijst nog in geenen deele, dat bij den eersten, geene stipulatio gevorderd werd. Zoo kon ook de sponsor alleen daar voorkomen, waar de hoofdverbindtenis eene verborum obligatio was, de fidejussor daarentegen bij elke overeenkomst gevoegd worden (3) en toch bij beiden interrogatio et responsum, hoezeer in een wat gewijzigden vorm.

De namen van den schuldenaar en de borgen, gelijk die der door beiden verpande goederen, moesten in eene schriftelijke acte opgenomen en deze onderteekend worden. *Subsignare praedia* beteekent alzoo letterlijk zijn naam onder de praedia zetten (4).

De voor den magistraat opgemaakte schriftelijke acte, werd aan den Quaeator aerarii overhandigd, om in het archief neergelegd of in de stads-registers te worden aangeeteekend (*deferri, referri ad acrarium*) (5).

(1) Tab. mal. p. 469.

(2) Fest. v. Praes est is qui populo se obligat, interrogatusque a magistratu, an praes sit, ille respondet: praes. Varro. Praes qui a magistratu interrogatus in publicum. an praes est, a quo et cum respondet, dicit, praes.

(3) Gaj. 3, 118, 119.

(4) L. 39, D. de V. S. *Subsignare* werd later ook absoluut gebruikt voor zekerheidstelling en toen men eindelijk aan de praedes niet meer dacht voor *pignori dare* l. 5. § 10. D. de jur. immun. l. 28 § 3. C. de a. m. tut.).

(5) Tab. Malac. 63. »*Quasque locationes fecerit quasque leges dixerit, quanti quit locatum sit et praedes accepti sint, quaeque praedia subditi a subsignata, obligatae sint quique praediorum cognitores accepti sint, in tabulas communes municipum ejus municipi referantur facito cet.* L. Thoria reg. 45 et 100.

Niet alleen echter dat er borggen moesten worden gesteld en soms ook goederen verpand, maar een en ander moest stevigen waarborg opleveren voor den staat (satis subsignare, recte cavere) alles natuurlijk naar het goedvinden van de overheid (quanti ei censuerint) die daarover oordeelde, hetzij alleen hetzij met bijzitters (1). Het spreekt intusschen van zelve, dat ook hier niet bloote willekeur heerschte, maar zekere vaste administrative regelen werden in acht genomen. Dat geerfde goederen ten dien aanzien de voorkeur hadden, boven die welke op eenige andere wijze verworven waren, zoude ik uit de enkele plaats van de Lex Agraria Reg. 27, 28 niet durven besluiten (2) en komt mij zelfs eene dergelijke angstvalligheid bij de solemnele en openbare wijze van eigendoms-overdragt der Romeinen, vrij onwaarschijnlijk voor.

Ter beoordeeling en waardering der tot pand aangeboden goederen, werden deskundigen gekozen, die in de tabula Malacitana bestempeld worden met den naam van cognitores, en analogie opleveren, zoowel met de arbitri ad fidejussores probandos als voornam. met de affirmatores tutorum l. 4. § 2. D. de fidej. et nom. l. 13. pr. D. de min.

De zekerheid door de borgtogt van den Praes bestond hierin, dat hij met zijn gansch vermogen in den toestand, waarin het zich bevindt ten tijde der executie jegens den staat verbonden is, zoo hij niet nog daarenboven bijzondere goederen heeft moeten verbinden. Deze zijne verbindtenis vloeit voort uit de verb. obligatio, waardoor hij verplicht wordt, tot datgene wat de schuldenaar heeft natekomen (3). Geleid of liever misleid door eene plaats in den zoogenaamden Pseudo-Asconius, heeft men onder de benaming van *bona praedia* een eigenaardig verband van goe-

(1) De consilii majoris partis sententia quanti ei censuerint.

(2) Tantidem pro patrito redemptum habeant, pro praede subsignent.

(3) Fest. s. v. *manceps*, quia tam debet praestare populo quod promisit quam is qui pro eo praes factus est.

deren aangenomen, dat eenigermate zou overeenkomen met de latere generale hypotheek. Men kan het thans wel (1) als uitgemaakt beschouwen, dat deze valsche leer berust op eene valsche interpunctie van eenen valschen Ascinius, en dat (2) dit verband met de instelling die zich eerst in de keizertijden ontwikkelde, niets gemeen heeft.

Ook de cognitores waren aansprakelijk, niet echter voor de niet nakoming in het algemeen, maar alleen dan wanneer, hetgeen zij omtrent de hoedanigheid en de waarde der goederen verklaard hadden, bleek onwaar te zijn geweest *Si quit eorum in quae cognitores facti erunt, ita non erit*, (tab. Mal. c. 64.). Men denkt onwillekeurig aan onze schatters, die verplicht worden, de door hen getaxeerde goederen voor den door hen gewaardeerden prijs over te nemen.

Van de verplichting van den borg, was die des hoofdschuldnaars kwalitatief niet onderscheiden (eadem obligatione tenentur), ja zelfs zoude gelijk men beweert de hoofdschuldnaar zijn eigen Praes hebben kunnen zijn, een beweren intusschen dat alleen berust op het *idem Praes* (3) in het aanbestedings-formulier van PUTEOLI en door MOMMSEN (4) in dier voege verklaard wordt, dat de schuldenaar daardoor strenger verbonden was, dan hij overigens ex locato conducto zou zijn geweest. Neemt men met ons aan, dat de verbindtenis van den schuldenaar eene stipulatie was, zoo kan deze de aanleiding voor den *eigenborg* niet geweest zijn. Ik geloof dus veeleer, dat het *idem Praes* niet beteekent een *eigenborg*, maar veeleer verbonden gelijk en met dezelfde gestrengheid als de *praes*. Deze technische

(1) DERNBURG. Pfandrecht I p. 42.

(2) Cic. in Verr. I. 54. Ubi illa consuetudo in bonis praedibus, praediisque vendundis — ut optima conditione sit is cuja res erit, eujum periculum. Pseudo-Ascon: Bona praedia sunt res ipsae, praedes homines id est fidejussores, quorum res, bona praedia uno nomine dicantur.

(3) C. BLOSSIUS Q. F. HS. MD, Idem praes. Q. FUFICIUS E. F.

(4) Tab. Mal. p. 471, not. 42.

uitdrukking *idem Praes* heeft niemand ontdekt in de plaats bij Festus. „Manceps dicitur qui quid a populo emit conductive, quia manu sublata significat se auctorem emtionis esse: qui idem praes dicitur; dat wil niet zeggen, dat de manceps ook *praes*, maar dat de manceps *idem praes* genoemd wordt.”

Zeer te regt bestrijdt onze S. de meening van hen, die stellen, dat tegen den hoofdschuldenaar zelve geene vervolging kon worden ingesteld. Er zou inderdaad moeilijk een grond te vinden zijn, waarom men ten deze van de algemeene voorschriften over borgtogt zou zijn afgeweken, daar het toch den staat niet om verzwakking, maar veeleer om vermeerdering van waarborgen te doen was. Dat bij de Praedes litis et vindiciarum, degeen die het proces voerde niet aansprakelijk zoude zijn geweest, kan ik bij Gaius niet lezen (4, 16) en bepaaldelijk is deze meening in strijd met de aangehaalde plaats van Festus i. v. manceps en met de lex Agraria 100. Waarschijnlijker is dus, dat de staat het regt had naar verkiezing den hoofdschuldenaar of den borg aan te spreken. Dat hij veelal met den laatsten begon, is in zoo verre natuurlijk, als men van den aanvang af, meer waarborg in dezen, dan in genen gezien had.

Gelijk de magistraat het personeel der borgen had te beoordeelen, zoo was het ook aan hem alleen te beslissen of de *manceps* met borgen alleen kon volstaan, dan wel ook goederen in pand zou geven (1). Behalve uit andere plaatsen blijkt dit uit de tab. Malac. c. 60. Si de ea re praedibus minus cautum esse videbitur, *praedia* subsignato arbitratu ejusdem.

Meer twijfel bestaat onder de schrijvers over den aard van het regt, dat de Staat zich op de bona subsignata verwierf. Er zijn die denken aan een eigendomsregt door

(1) *Praedibus praediisque* beteekent dus *fidejussoribus et pignoriis*.

een pactum fiduciae, waarvoor eenigzins schijnt te pleiten de aanduiding van den staatspachter als *manceps*. Hiertegen staat over, dat in geen der wetten of rechtsbronnen ooit de staat als eigenaar vermeld wordt, maar overal en steeds sprake is van *subsignare*, *obligare*, van *praedia praedes soluti*. Trouwens, waarom zou de staat, die in zijn wetgevende almacht zich oppermachtige beschikking kon voorbehouden over des schuldenaars vermogen, de toevlugt hebben genomen tot eene vorm van verpanding, die alleen in de hulpeloosheid der overige schuldeischers hare aanleiding had gevonden? Anderen wederom ontkennen elk pandrecht, en stellen dat de bona subsignata met en in het overige vermogen des schuldenaars, verbonden waren en de subsignatio alleen ten doel had de aanwijzing van voldoende solvabiliteit (het zoogenaamde Nachweises-system). Zeer te regt vraagt onze S. waarom sich so sehr sträuben gegen den einfachen Begriff des Pfandrechts? Varro zegt, *quod ea pignori data mancipis fidem praestant*; het scholium Bobiense, *subsignandi haec solebat esse causa*, ut loco *pignoris* praedia sua reip. obligarent. Gaj. II. 61 spreekt van eene res populo *obligata*. CICERO gebruikt het woord *subesse*. De tab. Malacitana *Subdere*, Syn. met het *supponere* (Gr. *ὑποτίθημι* en *ὑπόθηκη*). Dat ingeval van niet voldoening zonder het in acht nemen der gewone formaliteiten, onmiddellijk tot den verkoop kon worden overgegaan, is een bloot gevolg van het staatsregterlijk karakter der verbindtenis, waarbij de staat zich niet noodeloos aan banden legt, zonder echter aan den anderen kant willekeur te plegen of door eene al te groote gestrengheid zijn doel voorbij te streven (1).

---

(1) De verpander behield tot den verkoop alle bevoegdheden des eigenaars l. 205 D. de V. S. De staat stelt zich niet in het bezit, en heeft ook geene actie als de latere Serviana, verg. DERNBURG. Pfandrecht p. 35.

De laatste sporen van de *caut. praedibus praediisque* worden gevonden bij GAIUS, in eene plaats van PAULUS en in de *fragm. vatic.* s. 336. In het Justinianeische regt komt zij niet meer voor. Zij verdween, toen eensdeels andere instellingen en vormen te voorschijn traden, anderdeels afwijkende middelen van zekerheid haar vervingen. De *Praedes sacramenti* volgden het lot der *legisactiones*. Met de wijziging van het strafproces verviel de toepassing voor de *repetundae*, terwijl door de oplossing van het *acerarium* in den *Fiscus* (1), door het allengskens toekennen aan dezen van eene algemeene hypotheek, eerst in enkele gevallen, vervolgens in alle zaken die men met den *Fiscus* had uitstaan, en eindelijk door de opheffing van menigvuldige belemmeringen, waarmede de gewone borgtocht te kampen had (2), alle aanleiding tot het doen voortduren dier overoude republikeinsche instelling was vervallen.

Wat den verderen loop der zaak aangaat, zoo waren twee gevallen mogelijk. Of de schuldenaar kweet zich van zijne verplichting en zoowel hij als de *praes* waren bevrijd. Vermoedelijk werden dan hunne namen in de openbare registers geroyeerd (3) (*nomina deleta*). In het tegenovergestelde geval greep executie plaats, en wel in de oudste tijden gelijk bij den *nexus*, *judicatus* en *confessus* door middel der *manus injectio*, door verkoopen, dooden en in stukken snijden, alles onder het gezigtspunt van straf wegens geschonden trouw. Van deze strenge executie is later niets meer overgebleven dan de naam, waardoor echter een geheel ander denkbeeld wordt uitgedrukt. De *S.* be-

(1) Toen er geene sprake meer was van eene het *populus* vertegenwoordigende instelling, kon nauwelijks meer *praedibus praediisque* worden zekerheid gesteld. Zie overigens de geschiedkundige ontwikkeling, bij DERNBURG t. a. p. bl. 335.

(2) Gaj. 3, 125.

(3) Zie l. *Agraria*, 46, 100, volgens de restitutie van MOMMSEN.

strijdt hier op eene mijns inziens onwederlegbare wijze, de meening van MOMMSEN en anderen, als zoude de zoo strenge executie tegen de borgen, en dat wel zonder eenige regterlijke tusschenkomst, zonder vindex, zonder addictio, zonder de dies justi nog in het keizerlijke regt gegolden hebben, terwijl toch in de bronnen van een zoodanigen verkoop niets voorkomt en bovendien de borg zelf kon medebieden (1). De *venditio praedum* heeft dus in de keizertijden eene gansch andere strekking. Gelijk namelijk de hypotheek van den staat op de goederen van den insolventen schuldenaar, aan den Sector, die van andere schuldeischers aan den bonorum emtor werd verkocht, zoo draagt deze zijne *van parate executie voorziene vordering* tegen de borgen en cognitores, met zijn pandregt op de bona subsignata, over op den praediator. Het is deze overdracht der vordering bij wege van verkoop, welke door CICERO en in de tabula Malacitana wordt uitgedrukt door *venditio praedum*, niet alsof nog werkelijk de persoon der praedes het eigentlijke voorwerp der executie uitmaakte.

Het is alzoo de staat, die zijne regten tegen de praedes, alsmede die op de praedia subsignata verkocht aan hen die daarvan een beroep maakten en *praediatores* worden genoemd. Nam zegt Gaj. II. 61 qui mercatur a populo praediator appellatur, waarbij men met RUDORF (2) aan te vullen heeft *rem populo obligatam*, gelijk nu ten overvloede blijkt uit de tab. Malac. (ii qui eos praedes, cognitores, ea praedia mercati erunt). En vermits de praediatores in zooverre overeenkomst hadden met hen, die hetzij als pachters, hetzij als aannemers met den staat in regtsbetrekkingen kwamen, zoo ligt het in den aard der zaak, dat eensdeels, ten einde op eene grootere schaal

(1) Zie RUDORF R. G. II. 308, not. 15.

(2) Zeits. für Gesch. Rechtsw. D. XIV. p. 441, not. 14.

te kunnen werkzaam zijn, gelijk van publicani, zoo ook van dezen zich vereenigingen hadden gevormd, die de Staat in zijn eigen belang erkennen en beschermen moest (1), maar tevens dat over de verhouding van de praediatores tot en hunne verplichtingen jegens den staat, zoowel door gewoonte als op den weg der wetgeving, zich een aantal van voorschriften ontwikkelde, dat bekend werd onder de benaming van het jus praediatricium (2), welk regt de toenmalige juristen als zoo moeilijk en ingewikkeld beschouwden, dat zij hunne cliënten plagten te verwijzen tot hen die daarin als lieden van het vak bedreven en als het ware specialiteiten waren (3).

Bij Suetonius (Claud. c. 9), bij GAIUS 4, 28 en in het stadregt van Malaga komt bovendien voor de *Lex praediatrica* (4). Wat daarvan vaststaat, is, dat volgens deze wet aan de pachters der vectigalia werd toegekend de legis actio per pign. cap. tegen de belastingschuldigen (5). Voorts ordende ze de executie tegen de borgen en schatters, de voorwaarden van den verkoop ingeval het daartoe komen moest, en eindelijk de voorziening voor het geval dat zich onder de gewone bedingen geen liefhebbers voordeden (6).

De tijd van de lex Praediatrica is ons niet bekend. Zeker is het dat de Edicta der Praetores en andere

(1) Tab. Malac. 65.

(2) Over dezen naam heerschten vroeger zeer onjuiste begrippen, tetsat Heyne t. a. p. daaromtrent betere denkbeelden opperde.

(3) Cic. pro Balbo c. 20 Etenim si Q. Scaevola ille augur, quum de jure Praediatrico consuleretur, homo juris peritissimus consultores suos ad Furium et Cascellium praediatores rejiciebat.

(4) MOMMSEN tab. p. 474 noemt ze Eine uber Realisirung der für Gemeindeschulden bestellten Sicherheiten erlassene Ordnung.

(5) Dat in de aangeh plaats van GAIUS in weerwil van HESCHKE's tegenspraak lege *Praediatrica* moet worden gelezen, houd ik voor niet twijfelachtig.

(6) Suet. t. a. p. Een verrassend licht is op deze zoo moeilijke plaats geworpen door de tab. Malac.

magistraatspersonen verordeningen over hetzelfde onderwerp inhielden en zelfs in het Edict van den Praetor een afzonderlijke titel de Praediatoribus (1) voorkwam.

Om krachtens de lex Praediatoria tot de executie over te gaan, moest natuurlijk de schuld vervallen, de termijn tot uitvoering van het aanbestede werk verstreken zijn. Alsdan echter was volstrekt geene regterlijke tusschenkomst noodig. Daar de cognitores alleen hadden intestaan, voor hetgeen zij ten aanzien van de goederen der praedes verzekerd hadden, zoo volgt hieruit, dat deze eerst dan konden worden vervolgd, als na den verkoop de onwaarheid van hun beweren gebleken was.

De verkoop werd vooraf bekend gemaakt door openbare aanplakking of afkondiging, behelzende den dag des verkoops, de namen der hoofdschuldenaren en borgen, die der praedia subsignata en eindelijk de veilconditien. De toestand van de schuldenaren, wier namen op deze wijze werden bekend gemaakt, wordt uitgedrukt door *pendere* of *venalem pendere apud aerarium* (2).

De verkoop zelve geschiedde op tweerlei wijze of liever in twee termijnen. De eerste is de gewone, gelijk hij door de lex Praediatoria en de practijk geregeld was, nam. in dier voege, dat vordering en pandregt tegen *pari* werden aangeboden, hetzij als *minimum* gelijk DERNBURG gelooft (bl. 37), hetzij als een' vasten prijs, hetgeen ik meer waarschijnlijk houd, omdat anders de tab. Malac. wel eenige bepaling zou hebben gemaakt omtrent het overschot. De *praes* kon zelf meebieden en had waar alles gelijk stond, naar het schijnt een *jus προτιμησης* (3), dat ook in andere gevallen door den staat aan zijne schul-

(1) L. 54. D. de jur. dot.

(2) Zie de aangeh. plaats bij Suetonius.

(3) Cic. in Verr. II l. c. 54.

denaren werd verleend, zie de l. 11. § 4. D. de publ. Dat de verkoop altoos tegen gereed geld geschieden moest is allezins waarschijnlijk, niet zoo zeer om de woorden van de tab. Malacit. (1) als veeleer, omdat de staat, die door insoliede schuldenaren en borgen reeds in verwikkelingen geraakt was, zich niet ligt door wederom crediet te verleenen, in nieuwe beslommeringen zal hebben begeven. Dat van de Praediatores, praedes konden worden gevraagd (zie tab. Mal. c. 65), bewijst het tegendeel niet. Ook bij een contanten verkoop, verloopt eenige tijd voor de betaling, terwijl waar het gold de uitvoering van werken, altoos eenige tusschenruimte plaats moest vinden.

Deed zich nu a pari geen koper voor (si lege praediatricia emtorem non invenerit), zoo wordt ten tweeden male eene veiling aangeslagen die eene *venditio in vacuum* (2) genoemd wordt (Malac. 64). Vordering en pandregt worden nu beneden pari aan den meestbiedende verkocht en toegewezen. Dat de borg bij dezen tweeden termijn niet zou hebben kunnen meebieden, kan ik nog niet inzien. Was het toch zelfs aan smokkelaars geoorloofd de reeds verbeurde goederen in te koopen, en als contant geveld werd, kon dit den staat niet dan voordeel aanbrengen.

Had nu de Staat zijne persoonlijke en zakelijke vordering op den koper overgedragen, deze kon op zijn beurt verhaal uitoefenen op het vermogen des nalatigen schuldenaars. De S. houdt het voor waarschijnlijk dat een termijn werd vastgesteld, binnen welken de praes den praediator kon bevredigen wegens het door dezen aan den staat uitbetaalde bedrag: en dat alleen in geval van

(1) Deze houden alleen de bepaling in, waar de kooppenningen moeten worden gestort, ita legem dicant ut pecuniam in fore? municipii Malac. referatur.

(2) Het spreekt van zelve dat men voor het ontdekken der tab. Mal. deze uitdrukking niet begreep. Thans weten wij, dat zij beteekent *nullo pretio praestito, pro licitationis exitu*.

niet bevrediging de bon. venditio volgde (p. 124). De vraag rijst natuurlijk, waarin dan wel het voordeel des Praediators gelegen was. Dat de kooper gelijk de S. vermoedt, bij wege van procenten van den praes nog wat meer eischen kon, is door niets gestaafd en de tab. Malac. doet veeleer het tegendeel vermoeden. Ook de vruchten van de verkochte goederen hadden weinig te beduiden, als de praedes kort na den verkoop den praediator betaalden (en een langen termijn zal men hun wel niet gegund hebben), en toch was de praediatur naar het schijnt een winstgevend beroep. Ik stel mij derhalve de zaak veeleer zoo voor, dat de kooper die beneden pari had gekocht, het bedrag der gansche schuldvordering van den praes kon verhalen, en de speculatie juist hierin bestond, om bij de in *vacuum venditio* voordeel te behalen, door van *den praes* of uit zijne goederen meer te erlangen dan men wegens zijne schuld aan den staat betaald had. Redenen als welke later b. v. tot de lex Anastasiana geleid hebben, konden niet gelden bij eenen van staatswege bewerkstelligden openbaren verkoop, waarbij het monopolie eener magtige vereeniging van praediatores nauwelijks te duchten was. Het door ons bestreden stelsel berust op den valschen grondslag, alsof het regt des koopers op het vermogen des venditus op ééne lijn zoude staan, met dat van den creditor fiduciarius krachtens het pactum fiduciae; maar wie ziet niet in, het hemelsbreed verschil tusschen hem, die zijn eigendom onder de voorwaarde van inlossing eigenlijk slechts formeel verkocht had, en dengene wiens boedel wegens niet voldoening van verbindtenissen jegens den staat uitgewonnen werd? Ik kan ook met den besten wil, deze theorie door MOMMSEN en anderen gehuldigd, niet bevestigd vinden door GAJUS II. 61, die alleen dit zegt, dat wanneer de Staat eene aan hem verbonden zaak had verkocht aan den Praediator — en deze

den Praes twee jaren in het bezit had gelaten, door *usureceptio* de Praes wederom eigenaar wordt. In zoo verre alzoo was het regt van den praediator beperkt, dat hij het binnen een bepaalden tijd na de executie moest doen gelden, en het is welligt om een' niet al te grooten drang uit te oefenen, door hem tot eene snelle executie te nopen van dengene, met wien hij liever voordeelige schikkingen zou willen maken, dat de usureceptio niet gelijk bij de fiducia in één jaar, maar eerst na twee jaren tijdsverloop plaats greep (*Ex praediatura possessionem biennio usurecipi*) een voorregt, dat naarmate men den kooper gunstigere voorwaarden aanbod, middelijk de belangen van den staat als executant bevorderde. Bovendien wordt het verband dat men heeft meenen te vinden tusschen de fiducia en de praediatura, door de aangehaalde plaats van GAJUS in geen deele bevestigd, maar worden veeleer beide instellingen als van elkaar geheel onafhankelijk, door den regtsgeleerde voorgedragen (GAJ. II. 59—61) (1).

Wat daarvan zij, *ii qui praedes, cognitores ea praedia mercati sunt, praedes, socii, heredes iique ad quos ea res pertinebit*, hebben hun verhaal op het vermogen der praedes en cognitores ut (Malac. c. 65) *ii de iis rebus agere easque res petere, persequi recte possint*. Zeer scherpzinnig brengt de S. de inscriptie van de L. 54. D. de jur. dot. daarmede in verband, dat de res dotales van de praedes, van de executie waren uitgesloten. Zwaarigheid maken de woorden *praedes Socii*. Het is op zich zelve niet onmogelijk dat de praedes van den kooper, zijne actie hadden tegen

(1) Ook DERKBERG, Pfandrecht, p. 39 ziet geen ander verband met de fiducia, dan in den regtvaardigingsgrond van de usureceptio, in zoo verre, als in het voortgezette bezit *pro suo*, ook na den verkoop door den staat geen kwade trouw gezien werd, terwijl zij practisch aan een oogenblikkelijk verlegen schuldenaar de gelegenheid biedt, om iemand te verzoeken, de zaak voor hem in te koopen en later na betaling van den koopprijs, zonder *remancipatie*, den eigendom wederom te verwerven.

dengene, wien hij zelf in regten had kunnen betrekken. Naarmate men het verhaal krachtiger verzekerde, bedong de Staat betere voorwaarden. Toch geloof ik met DERNBURG (1), dat men t. a. p. lezen moet *praedes socii* en daaronder verstaan, degenen, die zich tot den koop in dier voege verenigd hadden, dat de een des anderen borg was jegens den staat. Men ontgaat door deze verklaring het bezwaar door anderen geopperd, dat aan de gewone *praedes* van den *praediator*, al te uitgebreide regten zouden zijn toegekend, en bovendien komt de uitdrukking *praedes socii* voor in de *oratio pro Domo* 18, 48. (2). Neemt men deze uitlegging aan, zoo deed zich reeds voor eeuwen hetzelfde verschijnsel voor als bij ons, dat nam. aannemers van openbare werken, die voor gemeene rekening handelen, zich voortdurend als elkaars borgen aanmelden.

Wij vinden wat vreemd is, niets omtrent het verhaal van den Praes tegen den schuldenaar, hoe zeer het natuurlijk moest plaats grijpen, hetzij door de *act. mandati contraria*, het zij door eene *actio depensi*, eenigermate gelijk aan die van den sponsor.

Leiden, den 25 Oct. 1863.

J. E. GOUDSMIT.

(1) Crit. Zeits. III. p. 84. sqq.

(2) Postremo ne ex praedae quidem societate, mancipem aut praedem socium extra gladiatorum numerum reperire potuisti.

AKADEMISCHE LITTERATUUR.

De verbindtenissen jegens toonder, geschiedkundig en naar het Nederlandsche regt ontwikkeld, door Mr. C. A. COSMAN, Advokaat te Amsterdam. — Amsterdam, GEBROEDERS DIEDERICHS, 364 pag. in 8°.

Het was geen gemakkelijk onderwerp dat de heer COSMAN zich voor zijne akademische dissertatie had gekozen. De leer van de verbindtenissen jegens toonder is in de bewerking met eigenaardige moeielijkheden vergezeld, even als die van alle regtsinstituten, welke geheel vreemd aan de oudere regtsbegrippen, door de behoeften van het maatschappelijk verkeer eerst in later tijd zijn ontstaan. Aan de meeste wetgevingen onbekend, door de regtsgeleerden zelve, die zich uit de boeien van het Romeinsche regt niet konden losrukken, als een *crux juris* beschouwd waarmede men geen raad wist, heeft het langen tijd geduurd vóórdat aan het papier aan toonder die aandacht werd geschonken, waarop het aanspraak kon maken, en vóór dat de wanbegrippen van vroeger tijd voor beter inzicht plaats ruimden. Aan den onvermoeiden arbeid van de Duitsche regtsgeleerden in deze eeuw komt (zonder daarom aan hun Hollandsche voorgangers te kort te doen) de eer toe van het eerst een omvattende wetenschappelijke verklaring van dit regtsinstituut te hebben gegeven. En al kan men zich ook met vele dier verklaringen niet vereenigen, al geeft men ook toe dat de Duitsche nevelachtigheid bij vele een voorname plaats bekleedt, al wordt men ook bij het onderzoek dier verschillende systemen onwillekeurig herinnerd aan de woorden van den scholier in GOETHE'S *Faust*:

„Mir wird von alle dem so dumm

„Als ging mir ein Mühlrad im Kopf herum.“

toch behoeft het wel geen betoog meer dat het onderzoek

onzer Duitsche naburen en met name van KUNTZE de grondslagen heeft aangewezen en tot klaarheid gebragt waarop wetenschap en praktijk zullen kunnen voortbouwen.

Maar al zijn ook de regtsgeleerden allengs tot een beter inzicht van den aard van het papier aan toonder en van de rol, die het in 't maatschappelijk verkeer vervult, gekomen, het is er verre van af dat ook reeds in de verschillende wetgevingen van onzen tijd dit belangrijk onderwerp naar behooren zou zijn behandeld. Integendeel, een zeer stiefmoederlijke zorg is daaraan te heurt gevallen. Om ons slechts bij de Nederlandsche wetgeving te bepalen, behalve alleen eenige magere en disputabele voorschriften in het Wetboek van Koophandel, over kassiersbriefjes en ander papier aan toonder, is dit onderwerp geheel verwaarloosd en vindt men in het Burgerlijk Wetboek wel bewijzen dat de wetgever het papier aan toonder kent ('t geen ook moeilijk geheel te ignoreren zou zijn) en een enkele bepaling omtrent de levering en de vindicatie van dit papier, doch verder niets. Van welken aard de verbindtenis jegens toonder is, welke beginselen dit onderwerp beheerschen, welke juridieke gevolgen daaruit moeten worden afgeleid, over dit alles bewaart de Nederlandsche wetgever het diepste stilzwijgen. Alles is ten dezen opzichte aan de jurisprudentie overgelaten. Terecht of ten onregte? Ik weet geen beter antwoord op deze vraag te geven dan hetgeen de heer COSMAN (p. 238) daarover zegt: „Aan de jurisprudentie mag veel overgelaten worden, maar niet zooveel als onze wetgever doet bij de verbindtenissen jegens toonder; dan houdt de jurisprudentie op het bestaande regt te verklaren en toe te passen, hetgeen hare taak is; zij wordt verheven tot schepster van het regt, hetgeen althans bij ons geheel buiten hare roeping en buiten den kring harer werkzaamheden ligt.» Doch zelfs de wetenschap heeft zich in deze eeuw bij ons te lande weinig aan dit onderwerp laten gelegen liggen. Eerst de heer KIST heeft in zijn belangrijk werk: *het Han-*

delspapier eene afdeeling aan het papier aan toonder gewijd, waarin hij de nieuwste resultaten dienaangaande beknopt mèdeelt en zich in de hoofdzaak aan de meening van KUNTZE aansluit, waarop hij ten slotte nog eene korte beschouwing over de bepalingen onzer wetgeving laat volgen. Later is nog eene akademische verhandeling over dit onderwerp van den heer BLOEMBERGEN verschenen, waarin echter alleen de voornaamste stelsels over het papier aan toonder worden beschouwd, maar de vraag of en in hoeverre de theorie van KUNTZE ook op onze wetgeving kan worden toegepast niet is behandeld. Teregt mogt dus de heer COSMAN zeggen (p. 5): „dat er ook na de verschijning dier beide werken, zoowel op het gebied der positieve wetgeving als op het terrein der geschiedenis, nog veel te zeggen is overgebleven.” Want hetgeen geleverd is, is te beknopt om aan de eischen eener wetenschappelijke behandeling te voldoen. De heer COSMAN heeft getracht in eene bestaande behoefte te voorzien, en hij is daarin, naar ons oordeel, goed geslaagd. Hij heeft in het aangekondigde werk eene uitstekende monographie geleverd, die inderdaad ver boven het gewone waterpas der akademische dissertatiën staat, en een ouder en meer ervaren jurist tot eere zou strekken. En hoewel ook in dit werk veel voorkomt, dat o. i. later voor betere beschouwing zal moeten plaats maken, wij zijn niettemin overtuigd, dat een ieder die het ter hand neemt, het niet vruchteloos zal raadplegen en onze meening zal deelen, dat het de kennis van een hoogst belangrijk en nog te zeer verwaarloosd regtsinstituut bij ons te lande eene groote schrede voorwaarts zal hebben gebragt.

Wij wenschen deze meening door een kort overzicht van den inhoud van het werk te regtvaardigen. De omvang van het onderwerp noodzaakt ons echter sober te zijn en slechts enkele opmerkingen, die ons bij de lectuur voor den geest zijn gekomen, meê te deelen.

De schrijver verdeelt zijn werk in twee hoofdstukken;

in het eerste (p. 8 — p. 186) behandelt hij *de geschiedenis der toonderclausule*, in het tweede *de Nederlandsche wetgeving omtrent de verbindtenissen jegens toonder*. Bepalen wij ons vooreerst tot het geschiedkundig overzicht, dat met groote naauwkeurigheid is bewerkt. De schrijver spreekt daarin vooreerst over de *uitwendige geschiedenis* bij de volken van Europa, met uitzondering van Nederland. Niet onaannemelijk komt ons zijne gissing voor, door een beroep op den Talmud gestaafd, dat het gebruik van het papier aan toonder aan de Joden is ontleend, en dat het zich bij hen het vroegtijdigst heeft ontwikkeld (p. 16). Merkwaardig mag het evenwel heeten, dat men in de middeleeuwen, en zelfs ook nog lang na dien tijd, slechts het zoogenaamd onvolkomen toonderpapier schijnt gekend te hebben, waarbij de toonderclausule eerst na den naam van den oorspronkelijken schuldeischer voorkomt, in den vorm door STRACCHA vermeld: *na Titio, o a chi presenterà la presente polizza* uit welken vorm later het volkomen toonderpapier, dat alleen aan den houder zonder verdere aanduiding luidt, zich heeft ontwikkeld. Na een beschouwing van den vorm der clausule en van de verschillende ordonnantiën en wetten op dit stuk in Duitschland, Frankrijk en Engeland, gaat de schrijver over tot de behandeling der *inwendige geschiedenis* tot aan den aanvang der 19de eeuw, mede echter met uitsluiting van Nederland, en levert ons eene historia dogmatum, waarin vele belangrijke bijzonderheden voorkomen, omtrent de wijze waarop dit instituut door de regtsgeleerden werd opgevat. Terwijl eenige schrijvers van gezag, zoo als MOLINAEUS en CARPZOVIVS, zich streng aan de beginselen van het Romeinsche regt vastklemmende, aan de toonderclausule alle kracht meenden te moeten ontzeggen, is tevens eene andere rigting waar te nemen, door practici voorgestaan, welke, zonder diep over de beteekenis van het toonderpapier na te denken zich aan de praktijk aansloten en aan de toonderclausule toegaven

wat door de behoeften van het verkeer werd gevorderd. Hiertoe behooren o. a. SAVARY en BLACKSTONE. Al kan men nu den schrijver niet geheel ongelijk geven, wanneer hij (p. 36) zegt, dat deze laatsten den naam van wetenschappelijke juristen niet verdienen, wij voor ons kunnen den wensch niet onderdrukken dat èn vroeger èn thans meer dergelijke juristen werden gevonden, die geen vergeefsche moeite doen om een aan vorige geslachten onbekend verschijnsel uit regtsregelen, welke om dezelfde reden daarop geen betrekking kunnen hebben, te verklaren, maar zich bepalen tot het maken eener naauwkeurige studie van de wijze waarop zij dat verschijnsel in het leven zien optreden om het vervolgens ook daarnaar te beoordeelen en het aldus uit zich zelf te verklaren. Men ga uit van de empirie en beginne met toe te staan wat het verkeer vordert en wat als bestand niet meer is weg te redeneren. De juridische analyse moge dan later volgen. De wetenschap zal op die wijze geen schade geleden hebben. Want hare taak is niet het regt te scheppen, maar de verschillende levensbetrekkingen, voor zoo ver die een onderwerp van regt kunnen uitmaken, op te merken, te analyseren en te coördineren. Op die wijze alleen zal de vrije ontwikkeling der individuën in hunne onderlinge verhoudingen worden bevorderd; zij die anders denken, schijnen mij toe wel eens te vergeten dat de taak van het regt geen belemmering dier ontwikkeling mag zijn. En hadden allen gehandeld zoo als de practici, waarvan de schrijver gewaagt, er zou vrij wat minder onzin over dit onderwerp zijn geschreven en aan het verkeer gegeven zijn wat daaraan toekwam.

Tusschen deze beide (ieder in hare soort consequente) rigtingen staat eene derde rigting, welke vertegenwoordigd wordt door degenen, welke, aan de eene zijde huiverig het bestaande regt geheel te laten varen, aan de andere zijde inziende dat men aan wezenlijke behoeften moest te gemoet komen, een middenweg insloegen en bij wijze van transactie

beide stelsels met elkander trachtten te verzoenen. Doch het ging met hen als met allen die over beginselen transigeren; de consequentie werd opgeofferd en hun systeem werd zoo gekunsteld en onnatuurlijk dat het slechts door het aanwenden van allerlei gezochte hulpmiddelen smakelijk kon worden gemaakt. Altijd stuitte men op de aan het Romeinsche regt onbekende verbindtenis jegens een ongenoemden derde. En dan ook durfde men het beginsel waarop alles aankwam: de afscheiding van den persoon van den lateren houder van dien der vroegere niet streng doorvoeren. Want hoe kon iemand aan een ander meer regten overdragen dan hij zelf bezat? Vandaar de verschillende onvoldoende pogingen om de juridieke betrekking van den houder te verklaren; vandaar de meening dat de houder van een papier met toonderclausule als *solutionis causa adjectus* te beschouwen is; vandaar de verschillende praesumptiën van mandaat, traditie en cessie op den houder toegepast en op wier onjuistheid de schrijver terecht opmerkzaam maakt (p. 39—42), wanneer hij over hare verdedigers, met name BOERIUS, REBUFFUS, STRACCHA en SCACCIA spreekt. Bij latere theoretici is echter meer een streven waar te nemen om den persoon van den houder af te scheiden van dien van oorspronkelijken schuldeischer, 't geen de schrijver doet opmerken, wanneer hij de theorie van GLÜCK ter sprake brengt (p. 43), die het meest nabij de waarheid kwam. Wij komen thans tot de geschiedenis der toonderclausule in de Nederlanden (p. 46 vlg). Evenals in de vorige afdeeling wordt ook hier de *historia juris externa* en *interna* afzonderlijk door den schrijver behandeld. Het komt ons voor dat dit gedeelte blijkbaar met billijke voorliefde bearbeid, als een der best geslaagde van het geheele werk moet worden beschouwd. De schrijver deelt ons hierin de resultaten mede van een naauwgezette bronnenstudie en is in dit opzigt vollediger en uitvoeriger dan

zijn voorganger BLOEMBERGEN, wiens dissertatie, hoewel daaraan de lof van scherpzinnigheid en duidelijkheid niet mag onthouden worden, echter te zeer de sporen van overhaasting en onnaauwkeurige bewerking vertoont. Met verwijzing naar verschillende costumen betoogt de schrijver, sprekende over de uitwendige regtsgeschiedenis, dat ons land ten aanzien van juiste bepalingen omtrent het papier aan toonder een eervolle plaats inneemt onder de groote rijken, die het omringden en met regt mag hij (p. 52) vragen: „waar elders werd zoo diep doorgedrongen in de verschillende vragen, die de toonderclausule doet geboren worden?” Met name geldt die lof van de Costumen van Antwerpen, van Cuylenburg en van Amsterdam. Men zag hier te lande in de 16de eeuw reeds in dat men alleen door het afscheiden van den persoon van den lateren houder van dien der vroegere tot juiste resultaten kon geraken. Men paste die beginselen wel niet altijd consequent toe. Zoo vindt men in de merkwaardige Antwerpsehe keur van 1582 nog de bepaling dat den lateren houder de exceptiën van betaling, compensatie enz. wel konden worden tegengeworpen, indien zij geboren waren vóórdat de schuldbekentenis door den oorspronkelijken schuldeischer aan een derde was overgedragen. Maar het was reeds veel dat voor 't overige het beginsel werd erkend. Vooral het Cuylenburgsche stad- en landregt verdient de aandacht omdat daarbij niet alleen het zuivere toonderpapier wordt erkend, maar tevens eene scherpe afscheiding wordt gemaakt tusschen het volkomen en het onvolkomen papier aan toonder. De schrijver herinnert hierbij (p. 63), dat hoewel het zuivere toonderpapier reeds vroeger aan de Joden en de Franschen niet onbekend was, het Cuylenburgsche stad- en landregt toch de eerste *wetgeving* was, die verschil tusschen de beide soorten van het toonderpapier maakte. Ook in de vroegere keuren van Amsterdam worden de juiste beginselen gehuldigd; bij eene nieuwe keur

van 27 Julij 1635 week men echter ten eenenmale weder van den regten weg af en liet men de exceptiën, die de debiteur tegen vroegere houders kon inbrengen, ook tegen den lateren gelden. Nog verder gingen o. a. de statuten van Mechelen, waarbij het papier aan toonder streng verboden werd. Maar niettemin zal een ieder den schrijver toestemmen dat over 't algemeen bij onze vroegere wetgevers eene juistheid van inzicht betreffende dit onderwerp wordt aangetroffen, die men in 't buitenland vruchteloos zou zoeken.

Niet minder belangrijk zijn des schrijvers beschouwingen over de inwendige regtsgeschiedenis hier te lande (p. 74 vlg.), waarin hij de meeningen onzer voornaamste regtsgeleerden bespreekt en aantoot dat ook deze over 't geheel op een hooger standpunt stonden dan de buitenlandsche en een veel vrijere opvatting der toonderclausule huldigden. In hooge mate geldt deze uitspraak ten aanzien van LEONINUS, CHRISTINAEUS, BYNCKERSHOEK en GROENEWEGEN. Des te meer is het te betreuren dat de ijver, waarmede de Nederlandsche juristen zich steeds op de analyse der toonderclausule hadden toegelegd, met den aanvang dezer eeuw, vooral ten gevolge van de invoering der Fransche wetgeving, is verflaauwd, en dat van dien tijd af alleen aan de Duitschers de eer toekomt van den begonnen arbeid met goed gevolg te hebben voortgezet, eene voortzetting, die niet nutteloos mag geacht worden; want steeds bleef nog groote onzekerheid heerschen: velen hadden juiste beginselen aangegeven, niemand had echter een samenhangend stelsel daaruit weten te vormen. De volkomen en streng doorgevoerde afscheiding van den persoon des houders van dien des schuldeischers, de erkenning van het eigenaardig wezen der verbindtenis van den uitgever, konden eerst in deze eeuw tot klaarheid worden gebracht.

En aan wie zou die taak beter toevertrouwd zijn dan

aan de Duitschers, die zich met zoo groote voorliefde op bespiegeldend terrein bewegen, en waaronder bijna geen noemenswaardig geleerde is, die niet althans eenmaal in zijn leven, een *systeem* over een of ander onderwerp heeft uitgedacht? De schrijver wijdt aan die theoriën der Duitse regtsgeleerden eene uitvoerige en belangrijke afdeeling van zijn werk, onder den titel van: inwendige geschiedenis der toonderclausule in de 19de eeuw (p. 110 vlg). Voorwaar geen ligte taak. Want ieder, die met de juridische litteratuur onzer naburen bekend is, weet dat het geen gemakkelijke arbeid is, die verschillende ingewikkelde systemen van hun technisch vernis te ontdoen en in weinig woorden duidelijk aan te geven wat men eigenlijk bedoelt (cervolle uitzonderingen, als b. v. SAVIGNY, buiten rekening gelaten). Op voldoende wijze heeft de schrijver getoond die kunst te verstaan. Een helder overzicht heeft hij geleverd van de voornaamste stelsels en het niet altijd genietbare werkelijk genietbaar weten te maken. Achtereenvolgens maakt men aan zijne hand kennis met de verschillende meeningen van GÖNNER, SOUCHAY, MÜHLENBRUCH, LIEBE, SAVIGNY, JOLLY, BEKKER, THÖL en (last not least) KUNTZE. Duidelijk wijst hij de gebreken aan, die aan de systemen van KUNTZE's voorgangers nog kleven, hoewel men van velen onder hen zeggen kan, dat zij, zelfs als ze dwalen, nog tot leering kunnen dienen. De theorie van GÖNNER, die het vorderingsregt met het papier deed zamenvloeien en het papier zelf tot regt verhief; de zoogenaamde "*Waaren-theorie*" van MÜHLENBRUCH; de leer van SOUCHAY, die uitgaat van de stelling, dat papier aan toonder niets anders is dan conventioneel papiergeld; het stelsel van SAVIGNY, waarin het *pactum cum persona incerta* een hoofdrol speelt, deze allen, om van de overigen te zwijgen, worden door den schrijver gewogen en te ligt bevonden. Zonderling mag het genoemd worden, dat een regtsgeleerde als SAVIGNY, wiens scherpe blik en reusachtige kennis ook

hier zooveel licht hadden kunnen ontsteken, ten aanzien van de toonderclausule nog zulke bekrompen denkbeelden huldigt en zich genoodzaakt ziet zijne toevlugt te nemen tot een overeenkomst met een onzeker persoon (eigenlijk eene *contradictio in terminis*), waaruit dan van zelve volgt dat SAVIGNY het papier aan toonder, als op een beginsel berustende dat geheel afwijkt van de gewone leer, zeer beperkt wil zien. Het dwaaste is nog de redenering van BEKKER, die de vraag waarom de regtsbetrekkingen van vroegere houders geen invloed hebben op die van den laatsten houder, niet anders weet te verklaren dan door aan te nemen dat (N.B.!) het *papier* zelf een vordering heeft en zelf *regtssubject* is. Waarlijk, men komt in verzoeking om dezen geleerde toe te voegen, wat eenmaal teregt of ten onregte aan den apostel PAULUS werd verweten: „de groote geleerdheid brengt u tot razernij”, en wij twijfelen of het antwoord van den apostel wel in BEKKER's mond zoude passen. Over het geheel hebben alle stelsels, aangaande de toonderclausule door de voorgangers van KUNTZE geleverd, iets gekunstelds en hebben zij geen van allen den moed gehad van de vooroordeelen der oudere leer afscheid geheel te nemen. Aan KUNTZE alleen komt de eer toe, den waren aard van het papier aan toonder en de functie die het in 't verkeer vervult, op de vooralsnog aannemelijkste wijze te hebben verklaard. Die met zijn stelsel geheel wil bekend worden en geen gelegenheid heeft KUNTZE's werk zelf te raadplegen, leze het uitvoerig overzicht, daarvan in het werk van Mr. COSMAN (p. 163 vlg.). In korte trekken komt het hierop neder: „De verbindtenis uit het papier berust niet op een *pactum*, maar op een eenzijdige regts-handeling, waarbij de scheppende wil van den uitgever (maker) op den voorgrond treedt, het initiatief neemt en eene verbindtenis doet geboren worden, welke opgeschort blijft totdat de nemer van het papier zich vereenigt met de uitgedrukte wilsverklaring van den vervaardiger. De

verbindtenis berust dus op het schrift. Zij behoort tot de zoogenaamde „Generalobligationen”, waarbij de causa debendi geheel buiten aanmerking wordt gelaten. De twee elementen, die in het toonderpapier gevonden worden, een zakelijk en een persoonlijk: het papier zelf en 't regt uit het papier, moeten gescheiden worden. Tusschen het papier en de vordering bestaat echter in zooverre een naauw verband, dat het papier het orgaan en als 't ware het symbool der verbindtenis is; het papier is niet de obligatie zelve, maar stelt slechts de obligatie zinnelijk voor. Daarom heeft de houder van het papier de actie, maar is, wanneer het papier niet meer bestaat, de actie daarom nog niet vervallen. Want het papier was slechts het kleed der verbindtenis, niet de verbindtenis zelve.” Deze leer wordt vervolgens doorgevoerd met betrekking tot het ontstaan, den omloop en het doen gelden van het papier. De omloop, waarbij de belangrijkste vragen ter sprake komen, wordt verklaard door het aannemen eener novatie; van cessie kan geen sprake zijn, daar de houder in eigen naam optreedt en zijn regt niet aan anderen ontleent. Die novatie is daarom nog niet op een pactum gegrond. Zij vindt (en dit is niet met haar wezen in strijd) haren grond in de betalingsbelofte van den schuldenaar, die reeds bij voorraad verklaard heeft elken houder als schuldeischer aan te nemen; enz.

Tot zoover KUNTZE aan wiens theorie de schrijver (even als ook KIST en BLOEMBERGEN) zich in de hoofdzaak aansluit, hoewel hij erkent dat ook zij leemten bevat en dat zijne verklaring meer wijsgeerig dan juridiek is. Het ware m. i. niet ongepast geweest indien de schrijver ook deze theorie aan een strengere kritiek had onderworpen. Hoe het zij, in allen gevalle heeft KUNTZE veel grooter verdiensten dan zijne voorgangers. Zijne opvatting der regtsbeginselen is oneindig vrijer. Hij heeft het ware moderne element van het papier aan toonder: een verbindtenis uit het schrift jegens

iederer houder, berustende op eenzijdige wilsverklaring, krachtig op den voorgrond gesteld en niet geschroomd de oude rechtsbegrippen daarvoor op zijde te zetten. En al moge ook zijne voorstelling niet altijd duidelijk zijn, al is (althans volgens onze meening) de door hem aangenomen novatie een nog te gekunsteld hulpmiddel, dit alles neemt niet weg dat hij in de hoofdzaken de ware beginselen heeft aangewezen, waarop later onderzoek zal behooren te worden voortgezet.

Wij zijn thans genaderd tot het tweede hoofdstuk, waarin de verbindtenissen jegens toonder uit het oogpunt der Nederlandsche wetgeving worden beschouwd en waarin achtereenvolgens *over de rechtsgeldigheid der verbindtenis jegens toonder volgens onze wetgeving, over de algemeene beginselen dier wetgeving omtrent de verbindtenissen jegens toonder*, en ten slotte *over de bijzondere soorten van papier aan toonder* wordt gehandeld. De uitgebreidheid der stof laat ons ook hier niet toe veel punten ter sprake te brengen. Wij zullen ons daarom alleen bepalen tot eenige vragen, in wier oplossing wij met den schrijver meenen te moeten verschillen. Zeggen wij echter vooraf dat dit hoofdstuk in naauwkeurigheid van bewerking en helderheid van voorstelling niet ten achter staat bij het vorige.

Op p. 208 vlg. behandelt de schrijver de vraag of assurantie-polissen aan toonder gesteld, volgens onze wetgeving geldig zijn en zijn antwoord luidt: »ja, als assurantie-polissen; neen, als papier aan toonder. Want men kan niet uit de polis ageren omdat men houder is, maar alleen omdat men belang heeft bij de verzekerde en beschadigde goederen. De materiële en bijzondere causa debendi is in casu dus niet afgescheiden van de schriftelijke acte; de polis is hier dan ook niet zoo als bij gewoon toonderpapier het orgaan der verbindtenis, zij is niets meer dan een bewijsoorkonde. Als assurantiepolis beschouwd is echter een dergelijke polis geldig, want de bepalingen van art. 256 Wetb. v. K.h. zijn niet op straffe van nietigheid voorgeschreven. Wij hebben hier niet

te doen met een werkelijke verbindtenis jegens toonder, veeleer met eene verbindtenis jegens een ongenoemd persoon aangeaan.”

Wij gelooven met den schrijver, dat een dergelijke polis geen papier aan toonder is, zoo lang men althans binnen de grenzen blijft van de definitie, die KUNTZE en in navolging van hem de schrijver van het papier aan toonder geeft. Wij hebben hier thans niet te beslissen of eene nog vrijere opvatting niet wenschelijk ware en of de aard van het contract dat tot de uitgifte aanleiding gaf niet in aanmerking kan worden genomen zonder daarom de hoofdbeginselen te schenden en zonder in het minst aan de zelfstandige betrekking des houders tot den uitgever te kort te doen. Maar zooveel komt ons zeker voor dat de oplossing, welke de schrijver aan de hand geeft, verre van bevredigend kan genoemd worden. Eene verbindtenis toch jegens een ongenoemd persoon aangeaan en voortspuitende uit een *contract van assurantie* (zie art. 246 Kooph.) is eene ongerijmdheid. De schrijver, die op p. 135 zoo juist de stelling van SAVIGNY aangaande het *pactum cum persona incerta* heeft weêrlegd, vergat hier klaarblijkelijk dat hij, om de geldigheid der assurantie-polis aan toonder te handhaven, tot dezelfde dwaling is vervallen. Wij geven het hem overigens gaarne toe dat door de bepaling van artt. 264 en 265 en van het exceptieve art. 263 deze geheele quaestie meer theoretisch dan practisch belang heeft.

Op p. 213 vlg. behandelt de schrijver een andere vraag, namelijk over de regtsgeldigheid eener hypotheek aan toonder volgens onze wet. In 't algemeen wordt die met een beroep op art. 1231, n°. 1, en 1235 B. W. door hem ontkend, daar de bepaalde aanduiding van den schuldeischer, door onze wet in de genoemde artikelen uitdrukkelijk vereischt bij de hypotheek aan toonder gemist wordt. Een hypothecaire inschrijving derhalve „voor en in naam der aandeelhouders” behoort nietig te worden verklaard, zooals dan

ook bij een door den schrijver medegedeeld belangrijk arrest van het Hof van Noordholland is geschied. Hij meent echter dat men langs een omweg een dergelijke hypotheek zou kunnen vestigen, door namelijk de inschrijving te doen nemen op deze wijze: *„ten behoeve van A als eersten nemer van alle obligatiën in toonder, welke voor de geldleening zijn uitgegeven.“* Bij de overdragt van elke schuldbekentenis of van elk aandeel door dien eersten nemer aan de volgende houders zal dan tevens worden overgedragen het regt van hypotheek tot zekerheid der schuld gegeven, iets waarvan in het geschrift zelf behoort te worden melding gemaakt (p. 308). Want uit de analogie van art. 668 § 1, B. W., vergeleken met art. 1569, volgt dat ook bij papier aan toonder, waarvan de levering blijkens art. 668 § 3 door eenvoudige overgifte plaats heeft te gelijk met de schuldvordering het hypotheccair regt aan die vordering verbonden overgaat.

Wij hebben tegen dit middel op zich zelf geen bedenkingen; de bewering van Mr. FEITH (1), dat tegen de door den schrijver voorgestelde formule niet minder bezwaren zouden bestaan dan tegen de door hem afgekeurde, omdat art. 671 B. W. voor de levering van onroerende zaken de overschrijving in de registers eischt en het hypotheccair regt dus niet door de overgifte van een toonderpapier kan worden overgedragen, komt ons onjuist voor. Immers art. 671 is hier van geen toepassing daar de hypotheek als accessorium van de vordering, die vordering volgt en als een roerende zaak behoort gequalificeerd te worden. Maar een andere vraag is deze: zal die hypotheek voor den lateren houder veel waarde hebben; m. a. w., wordt de rang van dien houder wel bepaald door den dag der oorspronkelijke inschrijving ten behoeve van den eersten nemer?

(1) In zijne beoordeeling van dit werk in *de Juridische Correspondent* 1863, afl. September, p. 283.

Gaat niet veeleer de hypotheek volgens het stelsel van den schrijver zelve te niet? Hier stuit de schrijver op een nieuwe zwaarigheid. Want bij de overgifte van het papier gaat volgens zijn eigen stelsel de vordering door novatie op den houder over. En nu leert art. 1457 B. W. dat de voorregten en hypotheeken aan de oude schuldvordering verbonden, niet overgaan tot die welke in derzelve plaats is gesteld, ten ware de schuldeischer zich zulks uitdrukkelijk hebbe voorbehouden, van welk uitdrukkelijk voorbehoud hier niets blijkt. Hij lost die zwaarigheid op door met KUNTZE aan te nemen dat bij toonderpapier van eene bepaalde noverende *overeenkomst* tusschen den schuldenaar en den nieuwen schuldeischer geen sprake kan zijn. Nu heb ik er niets tegen *in jure constituendo* een novatie aan te nemen, niet op een eigenlijk *pactum* gegrond. Maar wanneer men zich *in jure constituto* op een dergelijke novatie beroept, dan behoort men toch aan te toonen dat de geschreven wet die kent. Dit nu meen ik voor onze wet met grond te mogen betwijfelen. Men vergelijkte art. 1449 B. W.

Elders over de verjaring sprekende (p. 307) beweert de schrijver dat als de vervalldag van het toonderpapier niet is uitgedrukt de verjaring begint te loopen van den dag der uitgifte. Aan den lateren houder derhalve, die het papier slechts een dag in zijne detentie heeft gehad, zal de exceptie van verjaring kunnen worden tegengeworpen indien sedert den dag der uitgifte dertig jaren zijn verlopen. Maar ook hier komt de schrijver in conflict met de novatie der vordering, waardoor telkens een nieuwe verbindtenis voor den schuldenaar ontstaat en dus de verjaring gestuit wordt. Hij meent echter (p. 305) dat men het hiermede niet zoo streng moet nemen, daar verjaring meer op de billijkheid en het algemeen belang dan op het strenge regt berust. Het springt in het oog dat ook deze redenering, zoo men althans aan het begrip van novatie blijft hechten, volgens onze wet

nimmer kan opgaan. Daarenboven welke onbillijkheid is in gelegen dat iemand na dertig jaren een wettig aangegane verbindtenis voldoet? De verjaring heeft veeleer een exceptionneel karakter en mag buiten noodzakelijkheid niet worden uitgebreid.

Het komt ons voor dat de schrijver in meer opzigten wel wat los met de geschreven wet is omgesprongen. Laten wij echter billijk zijn en erkennen dat dit zich bij een werk als het aangekondigde ligt laat verklaren. Men behandelt een onderwerp waarvoor in de wetgeving bijna geen plaats te vinden is. Men is uitgegaan van de wijze waarop het zich in het verkeer voordoet en men heeft die zoo veel mogelijk wetenschappelijk trachten te verklaren. Geen wonder dat men nu tracht de verkregen resultaten (voor de vrije ontwikkeling van het verkeer van zooveel belang) in overeenstemming met de geschreven wet te brengen. Maar men verliest daarbij onwillekeurig wel eens uit het oog dat redeneringen *de jure constituendo* zich niet altijd in het *jus constitutum* laten voegen en dat men dikwijls zal moeten zeggen: *lex dura, attamen scripta*, of zooals de schrijver het elders uitdrukt (p. 326) *lex mala, attamen scripta*. De leer van het papier aan toonder zal o. i. in eene wetgeving als de onze, waarin voor haar zoo weinig plaats is, steeds op losse schroeven staan; groote onzekerheid van regt zal daarbij steeds blijven heerschen, zoolang de wetgever niet de handen aan het werk slaat en de hoofdbeginselen vaststelt. Het is een treurige waarheid, dat de codificatie, hoe nuttig en onontbeerlijk die overigens zij, maar al te dikwijls verdere regtsontwikkeling tegenhoudt, indien de wet niet telkens met betere inzichten en nieuwe behoeften in harmonie wordt gebragt. Voorzeker men moet niet te ligtvaardig veranderingen in de geschreven wet brengen, maar men moet tevens ook niet schroomen die veranderingen te maken, wanneer de tijd daarvoor rijp is. En dit is zooals de schrijver (p. 5) teregt opmerkt thans ten aanzien van het toonderpapier het geval.

Niettemin is het voor ieder die met den gang der Nederlandsche wetgeving bekend is, duidelijk dat de verlangde wijziging nog geruimen tijd (wie durft zeggen hoe lang?) tot de *pia vota* zal behooren.

Nog een enkel woord over de vraag, welke de schrijver op p. 260 vlg. behandelt: welke is de invloed der afgifte van een toonderbriefje, door een ander dan den afgever uitgegeven en onderteevend, op de verbindtenis, welke tot die afgifte aanleiding gaf? De schrijver geeft als zijne meening te kennen, waarmede ik mij volkomen kan vereenigen, dat deze handeling in de meeste gevallen als een datio in solutum moet worden aangemerkt. Maar minder juist komt mij zijn betoog voor, wanneer hij de werking der datio in solutum bespreekt. Met een beroep op de meening van MARCIANUS fr. 46 pr. D. XLVI. 3, en op het stilzwijgen onzer wet ten dezen aanzien, neemt hij aan, dat, indien de koper voor den koopprijs een toonderbriefje in betaling heeft gegeven aan den verkooper, en deze daarop geen betaling van den uitgever kan verkrijgen, de oude verbindtenis weder herleeft. Wij daarentegen beweren, dat, zoo lang althans van geen andere bedoeling blijkt, de in solutum datio onvoorwaardelijk de oude verbindtenis opheft. Vooreerst toch is het niet geheel juist, dat onze wet over de werking der in solutum datio het stilzwijgen bewaart. Want uit art. 1425 B. W., dat zich in de afdeeling *van betaling* bevindt, blijkt duidelijk, dat de wetgever de in solutum datio, wanneer de schuldeischer daarin toestemt, in alle opzichten met eene betaling gelijk stelt. En ten andere de aard der in solutum datio (in pr. I. quib. modis 3. 29 erkend) verzet zich tegen des schrijvers opvatting. Want wanneer partijen met hun vrijen wil overeenkomen, dat in plaats van geld met een andere zaak zal voldaan worden, is hunne bedoeling om de verbindtenis op te heffen, in beide gevallen even duidelijk. De uitspraak van MARCIANUS (die eigenlijk alleen aan evictie dacht,

waaruit de schrijver vervolgens per analogiam redeneert): „nam non accepisset re integra creditor, nisi pro solido ejus fieret”, komt ons dan ook voor aan kwalijk begrepen billijkheidsgronden ontleend te zijn en niets te bewijzen, want zij is niet anders dan een bloote hypothese en met evenveel recht kan men zeggen dat de creditor door zijne toestemming zelve getoond heeft de risico dezer wijze van betaling te willen dragen. SAVIGNY (1) heeft er reeds op gewezen, dat de in solutum datio een zamengestelde natuur heeft en dat zij juridisch moet gequalificeerd worden als een verkoop van de zaak voor een aan het bedrag der vroegere schuld gelijk staande geldsom en betaling der schuld door compensatie met dien koopprijs. De vorige verbindtenis is derhalve in alle gevallen vernietigd en hoogstens kan de vraag ontstaan in hoeverre de crediteur, die geen betaling op het in betaling genomen papier kan verkrijgen, zijne schade op den debiteur kan verhalen (art. 1571 B. W.). Maar dit is een van de vorige verbindtenis geheel afgescheiden zaak.

Dat wij in sommige opzichten van de meening des schrijvers verschillen en dat die niet altijd den toets van een streng onderzoek kan doorstaan, is, naar wij gelooven, uit het bovenstaande gebleken. Maar wij willen er gaarne bijvoegen, dat de feilen, welke dit werk aankleven, in vergelijking van het geheel, ons van gering belang voorkomen. In 't algemeen is de voorstelling boeiend en helder, de argumentatie scherpzinnig en overtuigend. Vooral hebben wij met genoegen zijn betoog gelezen over de vraag of commanditaire vennootschappen met aandeelen aan toonder volgens onze wet bestaanbaar zijn (p. 222—237), welke vraag door hem zeer te recht ontkennend wordt beantwoord. Eveneens zijne allezins juiste wederlegging van het gevoelen van Mr. WEVER ten aanzien van de regten die de vroegere houder van een verloren toonderpapier kan uitoefenen (p. 277—

(1) Obligationenrecht I, p. 164.

300). De schrijver toont daarbij met overtuigende gronden aan, dat volgens de beginselen die het leerstuk der verbindtenissen jegens toonder beheerschen (zoo althans geene bijzondere bepalingen omtrent de amortisatie bestaan), hem, die een toonderbriefje heeft verloren, het regt moet ontzegd worden om betaling van den uitgever te vorderen, al stelt hij zekerheid en al kan hij de waarschijnlijkheid van het verlies aantoonen. Ten slotte vestigen wij, uit het vele lezenswaardige, nog de aandacht op zijne argumentatie over de regten *op* het papier (p. 321 vlg.) en op zijne kritiek van art. 226 Wb. v. Kh. (p. 347 vlg.)

Wij beschouwen thans onze taak als afgedaan. Moge onze aankondiging bij anderen den lust opwekken om met het werk van den heer COSMAN nader kennis te maken. Het verdient dit ten volle.

D. J. MOM VISCH.

J. A. SPENGLER. *De Nederlandsche Oost-Indische Bezittingen onder het bestuur van den Gouverneur-Generaal G. A. G. P. Baron van der Capellen, 1819—1825. (Eerste gedeelte).* Utrecht, KEMINK & Zoon, 1863. 186 blz.

Sedert eenige jaren schijnen sommige doctorandi aan onze Hoogescholen zich tot taak te hebben gesteld de verschillende gedeelten onzer koloniale geschiedenis in het begin dezer eeuw in hunne academische proefschriften (1) te behandelen. De heer H. D. LEVYSSOHN NORMAN opende, in 1857, de rij met zijn uitstekend stuk: „De Britsche Heerschappij over Java en onderhoorigheden (1811—1816).” De heeren D. J. MACKAY en J. H. J. HOEK sloten zich aan hem aan door te behandelen, de een, in 1861, „De handhaving van het Europeesch gezag en de hervorming

(1) We spreken slechts van de «Hollandsche dissertaties.» We zouden anders ook moeten wijzen op de «Dissertationes» VAN DEDEL, VAN LYNDEN, DE CLERCK, VAN DYK en wellicht anderen.

van het Regtswezen onder den Gouverneur-Generaal H. W. DAENDELS, 1808—1811," de ander, in 1862, „Het herstel van het Nederlandsch Gezag over Java en onderhoorigheden in de jaren 1816—1819." Nu weder geeft de heer SPENGLER een vervolg op het werk van den heer HOEK, door het bestuur van den Gouverneur-Generaal VAN DER CAPELLEN in oogenschouw te nemen. Ook het proefschrift van den heer C. M. SMULDERS, „Geschiedenis en verklaring van het Tractaat van 17 Maart 1824, te Londen gesloten tusschen Nederland en Groot-Britannië, ter regeling van de wederzijdsche belangen en regten in Oost-Indië." (Utrecht, 1856), mag geacht worden tot deze reeks te behooren (1).

Deze vijf, zich meer of min aan elkander aansluitende monographiën, vormen eenigermate een geheel, dat ook voor hem, die geen andere werken over onze koloniale geschiedenis kent, een vrij goed overzicht van het tijdvak van 1808 tot 1825 aanbiedt.

We hopen dat nog menig doctorandus zich geroepen zal gevoelen aan deze serie, zoowel uit de vroegere als uit de latere jaren, stukken toe te voegen. We zeggen dit niet omdat uitstekende stukken over onze vroegste koloniale geschiedenis, zooals VAN DER CHYS' „Geschiedenis der Stichting der Vereenigde O. I. Compagnie" ons ook niet zeer welkom zijn zouden. Doch van den val der Compagnie af tot op het tegenwoordig tijdvak, van 1795—1830 of, wil men, 1848, is nog zoo menig punt op te helderen, welks behandeling ook voor de doctorandi, als tot de kennis van

(1) Het proefschrift van den heer LEVYSSOHN NORMAN bespraken wij in *Themis*, 1858, n°. 2. De proefschriften der heeren SMULDERS, MAC-KAY en HOEK schijnen aan de redactie niet te zijn toegezonden geweest en zijn dan ook in dit tijdschrift niet besproken geworden.

De verschijning der derde serie van stukken, door den heer ELOUT VAN SOETERWOUDE uit de nagelaten papieren zijns vaders geput, zou welligt tot eene nadere behandeling van het traktaat van 1824 kunnen leiden, waarbij men misschien in sommige opzichten tot andere conclusiën kwam, dan de heer SMULDERS deed.

het nu bestaande leidende, van meer dadelijk belang en nut kan zijn, dat we bekennen vooreerst liever meer uitsluitend dit latere tijdvak behandeld te zien. Voor hunzelve, vooral zoo zij het voornemen hebben zich aan de koloniale dienst te wijden, kan het niet anders dan nuttig zijn van een of ander tijdvak uit onze koloniale geschiedenis, van een of ander punt van koloniaal belang, een bepaalde studie te maken. De koloniale literatuur wordt er door verrijkt met stukken, die, hoezeer natuurlijk verschillend van gehalte al naarmate van het meer of minder talent van den schrijver, toch schier immer, vooral uit het oogpunt van bronnenstudie, veel wetenswaardigs bevatten.

Dit laatste zal men ook in het werk van den heer SPENGLER bewaarheid vinden, zelfs al zal men overigens daaraan niet ligt eene eerste plaats in deze serie van stukken toekennen. Zien we nu kortelijk hoe hij zijne stoffe behandelt. In de Inleiding, blz. 1—24, zegt de heer SPENGLER niet te zullen gewagen van de daden der Commissarissen-Generaal ELIOUT, VAN DER CAPELLEN en BUYSKES, met de overname onzer Oost-Indische bezittingen uit handen der Engelschen, met de vestiging der grondslagen van het nieuwe bestuur en met het in werking brengen van het aangenomen stelsel belast. Dit was voor hem onnoodig, omdat het in het vorig jaar geschied was in Mr. HOEK's werk: „Het herstel van het Nederlandsch gezag over Java en onderhoorigheden." Maar alvorens overtegaan tot eene beschouwing van het bestuur van den Gouverneur-Generaal VAN DER CAPELLEN, meent de heer SPENGLER toch kortelijk „de betrekking te moeten schetsen, waaronder de kolonie en haar Gouverneur-Generaal tegenover het moederland geplaatst waren, alsook den toestand, waarin de Oost-Indische bezittingen, na het bestuur der Engelschen, verkeerden." Voor het eerste wijst hij, in de eerste

plaats, op art. 60 der Grondwet van 1815, waarin hij met den heer DE WAAL, in zijn „Ned.-Indië in de Staten-Generaal,” tegenover de heeren HOGENDORP en THORBECKE, leest, dat den Koning ook de wetgevende magt in de koloniën toekwam; vervolgens op eenige artikelen uit het reglement op het beleid der regering in N. Indië, in 1818 door Commissarissen-Generaal vastgesteld, waarin hij het bewijs meent te vinden dat aan den Gouverneur-Generaal, hoe zeer in vele zaken gebonden door de hem in 's Konings naam toegezonden bevelen, eene groote mate van zelfstandigheid en verantwoordelijkheid toekwam. Met meer grond dan op die artikelen, wordt daarvoor gewezen op het diep gevoel, dat VAN DER CAPELLEN had omtrent de uitgestrektheid der aan hem toevertrouwde magt, hetgeen hem in zijne „Gedenkschriften” en in zijne briefwisseling met den Minister ELOUT deed zeggen: dat hij veel op zijne verantwoordelijkheid durfde nemen, omdat hij wist 's Konings vertrouwen te bezitten en te handelen gelijk deze in zijne plaats gehandeld zou hebben, en dat hij niet mogt dulden dat de teugels der regering van N. Indië uit zijne handen in die van den Minister overgingen en de Gouverneur-Generaal in een bloot administratief werktuig van den Minister werd herschepen.

Terecht zegt de heer SPENGLER, dat de door hem aangehaalde woorden van VAN DER CAPELLEN merkwaardig zijn, „zoo om de in den Staatsman niet ongepaste hooghartigheid, als om de ook nog in deze dagen geldende waarheid daarin vervat.” Maar evenzeer terecht betreurt hij het, „dat de Indische regering niet zelden tegenover het bestuur in het moederland den toestand der kolonie verbloemd en te gunstig voorgesteld heeft.” Want zoo we volkomen het gevoelen deelen, dat den Gouverneur-Generaal eene groote mate van zelfstandigheid toekomt en hij den moed behoort te hebben waar het pas geeft op eigen verantwoordelijkheid

te handelen, (1) we meenen ook dat hij voor al zijne gaden aan het opperbestuur verantwoording verschuldigd is, nimmer moet vergeten, dat het belang van moederland en kolonie één is, steeds moet weten aan te toonen, dat zijne handelingen in het waarachtig belang van moederland en kolonie beiden werden gevorderd, en steeds volkomen opening van zaken moet geven, opdat het opperbestuur bij alle maatregelen, welke van hier moeten uitgaan, met de meest mogelijke zaakkennis kunne beslissen.

Ten einde den toestand te schetsen, waarin de Oost-Indische bezittingen zich na de overname uit handen der Engelschen bevonden, weet de heer SPENGLER niet beter te doen, dan een gedeelte over te nemen uit de bekende, belangrijke memorie, in 1824 door het lid in den Raad van N. Indië, MUNTINGHE, aan den Koning aangeboden, waarvan de conclusie was, zoo als ook door den heer ELOUT werd geconstateerd, dat Commissarissen-Generaal vonden een in vele opzichten goed stelsel, maar eene gebrekkige uitvoering. Van dat stelsel behielden zij veel, wat zij voor den toestand van Java geeigend en op rationeler beginselen gegrond achtten, dan het vroeger bestaande; hoofdzakelijk dit, dat zij, als hoofdbron van de inkomsten der regering, het door RAFFLES ingevoerde stelsel van belastingen verkozen boven het te voren gevolgde stelsel van handel. Hun streven was uit den weg te ruimen hetgeen de uitvoering van dat stelsel verhinderd had.

„Bij het vertrek van Commissarissen-Generaal,” aldus besluit de Heer SPENGLER zijne inleiding, „was alles in de hoofdzakelijk geregeld, slechts de bijzondere punten bleven ter regeling aan het opvolgend bestuur.” „Doch dit,”

(1) Een jaar geleden trachtten we dit in *Themis* te betoogen, bij de beoordeeling van Mr. ASSER'S: „Het bestuur der Buitenlandsche betrekkingen volgens het Nederlandsche Staatsregt.” Later deden we het nog in ons: „Wat is voor Ned.-Indië noodig?” ('s Hage, M. Nijhoff.)

zoo beweerde onlangs de Heer HOEK, „in plaats van voort te bouwen op dien grondslag, verzwakte hem, ja, legde zelfs niet eens de bestaande bepalingen ten uitvoer.” „De volgende bladen zullen het antwoord bevatten op deze beschuldiging tegen het bestuur van den Gouverneur-Generaal VAN DER CAPELLEN.”

Op die woorden, waaruit zich reeds laat gissen dat des schrijvers doel, ten minste gedeeltelijk, is, eene verdediging te leveren van dat bestuur, komen we straks terug.

Alsnu tot zijn eigenlijk onderwerp komende, verdeelt de schrijver zijne stoffe over de volgende vijf hoofdstukken: Staat van de Ned. Oost-Indische bezittingen, (1816—1825), wordende deze elk afzonderlijk nagegaan; Regeling van het inwendig bestuur, in de volgende vier §§ verdeeld: De Hooge Regering, Binnenlandsch bestuur, Administratie der houtbosschen, Administratie der wegen en posten; Militair beheer; Regtswezen; Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen. Het zal bevreemden daarbij geen hoofdstukken aan te treffen over het financieel beheer, den handel, landbouw en nijverheid, de kultuur van producten voor de Europesche markt, de inlandsche bevolking, enz. Maar deze en andere punten zullen waarschijnlijk worden behandeld in het vervolg, hetwelk we, op de op het titelblad voorkomende woorden: „eerste gedeelte” lettende, nog van den Heer SPENGLER mogen verwachten. Bij elk van de thans behandelde punten wordt, meer historisch dan beschouwend en kritiserend, medegeedeeld hoe de toestand was en hoe die werd geregeld en welke de voornaamste gebeurtenissen waren, in het behandeld tijdvak voorgevallen.

We gelooven dat dit met zorg en met aanwending van vele, soms minder algemeen toegankelijke bronnen, bewerkt historisch overzicht, zelfs in zijn tegenwoordigen onvolledigen staat, met vrucht in handen zal kunnen

worden genomen door hen, die zich eene voorstelling van het in het behandeld tijdvak gebeurde willen trachten te maken. De kennismeming zal ook niet zonder nut zijn voor hen, die reeds eene studie van koloniale aangelegenheden maakten, vooral omdat uit de eerst in de laatste jaren meer toegankelijk geworden archieven van het Departement van Koloniën en uit het thans voor het eerst beschikbaar gesteld, partikulier archief, door VAN DER CAPELLEN nagelaten, eenige vroeger minder algemeen bekende bijzonderheden worden medegedeeld. Maar hij zal zich bedrogen vinden, die uit de zoeeven aangehaalde slotwoorden van de inleiding opmaakte, dat hij in het boek eene kritische beschouwing van het bestuur van VAN DER CAPELLEN, eene verdediging van dat bestuur tegen de aanvallen, waaraan het blootstond, zou aantreffen. De schrijver verhaalt slechts, laat meestal slechts de feiten spreken, het dus aan den lezer overlatende om voor zichzelf te beslissen of de zoeeven aangehaalde afkeurende woorden, waarin de Heer HOEK over dat bestuur sprak, al dan niet gegrond waren.

We maken er echter den Heer SPENGLER geen bepaald verwijt van dat zijn werk zoo weinig kritisch is. Want, hoezeer we zeer gaarne van hem eene beschouwing van het bestuur van VAN DER CAPELLEN zouden hebben ontvangen, als b. v. de Heer LEVYSSOHN NORMAN er ons eene gaf over het Engelsch tusschenbestuur, zoo begrijpen we dat het voor een jongmensch, die zijn academisch proefschrift, dat wel meestal zijn eersteling zijn zal, schrijft, moeilijk is op goede gronden over zulk een, aan zijne eigenlijke studiën waarschijnlijk tamelijk vreemd onderwerp kritiek nitte oefenen. In den regel zal hij ook, een onderwerp als dit behandelende, voorzigtig doen zich te bepalen tot het geven van een, uit goede bronnen geput, duidelijk en helder historisch overzicht, het geven eener

kritische beschouwing, het trekken van gevolgen uit het verhaalde, aan anderen overlatende of tot later tijd bewarende, wanneer men zelf een dieper studie van het onderwerp zal hebben kunnen maken. Dit laatste schijnt het doel van den Heer SPENGLER te zijn, zoo we letten op de op het titelblad gedrukte woorden: „Eerste gedeelte” en er tevens op letten dat hij op bl. 35 zegt (we herinneren ons niet elders op dat vervolg te hebben gewezen gezien) thans in geen breede ontwikkeling van het stelsel van landverhuring in de Vorstenlanden te willen treden, maar dit later uitvoeriger te zullen doen. We zeggen slechts, thans alléén te oordeelen hebbende over het werk van den Heer SPENGLER, zooals het voor ons ligt, dat we het, als weinig meer dan een historisch overzicht behelzende, niet op ééne lijn kunnen stellen met de beste stukken uit de serie, waarvan het een deel uitmaakt. We voegen er bij er niet in te hebben gevonden, wat de bovenaangehaalde woorden mogten hebben doen vermoeden: eene verdediging van het bestuur van VAN DER CAPELLEN tegen de beschuldigingen, waaraan het bloot stond. In de, ten slotte der inleiding aangehaalde woorden van den Heer HOEK, is die beschuldiging welligt wat sterk uitgedrukt, omdat niet moet worden vergeten, dat de Gouverneur-Generaal VAN DER CAPELLEN, vooral nadat hij den krachtigen steun van zijn mede-Commissaris-Generaal ELOTT miste, met vele moeilijkheden te kampen had. Maar, ten einde aantetoonen dat die beschuldiging ongegrond was, had de Heer SPENGLER, meenen we, gewigtige omstandigheden, als de intrekking der landverhuring, beter moeten weten toetelichten, dan hij het deed, andere, als de in Britsch-Indië gesloten geldleening, niet onbesproken moeten laten. Heeft hij, bij het beschrijven onzer koloniale geschiedenis van 1819—1825, ons VAN DER CAPELLEN naar waarheid geschetst als een,

in zeer vele opzigten, goed Gouverneur-Generaal, als den man die met waardigheid zijne hooge betrekking wist op te houden, die, met warmen ijver voor zijn schoone taak en voor de aan zijn zorgen toevertrouwde, hoogstgewichtige belangen bezielde, veel goed regelde, waarvan voor het vertrek zijner beide mede-Commissarissen nog naauwelijks de grondslagen waren gelegd, — hij is er, onzes inziens, niet in geslaagd aan te toonen dat de beschuldiging ongefgrond is, dat VAN DER CAPELLEN niet immer op de gelegde grondslagen voortbouwde, niet immer de bestaande bepalingen ten uitvoer legde, de uitgaven te hoog opvoerde, geen orde in de financiële huishouding wist te brengen.

In vele opzigten hoogelijk met het bestuur van VAN DER CAPELLEN ingenomen, zullen we ons er in verheugen, zoo de Heer SPENGLER er in slagen zal in het verwachte tweede gedeelte van zijn arbeid, dat bestuur van elken blaam te zuiveren. We vreezen echter dat die taak zwaar zal zijn. We meenen dat FALCK's, op blz. 2, door den Heer SPENGLER aangehaalde woorden: dat VAN DER CAPELLEN iemand noodig had om hem op den goeden weg te helpen, ook nog na 1819 van toepassing waren. En we zijn niet vreemd aan het denkbeeld, dat de zending van DU BUS DE GUISIGNIES welligt niet noodig zou zijn geweest, zoo ELOUF, (eene edele figuur, die meer en meer wordt gewaardeerd, hoe meer wij hem in de uit zijne pen gevloeide, door zijn zoon uitgegeven stukken leeren kennen) steeds aan VAN DER CAPELLEN ter zijde had mogen blijven staan. Maar hoe dit zij, we hopen zeer dat de Heer SPENGLER zijne belofte nakomen en ons weldra de toegezegde verdere beschouwing van het bestuur van VAN DER CAPELLEN geven zal. We twijfelen er niet aan, of hem zal daarbij dezelfde hulpvaardigheid bij het gebruik van stukken uit het archief van het Departement

van Koloniën, dezelfde bereidwilligheid tot het beschikbaar stellen van het door VAN DER CAPELLEN nagelaten partikulier archief worden betoond, welke hij nu reeds roemt. En waarschijnlijk zal hij daardoor in staat zijn over nog immer meer of min duistere, althans niet volledig bekende punten, als b. v. de financiële geschiedenis van die dagen en den wezenlijken toestand der kultures onder VAN DER CAPELLEN, meer licht te verspreiden, dan wij nu nog bezitten.

De voortzetting der opgevatte taak schijnt ook om deze reden wenschelijk. Waarschijnlijk hebben meerderen onzer hooggeplaatste mannen meer of min belangrijke stukken of aantekeningen nagelaten, welke publiekmaking zonder eenig nadeel voor den lande, waar noodig na verkregen toestemming van het gouvernement, zou kunnen plaats hebben, omdat zij over een tijdvak loopen dat reeds tot de geschiedenis behoort, en van nut zou zijn tot regte kennis van het in dien tijd gebeurde, maar die nu uit onkunde, gebrek aan belangstelling of kleingeestigheid van de tegenwoordige bezitters onbenut blijven. Zien deze of andere belangstellenden, die van het aanzijn van die stukken kennis dragen, dat daarvan in werken, als dat van den Heer SPENGLER een gebruik kan worden gemaakt, dat zoowel nuttig is voor de nagedachtenis van hem, die die stukken naliet, als voor de kennis der onderwerpen, daarin behandeld, welligt worden zij dan aangemoedigd te doen, wat de tegenwoordige bezitter van VAN DER CAPELLEN's archief deed, door die stukken voor anderen beschikbaar te stellen.

J. K. W. QUARLES VAN UFFORD.

Art. 23 der wet tot regeling der samenstelling en bevoegdheid van den Raad van State. Voorafgegaan door een geschiedkundig overzicht van dat collegie. Akademisch proefschrift door A. E. CROOCKEWIT. Amsterdam, C. G. VAN DER POST, 1863; 99 bladz.

Bij de reorganisatie van onzen Raad van State bleek er veel verschil van gevoelen te bestaan, zoowel over de wijze waarop de administratieve jurisdictie door dat collegie zou worden uitgeoefend, als over den omvang van de aan den Raad te dien aanzien toe te kennen bevoegdheid, scheen het althans niet gemakkelijk dien omvang op eene ondubbelzinnige wijze te omschrijven. Na twee onderscheidene redacties van de Regering heeft de heer THORBECKE eene nieuwe wijziging voorgesteld, die tot wet is verheven, en het tegenwoordig artikel 23 van de wet van 21 December 1861 (*Stbl.* n°. 129) is geworden. Alras bleek het dat dit artikel voor verschillende, meer of min beperkte, uitlegging vatbaar was gebleven. Door sommigen werd het alzoo opgevat, dat voortaan bij alle aan den Koning onderworpen geschillen van bestuur de Raad omtrent het fond der zaak zou dienen van advies. Daar tegenover stond het gevoelen van anderen, dat wel bij al de bedoelde geschillen de Raad den Koning de uitspraak zou voordragen, doch dat 's Raads advies zou strekken tot verklaring van 's Konings onbevoegdheid in de gevallen waarin den Koning de bevoegdheid tot beslissing van het geschil niet uitdrukkelijk zou zijn toegekend. Nu eenmaal de Raad van State met adviserend regterschap is bekleed, is zekerheid omtrent de grens van 's Raads bevoegdheid allezins wenschelijk. De Raad zelf heeft zijn gevoelen daarover nog niet uitgesproken. De heer CROOCKEWIT, die zich in zijne dissertatie voorgesteld heeft het bewust artikel 23 nader te ontwikkelen, en den zin daarvan te onderzoeken, heeft dus een belangrijk onderwerp gekozen, dat ook heeft »le mérite de l'à-propos.»

De schrijver doet zijn onderzoek voorafgaan door eene korte geschiedenis van den Raad van State in Nederland en in Frankrijk. Dit overzicht bevordert de volledigheid van de dissertatie en is als inleiding misschien doelmatig, doch met den schrijver acht ik dit historisch gedeelte, dat nog bijna een derde deel van het geschrift inneent, althans uitvoerig genoeg, omdat de geschiedenis van den Raad van State reeds meer dan eens is behandeld. Had de schrijver in het eerste gedeelte van zijn geschrift minder bekende wegen willen bewandelen, hij zou iets hebben kunnen mededeelen omtrent de verhouding tusschen de regterlijke magt en het administratief gezag tijdens de republiek. Het onderzoek omtrent den zin van art. 23 begint nog niet terstond waar de geschiedenis van den Raad van State eindigt. Vooraf bespreekt de schrijver nog de wettelijke bepalingen die hier te lande omtrent de conflicten van attributie hebben gegolden, en geeft hij volledigheidshalve nog eene geschiedenis van art. 23. Daarop deelt hij de verschillende gevoelens mede die over art. 23 zijn geuit, en gaat dan over tot de mededeeling van zijne eigene denkbeelden over dat artikel. Hier moeten wij hem hebben.

Onder het opschrift: „Vereischten tot toepassing van art. 23“ ontwikkelt de schrijver zijn gevoelen in negen punten. Het *eerste* wordt aldus omschreven: „aan den Koning moet een geschil onderworpen zijn.“ Deze stelling komt hierop neder: dat het tot toepassing van art. 23 slechts een vereischte is, dat er een geschil van bestuur of een ander aanwezig zij, dat aan de beslissing des Konings onderworpen wordt. Na de aanneming van het amendement van den heer THORBECKE, waardóor de woorden „die bij Ons behoort,“ veranderd zijn in: „aan Ons onderworpen,“ duldt, naar de meening des schrijvers, art. 23 geene onderscheiding of beperking meer. Is het al de bedoeling der Regering geweest, dat de afdeeling voor de geschillen van bestuur slechts zou advisereren over de geschil-

len waarvan de beslissing uitdrukkelijk aan den Koning is opgedragen, heeft de heer THORBECKE de strekking van zijn amendement al uitgedrukt met de woorden, dat, wanneer een geschil aan den Koning onderworpen werd, waarin deze onbevoegd ware, het adviserend regterschap van den Raad ook zou moeten werken ter verklaring dier onbevoegdheid, dit alles kan, op grond van inderdaad schoone citaten over wetsinterpretatie, niets afdoen tegen de algemeene uitdrukking van art. 23. Door de aanneming van het amendement van den heer THORBECKE is een ruim veld geopend, zoodat alsnu de Raad den Koning zal moeten adviseren over alle aan hem onderworpen geschillen, en wel omtrent de zaak zelve. »Wat toch, vraagt de schrijver, zou de uitbreiding beteekenen, zoo de afdeeling in vele gevallen, waar het bepaaldelijk krenking van regten betreft, wel bevoegd was het onderzoek te doen, maar toch moest adviseren, dat de Koning onbevoegd was uitspraak te doen, omdat het beroep niet uitdrukkelijk was toegelaten? Zou het niet onbillijk zijn, alleen omdat volgens het gevoelen der Regering het beroep op den Koning uitdrukkelijk moet zijn toegelaten, om bij die geschillen, waar belangrijke regten der burgers op het spel staan, geen grondig en onpartijdig onderzoek en regtvaardige uitspraak toe te staan, terwijl er toch een collegie aanwezig is, dat allezins zoodanig is ingerigt, dat het voor die vereischten de noodige waarborg verleent?»

Moeten niet deze laatste argumenten genoemd worden argumenten van convenientie, misschien behartigenswaardig in jure constituendo, maar onbruikbaar bij de uitlegging van eene stellige wetsbepaling? Kunnen ook de citaten over wetsinterpretatie de zaak wel beslissen, al zijn ze als rigtsnoer zeer aannemelijk? Quæritur: wat staat in art. 23 te lezen? De schrijver leidt er terecht uit af, dat de afdeeling *alle* geschillen van bestuur, die aan 's Konings beslissing onderworpen worden, *onderzocht*. Dit staat met zoovele woorden in het artikel, en wordt ook na

de aanneming van het amendement van den heer THORBECKE niet in twijfel getrokken. Maar beteekenen nu de woorden „en draagt Ons de uitspraak voor”, dat 's Raads advies steeds de zaak zelve, de zaak au fond moet betreffen? Immers neen. De aard van de uitspraak wordt in het midden gelaten; uit geen woord van het artikel kan afgeleid worden, dat zij de zaak zelve moet betreffen; zij zal afhangen van het onderwerp van het geschil dat aan 's Konings beslissing wordt onderworpen; zij zal kunnen zijn eene onbevoegdverklaring. Ook een Regtbank b. v., al is haar opgedragen op een requisitoir van den Officier van Justitie te beschikken, doet dit pro re nata, en verwijst, bij bevinding van eigene onbevoegdheid, de zaak waar zij behoort. Artikel 23 komt mij voor van formelen aard te zijn: eene regeling van de wijze, waarop 's Konings uitspraak omtrent alle aan Zijne beslissing onderworpen geschillen van bestuur moet worden voorbereid, niet eene opdracht en passant van eene zoo gewigtige en zoo uitgebreide bevoegdheid als die, om alle geschillen van bestuur in het hoogste ressort au fond te beslissen, onverschillig of bij bijzondere wetten het hooger beroep op den Koning al dan niet is toegelaten, of misschien wel uitgesloten. Eene dusdanige wijziging van de economie van ons administratief regt mag niet verondersteld worden te hebben plaats gehad door een amendement, waarvan de woorden haar geenszins inhouden, waarvan de beperkte strekking duidelijk werd aangewezen, mag niet verondersteld worden te hebben plaats gehad zonder dat iemand er iets van bespeurd heeft, tegen de uitdrukkelijke verklaring der Regering in. Bij het stilzwijgen van de Kamer op de verklaring van den Minister, verdediger der wet, dat het artikel geene attributie van bevoegdheid inhield, en bij het ontbreken in het artikel van eenige uitdrukking, waaruit die attributie zou blijken, mag en moet, geloof ik, aangenomen worden, dat zij niet heeft plaats gehad,

dat ten aanzien der competentie alles is gebleven in statu quo.

Gesteld des schrijvers uitlegging ware juist, dan verbiedt, bij de algemeenheid van de uitdrukking „geschillen van bestuur of andere aan Onze beslissing onderworpen”, de consequentie *alle* beperking van den kring dier geschillen, waarvan dan noch de geschillen mogen uitgesloten worden, wier onderwerp een belang, niet een regt is en waarbij het beroep op den Koning niet is toegelaten, noch de geschillen die ontstaan uit de toepassing van de provinciale en gemeentelijke verordeningen, noch eindelijk de geschillen van burgerregtelijken aard. Dan moet elk geschil, van welken aard ook, dat aan 's Konings beslissing wordt onderworpen, door den Raad van State onderzocht worden, en moet dit collegie daarop aan den Koning eene uitspraak au fond voordragen. Intusschen beperkt de schrijver reeds bij zijn tweede punt den kring der geschillen, die hier in aanmerking komen, tot die, welke tot de bevoegdheid der uitvoerende magt behooren, „welke bevoegdheid wordt bepaald door den kring waar binnen de regterlijke magt zich mag bewegen”, betoogt hij sub 4°., dat geschillen in den zin van art. 23 zijn twisten over de uitvoering die de administratieve magt aan *wetten* — niet aan provinciale en gemeentelijke verordeningen — heeft gegeven, en stelt hij sub 5°., dat tot het kenmerkende van een geschil in den zin van art. 23 behoort, dat de *regtmaticheid* van eene administratieve handeling worde betwist. Moet echter aan de woorden van art. 23 de beteekenis worden gehecht, „die een ieder daaraan toekent, wanneer hij de wet in het Staatsblad leest, zonder verder onderzoek naar de daarover gevoerde debatten en memoriën”, en, voeg ik er bij, zonder onderzoek naar den aard van de regeling die met de wet op den Raad van State, en in het bijzonder met art. 23 is bedoeld, en naar den zamenhang van die wet met andere wetsbepalingen, dan

is de schrijver, naar mijne meening, niet consequent en niet gerechtigd om „het ruime veld, dat volgens hem door de aanneming van het amendement is geopend,” weêr in te krimpen. „*In geval van twijfel*, wordt in eene van des schrijvers aanhalingen gezegd, moet een door een lid der stenden voorgesteld, tot wet verheven amendement verstaan en toegepast worden in den zin welken het lid bij het ontwikkelen van zijn voorstel daaraan gaf.” Deze aanhaling schijnt hier toepasselijk, indien het mij althans gelukt is aan te toonen dat de juistheid van schrijver's opvatting van art. 23 aan twijfel onderhevig is. Ik meen dan ook te moeten volharden bij mijn vroeger geuit gevoelen, dat de Raad van State den Koning over de zaak zelve zal moeten adviseren in alle die gevallen, waarin aan den Koning door eenige wettelijke bepaling de beslissing in het hoogste ressort is opgedragen, maar dat in alle andere gevallen de Raad den Koning zal behooren te adviseren tot onbevoegdverklaring (1).

Ten *tweede* ontwikkelt de schrijver de stelling: „wanneer een geschil aan den Koning onderworpen wordt, is het noodzakelijk een geschil, dat tot de bevoegdheid der uitvoerende magt behoort, welke bevoegdheid wordt bepaald door den kring waar binnen de regterlijke magt zich mag bewegen.” De schrijver betoont zich een voorstander van de beslissing van de geschillen van bestuur door het uitvoerend gezag, op grond van de onderscheiding die gemaakt moet worden tusschen *ius publicum* en *ius privatum*. Hij toont echter niet aan, waarom, afgezien van het positieve recht, *het recht* niet volgens dezelfde beginselen, en door dezelfde magt — zij het ook op minder omslagtige wijze — zou kunnen uitgemaakt worden tusschen de burgers en den

(1) In *Themis* 1862 bl. 471 v. schreef ik ten onrechte, dat in de laatst bedoelde gevallen *de Raad* — niet de Koning — *zich* onbevoegd zou moeten verklaren: de heer Croockewit maakt terecht op deze vergissing opmerkzaam.

Staat, als tusschen de burgers onderling. Het is waar, dit geschiedt niet in Frankrijk; het bloote denkbeeld daarvan wordt er als eene ongerijmdheid beschouwd: — dan toch zou de regterlijke magt de gebiedster worden van het uitvoerend gezag, en dit laatste het werktuig der regterlijke magt, hetgeen ook volgens den schrijver van de dissertatie, die door mij wordt aangekondigd, zeer verkeerd en ongerijmd zou zijn. Of echter de toenemende toepassing hier te lande van fransche denkbeelden omtrent de verhouding tusschen den Staat en de burgers wenschelijk is, schijnt twijfelachtig. De schrijver van „Paris en Amérique”, die trouwens volgens zijne eigene bekenenis in een krankzinnigengesticht heeft moeten opgesloten worden, schijnt door zijne ingenomenheid met Amerikaansche toestanden het groote nadeel van die onderwerping van het administratief gezag aan de regterlijke magt niet in te zien: — „Y-a-t-il un conseil d'Etat en Amérique? reprit l'avocat. — Non monsieur, la justice suffit à tout, l'administration lui est soumise.” Maar hij wordt dan ook terecht gewezen: — „Quelle chimère! dit Reynard; un peuple ne vivrait pas six mois sans cette admirable séparation des pouvoirs qui fait la gloire de notre immortelle Constituante.” Toch roemt de aangehaalde schrijver het land, waar men vindt: „la loi toute-puissante, le citoyen maître et responsable de ses actions, le fonctionnaire réduit au droit commun; l'administration justiciable des tribunaux, le juge seul interprète de la loi.”

Nadat onze schrijver sub 3° eene uitweiding over artt. 148, 146, 2° en 3° der grondwet heeft gegeven, die m. i. zonder schade voor den samenhang had kunnen weggelaten worden, ontwikkelt hij sub 4° en sub 5° de twee volgende stellingen: „geschillen in den zin van art. 23 zijn twisten over de uitvoering, die de administratieve magt aan *wetten* — niet provinciale en gemeentelijke verordeningen — heeft gegeven”; — „tot het kenmerkende van een geschil van art. 23

behoort ook, dat de *regtmatigheid* van een administratieve handeling worde betwist.”

Dat de eerste van die stellingen, naar mijne meening, bij schrijver's uitlegging van art. 23, eene inconsequentie is, merkte ik reeds op; maar ook schijnt zij in strijd met de tweede stelling, omdat ook bij bezwaren tegen de toepassing van eene provinciale of gemeentelijke verordening, op grond dat daardoor krenking van regten zou hebben plaats gehad, het de *regtmatigheid* van de administratieve handeling is die betwist wordt. Men denke aan de onderhoudsplichtigheid van wegen. Wanneer iemand beweert ten onregte als onderhoudsplichtige op den legger te zijn gebracht, terwijl de provinciale verordening het onderhoud der wegen ten laste brengt van degenen op wie de verplichting daartoe vroeger heeft berust, dan is een regt, niet een belang, het onderwerp van het geschil. Ook buitendien bestaat er geen grond voor de onderscheiding tusschen wetten en provinciale en gemeentelijke verordeningen. Immers de provinciale staten en de gemeentebesturen zijn binnen de grenzen van hunne bevoegdheid wetgevers, en de reglementen en verordeningen, die zij als zoodanig maken, zijn niet van anderen aard dan de wetten.

De nog overige punten, die door den heer C. behandeld worden, zijn de volgende:

6°. Uithoofde tot het kenmerk van de geschillen in art. 23 bedoeld, voornamelijk behoort, dat de *regtmatigheid* van eene administratieve handeling betwist wordt, zijn de meest feitelijke vraagpunten van het onderzoek der afdeeling uitgesloten.

7°. De geschillen in art. 23 bedoeld kunnen somtijds betreffen administratieve punten, waaromtrent de regterlijke magt onbevoegd is uitspraak te doen, terwijl het wettige of onwettige der handelingen, waardoor schade is toegebracht, geheel afhangt van een administratieve beschikking.

Sub 8°. spreekt de schrijver over de tot dusver bij de af-

deeling behandelde of aangebragte zaken, o. a. over de bekende zaak van de afgekeurde schoollocalen te Amsterdam. Hierbij wordt de vraag of de afdeeling zich geheel en al op het standpunt der regterlijke magt moet plaatsen, dan wel of zij bij hare adviezen ook de omstandigheden waaronder een geschil van bestuur aan haar onderzoek wordt onderworpen in aanmerking mag nemen, in laatstgemelden zin beantwoord. Immers zegt ADOLPHE: «en matière administrative l'objet principal est l'intérêt général dont la surveillance est confiée au pouvoir exécutif.» Tegenover deze aanhaling zij mij nog eene uit het geschrift van den docteur LEFEBVRE vergund: — «Rien n'est dangereux comme les maximes banales. C'est toujours avec de grands mots, qu'on tue la liberté! L'intérêt général est un mot élastique et vague, qui peut couvrir les prétentions les plus injustes comme les plus légitimes.» «Le jour où, au lieu de nous parler de nos droits individuels, on nous parlera de l'intérêt général, nous serons une foule et nous aurons un maître.»

Sub 9° geeft de schrijver nog eenige onderwerpen op, waarbij hij in jure constituendo de voorlichting van de afdeeling van den Raad van State voor geschillen van bestuur wenschelijk acht, als concessiën tot verveeningen, exploitatie van mijnen, enz. Eindelijk behandelt hij in § 4 de manier van procederen bij de Afdeeling.

Wij zijn aan het einde van de dissertatie en van onze aankondiging. De heer CROOCKEWIT zal het mij ten goede houden dat ik een weinig heb geopponeerd tegen sommige punten van zijn geschrift, waarmede ik met genoeg kennis maakte, en dat, naar het mij voorkomt, den lof verdient van met zorg te zijn bewerkt.

S. M. S. DE RANITZ.

BERIGTEN VAN GEMENGDEN AARD.

Overzicht van de bevolking der gevangenissen in
Nederland op den 1 Julij 1863.

Aard der bevolking.	Soort der gevangenen.	Sterkte der bevolking.
6 strafgevangenissen	crimineel veroordeelden	1198
	correctionneel veroordeelden	716
	jeugdige vrouwelijke veroordeelden	(1) 60
	jeugdige mannelijke veroordeelden	118
13 huizen van verzekering	crimineel veroordeelden	31
	correctionneel veroordeelden	891
	ongevonnissen	247
23 Huizen van arrest	crimineel veroordeelden	"
	correctionneel veroordeelden	341
	ongevonnissen	232
Huizen van krankzinnige lijdens	krankzinnige gevangenen	2
Huis van verbetering en opvoeding te Alkmaar	niet veroordeelde jongens	121
	Totaal	3957

VERDEELING.

Crimineel veroordeelden	1229
Correctionneel veroordeelden	1948
Jeugdige vrouwelijke veroordeelden	60
Jeugdige mannelijke veroordeelden	118
Ongevonnissen	479
Krankzinnige gevangenen	2
Huis van verbetering en opvoeding te Alkmaar	121
Totaal	3957

(1) Met inbegrip van 20 meisjes, die, ofschoon niet veroordeeld, ingevolge art. 66 van het Strafwetboek te Montfoort zijn geplaatst.

Over het strafstelsel in Groot-Brittanje.

In der tijd hebben wij, naar aanleiding van een uitvoerigen en belangrijken arbeid van den hoogleeraar QUETELET, de criminele statistiek in Groot-Brittanje over een aantal jaren gegeven. Daaraan sluit zich thans aan eene bijdrage over het strafstelsel in Groot-Brittanje, in de *Edinburger Review*, waarvan wij hier een uittreksel mededeelen.

Dat tijdschrift, na in het breede het stelsel van repressie te hebben behandeld, dat tot dusverre in Engeland gevolgd is, besluit met te vermelden, dat eene commissie van regeringswege belast was om de gevolgen na te gaan van de wetgeving, op 't geen de „strafdiensd“ of dwangarbeid wordt genoemd. „De keus der leden van die commissie,“ zeide de *Review*, „is wel geschikt om eerbied in te boezemen. Daaronder telt men twee oud-kanseliers, drie of vier gewezen secretarissen van staat en andere uitstekende personen. Het deed ons vooral genoeg aan 't hoofd van die commissie te zien geroepen graaf GREY, want zeker zal men geen staatsman vinden, die gezonder denkbeelden over dit vraagstuk koestert.“

De commissie, den 29 December 1862 door de Koningin bijeengeroepen, wijdde vier maanden aan een naauwgezet onderzoek, waarin dertig getuigen werden gehoord, wier verklaringen thans in een boekdeel van meer dan 500 bladzijden zijn vereenigd.

Den 20 Junij werd het rapport der commissie door alle hare leden geteekend, met uitzondering van den heer HENLEY en den lord-opperregter, die het gevoelen hunner ambtgenooten niet deelden en 't hunne in eene afzonderlijke *memorie* hebben vervat.

Alvorens de Koninklijke commissie hare beschouwingen deed kennen over de vraagstukken die aan haar onderworpen waren, ging zij de veranderingen na, die door de acten van 1853 en 1857 in de Engelsche wetgeving zijn ingevoerd en onderzocht zij vervolgens, welke de uitwerkselen van het tegenwoordig stelsel van repressie zijn geweest, en of die gewijzigd dienen te worden.

Om de oorzaken na te gaan van de toeneming der criminaliteit, die zich in de jaren 1861 en 1862 heeft doen opmerken, heeft de commissie uit de criminele statistiek, die jaarlijks aan het Parlement wordt overgelegd, een staat doen opmaken, aantoonende de veroordeelingen gedurende de jongste negentien jaren.

Die staat, waarin de *summary convictions* niet waren begrepen, levert de volgende uitkomsten op:

JAREN.	ENGELAND.		SCHOTLAND.		IERLAND.	
	Veroordeelingen.	Veroordeelingen ter dood, tot deportatie en tot strafdienst.	Veroordeelingen.	Veroordeelingen ter dood, tot deportatie en tot strafdienst.	Veroordeelingen.	Veroordeelingen ter dood, tot deportatie en tot strafdienst.
1842 tot 1848 (7 jaren) gemiddeld.	20,386	3,412	3,062	357	10,816	1,234
1849 tot 1855 (7 jaren) gemiddeld.	21,170	2,615	3,032	392	12,018	1,515
1856	14,734	2,500	3,723	277	4,024	394
1857	15,307	2,637	2,920	261	3,925	444
1858	13,246	2,183	2,850	289	3,350	345
1859	12,470	2,222	2,563	213	3,109	318
1860	12,066	2,267	2,414	221	2,979	304
1861	13,579	2,500	2,418	232	3,271	356
1862	15,312	3,196	2,693	226	3,796	585
1856 tot 1862 (7 jaren) gemiddeld.	13,859	2,500	2,654	245	3,493	392

De commissie doet opmerken dat de afnemende progressie gedurende de jaren 1856—1862 in groote mate het gevolg is van de *criminal justice act* van 1855, die in de maand Augustus deszelfden jaars in werking is gekomen, en die aan de regtbanken, in Engeland en Ierland, de magt heeft gegeven eenvoudige diefstallen (*cases of larceny*) summier te beregten. Intusschen komt het haar zeker voor, dat in Engeland het getal misdaden, in evenredigheid tot het cijfer der bevolking, gedurende dat 21jarig tijdperk is afgenomen; dat het in Schotland merkelyk is verminderd, en dat hetzelfde van Ierland gezegd kan worden, ofschoon de dobberingen der criminaliteit door bijzondere en tijdelijke oorzaken aldaar grooter zijn.

»Indien wij slechts bij de zeven laatste jaren stilstaan (zegt de commissie), zoo bevinden wij dat in Engeland en in Ierland het getal veroordeelingen in de jaren 1858 en 1859 aanzienlyk is afgenomen, dat in 1860 de criminaliteit bijkans stationnair is gebleven, maar dat er in de twee laatste jaren een zeer aanmerkelyke aanwas in beide landen is geweest. In Engeland was de vermeerdering vooral opmerkelyk bij het getal zware misdaden, die in het politie-ressort der hoofdstad werden bedreven, daar uit de rapporten, die ons door 't hoofd der politie (Sir RICHARD MAYNE) werden geleverd, bleek,

dat het getal diefstallen met geweldpleging, dat in 1850 slechts 32 bedroeg, in 1862 tot 97 klom, en dat het getal diefstallen met braak (*burglaries*) in denzelfden tijd van 179 tot 259 steeg. In Schotland merkte men in 1859 en 1860 eene vermindering op, in 1861 geene noemenswaardige verandering, maar eene vermeerdering in 1862, die zich niet uitgestrekt heeft tot veroordeelingen ter dood of tot strafdienst.»

Met der daad blijkt uit de stukken, door Sir MAYNE bij de commissie ingediend, 1°. dat het getal diefstallen met geweldpleging in 1860 bedroeg 32, in 1861 33 en in 1862 97; er hadden er alleen in de maand November 1862 32 en 82 in het tweede semester deszelfden jaars plaats; 2°. dat het getal diefstallen met braak in 1860 beliep 179, in 1861 200 en in 1862 259.

Uit een ander stuk blijkt, dat in de City van Londen de diefstallen en pogingen tot diefstal, die in 1860 465 en in 1861 524 bedroegen, in 1862 tot 1538 waren geklommen.

„Die vermeerdering van criminaliteit, zegt de commissie, kan op zich zelve niet beschouwd worden als tot de gevolgtrekking te moeten leiden dat het tegenwoordig strafstelsel gebrekkig is. Waarschijnlijk hangt het getal misdaden, op een gegeven tijdstip, in een land gepleegd, minder af van het stelsel dat van kracht is, dan van verschillende andere omstandigheden, zoo als de meerdere of mindere welvaart der bevolking, de vraag om werk, de toestand der politie en de wijze van de bedeeeling des regts. Doch wanneer wij den invloed van al die feiten te gader in aanmerking nemen, dan schijnt toch uit de door ons verzamelde bewijzen te blijken, dat men aannemen mag dat de jongste aanwas van het getal misdrijven, althans voor een gedeelte, moet worden toegeschreven aan de gebreken van het thans in werking zijnde strafstelsel, en aan de ophooping in het land van de vrijgelaten veroordeelden, ten gevolge van het buiterekkelijk gering getal *convicts*, dat sedert 1853 gedeporteerd werd (1).»

Tot ondersteuning van deze conclusie, verwijst de commissie tot de antwoorden van het hoofd der politie te Londen, bovengenoemd, en van den heer JOHN SMITH, die gedurende vele jaren gouverneur der gevangnissen te Edinburg geweest is. Laatstgemelde doet o. a. uitkomen, dat de voeding in de gevangnissen te Edinburg ruimer en beter is dan in die van Engeland; terwijl het werk ligter is, zoodat de opgesloten den afschrik voor de gevangenis verloren.

Sir RICHARD MAYNE deelde mede dat het getal beklaagden summier

(1) In 1852 waren er 2,541 *convicts* gedeporteerd. Van 1853—63 heeft het getal der naar Australië verwezenen nooit meer dan 5 tot 600 bedragen. In 1862 zijn er echter 782 *convicts* naar Australië henen gevoerd.

veroordeeld of tot het leveren van borgstelling verwezen, in zijn res-sort heeft bedragen, in 1856, 33,451, en in 1862 32,894, maar dat het getal der *convicted*, dat in 1856 heeft beloopt 2,587, in 1862 2,924 bedroeg. Dat getal is op zich zelve nog zoo buitengewoon niet, daar men op den jaarlijkschen aanwas der bevolking (sedert 1856 wel 50,000 zielen jaarlijks) heeft te letten. Doch opmerking verdient, dat het cijfer der convicts, dat in 1860 tot 2,286 was gedaald, in 1861 weder tot 2,168 en in 1862 zelfs tot 2,924 was geklommen; en dat die vermeerdering te zorgbarender is, indien men de zware misdaden nagaat, die gedurende die beide jaren gepleegd zijn.

Sir MAYNE schreef die vermeerdering vooral toe aan de ophooping in de hoofdstad van de misdadigers, die niet op eerlijke wijze aan den kost konden komen, die vrijgelaten waren nadat zij eene gevangenisstraf van kortstondigen duur hadden ondergaan, en wier straftijd in sommige gevallen ongemeen verkort was door de *tickets of leave*.

De koninklijke commissie is dan ook ten slotte van oordeel, dat de strafdienst niet genoeg gevreesd wordt door hen die haar ondergaan hebben, noch ook door de misdadigers in 't algemeen. Zij grondt die meening daarop, dat een groot aantal hoosdoeners, uit de gevangenis-sen der convicts ontslagen, als recidivisten veroordeeld zijn; zij voegt er bij, dat men mag aannemen, dat vele beklagden, die in deze gevangenis-sen bewaard werden, niet herkend zijn als vroeger in de handen der justitie te zijn geweest, bij gemis aan voldoende middelen om hunne misdadige antecedenten na te gaan. De verhalen der vrijgelaten veroordeelden ter zake van de strafdienst, en hunne zucht, over 't geheel, om hunne oude betrekkingen te hernieuwen, zoodra zij op vrije voeten zijn, zijn de oorzaken dat die strafdienst niet door hunne medestanders geducht wordt. Zelfs blijkt uit een brief van den gouverneur der gevangenis te Gloucester, dat, in sommige gevallen,— die evenwel slechts zeldzaam zijn, — misdaden gepleegd zijn louter en alleen met het oogmerk om de «voordeelen» te genieten, die de bedrijvers veronderstellen dat hun door eene veroordeeling tot de strafdienst zouden worden verstrekt.

De commissie gelooft dat het onvoldoende van het tegenwoordig stelsel van repressie inzonderheid moet worden geweten aan den korten duur der straffen, die, over het algemeen, aan de convicts worden opgelegd, en, ofschoon in mindere mate, aan de gebreken der tucht in de gevangenis-sen. Zij beweren ook, dat tot de vermeerdering van het getal der misdrijven hebben bijgedragen het gebrek van gepaste maatregelen ten aanzien zoowel van het toezigt der met een *ticket of leave* vrijgelaten veroordeelden, als van de bepalingen die genomen werden om ze, na hunne vrijlating, in eenen toestand te plaatsen, waardoor zij behoud worden om den weg der

misdaad weder in te slaan; voorts het gemis van eene zekere en afdoende wijze om den vorigen levensloop der beklaagden te ontdekken. — Het verslag behelst echter geenerlei voorstel om hierin te voorzien. De heer TREITE heeft in een brief aan lord COWLEY de aandacht gevestigd op den *casier judiciaire*, sedert 1850 op het voorstel van den raadshcer BONNEVILLE in Frankrijk ingevoerd.

De commissie staat stil bij de opmerkelijke vermindering der straffen sedert een 20tal jaren door de criminele hoven. Tegenwoordig worden, over 't geheel, veroordeelingen tot drie of vier jaren strafdienst uitgesproken voor wandaden, die, weinige jaren geleden, nog zeven jaren transportatie zouden hebben doen belooopen en, in 't algemeen, veel strenger zouden zijn gestraft.

Die vermindering van gestrengheid is, volgens de commissie, niet geheel aan de toenemende toegankelijkheid der hoven te wijten, maar ook ten deele aan de wetsbepalingen, door het Parlement aangenomen. In 1854 is vastgesteld, dat vier jaren strafdienst zou worden beschouwd als gelijkstaande met de vroegere veroordeelingen tot zeven jaren deportatie, en, ofschoon die maatregel in 1857 herroepen werd, zoo magtigde de acte van dat jaar voor de eerste maal de strafdienst voor slechts drie jaren uit te spreken. De *Criminal Consolidation Act* heeft ook voor verscheiden misdrijven de gestrengheid der vroegere straffen getemperd.

De toenemende evenredigheid van de misdaden schijnt der commissie zamen te stemmen met het tijdstip van de vrijlating der eerste convicts, die tot een korten straf tijd zijn veroordeeld onder de heerschappij der wet van 1857, en de commissie helt tot het denkbeeld over, dat zij in zekere mate het gevolg van hunne vrijlating is. « Wat er van zij, zegt ze, die ondervinding bewijst, dat de tucht, waaraan de convicts zijn onderworpen, gedurende een kort verloop van jaren geene gunstige gevolgen opgeleverd heeft.» Die omstandigheid en de gevaarlijke aanmoediging, welke de terugkeer der misdadigers in hunne schuilplaatsen, na eene korte detentie aan hunne medestanders geven, brengen de commissie er toe om voor te stellen, dat het *minimum* van de strafdienst worde verhoogd.

Zij erkent, dat de bepaling van dat *minimum* in groote mate moet afhangen van de wijze van uitvoering van het vonnis, en van de oplossing, die aan het vraagstuk zal gegeven worden, of de gedetineerden hunnen straf tijd zullen kunnen bekorten door hunnen arbeid en hun goed gedrag.

De commissie staat er voorts op, dat aan de misdadigers «van professie» strenger straffen worden opgelegd. Zij treedt in beschouwingen over de vermindering van den straf tijd, en drukt de meening uit, dat men aan de veroordeelden zelve de gelegenheid moet laten om

den tijd hunner gevangenis te bekorten door hun werk en goed gedrag, omdat de hoop op die vermindering de krachtigste prikkel is die op hunnen geest werken kan. „Dit is — zegt zij — het eenstemmig oordeel van allen die den invloed van dat uitzigt hier te lande en in de koloniën hebben kunnen nagaan.” In dat oordeel wordt de commissie bevestigd door de weinig voldoende uitkomsten, die eene bepaling der wet van 1853 gehad heeft, inhoudende dat de veroordeelden hunne straf zouden ondergaan gedurende den geheelen tijd, door het veroordeelend vonnis bepaald. De gedetineerden werden daardoor onhandelbaarder en minder werkzaam.

Wat de wijze betreft, om het gedrag en de arbeidzaamheid der convicts na te gaan, geeft de commissie de voorkeur aan het Iersche boven het Engelsche stelsel; volgens het eerste moeten de veroordeelden zeker getal merken of kaarten erlangen; doch zij is tevens van meening dat de arbeid der gevangenen dagelijks moet worden geconstateerd en dat men op hun werk, en niet alleen op hun goed gedrag in 't algemeen, moest afgaan, welk gedrag in de gevangnissen toch niet anders bestaan kan dan in de onthouding van zekere overtredingen die geen regt op eene belooning moet geven. In Westelijk Australië is een stelsel ingevoerd, bestaande in de gelegenheid, aan de convicts gegeven om door hunnen dagelijkschen arbeid zeker getal merken en daardoor een *ticket of leave* te erlangen; het getal merken hangt af van het langere of kortere van den duur van den straf tijd waartoe zij veroordeeld zijn.

De commissie wilde ook dat geen *ticket of leave* zou worden uitgereikt, dan na de verstrijking van twee derde gedeelten van den tijd, dien de gedetineerde in de gevangnissen der openbare werken mocht doorbrengen; de convict, die tot zeven jaren strafdienst verwezen is, zou dus niet eerder kunnen worden ontslagen door middel van een *ticket of leave*, dan wanneer hij vier jaren en elf maanden in detentie had doorgebracht.

Plaatsgebrek verbiedt ons thans breedvoeriger bij dit verslag stil te staan. Voegen wij er echter nog bij, dat de commissie wijst op het gemis aan genoegzame cellen tot eenzame opsluiting; — op de noodzakelijkheid om de convicts negen maanden aan die gevangenisstraf te onderwerpen, uitgezonderd die welke deze straf zoo lang niet zouden kunnen uithouden; — dat zij het Iersche stelsel aanprijst, om de cellulaire straf gedurende de vier eerste maanden strenger toe te passen dan de overige vijf; — eindelijk, dat over de gevangnissen voor openbare werken (*publics works prisons*) vrij algemeen zoodanig gedacht wordt, dat het tegenwoordig stelsel niet genoegzaam het karakter van strafstelsel draagt.

ALGEMEEN REGISTER

OP DE

THEMIS

OVER DE JAREN

1859—1863.

I. REGISTER OP DE ZAKEN.

A.

- AANKONDIGINGEN (Openbare). Zie *Overeenkomsten*.
- ACADEMISCHE JURISPRUDENTIE. Zie *Strafesamens*.
- ACCOORD. *Eenige opmerkingen over de gevolgen van de niet-nakoming van een —, volgens het Nederlandsche Faillietenregt*; — door Mr. D. J. MOM VISCH, VII, 569.
- A. C. LAGERWEY. *Het — van den gefaillleerde met zijne schuldeischers*, beoord. door Mr. A. DE PINTO, IX, 667.
- ACTE (Openbare) *over den uitersten wil bij —*, VI, 589.
- ACTEN (Notariële). M. A. DU MOSCH, *de onderteekening der —, door de comparanten*; — door Mr. DAV. H. LEVYSSOHN NORMAN, X, 141.
- ACTIËN. *Bijdrage tot de leer der —. Kritische beschouwing der opvatting van de uitdrukking: louter personele regtsvorderingen, in ons Wetb. van Burg. Regtsv. en in de Wet op de Regt. Org. voorkomende*, door Mr. F. B. CONINCK LIEFSTING, X, 445.
- ADAGIORUM LATINORUM, VIII, 602.

ADMINISTRATIEF GEZAG: Omtrent de grenzen van de bevoegdheid van de regterlijke magt en het —, door Mr. S. M. S. DE RANITZ, VIII, 239.

— *Zie Wegen (Openbare).*

ADVIEZEN (Regtsgeleerde). *Zesde verzameling van —*, door Mr. J. DE WITTE VAN CITTERS, IX, 122.

AFGETREDEN AMBTENAAR. *Zie Ambtenaar.*

AFSCHAFFING van wetten en verordeningen. Werking van oude verordeningen van uitheemschen en anderen oorsprong, door Jhr. Mr. C. J. VAN NISPEN TOT PANNERDEN, VI, 1, 349.

AFWEZIGE. A. F. DE BAS, *Over de regten, opgekomen aan een —, wiens bestaan onzeker is*; — door Mr. F. A. T. WEVE, X, 261.

ALLEEN (DE) REGTSPREKENDE REGTER. *Zie Regter.*

AMBTENAAR. *Kunnen de artt. 222 en volg. C. P. ook gelden ten opzichte van den afgetreden —?* door Mr. A. P. TH. EYSELLE, VIII, 228.

— *Strafbepalingen op gewelddadigheden tegen de dienende beambten*, door Mr. F. A. T. WEVE, VIII, 576.

— *Een woord over art. 14, n°. 1, der wet van den 29 Junij 1854 (Stbl. n°. 102)*, door Mr. A. J. ROEST, IX, 17.

— *Behoort het, naar de bestaande wetgeving in Nederland, tot de taak der wetgeevende — of tot die der uitvoerende magt, om de openbare ambtenaren aan te wijzen, bevoegd tot het houden van openbare verkooping van roerende goederen?* IX, 534.

AMENDEMENT. J. P. R. TAK, *„Het recht van — in de Constitutionele Monarchie;”* — J. J. VAN GEUNS, *„Het recht van — der parlementaire vergaderingen;”* beoord. door Mr. J. HEEMSKERK BZ., X, 393.

AMERIKAANSCH REGT. *De straf van het toebrengen van slagen, in verband met een reglement van politie-regt aan boord der oorlogschepen van de Vereenigde Staten van Noord-Ameriku*, door Mr. A. DE ROUVILLE, IX, 584.

APPEL IN STRAFZAKEN. *Iets over het partiëel —*, door Mr. J. J. LOKE, IX, 561.

— *Nog een woord over het partieël —*, door Mr. J. J. LOKE, X, 502.

— E. B. A. N. MELORT, *de appellandi facultate in causis criminalibus*; beoord. door A. A. DE PINTO, VI, 178.

ASSIGNATIËN. *De verbindtenissen uit — ontstaande*, door Mr. J. G. KIST, IX, 167.

AUSTIN (Levensbericht van), VIII, 165.

B.

BALIE. *Le ministère public et le barreau eurs droits et leurs rapports avec une introduction de M. BERRYER*, door Mr. A. DE PINTO, VIII, 146.

- BALIE (De Hedendaagsche), vertaling naar J. LE BERGNIER, VIII, 656.
- BANKEN VAN LEENING (De) in *Nederland in het algemeen, en de bank van leening te Hoorn in het bijzonder*, door Jhr. Mr. A. VAN AKERLAKEN; — beoord. door Mr. G. A. FOKKER, X, 380.
- BASTIAT (FR.). Zie *Staathuishoudkunde*.
- BEKENTENIS. *De onsplitsbaarheid der —*, door Mr. J. G. KIST, VII, 37.
- (Geregtelijke). *Overzicht van de leer der —, volgens het burgerlijk regt*, door Mr. C. VAN BELL, VI, 213.
- BEKRACHTIGING VAN OVEREENKOMSTEN. Zie *Diplomatie*.
- BELASTINGEN. Mr. P. H. ENGELS. *De — en de geldmiddelen van den aauwang der republiek tot op heden*; — beoord. door Mr. S. VISSERING, IX, 279.
- BELEENINGS- EN PROLONGATIE-CONTRACTEN. J. A. LEVY, *de in den handel gebruikelijke —*; beoord. door Mr. S. POLS, VII, 519.
- BELEG. *Fransche wetten, bij den staat van — en oorlog hier te lande geldende in eene vesting*, door Jhr. Mr. P. VAN MEEUWEN, VII, 395.
- BELEGERINGS-WERKEN. Zie *Vesting-werken*.
- BELGIE. Herziening van den Code Pénal —, VII, 185; VIII, 303.
- Wijze van promulgatie van wetten in —, VII, 185.
- Geschenk door den heer DUCPÉTLAUX van zijne bibliotheek over de staathuishoudkunde, VII, 531.
- Geregtelijke statistiek vooral betrekkelijk —, VII, 708.
- Statistiek omtrent de gevangenen in —, VII, 719.
- Over de successie van vreemdelingen in —, VIII, 691.
- BEWIJZEN. *Traité théorique et pratique des preuves en droit civil et en droit criminel*, par Ed. BONNIER. — Troisième éd., revue et considérablement augmentée, 2 vol. in 8°; — beoord. door Mr. A. DE PINTO, IX, 291.
- BEZIT. *Welke zijn de vereischten van — tot het instellen der rechtsvoordering tot handhaving in het — naar het Burgerlijk Wetboek*, door Mr. W. WINTGENS, VI, 30.
- *Over civilis en naturalis possessio*, door Mr. J. KAPPEYNE VAN DE COPPELLO, VIII, 582.
- (Heimelijk) *van onroerende goederen*. Zie *Heimelijk Bezit*.
- BLOEDVERWANTEN IN DE OPGAANDE LINIE. *De boedelverdeeling door de —*, IX, 480.
- BODEMERIJ. J. M. HOOG, *Over —*; door Mr. G. J. A. FABER, X, 121.
- BODEN. Zie *Overeenkomsten*.

- BOEDEL. J. J. DE BERSET, *Over de vereffening van een — bij faillissement, vergeleken met de Belgische Wetgeving van 18 April 1851 en de Pruisische van den 8 en 9 Mei 1855*; — beoord. door Mr. DAV. H. LEVYSSOHN NORMAN, VII, 160.
- BOEDELBESCHRIJVING (Gecontinueerde). *Eenige opmerkingen betrekkelijk art. 182 van het Burg. Wetb.*, door Mr. G. BELINFANTE, IX, 1.
- BOEDELVERDEELING. H. W. DE BAS, *De — door de bloedverwanten in de opgaande linie* (artt. 1167—1171 B. W.); — beoord. door Mr. A. DE PINTO, IX, 480.
- BOETEN (Geld-), *Over het verhaal van — in strafzaken*, VII, 139.
- BOULET: Levensberigt, VI, 183.
- BRABANT. *Bijdrage tot de geschiedenis van den Raud en Leenhove van — en landen van Overmeer (1591—1795)*; door J. J. F. DE JONG VAN BEEK EN DONK; — beoord. door Mr. L. PH. C. VAN DEN BERGH, VI, 686.
- BRIEVEN. Zie *Overeenkomsten*.
- BRITTANJE (GROOT-). *Verdragen over het copijregt*, VI, 348.
— *Over het strafstelsel in —*, X, 607.
- BROCARDIA JURIS. *Iets over de zoogenaamde —, naar aanleiding van Dr. W. H. D. SURINGAR's Recensie van Dr. WILH. BINDERS' novus thesaurus adagiorum latinorum*; door Mr. DAV. H. LEVYSSOHN NORMAN, VIII, 602; IX, 152.
- BUITENLANDSCHE BETREKKINGEN. *Het bestuur der — volgens het Nederlandsche Staatsregt*; — beoord. door Jhr. Mr. J. K. W. QUARLES VAN UFFORD, IX, 624.
[BIJLAGE. — *Besluit houdende regeling der jurisprudentie van de Britsche consuls in Japan*, IX, 650.]
- BURGERLIJK REGT. *Verband tusschen — en Staathuishoudkunde. Zie Staathuishoudkunde.*
- BURGERLIJKE REGTSVORDERING. Zie *Regtsvordering (Burgerlijke)*.
- BURGERLIJKE REGTER, *Over de vertegenwoordiging van partijen voor den —*, door Mr. A. A. DE PINTO, X, 192.
- BURGERLIJKE STAND. F. F. BLUSSÉ. *De verbetering en aanvulling der registers van den Burgerlijken Stand*, door Mr. DAV. H. LEVYSSOHN NORMAN, IX, 674.
- BURGERLIJKE ZAKEN. *Over consignatie in —*, door Ph. J. BACHIENE, VII, 551.
- BURGERLIJK WETBOEK. *Observations critiques sur le Code Civil Néerlandais, comparé avec le Code Napoléon*, par J. VERDUCHÈNE; — beoord. door Mr. S. M. S. DE RANITZ, VII, 642.

- BURGERLIJK WETBOEK VOOR HET KONINGRIJK DER NEDERLANDEN (Ontwerp van het) *aan de Staten-Generaal aangeboden, den 22 November 1820*. Tweede uitgave, benevens de ophelderende memorie, met eene voorrede van Jhr. Mr. J. DE BOSCH KEMPER; — aangek. door Mr. A. DE PINTO, X, 548.
- (Fransch). *Cours analytique du Code Civil*, par A. DEWANTE, *continué depuis l'art. 980*, par E. COLMET DE SANTERRE; — beoord. door Mr. J. KAPPEYNE VAN DE COPPELLO, VI, 487.

C.

- CALAS (JEAN) ET SA FAMILLE. *Etudes historiques d'après les documents originaux*, par A. COQUEREL FILS; — beoord. door Mr. A. A. DE PINTO, VI, 636.
- CAMPBELL (Lord-kanselier). Levensberigt van —, IX, 141.
- CAPPELLEN (Gouv.-Gener. G. A. G. T. Baron VANDER). Over het bestuur van —; beoord. door Jhr. Mr. K. W. R. QUARLES VAN UFFORD, X, 587.
- CAROLINA. Over den ontwerper der —, X, 444.
- CASSATIE. *Iets over de grenzen van het middel van —*, door Mr. N. J. VERDUCHÈNE, IX, 395.
- *Revue doctrinale des variations et des progrès de la jurisprudence de la cour de cassation en matière civile et dans l'ordre du Code Napoléon*, par H. F. RIVIÈRE; — beoord. door Mr. J. KAPPEYNE VAN DE COPPELLO, X, 242.
- CAUTIO PRAEDIBUS PRAEDIISQUE. *Untersuchungen über die — van A. RIVIER*; — beoord. door Mr. J. E. GOUDSMIT, X, 550.
- CHAIX D'EST-ANGE (CH.). *Discours et plaidoyers de —*, door Mr. A. DE PINTO, X, 106.
- CHAMBRE MI-PARTIE. F. J. K. VAN HOOGSTRAATEN, *Proeve eener geschiedenis der Chambre mi-partie in de tweede helft der XVIIde eeuw te Mechelen en Dordrecht gevestigd*; — door Mr. J. DE WITTE VAN CITTERS, VIII, 151.
- CODIFICATIE. Zie *Wetgeving*.
- COGNOSCEMENT. Zie *Handelspapier*.
- COMPARANTEN. S. M. A. DU MOSCH, *De onderteekening der notariële acten door de —*; beoord. door M. DAV. H. LEVYSSOHN NORMAN, X, 141.
- CONDUCTIO TRITICARIA (De) *en het stelsel der conductiën van het Romeinsch regt*, door Mr. F. B. CONINCK LIEFSTING, VIII, 83, 467.
- CONFLICTEN. *Betrachtungen über Kompetenzconflicte zwischen Justiz und Verwaltung nach dem neuesten Hannoverschen Rechte. Ein Beitrag*

zur Auslegung und Kritik der § 17 u. 171 des Landes-verfassungs-gesetzes vom 6 August 1840 und der Königlichen Verordnung vom 26 Januar 1856, betreffend die Umgestaltung des Staatsraths, von C. NORDMAN; —

Art. 23 der wet regelende de bevoegdheid en zamenstelling van den Raad van State, door Mr. C. VAN BREUGEL DOUGLAS; — door Mr. S. M. S. DE RANITZ, IX, 459.

CONSIGNATIE. Over— in burgerlijke zaken; — door PH. J. BACHENE, VII, 551.

CONSULAIRE REGTSMAGT. Voordragt omtrent de — in Japan, X, 310.

CONSULS. Besluit, houdende regeling der Britsche — in Frankrijk IX, 650.

COPIJREGT. Zie *Letterkundige Eigendom*.

CORREAL OBLIGATION. Over de —, IX, 316.

COUR DE CASSATION. *Jurisprudence de la — en matière civile et dans l'ordre du Code Napoléon*, par H. F. RIVIÈRE; — door Mr. J. KAPPEYNE VAN DE COPPELLO, X, 242.

CRÉDIT. *Du crédit personnel, du crédit réel et de leurs phases*, par L. BOSSELLINI; — beoord. door Mr. G. F. SICHEL, VII, 664.

CRÉDIT FONCIER. Zie *Grond-crediet*.

CULPA. Over de leer der — in de verbindtenissen, door P. R. FEITH; — beoord. door Mr. A. P. TH. EYSELL, VII, 696.

D.

DAGVAARDING. *Nietigverklaring van —*. Zie *Nietigverklaring*.

DÉCONFITURE. Twee redevoeringen van den heer NICOLAI over de —, VII, 70, 82.

DECRETEN. Zie *Fransch-Keizerlijke —*.

DEPORTATIE in verband met strafregt en koloniaal belang, door Jhr. Mr. P. A. VAN DEN VELDEN; — beoord. door Mr. M. H. VON BAUMHAUER, X, 100.

DIEFSTAL. *Is — bij nacht en in eene bewoonde of ter bewoning dienende plaats in dienstbaarheid gepleegd, strafbaar volgens art. 386, n°. 1, C. P.?* — Ontkennend beantwoord door Mr. F. A. T. WEVE, VIII, 1.

DIENSTBAARHEID. *Diefstal bij nacht enz. in — gepleegd*. Zie *Diefstal*.

DIENSTBODENREGT. E. A. C. N. WITTEB, *Over het Nederlandsche —*; beoord. door Mr. A. DE PINTO, VIII, 328.

DIPLOMATIE. *Is volkenrechtelijk de Nederlandsche regering verplicht of zedelijk gehouden in de Staten-Generaal de verdediging op zich te nemen*

- van eene door eene vroegere regering of door haar zelve ingediende wetsvoordragt tot bekrachtiging eener met eene vreemde mogendheid gesloten overeenkomst? door Mr. G. F. SICHEL, IX, 521.
- Zie *Chambre mi-partie*.
- DOMEINEN (Rijks-) der volkeren. Zie *Staatshuishoudkunde*.
- DOODSTRAF. *De* — beoordeeld naar de uitkomsten van wetenschappelijk onderzoek, de vorderingen der wetgeving en der ervaring, door Dr. J. MITTERMAIER. — Uit het Hoogduitsch vertaald door Mr. J. B. Vos; — beoord. door Mr. A. DE PINTO, IX, 621.
- *Statistische bouwstoffen nopens de* — in Nederland, gedurende de laatste vijftig jaren, bijeengebragt door Mr. J. B. Vos, X, 19.
- *Over het afschaffen of behouden van de* —? (beslissingen deswege op het congres van Duitsche regtsgeleerden, te Mentz gehouden), X, 443.
- DRUKPERS. J. J. A. SCHILL, *Over de* — in Nederlandsch Indië; — door Mr. A. DE PINTO, X, 266.
- *Beschouwing over het voortdurend bestaan van artt. 283, 284 en 289 Strafrecht* (eene drukpers-quaestie), door Mr. W. J. C. VAN HASSELT; — beoord. door Mr. F. A. T. WEVE, VIII, 286.
- DUCPÉTIAUX. Geschenk van eene bibliotheek over de staatshuishoudkunde door den heer —, VII, 531.
- DUITSCH (het algemeene) HANDELSWETBOEK *vergeleken met het Nederl. Wetb. van Kooph.*, door Mr. J. A. LEVY, Ie Aflv.; — beoord. door Mr. D. J. MOM VISCH, IX, 434.
- Ile en IIIe Aflv.; — beoord. door denzelfden, X, 218.
- DUITSCHLAND. *Das Institut der Staatsanwaltschaft im Verfahren über bürgerl. Rechtsstreitigkeiten mit Rücksicht auf eine gemeinsame deutsche Civilprocesordnung*. Ein Beitrag von A. B. BERNINGER; — beoord. door Mr. A. DE PINTO, X, 117.
- DUITSCH REGT. *Iets over het Duitse Handelswetboek*, door Mr. D. J. MOM VISCH, IX, 37.

E.

- EED. *Over de beëediging van getuigen in strafzaken, met het oog op het ontworpen Wetboek van Strafvordering*, door Mr. A. P. TH. EYSSELL, X, 214.
- EIGENDOM (Letterkundige). Zie *Letterkundige Eigendom*.
- EMANCIPATIE (Slaven-). Zie *Slaven-emancipatie*.
- ENDOSSEMENT van *Wisselbrieven*, IX, 320.
- ENQUETE. E. H. KARSTEN, *De Parlementaire* — in de *Constitutionnele Staten*; — beoord. door Mr. J. HEEMSKERK BZN., Ie ged. VIII, 291; IIe ged. VIII, 512.

- ERFGENAMEN. *De overgang der actie tot nietigverklaring van de door onbekwame personen aangegane verbindtenissen op hunne* —, door Mr. A. A. DE PINTO, VI, 395.
- ERFREGT. J. LOHMAN JANSSONIUS, *de origine bonorum possessionis, ejusque vi in assurando supplendo jure Romanorum hereditario*; — beoord. door Mr. I. TELTING, VI, 667.
- *sur la succession des étrangers en Belgique*, par BARA, VIII, 691.
- *Het legatum rei aliena*, door Mr. L. DE HARTOG, IX, 544.
- T. VAN HETTINGA TROMP, *Over de verwerping eener erfenis ten nadeele der schuldeischers*, door Mr. J. KAPPEYNE VAN DE COPPELLO, IX, 671.
- ERKENTENIS. *De onsplitbaarheid der* —, door Mr. F. B. CONINCK LIEFSTING, X, 445.
- EXAMENS (Straf-). Zie *Strafexamens*.

F.

- FAILLIETEN. Statistiek der faillieten in de Ver. Staten van Noord-Amerika, VII, 186.
- FAILLISSEMENT. A. C. LAGERWEY. *Het accoord van den gefailleerde met zijne schuldeischers*, door Mr. A. DE PINTO, IX, 667.
- *Over de vereffening van den boedel bij* —. Zie *Accoord*, *Boedel*.
- FORMULIER-PROCES DER ALTEN RÖMER. Zie *Romeinsch Regt*.
- FRANKRIJK. Criminele statistiek in — over 1857, VI, 700.
- Criminele regtspleging van 1851—1860, IX, 327.
- Wijze van promulgatie van wetten in —, VII, 185.
- Voordragt betrekkelijk den letterkundigen en kunst-eigendom in —, X, 295.
- Rapport omtrent de regtsmagt der consuls in de Levant in —, X, 310.
- FRANSCH E REGT. *Redevoering over het nut der geschiedkundige beoefening van het* — *voor de wetenschappelijke verklaring onzer burgerlijke wetgeving*, ter aanvaarding van het hoogleeraarsambt aan de Utrechtsche Hoogeschool, uitgesproken door Mr. J. A. FRUIN; — beoord. door Mr. J. KAPPEYNE VAN DE COPPELLO, VII, 124.
- FRANSCH E WETTEN (De), *Bij ons te lande geldende en regelende den staat van oorlog en van beleg in eene vesting*; — door Jhr. Mr. P. VAN MEEUWEN, VII, 395.
- *Keizerlijk decreet van 16 December 1811, houdende règlement de police des polders dans les départemens de l'Escaut enz.*: de staten van Zeeland bevoegd dit door een provinciaal règlement te vervangen, door Mr. G. A. FOKKER; — beoord. door Mr. A. DE PINTO, VIII, 289.

FRANSCHKE KEIZERLIJKE DECRETEN. *De afschaffing van —*,
door Jhr. Mr. C. J. VAN NISPEN TOT PANNERDEN, X, 313.
FREGIER (H. A.). Levensberigt over —, VII, 726.

G.

- GAIUS. Italiaansche vertaling der Instituten van —, door Fr. LIST VI, 184.
- GECONTINUEERDE BOEDELBSCHRIJVING. Zie *Boedelbeschrijving*.
- GEFAILLEERDE. *Behoort een — zijne verbindtenissen na te komen*, door Mr. G. J. A. FABER, VI, 230.
- GELDMIDDELEN der Republiek tot op heden. Zie *Belastingen*.
- GEMEENTE-BESTUREN. *De zamenstelling en inrigting der —, volgens de wet van 29 Junij 1851 (Stbl. n°. 85). Proeve eener toelichting van vraagpunten, gerezen uit de toepassing van art. 1—120 dier wet*, door Jhr. Mr. C. DE JONGE; — beoord. door Mr. A. DE PINTO, VI, 692.
- GEMEENTEWET. Art. 291 der —. *Polemiek*, door Mr. J. KAPPEYNE VAN DE COPPELLO, VI, 371.
— *Een woord naar aanleiding der tusschen Mr. J. KAPPEYNE VAN DE COPPELLO en Mr. A. DE PINTO over het regt verstand van art. 291 der — gevoerde polemiek*; beoord. door Mr. G. F. SICHEL, VII, 15.
- GEREGTELIJKE BEKENTENIS. Zie *Bekentenis (Geregtelijke)*.
- STATISTIEK. Zie *Statistiek* en op de landen, welke die betreft.
- GEREGTSKOSTEN. Over het verhaal van — in strafzaken, VII, 139.
- GESCHIEDKUNDIGE BEOEFENING van het Fransche Regt. Zie *Fransch Regt*.
- GESCHILLEN tusschen de Provinciën. Beslissing van —. Zie *Provinciën*.
- GETUIGEN. *Over de beëdiging van — in strafzaken*, door Mr. A. P. TH. EYSELL, X, 214.
- GEVANGENEN. *Mededeeling omtrent de vrijheid tot het indienen van verzoekschriften door —*, door Mr. G. MATTHES, X, 186.
- GEVANGENISSEN in Ned. Indië, van 1854—56, VI, 333, 506.
- GEVANGENISSTELSEL (het Iersche). Zie *Gevangenisstelsel (het)*.
- GEVANGENISWEZEN. Statistiek van het — in Nederland over 1858, VII, 375; over 1859, VII, 719 en VIII, 330; over 1860, VIII, 690; over 1861, X, 270, en over 1863, X, 606.
— in België, VII, 719.
— Sterfte in de gevangnissen, naar aanleiding van een arbeid des heeren QUETELET, VII, 721.

- GEVOELENS en opmerkingen van eenen staatsman uit onzen tijd; — beoord. door Mr. W. A. P. VERKERK PISTORIUS, VI, 165.
- GEVOLMAGTIGDE. *Iets over het huwelijk door een bijzonderen — voltrokken*, door Mr. DAV. H. LEVYSSOHN NORMAN, VII, 543.
- GEWOONTE-REGT. *Iets over —*, door Mr. A. DE PINTO, X, 360.
- GRIEKEN. Over de pleidooijen bij de —, VIII, 490.
- GRONDBELASTING. *Mag er vooralsnog — geheven worden van het drooggemaakte Haarlemmermeer?* Ontkennend beantwoord door Mr. F. A. T. WEVER, VI, 389.
- GROND-CREDIET. *Code réglementaire du crédit foncier, présenté à la Chambre des Pairs de Portugal dans la séance du 12 Juillet 1858*, par S. Exc. F. A. F. DA SILVA FERRAO, traduit par M. E. S., avec une introduction et des notes de M. MARTOU; — beoord. door Mr. A. DE PINTO, VI, 315.
- GRONDRENTE. *Zie Staathuishoudkunde.*
- GRONDWET. Over art. 68 der —, VI, 325.

H.

- HAARLEMMERMEER. *Zie Grondbelasting.*
- Handboek van practische Staathuishoudkunde*, door Mr. S. VISSERING; — beoord. door Mr. J. C. REEPMAKER, VII, 625.
- HANDELS- EN ZEEREGT. *Voorlezingen over —*, van A. C. HOLTJUS; — beoord. door Mr. A. DE PINTO, VIII, 616.
- HANDELSPAPIER. Mr. J. G. KIST, *Handelspapier*; Eerste gedeelte; beoord. door Mr. G. BELINFANTE, IX, 81.
- Tweede gedeelte (*Het Cognoscement*), door denzelfden, IX, 440.
- HANDHAVING VAN BEZIT. Regtsvordering tot). *Zie Bezit.*
- HANDLIGTING. *Nog iets over de —*, door Mr. P. VAN WESSEM, X, 1.
- VEILIGE ZAKEN. *Zie Kerkgebouwen.*
- HEIMELIJK BEZIT (*Over het —*) van onroerende goederen, naar aanleiding van een opstel van Mr. J. KAPPEYNE VAN DE COPPELLO, in de *Themis*, jaarg. 1855, blz. 327 v. v.; — door Mr. J. E. GOUDSMIT, VII, 456.
- *De leer van PAPIANUS nopens het verlies van het bezit, dat behouden wordt animo solo. tegen den Hoogleeraar GOUDSMIT gehandhaafd* door Mr. J. KAPPEYNE VAN DE COPPELLO, VII, 588.
- HOLLANDSCH (OUD-) REGT. *Eenige nog ongebruikte bronnen over het —*, door Jhr. Mr. J. DE WITTE VAN CITTERS, VI, 125.
- D. G. VAN DER KEESSEL, *Theses Selectae Juris Hollandici et Zelandici, ad supplementum H. GROTII introductionem ad Jurisprudentiam Hollan-*

dicam et definiendos celebriores Juris Hollandici controversias, in usum auditorum evulgatae. Editio nova; — beoord. door Mr. I. TELTING, VII, 663.

HOOG E RAAD (DE). *De Regtspraak van den — met ophelderingen en geschiedkundige toelichtingen, verwijzingen enz.*, door Mr. D. LÉON; — beoord. door Mr. DAV. H. LEVYSSOHN NORMAN, VII, 657.

— Tweede deel, zesde Aflevering, Hoofdstuk VII, *Wetboek van Strafvordering*, artt. 226—465; — door denzelfden, VIII, 141.

HOORN. Over de bank van leening te —, X, 380.

HUWELIJK. *Iets over het — door een bijzonder gevolmagtigde voltrokken;* — door Mr. DAV. H. LEVYSSOHN NORMAN, VII, 543.

I.

IERSCHE GEVANGENISSTELSEL (het). Mr. J. J. L. VAN DER BRUGGHE, *Mededeelingen en gedachten over het Iersche gevangenisstelsel;* — *Bedenkingen hiertegen*, door Mr. J. DOMELA NIEUWENHUIS, in het *Weekblad van het Regt* van 21 November en 2 December 1861; — S. COOL, *de Regering en het gevangeniswezen sedert 1854;* — beoord. door Mr. A. P. TH. EYSSELL, IX, 407.

INDIË (Ned. Oost-). Regtswezen en politie aldaar; verslag over 1856, VI, 328.

— Verslagen van den proc.-gen. bij het Hoog Gerechtshof van — over de werking der in 1848 ingevoerde nieuwe wetgeving voor —, VI, 334; IX, 485; X, 158.

— Verslag van denzelfden over den staat der gevangenis in — over 1855 en 1856, VI, 506.

— Geregt. statistiek over 1855—1858 in —, VIII, 538.

— Regtswezen en politie in — over 1859, IX, 150, en over 1860, IX, 684.

— Vergelijkende statistiek der regtsbedeeling in — over 1859, IX, 491.

— J. J. A. SCHILL, *Over de drukpers in —*, beoord. door Mr. A. DE PINTO, X, 266.

— J. A. SPENGLER, *De Nederlandsche Oost-Indische Bezittingen onder het bestuur van den Gouverneur-Generaal G. A. G. T. Baron van der Capellen, 1819—1825.* (Eerste gedeelte); — beoord. door Jhr. Mr. J. K. W. QUARLES VAN UFFORD, X, 587.

— (Ned. West-). C. J. HEYLDY, *Over de vroegere en hedendaagsche strafregtspleging in Suriname;* — beoord. door Mr. DAV. H. LEVYSSOHN NORMAN, VII, 160.

— *Bijdrege tot de kennis der regtspleging in de kolonie Suriname, gedurende de jaren 1854—58*, door S. VAN PRAAG; beoord. door denzelfden VII, 170.

- INDIË (Ned. West-). Staat der regterlijke magt in en geregteijke statistiek over — van 1857 en vorige jaren, VII, 390.
— Aanteekeningen over de *Emancipatie der slaven in de* —, VIII, 169.
— Geregt. statistiek over — 1858, VIII, 540; over 1860, X, 147.
INSTITUTEN. *Theophili paraphrases Justiani Institutionum; secundum Versionem latinam* G. O. REITZII. *Accedunt Justiniani Inst. cum variarum lectionum delectu ex recessione* E. SCHRADERI. *Editio nova*; — beoord. door Mr. I. TELTING, VII, 661.
INSTRUCTIËN (Verdere). Iets over het onderscheid tusschen de — en voorloopige informatiën, door Mr. M. A. DE SAVORNIN LOHMAN, VI, 47.
INTEREST. A. M. PAREAU. *Over den* —; beoord. door A. DE PINTO, VI, 176.
INTERNATIONAAL POLITIEREGT. Zie *Politieregt (Internationaal)*.
JAPAN. Besluit houdende regeling der Britsche consuls in —, IX, 650.
JEAN CALAS etc. Zie *Calas (Jean) et sa Famille*.

K.

- KANTONREGTER in zijne werkzaamheden ten behoeve van minderjarigen en daarmede gelijk gestelde personen, door Mr. J. G. KIST; — beoord. door Mr. J. DE VRIES JZ., VI, 284.
KERKGEBOUWEN. *Eene bijdrage tot de geschiedenis van den regts-toestand van — en andere zoogenaamde heilige zaken*, door Mr. F. B. CONINCK LIEFSTING, VI, 94.
KEUZE. G. BELINFANTE, *De leer der — bij legaten en verbindtenissen*, — beoord. door Mr. J. KAPPEYNE VAN DE COPPELLO, VII, 529.
KLEEDINGSTUKKEN (Militaire). Zie *Militaire Kleedingstukken*.
KOOPHANDEL. B. COHEN, *Over lijfswang in handelszaken*; — beoord. door Mr. F. A. T. WEVE, VI, 491.
— Iets over het Deutsche Handelswetboek, door Mr. D. J. MOM VISCH, IX, 37.
— *Het algemeene Deutsche Handelswetboek vergeleken met het Nederlandsche Wetboek van —*, door Mr. J. A. LEVY, 1ste Aflevering; — beoord. door Mr. D. J. MOM VISCH, IX, 434; — *IIde en IIIde Aflevering*; — door denzelfden, X, 218.
KOOPLIEDEN. Zie *Maten of Gewigten, Reclame*.
KRIJGSTUCHT bij de Nederl. Marine; opmerkingen betreffende het reglement van de —, IX, 595.
KRIJGSMILITAIR TE LANDE. *Kort overzicht van de geschiedenis van het Strafrecht voor het — in Nederland*, door Mr. M. S. POLS, X, 518.
KRING (Vesting-). Zie *Vestingwerken*.

L.

- LAFERRIÈRE. Levensberigt van —, VIII, 165.
LAGEMANS (Mr. H. G.). Levensberigt, VI, 182.
LEGATARIS. *Over het regt en de actie van den — in de Nederland-
sche wetgeving*, ter bestrijding van een arrest van den Hoogen Raad,
door Mr. J. E. GOUDSMIT, VIII, 363.
LEGATEN. Zie *Keuze*.
LEGATUM REI ALIENEA (het), door Mr. L. DE HARTOG, IX, 544.
LEGIS ACTIONEM (der). Zie *Romeinsch Regt*.
LEIDEN NAAR WOERDEN (spoorweg van). Zie *Ontoiening*.
LETTERKUNDIGE EIGENDOM. Verdragen door Groot-Brittanje met
andere landen ten behoeve van den — gesloten, VI, 348.
— EN KUNSTEIGENDOM. Voordragt betreffelijk den — in Frank-
rijk, X, 295.
LEWIS (Sir GEORGE CORNEWALL). Levensberigt over —, VII, 185.
LIJFSDWANG. B. COHEN, *Over — in handelszaken*; — beoord. door
Mr. F. A. T. WEVE, VI, 491.
LOKALEN. *Bijdrage tot de beantwoording der vraag, of de provinciën
en gemeenten verplicht zijn de — voor de regterlijke collegiën te bekos-
tigen*, door Mr. L. PH. C. VAN DEN BERGH, VI, 563.

M.

- MARINE (Nederlandsche). *Opmerkingen betreffende het Reglement van
de Krijgstucht bij de —, het personeel en zijnen toestand aan boord
en Ontwerp voor een nieuw Reglement van Tucht voor het Nederland-
sche krijgsvolk te water*, door A. COSIJN, IX, 595.
MATEN OF GEWIGTEN. *Zijn kooplieden, winkeliers enz. strafbaar,
wanneer in hunne magazijnen, winkels of werkplaatsen onherijkte —
aanwezig bevonden worden, die niet in betrekking staan tot hunnen
boedel of hun bedrijf?* — door Mr. F. A. T. WEVE, X, 7.
MILITAIRE KLEEDINGSTUKKEN. *Het koopen, in pand of bewaring
nemen of ontvangen van — en dergelijke goederen*, door Mr. G. B.
EMANTS, VI, 573.
MILITAIR REGT. *Iets over ons —*, door Jhr. Mr. J. J. F. DE JONG
VAN BEEK EN DONK, VII, 470.
MINDERJARIGEN. Zie *Kantonregter*.
MINISTERIE (het openbaar). Zie *Openbaar Ministerie (het)*.
MISBRUIK VAN VERTROUWEN (Over), *volgens art. 408 Code
Pénal*, door A. W. HARTMAN; — beoord. door Mr. A. A. DE PINTO,
VI, 677.

MORA DEBITORIS. *De Regtsoorderingen van art. 1303 B. W., in verband met de leer der —*, door Mr. D. J. MOM VISCH, IX, 329.

N.

NAAMSVERANDERINGEN. *Zie Namen.*

NACHT. *Diefstal bij —. Zie Diefstal.*

NAMEN. W. F. M. SELLE, *Onderzoek naar de regtgeldigheid en beteekenis der wet van 11 Germinaal, an XI, handelende over de voornamen en naamsveranderingen*, door Mr. A. DE PINTO, IX, 127.

NEDERLAND. *Bouwstoffen over de doodstraf in — gedurende de laatste vijftig jaren, bijeengebragt door Mr. J. B. Vos*, X, 19.

— *Gevangeniswezen in —, over 1859*, VIII, 330.

— *Gevangenen in Julij 1861*, VIII, 690.

— *Politiewezen in —, over 1856—1859*, VIII, 335.

— *Zie Gevangeniswezen en Statistiek (Geregteijke).*

NEDERLANDSCH INDIË. *Zie Indië (Ned. Oost-).*

NEUTRALEN. *Zie Onzijdigen.*

NICOLAÏ. *Twee redevoeringen van den heer —, over de Déconfiture*, VII, 70, 82.

NIETIGVERKLARING *van dagvaarding en ontslag van regtsvervolging*, door Mr. H. M. VAN ANDEL, VI, 251.

— *van de door onbekwame personen aangegane verbindtenissen (overgang der actie tot — op hunne erfgenamen)*, door Mr. A. A. DE PINTO, VI, 395.

O.

OBLIGATIONS. *Théorie et pratique des —*, VI, 312.

OCTROOL. *Zie Uitvinder.*

ONDERTEEEKENING. *Zie Comparanten.*

ONROERENDE GOEDEREN. *Zie Heimelijk bezit.*

ONSPLITSBAARHEID (De) *der bekentenis*, door Mr. J. G. KIST, VII, 37.

— *De — der erkenenis*, door Mr. F. B. CONINCK LIEFSTING, X, 445.

ONTEIGENING. *De Vexpropriation forcée ou commentaire du titre premier de la loi du 15 Août 1854*, par M. MARTOU; door Mr. A. DE PINTO, VIII, 144.

— *Een woord ter toelichting van het vraagpunt betreffende de — van den spoorweg van Leiden naar Woerden*, door Mr. S. VISSERING; — beoord. door Mr. A. DE PINTO, VIII, 639.

- ONTSLAG VAN REGTSVERVOLGING. Zie *Nietigverklaring van dagvaarding en* —, VI, 251.
- ONTZEGELING. Zie *Verzegeling*.
- ONVERSCHULDIGDE. *Over de terugvordering van het onverschuldigd betaalde volgens het Nederlandsche Regt*, door Mr. L. DE HARTOG, IX, 350.
- ONZIJDIGEN. *Heeft de onderdaan eener onzijdige mogendheid, die oorlogschade heeft geleden, regt op vergoeding?* door Jhr. Mr. J. K. W. QUARLES VAN UFFORD, X, 376.
- OORLOG. *Fransche wetten, bij den staat van — hier te lande geldende in eene vesting*, door Jhr. Mr. P. VAN MEEUWEN, VII, 395.
- OORLOGSCHADE. Zie *Onzijdigen*.
- OORLOGSCHEPEN (Noord.-Amerika.). *Politie-regt aan boord der* —, IX, 584.
- OPBREKING VAN VERZEGELINGEN. Zie *Verzegelingen*.
- OPENBAAR MINISTERIE (Het) *in Nederland*, door Mr. C. F. TH. VAN MAANEN, 1ste ged.; — beoord. door Jhr. Mr. C. J. VAN NISPEN TOT PANNERDEN, VII, 107 en 316.
- *Le ministère public et le barreau, leurs droits et leurs rapports, avec une introduction de M. BERRYER*; — beoord. door Mr. A. DE PINTO, VIII, 146.
- *Das Institut der Staatsanwaltschaft im Verfahren über bürgerliche Rechtsstreitigkeiten, mit Rücksicht auf eine gemeinsame deutsche Civilprozessordnung*. Ein Beitrag von A. B. BERNINGER; — beoord. door Mr. A. DE PINTO, X, 117.
- OPENE ZEE (de). Zie *Plaatselijke Wetgever*.
- OUD-HOLLANDSCH REGT. Zie *Hollandsch Regt (Oud-)*.
- OVEREENKOMST. Zie *Diplomatie*.
- (wederkeerige). Zie *Mora debitoris*.
- OVEREENKOMSTEN. A. VAN DER DOES DE BYE, *Academisch proefschrift over — gesloten door middel van brieven, boden, openbare aankondigingen of telegrammen*; — door Mr. DAV. H. LEVYSSOHN NORMAN, VIII, 158.
- OVERGANGSREGT. *De leer van FR. G. VON SAVIGNY omtrent de beginselen van het — ontvouwd en beoordeeld*, door Mr. W. A. P. VERKERK PISTORIUS, VI, 145.
- OVERMEER (landen van). Zie *Brabant*.

P.

- PARLEMENTAIRE ENQUÊTE. Zie *Enquête*.
- PARTIJEN. *Over de vertegenwoordiging van — door den burgerlijken regter*, door Mr. A. A. DE PINTO, X, 192.

- PATENT. Zie *Uitvinder*.
- PÉNAL (CODE). Zie *Strafregt*.
- PERSENELE REGTSVORDERINGEN. Zie *Actiën*.
- PERSONEN (bijzondere). Zie *Wegen* (openbare).
— (onbekwame). Zie *Erfgenamen*.
- PETITIE. *Het regt van* —, door Jhr. Mr. P. M. F. VAN MEEUWEN, X, 161.
- PLAATSELIJKE WETGEVER. *De bevoegdheid van den* —, om verordeningen op het strand en de opene zee te maken, door Mr. G. B. EMANTS, VIII, 337.
- PLEIDOOIJEN. *Aanteekeningen aangaande de* — bij de Grieken en Romeinen, door Mr. C. H. B. BOOT, VIII, 490.
- POLITIËREGT. J. F. WERTHEIM, *Over de Nederlandsche politiestrafwetgeving*, — beoord. door Mr. A. DE PINTO, VII, 704.
— der N. Amerik. oorlogschepen, IX, 584.
— (Internationaal). J. VAN EYK, *de algemeene beginselen van het* —; beoord. door Mr. J. W. TYDEMAN, VII, 684.
- POLITIEWEZEN. Statistiek over het — in Nederland, betr. de jaren 1856—1859, VIII, 335.
- POTHIËR (R. J.). Standbeeld voor — opgericht, VI, 348.
- PROCÉDURE CIVILE (Code de). Zie *Regtsvordering* (Burgerlijke).
- PROLONGATIE. *Over* —, door Mr. A. DE PINTO, VII, 54.
- PROLONGATIE-CONTRACTEN. Zie *Beleenings- en* —.
- PROMULGATIE VAN WETTEN. Wijze van — in Frankrijk en België, VII, 185.
- PROVINCIEËN, De beslissing van — tusschen — onder de Republiek der Ver. Nederlanden en onder het Koningschap. Mr. S. M. S. DE RANITZ, *Over art. 68 der Grondwet in verband met de geschiedenis van het Nederl. Staatsregt beschouwd*; — beoord. door Jhr. Mr. J. DE WITTE VAN CITTERS, VI, 325.
- PUBLIEK REGT. Zie *Staatsregt*.

RR.

- RAAD VAN BRABANT. Zie *Brabant*.
- RAAD VAN STATE. *Wet, houdende regeling der samenstelling en der bevoegdheid van den* —, uit officiële stukken toegelicht, vergeleken met de vroegere wets-ontwerpen en de tegenwoordige Fransche wet, voorafgegaan van eene inleiding, bevattende een geschiedkundig overzicht over dit onderwerp, door Mr. J. B. Vos; — beoord. door Mr. A. DE PINTO, IX, 456.

- RAAD VAN STATE. CROOCKEWIT, *Art. 23 der wet tot regeling der samenstelling en bevoegdheid van den* —. Voorafgegaan door een geschiedkundig overzicht van dat collegie; — beoord. door Mr. S. M. S. DE RANITZ, X, 597.
- RECLAME. H. TROSTORFF, *Over — of terugvordering in zake van koophandel*; — beoord. door Mr. G. BELINFANTE, X, 425.
- REDACTIE der Ned. wetgeving na 1848, IX, 57.
- REGERING (de Nederlandsche). Zie *Diplomatie*.
- REGISTRATIE. *Over de wetgeving op de* —, door J. BACHENE, VI, 583.
- REGTER. W. VAN HEUKELOM, *de alleen-regtsprekende* —; beoord. door Mr. A. DE PINTO, VII, 157.
- REGTERLIJKE COLLEGIËN. Zie *Lokalen*.
- REGTERLIJKE MAGT. *Opmerkingen omtrent de grenzen van de bevoegdheid van de — en van het administratief gezag, naar aanleiding van: „Justiz und Verwaltung, ein Beitrag zur Feststellung der Grenzen beider Gewalten, von G. A. EBLEN VON DER PLANITZ, Viertes Beilageheft zu den Blättern für Rechtspflege in Thüringen und Anhalt;“* — beoord. door Mr. S. M. S. DE RANITZ, VIII, 239.
— Zie *Wegen (openbare)*.
- REGTERLIJKE ORGANISATIE. *Redevoeringen over de* —, door Mr. W. WINTGENS, met bijlagen en aantekeningen; — beoord. door Mr. W. SASSEN Jz., VIII, 117.
— *De wet, houdende eene nieuwe regterlijke inrigting, met aantekeningen, meerendeels bijeenverzameld uit de officiële bescheiden en in verband beschouwd met de verschillende, sedert 1848 voorgestelde, wetsontwerpen op eene regterlijke organisatie*, door Mr. J. W. STAATS EVERS; — beoord. door Mr. A. DE PINTO, VIII, 510.
- REGTSPLEGING. *Invloed der wetten van 29 Junij 1854 (Stbl. 102 en 103) op de* —, door Mr. M. M. VON BAUMHAUER, VI, 241.
- REGTSPRAAK der *Chambre mi-partie*, VIII, 151.
- REGTSTOESTAND VOOR KERKGEBOUWEN enz. Zie *Kerkgebouwen*.
- REGTSVERVOLGING (Ontslag van). Zie *Regtsvervolging*.
- REGTSVORDERING (BURGERLIJKE). *Vlugtige beschouwingen over de herziening van het Wetboek van* —, door Mr. W. SASSEN Jz., I ged., VIII, 406; II ged., VIII, 541.
— *Over eenige onderwerpen van* —, naar aanleiding van: LAVIELLE, *Etudes sur la procédure civile. Nécessité de reviser le Code de 1806*, door Mr. M. H. GODEFROI, X, 35.
— (Fransche). *Commentaire de la loi portant modification des articles 692, 696, 717, 749 à 779 et 838 du Code de Procédure Civile, sur*

- les saisies immobilières et sur les ordres, contenant le projet et le texte définitif de l'exposé des motifs, le rapport, la discussion, les notes tirées des observations présentées par les avoués de Paris et les délégués des notaires etc.*, par MM. EUS. OLIVIER et F. MOURLON; — beoord. door W. SASSEN WZN., VII, 336.
- REGTSWEZEN EN POLITIE in Nederlandsch-Indië. Verslag over 1859, IX, 150; over 1860, IX, 684.
- RENTE. A. M. PAREAU, *Over den Interest*; — beoord. door Mr. A. DE PINTO, VI, 176.
- WETTEN. Over —, VI, 321.
- RISICO. *Omtrent de — bij de verbindtenis van te geven*, door Mr. J. A. FRUIN, VIII, 379; IX, 325.
- ROERENDE GOEDEREN. *Openbare verkooping van —*. Zie *Ambtenaren openbare*).
- ROMEINEN. Over de pleidooijen bij de —, VIII, 490.
- ROMEINSCH REGT. *Proeve van kritiek van von SAVIGNY's verklaring*, l. 44. D. de don. int. vir. et ux. (21.4), door Mr. G. F. SICHEL, VI, 67.
- *Opmerkingen het — betreffende*, door Mr. J. E. GOUDSMIT, VI, 91; VII, 453, 620; VIII, 487.
- *Open brief aan den Hooggeleerden heer Mr. J. E. GOUDSMIT, als bijdrage tot de verklaring van den Titel der Pandecten de Operis novi mentione* (39,1), door Mr. F. B. CONINCK LIEFSTING, VI, 279.
- *Over vertegenwoordiging in het Romeinsch civielproces*, door Mr. I. TELTING, VI, 457. (Zie V, 584); VII, 252; VIII, 8.
- C. G. F. DANIEL, *Der Legis Actionen und der Formular-Prozess des Alten Römer*; — beoord. door Mr. I. TELTING, VI, 288.
- J. LOHMAN JANSSONIUS, *De origine bonorum possessionis, ejusque vi in adjurando supplendo jure Romanorum hereditario*; — beoord. door Mr. I. TELTING, VI, 667.
- *De conditio triticaria en het stelsel der condictien van het Romeinsche regt*, door Mr. F. B. CONINCK LIEFSTING, VIII, 83, 457.
- *Over civilis en naturalis possessio*, — door M. J. KAPPEYNE VAN DE COPPELLO, VIII, 582.
- Over het heimelijk bezit van onroerende goederen, door Mr. J. E. GOUDSMIT, VII, 456.
- *Eenige bedenkingen tegen eene uitspraak van Romeinsche Juristen*; — door Mr. T. M. C. ASSER, VII, 463.
- *De leer van PAPINIUS nopens het verlies van het bezit, dat behouden wordt animo solo, tegen den Hoogleeraar GOUDSMIT gehandhaafd*; — door Mr. J. KAPPEYNE VAN DE COPPELLO, VII, 588.

- ROMEINSCH REGT. *Theophili paraphrasis Justiniani Institutionum; secundum versionem latinam G. O. REITZII. Accedant Justiniani Institutiones cum variarum lectionum delectu ex recensione E. SCHRADERI. Editio nova;* — beoord. door Mr. I. TELTING, VII, 666.
- Dr. FRANZ SAMHABER, *zur Lehre von der Correal Obligation in römischen und heutigen Recht*, door Mr. I. TELTING, IX, 316.
- *Dubia, tegen eenige »Opmerkingen het — betreffende»* van Prof. Mr. J. E. GOUDSMIT, bescheiden voorgesteld, door Mr. A. VAN WESSEM, IX, 400.
- *Untersuchungen über die Cautio praedibus praediisque*, von ALPHONS RIVIER; — beoord. door Mr. J. E. GOUDSMIT, X, 550.
- RUSLAND. SPYRIDION G. ZÉZES, *Etudes historiques sur la législation Russe ancienne et moderne*, door Mr. M. S. POLS, IX, 300.

S.

- SAVIGNY (FR. G. VON): over de leer van — omtrent de beginselen van het overgangsregt, door Mr. W. A. B. VERKERK PISTORIUS, VI, 145.
- SCHADEVERGOEDING voor de slaven in de West-Indiën, bij hunne emancipatie (over de), door Mr. A. M. DE ROUVILLE, VII, 187.
- SCHULDEISCHERS. A. C. LAGERWEY, *Het accoord van den gefailleerde met zijne —*, door Mr. A. DE PINTO, IX, 667.
- SCHULDENAAR. B. M. VLEELANDER HEIN, *Academisch proefschrift over de voorregten gevestigd op zekere bepaalde goederen van den schuldenaar*, door Mr. A. P. TH. EYSSELL, IX, 130.
- SCHWARZENBERG (JOH. VAN), ontwerper der Carolina, X, 444.
- SENTENTIA DECLARATORIA. *Iets over de zoogenaamde —*, door Jhr. Mr. P. VAN MEEUWEN, IX, 153.
- SLAGEN: de straf van het toebrengen van slagen, in verband met een reglement van politie-regt aan boord der oorlogschepen van de Ver. Staten van Noord-Amerika, door Mr. A. M. DE ROUVILLE, IX, 584.
- SLAVEN-EMANCIPATIE. *Is Nederland verplicht, om, bij emancipatie der slaven in West-Indië, den eigenaren der slaven schadevergoeding, volgens de waarde van iederen slaaf, te betalen, of kan men reytens volstaan met eene tegemoetkoming op, door den Nederlandschen wetgever willekeurig aangenomen, schaal;* — door Mr. A. M. DE ROUVILLE, VII, 187.
- *Aanteekeningen over de — in de Ned. West-Indische koloniën*, door G. S. DE VEER, VIII, 169.

- SMITH (ADAM). Zie *Staatshuishoudkunde*.
- SPOORWEG van Leiden naar Woerden. Zie *Onteigening*.
- STAAT (Verduistering van). Zie *Verduistering*.
- STAATHUISSHOUDKUNDE: *Verhandeling, over het staatshuishoudkundig begrip der waarde*, door T. M. ASSER; —
De stelsels der Staatshuishoudkundigen, omtrent grondrenten ontvond en beoordeeld, door TH. VAN STOLK; —
ADAM SMITH en zijn onderzoek naar de Rijksdomeinen der volkeren, door F. J. BAERT; —
beoord. door Jhr. Mr. J. K. W. QUARLES VAN UFFORD, VI, 645.
— *Beginselen van* —, door Mr. J. L. DE BRUYN KOPS, 3de herz. en verm. druk; — beoord. door Mr. S. VISSERING, VII, 89.
— FRÉDÉRIK BASTIAT, *Eene staatshuishoudkundige studie*, door Mr. W. R. BOER; — beoord. door Mr. J. DE WITTE VAN CITTERS, VII, 487.
— Geschenk van eene bibliotheek over de — door den heer DUCPÉ-TIAUX, VII, 531.
— W. J. VAN WELDEREN RENGERS, *Beschouwingen over het verband tusschen het Burgerlijk regt en de* —; beoord. door Mr. J. DE WITTE VAN CITTERS, VIII, 648.
- STAATSBESTUUR (Nederl.). Zie *Staatsregt (Nederlandsch)*.
- STAATSREGT. *Etudes de droit public*, par E. VERHAEGEN; — beoord. door Mr. A. DE PINTO, VII, 132.
— (Nederlandsch). *Handleiding tot de kennis van het — en Staatsbestuur*, door Jhr. Mr. J. BOSCH KEMPER. Verm. uitgave, Eerste deel, *De wetenschappen der zamenleving*, Eerste stuk, *Inleiding tot de wetenschap der zamenleving*; — beoord. door Mr. J. DE WITTE VAN CITTERS, VII, 331.
- STATISTIEK (Geregtelijke) in Nederland, over 1856—57, VI, 693; 1858, VII, 171.
— In Ned. Oost-Indië, over 1856, VI, 328, over 1858, VIII, 538, over 1859, IX, 491, over 1860, IX, 684.
— In Ned. West-Indië, over 1860, X, 147.
— (Criminele). in Frankrijk, over 1857, VI, 700; van 1851—1860, IX, 327.
— Over de — en inzonderheid betreffende België, VII, 708.
— van het politie-wezen in Nederland over 1856—1859, VIII, 335.
— *Bouwstoffen over de doodstraf in Nederland, gedurende de laatste vijftig jaren*, bijeengebragt door Mr. J. B. Vos, X, 19.
- STRAFEXAMENS. *De academische jurisprudentie, op het stuk der zogenaaemde* —; door Mr. DAV. H. LEVYSSOHN NORMAN, VII, 1.

STRAFREGT. *Het wetboek van (Code Pénal) met de wijzigingen daarin aangebracht sedert 1810 en laatstelijk bij de wetten van 29 Junij 1854 (Stbl. no. 102 en 103), benevens de opgave van eenige speciale strafverordening*, 2de veel verm. druk, door Mr. A. J. VAN DEYNSE; — beoord. door Mr. DAV. H. LEVYSSOHN NORMAN, VI, 483.

— J. TISSOT, *le droit pénal étudié dans ses principes, dans les usages et les lois des différens peuples du monde*; — beoord. door Mr. J. P. TH. EYSELL, VII, 489.

— *De algemeene beginselen van — ontwikkeld en in verband gebracht met de bepalingen der Nederl. Strafwetgeving*, door Mr. A. J. VAN DEYNSE; — beoord. door Mr. A. DE PINTO, VII, 652.

— C. A. MARCHANT JR., *Verhandeling over de herziening van den Code Pénal in België*; — beoord. door Mr. A. A. DE PINTO, VIII, 305.

— *Deportatie in verband met — en koloniaal belang*, X, 100.

— *Kort overzicht van de geschiedenis van het — voor het krijgsvolk te lande in Nederland*; door Mr. M. S. POLS, X, 518.

STRAFREGTSPLEGING IN SURINAME. C. J. HEYLIDY, *Over de vroegere en hedendaagsche —*; beoord. door Mr. DAV. H. LEVYSSOHN NORMAN, VII, 160.

STRAFSTELSEL. Over het — in Groot-Brittanje, X, 607.

STRAFVORDERING. *Het Ontwerp-Wetboek van —*, door Mr. A. DE PINTO, IX, 19, 184.

STRAFWETGEVING. Zie *Rechtspleging*.

STRAFZAKEN. B. W. N. SERVATIUS, *over het verhaal van goldboeten en geregtskosten in —*; beoord. door Mr. L. OLDENHUIS GRATAMA, VII, 139.

— S. COHEN, *over de wraking van regters in —*; beoord. door Mr. A. DE PINTO, VII, 155.

— *Over het partiëel appel in —*, door Mr. J. J. LOKE, IX, 561.

— *Nog een woord over het partiëel appel in —*, door Mr. J. J. LOKE, X, 502.

— *Eene opmerking over de beëdiging van getuigen in —, met het oog op het ontworpen Wetboek van Strafvordering*, door Mr. A. P. TH. EYSELL, X, 214.

STRAND. Zie *Plaatselijke Wetgever*.

— VONDERIJ. *De wet, de reglementen en de regtspraak*, door Mr. G. A. FOKKER, VI, 185.

SURINAME. Zie *Indië (Ned. West-)*.

T.

TELEGRAMMEN. Zie *Overeenkomsten*.

TERUGVORDERING. *Over de — van het onverschuldigd betaalde volgens het Nederlandsche regt*, door Mr. L. DE HARTOG, IX, 350.
— *Zie Reclame.*

TOONDER. C. A. COSMAN, *De verbindtenissen jegens —*, geschiedkundig en naar het Nederlandsche regt ontwikkeld; — beoord. door Mr. D. J. MOM VISCH, X, 569.

TRENT. *De literatuur over de zaak van de —*, IX, 483.

TRITICARIA (DE CONDUCTIO). *Zie Condictio triticaria (de).*

U.

UITERSTE WIL. H. J. DIJKMEESTER, *over den — bij openbare acte*, door Mr. A. DE PINTO, VI, 589.

UITLEGGING. *Etude sur les principes généraux de l'interprétation des lois et spécialement du Code Civil Français*, par CHARLES BROCHER; — beoord. door Mr. A. DE PINTO, X, 256.

UITVINDER. *Over de regten van den —*, door Jhr. Mr. A. F. DE SAVORNIN LOHMAN, IX, 213.

V.

VATISMENIL (DE) *Levensberigt over —*, VII, 725.

VENNOOT. *Over art. 1685 B. W.*, door den hoogleeraar FRUIN, en eene bepaling van het Badensche Landregt (aanvulling tot deel VIII, blz. 379), IX, 325.

VENNOOTSCHAPPEN (Vreemde). *Verzoek uit Zwolle over den regts-toestand der —*, VII, 531.

VERBAAL. *Over het — van geldboeten in strafzaken*, VII, 139.

VERBINDTENISSEN. *Zie Erfgenamen.*

— *Behoort een gefailleerde zijne — na te komen?* door Mr. G. J. A. FABER, VI, 230.

— *Théorie et pratique des obligations ou commentaire des titres III et IV, livre III du Code Napoléon, art. 1101 à 1386*, par M. L. LABOMBIÈRE; — beoord. door Mr. KAPPEYNE VAN DE COPPELLO, VI, 312.

— *Théorie et pratique des obligations, ou commentaire des titres III et IV, livre III, du Code Civil*, par M. L. LABOMBIÈRE; — beoord. door Mr. A. DE PINTO, X, 246.

— *Art. 1685 van het Burgerlijk Wetboek, beschouwd in verband met de beginselen van het Nederlandsche regt omtrent de risico bij de verbindtenis om te geven*, door Mr. J. A. FRUIN, VIII, 379; IX, 325.

— *De leer der culpa in de —*, door P. R. FEITH; — beoord. door Mr. P. TH. EYSSELL, VII, 696.

- VERBINDTENISSEN. Zie *Keuze, Toonder.*
- UIT ASSIGNATIEN. Zie *Assignatiën.*
- VERDUISTERING VAN STAAT. H. JACOBI, *Het misdrijf van — en de vervolging daarvan*; — door Mr. A. A. DE PINTO, VIII, 328.
- VEREENIGDE STATEN van Noord-Amerika. Statistiek der faillissementen in —, VII, 186.
- VEREFFENING van den boedel bij faillissement. Zie *Boedel.*
- VERGOEDING van oorlogschade. Zie *Onzijdigen.*
- VERKOOPING (Openbare) van roerende goederen. Zie *Ambtenaren.*
- VERSTEK. *Het rechtsgeding bij — volgens het Nederl. Weth. van Strafvordering*, door Mr. J. PICKÉ, VI, 427.
- *Het rechtsgeding bij — volgens het Nederlandsche Wetboek van Strafvordering*; — door Mr. C. J. PICKÉ, VII, 426.
- *Art. 225 van het Wetboek van Strafvordering*, door Mr. C. J. PICKÉ, VIII, 451.
- VERTEGENWOORDIGING. *Over — in het Romeinsch civielproces*, door Mr. I. TELTING, VI, 457 (zie V, 584); VII, 552; VIII, 8.
- *Over de — van partijen voor den burgerlijken regter*, door Mr. A. A. DE PINTO, X, 192.
- VERTROUWEN. *Over misbruik van — volgens art. 408 Code Pénal*, door A. W. HARTMAN; — beoord. door Mr. A. A. DE PINTO, VI, 677.
- VERZEGELING. L. D. SURINGAR, *Ontvouwing van de wetten op de —, ontzegeling en de opbreking van verzegelingen*. Academisch proefschrift, — door Mr. DAV. H. LEVYSSOHN NORMAN, IX, 135.
- VERZOEKSCRIFTEN. *Over de vrijheid tot het indienen van — door gevangenen*, door Mr. G. MATTHES, X, 186.
- VESTING. *Fransche wetten, bij den staat van oorlog en beleg, hier te lande geldende in eene —*, door Jhr. Mr. P. VAN MBEUWEN, VII, 395.
- WERKEN VAN DEN STAAT. Verklaring der artt. 579, 580 en 581 Burg. Weth. (met eene planteekening), medegedeeld door Mr. DAV. H. LEVYSSOHN NORMAN, VI, 208.
- VOORLOOPIGE INFORMATIËN. *Iets over het onderscheid tusschen de — en de verdere instructie, volgens het Nederlandsche Wetboek van Strafvordering*, door Mr. M. A. DE SAVORNIN LOHMAN, VI, 47.
- VOORNAMEN. Zie *Namen.*
- VOORREGTEN *gevestigd op zekere bepaalde goederen van den schuldenaar*, door Mr. A. P. TH. EYSELL, IX, 130.
- VREDEREGTERS. *Les Justices de Paix de France*, par G. MARTIN, VII, 725.

VREEMDELINGEN. *Sur la succession des étrangers en Belgique*, VIII, 691.

VREEMDEN OORSPRONG (Wetten enz. van). Zie *Afschaffing*.

W.

WAARDE. Zie *Staatshuishoudkunde*.

WEGEN (Openbare). *Over de verplichting van bijzondere personen tot het onderhoud van —*, en over de grenzen van bevoegdheid van het administratief gezag en van de regterlijke magt te dien aanzien, door Mr. S. M. S. DE RANITZ, VI, 533.

WEST-INDIE (Ned.). Zie *Indië (Ned. West-)*.

WETGEVING. G. ROUSSET, *de la rédaction et de la codification rationnelles des lois, ou méthodes et formules suivant lesquelles les lois doivent être rédigées et codifiées*; — beoord. door Mr. A. DE PINTO, VII, 508.

— *De Nederlandsche — na de Grondwetsherziening van 1848*, in hare redactie beoordeeld, door Mr. F. J. A. FLES, IX, 57.

— *Eene bijdrage tot de geschiedenis der —*, uit de discussien der oude Eerste Kamer ontleend; — door Mr. J. KAPPEYNE VAN DE COPPELLO, VII, 69.

WETS-UITLEGGING. Zie *Uitlegging*.

WETTEN. Wijze van promulgatie van — van Frankrijk en België, VII, 185.

— en verordeningen van vreemden oorsprong. Zie *Afschaffing*.

— (Nederlandsche). Verkeerde opvattingen van buitenlandsche geschriften deswege. E. P. J. DE SAIN, *de Legibus Neerlandicis, ab exteris prae sermonis proprietatum ignoratione parum intellectis*; — beoord. door Mr. Dav. H. LEVYSSOHN NORMAN, VI, 168.

WINKELIERS enz. Zie *Maten of Gewigten*.

WISSEL. J. E. VELTMAN, *Endossement van Wisselbrieven*; — beoord. door Mr. J. G. KIST, IX, 320.

— EXEMPLAREN. *De inrigting van — (clausula cassatoria)*. Aanteekening van Mr. A. S. VAN NIEROP; — beoord. door Mr. F. A. T. WEVE, VIII, 643.

— REGT. Dr. F. A. BIENER, *Wechselrechtliche Abhandlungen*; — beoord. door Mr. J. G. KIST, VII, 863.

WOEKERWETTEN. *Ueber Zinstaxen und Wucher-Gezetze*, van Dr. Ch. RÖZY; — beoord. door Mr. A. DE PINTO, VI, 321.

WOERDEN. Spoorweg van Leiden naar —. Zie *Onteigening*.

WRAKING. S. J. COHEN, *Over de — van regters in strafzaken*; — beoord. door Mr. A. DE PINTO, VII, 155.

IJ.

IJK. Zie *Maten of Gewigten*.

Z.

ZAMENLEVING. *De wetenschap der* —. Zie *Staatsregt (Nederlandsch)*.

ZEE (De opene). Zie *Plaatselijke wetgever*.

ZEELAND. *Betoog dat de Staten van* — *bevoegd zijn het Keizerlijk decreet van 16 December 1811, houdende règlement de police des polders dans les départemens de l'Escaut, des bouches de l'Escaut, de la Lys, des deux Néthes, des bouches du Rhin et de la Roer, door een provinciaal règlement te vervangen*, door Mr. G. A. FOKKER; — beoord. door Mr. A. DE PINTO, VIII, 289.

ZEEREGT. *Bijdrage tot eene historische behandeling van het Nederlandsche* —. Verklaring van art. 619 van het Wetb. van Koophandel, door Mr. F. B. CONINCK LIEFSTING, VI, 414.

— *Voorlezingen over handels- en* — van A. C. HOLTJUS, uitgegeven door R. J. L. DE GEER VAN JUTHAAS; — beoord. door Mr. A. DE PINTO, VIII, 616.

ZONDAGSWET (De), door Mr. J. A. LEVY, VII, 242.

II. REGISTER OP DE ARTIKELEN.

A. NEDERLANDSCH STAATSREGT, WETBOEKEN ENZ.

I. STAATSREGELING 1798.

Art.	Art.
5, VI, bl. 120.	9, X, bl. 172.
6, VI, bl. 120.	

II. GRONDWET 1814.

Art.	Art.
9, X, bl. 172.	113, VII, bl. 409.
40, X, bl. 337 volg.	114—116, VII, bl. 409.
110, VII, bl. 409.	222, VI, bl. 357.

III. GRONDWET 1815.

Art.	Art.
6, X, bl. 325.	144, VI, bl. 356.
61, X, bl. 337.	152, X, bl. 325.
130, X, bl. 325.	161, X, bl. 178, 191.
131, VIII, bl. 357.	162, X, bl. 376s.
132, X, bl. 325.	222, X, bl. 355.
140, VIII, bl. 357.	Add. art. 2, X, bl. 354.

IV. GRONDWET 1840.

Art.	Art.
156, VI, bl. 546.	222, VI, bl. 7.
162, VI, bl. 544.	

V. GRONDWET 1848.

Art.

- 1, VIII, bl. 345, 353; X, bl. 69.
- 2, VIII, bl. 345.
- 3, IX, bl. 72; X, bl. 175 volg.
- 5, VI, bl. 172.
- 7, IX, bl. 72; X, bl. 173.
- 9, IX, bl. 470; X, bl. 172 volg., 191.
- 10, VII, bl. 420; X, bl. 174.
- 12, IX, bl. 632 volg.
- 20, VII, bl. 136; IX, bl. 633.
- 55—57, IX, bl. 627 volg.
- 57, IX, bl. 633 volg.
- 58, IX, bl. 636.
- 68, VI, bl. 325.
- 71, VI, bl. 172.
- 73, IX, bl. 644; X, bl. 184.
- 76, VI, bl. 172; X, bl. 175.
- 79, VI, bl. 172.
- 94, VI, bl. 173.
- 113, X, bl. 181.
- 115 volg., VII, bl. 216.
- 115, X, bl. 317, 319.

Art.

- 119, VI, bl. 592.
- 132, VI, bl. 325.
- 134, X, bl. 182 volg.
- 144, X, bl. 182 volg.
- 145, VIII, bl. 272.
- 146, VII, bl. 410.
- 147, VII, bl. 402; VIII, bl. 640; X, bl. 376s.
- 148, IX, bl. 156 volg., 467.
- 149, VII, bl. 410; IX, bl. 634 volg.
- 150, VII, bl. 410; IX, bl. 459 volg.
- 152, X, bl. 174.
- 156, VII, bl. 171; VIII, bl. 425.
- 159, IX, bl. 205.
- 162, VII, bl. 196.
- 163, VI, bl. 173.
- 171, VI, bl. 592.
- 172, VI, bl. 551, 596.
- 177, X, bl. 173, 175.
- 179, IX, bl. 632 volg.
- 191, X, bl. 346.
- Add. art. 3, VII, bl. 413 volg.

VI. REGTERLIJKE ORGANISATIE.

Art.

- 1, X, bl. 447.
- 2, IX, bl. 162.
- 4, VII, bl. 326.
- 5, VIII, bl. 423.
- 8, VII, bl. 111.
- 16, VII, bl. 115.
- 20, X, bl. 69.
- 24, X, bl. 43.
- 38, X, bl. 455.
- 42, VIII, bl. 543.
- 43, VIII, bl. 430; 43, X, bl. 72.
- 44, VII, bl. 447 volg.; 44, VIII, bl. 328.

Art.

- 45, VI, bl. 437.
- 47, VIII, bl. 430; 47, VIII, bl. 543; VIII, bl. 546.
- 55, X, bl. 72.
- 56, VII, bl. 488.
- 57, VIII, bl. 430.
- 73, VII, bl. 117; X, bl. 503.
- 95, VII, bl. 450.
- 99, IX, bl. 396; X, bl. 69.
- 103, VII, bl. 450.
- 106, VII, bl. 431.
- 109, VII, bl. 117; X, bl. 503.
- 129, IX, bl. 156.

Art.
130, VII, bl. 448.
222, VI, bl. 437.
225, VI, bl. 441.
226, VI, bl. 437.
228—230, VI, bl. 438.

Art.
241, VI, bl. 443.
251, VI, bl. 441.
270—273, VI, bl. 438, 441.
271, VI, bl. 444.

VII. NIEUWE REGTERLIJKE ORGANISATIE.

Art.
52, X, bl. 72.
56, X, bl. 71.

Art.
57, X, bl. 72.
58, X, bl. 72.

VIII. ALGEMEENE BEPALINGEN.

Art.
1, VII, bl. 646.
1—19, IX, bl. 184.
2, VII, bl. 646.
3, VII, bl. 647; VIII, bl. 619.
volg.; X, bl. 367 volg.
4, VII, bl. 647.

Art.
5, VI, bl. 349; X, bl. 319.
6—9, VII, bl. 648.
11, VII, bl. 648.
12—14, VII, bl. 648.
13, VIII, bl. 619; X, bl. 370 volg.
14, VII, bl. 63; X, bl. 368.

IX. BURGERLIJK WETBOEK.

Art.
8, IX, bl. 78.
17, IX, bl. 682.
24, IX, bl. 675.
27, IX, bl. 128.
50, IX, bl. 675.
60, IX, bl. 675.
63, IX, bl. 681.
70, IX, bl. 681, 682.
70—73, IX, bl. 679.
71, IX, bl. 683.
72, IX, bl. 682.
74, IX, bl. 79.
74—77, VII, bl. 650.
79—82, VII, bl. 650.
80, X, bl. 264.
92, VII, bl. 645.
93, VII, bl. 645.
94, VII, bl. 645.
97, VII, bl. 645.

Art.
102, IX, bl. 15.
113, IX, bl. 357.
132, VII, bl. 544.
134, VII, bl. 544.
140, VII, bl. 548.
148, VII, bl. 251.
157, IX, bl. 678.
158, VII, bl. 250.
171, VI, bl. 413.
175, IX, bl. 7.
176, IX, bl. 387.
181, IX, bl. 1 volg.
182, IX, bl. 1 volg.
257, X, bl. 44.
288, VII, bl. 250.
293, IX, bl. 675.
294, X, bl. 44.
312, IX, bl. 681.
319, IX, bl. 678.

Art.

320, VIII, bl. 325.
323, VIII, bl. 315.
338, VI, bl. 227.
370, IX, bl. 2.
385, X, bl. 6.
397, VII, bl. 681.
407, VI, bl. 286.
417, VI, bl. 286.
428, IX, bl. 15.
437, X, bl. 6.
441, VII, bl. 250; X, bl. 4.
444, IX, bl. 16.
450, IX, bl. 15.
466, IX, bl. 10.
471, IX, bl. 336.
480, X, bl. 1.
500, VI, bl. 409.
520, VII, bl. 560.
524, X, bl. 262.
538, X, bl. 265.
545, X, bl. 262.
546—548, X, bl. 262 volg.
551, X, bl. 88.
555, VI, bl. 397.
556—557, IX, bl. 390.
563, VII, bl. 681.
564, VI, bl. 397.
567, VI, bl. 397.
575, VII, bl. 213.
576, VII, bl. 554.
577, VIII, bl. 344.
579, VI, bl. 208.
580, VI, bl. 208.
581, VI, bl. 208.
585, VII, bl. 213.
597, VI, bl. 37.
601—603, VII, bl. 227.
601, VI, bl. 37, 44.
603, VI, bl. 37, 44.
604, VI, bl. 45; VII, bl. 562.
605, VI, bl. 45.

Art.

606, VI, bl. 32.
611, VII, bl. 227.
616, VI, bl. 44.
617, VI, bl. 37.
618, VI, bl. 32.
619, VI, bl. 32; X, bl. 376r.
625, VI, bl. 544.
630, IX, bl. 390.
634, IX, bl. 162.
639, VI, bl. 397, 406; VII, bl. 207;
640, VII, bl. 574.
VIII, bl. 365, 374.
641 volg., VII, bl. 227.
642, VII, bl. 320.
658—659, IX, bl. 391.
666, VIII, bl. 365, 375.
667, X, bl. 430.
668, X, bl. 582.
670, VIII, bl. 620.
671, X, bl. 582.
742, VIII, bl. 365.
767, VIII, bl. 365.
784, VIII, bl. 365.
807, VIII, bl. 365.
810, VII, bl. 227.
826, IX, bl. 357.
879, VII, bl. 561 volg.
880, VI, bl. 397, 407; VII, bl. 552,
561; VIII, bl. 377; IX, bl. 9.
882, VII, bl. 560, 561.
921, VI, bl. 406; IX, bl. 9.
923, IX, bl. 551, 556.
932, X, bl. 253.
934, IX, bl. 556.
945, IX, bl. 558.
950, IX, bl. 560.
974, VIII, bl. 373.
982, IX, bl. 138.
1001, IX, bl. 9.
1002, VI, bl. 397, 405 volg.; VIII,
bl. 376 volg.

Art.

- 1004, IX, bl. 551.
1005, VIII, bl. 377.
1006, IX, bl. 551.
1010, IX, bl. 558.
1011, IX, bl. 559.
1014, IX, bl. 550, 553 volg.
1015, VII, bl. 530.
1021, IX, bl. 548.
1043, IX, bl. 482, bl. 558.
1051, IX, bl. 552 volg.
1082, VIII, bl. 565.
1095, IX, bl. 165.
1099, IX, bl. 384.
1101, VII, bl. 561.
1107, IX, bl. 672 volg.
1117, IX, bl. 10.
1167—1171, IX, bl. 480.
1174, VII, bl. 560, 563 volg.
1175, VII, bl. 560, 561.
1176, VII, bl. 565.
1177, VII, bl. 668.
1185, VII, bl. 680.
1185—1194, IX, bl. 130.
1188, IX, bl. 132.
1190, IX, bl. 134; X, bl. 429 volg.
1191, X, bl. 428 volg.
1192, X, bl. 442.
1195, VII, bl. 56.
1197, VII, bl. 56, 520.
1198, IX, bl. 69.
1200—1202, VII, bl. 521.
1202, VII, bl. 63.
1223, X, bl. 79, 84.
1231, X, bl. 581.
1235, X, bl. 581.
1255, X, bl. 80, 84.
1257, VIII, bl. 373.
1271, VII, bl. 704.
1272—1273, IX, bl. 341, 348.
1273, VIII, bl. 379 volg., 393 volg.
1274, IX, bl. 334.

Art.

- 1279, IX, bl. 336, 348, 365, 346, 390.
1280, IX, bl. 337.
1285, IX, bl. 333.
1286, IX, bl. 343; X, bl. 140, 222.
1287, VIII, bl. 373.
1302, VII, bl. 571.
1302—1303, X, bl. 341.
1303, VII, bl. 571; IX, bl. 329, 345
volg.
1305, IX, bl. 342.
1310, IX, bl. 558.
1314, VIII, bl. 373.
1316, VI, bl. 219.
1320, X, bl. 429.
1321, IX, bl. 340.
1323, IX, bl. 372.
1333, IX, bl. 174.
1344, IX, bl. 333.
1353, IX, bl. 552.
1355, VII, bl. 59.
1356, VIII, bl. 161; X, bl. 496.
1364, IX, bl. 394, 396.
1366, VI, bl. 409.
1367, VI, bl. 404 volg.
1372, VI, bl. 496; X, bl. 252.
1374, IX, bl. 342.
1375, VII, bl. 60; VIII, bl. 619; X,
bl. 367.
1377, IX, bl. 395, 672.
1378, X, bl. 253.
1379, VI, bl. 390.
1381, VI, bl. 390; VII, bl. 61.
1382, VIII, bl. 619.
1383, VIII, bl. 645; X, bl. 367.
1384, VI, bl. 390; IX, bl. 133.
1385, VI, bl. 390.
1395, IX, bl. 351, 391 volg., 394.
1396, IX, bl. 354, 383 volg.
1397, IX, bl. 354, 378.
1398, IX, bl. 365, 383.
1398—1399, IX, bl. 388.

Art.

1400, IX, bl. 385, 391.
1401—1402, VIII, bl. 631.
1418, IX, bl. 383.
1421, IX, bl. 174.
1422, IX, bl. 383.
1425, X, bl. 585.
1427, IX, bl. 340.
1431, IX, bl. 69.
1440, VI, bl. 503.
1440—1448, VII, bl. 555.
1442, VI, bl. 503.
1449, X, bl. 583.
1456, IX, bl. 110, 385.
1557, X, bl. 583.
1465, VIII, bl. 373.
1471, IX, bl. 363.
1483, VI, bl. 410.
1480, IX, bl. 340, 348, 387.
1482, VI, bl. 404; IX, bl. 362.
1483, VI, bl. 410.
1487, IX, bl. 387.
1488, IX, bl. 386.
1490, IX, bl. 362.
1494, VII, bl. 524.
1495, X, bl. 430.
1496, VIII, bl. 380.
1501, VII, bl. 523 volg.
1509, VI, bl. 390.
1514, VIII, bl. 373; X, bl. 429.
1553, IX, bl. 348; X, bl. 429, 432.
1571, X, bl. 586.
1575, IX, bl. 384.
1585, VIII, bl. 329.
1588, IX, bl. 335.
1589, VIII, bl. 380.
1599, IX, bl. 335.
1600, IX, bl. 335.
1614, VI, bl. 394.
1621, IX, bl. 342.
1637—1639, VIII, bl. 328 volg.
1662, VIII, bl. 385.

Art.

1668, VIII, bl. 391 volg.
1669, X, bl. 222.
1670, X, bl. 222.
1682, VII, bl. 680.
1683, VIII, bl. 383.
1685, VIII, bl. 379, 384 volg.; IX,
bl. 325.
1690, X, bl. 179.
1699, VII, bl. 322.
1703, VII, bl. 127.
1720, VIII, bl. 161.
1740, VI, bl. 196.
1759, VI, bl. 679.
1772—1776, VII, bl. 552.
1827, IX, bl. 358.
1830, VIII, bl. 161.
1839, IX, bl. 174.
1844, IX, bl. 385.
1845, IX, bl. 174.
1850, VII, bl. 62.
1855, VII, bl. 542.
1869, IX, bl. 374.
1879, IX, bl. 373.
1889, X, bl. 73.
1895, IX, bl. 368.
1900, IX, bl. 368.
1902, VIII, bl. 646, 561.
1903, VIII, bl. 562.
1905, IX, bl. 541.
1910, VIII, bl. 373.
1915, IX, bl. 107 volg.
1917, VIII, bl. 620.
1919, VIII, bl. 555.
1925, VIII, bl. 554; IX, bl. 675.
1826, IX, bl. 675.
1940, IX, bl. 378, 392.
1953, VI, bl. 219; IX, bl. 393.
1955, VIII, bl. 325.
1957, IX, bl. 682.
1958, VI, bl. 219; IX, bl. 96.
1959, IX, 392, 393.

Art.	Art.
1960, VII, bl. 321.	1992, VI, bl. 644.
1961, VI, bl. 221 volg.; VII, bl. 37; X, bl. 465 volg.	1996, VII, bl. 561.
1962, VI, bl. 226.	2014, VIII, bl. 364.
	2025, VI, bl. 44.

X. ONTWERP VAN BURGERLIJK WETBOEK VAN 1820.

Art.	Art.
953, VIII, bl. 344.	3059, IX, bl. 345.
1557, VIII, bl. 374.	3371, VII, bl. 50.
1814, IX, bl. 549.	3458, X, bl. 429.

XI. BURGERLIJK WETBOEK VAN 1830.

Art.	Art.
529, X, bl. 265, 248.	620, VIII, bl. 344.

XII. BURGERLIJKE REGTSVORDERING.

Art.	Art.
1, X, bl. 456.	76, VIII, bl. 447.
2, IX, bl. 100.	77, VIII, bl. 566.
4, VII, bl. 324.	79, VIII, bl. 448; X, bl. 52.
10, X, bl. 50.	80, VIII, bl. 447.
20—21, VIII, bl. 417.	81, VIII, bl. 447.
22, VII, bl. 326; IX, bl. 208.	83, VIII, bl. 449.
23, VII, bl. 324.	85, VIII, bl. 447.
24, VII, bl. 325.	91, VIII, bl. 451.
26, VII, bl. 327.	96, VIII, bl. 451.
28, VII, bl. 325.	97, VIII, bl. 543, 547, 557.
29, X, bl. 76.	98, X, bl. 457.
30, X, bl. 73.	104, VIII, bl. 574.
30—32, VIII, bl. 423.	107, VIII, bl. 573.
33—38, VIII, bl. 424.	115, VIII, bl. 544.
47, VIII, bl. 427.	120, VIII, bl. 545.
48, VII, bl. 171; VIII, bl. 427.	121, VIII, bl. 544, 545.
49, X, bl. 60.	125, VIII, bl. 542.
50, VIII, bl. 428, 562.	126, VIII, bl. 547 volg., 557.
55, VIII, bl. 429.	127, VIII, bl. 548.
56, VIII, bl. 429.	128, VIII, bl. 549.
59, VIII, bl. 427.	129, IX, bl. 9, 384; X, bl. 449 volg.
62, VIII, bl. 427.	130, VIII, bl. 546.
71, VIII, bl. 444.	130—132, VIII, bl. 549.

Art.

- 131, VIII, bl. 546.
132, VIII, bl. 516.
134, VI, bl. 500; VIII, 542.
135, VIII, bl. 448, 550, 565.
136, VIII, bl. 551.
137, VIII, bl. 551.
138—139, VIII, bl. 553.
140, X, bl. 57.
148, VIII, bl. 554.
152, VII, bl. 695.
153, VII, bl. 568.
154—157, VIII, bl. 557.
158, VIII, bl. 557.
162, X, bl. 65.
167, VIII, bl. 560.
174, VIII, bl. 559.
178, VIII, bl. 563, 566.
179—180, VIII, bl. 564.
182, X, bl. 65.
183, VIII, bl. 565.
187, VIII, bl. 565.
188, VIII, bl. 566.
191, VIII, bl. 566.
192, VIII, bl. 566.
216—217, VIII, bl. 574.
219, VIII, bl. 574.
222, X, bl. 63.
230, VIII, bl. 575.
231, X, bl. 62.
237, X, bl. 59.
239, X, bl. 59.
263, VI, bl. 227.
290, VIII, bl. 575.
304, IX, bl. 103.
314, VIII, bl. 542; IX, bl. 387.
324, VII, bl. 324, 329; VIII, 567.

Art.

- 329—331, X, bl. 72.
335, VI, bl. 451.
342, X, bl. 54.
351, VI, bl. 500.
406, VII, bl. 558.
440, X, bl. 92.
447, X, bl. 92.
502, X, bl. 78.
505, X, bl. 83.
514, X, bl. 84.
516, X, bl. 84.
519, X, bl. 84.
520, X, bl. 83.
533, X, bl. 83.
535, VII, bl. 338.
551, VII, bl. 348.
554, VII, bl. 354.
558, X, bl. 65.
560, X, bl. 91.
574, VII, bl. 558.
586, VI, bl. 493 volg.; IX, bl. 103.
592, X, bl. 91.
593, VI, bl. 502.
595, VI, bl. 304.
658—677, IX, bl. 137.
690, VI, bl. 503.
704, VII, bl. 552.
742, X, bl. 79.
756, VI, bl. 141.
780, X, bl. 91.
784, VII, bl. 55.
810, VI, bl. 227.
823, X, bl. 56.
829—832, IX, bl. 679 volg.
890, VI, bl. 502.
897, VII, bl. 162.

XIII. STRAFVORDERING.

Art.

- 1, VI, bl. 5; IX, bl. 184.
2, VII, bl. 326; IX, bl. 184.

Art.

- 6, VIII, bl. 327; IX, bl. 184.
31, VII, bl. 117; X, bl. 503.

Art.

- 60, IX, bl. 25.
82, X, bl. 503.
88, VII, bl. 428.
101, IX, bl. 208.
130—131, IX, bl. 191.
163, IX, bl. 31.
205, IX, bl. 200.
206, VI, bl. 260; IX, bl. 572.
210, VI, bl. 264.
211, VIII, bl. 442.
217, IX, bl. 199.
219, IX, bl. 22.
223, VI, bl. 251; IX, bl. 195.
225, VII, bl. 436; VIII, bl. 451 volg.
226, VI, bl. 429.
227, VI, bl. 260; VIII, bl. 442.
231, IX, bl. 199.
233, IX, bl. 563, 580, 581; X, bl. 511 volg.
234, IX, bl. 563; X, bl. 513.
241, VII, bl. 448.
242, IX, bl. 202; X, bl. 513 volg.
246, VII, bl. 436.
248, X, bl. 515.
249, IX, bl. 582; X, bl. 516 volg.
250, IX, bl. 582.
251, VII, bl. 436.

Art.

- 253, VI, bl. 429; X, bl. 515.
255, X, bl. 515.
256, IX, bl. 564, 581; X, bl. 516 volg.
257, VII, bl. 448.
258, VII, bl. 448.
266, VII, bl. 448.
270, VII, bl. 443; VIII, bl. 453 volg.
270—273, IX, bl. 204.
271, VI, bl. 451; VII, bl. 444.
272, VI, bl. 451; VII, bl. 427 volg.
273, VII, bl. 429 volg.
284, IX, bl. 209.
318—324, IX, bl. 205.
351, X, bl. 75.
380, VII, 429 volg., 451.
387, VII, 449 volg.
388, IX, bl. 202.
390, VII, bl. 444.
397, VII, bl. 450.
409—413, VI, bl. 641.
409, IX, bl. 210.
413, IX, bl. 210.
435, VIII, bl. 143.
444, VIII, bl. 143.
464, IX, bl. 185, 209.

XIV. ONTWERP STRAFVORDERING 1828.

Art.

- 270, VII, bl. 443.

XV. STRAFREGT.

Art.

- 17, X, bl. 101.
21, VII, bl. 387.
41, VII, bl. 387.
60, VI, bl. 55.
61, IX, bl. 298.
62, VI, bl. 55.
64, VI, bl. 276.
65, VI, bl. 55.

Art.

- 78, VI, bl. 56.
177, volg., X, bl. 74.
183, X, bl. 74.
218, VI, bl. 273.
230, VIII, bl. 578 volg.; IX, bl. 17.
231, VIII, bl. 577 volg.
232, VIII, bl. 576; IX, bl. 17.
233, VIII, bl. 578.

Art.
335, X, bl. VI.
367, IX, bl. 186.
375, IX, bl. 186.
377, VII, bl. 326 volg.
379, VI, bl. 680.
386, VI, bl. 680; VIII, bl. 1 volg.
401, VI, bl. 250.

Art.
405, VI, bl. 681.
408, VI, bl. 677.
466, VI, bl. 486.
467, VI, bl. 486.
469, VI, bl. 486.
471, VI, bl. 10.
475, VI, bl. 10.

XVI. WETBOEK VAN KOOPHANDEL.

Art.
3, VIII, bl. 623.
4, VI, bl. 497; IX, bl. 103, 387.
6, VIII, bl. 623.
10, VIII, bl. 555; X, bl. 492.
17, X, bl. 227.
18, X, bl. 226.
22, X, bl. 221.
29, X, bl. 227.
30, X, bl. 229.
31, X, bl. 227.
41, X, bl. 240.
45, VI, bl. 496.
60, VIII, bl. 620.
78, X, bl. 433.
80, X, bl. 433.
100, IX, bl. 95.
101, IX, bl. 92, 103, 104.
102, IX, bl. 87.
104, VIII, bl. 644; IX, bl. 91.
108, IX, bl. 101, 170.
109, IX, bl. 89.
111, IX, bl. 92 volg., 324.
113, IX, bl. 89.
115, IX, bl. 94.
129, IX, bl. 101.
132, IX, bl. 88.
134, IX, bl. 94 volg.
135, IX, bl. 93, 97, 181.
136, IX, bl. 97.
146, IX, bl. 170, 179.
148, VIII, bl. 627.

Art.
154, IX, bl. 89.
160, VIII, bl. 644.
163, IX, bl. 120.
174, IX, bl. 89.
175, IX, bl. 101.
177, IX, bl. 179.
180, IX, bl. 100.
186, IX, bl. 170, 177.
199, IX, bl. 99.
201, IX, bl. 101, 178.
208, IX, bl. 103, 10 volg.
209, IX, bl. 103.
210, IX, bl. 171.
211, IX, bl. 172.
212, IX, bl. 111, 179.
212—220, VIII, bl. 628.
213—216, IX, bl. 112, 177.
215, IX, bl. 112.
216, VIII, bl. 630.
218, IX, bl. 112.
218—219, IX, bl. 171 volg.
219, IX, bl. 114, 181 volg.
226, X, bl. 587.
238, X, bl. 438.
239—245, X, bl. 430 volg.
246, VIII, bl. 633; X, bl. 581.
253, VI, bl. 422.
254, VIII, bl. 634.
259—260, IX, bl. 455.
263, X, bl. 581.
264, X, bl. 581.

Art.

265, X, bl. 581.
268, VIII, bl. 634.
276, VIII, bl. 633.
305, VIII, bl. 637.
310, VIII, bl. 620.
313, VIII, bl. 629.
315, VII, bl. 681.
326, X, bl. 67.
369—370, VIII, bl. 634.
371, VII, bl. 681.
372, IX, bl. 648; X, bl. 131.
380, IX, bl. 648.
382, IX, bl. 452.
395, VIII, bl. 631.
398, VII, bl. 324.
455, IX, bl. 450 volg.
460, IX, bl. 451.
491, IX, bl. 452.
507, IX, bl. 450, 454.
509, IX, bl. 446, 454.
512, IX, bl. 447 volg.
513, IX, bl. 447.
514, IX, bl. 447.
538, VIII, bl. 631 volg.
540, VIII, bl. 632.
550, VI, bl. 195 volg.
551, VI, bl. 195 volg.
552, VI, bl. 192.
553, VI, bl. 192.
555, VI, bl. 192.
556, VI, bl. 192 volg.

Art.

570, X, bl. 130.
572, X, bl. 130, 139.
574, X, bl. 139.
578, X, bl. 133.
586, X, bl. 136.
587, X, bl. 135.
593, X, bl. 140.
599, VIII, bl. 634.
600—601, X, bl. 140.
619, VI, bl. 414.
637—641, VIII, bl. 635.
638, VIII, bl. 634, 635.
643, VIII, bl. 620.
644, VIII, bl. 620.
680, X, bl. 140.
707, VIII, bl. 632.
755, VIII, bl. 620.
764, VII, bl. 583.
768, VII, bl. 322.
773, VII, bl. 586.
787, VI, bl. 231.
789, VI, bl. 232.
811, VII, bl. 568.
823, VII, bl. 166.
847, VI, bl. 233.
852—891, VII, bl. 162.
853, VIII, bl. 620.
857, VIII, bl. 620.
868, X, bl. 65.
918, VI, bl. 503.

XVI. ONTWERP VAN WETBOEK VAN KOOPHANDEL 1830.

Art.

87, IX, bl. 93.

Art.

403, IX, bl. 448.

B. FRANSCHÉ WETBOEKEN.

I. CODE CIVIL.

Art.

1, VI, bl. 375.
23, VI, bl. 35.

Art.

40, IX, bl. 675.
110, VIII, bl. 691.

Art.

112, VII, bl. 552.
113, VII, bl. 552.
138, X, bl. 265.
248, VI, bl. 34.
326, VIII, bl. 326, 327.
327, VIII, bl. 315, 326.
391, VI, bl. 173.
450, X, bl. 3.
502, VI, bl. 413.
504, VI, bl. 410.
522, X, bl. 93.
524, VII, bl. 681.
538, VIII, bl. 344.
539, VII, bl. 554.
711, VI, bl. 402; VII, bl. 372.
723—724, VII, bl. 555.
770, VII, bl. 552, 555, 565.
790, VII, bl. 555, 560.
811—813, VII, bl. 555.
811—814, VII, bl. 552.
813, VII, bl. 560.
894, VII, bl. 126.
938, VIII, bl. 372.
972, X, bl. 244.
1006, VI, bl. 402.
1012, IX, bl. 402.
1013, IX, bl. 549.
1014, VIII, bl. 372 volg.; IX, 549.
1021, IX, bl. 547 volg.
1024, VI, bl. 402.
1131—1133, X, bl. 247.

Art.

1137, VII, bl. 704.
1138, VIII, bl. 372, 379.
1146, IX, bl. 338.
1149, VIII, bl. 365.
1156, IX, bl. 133.
1156—1164, X, bl. 252.
1157, X, bl. 243.
1165, VI, bl. 314.
1166, IX, bl. 673.
1184, IX, bl. 345.
1191, VII, bl. 530.
1202, VI, bl. 176.
1257—1264, VII, bl. 555.
1316, VI, bl. 219.
1317, IX, bl. 541.
1350, VI, bl. 219.
1352, VI, bl. 219.
1356, VI, bl. 221 volg.; VII, bl. 40;
X, 465 volg.
1378, IX, bl. 365.
1381, IX, bl. 390.
1442, IX, bl. 2.
1583, VIII, bl. 372.
1851, VIII, bl. 391.
1867, VIII, bl. 391 volg.
1931, VI, bl. 679.
2074, VII, bl. 56.
2092, VII, bl. 668.
2101, VII, bl. 668.
2102, X, bl. 428, 439, 442.

II. PROCÉDURE CIVILE.

Art.

2, X, bl. 455 volg.
23, VI, bl. 33.
56, X, bl. 87.
59, VIII, bl. 691.

Art.

93—95, VIII, bl. 561.
109, VII, bl. 569.
119, X, bl. 61.
122, VIII, bl. 543.

Art.

- 149, VIII, bl. 447.
- 155, VIII, bl. 447.
- 157, VIII, bl. 447.
- 169—170, VIII, bl. 557.
- 176, VIII, bl. 445.
- 182, VI, bl. 445.
- 184, VI, bl. 445.
- 185, VIII, bl. 445.
- 192—195, VIII, bl. 316.
- 196—197, VIII, bl. 567.
- 199, VIII, bl. 565.
- 199—200, VIII, bl. 316.
- 200, VIII, bl. 569.
- 203, VIII, bl. 565.
- 204, VIII, bl. 569.
- 207, VIII, bl. 566.
- 211, VIII, bl. 566.
- 222 volg., VIII, bl. 228.
- 239, VIII, bl. 567.
- 266, VIII, bl. 573.
- 277, VIII, bl. 573.
- 283—284, VIII, bl. 286.
- 289, VIII, bl. 286.

Art.

- 322, VIII, bl. 317.
- 323, VIII, bl. 316 volg.
- 345, VIII, bl. 315.
- 346—347, VIII, bl. 316.
- 358, VIII, bl. 316.
- 367, VIII, bl. 229.
- 375, VIII, bl. 230.
- 378, VIII, bl. 423; X, bl. 73, 76.
- 381—382, VIII, bl. 5.
- 384—385, VIII, bl. 3, 5.
- 447, X, bl. 93 volg.
- 585, X, bl. 91 volg.
- 592, X, bl. 91 volg.
- 593, X, bl. 91 volg.
- 692, VII, bl. 336.
- 696, VII, bl. 336.
- 717, VII, bl. 336.
- 747, X, bl. 85.
- 749—779, VII, bl. 336.
- 754, X, bl. 89.
- 757, X, bl. 89.
- 838, VII, bl. 336.

III. CODE D'INSTRUCTION CRIMINELLE.

Art.

- 1, IX, bl. 578.
- 3, VIII, bl. 327.
- 149, VI, bl. 429.
- 151, VII, bl. 434.
- 152, VI, bl. 429.
- 154, IX, bl. 292.
- 158, VII, bl. 443.
- 181, VII, bl. 438.
- 184, VII, bl. 438; VIII, bl. 452.

Art.

- 185, VI, bl. 429.
- 186, VI, bl. 429.
- 187, VII, bl. 428.
- 188, VII, bl. 434.
- 189, IX, bl. 292.
- 342, VIII, bl. 143.
- 360, VI, bl. 273.
- 443—447, VI, bl. 641.
- 552—599, VII, bl. 409.

IV. CODE DE COMMERCE.

Art.

- 13, VI, bl. 175.
- 19, VI, bl. 175.

Art.

- 47, VI, bl. 175.
- 110, IX, bl. 91.

Art.	Art.
113, IX, bl. 87.	318—319, X, bl. 133.
137, IX, bl. 95.	347, X, bl. 137.
142, IX, bl. 88.	520, VII, bl. 584.
147, VIII, bl. 644.	584, X, bl. 437.
150—154, IX, bl. 90.	607, X, bl. 138.
281, IX, bl. 450.	637, VI, bl. 497.
283, IX, bl. 449.	638, VI, bl. 497.

**C. VERSCHILLENDE NEDERLANDSCHE
WETTEN ENZ.**

I. REGTSPLEGING BIJ DE LANDMAGT.

Art.	Art.
187, VII, bl. 480.	215, VII, bl. 477.

II. REGTSPLEGING BIJ DE ZEEMAGT.

Art.	Art.
169, VII, bl. 480.	202, VII, bl. 480.

**III. INDISCH REGLEMENT VAN BURGERLIJKE
REGTSVORDERING.**

Art.	Art.
27, VIII, bl. 426.	194, VIII, bl. 574.
50, VIII, bl. 427.	788, VIII, bl. 421, 430.
109, VIII, bl. 448.	794, VIII, bl. 544.
145, VIII, bl. 561.	796, VIII, bl. 546.
174, VIII, bl. 573.	797, VIII, bl. 546.
189, VIII, bl. 574.	

IV. PROVINCIALE WET.

Art.	Art.
29, VI, bl. 634.	135, X, bl. 72.
98—99, X, bl. 323.	141—142, X, bl. 321.
107, VI, bl. 553.	147, X, bl. 323.
132—133, X, bl. 72.	176, VII, bl. 31.

V. GEMEENTEWET.

Art.

137, X, bl. 72.
142, X, bl. 72.
150, VI, bl. 374.
150—151, X, bl. 321.
161, VIII, bl. 358.
172, VI, bl. 373.
173, VI, bl. 373.
178, VI, bl. 380 volg.
179, VIII, bl. 348.

Art.

184, VII, bl. 422.
192, VI, bl. 548.
194, X, bl. 72.
205, VI, bl. 572.
231, VI, bl. 542 volg.
239, VI, bl. 548.
260, VIII, bl. 278.
291, VI, bl. 371, 375 volg.; VII,
bl. 20.

